This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Ludvík Hulkánek, stud
v Domažlicích

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Luděk Hulhánek, stud
v Domažlicích.

Naši mužové.

Biografie a charakteristiky

mužův slovanských,

sepsal

Jan Eraz. Sojka.

Vlast miluj nejprvé po rodičích
a nade všecko jmění.

V Praze 1862.

Tiskem a nákladem Antonína Renna.

CT
194
.S68

115a 329579

Synům vlasti české!

Nepoznal jsem dosud člověka, který by s oblibou nebyl čítal životopisy mužův proslavených, budižto ve vědě aneb v umění, budižto skutky rekovnými aneb činy politickými, a že jsem člověka takového nebyl poznal, má svou příčinu.

Jak zraky své obracíme k hvězdám, jež velikostí a září svou nad jiné vynikají; tak hledíme i vždy k těm osobnostem, jež v tom nesčíslném davu lidstva se skví svými ctnostmi, jakéž jsou vlastenská obětavost, horoucí láska k vlasti, učenost, neohroženost a vytrvalost na dráze, kterouž jsou nastoupily v úspěch a k oslavení svého národu; tak v lesku jejich se zrcadlíme, tak září jejich rozehříváme srdce své k činnosti, tak povznášíme se k důstojnosti jejich.

Není na světě národu vzdělaného, který by neměl takých na národním obzoru svých hvězd se skvějících — mužův proslulých slovem a činem.

Avšak prohlížíme-li k národu našemu, k národu českému, tuť již založením státu českého počíná řada mužův výtečných, řada od věku k věku vždy četnější a není národu, který by měře se s námi co do počtu obyvatelstva a co do rozsáhlosti země, takou inteligencí, tak velkým počtem hlav moudrých, jakých jsme měli až na počátek sedmnáctého věku honositi se mohl.

Netoliko žeť, připomínajíce dob Husitských, veškerá Evropa se chvěla před hmotnou silou českou, anobrž Čech naplnil jest v projití těch dvou století, jež předcházely dobu pošlapání naší slávy, naší historie a vůbec jmena českého, Evropu všeobecným zadivením, neboť také hromady duchů myslicích, jakých viděti u nás v oboru náboženském a taktéž v politice socialní, v nižádné zemi evropské se nebylo objevilo.

Po dobách tak slavných, kdež Čech mečem a duchem svým se jal první bojovati za svobodu celé Evropy — za svobodu netoliko vlastní, anobrž všech národů — po dobách tak slavných nastala p o h r o m a v e l k á.

Podťat jest kmen národu českého a kmen popálen jest, — jméno české vymazáno jest z historie všeobecné! —

Ano vymazáno jest z historie všeobecné a měloť vymazáno býti na vždy! — než jinak psáno bylo na hvězdách, a prozřetelnosti Boží,

jenž vlas s hlavy beze vůle Nejvyššího nedá sejíti, líbilo se navzdor všem snahám lidským zachovati národ a vyvoditi ho z rukou Faraonových opět na jeviště světové.

Skoro dvě stě čtyrycet let leželi jsme — jedni podrobeni, druzí spoutáni tížnými okovy, jiní zase leželi jsou na skřipci v mukách přehroznych; Čech neměl vlasti své, Čech neznal minulost svou, on neměl přítomnosti, jemu nekynula budoucnost.

Avšak Ten, jenž řídí osudy žebráka a králeviče, jednotlivců a národů, povolal jest několik mužů, aby kratičko trpěli, aby apoštolovali u prostřed národu svého: a o těch mužích, již z převeliké lásky k vlasti české tak byli činili a již ten zdechlý trup na srdci svém tak dlouho byli zahřívali, až konečně byl procitnul k slunci jasnému — o těch chceme mluviti.

Třeba jest, abychom nyní, kdežto zase na půdě zákonnité svobody národní a politické se dovoláváme, netoliko znali ty velikány té dávné doby slavné, anobrž abychom poznali ty apoštoly naše, již zažehnávali jsou slovem neohroženým tu černou, dlouhou noc, kteráž zastřela jest svým závojem ten krásný český kraj, v němž za těch dvou set a čtyrycet let toliko j e d n o u b y l o d n e.

Nepokládám sobě líčení snah těchto apoštolů našich za zvláštní zásluhu: činil jsem svou povinnost, — tu povinnost, kteráž tebe, synu český, váže k poznání horoucí oné lásky vlastenecké, našeho utrpení, naší minulosti a budoucnosti — našich koryfeů slovanských.

V Praze v měsíci lednu 1862.

Jan Er. Sojka.

Václav Matěj Kramerius.

Narozen 9. února 1759 † 22. března 1808.

. . posěkachu vše drva
i rozhrušichu vše bohy.
Záboj a Slávoj.

Dne 30. máje roku 1434 padl smrtí rekovnou Prokop Veliký u Lipan za svobodu náboženskou, národní a politickou. — Šlechta zvítězila jest nad demokracií a na hrobě demokracie rozepínal se feudalismus nyní vždy mocněji a neodolatelněji. Avšak navzdor tomu, že šlechta česká v řízení zemské se byla uvázala, nebyltě boj, jenž vypověděn jest na plápolající hranici v Kostnici duchovnímu a politickému absolutismu, ukončen. Právě onat to byla, jenž v projití následujícího dvoustiletí odboj onen osudný byla podnikla, kterýž na bílé Hoře dnem 8. listopadu tak krvavě se byl skončil.

Přemožením národu českého u Lipan, rozšířením-se řádu Jezovitského po celé Evropě, zavraž-

děním Jindřicha IV., krále francouzského, jenž měl ten úmysl, založiti velkou republiku států evropských, vidělo se, žeť v Čechách všecken odboj se zbraní v rukou jest marný, tím více, ať vyšel nikoliv z národu českého, anobrž z jedné toliko frakce šlechtické, kteráž v politické nemoudrosti své neuměla zachrániti ani svých životů, tím méně zabrániti tomu nešťastnému osudu, kterémuž Čechie v obět vydána jest královským dobrodruhem, Bedřichem V. nazvaným.

Nechceme líčiti veškeré následky této osudné bitvy bělohorské — známo každému, že Čechové tělesně a duševně porážkou na Hoře bílé ve hrob jsou uloženi k spánku věčnému.

V hrobě tom ležel národ český fakticky 228 let. — Šlechta nenárodní plesala na troskách bývalé slávy české a hlídačové dobří střežili jsou ten velký hrob národnosti české. Než na západě konečně po dlouhé noci rozednívalo se — i ty hroby české pukaly — a když národ český jal se vstávati z mrtvých — kdož pomahal jemu? — on sám. —

Mnohý by se tomu divil, jak národ sám sobě může pomoci, kdežto krutí nepřátelé hroby jeho kolkolem ostříhají, avšak tomu třeba věc trochu šířeji vylíčiti.

Dne 31. prosince 1384 zesnul v Anglicku Jan Viklef, professor Oxfordský. Myšlénky jeho přine-

šené z Anglicka do Čech, rozhorlily jsou mistra Jana Husa a Jeronyma pražského k boji posvátnému. Z hranice Kostnické vyšlehl plamen válečný; započal v Čechách boj husitský, boj první v Evropě za svobodu svědomí, za svobodu ducha lidského, spolu však za svobodu národní a politickou. Dvě stě let zápasili Čechové s nepřáteli světla, až padli, utonuvše v krvi své vlastní. Ti, již první uprostřed národů ještě ospalých, prápor svobody byli rozvinuli, stali se mučedlníky ideí posvátných, velebných, než boj přenešen jest do Německa. — Luther nevyšinul se na vrch svobody, ačkoli poměry příznivé jemu všemožně napomáhaly, a způsobem tím slavila reformace poloviční toliko vítězství. Avšak proud myšlenkový, všude vytiskovaný, bral se za moře do Anglicka a tamo Kromvelem a Vilémem III. zaštěpena jest svoboda, kteráž dodnes jest ideálem celé Evropy. Nedosti na tom, že svobodná myšlénka v Anglicku slavila triumfy, onať podmanila sobě nový díl světa, Ameriku a založivši tamo Washingtonem stát svobodný, vysílala blesky žhavé na kontinent evropský, rozpalovala mysli zotročených bělochů, až pak konečně hromů rachotem stará budova státní v Evropě se sesula. Od té doby, když myšlénka svobodná na kontitentu triumfy byla slavila v středu národů, nelze bylo ji více vytlačiti aneb zničiti, anobrž dechem jejím všude vetché budovy se bořily, hroby pukaly, národové zašlapaní a

odsouzení k věčnému mření, jako národ český, vstávali jsou z mrtvých.

Věk šestnáctý byltě dobou rekovnou v státu a v církvi. Věk ten skončil s krvavým násilím a s vzdornými prostředky, jichž užíváno bylo k zničení všech snah o tom, co vyššího jest a lepšího.

Tak jak věk sedmnáctý věkem reakce a tuposti národův, čehož přede vším Jezovité se byli dodělali, se jmenuje: tak vyznamenává se zase věk osmnáctý velkými snahami a výsledky, jež duchu svobody konečné vítězství a konečné panství nad celým světem rukou dáním byly slíbily. Kroky zpátečnické jsouť nyní jen pomíjející, nemající stálosti; ony slouží více národům k vystřihání-se veškerého pobloudění aneb k novému rozhorlení-se pro to, co pravdou jest, aneb k ouplnému zaštěpení dlouho utajeného jmění duchovního — práva a svobody. Zastaviti proud myšlenkový nelze více, a stává-li se tak přece, stává se to toliko výmíněčne; svět duchovní trvá v neustálém hnutí dílem volným bádáním, dílem zápasem s tradicemi starými: pochoděň světla jednou rozžatá plaší ty matohy noční a den věčný vzešel národům.

I poznejmež tody, jak my Čechové v té době, kdež každý národ ze spánku svého se hleděl probrati, kdež duchové myslící národy evropské solidárně bez ohledu na národnost se jali cvičiti a při-

pravovati je k politické dospělosti, jak my jsme dostáli své úloze.

Nešťastným výsledkem boje za svobodu svědomí a za svobodu politickou svržen národ český do bídy převeliké. Hlavy národu českého padly pod mečem katovým na náměstí pražském; kapitál, inteligence a pilnost vystěhovaly se z Čech navždy; literatura národní co kacířská ohněm vyhlazena. Jazyk německý platil v ouřadech, jazyk latinský v písmech; volně rozkládali se Jezovité na hřbitově národním; temná noc zastřela kraj český; lid ztupěl a stal se hříčkou silnějšího.

Současně, an růžové červánky dne mladého obzor města pařížského byly lemovaly, provolávajíce v srdcích svobodníků skvělé naděje politické, narodil se v městě Klatovech dne 9. února 1759 Augustin Václav Matěj Kramerius.

Rodičové jeho Augustin a Teresie Krameriusovi byli v Klatovech usedlí, kdežto otec Augustin provozoval řemeslo krejčovské, jsa zároveň kostelníkem při farním děkanském chrámu. Ačkoli četná byla rodina Krameriusova a otec na svůj výdělek jedině byl odkázán, přece hleděli rodičové k tomu, dáti synům svým vyššího vzdělání. I dán byl na tamní gymnasium, kdež toho času ještě Jezovité byli vyučovali, a skončiv l. 1775 studia gymnasiální, odebral se Václav Matěj, jak se vždy podpisoval, v sedmnácti letech stáří svého do Prahy

na universitu Karlovu - Ferdinandskou, aby se vzdělal ve vyšších uměních. Co založeny byly školy vysoké, vždy stávalo studentů zámožných vedle chudých aneb méně zámožných, a ti přinuceni bývali výživu sobě zjednati dílem vyučováním mladších žáků, dílem přepisováním a jinými pracemi přiměřenými. Tak živil se náš Kramerius v Praze. Skončiv studia filosofická obrátil se k právnictví, jemuž od l. 1778—1780 se byl věnoval.

Po bitvě bělohorské svěřeno jest v Čechách vychování mládeže Jezovitům, již věrně se k tomu přičinili, národy zabíjeti na duši a nedopouštěti tomu, aby jak jednotlivec tak i celý národ duševně se emancipoval, a stal se samostatným a dospělým. Tak pracovali jsou Jezovité co vychovatelé české mládeže až do zrušení řádu Jezovitského r. 1773 a nikdo se tedy diviti nebude tomu hrobovému mlčení, kteréž dobu Krameriusovu bylo předcházelo. Na filosofii měltě Kramerius za professora matematiky a astronomie exjezovitu Stanisl. Vydru, fisiky exjezovitu Petra Chládka, etiky Meissnera, logiky Jana Schöpla, krásovědy a vyššího slohu Karla Seibta. Ze všech však nejvíce působil Karel Seibt na mládež naši, ačkoli horlivým byl Němcem.

Karel Jindřich Seibt, rodilý Slezák, odbyv v Praze studia filosofická a právnická a vzdělav se dále na universitě Lipské, žádal r. 1763 císařovnu

Marii Terezii za dovolení, smíti vedle Jezovitů na filosofické fakultě pražské přednášeti krásovědu co professor mimořádný. Žádost jeho byla k nemalé mrzutosti Jezovitů vyslyšena a již 19. listopadu tohož roku udělena jemu mimořádná professura. Krásné vědy záležely z morálky, paedagogiky, německého vyššího slohu a i historie, o kterýchžto studiích Karel Seibt přednášky své na čtyry roky byl rozvrhl. I poznati lze z toho, jak důležité muselo býti působení Seibtovo na mládež jemu svěřenou, přilnul-li s láskou k vědě své, a běželo-li mu o pravé vzdělání. A v skutku snažil se Seibt, mládež českou obeznámiti se vším, co slulo za hranicemi rakouskými pokrokem ve vědě a umění, tak že činnost jeho v jistém ohledu považovati lze za dobu novou v historii kultury české. I byloť na čase, snahy Němcův paralysovati a jazyku českému opět zjednati práva ve školách a v ouřadech, a to tím více, ant místo užívaného jazyku latinského na vysokých školách se nyní přednášelo jazykem německým. Česká řeč národní, kteráž za panování Jezovitů v Čechách a na Moravě tak hluboce byla klesla, žeť selskou řečí nazvána jest, utrpěla vyloučením netoliko z university, anobrž i z nižších škol, kdež až dotud vedle latinského jazyku se užívala, škody znamenité, kteréž centralistickými snahami Josefa II., jenž nižádného práva historického sobě jak v Uhrách, tak

v Čechách, tak v Nizozemích nebyl všímal, i v rozličných jiných oborech se dovršily. Karel Seibt byltě 23 let professorem krásovědy. Působením jeho činila řeč německá pokroky znamenité; i rozšiřovala se vůčihledě a vše což náleželo ku vzdělané třídě lidstva, řeč německou sobě oblíbilo. Avšak čehož se nedodělal Seibt, tohož dodělal se protestant August Meissner, povolán jsa (1785) císařem Jozefem do Prahy za professora krásovědy a klassické literatury, a úspěch jeho byltě v tom ohledu ještě znamenitější.

Pravda, že nám mužové tito v národním ohledu mnoho škodili, avšak škoda bylať toliko relativní, prohlížíme-li k oné nové všeobecné vzdělanosti, kteréž mužové tito v Čechách dráhu byli razili, uvážíme-li, žeť mužové ti vlastně byli původci nového a neunaveného snažení o zachování jazyka českého a existenci národní. Karel Seibt, August Meissner a exjezovita Hynek Kornova, jenž od r. 1784 dějiny všeobecné byl přednášel, dovedli jsou toho, vzbuditi v srdcích jinošských lásku k vědě a k umění, kterouž lásku Jezovité toliko byli umořovali, a probuzena-li jest jednou v srdcích českých horlivost a láska, nebylo jinak možno, než žeť bujará mysl česká a věrná, nepokálená přičiniti se musela unylou vlast svou poznávati, jazyk mateřský povznášeti z prachu a z povržení. Práce, v kterouž se mladíci tito byli uvázali, ano životným úkolem

svým byli učinili, bylať ohromná, a možná, žeť i sami byli pochybovali v duchu o konečném vítězství národnosti české. Než „audaces fortuna juvat“ — a símě rozseté, ač mezi trní a kamení, ujmulo se a plod jeho zabezpečil jest Čechům budoucnost národní.

Kramerius dokončiv třetí rok právnických studií, změnil úmysl svůj, státi se právníkem a ustanovil se na tom, oddati se docela spisovatelství českému, ten hojný, ohebný, jadrný a ušlechtilý jazyk český rozšiřovati a podstoupiti velký boj za každého pro nás ztraceného muže českého. I poznal jest Kramerius muže horlivé, jako Martina Pelcla, Faustina Procházku, Josefa Dobrovského, Raf. Ungra, Karla a Václ. Thama, již všickni byli psali v jazyku národním, z většího dílu spisy vědecké a nepopulární, — a povzbuzen láskou jejich jal se pilně obírati se spisy českými, z oné doby, kteráž „věkem zlatým“ (1500—1620) nazvána jest, pocházejícími.

I stává často okamžiku v životě mnohého člověka, kterýž rozhoduje nad veškerou budoucí činností jeho. Takový okamžik zjevuje se nám i v životě Krameriusově, ont uveden byl Josefem Dobrovským, výtečným linguistou naším, do domu spanilomyslného Čecha, rytíře Jana z Neuberku, muže vzdělaného a horlivého milovníka všelikých umění. Přede vším byltě milovníkem starožitností

českých. I nešetřil nákladu, sbíral a kupoval staré obrazy, rytiny, hlavně však staré knihy české. I bylo to zábavou jeho, staré české knihy, potrhané a neuplné doplňovati, a vzácné rukopisy přepisovati sobě. Jsa neustále churav a maje prsty dnou schromeny dal Krameriusovi slušnou výživu v domě svém a zaměstknával ho dříve pořádáním své bibliotéky, pak přepisováním starých rukopisů českých a konečně korekturami některých starších znamenitých spisů, kteréž v tiskárně Schönfeldovské přetisknouti dával.

Dům páně Neuberkův byltě toho času středištěm skoro všech v Praze žijících spisovatelů a umělců vlastenských. Tuto shromáždívali se Jos. Dobrovský, M. Pelcel, Frant. Procházka, Raf. Unger, K. z Bienenberku, Fr. Tomsa, Kornova, P. Vokonius, Jos. Zeberer,*) někdejší kancléř nového města

*) JUC. Josef Zeberer, někdejší kancléř nového města pražského, zemřel dne 9. července 1789 v 77. roku svého stáří. I píše o něm Kramerius: »Nebudu zde jeho zásluhy co konečně vypravovati, neboť není Pražana, komuž by povědomé nebyly, toliko jeho snažnou péči o zvelebení jazyka a učenstva českého povrchně dotknu, o které, kdybych obšírně psáti chtěl, hmotné knihy by nedostačovalo. Kníže Honzík, veselohra od jednoho zátahu! od něho přeložena jest a právem říci můžeme, že on byl první, který řádnou činohru na světlo vydal. Byl měšťanům podpora — učencům zrcadlo — křesťanům příklad — nyní jest příjemný host nebesům.«

pražského a j. v., majíce rozličné učené hádky, jimž Kramerius pozorně byl naslouchal.

I muselo často srdce jeho krváceti, ano také muže jako Josefa Dobrovského slyšel chváliti sice tu horlivost vlasteneckou, tu lásku k vlasti české, než spolu pochybovati o vzniku jazyka českého podobně těm tehdejším nepříznivcům jazyka českého, již měli za to, žeť méně dvaceti let jazyk český docela zanikne a národnost česká na vždy bude pohřbena. Ano, podobalo se tomu tak! — než usilovnou prací mužů vlastimilovných, jakým byl Kramerius, podařilo se, národ zachrániti před smrtí tak jistou; avšak vznik národnosti české připisovati dlužno netoliko těm jednotlivým, samopovstalým a soukromným vzdělavatelům jazyka českého, beze zisku, ano s nemalou škodou svou oběti na oltář vlasti kladoucím, anobrž spolu i onomu ruchu politickému, kterýmž vše, což v Evropě slulo otrokem, jakoby troubou andělskou z hrobu zapomenutí věčného vyvoláno jest. Dráha trnová, kterouž Krameriusovi co spisovateli českému bylo nastoupiti, ho neodstrašila, ačkoliv věděl, žeť šlechta česká k národu českému se nehlásí, že v potupě má tu selskou řeč národní, že od šlechty té nižádné pomoci nelze doufati, že národ sám sobě zůstaven zase sama sebe musí spasiti; — trnová koruna mu kynula, než trpěti za národ, omráčený neštěstím nezaviněným, zdálo se mu býti co synovi

poctivému a věrnému zbité matky své povinností dítěte zbožného.

Pilným přepisováním klasických knih českých u p. Neuberka a ustavičným jich čítáním zdokonalil se v jazyku spisovním tak, žeť, znaje veškeré způsoby mluvení a psaní českého, směle na dráhu literáckou se mohl odvážiti. Rokem 1782 vystoupil Kramerius do veřejnosti co překladatel s třemi spisy v Praze tištěnými, jako „Cirkulární spis pana z Háje, biskupa Kralohradeckého“, „K důstojně veleb. biskupu Kralohradeckému“ a „Patentní ruční kniha pro měšťana a sedláka,“ pak r. 1784 „Kniha Jozefova sepsaná od jistého spatřujícího 18. století.“ — Spisy ty převedeny nedostatkem prací původních v jazyk mateřský, byly sepsány k tomu konci, aby jimi se vyvrátily rozličné předsudky a odpory, ano i pronásledování, s kterýmž se opravy Josefinské v zpátečnické třídě obyvatelstva byly potkaly.

Nedlouho na to jal se Kramerius, jak viděti ze sbírky, V. Thamem r. 1785 vydané pod názvem „Nové básně v řeči vázané“ i veršovati; než vida, že by tím spůsobem vlasti své unylé neposloužil, vzdal se záhy všeho básnění.

K velkému žalu veškerých přátel národnosti české zemřel dne 31. října 1784 rytíř z Neuberku.

Úmrtím tohož pána pominula výživa, kteréž

se Krameriusovi po několik let bylo dostávalo, a Kramerius musel se po jiném zaměstnání ohlížeti.

R. 1782 počali Rosenmüllerovi dědicové znovu vydávati „České poštovské noviny“, jež Frant. Kozuri spisoval až do r. 1785, načež pak Jan Ferd. ze Schönfeldu noviny tyto od dědiců Rosenmüllerových převzal a nabyv k vydání jich zvláštní výsady, je pod názvem: „Schönfeldské císařské královské poštovské Noviny,“ opatřené v čele listu znakem orla dvouhlavého, od 1. ledna 1786 počal vydávati.

V redakci těchto novin uvázal se Kramerius vybídnutím pana ze Schönfeldu, čímž nastoupil dráhu novou, rozsáhlou a praktickou, poněvadž nestává prostředků národ vzdělávacího nad časopis, veden-li obezřetně, snahou svědomitou a směrem potřebám a lidu československému odpovídajícím. Tyto noviny, kteréž čítaly vždy více a více odběratelů a čtenářů, redigoval Kramerius až do měsíce května 1789, mezi čímž byl vydal „Křesťanskou katolickou užitečnou domovní postylu“ (1786) a „Nový kalendář tolerancí k 1787,“ kterýž pak rokem 1799 přestal vydávati.

Kramerius, nabaživ se nádenictví v domě Schönfeldově, ustanovil se na tom, nesloužiti více cizím interesům, a vypověděv smlouvu, kteráž ho byla vázala co redaktora, žádal jest za povolení k samostatným českým novinám, kteréž mu navzdor

rozličným překážkám, jež Schönfeld z pouhé lakotnosti jemu byl v cestu kladl, uděleno bylo.

Dnem 1. července r. 1789 vydal Kramerius první číslo svých českých novin pod názvem: „Pražské poštovské noviny na rok 1789 vydané prací a nákladem V. M. Krameriusa.“ Noviny ty vycházely v Praze každý pátek o 11 hodinách z rána a rozesílány jsou na venek poštou každou sobotu. Pán ze Schönfeldu vida takou konkurenci, nemeškal dáti novinám svým národní tvář a odstraniv dvouhlavého orla rakouského, postavil v čelo znak národní — korunovaného lva českého. Ačkoli se lev český rozpřažený skvěl dnem 27. února 1790 v čele „Novin Schönfeldských,“ přece přetvářka taková mnoho neprospívala a pan ze Schönfeldu cítil se nucena, ouředně další vydávání novin Krameriusových překaziti, opíraje se hlavně o to, že Krameriusovy noviny, taktéž nazývajíce se „Novinami poštovními“ odběratelů jemu ujímají. — C. k. gubernium rozsoudilo, že toliko českým novinám Schönfeldským přísluší c. k. privilegium privativum, nazývati se „c. k. novinami poštovními,“ načež Kramerius nemeškal, noviny své vydávati dále pod názvem: „Krameriusovy c. k. vlastenské Noviny,“ pod nímž až do smrti jeho r. 1808 byly vycházely. Noviny Schönfeldské však od toho času vždy více a více zanikaly.

Noviny Schönfeldské jakož i noviny Krameriusovy vycházely týhodně v malém kvartu na černém, sprostém papíře. Bylyť sice psány jazykem srozumitelným, populárným a přesným, než mimo jazyk čistě český nenalezneš jiných vzácností. A co obsahovaly noviny ty a ony? — Zprávy válečné a politické vůbec, c. k. dvorní dekrety, patenty, cirkuláře francouzských legitimistů, jako na př. „Hlas francouzských princů hraběte z provincie a hraběte z Artoa k francouzskému vojsku, kteréž při králově straně stojí," — oznámení starých a nových kněh, tahy c. k. loterie, ceny tržní atd. Nejzajímavější jsou články úvodní o novém roce. I zdá se mi, jako by redaktorovi novin toliko jednou za rok se bylo vidělo záhodno mluviti k lidu českému a pak opět zastříti se tím mračnem politické moudrosti jako Mojžíšovi na hoře Sinai a nevystoupiti zase dříve, než o novém roce po tak velkých trampotách redakčních. I poslyšmež slovo tedy spisovatele k svým laskavým čtenářům ode dne 3. ledna 1789. Tato inaugurace novin českých zní:

„Takměř žádný není, anby radši a s větším zalíbením čítával Noviny, jako když ony ze vzdálených okolních krajin zemí náležitě o válce a hrozném krve prolití píší. Toto ovšem čtenářů zalíbení mohloby se za nepravé pokládati, že rádi čtou a slyší o tak hrozném divadle, na kterém mnoho-

kráte tisíc tisíců lidí bídně zahyne a jinak nešťastnými učiněno bývá. Než také-li to v moci čtenářů pozůstává, že se války vedou, že se mordují, že města v prach a v popel obrácena bývají, že se země a krásné krajiny od nepřátelských rukou poplení a jako z kořene vyvrátějí? Ne — to v moci obecného lidu nepozůstává a k tomu zajisté — aspoň z mých čtenářů — nikdo té nejmenší příležitosti nedal. Když se tedy války vedou, kdo tím příčina? — Mocnářové; neboť oni svých poddaných všeliké pohodlí, dobré, štěstí, bezpečnost, a at slovem dím, všecko toto zemské blahoslavenství k svým rukoum svěřené mají; a jak to vše oni svým poddaným opatří, když je o to nepřátelé připraviti hledí? jak oni svých práv hájiti budou, když nepřátelé na jejich ujmu co před se berou? a jak pujnost a pejchu nepřátel krotějí a potlačují, jestli ona se den po dni rozšiřuje a rozmahá? nejináč, než — potud vše v potaji a mírnosti napraviti se nedá — válku hroznou a krvavou, jaká předešlého roku dne 9. února od Josefa Velkého císaře Turkům, ouhlavním nepřátelům křesťanstva, vypověděna byla. Také-li tento veliký a slavný mocnář spravedlivě vojnu s pyšnými Turky vede, to každý čtenář z novin mých minulého roku poznati mohl a já zde tuto dokládám: oné jest spravedlivý a nelzeť jemu co nespravedlivého před se vzíti . . "

Tenť kus politické moudrosti. —

Z historie však známo, s jakými odpory reformy Josefinské se byly potkaly — s odpory jednak pravými, jednak nepravými, jak despotický Josef II. reformy své chtěl uskutečniti, nevšímaje sobě ani povahy jednotlivých zemí korunních, ani práv jejích historických; známo, jak Josef II. reformami svými i při nejlepším úmyslu svém veškeré stavy proti sobě popudil a i to dobré, kteréž spočívalo v reformách jeho, sám byl pokazil, než missi svou v životě státním mohl vykonati. V Nizozemsku vypukla revoluce krvavá, jejímž původcem byly reformy Josefovy; v Uhrách byla nevole na nejvyšším stupni, — i v Čechách agitováno proti císaři: než o tom všem ničehož není zapsáno v novinách vlastenských. Po smrti Josefově docíleno jest politické narovnání mezi Uhry a Leopoldem II., bouře se utišily, koruna česká a uherská vydány jsou nazpět národům, reformy Josefovy veškeré a taktéž i svoboda tisku jsou Leopoldem zrušeny a vše do starých kolejů se vracelo, anať doba nová žádala oprav velkých, přiměřených, nemá-li státní budovy evropská vichřice konečně podvrátiti a národy nepřipravené, nedospělé svrhnouti v záhubu a bídu: avšak o tom všem nedočteš se v novinách vlastenských.

V Paříži připravovalo národní shromáždění dobu novou, avšak lid český nevěděl, oč se jedná, kdo vinen, kdo nevinen.

Zpráv z Paříže, z Francie vůbec a z Anglie jest buď nižádných, buď tak spletených, žeť marně bys se pokoušel, pásmo veškerých událostí politických sledovati neb ses domýšlel, že by v těchto novinách suma těch věcí politických spočívala.

An na počátku každého roku Kramerius inaugurační zahájecí řeč svou byl míval, poslyšmež tedy, co praví r. 1791 k lidu českému, jenž zachvácen událostmi, neumí ani prohlednouti ke dni příštímu. I píše Kramerius v době tak bouřlivé, kdež národ každý vážil jest pouta svá, takto: „Běh světa ten jest, i všecky věci v něm tak zřízeny jsou: že jedny pomíjejí a druhé nastávají. A tím jediným mysl lidská ukojena bývá, že skrze takové neustálé změny člověk toho dobrého, kteréhož ztratil, opět nabýti a toho zlého, kteréž naň hrubě dolehalo, opět se zprostiti může. Tento nově nastávající rok zajisté mnoho nám vypraví, jakéž změny předešlý rok v sobě zavřel. Kdo neví, jak strašlivé vichřice válečných roztržitostí v celé takměř Evropě se vztěkaly a nám i v sousedstvu krvavou válkou hrozily? Komu známo není, s jakým násilím náš císařský rakouský a císařský ruský dvůr proti Turkům vojnu vedly a jak s nenabytnou škodou Rusové a Švédové mezi sebou bojovali? Komu známy nejsou domácí roztržitosti Francouzů, Nydrlendrů, Litychských a mnohého jiného národu, kteříž všichni uprázdněni byvše ode všech cizích nepřátel, sami

sebe ve své vlasti zžírali a velikou záhubu na sebe uvalovali? Ale to vše rok předešlý v sobě zavíral a my již víme, že se zbouření národové, jiní utišili a jiní žádajíce svatého pokoje všech prostředků k utišení hledají.“

Tenť jest výroční manifest novin vlastenských v té rozechvěné době politické. Mimo ten spatřuješ nyní v každém čísle článek úvodní, nadepsaný „Rozličné zprávy strany války a pokoje,“ avšak směr a politická moudrost vůdce národu českého nevyniká nad předešlé ročníky novin vlastenských, neboť doznává se spisovatel sám řka: „Politické důležitosti francouzského království nyní v takovém stavu jsou, že z nich žádný dosti moudrý býti nemůže. Vlastenské shromáždění zdřímá; ministři neustále pracují, přece však nikam dále přijíti nemohou a tak vše den ke dni se odkládá. Jakubinský spolek dělá povyky; lid bručí a slovem všecko jde vzrub na líc, právě tak, jako když v obci každý pánem býti chce.“

Uvážíme-li vůbec i ty obtíže, jež za dob tehdejších vázaly jsou ruce redaktorovy, nemůžeme přece jinak než politovati národ, jenž v tom velkém politickém zápasu absolutismu proti mladé svobodě neustále slyšel mluviti o ukrutenstvích, o ohavnostech, o krveprolévání, aniž by se z novin dovtípiti mohl, zač a proč veškerý tento sběh lidstva a zuřivost jeho.

V novinách vlastenských, po Čechách, na Moravě a Slovensku nejrozšířenějších, četl lid pouhé depeše z táboru legitimity, rozličná provolání strany emigrace francouzské, buletiny atd., četl jména generálů a velmožů, než ponětí o veškerém sporu politickém neměl a míti nemohl.

Nezapíráme, žeť, pojednávajíce o novinářské činnosti Krameriusově, přísný úsudek jsme byli vynesli, než tím nechceme jemu co prvnímu harcovníku ubližiti, neboť máme za to, žeť vůle jeho byla poctivá, mysl sklíčená udalostmi politickými, tudíž politika jeho úzkoprsá a velmi primitivní povahy a protož držíme se u veškerém posuzování spisovatelské činnosti Krameriusovy vlastního jeho výroku, jenž zní: „Nic se mi protivného býti nezdá, co pro mou vlast podnikuji, pro vlast, které všechnu mou možnost povinnován jsem, která mne již často svou pochvalou obdařila, která mně i nyní svou ochranu a lásku neodepře; a mého přičinění jediný zřetel bude, abych se jí vždy hodnějším učinil, abych dokázal, jak velmi mně její užitek, prospěch a potěšení na srdci leží.“

Roku 1789 ohlásil Kramerius v novinách, že vydávati hodlá kroniku trojánskou a dí: „Pokud se větší počet předplatitelů shledá, tedy k této kronice přidám ještě čistě rytý obrázek, který se na nejhlavnější příběh potahovati bude.“ A praví mimo to: „Když se práce a tištění této kroniky ku

konci uvede, vezmu před sebe vydávání života našeho slavného českého hrdiny Jana Žižky, kteréhož hrdinští činové po všech končinách světa až po tu chvíli se rozléhají.“ Životopis hrdiny českého Jana Žižky byl by ve vlasti naší v skutku zdárně prospíval, avšak nevyšel z příčin nám neznámých.

Vedle novin vlastenských vydal Kramerius r. 1789 „Laudonův život a jeho hrdinští činové,“ roku následujícího 1790 „Kšaft nebo poslední vůle JCM. Josefa II. v domácím jazyku vyložený,“ „Modlitba Josefa II. za svůj lid“ a „Věnec pocty na věčnou památku zemřelému Gedeonovi pánu z Laudonu“ a konečně r. 1793 spisek pod názvem širokým, totiž: „Náležité vypsání ukrutné smrti, kterouž Marie Antonie, královna francouzská od nešlechetné buřičské roty odsouzena byvši, na den 16. října toho roku v Paříži veřejně na gilotyně podstoupiti musela. — Všecko to řádně z veřejných listů vytáhl a k ustrnutí celého českého národu sepsal a vůbec na světlo vydal M. V. K.“

Spisek ten, jehož tyranský titul každého musel přilákati, došel hojného odbytu a věru nebylo čtenáře českého, v jehož rukou by se nebyl nalézal.

U veškeré literární činnosti Krameriusově jeví se praktičnost a spekulativnost. Tímž instinktem, kterýmž noviny vlastenské byl zarazil, tímtéž obrá-

til zřetel svůj ku kalendářství, jedné z nejdůležitějších větví literatury, vydáváním kalendáře tolerancí, kterýž však r. 1799 pro uložený kolek na všecky kalendáře po desíti letech vydávati přestal.

Tak jak noviny a časopisy i pod vládou absolutní ku vzdělávání lidu mohou nejzdárněji přispěti, tak i kalendář, jenž jest knihou na celý rok ustanovenou a takovou, kteráž zabloudí do té nejzažší vesnice, do té nejbídnější chatrče, kdež po celý rok časopisu a jiné knihy nelze spatřiti. Připomínáme-li, žeť kalendář po čas zimních dlouhých večerů jediným tamo jest vzdělávacím prostředkem, tuť při takové rozvaze každému vydavateli kalendáře na tom záležeti má, aby duševním potřebám lidu jak v části zábavné, tak i poučné všestranně se vyhovělo. Než bohužel, jak v novinách vlastenských, tak i v té desítileté kalendářské literatuře Krameriusově pozorujeme jakýsi zvláštní takt, kterýž slove jalovostí, vyznamenávající se pouze správností jazykovou. Žel bohu! žeť u nás po celých skoro padesáte let tentýž takt se měl za samospasitelný. Literatura naše měla býti veřejnou známkou naší národní jsoucnosti, naším zdrojem, rukojemstvím naší budoucnosti. Avšak jaké to rukojemství, kdežto písemnictví české provívá duch mdloby a pohromy! Není v celku od té doby Krameriusovy až po tento den rázného

směru v literatuře naší a právě, když jsme se kojili nadějemi, žeť onen starý t a k t překonán, stala se literatura naše za doby novější tou jedinou snad v Evropě, kteráž se přičinila o to, národ český nikoliv probuditi a probuzený nadchnouti svěžím životem, anobrž uspáti ho, sladce ho ukolébati.

Jest pravda, že směrem čili taktem takovým člověk se vyhne všem kolisím soukromným a veřejným, než kdož pak hoden jest jmena zastavatele národu, pakli spisovatelové solidárně své povinnosti advokátské nedostojí? — Jest pravda, že veřejný obhájce národu vystupováním svým častou materielní škodu může utrpěti, než máme za to, žeť i národ někdy bývá vděčný, žeť spisovatelé zvláště českému nelze velkých pohodlí vyhledávati, avšak přece tolik, kolik mu třeba k povolání svému.

Práce se musí platit v celém světě, než pakli v národu kterém práce kterákoliv se neplatí aneb se vidí zbytečnou, pakli práci nejdůležitější — spisovatelské — v středu národu třeba protekcí aneb pakli vůbec prací se pohrdá: tuť věru bídně to stojí s národem a podobá se tomu, jakoby jakousi tradicí zvláštní vyvolené stíny osvěty národu se oktroyovaly . . . .

Ačkoli na konci minulého věku národ český z mrákot teprv se probírající, česky čísti se byl učil, tak přece dostalo se Krameriusovi vydáváním novin a obchodem knihovním tolik řádné vý-

živy, žeť sobě důvěřoval, ženě a dítěti bezpečného dáti útulku po boku svém.

Dne 22. máje 1791 zasnoubil se v chrámě u Trinitárů na novém městě pražském s Genovefou, dcerou Jana Heciriusa, měštana a zlatníka, z hteréhož manželství jemu čtvero synů: Václav r. 1792, Vojtěch r. 1795, Karel r. 1797 a Jan r. 1802, pak tré dcer, jež však v mladém věku byly pomřely, se bylo narodilo.

Založením nové domácnosti hleděl porozšířiti obchod svůj a za tou příčinou oddal se docela svému povolání spisovatelskému. Tendencí dosavadní činnosti jeho bylo, jazyk zvelebovati a rozšiřovati; toho dosíci doufal nyní vydáváním kratochvilných kněh, neboť měl za to, žeť kniha kratochvilná, zábavná jedině chuť ku čtení českých spisů a lásku k jazyku mateřskému povzbudí. I nerozhlížel se Kramerius dlouho co kalého, dobrého a prospěšného národu československému, anobrž jal se psáti, vzdělávati a překládati historie rytířské, staročeské rozprávky, pověsti smutné a veselé příběhy, čarodějné povídky atd. jakéž byly: Maran a Onyra, příběh amerikánský, Arabské pohádky, Rybrcol na krkonošských horách, Čarodějnice Megera, Anežka, královna sicilská, básně o Čarodějnicích, Skalní duchové, Zdeněk Zásmucký, Ferdinand a Ka-

listo, Hrabě Rožmberk, rozličné povídačky a j. v.

Povídačky psány byly tehdejším moderním přemrštěným směrem romanopiscû německých, jako byli Richter, Kramer, Spiess, Meissner a j. Mimo to přiměl jest i jiné české literáty, jako Prok. Šedivého, jenž hromadu divadel, mezi jinými i krále Leara byl přeložil, Rulika a Ant. Borového k tomu, aby podobné knížečky spisovali nebo z jiných jazykû na český vykládali, kteréž on pak nákladem svým vydával, totiž „Zazděná slečna," „České Amazonky," „Zrcadlo příkladû k naučení a obveselení," „Mnislav a Světivina," „Žert a pravda," „Krásná Olivie" a j. v. I byltě Kramerius od r. 1780—1808 tak činný, žeť na 84 svazkû spisû svých a cizích v jazyku českém byl vydal.

Tím poskytnuto jest lidu českému hojné zábavy, než nekalé a neskvělé, a pakli Zděnek Zásmucký, Hrabě Rožmberk, Mnislav, Krásná Olivie se ještě tisknou a rozšiřují, pakli lid náš sobě dosud libuje v čtení Štylfrida, Brunšvika, Meluziny a j. hloupých povídek, důkazem by to bylo toliko naší netečnosti a duševní chudoby, ano svědčilo by, že se nedostávalo zápalu a energie, lid povznášeti a postaviti na onen stupeň duševního pokroku, kterýž zříme kolem sebe.

Nikdo nebude jistě onen přemrštěný směr Krameriusův schvalovati, nikdež ho omlouvati nebude

tím snad, žeť tehdáž téměř každý s neobyčejnou dychtivostí, ano hltavostí se sháněl po moderních románech rytířských a historiích strašidelných a že téměř naprosto nemožné bylo, tehdejšímu duchu časovému a obecně panujícímu smýšlení na odpor se stavěti, — neboť bychom se ptáti museli, kdož jsou byli ti hltaví čtenářové? Češi nikoli. A ten, kdož liboval sobě v románech Kramerových, Spiessových a t. d., tent nevšímal sobě těch hubených spisků, mysl čtenářovu nedosti rozpalujících. Čtenářem spisův českých byltě náš prostý, venkovský lid, a tomu nebylo třeba na ujmu duševního jeho vzdělání takých koncesí dělati, neboť vítána byla jemu každá kniha česká, když praktická a poučná.

Než vyznejme se, žeť práci sobě usnadnil Kramerius jak mohl a nechceme tudiž se hádati, zdaliž mínění Krameriusem o věci té pronešené, že „i smyšlenými věcmi nejdříve mysli své poobveseliti a tudy k čítání užitečnějších spisů chuti sobě dodati můžeme“, jest neomylné, podstatné, praktické, čili nic. Co za velkou, věčnou zásluhu Krameriusovi pokládáme, jest ta kvantitativní činnost jeho, jest neunavené zvelebování a křísení jazyka českého vůbec a porozšiřování těch úzkých mezí, kterýmiž na sklonku osmnáctého věku národní jazyk náš byl stísněn a obehnán. Účinkoval-li Kramerius co přítel národnosti české v prospěch jazyka, tuť nám musí býti lhostejné, jakými prostředky vítězství.

svého se byl dodělal; než prohlížíme-li k pokroku duševnímu a ptáme-li se, jak vysoko národ náš jsme byli vyzdvihli, tuť přísně musíme vystoupiti proti těm, již by způsobem Krameriusovým, třeba zmodernisovaným, národ náš měli živiti. I poznávaltě sám Kramerius, že ačkoli blahodárně v ohledu jazykovém byl působil, národního uvědomění, náležitého vzdělávání sobě málo byl všímal; i hodlaltě mylnou tuto cestu opustiti a vydávati malou encyklopedii, kteráž by v sobě zavírala výbor všelikých užitečných vědomostí a tak byla zřízena, aby i sprostší čtenářové věcem v ní obsaženým lehce rozuměti mohli. Myšlenka ta byla praktická, že kniha tato, nadepsaná „Všeobecná kronika světa od nejprvnějších až do těchto časů“ měla vycházeti v půlarších co příloha k „Novinám vlastenským;“ než nahodilými překážkami upustil Kramerius zase od práce, vydav zatím r. 1806 „Přítele lidu,“ knihu to ve dvou svazcích, k poučení a vyražení. Knížka ta zavírala v sobě tyto kusy: Chvála jazyka slovanského; povzbuzení k čítání kronik; naučení o člověku; vypravování z historie věcí přírodních; pravdivé, poučné a výstražné příběhy; známost světa a národů (krátký popis Evropy, Afriky a Australie); vybrané bájky; domácí prostředky lékařské atd.

Pravou protivou historií strašidelných byloť předsevzetí Krameria uvázati se u vypsání a

vydávání cest do krajin cizích. Domýšleje se, že „čítáním takových vypsání nabýváme známosti rozličných národů ve světě i mnohých neznámých a přepodivných věcí a tím že se učíme znáti veliké a přepodivné skutky Boží a tudíž k velebení jeho nevystíhlé všemohoucnosti a moudrosti tím více srdce své rozněcujeme“ — počal vydávati takováto putování, jednak od něho samého, jednak od jiných na jazyk český vyložená. R. 1798 vydal prací a nákladem svým: „Jana Smita kapitána anglického pravdivé příhody po cestách, kteréž vykonal ve čtyrech dílech světa;“ pak Fr. Bakona Vypsání nového světa překladem J. B. Dlabače; načež přikročil k vydávání prostonárodních vypsání krajin cizích, jako: „Ouplné vypsání Egypta 1802,“ Historické vypsání, kterak čtvrtý díl světa, Amerika, od Kolumbusa vynalezen byl“ a „Historické vypsání všelikého Mongolského císařství v druhém dílu světa, Asii“; (jakožto první díl Indie 1803). Roku 1804 vyšel „Druhý díl Indie“ jakož i „Cesta do Arabie a do země svaté jinak Palestiny.“ Ve spisech těchto vyličují se rozličtí v zemích jmenovaných bydlící národové, Řekové, Arabové, Meronité, Indové atd., jejich někdejší dějiny, nynější mravy, obyčeje, soudní a váleční řádové a

náboženství; dočítáme se v nich zpráv o Deukalinovi, Venuši, Pytagorovi, Bramovi; Magích a Sabeismu, o Mahomedovi a učení jeho, o objevení cesty mořské do Indie r. 1497, jakož i ocenění zásluh a ckarakteru Kolumbova; to vše, jak uznáváme, bylo velmi pěkné a užitečné. I mělť národ český znáti i tamnější zvířata, rostliny, výrobky, opice a hady cejlonské, hyeny, šakály, krokodily, slony, velbloudy, to vše měl znáti, všeliké ty potvory na zemi, — — než o to nikdo se nepokusil, aby Čech poznal sebe sama, svou vlastní historii, své mravy a obyčeje, svou vlastní vlast. Aneb mělť Čech znáti tu nešťastnou historii svou snad z „Letopisů trojánských,“ vydaných r. 1790 z „Jana z Mandivilly rytíře anglického cesty po světě z r. 1795,“ z „Krátké historie o válce židovské, vytažené z kněh Josefa Flavia M. Hyp. Strakovským r. 1595 a opět r. 1806 vydané, čili snad z „Příhod Václ. Vrat. z Mitrovic v tureckém zajetí?“ — Nikoli.

Vydáváním takovýchto spisů starších chtěltě Kramerius těm hlavně, „kdož by k vzdělávání řeči české ruky přičiniti chtěli, platných prostředků podati, jimiž by se nejjistěji a nejdůkladněji poučili, jak čistě a ozdobně po česku psáti a tím své přičinění krajanům svým platnější učiniti mají.“

Mimo tyto spisy vydal r. 1791 „Ezopovy básně s jeho životem“ a r. 1794 Šimona Lomnického

„Krátké naučení mladému hospodáři“ a připravil k vydání „Xenofonta mudrce Aténského život a skutkové Cyra staršího, prvního mocnáře perského,“ kterýž spis však teprv po smrti jeho r. 1809 nákladem dědiců vyšel tiskem.

K vydávání spisů svých řídil se nejvíce Kramerius podle rady učených přátel svých, jací byli na př. F. Procházka, M. Pelcl, Fr. Tomsa a j. muži to učení, a zanícení láskou vlastenskou, než nepraktičtí. Věru nechceme Krameriusa jmenovati geniem, než musíme vyznati, žeť co do praktičnosti veškeré ty učené pány věku svého byl předčil, a když byl pochybil u vydávání některých staročeských spisův, neobávali bychom se, viniti z toho muže tyto učené, již nerozuměli tomu, čehož národu třeba, má-li zdárně se vzdělávati a pokročiti k uvědomění svému.

Chválíme sice horlivost mužů těchto věrných a neustálé jich usilování o čistotu jazyka v psaní a mluvení, a jest povinnost Čecha naučiti se klasickému jazyku českému, než tajiti nemůžeme sobě, že snaha Čechův našich byla větší o správnost jazykovu, nežli o to, národ český spisy prostonárodními přiučiti všemu, čehož národu vzdělanému a pokročilému třeba věděti.

Pozdě uznal jest Kramerius, čehož vlastně národu československému třeba, než tu odkázán jsa na vlastní síly své, nemohl uskutečniti veškerá přání

svá. I počal vydávati Kramerius r. 1801 takové spisy prostonárodní, jichž čítáním by sprostší krajané jeho o mnohých užitečných věcech, o nichž potud nezvěděli, nějaké širší známosti nabyli. Aby pak spisům těm zjednal nejširšího průchodu, přidával je po půlarších co zvláštní přílohu literární k svým novinám, čímž se tyto spisy při tehdejším velikém počtu odběratelů novin jeho v Čechách, na Moravě a Slovensku (ke 1000) valně rozšířily.

První knížka toho způsobu, vydána r. 1801, byla: „Večerní shromáždění Dobrovické obce.“ Rozmlouvání ve knížce této zavírají v sobě pravidla šlechetného života; především o vychování dětí, o zachování se k čeládce, sousedům a j., o nakládání se zvířaty; naučení hospodářská; vypravování z kosmografie, základy geografie fysické a meteorologie, známosti země české; mravné povídky, bajky pro děti a t. p.

Na to vydal Kramerius r. 1803 spis: „Dobrá rada v potřebě aneb vypsání života Davida Opatrného,“ dle Salzmanova: Heinrich Kluge. Obsažená jsou v něm krátká, prostá, než výborná pravidla opatrnosti.

I vyrozuměv Kramerius konečně co kněhkupec praktický, jak velice vychování národní zanedbáno bylo a že žádných skoro literárních pomůcek nestává k povzbuzování a vzdělávání mládeže, přiměl způsobilé k tomu vlastence, Tomsu, Rulika, Pařízka a

j., aby knihy zdělávali pro mládež a její vychovatele. Takové pak od nich vydané spisy, na př. „Gastonovy užitečné knihy o dobrém zvedení mládeže“ od Rulika; „Nešťastní příběhové“ od Tomsy a j. schvaloval netoliko v novinách svých, nýbrž i sám přičinil ruky činné, vzdělav jednak sám několik spisů pro mládež, jednak vydav nákladem svým několik, jež byli jiní sepsali, on ale bedlivě prohlédnul a opravil.

R. 1806 sepsal Kramerius velmi zajímavý spisek pro mládež: „Obnovený Ezop ctnostné mládeži k moudrosti a rozšafnosti ukazující;“ než jsa jinými pilnými pracemi a potom churavostí stížen, nemohl to dokončiti, pročež byl teprv r. 1815 od jeho dědiců vydán.

Mimo to povšimnul Kramerius sobě ještě jiné větve tehdejší literatury, totiž literatury dramatické.

Rokem 1785 zjednán byl neunaveným horlením našich vlastimilovných mužů jazyku českému průchod i na divadle pražském, tak jak několik let na to vláda, vyslyševši spravedlivé nároky Čechův, konečně dvě mimořádné professury na vysokých školách pražských byla zřídila a sice jednu na fakultě filosofické pro řeč českou (1793), druhou na fakultě právnické r. 1792 pro státní právo české, kteráž po 32 letech rokem 1824 zase zrušena. I počaly se na divadle pražském od r. 1785

řádně a stále provozovati činohry a zpěvohry české, a sice s takovým účinkem, žeť rozradování ctitelové Thalie české, jak o tom básně a oznámení divadelní dne 15. června 1786 vydané svědčí — dobu tu „za zlatou epochu českého jazyka a herectví vyhlašovali.“ An nyní velká se cítila potřeba českých kusů divadelních, přičinil i Kramerius ruky své, přeloživ r. 1785 vedle jiných vlastenců, již se obírali vzděláváním her českých, jako Prok. Šedivý, jednu takovou hru „Albert a Lotte,“ kteráž r. 1788 dne 27. dubna na divadle českém od měšťana pražského Jiříka za Pořičskou branou nově zřízeném se provozovala.

Takové byly ty první počátky českého písemnictví po tak dlouhém spánku hrobovém, a nelze-li abys nás dokona uspokojily, tuť máme za to, žeť povinnností bylo mužů pozdějších, kráčeti za pokrokem časovým a národ povznášeti k vyššímu poznání věcí, než tu opět potkáváme s tím taktem Krameriusovým, kterýž, ač by byl třeba býval na místě za doby jeho, přece nikterak napotom nelze ospravedlniti.

Summou veškeré činnosti Krameriusovy jest neunavená horlivost o zvelebení jazyka českého, poctivost a obětovnost, kteréž zvláště děkovati máme, že národem sloveme českým. „Expedice novin vlastenských“ bylatě středištěm všech horlivých vlastenců a literátů českých, starších a mladších.

„Expedice česká“ bylatě takořka salonem spolku mladších spisovatelův českých, v kterýž byli ku konci minulého století, působením a vynasnažením Šeb. Hněvkovského, studující všech fakult v Praze byli vešli, mezi nimiž byli: bratří Vojt. a Fr. Nejedlý, Šeb. Hněvkovský, Ant. Puchmír, Ant. Pavlovský, Jos. Rautenkranc, V. Chaloupecký, Jos. Jungmann, Jos. A. Seidl, Ig. Hájek, Tad. Setelain, Václ. Bergner, Fr. Hek, Fr. Novotný, a v salonu tom rozehřívali mladí vlastenci bruď svou, rokujíce o zvelebení písemnictví českého. Kramerius, muž zkušený a praktický, byltě jim otcem laskavým a rádcem neunaveným. Než ačkoli jmena v literatuře naši dosti známá tuto čteme, předce nikdo, vyjma velmistra našeho Josefa Jungmanna, nedostihl jest Krameriusa činností svou.

Kramerius byltě všude známý po vlastech československých a byl se všemi tehdejšími vlastimilovnými a učenými muži ve spojení přátelském. R. 1806 zakoupil sobě dům někdy Hrabovský, nyní Straširypkovský č. p. 373 st. 232 nov. a přestěhoval se tam o sv. Jiří tohož roku. Dům ten byltě veškerým výtěžkem neunavené spisovatelské činnosti jeho, nezanechal jest jiného kapitalu, než synů svých, jimž dostatečného jmění k zabezpečení jich budoucnosti nebyl zanechal. Nebyl však Kramerius dlouho v držení toho domu; neboť již několik roků před tím objevil se mu jakýsi neduh na

pravé noze, načež často churavěl a postonával. K tomu přišlo i to, že záhy od mladosti své, jak jeden biograf jeho píše, za příčinou spisovatelského povolání svého, téměř neustále sedával za psacím stolkem; při tom též málo se pohyboval a nevycházel na zdravé povětří. Prsní vodnatelnost a zatvrzení jater byli nevyhnutelní toho účinkové, již neunavenému životu jeho v plné ještě síle mužné dne 22. března 1808 konec učinili. Pracoval jest pro národ český do poslední chvíle a můžeme říci, že umřel takřka s pérem v ruce. Pochován jest dne 24. března na Volšanském hřbitově v četném průvodu věrných přátel všelikého věku i stavu a v hlubokém zármutku rodiny jeho osiřelé i všech upřímných vlastenců. I truchlila nad ztrátou vlastence tohož upřímného veškerá vlast československá. — — Jeden ze synů jeho Václav Rodomil stal se taktéž spisovatelem a lopotil se jako otec jeho na té vinici Páně. „Dne 6. června 1861“ zněl referát v českých novinách, „zemřel v c. kr. chorobnici v 65. roku věku svého pan Václav Kramerius, syn to o národ český a českou literaturu nesmrtelné zásluhy majícího Václava Matěje Krameriusa. Václav Kramerius syn byl též českým spisovatelem, vydal více než 30 dílem původních, dílem přeložených spisků (jmenovitě několik větších novel Zschokkových, Žertovný zpěv, Král Václav a krásná Zuzana, Zlatá kniha, Dobrozvěst, Příhody princezny z Pontic, Nové

leto, Volení manžela, Polybius, Vystěhování do Brasilie, Všeobecná kronika světa, Sbírka cest po moři, Moró, život tohož generála, Napoleon Bonaparte, Ildegert, Kalendář tolerancí, a Vlastenský poutník atd., redigoval též některé časopisy, jako Čechoslava, Večerní oznámení a c. kr. vlastenské noviny . . . . .

V posledních letech nedařilo se mu příliš dobře, zápasil často nouzí. Poslední čas byl korrektorem v tiskárně Karla Bellmanna. — Takový jest osud synů mužů o vlast a národ zasloužilých, — mužů, již se vlasti zcela byli obětovali! — Pohřeb jeho byl jednoduchý! Za rakví kráčelo několik příbuzných a přátel zvěčnělého — vlasť a ta živoucí literatura naše ho neznala! — — Nedala jest poslední aspoň poctu synovi muže, jehož druhým nazývá Veleslavínem. Než nechceme jej tak nazývati; uvažujíce, žeť Kramerius první se jal zahrabaný národ český obživovati, že jedině pro lid český pracoval a ten omráčený lid náš počal svolávati pod prápor národní do boje posvátného, věda že netřeba rodilých generálů tak, jakož více lidu bojovného generálovi, má-li vlast česká vlastí českou se státi; uvažujíce, žeť práce v dobách rozličných rozličnou cenu má; protož stavíce jej po bok Veleslaviny věčně Krameriusem ho chceme nazývati. Sláva Krameriusova povznáší se snad nad slávou Veleslavína a náš národ český,

o jehož z mrtvých vstání muži učenější Krameriusa byli pochybovali, nemůže jinak vděčným se prokázati, než když slaviti bude po vlastech československých výroční památku prvního velkého buditele a křisitele svého — Václava Matěje Krameriusa.

viz „knihovna národní," čís. 12. Jos. Kollička ??

Josef Jungmann.

(+ Josef Doucovský.)

Narozen 15. července 1773 † 16. listop. 1847.

Čím kazatel byl moudřejší, tím více vyučoval lid umění a rozkazoval — zpytoval.

Kn. přísloví.

Minulo čtrnácte let, co jsme velmistra našeho, Josefa **Jungmanna**, na hřbitově Volšanském slavně byli pochovali na půdě české. Byla noc, když jsme mrtvolu proslavence našeho, toho tichého genia na hřbitov doprovodili. Světla kolem hrobu kmitala a i ta luna probrala se nyní mračnem, aby políbila bledou záři svou tu schránku dubovou, do níž vlast truchlící velkého syna svého byla uložila. I zazněl jest líbezný zpěv Čechův smutnících nad hrobem muže v životě již oslaveného a slzy vřelé kanuly po lících synů věrných. Cože mysleli jsme

sobě za onoho večera u hrobu muže, jenž věčných sobě zásluh získal o vlast a národ český, jenž mládeži české byl otcem, otcem povždy milým, učitelem neunaveným, synem vlasti nejvěrnějším? Snad jsme se modlili v duchu za vlast, aby ouplného slavila z mrtvých vstání za ty, již se jali národ český vzdělávati a brániti proti všem křivdám jemu činěným, — snad jsme přisáhali v duchu přísahu velkou „sloužiti věrně vlasti a národu českému!“ — Ano přisáhali jsme tak a přísahou ton přejali jsme korunu mučedlnickou, trnovou. A pakli děl velkých nelze bylo zdělati v národě jednotlivcům, položena budiž tato skrovná koruna na rakev jejich, aby svědčila o poctivosti, o věrnosti a neunavených snahách jejich, aby svědčila o tom, žeť i v národech se pochovávají i bibliotéky, uložené v jednotlivci každém. O tom by nám doba poslední mnoho vypravovati mohla, než dnes chceme líčiti život a působení muže, jenž děl velkých po sobě zanechal, jemuž popřáno jest, sílu svou v plné míře rozvinouti a literárními pracemi svými ten nejskvělejší pomník sobě zbudovati v životě.

Veškerý rozvin v novověkém písemnictví českém líčí se obyčejně ve trojích dobách.

Doba od r. 1774 až do 1800 nazývá se dobou počátečního ruchu národního, od r. 1800 až do 1827 doba českého a od r. 1827—1848 doba československého uvědomění.

Dobu první representuje V. M. Kramerius, kdežto jednotlivé, zhusta velmi chatrné pokusy národní literární činnosti v ohnivém Karlu Thámovi, jenž vztýčiv r. 1783 prápor obhajný svou „obranou jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům, též mnohým vlastencům v cvičení-se v něm liknavým a nedbalým," výmluvným byl zástupcem jazyka národního.

Representantem doby druhé jest Josef Jungmann, doby třetí Šafařík a Palacký.

Vlivem národního tohož ruchu, kterýž pozorovati lze za doby první, vznikl na universitě pražské spolek mladíků, již rozehřáti láskou vlastenskou, vyšší vzlet národního písemnictví za účel sobě obrali. Byli to, jak jsme na místě již byli připomněli, bratří Vojt. a Ant. Nejedlý, Š. Hněvkovský, Ant. Puchmír, Ant. Pavlovský, Jos. Rautenkranc, V. Chaloupecký, Jos. a Ant. Jungmann, Hanka a j.

Spolek ten obíral se tehdáž nejvíce vzdělávánim básní a zpěvů, kteréž pod redakcí důvtipného Ant. Puchmíra — dle něhož spolek ten obyčejně i „Puchmírovský" nazván jest, již ke čtvrtému svazku byly dospěly. Mladší tito spisovatelé zasazovali se zvláště o to, aby vedle Krameriusových vlastenských Novin nějaký vycházel spis periodický, který by zvláště vzdělanějším čtenářům se hodil. Snažení to schvalovali i někteří starší spisovatelé, zvláště Josef Dobrovský, Pelcl a Kramerius slibo-

vali pomoci své k jeho vykonávání. Pelcl chtěltě podávati historická pojednání, Dobrovský kritiky, Vojt. Nejedlý, Puchmír a Hněvkovský básně, Kramerius pak poučná vypravování, především chtěl se starati o materielní zdar tohož spisu. Než bohužel, předsevzetí to ihned uskutečněno nebylo, neboť Pelcl, jenž se nejvíce o spis ten zasazoval, zemřelť již r. 1801. Zvláštní snahou Krameriusa počal teprv po pěti letech tento důležitý spis, mající za cíl zvelebení literatury české, r. 1806 redakcí prof. Jana Nejedlého pod názvem „Hlasatel český“ co list čtvrtletní vycházeti. V „Hlasateli“ soustředily se všechny lepší literární síly a mezi těmiž potkáváme se i s jmenem Josefa Jungmanna, jenž několika se tuto zúčastnil pracemi, zvláště „Rozmlouváním dvojím o českém jazyku.“

Josef Jungmann narodil se roku 1773 dne 16. července ve vsi Hudlicích, vzdálené as tři hodiny cesty od Berouna. Jako všichni naši mužové, o vlast zasloužilí, pocházel jest z chatrče chudinské. Otec jeho, jmenem Tomáš, byl pilný rolník, jenž nemoha dětem svým nižádných statků zanechati, o to všemožně se snažil, dáti dětem svým vyššího vzdělání. Začátky literního umění dostaly se Josefovi nejprvé v místní škole Hudlické (1781—1784), napotom v Berouně ve škole Piaristův (1785—1788), a dávaje záhy velkou pilnost a znamenité vlohy duševní na jevo, vstoupil v 15. roce věku svého na gymna-

sium novoměstské v Praze. V Praze studoval na universitě filosofii (1794—1796) a konečně práva (1797—1799).

Po skončení studií těchto, vida, kde jemu co národovci statečnému s neocenitelným prospěchem nejvíce lze působiti, oddal se stavu učitelskému. Dostav se rokem 1800 za suplenta, potom za skutečného professora na gymnasium Litoměřické, učil tuto čtyry leta (1800—1803) ve třídách grammatikálních, potom 11 let ve třídách humanitních až do r. 1814. Mezi tím časem povyšen r. 1811 na doktora filosofie na vysokých školách pražských. Roku 1815 vyplnilo se jeho nejvroucnější přání, rozvinouti moci činnost svou v Praze v kruhu vlastenských přátel svých, a dorozuměti se, čehož k povzbuzení mládeže a k vzdělání národu třeba, neboť rokem tím dostal se za humanitního professora do Prahy na gymnasium staroměstské, kdežto po dvacetiletém, blahoplodném působení dne 22. listopadu 1834 za ředitele čili prefekta téhož gymnasium ustanoven byl.

Jungmann narodil se právě téhož času, kdež velká panovnice rakouská, císařovna Marie Teresie muže z lidu k sobě byla povolala, aby jí radili k tomu, co by národům rakouským, válkami schudlým a namnoze nevzdělaným, sloužilo k jich materielnímu a duševnímu blahobytu. — I nastala nyní

oprav, kteréž pak její syn, císař Josef II. byl dovršil.

Za panování Marie Terezie zrušen jest v Rakousku řád Jezovitův, již řídili jsou národy co pouhé loutky a jichž politika záležela v tom, národy udržeti v poddanství a poslušnosti otupováním jich rozumu. Politika taková dlouho prospívala v Rakousku, než nyní otevřeny jsou brány moudrosti; mužové učení jali se ve školství nižším a vyšším rozličně prospěšné opravy zaváděti, kterými by lze bylo národy rakouské na onen stupeň vzdělanosti povýšiti, na kterémž snahou Bedřicha II. spatřujeme toho času národ německý.

K opravám Marie Terezie a napotom Josefa II. náleží i snaha poněmčování národů slovanských a neněmeckých, v obvodu státu rakouského žijících. Mnozí udávají, jako by poněmčování v druhé polovici osmnáctého věku na duchovní moci idey se bylo zakládalo, a že moci takové nikterak nelze se ubrániti, říkouce, žeť i Karel IV., otec národu, byl poněmčoval, a žeť přece nikdo ho z toho neviní, ano, že co nyní Josef byl zaváděl, v časech pozdějších by se bylo stalo nutností nevyhnutelnou. Pravda, jazyk český byltě opovrženým, každý se styděl mluviti po česku, takže hlaholu českého toliko na vesnicích, v chalupách selských bylo slyšeti. Tím právě, žeť němčina v krajinách neněmeckých se viděla býti nutností, žeť zákonem Josefovým Če-

chu veleno jest, býti Němcem, nastala opposice proti Němectví, kteráž vždy více a více se zmáhala, až pak konečně po padesátiletém mravním boji národním Čech uvědomělý. hrdě se opřel těm, již za vlády Bachovské k uniformování národův jak v ohledu politickém, tak i národním, ruky své byli přičinili.

Za dětinčích let Jungmannových přístupnou jest učiněna vzdělanost, věda a umění každému Čechovi, kdož dříve odvykl materskému jazyku, neboť jedině jazyku německému uděleno jest to výhradní právo, jedině on tak vypulerovaným se viděl k vyššímu vzdělávání národů. Než jak tehdáž Jungmannovi zápasiti bylo na školách německých, tož znáti může jen ten, kdož, jsa synem rodičů českých, po německu na vysokých školách byl vzděláván a sám ze zkušenosti byl poznal veškeré ty těžkosti naučení se jazyku německému a z nich vyplývající škody. Avšak v tu hodinu, kdež zákonem německým národnosti české a jazyku mateřskému se zvonilo umíráčkem, vyvstali jsou mužové, kteří podle sil svých proudu časovému se byli opřeli a v čas nejúsilnějšího vnikání cizího živlu do veškerého veřejného a společenského života jali se křísiti jazyk a národnost českou.

Líčili jsme působení mužů, jako Seibta, Meissnera a Kornovy na vysokých školách pražských a pravili jsme, žeť, ačkoli jazykem přednášeli německým, přece pilně vzbuzovali jsou v srdcích mládeže české lásku k vědám a uměním. Ze školy němec-

ckých těchto učitelův vyšel i náš Jungmann, než čehož se mu na straně jedné nedostávalo, tohož dostalo se jemu na druhé straně, an již rokem 1793 zasloužilý dějepisec český, Pelcl, českou řeč a literaturu na universitě počal přednášeti. Mimo to nemálo působil ctihodný Vydra, profesor matematiky, věrný hajitel řeči národní, na probuzení žáků svých, kteří jen jakkoliv přístupni byli citům vlasteneckým. Jungmann vida, jak jazyk německý na školách a v životě společenském prospívá, podal bratrskou ruku svou svým přátelům, jací byli Puchmír, Hněvkovský a Nejedlý, a od prvních těchto let junošských učinil sobě podobně jim, křísení a šlechtění jazyka národního, hlavním životním úkolem.

Co právník zúčastnil se již mezi studiemi některými básnickými pokusy při důležitém na oneu čas podniknutí literárním pod názvem: „Sebrání básní a zpěvů," ku kterémuž mladší spisovatelské síly toho času sestředil přítel jeho Jar. Puchmír r. 1795 a o kterémž Jungmann na svém místě v literatuře české praví, „že ť těmito básněmi nová epocha počala."

V Nejedlého „Hlasateli českém 1803" proslul Jungmann později čistotou a dokonalostí slohu ve článcích svých prosaických, kteráž mladším literatům pak za vzor sloužila.

Čím více pracovníků na té národní roli dědičné přibývalo, tím více pocitovaly se nedostatky,

jež vyvíjení písemnictví českého byly namnoze překážely. I poznávalo se, žeť třeba, aby se literatura česká povznesla nad obor pouhých spisů pro lid obecný, ve kterém se posavad pohybovala snahou jinak zasloužilou, jako Krameriusa, Pelcla, Procházky, Rulíka.

Veškerá ta literatura za dob Krameriusových bylať více méně jarmareční, a aby povznesla se k výši důstojné, a kruhy vzdělanější k sobě přivábila, o to všemožně pokusil se Jungmann pilností neunavenou. Nehledělť sice vyniknouti pracemi původními, alebrž dokázati více, jak krásný, plynný, ohebný a ušlechtilý ten jazyk český a za tou příčinou obral sobě nejvýtečnější plody cizích literatur, zvláště anglické, francouzské a německé, kteréž jak v řeči vázané a nevázané se jal vykládati na jazyk český. Klassické překlady Ataly Chateaubrianda z francouzského r. 1805 a Miltonova ztraceného ráje z jazyka anglického r. 1811 bylyť největší a nejpracnější podniky tohož druhu, avšak zvláště posledním dílem zadivil Jungmann vešker tehdejší vzdělaný svět slovanský, neboť okázal jest, žeť jazyk český spůsobností svou všem moderním jazykům evropským vším právem po bok se smí stavěti. Tyto překlady, aneb abychom více řekli tyto práce zoriginalizované na půdu českou, staly se nedostihlým vzorem v literatuře české a jimi dokázáno tehdejším a pozdějším pokolením, čehož zmůže mocnost

jazyka a žeť pilnost, důvtipnost i balkány na půdu českou chutí usilovanou přenésti dovede.

Obě tyto díla, Atalu a Miltonův „Ztracený ráj“ dokonal Jungmann v Litoměřicích. Vedle toho zanášel se ještě jinými literárními pracemi, jak později povíme, vedle toho všeho obětoval každé svobodné chvíle bezplatnému vyučování jazyku českému nejprvé na gymnásii, potom v semináři biskupském v Litoměřicích vzdělávaje takto mládež, aby zdarně vlasti sloužila, a mocna jsouc řeči mateřské budiž v tom aneb onom povolání hájila povždy národnost českou činem a slovem, a lid český touž horlivostí zase vyučovala, kterouž Jungmann byl osvědčil při nesnadném úřadu professorském, kterýž svědomitě byl povždy zastával. Věru, když ty naše velikány krok za krokem v jich literární činnosti sledujeme a onu rekovnou jich činnost v pamět sobě uvádíme, lze-li pak poctivému synovi vlasti české jalovými frásemi svět odbývati a ruce zdravé rozkošně v klín složiti? — ó zajisté nikoli.

Místo frází třeba činů, prací velkých — tolik, kolik mezer se jeví v písemnictví českém, kolik nedostatků se jeví za dnů našich v národním a politickém vychování lidu českého, má-li národ český jako skála žulová odolati každé bouři, nechť se snese nad hlavou jeho dnes neb zítra s té neb oné strany. Zdědili jsme po otcích svých jazyk mateřský, opět čistý, zvelebený, z rukou mužů, stateč-

ných vyrumovatelů jeho a nám dostalo se to velké povolání, rozhodovati svou intelligencí, svou literární plodností, svou politickou zkušeností, ano neohrožeností svou u překonání všelikých překážek, byť se i jevily v středu národu, nad duševním blahobytem národu českého. Na missí tu, kterouž fakticky jsme nastoupili, klademe váhu velkou, obzvláště poněvadž hlasové varující u veřejnosti naší se byli ozvali, anižby valná část lidu našeho hlasů těch sobě byla všímala. Doufejme, že slabé hlasy těch, na jichž práporu psáno „in hoc signo vinces," nezavanou s hlasem na poušti volajícího!

Roku 1815 povolán jest Jungmann na gymnasium staroměstské. I dočkal se nyní té chvíle blažené, v kteréž, jak se zdálo tehdáž, zasvítaly jazyku českému příznivější okolnosti ve školách rokem 1816 a 1818.

Od toho času, co nařízením od 21. a 31. prosince 1780 poručeno, aby nižádný bez dostatečné známosti německého jazyka do škol latinských připuštěn nebyl, co rodičům českým veleno, děti, chuť a schopnost do škol latinských přijíti mající, do německých míst posílati, aby se německému jazyku naučili a co pečováno o to, aby také v českých místech učitelé německého jazyka povědomí ustanoveni byli (22. září 1788): od času toho rozvinul se boj spravedlivý za věčná, neporušitelná práva jazyka národního — českého, kterýž k převeliké radosti

Jungmannově nařízení od 23. srpna a 20. prosince 1816, pak 13. února 1818 měl dojíti konce vítězného.

I zdálo se, že počíná jazyku českému epocha nová, pěkná, neboť rozkázáno, „aby pro gymnasia v místech pouze českých aneb kde spolu rodilí Čechové se nacházejí, prefekti a professoři v jazyku českém zběhlí se představovali; v týchž gymnasiích žáci, kteří známost jazyka českého z triviálních škol aneb domovním vychováním s sebou přinášejí, také v českém překládání a v českých spisech se cvičili; při počátku každého školního roku posluchačům práv aby se ohlašovalo, že v přijímání k politickým ouřadům zemí českých těm, kteří česky umějí, při stejné jiné schopnosti přednost udílena bude.“ Známost a umění jazyka českého, dokládá nejvyšší zákonodárce, jest politickému ouředníkovi, kterýž neprostředně s poddaným mluviti a na něho s účinkem působiti má, na nejvýš potřebná. Pročež mládež študující nyní i budoucně k důkladnému naučení jazyka českého se vzbuzuj a s tím doložením jí to se vší moci v mysl vštípeno buď, že ode všech, kdož k praxi tou cestou hlásiti se budou, důkaz jako nevyhnutelná výminka se pohledávati bude, že dokonalou známost a zběhlost jazyka českého mají. Jiným nařízením bohomluvectví učencům má se i vlastními učiteli, kdež ti se vyskytnou, k dosažení známosti jazyka českého napomáhati;

lékařství pak a ranhojičství posluchačům oznámeno, že ti, kteří krajskými lékaři, ranhojiči a městskými fysiky a vrchnostenskými lékaři v těch krajinách, kde jediné neb z částky českým jazykem se mluví, pakli, kteří lékaři a ranhojiči v špitálech aneb nemocnicích, konečně ti, kteří professory lékařské a ranhojičské kliniky aneb porodnictví ustanoveni býti žádají, nemají-li českého za svůj mateřský jazyk, jedině pod tou výminkou takového úřadu dosáhnouti mohou, když s to jsou, s vysvědčením veřejného učitele se vykázati, že jazyku českému se naučili.“

Ohledem na toto nejvyšší nařízení a pobídnutím tehdejšího gymnasialního direktora Grüna, ctihodného preláta Strahovského, sepsal tehdáž Jungmann svou Slovesnost čili nauku o výmluvnosti. Naděje Jungmannovy, v dekrety ony skládané, brzy zmařeny byly, jak se vůbec za to mělo, protivným působením potomního gymnasiálního direktora Františka Pöllnera, Čechův nepřítele. Kniha ta, mající býti pomůckou humanitní mládeži, v manuskriptu předložena jest J. C. M., o kteréž dekretem c. k. dvorské komissí v studiích (dne 30. března 1818) rozkázáno, „že budouc vytištěna znovu se předložiti a dle uznání c. k. komissí studujícím poručena býti může.“ Nedorozuměním některých professorů, píše Jungmann v historii literat. české, příčina dána k následujícímu dekretu c. k. dvorní komisse nad studiemi od 16. února 1821: „„Zname-

náno, že na některých gymnasiích učení českému jazyku jako řádný předmět vykládáním české gramatiky a chrestomathie professora Jungmanna (Slovesnost 1820) se děje, což proti nejv. ustanovení od 30. března 1818 čelí, kterým se dovolilo chrestomathii tu dle uznání nejv. komissí i studujícím poručiti, ne však jako řádnou školní knihu v gymnasiích uvésti, proto že by žáci, kteří toho jazyku neumějí, trpěli ujmu času veřejnému učení zákoně vyměřeného.“ “

„Tím vlastně v nejvyšších nařízeních předešlých, zvláště od 23. srpna 1816 ničeho nezměněno, ale chladnost a nechuť k národnímu jazyku, bohužel široko daleko rozlezlá, to k svému pohodlí obrátila, tak že v pravdě pro český jazyk na gymnasiích českých více se neděje, než před r. 1816 se dálo, to jest, že málo který ušlechtilejší vlastenec několik vedlejších hodin do roka z vlastní vůle tak důležitému učení národního jazyka, často ostatním kollegům a jiným lidem nevděk, obětuje.“

Nebylo na tom dosti, žeť nejpěknější chvíle v životě Jungmannovi dotčeným reskriptem byla ztrpčena, měltě ještě jiných hořkostí zakusiti těmi, již za horlivé se vydávali vlastence.

V prvním vydání „Slovesnosti“ užil Jungmann ponejprv tak zvaného analogického pravopisu, jejž byl navrhnul Dobrovský. Polemika, která z toho

se rozvinula mezi ním a Nejedlým, převedena od tohoto pohříchu na pole osobního ano i politického osočování, zhořčila mnohé chvíle v živobytí mírného, všechněch nízkých vášní, jak na člověka sluší, prostého Jungmanna.

Každý se ještě pamatuje na ty útoky Kuhovců a Büdingrovců, jimiž nepřátelé naši aneb lépe řečeno velkodušní podporovatelé ruchu národního na náš rukopis královdvorský a Libušin soud rokem 1859 jsou hnali. Jak známo zaslán jest roku 1818 rukou neznámého člověka „Libušin soud“ purkrabí království českého. Dnes arcit víme, kdo ten neznámý byl, a veškerá pře do roku 1860 k hanbě nepřátel našich narovnána. Než roku 1819 a následujícího byloť to jinak; tuť mnohý muž učený, tak jako Hanka ještě před smrtí svou, musel sobě dáti spílati falsifikatorů a muž takový byltě i náš Jungmann.

Josef Dobrovský (naroz. 1753 † 6. ledna 1829), muž o etymologii slovanskou velezasloužilý, míval často jakousi fixní ideu, a i ideou tou fixní byltě „Libušin soud,“ co falsifikát podvržený. Neustále na to myslil, kdo by byl schopen takého falsifikování, a tuť vymýšlel sobě rozličné osoby. I znamenité měl rozepře s Jungmannem o starobylost básně Libušina soudu, z jejíhož podvodného podstrčení brzy Jungmanna našeho byl vinil, brzy toho a onoho. Hrob nad oběma muži se zavřel a nyní

jasně vidíme, jak mnohý v životě musí trpěti, jak mnohý z osobních třeba nenávistníků přidá víry lživému osočování, aniž by lze bylo osočovanému ospravedlniti se.

Než muž, jenž zdárně chce prospívati vlasti, musí se opásati mečem pravdy a hruď svou zastříti pancířem železným jako onen báječný rytíř, jenž vytáhl do boje proti všelikým šelmám a potvorám, aby dobyl zámku zakletého a retoval z něho krásnou princeznu, — mnozí ji jmenují svobodou. — Jest to jen pohádka, která se povídá dětem a děti rády naslouchají těm pohádkám, a možná že se již pouhým vypravováním hotují proti takým šarkánům do boje. Bouře několikráte se vznesla nad hlavou Jungmanna, bouře opět utichla a mračna se rozplašila: než ten, jemuž hrozila jest bouře, utekl se ku svým knihám, odvolával se v duchu k trpícímu národu českému, zahrabal se do svých studií a pracoval k úspěchu vlasti. Mezi tím co přebýval Jungmann v Praze, nabyl příležitosti ku podniknutí díla nad míru důležitého pro vzdělání každé literatury, sestavení totiž úplné bibliografie české od nejstarších až do nejnovějších dob, pod názvem: „Historie literatury české," kteréž v prvním vydání roku 1825 již na světlo vyšlo tiskem. Kdož nahledne v dílo to aneb jím se byl obíral, spatří pilnost velkou, nadobyčejnou. Avšak pilnost svou železnou osvědčil jest Jungmann ještě v jiném

oboru, a věru Čech každý požehná temu v hrobu sladce spícímu velikánu, neboť on jest vyrumoval jemu a všem pokolením budoucím tu řeč naši mateřskou, zavrženou. „Veliký slovník národní," jemuž Jungmann vedle spomenutých již prácí veškerou sílu svou byl věnoval, jest nejskvělejším pomníkem. O slovníku tom pracoval Jungmann neunaveně s velkou, ohromnou, ano sebe-zapíravou pilností přes třicet let, než dílo to byl dokonal! Jazyk český musel teprv se znáti v celém bohatství svém, musel připuštěn býti k vyšším potřebám krásné a vědecké literatury, neměla-li literatura naše pokulhávati za pokrokem časovým, měl-li vůbec jazyk náš národní po tak dlouhých mrakotách směle po boku státi všem jazykům evropským pilně vzdělávaným.

O důležitosti tohož díla mluví Jungmann v předmluvě, přidané jemu, dosti obšírně a pročež pokládáme za povinnost svou uvoditi vlastní slova jeho. I píše: „Slovník národního jazyka náleží mezi první potřebnosti vzdělaného člověka. To cítí obzvláště ten, který za povoláním svým anebo z lásky ku přirozenému jazyku v něm psáti, řečňovati a slíčněji pohybovati se má i chce. Nižádná zajisté, byť i nejživější byla pamět lidská, není s to, aby všechen poklad jazyka, třeba jediného obsáhla a na vždycky udržela, a tak všeobecnou encyklopedii věcí, jichžto mluva naše představitelkyní jest, bez

umdlení a ovšem se všemi denními přírostky v sobě obnášela. Pročež každý vzdělanější národ ode dávna o to pečoval, aby bohatství jazyka svého jako v jednu schránu snešené a ku potřebě uchystané choval; pečoval pravím o slovník národní a někdy celí sborové o snešení jeho se přičinili, jako v Italii, ve Francouzsku, v Rusích: někdy nalezli se mnžové jednotní, kteří oživeni jsouce duchem celé akademie, dlouhou a trvalou prací podobná díla vyhotovili, jako Johnson, Adelung a Linde, v Angličanech, Němcích a Polště.

Jestliže pak těmto národům, u kterých jazyk vlastenský v každém ohledu žije a panuje, kdežto vzdělanec, vycházeje z učilišť domovních i veřejných sám v sobě živý a hojný slovář přirozeného sobě jazyka do života obecného přináší, přece tolik na obecném slovaři národním záležeti se vidí: co říci máme o milém národu českoslovanském, kterýž všecku téměř péči na přiosobení sobě jiných jazyků obrací, jehož jazyk přirozený toliko domácímu vychování a vlastně jednoho každého pilnosti a vůli zůstaven jest, jehožto učenci, vyjmouce malý jich počet, čím dále ve školách učených pobyli, čím více a pilněji ducha svého uměními rozličnými vzdělali, tím menší zásobou mateřského jazyka, ačkoli jim neméně potřebného, do úřadů a do života měšťanského opatřeni přicházejí? Mohou-li oni, chtějíce neb majíce česky čísti a psáti, obejíti se bez úpl-

nějšího národního slovníka? Za našeho pak času, kdežto literatura vlastenská zdařileji vynikati počíná, a kdež pro tu samu příčinu veliké množství slov a výrazů dílem z obyčeje vyšlých a nyní pro nuznou jich potřebu obnovených, dílem docela nově tvořených do spisovné řeči se vetřelo, kdož vydání takového díla za svrchovaně potřebné býti neuznává? — Potřebě této vyhověti má přítomný slovník.“

O slovníku českém jal se nejdřív pracovati Karel Hynek Thám, doktor filosofie, jenž vešker život svůj jazyku českému takořka obětoval, zanášeje se vyučováním dílem veřejně s dovolením vlády 1804, dílem soukromě až do smrti své r. 1816. Prací jeho vyšlo patero vydání slovníků německo-českých a česko-německých, než práce ta, ač dosti unavující a záslužná, bylať přece nedostatečná. Pokusům těm rovnalo se i dřevnější dílo Františka Tomsy a pozdější Josefa Dobrovského, jenž velkou nejevil tenkráte důslednost a spolehlivost.

I cítil se Jungmann nucena, ruky své přiložiti a v dílo tak klassické, jak nám je po sobě zanechal, se uvázati, a sbírati neustále, ačkoli kolikráte práci tu s veškerým již nahromaděným materiálem na muže vědecky vzdělané, jako Palkoviče, přenesti hodlal. Než k slávě své dodělal přece sám dílo to ohromné, jsa vděčným za každou službu, kterouž mu horliví synové vlasti České byli prokázali a jemu činem nápomocni byli, jako Antonín Marek

dodatky, Josef Dobrovský svými sbírkami, dílem od něho samého psanými, dílem od Puchmira, Zlobického, Zabranského, Rybay-e, Knoblocha, kaplana v Boleslavi, Vamberka snešenými; Faustin Procházka, Fr. Novotný, farář z Luže, J. J. Rautenkranc pilnými dodatky a taktéž studující Václ. Bergner, Mrázka a j., farář Fabri, M. D. Ryba a Václav Kramerius svými sbírkami. Znamenité a vzácné přídavky sdělili jsou přátele Jungmannovi, jako Dominik Kinský, Josef Ridl, Václav Hanka, Jan Kollár a Leška, prof. Boček, Chmela, farář Vrána, Sláma, prefekt Schön s prof. Bezděkou a bratří Jungmannové Antonín MDr. a Jan, administrator v Tursku.

Vůbec těšil se vydavatel každého téměř času vždy z nějakého laskavého pomocníka u vybírání a vypisování slovcí ze spisů a snad málo který vlastenec, píše Jungmann, aby něčeho buď z úst národu anebo z knih vzatého k této sbírce „Slovníku národního“ nepřičinil. Jmenováni buďtež v tom ohledu prof. Šir a Macháček, pp. Hansgirg, Ondrák, Amerling, Havránek, Zimmermann, Vaněk, Hampejs, Jachim, Hulakovský, Štulc, Pichl, Doucha a j.

K závěrce uvádí vděčný Jungmann M. Dr. a prof. Svatopluka Presla, Fr. Palackého a prof. Pavla J. Šafaříka, kterýchž první co do částky přírodovědecké velikou sobě o slovník ten dobyl zásluhu i

sbírkami svými jej byl podporoval; druhý svou radou a péčí k tomu, že konečně na světlo vyšel, velice byl přispěl; třetí pak ku prohlednutí rukopisů a jedné korektuře laskavě se podvolil. Tak spojenými silami horlivých národovců a neunavených pracovníků na vinici Páně dodělalo se po dlouhých třiceti létech dílo velké, ohromné, jenž netoliko slouží ke cti a slávě těm, již ruky své byli přičinili, anobrž i k slávě národu českého, jenž choval v středu svém muže velké duchem, pilností železnou a obětavostí vlasteneckou, již beze vší pomoci materielní dokončili dílo, jakéž akademie francouzská a ruská, valný sbor učenců v žoldu vlády nadchnuté pro pokrok ducha lidského, s velkým nákladem světu a národu byly podaly.

Arci dílo to dokonal Jungmann k zadivení celé Evropy r. 1833 a vyšlo během l. 1835—1839 pomocí Matice české. Zásluhy Jungmanna jak ve výtečném zastávání úřadu učitelského, tak o vědu a literaturu českou došly jsou ještě za živobytí jeho patrného všeobecného uznání. Universita pražská vyznamenala jej, jakožto spoluouda svého, dvakráte důstojenstvím děkana fakulty filosofické r. 1827 a 1838, potom pak zvolením za rektora roku 1839. Ctihodný bratr jeho, prof. Antonín Jungmann, odevzdal jemu tehdáž co rektor odstupující insignie úřadu rektorského, an druhý bratr Jan, kněz řádu křižovnického a farář v Unhošti, četl mši svatou,

slavnost tu dovršující: tak slavili jsou tito tří bratři, již v chýší chudobné světlo Boží byli uzřeli, slavnost veřejnou, než spolu rodinnou, anit v národě svém milovaném triumfy ducha lidského jsou slavili.

Královská česká společnost nauk i učená společnost Krakovská (11. ledna 1853) počítaly jej mezi členy svými. Ode vděčných krajanů českých poctěn byl dvakráte darováním stříbrného pokálu a sice r. 1832 a r. 1835 na znamení uznání zásluh o národní literaturu. Taktéž poctila jej r. 1835 dne 9. října císařská akademie ruská poslaným jemu zlatým penízem pro zásluhy o vědu.

Než i velmožové patřili jsou nyní na velikána našeho, jehož sláva po celé Evropě se šírala: arcikníže František Karel, otec nynějšího císaře Františka Josefa, poctil Jungmanna za slovník český, sobě podaný, pochvalným dopisem dne 4. dubna 1837, načež císař Ferdinand jej obdaroval skvostným zlatým a diamantovým prstenem (17. dubna) na důkaz uznání za totéž dílo velezasložné. Nad to vyznamenán jest Jungmann dne 30. listopadu 1839 udělením rytířského řádu Leopoldova a r. 1847 před smrtí jeho jmenován za onda akademie nauk ve Vídni.

Tak došel jest Jungmann pocty všeobecné, ano evropské. Jungmannem a přáteli mladšími jeho počala doba nová literatury české. I bylo se naditi, žeť

vlast naše zdárně nyní rozkvete jako to zrno hořčičné, které, když pak vyroste větší jest, nežli jiné byliny a bývá strom: takže ptáci nebeští přiletíce hnízda sobě dělají na ratolestích jeho. Avšak bohužel, jinak věci se sběhly, a ta budova vzdělanosti národní na vzdor tak pevným, mocným základům, na kterých nyní spočívala, nepovznášela více touž pružností ducha, kterýž světy netušené před třiceti lety z rumů byl vyluzoval. Ústav Matice české, kterýž nejvíce k tomu byl povolán po vlasti české zdárně účinkovati, zakrněl v dobách posledních, nevšímal sobě ruchu evropského, jak ve vědě tak v umění, nedbal jest o pravý duševní pokrok národu českého, anobrž zůstavil národ sobě samému, kterýž vyvolán jsa opět poměry časovými na divadlo světové, se táže, zdaliž ústav ten, zbudovaný mozoly vlastními, dále může býti pěstounem jeho! —

Po těžké nemoci, kterouž obklíčen byl r. 1844, viděl se Jungmann nucena, žádati za propuštění z úřadu co prefekt gymnasia staroměstského, načež po 45letém, svědomitém zastávání povolání učitelského vstoupil do stavu odpočinutí. I jal se nyní pokračovati v rozdělaných pracech literárních, než nebylo mu dlouho popřáno pokojnější hodiny. Již dne 16. listopadu 1847 zemřel po krátké nemoci v 74. roce věku svého.

Pro syna svého upřímného truchlil vešker ná-

rod český, za syna tak milého modlila se vděčná vlast. Ano modlí se po dnes, slavíc výročně slavným rekviem památku jeho — volajíc neustále:

„Pojďtež a stavmež zeď Jeruzalemskou, abychom nebyli více v pohanění.“

Kn. Nehem. 3. 17.

Váceslav Hanka.

Narozen 10. června 1791 † 12. ledna. 1861.

Národy nehasnou
Dokud jazyk žije.

První spisovatelé v Evropě byli mnichové a jim složiti bylo slib — chudoby. Nová, velká nastala doba. Nebyli to více mnichové, nýbrž laikové, již na stolici učitelskou byli zasedali; jim nebylo více slibovati chudobu, chudoba jim do vínku byla dána, aby po světě chodili, kázali a věrně povolání svému dostáli. Nemajíce bohatství, bohatými učinili nás na duchu, vzkřísili národ a za tou příčinou vzdáváme co synové vděční všem těm mužům, i tomu nejmenšímu, který na národu roli dědičné byl pracoval, čest veškeru, provolávajíce „Sláva!“

I vidíme na začátku našeho věku několik apo-

štolů klestiti sobě cestu k srdci národu, aniž hroby bourají, trup zdechlý líbají a jazykem mateřským k němu hlaholíce na srdci vlasteneckém ho zahřívají, ano vlastní krví ho napájejí k životu.

Tak činili jsou ti mužové našeho věku, tak činil i Hanka náš a láska jejich vlastenecká, hle! — nové vyloudila světy.

Požehnána byla práce jejich. Netrvalo dlouho, nepatrný onen z počátku počet duší vlateneckých dnem ke dni se množil; velký roj horlivců se vyřítil — dejž Bůh! aby na základech prvními apoštoly našimi položených z rumu a z popole vyvstalých, skvěle se vznesla budova národní.

Zásluhy mužů takových, pilných a neunavených, opěvá jedna píseň, složená k smuteční slavnosti za Václava Hanku těmi veršemi:

Zdobme slávy věncem
Tu drahou vlasti skráň,
I vděčným zpěvem věčně
Zaznívej luh i stráň;
Byl pohřben národ drahý
Po věky v žalný sen:
Ty hvězdy, jež teď hasnou —
Ty nám rozžaly den.
Nuž sláva tvá vždy potrvá,
Tvůj národ bude žít —
V něm ty se věčně skvít.

Hanka narozen jest dne 10. černa 1791 v Hořeňovsi v chatce nízké. Měl býti rolníkem — a stal se rolníkem dobrým. Do šestnáctého roku věku svého pásával stádo otcovské; v zimě navštěvoval školu domácí a matka milá učila ho písním českým. Píseň česká rozohnila jest mysl pastýřovu a již tenkráte, když se jal verše přidělávati, osvědčoval talent básnický, který pak mnohou krásnou píseň, pravou perlu, na svět vyvodil.

Náhoda, aby totiž k vojsku nebyl odveden, zavedla Hanku na študie, neboť psáno bylo na hvězdách, že vyšší mu kyne povolání.

Studia filosofická a právnická odbyl v Praze.

Učení mužové shlukli se tenkráte pod prapor vlasti a pod tímže práporem vidíme Hanku po boku mužů velezasloužilých. Ze všech tehdejších mužů učených měltě největší vliv na Hanku Josef Dobrovský.

Dobrovský narozen 17. srpna 1753 u Gjermetu nedaleko Rábu. Otec jeho Jakub Daubrawský, v Královradeckém kraji narozený, byl vojenským strážmistrem a tudy se do Uher dostal. Dobrovský studoval v Klatovech a v Praze; vstoupil r. 1772 do noviciatu k Jezovitům, po jichž vyzdvižení oddal se theologii až do r. 1777; vysvěcen r. 1786 na kněžství stal se vicerektorem v semináři Hradištském u Olomouce a pak r. 1789 ředitelem téhož ústavu. Od r. 1790 po zrušení seminářů Jose-

finských žil v Praze. V r. 1792 putoval s hrabětem Šternberkem do Šved a do Rus. Umřel na cestě v Brně r. 1829 dne 6. ledna. Dobrovský jest o etymologii slovanskou velice zasloužilý; on byl prvním zpytatelem, jenž bystrým zrakem svým byl vniknul v podivný organismus řečí slovanských a jej nám byl vyjevil. O tom, mnoho-li v oboru tom skrze skoro 50 let byl působil, jak veškerým slavistům byl razil cestu, o tom nebudeme šířiti slov. Jeho soustava jazyka českého (1809 a 1819) vyhlášena jest dokonalostí a důkladností svou jakož i jasným spořádáním svým za dílo klassické a za vzor všech mluvnic slovanských. Dráhu Dobrovským nyní ražen nou nastoupil Hanka a jal se těžiti ze studií jeho co do jazykozpytu tak bohatých; avšak navzdor vší lásce k vědě bylby jako mnohý našinec pod tíživým břemenem spisovatelským před časem snad zahynul, kdyby založením národního musea zářící hvězda velkých nadějí na dráze jeho nebyla zasvitla. Národní museum založeno jest láskou vlastenců horlivých a tento velkolepý ústav měl za cíl, veškeré duševní interesy české vlasti v nejširším smyslu slova do sebe zahrnovati; starožitnosti, příspěvky k historii, listiny a jiné monumentální památky sbírati, jazyk český zdělávati a napomáhati vůbec vědě a literatuře, umění a průmyslu. Na ústavě tom ustanoven jest (r. 1823) Václav Hanka za knihovníka, pořádatele, sběratele a za strážce památek zachovalých,

— na tomto ústavě působil Hanka neunaveně — až do smrti své.

Jakmile vlast naše okřívati počala, ihned vyhledávali jsou Čechoslované pobratimů svých a přiznávajíce se k velikému, bohužel! rozptýlenému národu slovanskému, hleděli jsou v kmenech rozličných místo staré, historické nesvornosti Slovanův vzbuditi svornost bratrskou, staré záští, nenávist a nevšímavost zapuditi láskou, vzájemností.

Jan Kollár, slavný pěvec „Slávy dcery," vydal toho času brošurku o vzájemnosti slovanské; — idey, kteréž Kollár ve spisku svém o sblížení všech Slovanů byl projevil, hleděl Hanka, maje postavením svým co knihovník národního musea k tomu příležitosti nejlepší, uskutečniti. V brzce byl Hanka znám v celém Slovanstvu; se všemi výtečníky kmenů slovanských, s Rusy, Poláky a Srby sobě dopisoval, všude napomáhal ve prospěch vědy, všude vzbuzoval a rozšiřoval zájmy slovanské. Jméno Hankovo šířilo se na východ a na západ, a nelze nám čítati kolik brilantových prstenů a jehlic, kolik medailí, diplomů a podobných vyznamenání zesnulému se dostalo o uznání zásluh jeho o rozšiřování interesu slovanského. Hanka nebyl ovšem duchem tvůrčím, avšak poohledneme-li se v oboru sobě vykázaném trochu blížeji, vidíme neobyčejnou pilnost a působení velké. *)

*) Tiskem vydal: „Hankovy písně" ve dvou svazcích 1815 a 1816 (páté vydání 1851); — »Srbská Mu-

Nebyly to však písně, aniž péčí jeho vydané spisy historické, linguistické a archeologické, kteréžto ho slavným učinily, nikoli; slávou slávy

se" 1817, — „Pravopis český" (as v desateru vydání), — „Stručné dějiny národů slovanských" 1818 podle prof. Rühsa, — „Staročeské básně co památka XIII. až XV. věku, — „Tristram" bohatýrská báseň z XIII. věku 1820, — „Tandariáš," stará rytířská báseň 1822, — „Tkadleček," ze XV. věku, dva svazky 1824, — „Gessnerovy idilly" 1819, — „Igor Svatoslavič," hrdinská staroruská báseň z XII. věku 1821, — „Krakoviaky" 1835 a 1851, — „Jiřího Volného" písně veselé v Hradci Králové 1822, — „Mluvnice česká" dle soustavy Dobrovského 1822, třetí vydání 1850, — „Vetustissima vocabularia latino-bohemica" (nejstarší latinsko-české slovníčky) v Praze 1833, — „Dějiny české" s kamenotiskem v Praze 1832 a 1850, — „Mluvnice polská" 1839, — „Korrespondence mezi císařem Rudolfem a uherským králem Matyášem 1845," — „Sazavsko-Emauske evangelium" v Remeši 1846, — „Počátkové posvátného jazyka slovanského" 1846, — „Dalimilova Kronika 1849 a 1850, — „Mluvnice ruská." — Dále redigoval Hanka: „Nedokončené spisy" Dobrovského, Puchmírovu mluvnici ruskou, Lupáčův dějepis císaře Karla IV., Všehrdovy knihy devatery o pravieck a sudiech o dskách země české, Husův spis „Dcerka aneb cesta k spáse" a jiné. Největší práce, s níž se Hanka zanášel až na krátko před svou smrtí, byl popis českých mincí z doby Přemyslovské. (Viz dodatky „Památkam archaeologickým.") — „Ostromírovo evangelium" (písmem kyrilským), — „Ostatky bohoslužby slovanské" (písmem hlaholským a kyrilským), — „Divinum officium" (glagolitikou).

jeho — bylo nalezení rukopisu královdvorského, do všech jazyků evropských nyní přeloženého. Jak vysokou cenu rukopis královdvorský a Libušin soud pro nás měl a má, jest každému známo, neboť ihned tenkráte (1818) vyslovili jsou se mužové učení, jako: Dobrovský, Meinert a Dambek velmi pochvalně o důležitosti této naši památky, kteráž se stala základem a tvůrcem novo-českého básnictví. Tyto lyricko-epické básně, kteréž našim nejpřednějším básníkům, jako Kollárovi a Čelakovskému za vzor sloužily, kteréž celý náš věk takřka odchovaly, kdož by ještě jich přesnost chtěl bráti v pochybnost! — A kterémuž z našich nepříznivců se podařilo čehož dokázati navzdor snahám neunaveným? — Učený Jezovita francouzský, Jean Harduin, dokazoval ve zvláštním spisu jakož i na stolici učitelské, že veškerá díla staré literatury církevní a světské, vyjma hněh Ciceronových, Plinia, přírodopisu, děl Virgilových a Horacových, jsou podvrženy a falsifikátem několika učených šejdířů třináctého věku; ano učený professor Michael Kačenovský jal se nedávno na universitě Moskevské vyučovati, že netoliko Nestorova kronika, anobrž i veškerá ruská církevní a světská literatura doby předmongolské, nevyjímaje ani Evangelium Ostromírovo a Svatoslavův Sborník, hanebným jest podvodem a stvůrou několika kněží a mnichů. Což divu, že méně učení pánové, než byli Harduin a

Kačenovský, o to se pokusili, rukopis královdvorský a Libušin soud rozhlašovati světu za podvod a stvůru — za bídný falsifikát.

Královdvorský rukopis jest naše paladium, a jak vysoko je sobě Čechové jakož i toho, který je byl nalezl, váží, viděli jsme o pohřbu zesnulého Hanky, dokázali nám zprávy o úmrtní slavnosti v celé české vlasti.

Za rakví nešen mladým hrabětem Kaunicem týž zkaceňovaný rukopis královdvorský na polštáři, korunovaný věncem bobkovým, jakoby za veškerá pohanění, kterýmiž oba, nalezec a nalezenec, Hanka a rukopis královdvorský, od nepřátel byli obsypáni, jakoby na důkaz triumfu nad pokušením ďábelským.

Čtyrycet let uplynulo od času nalezení tohož rukopisu ve věži královdvorského chrámu Páně. Mladší chasa literácká přinesla Hankovi album k oslavení čtyrycitileté památky této a dívky pražské podaly jemu k této oslavě věnec vavřínový, kterýž Hanka, řka: „Těm náleží“ — na královdvorský rukopis položil. Dlouhý čas zdobil věnec ten staroslavnou památku naši.

Jak jsme děli, prošlo čtyrycet let od nalezení rukopisu, čtyrycet let spočíval rukopis královdvorský co jmění obecné v rukou národu československého a veškeré Slovanstvo kochalo se u velkoleposti těchto zpěvů hrdinských, tak, jak když Záboj, skald slovanský, vzav varito zvučno, pě-

ním, ze srdce najnižejí pohrúžena v hoři pohýboval Vyšehrad i vše vlasti i všiu bratř proti vrahom.

I shlukla se bouře již poslední nad hlavou Hankovou a rukopisem královdvorským, i jali se Kuhovci, Büdingerové a Fejfalikové v převeliké moudrosti své váleti proti drahým památkám našim.

Nejvíce pomátl každého z těchto mudrců způsob nalezení rukopisu královdvorského a zelenohorského čili jinak Libušina Soudu, a tuť beze všeho dalšího pátrání Hanku veřejně za podvodníka vyhlásili a na roveň ho postavili s proslulým falsifikátorem Macfersonem a Simonidem. Co do spůsobu vynalezení měli ti pánové nahlédnouti dříve „Roberti Coci Censura quorum scriptorum; in qua ostenditur, scripta illa, vel esse supposita vel dubice saltem fidei. London 1614“ — a „Franc. El. di Amato, Musaeum literarium, in quo pene omnium scriptorum dubia, supposita, maledica, falsa, fabulosa etc. strictim expenduntur. Neap. 1730.“ Ano měli nahlédnouti do dějin rukopisů a jich vynalezení vůbec, pak by se byli přesvědčili o okolnostech mnohem podezřelejších a přece nikdo proti takovým manuskriptům nebrojil. Bylať to vždycky skoro šťastná toliko náhoda, kterou na svět se dostaly. Mimo jiné i historie nalezení rukopisů v Anglicku se nacházejících o tom svědčí. Jeden z nejstarších rukopisů v bibliotece Kambridgské, obsahující ty

čtyry evangelia v řeči latinské a řecké, našel se v klášteře sv. Irenea v Lyoně náhodou a byl od Theodora de Beza do Kambridge přinešen. Spisy Platonovy, jež lord Clarke 1803 do Anglicka přivezl, nalezeny byly též náhodou na ostrově Patmosu. Tu v kostelích a klášterních kobkách množství rukopisů se chovalo, a nepřála-li jim náhoda i zešlo. Mimo spůsob vynalezení nemohlo ani to vadit, že rukopis královdvorský a zelenohorský jsou unica, neboť známo paleologům, žeť i spomínaje spisů latinských Vellejius Paterculus pouze v jediném rukopisu se našel, který brzo po vytisknutí zase se ztratil, že též i Minucius Fèlix a Lactantius de mortibus persecutorum, a spomínaje spisů řeckých, též Hesykius byly unica. A což bizantinský dějepisec Dukas? Mimo rukopis pařížský nelze bylo druhého kdesi se dopíditi. — Ačkoliv spůsob vynalezení rukopisu královdvorského toho nejmenšího podezření nepřipouštěl, přece věc ouředně vyšetřená jest a svědky dokázáno, že rukopis ani královdvorský ani zelenohorský nebyl podvržen. Ostatně byltě již spůsob nalezení královdvorského rukopisu, byť i jiných paleografických a filologických nebylo, skvělým a postačitelným důvodem proti všelikým nařknutím.

Nyní věc, o kterouž se již Dobrovský hádal a toho a onoho z podvržení byl vinil, vyšla konečně na jevo za živobytí ještě Hankova.

Avšak útoky tyto na rukopis Královdvorský,

jakož na samu osobu nalezenče bylyť posledním hřebíkem do rakve starce sedmdesátiletého, prací dlouhou již unaveného.

Na tváři jeho mírné a usměvavé dlela věčná spokojenost, věčný poklid, než ta mírnost právě zavdala nepřátelům příčinu k brojení, tato spokojenost a tento poklid duševní byly hlodajícím ostnem v očích nepříznivců Hankových.

Dí jeden z biografů Hankových: „Tichost a smířlivost v něm největší, snad až přílišná, tak že nepřátelé jeho mohli proti němu zdvihat halapartny s drzostí, jíž ovšem mírnost jeho nebyla s to, rozraziti čelo. Hanka ve své mírnosti, ve svém klidu byl obrazem českého, ztýraného národu.

Uvnitř pracoval mohutný duch, a vně se na něho sypaly hany, urážky, na cti utrhání, podkládaly se falše, nešetřilo se nadávkami, láním, špiněním a všemi neřestmi — a náš národ zůstával tichy, mírný — neozval se a trpěl.

I Hanka musel dopit za národ svůj tu číši s pelynkem, kterouž nepřátelé jemu podávali, i Hanka sdílel smutný lós mnohých našinců, již ho smrtí byli předešli. Což divu! — Mudřec Athenský vypil číši s jedem a na Golgatě vypustil duši spasitel a velmistr nás; — Roger Bakon a Galilei utrápili se v žalářích inkvisice, on Torquato Tasso v blázinci naříká, an Kamoens po ulicích Lisabonských jako náš Šimon Lomnický žebře a co žebrák bídný,

politování hodný, ducha vypustí: a tak každý, kdož vešker život svůj pravdě, národu a člověčenstvu vůbec byl zasvětil, nese korunu mučedlnickou, trnovou, až do hrobu svého.

Mohl snad ujíti Hanka domácím, řevnivým nepřátelům svým, kdyby byl přijal knihovnictví aneb professuru, kteréž se mu nabízely, když ruská akademie velkou slovanskou biblioteku byla zařídila a ruská vláda byla svolila, aby stolice pro slovanský mluvozpyt povstala. Jak lakavé byly pozvání, vyhlídky, jak skvělé! — Měl obdržeti Hanka peníze na cestu, ano 4000 rublů ročního platu, důstojenství dvorního rady, dědičné šlechtictví a t. d. Než Hanka miloval vřele vlast svou, on věděl, že ho i ve vlasti třeba a tatáž vlastenecká láska jeho bylať příčinou, že veškeré důstojenství zamítnul a raději za 600 zl. co knihovník a sekretář musejní sloužil vlasti své, nežli v Rusku za 4000 rublů.

Abychom povahu Hankovu dolíčili, musíme připomenouti neobyčejné prostosrdečnosti jeho. Neznal chytráctví, lesť, okliky aneb bezohlednost prostředků. Jeho upřímnost, prostota, nelíčená jednoduchost a roztomilá srdečnost poutala každého dobrého člověka, nepřátele však sílila. A kdož říci může o sobě jako zvěčnělý náš: „Neurazil jsem nikoho, co živ jsem.“

S Hankou pochovali jsme opět jeden z základních sloupů naši znovuzrozené národnosti, s Han-

kou zapadl opět kus starého světa, jenž nám připravoval budoucnost.

Povaha Hankova nikterak se nehodila do politika, kteráž i tu mírnou duši roku 1848 do víru s sebou strhla. Byltě volen do sněmu říšského, avšak necitě v sobě povolání politické, nechtěl se státi pouhým figurantem, jako mnohý z našinců, a raději se vzdal mandátu svého. Miloval vlast svou upřímně a chtěje ji viděti šťastnou a svobodnou, než nebyl mistrem slova, jímž by vlast hájil proti úskokům politickým. Husita s celým duchem neměl té pružnosti a síly husitské, kteráž vlast bránila mečem a slovem. Avšak jeho poctivé, čisté, vlastenecké smýšlení postavilo Hanku na stanoviště nebezpečné, na němž co starosta „Lípy slovanské" muž poslední vytrval . . .

Netrval dlouho ten čas národní a politické svobody; květ záhy opadal a peň holý, poschlý pnul se na stráni k nebesům. Přítel a nepřítel, mírný a vášnivý obhajce národu československého, každý nyní poznával, že se dopustil hříchu, že politické působení jeho za vinu v kabinetech bylo pokládáno a trestáno, poněvadž se jal hájiti práva národní, práva lidstva.

A v tomž následujícím desítiletí, kdež nižádné svobody znáti jsme neměli, malá zbyla hrstka mužů poctivých, i v době reakční odhodlaných k činu, přímých, otevřených, za vlast aspoň slovem bojují-

cích. V této nešťastné době nad mnohým spoluvlastencem trápil se Hanka, vině ho z nečinnosti, on zase smutný lós mnohého nadějného junáka hluboce ho dojal.

Po trapné té době, umořující ve vlasti české vešker život, veškeru sílu národní, zasvitla opět hvězda naděje o stálejší budoucnosti naší. Císař Pán vydal 20. října 1860 manifest k národům rakouským, jímž se znovuzrození veškerých korunních zemí slíbila. Hanka, který s námi po celé to desítiletí veškeru snášel ztrátu svobody, nám r. 1848 udělené, zaradoval se opět a ulehna na lože doufaltě pevně: „Tentokráte, že císař Pán upřímné slovo mluvil k národům a že slovo císařské nebude více zrušeno!“

I umřel Vaceslav Hanka, komtur cís. ruského řádu svat. Anny, rytíř řádu svat. Vladimira, docent jazyka polského a ruského na universitě pražské, skutečný a čestný oud mnohých učených společností.

Slavný byl pohřeb jeho, celá země ho oplakávala, a na všech koncích Evropy, v Rusku a v Paříži, odbývali Slované slavnost úmrtní. As 20.000 lidu slovanského doprovázelo mrtvolu k hrobu na posvátný Vyšehrad a 400 pochodní zářilo v oblaku ohnivém kolem vozu umrlčího. A když se průvod slavný hnul k pochodu a pochodně v plném zářily plápolu, zdálo se mi, jakoby Hospodin předcházel

nás ve sloupu oblakovém, aby nás vedl cestou, v noci pak ve sloupu ohnivém, aby svítil nám, abychom ve dne i v noci jíti mohli. (Mojž. II. 13, 25.), — ano zdálo se mi, jakoby v ruce silné vyváděl nás Hospodin z Egypta, domu služebnosti. (Mojž. II. 13. 14.)

Hanka zesnul 12. ledna 1861, — dne 15. ledna doprovázeli smutnící tisícové posvátné pozůstatky stařečka našeho k velebnému Vyšehradu.

Václav Krolmus.

Narozen 3. října 1790 † 24. října 1861.

Cesty mohou býti rozličné,
Mějme jenom vůli rovnou.

Má-li oživiti a zkvítati národ, jako národ český vmetaný sekerou hrůzy do jámy zapomenutí, tut třeba jemu rozličných křisitelů, rozličných talentů, mužů vysoce učených a mužů méně učených, než povždy horlivých o zvelebení vlasti. Povolán-li jeden na katedru, aby mládež vyučoval vědě a umění, druhý na kazatelnu, aby lid sobě poručený utužoval u víře po otcích zděděné, jiný zase k spisovatelství, aby z tiché komnaty své blesky vysílal mezi lid a moudrostí a zkušeností svou lid tiše a ukrytě vzdělával: tak povolává osud zase jiné, aby mezi národem apoštolovali, slovem živým lid rozpa-

lovali, ušlechťovali, ve vlastenectví neustále utužovali a k poznání jmena českého povznášeli.

Jeden z takových mužů, již rovně našim učencům velké zásluhy sobě získali o zdar vlasti naši působením svým v životě společenském, jest Václav Krolmus.

Narozen jest podle vlastních zápisků svých dne 3. října 1790*) ve vsi Březince v boleslavském kraji na panství Bělském, kdežto otec jeho byl učitelem.

Až do r. 1799 pěstovali jej rodiče jeho v jazyku českém a v náboženství křesťanském sami. Poněvadž záhy náklonnost k vědám a k stavu duchovnímu zvláště byl projevoval, zavedli jej rodiče jeho do Bělé do normálních německých skol k Augustinům, kdežto se učil až do r. 1803 němčině a hudbě.

Toho času započal tamní farář Václav Růžek místní a okolní mládež vyučovati jazyku latinskému; i zavedli rodiče Krolmusovi syna svého do gramatikálních škol latinských na ústavě V. Růžka, načež pak, zdarně se pocvičiv, léta 1806 v Mladé Boleslavi, l. 1807 v České Lípě a l. 1808 v Praze gymnasiálným veřejným zkouškám se podrobil a ve

*) V lit. české psáno 14. února 1787, než Krolmus užíval v spisech úředních svrch položeného dne a roku.

všech předmětech byl obstál. Roku 1809 studoval řádně na gymnasiích v Mladé Boleslavi, u Piaristů retoriku a 1810 poesii v České Lípě u Augustinů. Roku 1811 poslali jej rodičové na vysoké školy pražské do logiky, kdežto se seznámil s Janem Nejedlým, Fr. Thámem, Hýblem, Václ. Krameriusem, Fr. Tomsou, J. Štěpánkem, Fr. Čelakovským, Jos. Dobrovským, Jos. Chmelenským, Norbertem Vaňkem, Jos. Lindou a j. v. a rovně přátelům svým sobě jazyk český a literaturu byl oblíbil.

R. 1812, aby krajany milé vlasti své seznal, odebral se na ústav filosofický do Mostu k Piaristům a tímž rokem fysiku a metafysiku s prospěchem dokončil.

Již tohož času oddal se vědě archeologické, kteréž po celý život zůstal věren. O prázdninách sbíral rozličné pamětnosti, pověsti i obyčeje zde a ve vůkolí na horách rudných, v Žatecku, v Chebsku a v Litoměřicku, a památní předměty do svého týdenníku zapisoval.

R. 1813 vstoupil do ústavu theologického v Litoměřicích, kdežto se seznámil s Janem Tachecím, kanovníkem, který ho vedl k poznání orientálských jazyků, anit Josef Jungmann a Kouble, professoři čeští, pak Vinc. Zahradník, bohoslovec, ho učili jazyku českému a literatuře jeho.

Ve třech letech skončil studia bohoslovecká; i bylo jeho zvláštní oblibou toho času v Krkono-

ších rozličné pověsti o Rybrcolu sbírati a obyčeje tamních obyvatelů zapisovati sobě.

R. 1815 dne 11. srpna byltě Krolmus v Praze u Voršilinek na kněžství od V. Chlumčanského, arcibiskupa, posvěcen. O prázdninách téhož roku vydal se s podučitelem otcovým, Frant. Veselým, do horní a dolní Lužice, kterouž prošel, na cestě však pověsti a obyčeje sbíral, mnoho českých spisů v městech lužických skupoval, dílem s sebou od dvojctihodného p. Boroty, pastora českého v Žitavě, přinesl.

Prvotiny slavil Krolmus na Liblicích dne 28. září 1815 na den svat. Václava, patrona země české, kteréž mu hrabě Jan Pachta, vysloužilý generál a pán na Liblicích, byl vystrojil. Odtud co kaplan odebral se do Prahy. I skoupil tuto všecky spisy české, dotud na světlo vyšlé, kteréž žákům a žákyním na svém pokoji byl předčítával aneb jim domů půjčoval, aby je navykal ku čtění mravních spisů českých, mysl vlasteneckou vzbuzujících. Prostředkem takovým jal se mládež českou vzdělávati, a aby i život společenský na venkově povzbudil a ho nadchnul myšlenkou vlastenskou, provozoval jest s moudřejšími na Byšicích v rádnici r. 1816 rozličné české hry, jako „Josefa Egyptského, Čecha a Němce, Štěkavce“ a j. v. ku prospěchu chudé mládeže. I milovaltě Krolmus vždy mysl veselou, tak jakž sám nikoho nebyl zarmoutil; i byltě vesel

s lidem veselým a kdežkoli příčina se mu naskytla všude povzbuzoval, učil a vzdělával mladého a starého, a za tou příčinou byltě všude vřele uvítán. Avšak byloť to něco zvláštního, jak rozuměl lidu našemu a jak se k němu měl. Všude čítal přátel vroucných, láskou k němu lnoucích a každého zavázal po staročesku hubičkou upřímnou k doživotnému přátelství. Tak jednal po vlasti české, kamkoli přišel, tak získal sobě a vlasti české přátel hojných.

Krolmus byltě postavy vysoké, silné, povahy rázné, staročeské, tvrdé jako skála žulová; horlivý vlastenec a nesmířlivý nepřítel Němcův.

Na Liblicích započal „Agendu“ z latinského jazyka na jazyk český vykládati. — V lednu 1818 dostal se rozkazem konsistoriálním za kaplana do Nové Lisé, než zde ještě více horlil na vinici Páně, pilně školy navštěvoval, doma, ba i po městě čítání držíval mezi lhostejným, nevlastenským a rozvyklaným lidem. Odtud vyšel sobě o prázdninách na pouť po vlasti české s professorem V. Sedláčkem. Nakoupiv v Praze rozličných spisův českých, odebral se s Sedláčkem nejdříve do Boleslavska, aby navštívil rodáky své Frant. Novotného z Luže, faráře v Luštěnicích, Václava Káru, děkana v Mladé Boleslavi, Václ. Růžka, faráře v Bakově, Nigrina, děkana v Hradišti, Fr. Dřeveného, kaplana v Turnově, Antonína Marka, lokalistu na Hrubé Skále,

Fr. Veteśníka, kaplana v Bousově, Vacka, faráře v Kopidlně a j. v. Na všech místech se o zvelebení jazyka mateřského a literatuře české hovořilo, deklamovalo a zpívalo, pověsti a obyčeje se sbíraly a spisy české mezi lid zdarma rozdávaly, aby se cvičil v jazyku národním, předky své horlivě miloval a děti své po česku vychovával.

Na Nové Lisé dokončil jest překlad Agendy, započatý na Liblicích a jal se podle ní obřady církevní mezi akatoliky vykonávati. Množství akatolíků zběhlo z víry a dávalo se vypisovat, než za tou příčinou byl od tamního pastora Tardyho u konsistoře obžalován, že mu hubí církev. K žalobě tamnějšího pastora přistoupili jsou i magistrát za purkmistra Bergra; i od spolukaplana J. Jegra a děkana Josefa Fialy namnoze byl pronásledován.

I musel kázaní svá netoliko krajskému úřadu a konsistoři Litoměřické předložiti, anobrž povolán i před konsistoř, kdežto u přítomnosti biskupa Hurdálka na dni sv. Josefa 1819 z obžaloby se musel zodpovídati, jakož za jakou příčinou lidu po domích předčítá spisy české a obřad český u vykonání služeb církevních zavádí.

I zodpovídav se z nejtěžších obvinění byltě za horlivého, pilného a nevinného uznán a do Lisé nazpět odeslán.

Připomenouti sluší, žeť osadníci až do Litoměřic před biskupa a konsistoř se dostavili, a zde

jsouce jedni vyznání katolického, druzí akatolického písemně a ústně vzdávali jsou svědectví o jeho vyučování a chování-se mravního. Než se nazpět do Lisé byl vrátil, v zástupích vycházel mu lid vstříc až na Mělník. Důstojný p. biskup Hurdálek nahledna s konsistoří, že by to dobrou krev nedělalo, ano že by domácí pronásledování nepřestalo, rozkázal konečně, aby do Mšena u Mělníka za kaplana přesazen byl, což se také dne 18. května stalo. Před odchodem střežili ho osadnici před farou celou noc, aby jim neušel, než on zahradou odešel. Žáci a osadníci, znamenavše to, až k Benátkám za ním běželi a kleknouce před ním, prosili ho, aby je neopouštěl, na ně nezapomínal a požehnání jim udělil posledního.

O sv. duchu přijel p. biskup do Lisé na visitací a potom do Mšena, aby vše vyšetřil.

Václav Krolmus musel u přítomnosti pana biskupa a kněží slovo Páně lidu přednášeti, mládež zkoušeti a teprv biskup sám podal zprávu věrnou o jeho učení krajskému úřadu do Boleslavi a slavnému řízení zemskému do Prahy, totiž že sám o jeho vyučování lidu v náboženství, ba že i o jeho metodě v katechizování mládeže a o křivém osočování jeho nepřátel se byl přesvědčil. Tak dosvědčují akta r. 1819 politickým úřadům podaná.

I mělo se za to, jako by Krolmus zvláštní reformatorskou činnost rozvinoval, než na to hned

nepomyslil; jsa ducha čilého a horlivým vlastencem přišel mezi dva proudy, formální protestantismus český a jemu vzdorující církev katolickou, jimiž se musel dáti sraziti do víru; než jedna každá z těchto dvou církví, místo co by pokrok času přiměřený zaváděla, raději jednotlivce jednoho po druhém vydávala v oběť svému zřízení.

Avšak nač bychom spomínali na to, jakých oprav náboženským spolkům třeba, raději sdělím, že o tom příběhu v Lisé Frant. Růžička, měšťan Liský, celou knihu byl napsal a že o tom sprostý člověk, Josef Fiala, ovčák píseň byl složil ve 22 slokách. Něco podám na ukázku:

1. Budiž Hospodin pochválen
Až na věky Amen.
A Ty, Václave Krolmuse,
Budiž nám posilněn
od samého Krista Pána
Budiž Bohu čest a chvála,
Že Ti jest moc Boží dána,
Od Krista svěřena.

---

2. Stokráte buď pozdravený
Pastýři náš milý,
Ty krmíš i napojuješ
Slovem Božím lidi.
Bludné písmem osvědčuješ,
Církev svatou utvrzuješ,

Hříšné srdce očistuješ,
K Bohu naklonuješ.

3. Vstaňte ze sna bludníci,
Lidé nevěřící,
Litujte chyb svých hříšných
V Kristovém ovčinci,
Obřežte srdce vaše,
Choďte vé jmenu Ježíše,
Stupujte po jeho stezce
Do slávy nebeské.

16. O ty mšenský ctný faráři,
Nábožný pastýři,
Tebe ctíme, velebíme,
Vřele milujeme,
Za to velké dobrodiní
Přijmi ctné poděkování
Ode všech ovčiček lidských
Za to tvé jednání.

17. Tys byl citem poňuknutý
Od Boha samého,
Že jsi přijal do ochrany
Pastýře našeho,
Který nás vedl k dobrému,
K světlu Kristovému.
Dejž Bůh, ať přivede všech duše
K životu věčnému.

Konec zní:

19. Skladatel jest této písně
Jeden ovčák prostý,
Který pásal ovcí stáda
Bez vší učenosti,
Ten jenž Krolmusa miloval,
Jeho ctnosti následoval
A zdar ducha svatého
Skládal jen pro něho.

---

20. Jeho jmeno jestiť Josef,
Příjmím Fiala,
Od kterého byla píseň
V čase tom skládána,
Když Krolmus z Lisé odcházel,
Smutně za sebe pohlížel,
Protože cesty neviděl,
Když ovečky opouštěl . . . . . .

Osada Lisská berouc podílu největšího na pronásledování paně Krolmusova v houfech četných nejen z Lisé, alebrž z veškerého okolí Mělnického a Boleslavského přicházel lid na vozích s dětmi na pět a šest hodin cesty za ním na kázaní každou neděli a svátek do Mšena. Zvláště o pouti sv. Maří Magdaleny putovalo do Mšena několik tisíc lidí z Prahy, z Labského Kostelce a Brandejsa, od Jičína a Krkonoši, což závistníci těžce byli nesli,

obzvláště když zvěděli, že Pražané Krolmusovi veliký peníz na památku své vděčnosti byli obětovali.

I což neučinili nepřátelé lidu českého a pokroku duševního vůbec? — Nábožnou tuto slavnost Maří Magdaleny, konanou u Mšena na Romanově r. 1821, a vládě podezřelou, udali jsou za agitací státu velenebezpečnou, a Krolmusa skrze vikariat Mělnický u presidium krajského úřadu za kacíře svobodomyslného prohlásili.

Na to byli Václav Krolmus a někteří osadníci Mšenští po několik neděl od p. Hajna, krajského komisaře, Mšenským farářem a magistrátem, jakož i Jan Chvalovský a Jan Chrš, pražané nábožní a horliví vlastenci, již několik obrazů přinesše a kostelíčku tomuto obětovavše, u policie pražské a jiné ještě lidé po krajích přísně vyšetřováni, než za nevinné uznáni. Navzdor tomu nařízeno jest výnosem presidia úřadu krajského od r. 1821 jak duchovnímu správci Ig. Kalivodovi, tak i magistrátu Mšenskému, aby tato památní církvička sv. Maří Magdaleny na vrchu Romanově navždy se zavřela, v níž pouť na den sv. Maří Magdaleny od nepamětních dob se slavívala. Václav Krolmus však byltě za příčinou oné důvěry, kterou lid obecný, český v něho byl měl, na jiné vzdálenější místo přesazen, aby tím důvěra a náklonnost lidu se vytratila a nesčíslný shon lidu do Mšena docela se zamezil, kteréž místo konsistoř jemu v Brozanech byla vykázala. Než

Krolmus, vida že se mu křivda stává, že hejno nepřátel jako netopýrů nad hlavou jeho se vznáší, vida však spolu jakou důvěru požívá v lidu, jal se nízký prostý duchovník velmožnému sboru kněžské vlády, slavné konsistoři se opříti a proti osnovaným intrigám vzíti rekurs ku dvoru, vyhlášeným tohož času pražským doktorem práv, Likavcem, žádaje při tom konsistoř, aby nařízení své odložila až do výroku dvorního. Ale konsistoř, znajíc absolutní moc svou, nedbala na podaný rekurs, anobrž hned vyslala na místo jeho P. Bubáka, a Václ. Krolmusovi všecky služby Boží vykonávati zakázala. I postoupil jest místo novému kaplanovi, sám pak pronásledováním tím ochuravěl, načež anť měšťané churavého přítele svého propustiti nechtěli; Josef Kašpar, měšťan Mšenský mu dával byt a stravu. Než na tom nebylo dosti; konsistoř uražená takým neposlušenstvím, usilovala, aby se Krolmus skrze vikáře Rosenmüllera a magistrát tajně v noci vyzdvihl a do Litoměřic mocí zavezl.

V adventě 1822 skutečně přijel vikář; i přišel ke Krolmusovi magistrát s lékařem městským, kterýž však se vyslovil, že za život jeho nestojí. I ustoupilo se od tohož záměru a dána o tom zpráva konsistoři.

Když pak po dlouhé nemoci se pozdravil, vybral se Krolmus r. 1823 v lednu před třemi králi tajně v noci, aby se lid důvěřivý a milený nezbou-

řil, na cestu, a dostavil se sám s mateří svou před konsistoř. I jala se matka Krolmusova, pravý kus ženy husitské, býti advokátem syna svého a před konsistoří ho hájiti. I pravila v hněvu svém: „Jest poctivé matky syn a nezplodila jsem ho pro Vás, abyste ho mučili.“

Pro ten rekurs a tu dlouhou nemoc, což pokládáno za neposlušnost, vsazen jest na sedm dni v klášteře Dominikánském v Litoměřicích do vězení. Po vystálém trestu poslán za kaplana do Brozan faráři Jos. Rösslerovi pod přísnou dohlídkou, aby se při obřadu církevním kromě latiny nedopustil užívati češtiny. Než i sem přicházíval lid katolický a akatolický velmi četně přes dvě řeky — Labe a Ohři — ku kázaním Krolmusovým, aby poslouchal slovo Boží. Krolmus byl vůbec všude pro svou vzornou snášelivost v ohledu náboženském milován a co kazateli proukazoval mu lid velkou úctu, tak že ho po jednom výtečném kázaní na ramenou svých z kostela domů byli nesli.

R. 1823, když se byl slovutný a veleučený pan Emanuel Böhm, dozorce školní a vikář Libochovický, z úst faráře Jos. Rösslera o chvalitebných vlastnostech jeho dozvěděl a předsvědčil, zvolil jej sobě ten týden před sv. Václavem za svého výsadního pastýře do Křesejna nad Ohři. I zde horlivě na vinici Páně pokračoval a konečně i od samého biskupa, od konsistoře a gubernium pochvalné listy

za příčinou svědomitého vyučování mládeže české obdržel. Lid z daleka na kázaní jeho putoval a pastýře skutky svými vyhlášeného miloval. I pilně toho času vyhledával v okolí Litoměřickém starožitnosti české a do „národního Museum“ je zasílal. V Křesejně sepsal modlitební knihu „Světlo života“ pro katolické křesťany a písmem Pospíšilovým v Praze r, 1830 na světlo vydal, za kterou se mu p. biskup V. E. Milde písemně poděkoval.

I skoupil jest Krolmus za mnoho set zlatých spisů českých, nákladem Pospíšilovým vyšlých, kteréž v okolí svém mezi lid roznesl a rozdal, aby se jazyk český a literatura i na hranicích již poněmčilých zase ujaly a rozšiřovaly k původním svým mezím.

Krolmus, jenž všude národnosti české se ujímal a lid obecný pro věc svatou a národní rozpaloval, náleží taktéž mezi první zakladatele „Matice České,“ kteráž roku 1830 povzbuzením hraběte Šternberka a jiných učených vlastenců založena byla. Pomocí její vydány jsou zvláště dvě díla důležitá, a sice „Jungmannův Slovník“ a „Šafaříkovy Starožitnosti.“ I byltě netoliko horlivým sbiratelem pro Matici českou, anobrž zúčastnil se na velkém Slovníku Jungmanna pilným sbíráním obyčejů, přísloví a pořekadel.

Toho času uloženo jemu od konsistoře, aby „Obranu pravdy katolické“ proti odporům akatoli-

ckým sepsal, kterouž r. 1831 censuře podal, avšak teprv r. 1843 z censury obdržel a tiskem vydal.

R. 1832 v měsíci lednu dostal se protekcí Fr. Miltnera, vrchního ze Smečna, za faráře na Zvikovec, statek doktora práv a syndikusa pražské kapitoly, rytiře M. Kaliny z Jäthensteinu, sídlicího na dvoře Habšovickém. Než bohužel! i zde neměl Krolmus požívati chvíle utěšené. V letech následujících byl Krolmus opět do velmi přikrých rozepří a processů zapleten, tak že nucena se viděl, utrápen a churav k léčení svému do Prahy se odstěhovati. Právní pře jeho trvaly zž do r. 1843.

V Praze obíral se nyní až do smrti své výhradně studiemi archaeologickými. Krolmusovy „Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví česko-slovanské," jichž vyšlo od r. 1845 as třináste sešitů, obsahují znamenité množství materiálu, ač nedosti kriticky sestaveného. Sbírka ta, o níž naši učenci a archaeologové pochvalně byli mluvili, aneb jí použili, jako Dr. Hanuš v bajeslovném kalendáři svém, chová velké poklady a doufejme, že pozdejšími vzdělavateli řádně oceněna, zpracována a rozhojněna bude. Jmenovitě Jan Kollár, jenž beze řevnivosti spisovatelské uznával zásluhy každé, nazýval sbírku tu zdrojem nevyčerpatelným, ačkoli litoval, že Krolmus systému žádného nezná. „Kdyby Němci takých

měli pokladů, jako my Slované, jinak by Grimmové „starožitnosti německé“ byli zbudovali, než těch Grimmové neměli a co ještě měli, byloť nazvíce slovanského původu.“ Grimm byl Němcům to, co nám Jungmann a Šafařík, než Grimma v ohledu archaeologickém dosud nemáme. Uvažujíce jak velký material v manuskriptě Krolmus po sobě zanechal, musíme věru litovati, že ty veškeré poklady archaeologické, jež v sobě zavírají manuskripty Krolmusovy, z větší části pro nás jsou ztraceny. Ztráta ta dotýká se nás v kulturním ohledu tím více, poněvadž nám pohanskou dobu českou nyní dosti jasně vylíčiti nelze a přece na tu musíme stavěti další proces duchovního života slovanského, zevrubným vylíčením doby té pohanské přece dokázati, že v dobách již pohanských Slované, a zvláště Čechové a Palabané, kulturou svou nad jiné národy sousední byli vynikali, že kulturou křesťansko-germanskou bohatý, lípový onen kmen slovanské vzdělanosti a života slovanského vůbec podťat a vymýtěn jest.

Nepatrnou podporou českého Musea bylo Krolmusovi umožněno, že konal každoroční archaeologické vycházky; po vlasti české putoval, hroby pohanské otvíral a obsahem jejich archaeologickou sbírku Musea obohacoval. Neunavenou pilností jeho znamenitě rozmnoženy jsou netoliko sbírky Musea, anobrž i sbírky privátníků, jako Kaliny z Jäthensteinu, Pachty a j. Jisto jest, žeť člověk theoreti-

cky vzdělaný málo kdy bývá praktickým a konečně theorie své výše staví praktičnosti; toho důkazem jsou sbory archaeologické vůbec, a sekce archaeologická musea českého zvláště.

Byloť povědomo, s jakou pilností Krolmus památky archaeologické po Čechách sbírá a jaké známosti v oboru pohanských starožitností českých rozvinuje; ano povědomo bylo, jaké materialy Krolmus chová v rukopisech, než komu napadlo navzdor usilování jeho slušnou mu dáti podporu z pokladnice Musea, jemu muže theoreticky vzdělaného dáti k ruce, aby tím spůsobem nahromaděný material společnou snahou a návodem Krolmusovým se zpracoval. Poněvadž Krolmus neustále churavěl a mimo to sám uznával, že theoreticky vzdělaného pomocníka ku zdělání tak ohromného materialu archaeologického mu třeba, práchnivěl material Krolmusův od roku k roku. Nyní zemřel. Litujeme ztráty jeho, než pochybujeme, že kdo bez návodu jeho pozůstalému materialu porozumí a budovu celou na světlo vyvodí.

Mimo sbírku „Staročeských pověsti, zpěvů, slavností“ atd. vydal jest Krolmus „Popsání pamětihodných věcí chrámu Páně sv. Víta,“ „Kronika všech povodní posloupných let v království Českém,“ „Levý Hradec,“ „Život sv. Ivana,“ „Pohanské bojiště na Levém Hradci“ atd.

Skoro jeden a dvacet let žil Krolmus v Praze

a velkých zásluh o probuzení národního ducha v studující mládeži české sobě vydobyl slovem a skutkem. Nevím věru kolik našinců, již by nebyli Krolmusa navštívili a toho prostosrdečného Čecha vroucně nebyl polibili. Ostatně říci sluší, žeť síň Krolmusova u Splavinů na Malé straně, v té době, kdež národní náš život veřejnými orgány všude utlačován, každému Čechovi byla přístupná a hlavním středištěm byla ohnivých jinochů, podporou vlasti býti slibujících. Originální byltě poměr jeho k nebožtíkovi Jaroslavu Kalinovi, mladému učenci, archaeologi, linguistovi a básníkovi. „Kalina, jak známo," píše duchaplný feuilletonista Jan Neruda, „žil ve zcela chudobných, nuzných poměrech a docházel často v největší tísni své ku Krolmusovi, jenž po staroslovansku každému podal soli a chleba. Právě když byla nouze nejvyššího stupně dosáhla, dopsal Kalina divoký svůj „Kšaft." Krolmus znal baladu tu z rukopisu, dal ji na vlastní útraty ve spůsobě létacích listů vytisknouti, najal v dominikánské ulici (v bývalé expedici časopisu „Ost und West") krámek a zasedl tam sám, aby píseň novou prodával. V nižších vrstvách společenských nastal po „Kšaftu" nesmírný shon; Krolmus, který kupujícím nápěv předzpěvoval, sotvy stačil prodeji a za tři dni byl veškerý znamenitý náklad 10,000 obnášející rozebrán . . . . Jak vřelým přítelem a pomocníkem Krolmus byl žijícím, právě tak věren byl ještě pří-

telům zesnulým. Jeho hlavně přičiněním jest paměť Šebast. Hněvkovského oslavena na volšanském hřbitově oním velkým pomníkem, který již formou svou mohylu představující svědčí, že jest zkamenělou myšlenkou starožitníkovou.“

K dolíčení povahy Krolmusovy dí týž referent na jiném místě životopisu Krolmusova takto: „S pravým nadšením zasedal Krolmus ku svému starému klavíru a doprovázel svůj chroptivý sice avšak často mocně dojemný zpěv. „Oh, oh, to je píseň prastará, pohanská, jako byste Beethovena slyšel!“ Poslouchal jsem zpívajícího starce velmi rád, národní písně naše zdály se mně u něho nabývati zvláštního rázu. Byly to skutečně zkázky dávných dob, vál v nich dech starobylosti, šepotaly o minulé, pohrobené poesii, bylo mně, jakobych naslouchal truchlým zpěvům posledního českého barda. Poesie jarého mocného ještě národa nalezala v prsou mocného ohlasu, pěl jsem tiše, se zbožným takřka pocitem s sebou velebně krásnou

„Daleká, široká pole,
což jste se zelenaly —“

zamilovanou to národní Krolmusovou . . . . . A u téhož starého klavíru sedával Krolmus, když měl svou skoro každodenní návštěvu od sousedních dětí. Stoly a stolice musily stranou a usmívající se, blažený velebný pán hrával neomrzele havěti té polky, strašáky, hulány atd., až to samotny děti unavilo.

Věru, Krolmus zasloužil již co člověk vřelou zpomínku naši.“

Krolmus byl vždy mysli veselé a nezarmoutil nikoho ve společnosti veřejné a soukromé. Kdož se nepamatuje ještě na ty české besedy, odbývané v rocích čtyrycátých v sále malostranských lázní, a na tu veselou, rozradovanou tvář starce Krolmusa, jenž jako starý vojín u prostřed hloučku bojechtivých jinochů českých z plného hrdla písně národní v sále sobě prozpěvoval a z rozkvétajícího ve vlasti života se těšil jako dítě.

Krolmus nebyl politikem a taktéž se nikdy neobíral politikou; byltě však staro-Čechem poctivým, horlivým. V březnu r. 1848 volen jest Krolmus do Národního výboru pražského. Vyzván Josefem Fričem, tehdejším presidentem vojenské sekce spolku „Slavie“ čili „Mladou Svornosti“ nazvaného, četl na Bílé Hoře, na tom hrobě národního svobodství, první mši svatou za bratry české, padlé roku 1620. Nedlouho na to sveden jest v ulicích města pražského boj svatodušní mezi vojskem a lidem bezbranným. Boj ukončen vypálením staroměstských mlýnů a počalo zatýkání horlivých vlastenců, studujících s dlouhými vlasy a slovanskými klobouky, a jiných osob, budiž svým důstojenstvím aneb literárním působením svým v čelo lidu českého postavených. Vojenští soudové na hradě pražském jali se hledati to spiknutí, daleko a široko po vlasti české

rozvětvené. Mezi zatčenými byl i Krolmus (18. června). Jelikož nemocen v posteli ležel, vynesli jej vojáci z lože na vůz a spisy i jiné věci mu zabavili. Po desíti nedělním uvěznění na hradě pražském byl co nevinný propuštěn.

V říjnu 1848 vyvolila malostranská Slovanská lípa Krolmusa za starostu, z kteréžto důstojnosti však pro churavost se poděkoval.

Politický a národní život náš vůbec brzo na to po krátkém rozkvětu opět zaniknul 10. májem 1849. Jak vlast naše byla pak týrána a pronásledována, o tom promluvíme na místě jiném; připomenouti ale musím, žeť Krolmus tímž časem všeho veřejného života se vzdálil a život smutný trávil, až pak konečně sporem o přesnost „Libušina Soudu“ opět jmeno jeho v novinách a časopisech se ozývalo.

Krolmus, jenž nejvíce vytrpěl zastaralým neduhem choré nohy a za tou příčinou po měsíce na loži odpočíval, dlouhá léta postonával; zesnul konečně dne 24. října 1861 o desíti hodinách dopoledne, jak udáno, v 72. roce věku svého.

Jsa přítelem zvěčnělého Hanky, přál sobě pochován býti na staroslavném Vyšehradě, po boku přítele svého. I vyplnilo se přání jeho.

Pohřeb byl jednoduchý a přece dojemný a velkolepý. Lid doprovázel kněze a muže národa, mládež svého přítele ku hrobu.

Po modlitbě a obřadech církevních klesla při temném světle četných svící — rakev do hrobu. Steré s Bohem! — provázelo nebožtíka do té černé jámy.

Tak rozloučil se lid český s mužem, o vlast naši velezasloužilým.

Václav Klement Klicpera.

Narozen 23. listopadu 1792 † 15. září 1859.

Láska bližnímu zle neučiní;
a protož plnost zákona jest láska.
Ep. sv. Pavla k Řím. 13. 10.

Tak se káci ten staročeský svět. — Ztráta za ztrátou; jeden hospodář za druhým odebírá se na věčnost, zanechávaje pokolení novému to pole národní, na němž se dosti upachtili a nahmoždili. I činili vše rádi: Milovali jeden druhého, milovali národ svůj český co věrní synové a nebylo jim krušno, pro to sousto duševního pokrmu, jež vlasti neunaveně podávali, v potu tváře se lopotiti. Co je však navzdor dlouhé a robotné práci vždy sílilo, byla láska bratrská, láska vlastenecká.

Kam se poděla! — a která báje nám bude povídat o tomto překrásném stromu nebes, jehož

květ veškerá opojil srdce mladíků českých, že zahořevše láskou k vlasti své, zapadlé světy s jich slávou a velikostí čaromocným proutkem z rumů na svět vyluzovali!

Tak opojen pracoval i Klicpera, miláček náš, o zvelebení svého národu, až — skonal.

Zemřel dne 15. září o jedenácté hodině v noci. Sláva jemu! volá vlast veškerá, sláva jemu! volají žáci zesnulého, jimž byl otcem, učitelem a přítelem.

Memoirů nezanechal Klicpera nižádných a přece by nám bylo jednou vítané, poznati ty první začátky rozkvětu vlasti naší, ty boje a utrpení, jež jednotlivcům bylo snášeti, bychom oceniti mohli onu dobu, kteráž nám ty první, avšak mocné základy v literatuře české byla položila. Co se týká Klicperových pamětností ze života školského, ty chová každý jeho žák co drahý poklad v srdci svém a položili bychom věru otci našemu ten nejkrásnější pomník, kdybychom tyto pamětnosti, vše to, co jsme s Klicperou prožili a z úst jeho v soukromém rozhovoru slyšeli, sebrali v jedno. Viděli bychom pak, jak velké zásluhy Klicpera má o vlast, viděli bychom, mnoho-li učiteli, má-li srdce vlastenské v těle, na mládež jemu svěřenou lze působiti.

Avšak nač tato slova. Pohledněte na tu jeho tvář, zpomeňte sobě veškerých tahů v obličeji jeho, když hněv neb radost srdce jeho jímaly, tam naleznete živý obraz jeho prostosrdečnosti, jeho přís-

nosti, jeho nekonečné lásky. Vizte jak tam jeho rtem jasný a spanilý humor zahrává, a představte sobě Klicperu v životě pospolitém. Milován ode všech, od každého, kdo jej jednou poznal, miloval celý svět a neublížil nikomu.

Václav Klement Klicpera, c. k. školní rada, na odpočinutí daný ředitel c. k. staroměstského gymnasia, narodil se v Chlumci dne 23. listopadu 1792. Rodiče jeho byli nezámožní. Otec jeho byl krejčí. Když vystoupil ze školy domácí, povolal jej otec ke krejčovině. Avšak Václavu nebylo souzeno, zakrněti při jehle. Václav se chápal více kněh než jehly, jež mu byla odporná, a tak se stalo, že otec vida Václavovu nechuť ke krejčovině, jej řezníkovi dal do učení. Václav byl silného těla a vysoké postavy. Ačkoli i do toho se mu nechtělo, uposlechl rodiče, načež v 15. roku svého stáří co tovaryš řeznický do světa na zkušenou se odebral. Cesta jej vedla do Brna, kdež ač v práci dlouho nevytrval. Melpomene, musa dramatická, jinak rozhodla jest nad urozencem svým. Umřelť náhle jeden z jeho bratrů, Karel, studovav práva v Praze. Usnešením otcovým, aby dva ze synů studiemi chleba si dobývali, stal se tedy nyní k nemalému potěšení Václav studentem,*) jemuž bez toho, jak otec pa-

*) Udali jsme dle cizích pramenů, že František nejstarším a Václav nejmladším byl. Avšak byli jsme

trně viděl, řemeslo po chuti nebylo. Duch jeho dále zalétal k vyššímu poznání, pouť jeho byla světější. Bratr František, lékař, cvičil nyní Václava, by všemu, co z paměti jeho se bylo vytratilo, zase se doučil. Sklíčen na několik neděl horečkou, uzdravil se. Nyní s veškerou pilností se oddal studiím, tak že již r. 1815 studia lékařství nastoupil. Pitva mrtvol byla mu však tak protivná, že již po dvou letech ze studií lékařských vystoupil a stavu učitelskému zcela se věnoval. Časem svým nalezal v něm Václav velké zalíbení.

Kde rodiče nejsou zámožní, tam veškerá starost o materielní život připadá mladému studentovi. Český student zná ty svízely nejlépe. A kdo z nás je nepoznal? — Tak i náš Václav Klicpera, nemaje z domova podpory, mimo svá studia obětovati se musel soukromému vyučování po domech, by denní sousto chleba si vydobyl. — R. 1819 stal se professorem na gymnasium v Hradci Králové, odkud teprv r. 1845 do Prahy povolán byl.

ujištěni od spolužáků Klicperových, jakož od vel. p. Filipa Čermáka faráře na Libochu, že Karel byl nejmladším. Nelze tedy připustit, že by Václav na místo Karla do studií byl vstoupil, aleorz věříme tomu, že Klicperova rázná povaha z vlastní chutě své sobě studia byla vyvolila a Václav pohodiv v Brně ocilkou řeznickou, rychloletem do Prahy se vybral.

Připomenouti musíme, že tohož času co student a kandidát professury divadlo české nad míru sobě byl oblíbil, neb netoliko, že se již co dramatický spisovatel byl vyznamenal, anobrž co herec přispíval k obživení umění dramatického v Čechách. Jiné zajisté jest měřitko, jakým dobu dřevnější a jakým nynější naše pány herce, jenž se umění tomu zcela byli oddali, posuzujeme. Dřevnější doba, doba Klicperova bylať diletantská a věru nevíme komu dáti přednost, zdali té době minulé, jenž vše z lásky k vlasti byla činila aneb nynější, jenž platí herce, již o umělecké provedení úlohy nedosti pečují, ačkoli se honosí jménem umělce. O věci té byloť již tak mnoho a mnoho u nás psáno a skoro každá kritika divadelní bylať v době poslední výčitkou nedbalosti hercův, — tak že by ani na místě nebylo, o tom šířiti slov. Připomínám tu jedině výroku v Praze meškajícího Poláka, jenž jsa přítomen jednomu z bídných oněch představení pravil sarkasticky: „Ano, jsou to herci! — Věru podobá se tomu, jakoby se šlechetnému a poctivému snažení vašemu jen posmívali.“ — Bohužel!

Klicpera vypracoval co student mnoho veseloher, avšak velká část z nich se potratila. Tak na příklad mnoho her Klicperových ještě za času Hněvkovského v Žebráce bylo provozováno, mezi nimiž hlavně co do humoru „Podešil“ vynikal. A jak „Pašerové“ tak i „Podešil“ a jiné kusy se brzy ztratily.

Z počátku druhé polovice 18. století zaraženo po prvé stálé divadlo německé v Praze, a sice v Kotcích, blíže sv. Havla. Tu r. 1771 ředitel divadla Burian první se pokusil češtinu na divadlo uvésti, počna veselohrou Kníže Honzík (z něm. Herzog Michel), než špatné přeložení té hry a nedobré vyslovování cizozemských herců byly příčinou, že to prozatím při tom jednom českém kusu necháno. Lépe dařilo se češtině na malostranském divadle, kdežto Bullova divadelní společnost (1785), z Čechů nejvíce záležející, české kusy provozovala. Již při druhém provozování dne 25. ledna 1785 slavili jsou někteří čeští vlastenci svátek českého jazyka v ódě rozdávané.

Po odstoupení ředitele Bully snažili se mnozí, aby žádných více českých her provozováno nebylo, ale Höpfner, jeho nástupce, pořád české hry dával. Divadlo bylo, jak tvrdí Jungmann v hist. lit. vždy plno, ano i z okolních vesnic a měst lidé na české hry chodívali. To pohnulo některé, aby zarazili novou divadelní společnost, v níž Antong, Kerner, Seve a Zappe se nacházel. Tito s povolením císaře Josefa vystavěli dřevěné divadlo na koňském trhu, vůbec bouda nebo vlastenské divadlo nazvané, trvající od 6. července 1782 až do 29. srpna 1790, a hráli zde německy a česky několikráte v témdni, což byli (12. června 1786) vlastenci ohlásili jako zlatou epochu českého jazyka a

herectví. V roku 1788, 27. dubna počal měšťan Jiřík nové divadlo za pořičskou bránou, ale brzo přestal. R. 1790 byla bouda na konském trhu stržena a divadlo do někdejšího, 1786 zrušeného, kláštera Hibernů přenešeno. Nejprvé zde častěji, potom jenom v neděli a ve svátek od 4. hodiny odpoledne před německým divadlem po několik let hry české jsou provozovány, mezi kterým časem jak toto, tak hlavní divadlo, nynější zemské, vystavené r. 1784 hrab. Fr. A. Nosticem, tehdejším purkrabím, rozličným podnikatelům často po sobě v nájem se dostávalo, z čehož takový závod mezi oběma divadly povstal, že Pražané té doby nejkrásnější hry provozovati vídali. U Hibernů hrálo se česky až do r. 1802, v který čas stavení to po smrti hraběte Svertsa, jemuž náleželo, prodáno jest. Vlastenské divadlo stěhovalo se tedy na Malou stranu do Raymanského domu přičiněním ředitele Fr. Cerera. V r. 1804 páni stavové právo to koupili a vlastenské divadlo se Staroměstským pod ředitelství Quardazoniho uvedli. Za něho v neděli a svátek ve 4 hodiny české hry, a o 7. hodině německé se provozovaly. Po smrti Quardazoniho (1806) stavové čeští, za purkrabí hraběte Wallisa, ředitelství obou divadel na ředitele německé divadelní společnosti K. Libicha vynesli a v převeliké lásce své k vlasti naši tou výslovnou výminkou nového ředitele zavázali, aby české hry na velkém divadle více provo-

zovány nebyly — proč? — protože by theater mezi odpolední českou a večerní německou hrou dosti provětrati nemohl! — Aby tedy výnosnějších her českých docela nepustil, dával Libich na Malostranském divadle v neděli a svátky ode 4—6 hodin české hry. Ale milovniků velmi ubývalo po ta nepokojná léta válečná, tak že Libich divadlo Malostranské zrušil, aby stavovské zvelebil (1809).

Po tři celá léta spala česká Thalie. Haklik († 1816), Koupovský, Wild, Nigrin a někteří jiní ujali se znova divadla českého a vymohli u městského hejtmana rytíře z Mertensu a jeho navržením u hraběte Kolovrata Libšteinskéko, nejvyššího purkrabí, aby se ve dny tak nazvané normální pro chudé ústavy česky hrálo od milovníků dobrovolných, což po nejprvé se stalo dne 26. ledna 1812.

Po českém představení nabyla společnost zvláštní pochvaly od zemského řízení a pomocí ředitele Libicha a j. provozovala až do roku 1815 osmecitma představení a odvedla k ústavům dobročinným 17.614 zl. 37 kr. Hry byly na větším díle od J. N. Štěpánka sepsané. Brzo na to vydáno poručení, aby se v normální dny žádné divadelní hry neprovodilo, čímž opět divadlo české zmizelo. I bídně živořilo nyní divadlo české, jsouc sůl v očích vznešenějším obyvatelům staroslavné Prahy české, až do r. 1824, kdežto přičiněním spoluředitele J.

N. Štěpánka povoleno jest dávati každou neděli odpoledne před německým divadlem hru českou. Dnem 28. září 1824 zasvitla divadlu českému doba druhá, doba tolerance.

Tať jest ta smutná historie českého divadla pražského, v kteréž se zvláště náš život národní representuje, až po dobu Klicperovu.

Bratr Klicperův František hrával již roku 1812 s divadelní společností českou, jejímž hlavním oudem byl výše spomenutý Haklík a sice s nápovědou Brinkem, Janem N. Štěpánkem, Antonínem Švandou ze Zemčic a Anton. Wildem. Jak se dočítáme, byliť pozdější členové rozmnožené společnosti: Josef Havelka, Václav Klicpera, V. Machek, J. Mareš, F. Nebeský, Pleskot, Růžek a Václav Svoboda; dámy: panna Anna Švamberkova, jenž se stala pak manželkou Václava Klicpery, K. Lederova, Barbora Sukova, Anna Musilova, F. Gybova, pí. Šopová a Antongová. Nejznamenitějším objevil se na prknech Václav Klicpera co Karel Moor v „Loupežnících.“ Jsouť svědkové ještě na živě, již provedení úlohy té za mistrné uznávají. France Moora hrál tenkráte p. Hofmeister, jenž nedávno zemřel, Kossinského p. Chmela, Amalii panna Švamberkova: bylo prý to představení nad míru rozkošné. František Klicpera, jenž co spisovatel též v „Rozmanitostech“ byl vystoupil, zemřel r. 1820 v Linci co professor porodnictví a lékař proslavený.

I nezůstal na živě, než toliko náš Václav, jehož produktivní duch nám mnoho pěkných plodů dramatických zůstavil.

Rokem 1819 uvázal se Klicpera u vydávání svých dramatických spisů. Vydal svazek divadelních her u Jana Host. Pospíšila v Hradci Králové, jemuž v krátkosti tři nové svazky následovaly. Původnost, živé líčení povah ryze národních charakterisuje první divadelní práce Klicperovy, což bychom vesměs o pozdějších plodech, kdež duch jeho již klesal pod břemenem učitelského povolání, říci nemohli, neb ač vždy věrně úkol svůj vykonával, ač se snažil, by hry nabyly okrouhlosti a plynnosti jazykové, tak přece zapříti se nedá jakási rozvláčnost a zvláště hledaný, divadlu nepřiměřený sloh. Co se týká rozvláčnosti, dala by se nejlépe omluviti tím, že Klicpera trvaje přes 26 let v Hradci Králové a jsa takřka hlavnímu divadlu odcizen co básník dramatický a vzdálen strany praktické, jaká se toliko na prknech divadelních vidí, nolens volens se uchýliti musel. Že však v pozdějších plodech Klicperových jak v řeči vázané a nevázané plynnost řečnickou pohřešujeme, na místo toho však na újmu myšlenky básnické hledanost, nucenost a zvláštnost slohovou, abychom tak řekli, formy pseudoklassické spatřujeme jako u málo kterého jiného českého spisovatele — zakládá se na tom, že Klicpera znám co výborný učitel slohu latinského ve třídách hu-

manitních, časem vyučování svého co professor od r. 1819 — přes r. 1848 sobě veškeré formy, figury klassické atd. byl osvojil a tím spůsobem veškeru dikci latinskou na půdu českou přenášel. Klicperovy dramy hlavně toho jsou důkazem. Kdož tedy kritiku přísnou o plodech Klicperových psáti chceš, pomni, jaké povolání básníka poutalo, a že nevolný duch jeho od práce básnické unášen býval na katedru, kdežto mu bylo vykládati Ovida, Horáce, Plauta, Terencia, Cicerona atd. Ano, čteme-li jeho novelu „První pražský mlýn," což tamo překvapuje čtenáře českého? — Přečasté periody; a ač velmi pilně a pěkně jsou složeny, nejsou v novele přece na místě, nýbrž unavují čtenáře. Že však Klicpera v prvnější době velmi plynně uměl psáti, o tom žádný nepochybuje, kdo se s prvními plody jeho aneb na př. s jeho „Deklamovánkami" byl obeznámil.

Dalecí jsme toho, psáti kritiku zevrubnou o plodech básníka a slavného dramaturga našeho. Hlavní povinností naší jest hleděti k tomu, jak mocně básník plodem svým vůbec byl působil a vnikal do života národního, a že Klicpera veliké má zásluhy o probuzení národnosti české, to každý uznáti musí. Není místečka v naší československé vlasti jak v Čechách, tak na Moravě a na Slovensku, kdežby jeho „Divotvorný klobouk," „Rohovín čtverrohý," „Hadrian z Římsu" atd. od mladého

studentstva o prázdninách nebyly provozovány k velké zábavě obecenstva. Co dobrého však tatáž provozování divadelní na venkově do sebe měla, bylo rozšiřování a pěstování jazyka a národnosti české, kteráž od roku k roku čím více v širších periferiích se zmáhala, dráhu klestíc k lepší budoucnosti.

Avšak poslyšme, co zvěčnělý náš Tyl, jeden z přátel a žáků Klicperových, o něm mluví: „Klicpera byl moje nejprvnější modla; já ho ctil ještě dříve, nežli jsem do latinských škol odešel. Roku 1819 vydal první díl svého divadla, a to byl můj nový svět. „Blaník!“ kteréhož Čecha nenaplní toto slovo tajemným tušením? Onoť je jako čarovná záclona, za nížto se veliká budoucnost rodí a šťastné věci připravují! A „Divotvorný klobouk!“ jak živě, jak opravdivě dýchaly, pohybovaly se tyto osoby! Já je znal jako ze sousedstva a ze svých kamarádů, od prohnaného studenta až k hloupému Jirkovi a když jsem přicházel k dokonalejšímu poznání, hořel jsem dychtivostí poznat kouzelníka, kterýž byl mocí svého péra tyto tvory tak půvabně oživil.“

Roku 1825 počal Klicpera vydávati v Hradci Králové Almanah dramatických her, obsahující veskrze plody jeho, tištěné více méně na pijavém papíru, an Klicpera již dvě leta před tím společně se svým kollegou, spisovatelem a gymn. professorem Jos. Chmelou († 28. února 1847)

beletristický almanah pod názvem „Novoročenka“ byl založil, kterýž almanah nejdříve Chmela sám, pak s Fr. L. Čelakovským dále vydával. „Almanah dramatických her“ přestal r. 1830 vycházeti. Navzdor tomu, že Klicpera v Hradci Králové byl tak činným a hojný počet zdařilých her divadelních tamo sepsal a tiskem vydal, nechtělo se přece dlouho podařiti, přesvědčiti Hradec o důležitosti věci národní, by k interessu českému přilnul s duší vlastenskou. Musa dramatická hojně obdarovala básníka plody svými, avšak nebylo v Hradci chrámku, kde by je byl posvětil; tím spůsobem dlouho nebyla která hra z kusů Klicperových v Hradci provozována. Sluší připomenouti tuto slov známého vlastimila pana J. Pelikána, jenž zpomínaje paní Klicperovy pravil: „Hradec tonul v německé vzdělanosti; ač pramenem takořka všech původních her Klicperových, přece z almanachu českých ani jedinké hry neviděl až teprv r. 1833 dne 28. března, kdežto tam česky hráti se začalo. Byla to krásná, ale bohužel jen krátká perioda českého divadla v Hradci, kdežto ve prospěch dobročinných ústavů choť paně Klicperova, rozená Švamberkova, tato vznešená paní, matka již šesti dítek, s nemalým namáháním, ano zapíráním sebe samé, vlastenskému podniknutí našemu věrně se obětovala. Dávala se tam, mimo mnohé veselohry, dramy: „Loupež,“ „Loketský zvon,“ „Opatovický poklad“ a

„Uhlířka," v kteréž poslední a první máť i dcera na div krásně sobě počínaly. S rokem 1835 přestala krátká ovšem, ale dostatečná perioda, v níž se mnohým sňalo bělmo s očí, kteří divadlo české vídati nechtěli."

Rok 1837 byl pro Klicperu velmi truchlivý. Dne 25. března umřela jeho manželka, paní milovaná, duchaplná, jenž často v práci spisovatelské Klicperu statně byla podporovala. Sláva! ženě české! —

Anna Klicperova narodila se v Praze dne 20. listopadu 1796. Známa co horlivá vlastenka podporovala jest z ochoty české divadlo pražské, vyznamenávajíc se uhlazenou a cituplnou hrou. Co žena byla vzorem lásky manželské.

Od r. 1830 bylo velmi málo děl Klicperových tiskem vydáno, ač neustál dále a dále pracovati navzdor nepřízni veškeré, kteráž se jemu dostala co věc u nás obyčejná! Přestěhovav se do Prahy uspořádal r. 1847 veleznámý náš spisovatel český Dr. J. Gabriel sbírku spisů Klicperových, kteráž s velkým potěšením byla přijata. Nastaly však časy bouřlivé, krásnému umění nepříznivé a tak se stalo, že vydání spisů veškerých již s třináctým svazečkem bylo přetrženo. Teprv letos počala firma Kobrova spisy Klicperovy opět vydávati.

Přehlížíme-li veškeru literární činnost Klicperovu, vidíme, žeť na 50 původních divadelních her

nám zanechal a ačkoli J. N. Štěpánek a J. K. Tyl dosti byli ducha produktivního, přece žádný z nich takového počtu prací původních nebyl dodělal.

Nejprvnější místo mezi dramaty Klicperovými zaujímá „Soběslav," o němž s chloubou říci můžeme, že provat jest pravým a čistým duchem Shakespearovým.

Promluvme nyní ještě o Klicperovi, co učiteli české mládeže. — Jaké vážnosti sobě Klicpera, velký buditel náš, získal, také lásky co učitel. Zná a ctí jej Králové Hradec, ctí jej Praha, velebí ho celá česká zem. Co byl mezi lidem, to i na katedře mezi žáky svými — otcem laskavým a přísným karatelem. Výstřednosti nemiloval Klicpera nikdy. Nejmilejší jemu byl žák pilný; doufalť, že pilnost vede k cíli. Neb vyšlehne oheň, plápolá dosti genialně a uhasne; pilnost však vylučuje výstřednost jakožto nepřítelkyni svou; pilnost odívá se krunýřem, odrážejíc veškeré střely nepřátelské. Pilností dodělává se člověk jistého stanoviště, z kterého jemu v životě pospolném v svaté tichosti za jistým cílem lze pracovati. Nač výstřednosti? pravil vždy. Tím se stalo, že mnohé pokárání a vzezření dospělejším jeho žákům se vidělo býti pedantickým, onať pouze láska ku svým svěřencům jakési příkrejší formy za doby absolutistické požadovala. Stalo se kdy jakési provinění, tuť nejednal co učitel chladný, co veřejný, státní úřadník, nýbrž co pravý otec:

netrestal on veřejně, nýbrž napomenul a trestal soukromě a toliko hrubá provinění vyzývala ho, což se řídka stávalo, k veřejnému trestání.

Mnohý žák zesnulého ví, co jemu děkovati má a tak po čas života svého spomínati bude jeho. Nepředložená myšlenka mladíka často mohla pod vládou absolutistickou rozhodnouti nad budoucností jeho, — mnohý, pravíme, okamžitý nápad aneb jednání neprozřetelné mohly před ukončením studií veškeru překaziti dráhu nedospělého žáka. Klicpera dobře znal ty následky a za tou příčinou, poněvadž žáka jednoho každého z vroucí duše miloval, nejednal a netrestal, jak zákon předpisoval, nýbrž trestal a káral sám. Slyšme jeden příklad. Měli jsme za doby absolutistické, kdež český syn matku vlast svou milovati nesměl, tím méně ji hájiti a připomínati, že je nešťastnou, celoroční komposici latinskou. Měli jsme vylíčiti v podobenství trpělivost v neštěstí. V podobenství líčil jeden žák trpělivost beránkovu a zpomínaje bitvy bělohorské opásal jest beránka barvami národními . . . . Klicpera přečetl komposice všech žáků, byloť nás as devadesát, klassifikoval až na jednu. Jednoho dne vyvolá jednoho žáka a mluví soukromě s ním takto: „Vaše komposice zasluhuje e m i n e n c, než dopustil jste se porovnávati nešťastnou vlast svou. Komposice přijde na vrch, direktor ji bude čísti a budete ze škol vyhnán. I jmenoval ty a ty, kterým se také

potrestání od vlády dostalo. Dám-li Vám prvníčku, přijde Vaše vypracování do prostřed a nebude povšimnuto — nyní volte, eminenc aneb prvníčku?" Žák volil prvníčku, uvážil napomenutí otcovské a byl beze trestu.

Tak stejnou láskou pracoval Klicpera až do r. 1848, kdež časy nastaly jiné, v mnohém ohledu i životu školskému příznivější.

Nelze nám uváděti veškeré příklady té „otcovské lásky" jeho, než žáci zesnulého znají působení Klicperovo a památka milá rozechvívá srdce jejich. Mnohý z jeho žáků sám nyní učitelem a otec, učitelem na katedře — učitelem v národě, než každý vděčně se rozpomene na onu krátkou, než krásnou dobu, kterouž mu popřáno bylo prožiti s ním. Spomene sobě mnohého výjevu ze života školského, a žehnati bude otci našemu. Než slyšme vlastní slova vděčného jednoho žáka Klicperova z doby již poslednější, Vítězslava Hálka, jenž za příčinou slavnosti odhalení pomníku Klicperova, odbývané dne 22. června 1861 na hřbitově Volšanském, psal: „Byl jsem tak šťastný, že byl Klicpera mým učitelem. Znám již dospělé lidi, kteří se tím chloubí, že byli Klicperovými žáky. A věru, kdo Klicperu poznal co učitele, musil si ho zamilovat horoucně. My jsme ho nazývali svým otcem. Jak mnohé drahocenné slovo padlo v kyprá srdce naše z jeho úst! On byl duší svých žáků; ne snad dle slova ale duší, která

mladou mysl povznášela, která ji k činům vychovávala. Lepšího učitele jsem neznal, nežli byl Klicpera. Když nám přednášel dějiny Říma a Řecka: byly osoby jeho tak živé, jakoby v dramatu obcovaly s námi. Nám byly tak známé, tak důvěrné, jakoby jsme s nimi byli živi. A když v říjnu 1853 padla rána morová na staroměstském gymnasium a i to prohlášeno za ústav kultury německé: tu se otec Klicpera s námi rozloučil. Otec plakal, děti plakaly s ním. Zůstali jsme osiřeli, jako ta hruška v poli, byli jsme bez otce a otce nám nahradili otčímem."

Zasloužil sobě tedy náš Klicpera toho vavřínu, jímž byli zdobili synové vděční rakev jeho, zasloužil sobě toho pomníku, který mu byli postavili. Pomníkem zplatí národ velmi chudobně dluh svůj, avšak pomník věčný a ten nejkrásnější zbudoval sobě v srdci vděčného naroda Klicpera náš za živa, jenž jako Mojžíš vnuknutím Božím prutem udeřil na skálu, aby vody čerstvé vydala hynoucímu, práhnoucímu lidu českému!

V mnohém oku třpýtila se při pohřbu jeho slza vděčnosti a neskonalé lásky k našemu Klicperovi, avšak slza ta budiž hladinou mořskou, na kteréž houpati chceme naše zpomínky z doby porobené vlasti české, ty veškeré naše tužby mladistvé, jež hruď naši tenkráte rozehřívaly k činům. Co jsme

tenkráte snili, když Klicpera, Jungmann, Šafařík, Kollár a j. v. nám byli ideálem vlastenské lásky, pilnosti a duchovní produktivnosti, byl krátký milý sen. Tenkráte neměli jsme ještě té síly, zmocniti se veškerých těch myšlenek v duši naší hárajících: slabé bylo péro naše. Nyní však, když jsme dospěli, poznejme síly své, abychom směle, odhodlaně za předky svými kráčeli, národ svůj v činnosti své milovali, ho osvěcovali duchem svým — abychom Čecha před světem evropejským v pravdě svobodným Čechem učinili. Toliko činností svou dokážeme, že skutečně milujeme národ, že uznáváme zásluhy našich předků, již se třpytí v rozličné velikosti co hvězdy věčné na nebi slavjanském. „Cesty mohou býti rozličné, avšak vůli mějme rovnou.“ I požehnejž Bůh tedy době nové! — — Dne 22. června 1861 odhalen jest pomník Klicperův na hřbitově Volšanském.

J. J. Kolár, slavný taktéž dramatický básník český, měl shromážděným řeč, v níž zásluhy Klicperovy o národ český líčil. Po řeči Kolárově zavznělo Klicperovi hlučné, nadšené „Sláva!“

Pomník představuje vysoký, štíhlý jehlanec, jednoduchý, ale velmi vkusný. Na průčelní straně jest nahoře v bobkovém věnci profil Klicperovy tváře, pod ní nápis: Václav Klicpera, dra-

matický básník. Dále pak den narození a úmrtí.

Pomník byl ozdoben mnohými věnci se slovanskými trikolory, mezi nimiž zvláště vynikal věnec techniků.

Jan Kollár.

Narozen 29. července 1793 † 24. ledna 1852.

Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou,
Ten kdo do pout jímá otroky, sám je otrok.
„*Slávy dcera.*“

Milovali upřímně národ svůj — a dali i životy své v šanc! — Ti, již milovali jsou národ více než sebe, ti, jež láska k národu po dvě století porobenému vedla v zoufalství, počítali jsou dni života svého v žalářích následkem 10. máje 1849. Pochodeň lásky vlastenecké, ano zářící pochodeň svobody mladé svržena ostrými hroty v prach, reakce rozložila v přepychu svém černé sítě své a národ český oněměl na celých deset let. I osvědčilo se tehdy, jak jednostranný byl ten život náš

politický: strana radikalistů bylať zničena, než čehož dočinila se strana konservativní v úspěch opět hynoucího národu? — Ničehož. Národ byltě ostaven — osiřen.

Se srdcem puklým těkal jsem za oné smutné doby po planinách italských — než i tam tváře viděti bylo smutné, bolestné. Kam se obrátit, kde posilnit ducha svého k činu? — Osud zavedl mne tam, kde reakce stan svůj byla rozbila, aby umořila blahobyt svobodných národů rakouských — do Vídně.

Vyhledávaje jako věčný žid přátel vlastimilovných navštívil jsem na podzim r. 1850 Jana Kollára. — Stařeček prací usilovnou shrbený, pěvec „Slávy dcery" vřele přivítal mladíka českého, upřímně, nelíčeně, srdečně. I hovořili jsme dlouho o vlasti své, a když jsme dohovořili, podal mi svou pravici a pravil; „Doufati velím — zoufati bráním." Poznal jsem otce milého, jenž miluje ty, již k němu se utíkají, poznal jeho nezkalené, věčně pro národ slovanský láskou nadšené srdce, — za nedlouho i přítele svého. — Jan Kollár narodil se v krásné krajině uherského Slovenska v městečku Mošovicích dne 29. července 1793, kdežto otec jeho po mnohá leta byl rychtářem a zase notářem. Co do povahy byl otec jeho ryzí puritán, a zakládaje blaho rodiny své na přísné kázni domácí *provozoval tuhou vládu* v domě svém. Ráno a večer

předříkával nábožný otec čeledi své písně a modlitby a když v neděli odpoledne jiné děti se vesele proháněly a čtveračily, musil Jan poslouchati pobožné čtění z písem svatých a zpívání otce svého, čímž záhy přilnulo srdce mladistvé k stavu duchovenskému, ačkoli otec všemu vyššímu vzdělání syna svého se stavil na odpor a konečně, když proti vůli jeho se oddal studiím, naň byl zanevřel. Otec byl na syna svého velmi přísný, tím laskavější ale matka, která vždy toho dovedla, veškeru bouři hněvu otcovského zaplašiti.

Ve škole Mošovské nabyl Kollár první vzdělání; zde přiučil se jazyku latinskému, v Uhrách oné doby netoliko úřadnímu, anobrž jazyku vzdělané společnosti vůbec, a oblíbil sobě jazyk ten v takové míře, že sobě přál, aby celý svět nemluvil jinak než latinsky. R. 1806, ačkoli otec jedině sobě přál, aby zůstal doma při živnosti, poslán na žádost svou třináctiletý hoch na školy Kremnické, kdežto zdárně prospíval.

Stráviv tři leta na učení Kremnickém nechtěl otec o dalších studiích slyšeti, avšak když náš Kollár, uchvácen touhou po vyšším vzdělání z dráhy osudem naznačené vystoupiti nechtěl, tuť nastal konflikt mezi poslušností synovskou a láskou k vědě a umění. Kollár musel opustiti dům otcovský a utéci se k svému bratranci, taktéž Janu Kollárovi nazvanému, jenž *byl té doby učitelem* v Slovenském

Pravně. Pomeškav několik neděl u bratrance svého, vrátil se do Mošovce, avšak nikoli do domu otcovského, anobrž do školy k učiteli Burjanovi a jal se jemu při vyučování dítek pomáhati. Otec popuzen nyní hněvem synovským, rozhorlil se naň a nechtěl nyní více o něm slyšeti. I odepřel jemu veškeré podpory otcovské a nesmířil se s ním až po mnohých letech, když byl syn již kazatelem v Pešti. Snahou učitele Burjana dostal se do Báňské Bystřice, kdežto mu opět možno bylo nastoupiti dráhu vědeckou a již z počátku září 1810 vidíme jej na učení Bystřickém v tak zvané retorice, tolik co nynějším vyšším gymnasium. Jak jsme již pověděli, oblíbil sobě Kollár latinu nade vši míru; v Bystřici opět to byla latina, kteráž ho bavila nade vše jiné, tak že na procházkách ano v kostele, při zpěvu a při kázaní pilně klassiky latinské byl čítal.

Avšak čím více byl přilnul Kollár k jazyku latinskému, tím méně byl pamětliv řeči své mateřské, ano ničehož nečítal českého. Odbyv školy Bystřické, odebral se Kollár r. 1812 na evanjelické lyceum Prešpurské, na kterém trávil tři leta, uče se vědám filosofickým a theologickým. V Prešpurce učil se netoliko řečtině, maje pověstného Dankovského, jenž ve svém díle tvrdil, že Homér psal slovansky, za učitele, anobrž i jazykům moderním, jako francině, vlaštině a angličině, neopovrhuje i ostatními jazyky *slovanskými.* V hodinách svobodných pilně se za-

býval nyní jazykem mateřským, čítaje Palkovičův týdenník, básně Puchmírovy, Tablicovy a j., čímž se seznámil i s Palackým, který ač o pět let mladší dříve již literatury české sobě všímal. Poněvadž otec na syna svého docela byl zanevřel, bylyť poměry jeho životní, ač ne bídné, přece neskvělé a musel sobě chleba dobývati dílem malířstvím, dílem vyučováním literním. Opět přestál Kollár tři leta v Prešpurce a studie filosoficko-theologická byla odbyta. I chtěl nyní na universitu Jenenskou v Němcích, kamž vůbec uherští čekatelé úřadu kazatelského posíláni bývali, se vybrati, než nedostávalo se mu peněz k tomu. Nezbývalo jiného, než upustiti od záměru svého, aneb vlastní prací svou potřebných peněz sobě vydělati. K tomu naskytla se brzy příležitost. V Baňské Bystřici, kdežto musel Kollár podrobiti se zkoušce u superintendenta Lovicha z předmětů bohoslovních, poznal výtečného Rožnaye, který mu nabídl místo vychovatelské v zámožné rodině Bystřické. Přijav nabídnutí zůstal půl druhého roku 1815—1816 v Bystřici, neopomenuv při tom vzdělávati ducha svého. . . . . .

Vyučováním, prací to dosti krušnou — a nezapomenu nikdy, jak mne sám vždy těšíval umdlevajícího: „Quem Dii odere, paedagogum fecere“ — dobyl sobě nyní tolik, že se mohl vydati na vysoké školy Jenenské. Na podzim roku 1816 zavítal do Prahy, navštívil *nesmrtelného* Jungmanna, „srdce

všechněch Slavů," o němž píše, „že při prvním vidění již byli na věky svoji," pak tehdejšího profesora české řeči a literatury Jana Nejedlého, který jej přijal „obyčejnou svou nádhernou vlídností." Odtud cestoval přes Drážďany a Lipsko do Jeny.

Kollár mohl se státi dobrým kazatelem, výtečným učitelem, avšak nikdy by se byl nestal tím pěvcem „Slávy dcery," tím Skaldem všeslovanským, jenž vztýčiv „Vzájemností" svou na rozvalinách Retranských a Arkonských prápor trojbarevný varitem nyní zvučným pohýbal vše vlasti i vsiu bratř. Tím stal se v Jeně, na hrobě Slavie, uprostřed mužů nadšených pro svobodu.

V Jeně působili naň v ohledu vědeckém zvláště profesor theologie Gabler, muž učený, dobrý a svobodomyslný, od něhož prý se teprv naučil, co jest opravdový protestantismus, vyhlášený toho času historik Luden a básnický přírodozpytec Oken, v ohledu politickém a národním tehdejší rozjařený život studentský na vysokých školách německých.

Dne 18. října 1813 bojováno jest u Lipska proti rekovi devatenáctého století Napoleonovi I., reformatorovi Evropy a jak spojení mocnářové národům krvácejícím hlásali, bojováno jest za svobodu všech národův. Napoleon na hlavu poražen, jeho nesmírná moc zlomena a spojenci nazývali se osvoboditeli Evropy. Ano každý voják rakouský, jenž se byl zúčastnil krvavé bitvy u Lipska, obdržel na

památku velikého toho vítězství křížek s nápisem: „Europa libertate asserta," kterýž nositi měl na prsou svých. Tré těchto slov vzbudilo v srdcích národů krásné naděje, slova ta mocně připomínala mocnáře na svatost slova daného, avšak národové se sklamali. Napoleon internován na ostrov Elbu, Ludvík XVIII. provolán za krále Francouzův, legitimita zvítězila a vše zůstalo při starém pořádku politickém. Kongres vídeňský tančil a veselil se nyní po tak dlouhém krve prolévání; na honbách, v tanečních zábavách a při nádherných hostinách zdělávaly se jalové konstituce a vtipem uzavíraly se smlouvy aneb se rozhodovalo nad tím neb oním královstvím a knížetstvím. Pět měsíců bavili se diplomatové evropští a za těch pět měsíců vydal císař František I. čtyrycet milionů, aby důstojně vyčastoval cizí hoste, v té veselé Vídni meškající. Než opět probudil se štvaný lev a dne 1. března 1815 přistál Napoleon s 1200 muži u břehů francouzských. Bitvou u Vaterloo zvítězil starý pořádek nad novotou, nad pokrokem časovým, nad reformou. Půda německá barvena jest tou nejšlechetnější krví národů: otcové, rozpáleni zaslíbenou svobodou, vysílali syny své do boje, ženy muže své, aby za věc svatou — za svobodu — krev vycedili; avšak ty tak zvané befreiungskriegy bylyť toliko počátkem rozvíjení-se národů. Politický stav Německa se nezlepšil, *práva národů k autonomii* a selfguverne-

mentu nebyla uznána, starý zápas mezi volností a nevolností nebyl rozhodnut, a byl-li rozhodnut, vždy toliko na ujmu národu a svobody. V té době zklamaných nadějí stalyť se university ohniskem citů vlasteneckých, nadšení, zmužilosti a nadějí nových, a když ticho hrobové reakce národům zjednala, vřelo to neustále v srdcích mladistvých. Jest to blud, když nedospěli ještě mladíci, když studující povolánu se vidí, retovati stát; avšak zbloudění takové netresce hanou tato vřelá, překypující srdce mládeže, anobrž viní a tresce ty muže, již se uvázali v spravování vesla státního a nedbalí jsou zadost učiniti tužbám a požadavkům národů, tresce ty muže, již každé veřejné a přirozené vyvinování ducha politického a národního jsou utlačili a učinili nemožným, již svobodu jsou veštvali ve spiknutí, slovem v z o u f a l s t v í. I jala se mládež německá býti apoštolem svobody a apoštolování toho byltě Kollár v Jenč svědkem.

V říjnu 1817 připadla památka třistaletého trvání učení Lutherova. Mládež studující ze všech universit usnesla se, památku slaviti na Wartburku. Veliké zástupy studujících putovaly nyní, když veškeré naděje a veškeré sliby byly zmařeny, ke dni 18. a 19. října na Wartburk a tam konalo as 700 nadšených mladíků slavnost národní. Mezi studenty Jenenskými byl i náš Kollár, jenž později volal k národům slovanským, aby z prachu a ponížení se

povznesli k „Slávě.“ Ačkoliv na Wartburku velké množství špehonů se bylo hemžilo a každá vláda německá tam agenty své byla vyslala, nedala se mládež odstrašiti: i řečnilo se, zpívalo a připíjelo se na zdar vlasti a svobody, ano rozdělán konečně oheň a veškeré známky absolutismu, jakož i některé spisy reakcionářské vmetány jsou do ohně. Výstup ten poděsil veškeré vlády německé a trůny se chvěly. I nastalo všude přísné vyšetřování a zatýkání, což se dotklo university Jenenské tím více, poněvadž Kollárův profesor Fries, pocházeje z matky Moravské, Ježkové, a přiznávaje se k náboženství bratří česko-moravských, a profesor Oken k mládeži shromážděné byli řečnili a poněvadž mimo to universita Jenenská původcem byla národní této slavnosti. I zavedena jest na universitách přísná policejní dohlídka, Fries a Oken zbaveni jsou svých úřadů a taktéž i Kollár s rodáky svými musel se z účastenství svého na slavnosti reformační zodpovídati. Vláda rakouská vždy bedlivá, aby revoluce aneb veškeré to šílenství o svobodě a právech národních, jak později císař František pravil při zahájení sněmu uherského, se nevetřelo do zemí korunních, zakázala následkem těchto výstupů uherským protestantům navštěvování škol německých. Kollár opustil tedy Jenu a cestoval přes Prahu do své domoviny, kdežto ho došla zpráva o vlastenecké šílenosti spolužáka svého Sanda, jenž Kotzebue-a,

státního radu a spisovatele divadelních her, dne 23. března 1819 co zrádce vlasti byl zavraždil. V okolí Jenenském poznal Kollár ještě jinou bytost, jejíž obraz nesl v srdci svém do vlasti slovanské, Frideriku Vilému Schmidtovu, dceru faráře v Lobdě, opěvanou Minu.

Vraceje se z Jeny, potkal se Kollár v Přešpurce s Palackým, jenž nemálo se divil té proměně, kteráž se stala s Kollárem. Kollár nebyl více oním vlažným národovcem, kterým byl na školách Přešpurských, anobrž roznícen horoucí láskou k národu slovansk. choval jest v srdci svém titanské zpěvy Slavie. Ano na Wartburce poznal, jak mužové již zkušení, jak mládež bujará vlast svou milují a životů svých nasazují pro spásu svého národu, tam na pobřeží Sálském patřil na ty zříceniny velké a mocné severní říše slavské vlastním okem svým, a zvolal:

Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev!

— tam pukla kůra ledová, jež posud jímala a dusila srdce vlastenecké, tamo ho dojal nešťastný osud matky Slavie, zbité, porobené, hanou pokálené, matky mroucí a unešen city posvátnými, rozhárán hněvem spravedlivým zvolal jest:

O věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící,
O krajino, všeliké slávy i hanby obraz!

Od Labe zrádného k rovinám až Visly nověrné,
Od Dunaje k hltavým Baltu celého pěnám:
Krásnohlasý zmužilých Slovanů, kde se někdy ozýval,
Aj, oněmělť už, byv k úvazu záští, jazyk.
A kdo se loupeže té, volající vzhůru, dopustil?
Kdo zhanobil v jednom národu lidstvo celé?
Zardi se závistná Teutonie, sousede Slávy,
Tvé vin těchto počet spáchaly někdy ruky.

Avšak nesluší muži kvíleti nad hrobem otců svých, anobrž osvědčiti lásku svou činem, velkým, velebným; v středu bratří svých rodných, v středu porobeného národu slovanského apoštolovati, víru novou hlásati, slibující svobodu a budoucnost. A tak postavil se Kollár v čelo národu československého jako veliký křisitel a věstec, a rozhrnuv pošlapaný prápor Slavie, jal se mluviti:

Ten kdo kojí skutkem hněv nebe, lépe činí.
Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kmitne,
Tak jen může i zlé státi se ještě dobrým.
Cesta křivá lidi jen, člověčenstvo svesti nemůže,
A zmatenost jedněch často celosti hoví.
Čas vše mění, i časy, k vítězství on vede pravdu,
Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba.

Dne 12. října 1819 posvěcen jest Kollár v Báňské Bystřici na úřad kazatelský, načež se odebral *do Pešti, kdežto evangelická* obec Pešťsko-

Budínská jej sobě zvolila za vikáře, aby starému churavému pastorovi Molnárovi pomáhal. Za nedlouho zemřel Molnár a Kollár se stal farářem sboru po obou městech, Pešti i Budíně rozptýleného. Církev záležela z Němců a Slováků, a poněvadž Slováci byli chudší částí sboru, byliť všude postrkováni, neměli nižádného práva a taktéž i nižádné školy slovanské. I pečoval Kollár nyní hlavně o to, aby při sboru i škola slovanská byla zřízena. Důraznou výmluvností svou přiměl zámožnější Slováky v Pešti k tomu, že zavedena sbírka příspěvků a pomocí takovou založena r. 1820 škola slovanská. Avšak počínání Kollárovo záhy znelíbilo se německé části sboru evangelického, a poněvadž povaha Kollárova ve všem, co se jemu vidělo býti právem, byla neustupná, nemeškali Němci povolati sobě kazatele německého, kterýž by jim byl po vůli. I rozvinula se z toho pře národní, kteráž trvala celých třináct let, a teprv r. 1833 rozhodnuta byla císařem Františkem ve prospěch církve slovanské a jejího statečného, ano neohroženého obhájce. A však jakmile pře nastala a čím více se protahovala, tím nesnesitelnější bylo postavení Kollárovo. Němci a Maďaři spílali jemu pokoutně a veřejně, a když na tom nebylo dosti, jali se veškeré jeho snažení podezřívati a co buřiče nebezpečného pronásledovati, čím více sláva jeho rostla. Pronásledování takové, v kterémž muka přestál, trvalo až do roku

1849, kdežto pak Kollár ani jist nebyl životem svým.

„Smrt nebo vítězství. Jen neustaňme v počatém již boji!“ píše příteli svému Palackému r. 1822. „Smrt nebo vítězství!“ napsal jest na prápor svůj Kollár a máchal vší silou mravní, duchem neobyčejné pružnosti proti surovým nepřátelům svým, aby národu povrženému zjednal práva lidského. A však uvázav se v tolikeré povinnosti, nelze bylo jinak, než že několikráte nebezpečnou nemocí byl sklíčen. Obzvláště bylo kázaní jemu u velikém chrámu nad míru obtížné; nemaje dosti mohútného orgánu unešen často myšlenkou, napínal veškeré síly své, aby dostál povolání svému, avšak již o svatodušních svátcích r. 1823 počal plívati krev, což trvalo po celé leto a celý podzim v té míře, že teprv zvláštní přízní generálního inšpektora církví evangelických v Uhrách, jenž ho na statky své pozval a tamo ho vším opatřiti kázal, po novém roce 1824 úřad kazatelský mohl vykonávati. R. 1826 opět velmi nebezpečně se roznemohl, ale pozdraviv se, požíval zdraví nyní stálejšího, ač ne příliš pevného.

Mezi tím vystoupil Kollár r. 1821 se svými „básněmi.“ Byla to knižka malá, neúhledná, v níž to obsaženo na šestaosmdesát „znělek;“ knižka ta vyšla v Praze, než nezavírajíc předmět zvláštní do sebe, minula se všeho účinku. Nedlouho na to vy-

šla v Budíně r. 1824 druhá sbírka básní Kollárových pod jmenem: Slávy dcera ve třech zpěvích, obsahujíc 150 znělek a konečně vyšlo úplné vydání básní v Peští r. 1832: Slávy dcera, lyrickoepická báseň v 5 zpěvích s výkladem.

V první sbírce opěvují se toliko vlasti a strasti lásky básníkovy, avšak již v druhé sbírce jeví se zápal národní. Co do ideí podobno jest toto dílo básnické „Putování Childa Harolda," než psáno jest naskrze duchem národním. Jak se Byron světem toulá a památek rozličných na své pouti bolestně připomíná: tak náš pěvec říší slavskou putuje a jako „Old Mortality" v Puritanech Waltera Scotta obehání ty hroby zdechlé matky Slávie, pláče nad nimi hořce. Byron líčí boly svého vlastního srdce bloudě s duší rozervanou za svými chmurnými sny: Kollár líčí boly a neštěstí, slávu a velikost, minulost a budoucnost velkého národa slovanského. Kollár putuje od hrobu k hrobu tou kostnicí říše slovanské, truchlí pláčem usedavým, žaluje na vrahy a nepřátele Slávův, než i míří, probouzí a vyvolává hlasem velebným k činům, aby nesvorní národové se povznesli z poroby a chrám „Slávy" společnou rukou opět zbudovali.

Již „předzpěv" hlásá, že se neblíží více pěvec milostný, anobrž nadšený apoštol slávy národní, jenž národu a vlasti život svůj byl zasvětil.

„Slávy dcera" byla úkazem v slovanském ži-

votě literárním a sociálním překvapujícím, ohromným; „Slávy dcera“ byla vší slovanské mládeži druhým evangeliem, knihou moudrosti, zjevem nejvyšší lásky vlastenské k národu slovanskému, zrcadlem ctností muže svobodného, troubou andělskou, volající syny Slávie do boje posvátného.

Veškerá srdce mladistvá unešena jsou čarovým zpěvem „Slávy dcery,“ a není muže, jenž by cítění a smýšlení své tímto manifestem „k národům slovanským“ nebyl rozšířil a ustálil. Avšak nemníš, synu slovanský, že tomu tak? Nemníš, že by „Slávy dcera“ měla důležitosti světodějné? Poslyš, jak mužové, již po celý život svůj přemítali o budoucnosti Slovanův, již v temnostech žalářních život svůj skoro strávili pro to, že vlast svou a celé člověčenstvo chtěli míti svobodné, jak ti jsou přivítali „Slávy dceru.“

Na Mirově seděl 28 let v státním vězení rázný Slovan, Martin Kurald, Slovinec, a skonal 31. prosince 1845 v loktech přítele svého, Leopolda Hansmanna, redaktora Morav. Novin. Psal mnoho, slovinsky, latinsky, francouzsky, italsky a německy, — spisy jeho uloženy jsou v knihovně Olomúcké. Mučedlník ten byl přítelem Kopitára, vydával roku 1812 ve Lvově beletristické noviny, pak byl profesorem a cestoval konečně po Italii, kdežto se spletl s karbonaristy. Sotva vstoupil na půdu rakouskou byl polapen a bez vyšetřování a soudního

rozsudku až do smrti na Mirově uvězněn. Muž ten prorokoval vždy, že budoucnost naše, že náleží Slovanům. Před smrtí jeho, neznaje svět 28 let a žije toliko v duchu s bratry Slovanskými, — před smrtí jeho pravím, dostaly se jemu do ruky „Šafaříkovy starožitnosti“ a „Slávy dcera.“ I rozplakal se nade „Slávy dcerou“ jako dítě, řka: „Nyní rád umírám, neboť spasena jest všeylast slovanská svým velkým prorokem.“ Nedlouho na to zemřel. Na hřbitově Mirovském svědčí o tom, kde taktéž jeden z trpitelů našich spočívá — kámen špičatý, postavený Leopoldem Hansmannem s tímto nápisem:

M. K.

† $\frac{31}{12}$ 1845

Fatis jactatus variis constanter omator
Pacis, apum*), hominum Pieridumque fuit.

Avšak jak jsme již podotkli, byla „Slávy dcera“ netoliko manifestem „k národům slovanským,“ anobrž spolu manifestem „Národů slovanských, jímž

*) Byl veliký milovník včel a měl je i ve své komůrce.

se odvolávali k spravedlnosti národů evropejských. Národu všeslovanskému, měl-li obživnouti a žíti v květu bujném, musely se i ukázati prostředky k životu, ukázati zdroj, z něhož by čerpal vodu živou, sílu životní. Prostředek takový vyjevil Kollár svou „literní vzájemností mezi rozličnými kmeny a nářečími slovanského národu," spiskem, vydaným v Pešti r. 1837. Jaké obtíže měl Kollár u vydávání „Slávy dcery," kolik dnů a večerů musel stráviti u censorů maďarských, již v každé znělce viděli buřiče slovanského a jimž každou větu na jazyk maďarský musel vykládati, o tom chci pomlčeti; avšak vydáním německého spisku o „Vzájemnosti" vyrojili se Němci a Maďaroni na Kollára co representanta té strašlivé matohy „Panslavismu," bělmo spadlo všem s očí a nyní jali se Kollára pronásledovati co zjevného revolucionáře. A co Kollár? Hájil pouze Slovanstvo proti úštipkům nadvládajících cizích živlů, hájil vlast svou slovanskou, neboť Tatry, pravil, jsou a zůstanou kolébkou všechněch Slovanův.

Z nejutěšenějších a nejpamátnějších květin, za nové doby na půdě mnohokmenného národa slovanského se vypučilých a vyvinulých jest, dí Kollár, tak zvaná literní vzájemnost. Žádná velikolepá, ducha povznášející myšlenka nevystupuje u veřejný život národův bez dvojatého boje: buď s nepřáteli myšlenky, již dalšímu její šíření naproti se staví a ji potlačiti se snaží, buď s její přáteli, již

ovšem pro ni se prohlašují a působí, vlastnímu ale smyslu jí nerozumějíce, tudy poklesků se dopouštějí, jimiž dobré věci často více škodí, než první její nepřátelé. A co jest literní vzájemností? Jest, by všecky národní větve společnou měly část duchovných plodův svého národa, by vzájemně kupovaly, četly ve všech slovanských nářečích vydané spisy a knihy. Každé nářečí aby nový život z druhého čerpalo, aby se omlazovalo, obohacovalo a vzdělávalo a přece na druhé nesáhalo, aniž na sebe sáhati dávalo, nýbrž aby vedle všech ostatních na své vlastní půdě dále stálo. I dokládá Kollár, žeť vzájemnost světským vrchnostem a zeměpánům není nebezpečna, že jest tichá, nevinná ovečka arci k jednomu velikému stádu náležející, avšak na své zvláštní třídě a dědině se pasoucí: než doufám, že nikoho tajno není, co pod zástěrou vzájemnosti se hledalo a udávalo, aby jen svobodné vyvinování národností slovanských všude se překazilo a nemožným se stalo. Kollár maje vysoký cíl na zřeteli neopustil dráhu nastoupenou, anobrž domáhal se cíle, volaje k národům slovanským: Malé národy, malá zodpovědnost; veliké národy, veliká zodpovědnost před soudem světa. I bylit Tatranští Slováci, jenž v literatuře vlastního skoro nic neměli, první, již rukou svých k objeti všech Slovanův pozdvihovali. Mezi Slováky v Uhřích vznikla myšlenka vzájemnosti nejživěji; po Slová-

cích a Češích následovali Rusové, Chorvaté, Poláci, Srbové. Dobrovský ovšem, ač nevědomě a bez úmyslu, razil tomu cestu. Spisy jeho jsou všeslovanské, ačkoli ještě nevěděl, co slovanská vzájemnost v literatuře znamená. Po Dobrovském aneb zároveň s ním byl Kopitar. „Politování hodno jest, dí Kollár, že tří nejslavnějších básníkův slovanských naší doby, ruského totiž Puškina, srbského Milutinoviče a polského Mickiewiče, genius této vzájemnosti nenadchnul, aby na půdě ruské, srbské a polské stojíce, s hlavami ale ve slovanském etheru se vznášející, od celého národa mohli býti viděni. Básníkové zjevují se co květ národu, onit jsou duchem jeho nejhlouběji oživeni a proniknuti, největší mají čtoucí obecenstvo, na něž blahodějně mohou působiti; při nich jest tedy právo a povinnost nejbližše, by lid vzdělávali a národ času přiměřeně omlazovali. Duch času a rozpoložení mysli národův netkvílí na něčem, jsou velmi krátky, prchavy a proměnlivy; šťastná shodnutí a příležitosti jsou pro život národův tím, čím jarní a letní doba pro orbu a žeň: tu zraje vše rychle a bez úsilí, při hře a žertů shromažďuje se od veselých ženců. Takť jest i s národy; je-liť osud jich při dobré mysli, tuť každé srdce otevřeno, každá mysl vnímava, tuť lze a musí se odvážiti, což by jindy bylo na pomyšlenou. A právě proto

nesmí se prospati čas, kterého se štěstí usmívá. Jedno pokolení promeškáno — **post haec occasio calva**, svět bere hned jiný směr a ani Archimedem se neobrátí. Jsou to zlatá slova, která by sobě každý z našinců měl vštípiti v srdce, zvlášť ten, jenž doufá, že po jedné hlavě vše se svede a veškerý blahobyt materialní a duševní mžikem povstane v národě. K zbudování chrámu národního třeba sil všech, síly všechněch se musí užíti, nikoliv jimi postrkávati, a povinnost jest těch, již stojí náhodou v čele lidu, k činnosti povzbuzovati, nikoliv ale síly domácí a výdatné umořovati, neboť čím Kollár nás nazval roku 1837, tím jsme my Slované ještě po dnes „obrové v zeměpisech a na mapách, trpaslíkové však v umění a literatuře.“ Lepší jest boj živlův, než osamotnělý pokoj a zradná smrť, čehož rozpadnutí a hnití nevyhnutelný následek. Osamělé, stojaté bahno smrdí: styk ocela a kamene dává jiskry a světlo. Vzájemné toto řevnění ponese krásné dvojí ovoce, rozmnožíť poklad národní literatury a tím zase blahočinně bude působiti na jednotlivé kmeny. Nejlahodnější cit člověčího aneb národního bytí spočívá ve vědomí vlastní činnosti, avšak kdybychom tu veškeru činnost ve vlasti naší měli sumovati od té doby, co národ náš přišel k uvědomění československému, tuť věru v *krušnější práci* nemohli bychom se uvázati. A přece

každé slovo marné, poněvadž se neváží! Každý národ, chtěje se z mechanické tísně trpkých poměrův k samočinnosti probrati a v životě duchovním část míti, musí především hledět, sebráním všech sil domácích povznesti se k jasnému, svobodnému náhledu v řád světa, aby odtud své místo v celku, své postavení k druhým národům, svou úlohu, historii světa a časem na budoucnost mu uloženou, jako z vyššího stanoviště přehlédl, a tak své ustanovení poznal, pevnou rukou se ho uchopil a jistým krokem sledoval. Tak by měl a musí činiti národ každý, a obzvláště národ český, k němuž píšeme, neboť tak daleko přišlo s námi, žeť právě v posledních dobách osud národa českého zůstaven slepé náhodě a proudu událostí politických, zahraničních, žeť rozum zůstal státi a s korábem, jenž osud nese, nevesloval skrze vlny k určitému cíli. Není to pouze pud a právo přírody, dí Kollár, nýbrž i povinnost rozumu pro národ, by své bytnosti spravedlivým způsobem hájil, živoucí v sobě síly dle člověčenského postavení vyvinul, svůj života způsob veřejně jevil a platným činiti se snažil.

Spis Kollárově „Vzájemnosti“ nejpodobnější jest Sabinův „Duchovní Komunismus,“ ačkoli tento nejvíce hledí k potřebám národa českého. Spisy oba *zavírají do sebe svaté trpké* pravdy a zvláště

spis Sabinův vyčítá a líčí národu českému veškerá pobloudění a nedostatky v duchovním životě tak živými barvami, že by národ nad tím se zapýřiti musil, čím je, čím by mohl být a čím není. — Než marný jest hlas volajícího na poušti! — Cesty a pomůcky k literní vzájemnosti zná Kollár následující: Slovanská knihkupectví ve všech hlavních městech, výměna knih mezi spisovateli rozličných kmenů, učitelské stolice a školní katedry slovanských nářečí, všeobecný, všenářečný slovanský literní časopis, veřejné a soukromé knihovny, srovnávací mluvnice a slovníky všech nářečí, sbírání a vydávání národních písní a přísloví, odstraňování cizonárodních slov a forem a přibližování-se k ideálu všeslovanského jazyka a konečně jednostejný, filosofický v duchu slovanské řeči založený pravopis.

„Ve světle této vzájemnosti bude se nám slovanský národ, píše Kollár, všecky jeho osudy a záležitosti docela jinak než posud jeviti. Zdeť tedy ještě krásné pole pro každého Slovana, jenžto věrně myslí se společenstvím národů; zde třeba, aby ušlechtilejší mužové národu si všickni ruce podali k tomuto opravdu svatému spolku. Neboť opravdivá jest to nezbožnost, ta posavádní chladnost a neúčastnost, ano často nečinnost aneb docela protičinnost Slovanův proti sobě. Kolem tohoto obecného, jasně svítícího ohniska národní česti shromažďuj se, kdo cítiti a my-

sliti umí a hleď každého k tomu získati. Těžká odpovědnost spočívá na nás, na naší době, našem národu, ježto má rozhodnouti dosud dlouhé budoucnosti.“ Tak krásně a tak rázně mluvil Kollár k národu, by se probudil k činu a všemi silami pracoval o uvědomnění bratří svých. Slova jeho mají dosud platnosti tím větší, čím méně jsme byli pokročili a z nadvlády kultury cizí jsme se vybaviti dovedli.

Mimo tyto dva spisy, jimiž sobě Kollár v Evropě slavného dobyl jmena, vydal, obíraje se až na konec života svého slovanskou archaeologií, „Národní zpěvanky ve dvou svazcích r. 1834 a 1835, „Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národa slavského a kmenů jeho“ r. 1830,“ „Sláva bohyně a původ jmena Slavů v listech k P. J. Šafaříkovi, s přídavky srovnalost indického a slavského života, řeči a bájesloví ukazujícími r. 1839,“ pak „Slabikář pro dítky r. 1826,“ „Čítanku pro školy slovenské r. 1825,“ „Nedělní, svátební i příležitostné kázně a řeči, dva díly r. 1831 a 1844“ a j. v.

Z toho poznati, jak neunaveně Kollár v každém oboru, kde toho jeho vlastní užší vlast aneb široká vlast slavjanská požadovala, byl pracoval. Avšak čím více sláva jeho se šířila, tím více vystupovalo nepřátel zjevných a pokoutních, již neustáli každou utěšenější hodinu otravovati v životě.

Nedím nyní o veškerých pronásledováních, jež musel zkoušeti co Slovan v středu rozjitřeného živlu maďarského, neboť by nepostačovala kniha, veškerá ta mnoholetá utrpení vypsati; nedím ani o sporech, kteréž vznikly mezi Kollárem co obhájcem národní svornosti a mezi mladšími Slováky, již od spisovného jazyka českého se byli odtrhli a o to usilovali, zvláštní jazyk slovenský zdělati, neboť o tom později šířeji chceme mluviti. Stůjž zde pouze několik slov na důkaz, jak Kollár jednotu spisovného jazyka československého byl hájil, řka: „Literatura jest svobodná obec, která netrpí žádného monopolu, žádných samovládců, byť i oni Cæsarové byli... Těší mne srdečně, že šlechetnější Čechové toto nepraktické počínání a odstraňování-se Slovákův tak bolestně nesou: to jest znak lásky, nebo koho nemilujeme, za tím ani neželíme. Dobojujme jen začatý boj a vítězství jistě na dobrou stranu vypadne. Buďme již jen moudří! Ukažme, obzvláště my Slováci, světu a jiným Slavobratrům, že my sice svárlivých na radu otce nedbajících, proti sobě samým bojujících Svatoplukovičův vnukové a potomci jsme, nikoli ale jejich následovníci! nýbrž že co oni nesvornou roztržitostí porazili, my to napraviti a nahraditi chceme láskou a jednotou.

Považujme se se všemi Slávobratry jako jeden národ, s Čechy pak jako jeden národní kmen. Če-

ská řeč, jak to z její nejstarších literních zbytků vysvítá, jest dcera slovenštiny, neboť Čechové a Slovaci k jedné větvi přináležejí na stromu našeho národu. Važme sobě tedy českou řeč, jako nám svatou a drahou, v níž se písma svatá a svátosti ano celé náboženství od mladosti k nám ozývá; ona nás duchovně i národně znovu zplodila, ona je řeč naší nábožnosti, řeč vzdělanosti, řeč jednoty.“ Avšak podivně zmítá často osud životem nejslavnějších mužů všech národů. Od narození svého musí se plahočiti světem a když dospějou, vtěsná jim osud do ruky meč dvousečný, aby jím bojovali doživotně za dobro národu svého, aby neměli chvíle utěšené v životě, aby neunavěně pracovali pro národ a pro vlast v tváři množících se každým dnem nepřátel řevnivých, závistných a nádob prázdných, aby slavnými se stali před světem a přece aby skonali, ukamenováni jak sv. Štěpán, smrtí tragickou. Jako rek bojoval Kollár v životě a jako rek zhynul. Nemohouce slávu jeho zničiti, metali naň šípy jedovaté, nazvavše Kollára konečně „b l á z n e m.“ Nechci jmenovati ty slavné Slavisty, v Praze a ve Vídni žijící, již takto mluvili o Kollárovi, neboť hanbiti se musíme za taký cech slovanských učenců, který tak sprostými výrazy díla, vzornou pilností zdělaná, jakož jsou „Staroitalie“ a „Modly retranské,“ dílo zvláštní nepřízní několik učených egoistů a nesvědomitých kritikastrů dosud nevydané, odbývá a od sebe zapuzuje.

Po dobytí Budína od vojsk císařských r. 1849 vybaven jest Kollár ze zajetí svého, kdežto mu několikráte smrtí násilnou, zvěšením bylo vyhrožováno, tak jak vůbec několik Slováků rukou maďarskou bylo zvěšeno, kdež stráže dnem i nocí byt jeho ostříhaly, tak že nesměl ani vyjíti z domova, tím méně vydati se na sjezd slovanský, zahájený roku 1848 v Praze. I odebral se nyní r. 1849 do Vídně, kdežto vyvolen jest za národního důvěrníka k vyjednávání s c. k. ministerstvem ohledem slovenských záležitostí a kdež tohož roku ustanoven jest na universitě vídeňské za profesora slovanských starožitností a bájesloví. Na universitě vídeňské působil až do skonání. Nejdříve přednášel o „Staroitalii," pak o „Modlách retranských" a konečně hodlal přednášeti o „Libušině soudu" a „Igorovi," než tomu již smrt konec učinila.

Roku 1850 poctěn jest Kollár od JV. císaře rakouského řádem Františka Josefa a téhož roku povolal ho vévoda Meklenburský, by probádal vykopané tam modly pohanské, tak nazvané „M o d l y r e t r a n s k é." Sluší promluviti zde trochu šířeji o modlách těchto, neboť jsou nejvěrnějším representantem osudu národa slovanského. Podivno; nejdříve a to z principu jali se Němci tyto slovanské modly pohanské vyhlašovati za falešné a podvržené, pak naklonili i Slované Němcům ucha svého, postrkovavše jimi v hněvu netajeném. I t í h n ě t e d o

erebu, kamž patřítel — tak je zažehnával slavný Šafařík ještě r. 1837. O modlách retranských sepsána jest celá literatura, nikoliv námi, nýbrž Němci, a kdož zvěděl do dnes o nich v našem národě? — Němci pochybovali a psali velmi důležitá o nich pojednání, my Slované ale povrhovali jsme tím, což našeho jest. Než k věci.

Dr. Jan Kollár skončil 15. července své celoroční přednášky ve Vídni. Byv jeho žákem a posluchačem, a neznaje toho „jurare in verba magistri," anobrž obíraje se vědami archaeologickými po několik let, mohu nestranný podati referát. Dotčené modly byly v Prilvici od tamějšího pastora Friedr. Sam. Sponholze, úřadujícího v rocích 1687—1697 vykopány na místě rozváleného chrámového města Retry. Ačkoli popáleny, zohaveny, některé kusy i rozlity, když křižáčtí němečtí žoldnéři a kněží křesťanští z chrámu na plápolající hranici je byli vmetali, přece na nich duch slovanský, ano ten nejprimitivnější znalec starožitností, neznaje předsudků a nenávisti, něco jiného, obdivu hodného musí viděti, než předpojatí němečtí učenci byli viděli aneb viděti chtěli.

Hlavní nepřítel těchto památek slovanských byl Konrád Levezov, úřadník při kabinetu starožitností v Berlíně, vyhlašující tyto modly za podvržené a nesmyslné, ano pokusil se o to, vším způsobem je dílem zlehčiti a zhnusiti, dílem světu za práci mo-

derního věku vystaviti, „by tím právě podvrženost“ těchto model patřičně dokázal. Tyto modly jsou z velké části z bronzu a tak zvaná aerugo nobilis se na nich tak usedla, žeť již sama o sobě o vysokém jich stáří svědčí. — Jeho následovali Ludvík Giesebrecht a j., než politování hodno, žeť i Šafařík, aniž by měl jakousi autopsii, výroku Levezova se byl přidržel a naprosto celou sbírku vykopaných starožitností slovanských, pocházejících z doby krvavého zápasu mezi Němci a Slovany, hájícími svobodu národní, náboženskou a politickou, byl zavrhoval, přiznávaje se teprv několik roků před smrtí svou k tomu, že modly ty nejsou podvrženy, nýbrž přesny a slovanské.

Vláda ruská chtěla tyto modly velkovévodovi Meklenburskému, Jiřímu, odkoupiti a za ně navážiti tolik zlata, co váží.

Avšak vévoda tomu nedopustil. I vyslán byl hrabě Jean Potocki do Meklenburku k rozkazu vlády ruské, aby nestranný o věci podal referát. Roku 1795 vydal hr. Jan Potocki celou knihu ve čtverci jazykem francouzským o modlách těch s nákresy zběžnými, avšak bylo by lépe bývalo, kdyby tato v povrchní zběžnosti bez veškeré kritiky sepsaná, s zpotvořilými obrazy vydaná kniha nikdy tiskem ani nebyla vyšla: neboť dílem zošklivil touto povrchností, jsa Slovan, jehož tyto památky zajímati měly, celému světu modly ty v takové míře, žeť každý

skutečně slovům Levezova musil uvěřiti, dílem odstrašil jest veškeré pozdější zpytatele od nového zpytování, skoumání a bádání, neboť se mělo za to, žeby práce, jak z těchto nakreslených potvor bylo viděti, byla marná a jen k hanbě sloužila Slovanům.

U vylíčení a vykládání těchto model uvázal se Kollár a vykonal úlohu svou; než dodělav sotva spis, — zemřel. I povinností jest přátel našeho velkého Slovana, spis ten vydati a pakli pani filologové ve všem nesouhlasí, nechť se přičiní v zájmu vědy slovanské věc, jak se jim vidí, vysvětliti. Než nechvalno, aby i učenci mezi sebou u nás tajnou měli inkvisici a zvláštní své a u t o - d a - f è ; neznám knihy, aby kus rozumu v sobě nezavírala. Avšak ti slovanští mužové, již jsou jásali nad výrokem prof. Schleichera, když psal, žeť Kollárova „Staroitalia slovanská," vydána nákladem vídeňské akademie r. 1851, nemá jiného, než interessu pathologického do sebe, titiž mužové potlačili jsou i spis Kollárův o „Modlách retranských." Tak aspoň našlo se jedno místo, kdež našeho proslavence na smrť lze bylo poraniti. Jalové se nám vidí veškeré tlachání těchto mužů, že vydáním pozůstalého spisu s l á v ě jeho nechtí škoditi, aneb že spílajíce jemu ho milují a ctí. Doufáme, žeť věda stojí výše jednotlivce, a v zájmu vědy slovanské budiž slyšán hlas jednoho každého, a byťby to byl i hlas bludaře. Než takým bludařem Kollár nebyl. Máme tedy za to, žeť svo-

bodně každému lze mysliti a žeť nikdo na světě není kompetentním, tím méně hlouček privilegovaných myslitelů a badatelů, spis třeba bludný zatracovati a ničiti, neboť co dnes bludem, zítra může býti pravdou. Errando discimus! — Taký jest proces duchovní mezi jednotníky a národy.

Přes úplných šest let, posledních před smrtí, pracoval neobyčejnou snahou a vytrvalostí o obšírném díle „Staroitalia slavjanská," konav v interesu tohož díla po dvakráte cestu do Italie až do Říma totiž r. 1841 *) a 1844, aby na místě všecko vlastním okem zpytoval. I praví Kollár: „Italia, tato kolébka veškeré evropejské vzdělanosti, byla počátečně od rozličných národů, jmenovitě pelasgo-hellenských, ibero-celtických a veneto-illyrských čili slavských osazena a obydlena. Onino první kmenové nalezli již více znamenitých dělníkův, jako Micali, Lanzi, Ott. Müller, Lepsius a jiní; ale slavjanskému živlu, ačkoli jest nejbližší a nejrozšířenější v Italii nedostalo se posud žádného zastupitele, žádného sbíratele a skoumatele. Cítiv živě tuto mezeru ve všeobecném dějepisu, hleděl jsem ji dle možnosti vyplniti. K tomu cíli shromážďoval jsem od mnoha let

*) J. Kollára Cestopis, obsahující cestu do horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly r. 1841 konanou a sepsanou. V Pešti 1843.

látky, pomnické pozůstatky, nápisy, umělecká díla, četl tímto ohledem klassiky, podnikl konečně sám dvě cesty do Vlach, abych tam na místě všecko vlastním okem zpytoval. Výsledky tohoto cestování, sbírání a vyšetřování v soustavu uvedené a slavočeským nářečím sepsané vydávám teď pod názvem „Staroitalia slav." ve dvou dílech ve velkém formátu." Material chová dílo Kollárovo ohromný a čeká, až se najde kritik svědomitý, nestranný, jenž by veškeré dobré i ty mylné stránky rovnou měrou vylíčil. Sotva že dne 8. ledna 1851 návěští o předplacení a program díla tohož vyšly, již vystaly kárající hlasy, jak v soukromných společnostech vídeňských, tak i ve veřejnosti, budiž to strannickými předsudky, budiž ze záští a nepřízně. I vytýkala se jemu přemrštěnost a přepjatost. Na veškeré pokřiky neodpověděl Kollár ničehož, tolikou jednou ve společnosti soukromé děl srdcem rmoutivým: „Nehrozím se více co mladík, jenž trne úzkostí prvním vynešením neblahého úsudku nad prací svou, ztráceje důvěru v sebe sama: Kráčím dále, nechť každý se přičiní a bádá v tomž oboru, který jsem si vyvolil, a mne přesvědčí. Jsem sobě vědom stavěti nikoli na základě fantasie bezuzdné, anobrž toliko na základě historickém a monumentálním — a kde totož pole mizí — tam mizí mé další bádání."

Veškeré spisy Kollárovy jsoutě důkladny a svědčí netoliko o velkých, rozsáhlých studiích, anobrž spolu o pilnosti nadobyčejné. O Kollárovi věru sluší říci v plném smyslu slova „Nulla dies sine linea," neboť neunaveně, s duší celou pracoval o zbudování chrámu zarumované Slavie, snášel stavivo ze všech koutů zemí, Slovany jednou obydlených, chtěje, aby Slovan poznal tu velkou rozváleno u říš slovanskou, aby poznal osudy a strasti kmenů rozptýlených, zahnaných na jihu až do malé Asie, na severu až do Anglicka, než všude aby viděl monumentální památky vzdělanosti slovanské v době, kdežto Evropa severní slula barbarskou a teprv pomocí meče a kříže na troskách vzdělanosti slavské kultury nové se jala domáhati. Nechceme tvrditi, žeť Kollár byl hlavou neomylnou, a o kterémž smrtelníku, o kterémž muži na světě sebe učenějším, lze tak mluviti, než s politováním jsme museli hleděti na tu rozdrážděnost, kterouž mužové učení u posuzování vědeckých spisů Kollárových byli v poslední době na jevo dávali.

Mysl jeho bylať do posledních dnů života pružná, jasná; miloval Slovanstvo s vášní mladistvou a ačkoli úplně o tom přesvědčen, že budoucnost je naše, přece nemohl tajiti sobě, žeť my Slované svou nesvorností pokrok duševní zadržujeme, vlastní sily své umořujeme, sebe vraždíme, kdežto jiní národové solidárně slavnými se hledí učiniti. I

pravil Kollár: „Němci byli opatrnější v řeči a literatuře, než my Slované! Mezi všemi svornostmi nejkrásnějsnější a nejpotřebnější jest národní svornost mezi syny a dcerami jednoho národu a jedné řeči, proto, poněvadž jest základ a výminka všech ostatních svazků a svornosti, a poněvadž kde celost svorna a šťastna jest, tam takové i její částky a živly, v nichž ona záleží. A přece bohužel, právě tato tak krásná křesťanská ctnost našemu národu tak chybuje, jak snad žádnému jinému. Národ náš jest veliký, jest největší v Evropě, ale skrze nesvornost od jak živa tak roztrhán, rozdroben a oslaben, žeť ho v celosti sotva svojím jmenovati smíme. Nesvornost slovanská přeměnila se již v historické přísloví, cizincům slouží ona za posměch a k rouhání se nám, my sami na sebe vzdycháme a naříkáme: my nesvorní Slávové! my roztrhaný národ! Pročež vy, učení a spisovatelé, vy vzdělavatelé a osvěcovatelé národu, hledejte podstatnými věcmi blaženosti národu napomáhati, aniž veďte mezi sebou dlouhé hněvy; noste všudy v sobě živou povědomost toho: jak blahoslavené a požehnané následky svornost, jak smutné a zlořečené nesvornost národu přináší. Je-li tedy tobě tvůj národ milý, svleč se sebe soběctví a záhubné vášně a obleč se v národnost a svornost; obětuj mu k zachování jednoty raději své vlastní právo a jmění, anobrž žádá-li to povinnost, i svůj vlastní život. Naproti

tomu ukazují-li se v národu všudy sváry a různice; stránky a roty: to jest znamením, že ten národ k otroctví a k záhubě dozrává, že není hoden v řadě národův státi; on sám kuje sobě pouta na vlastní nohy a meč na vlastní krk.“ O národní té svornosti mnoho jsme hovořili na svých procházkách, než nabyli jsme vždy toho přesvědčení, žeť, má-li který kmen druhý povzbuzovati k svornosti a činnosti solidární, sám v sobě musí býti svorným, že musí dříve domácí svorností státi se v sobě silným svobodným, cizozemcům vážným, přátelům milým, protivníkům v čas nebezpečenství nepřemoženým. Avšak jak se u nás rozumí té svornosti? Chceme-li o pravé svornosti národní mluviti, musíme mluviti dříve o vychování národu, o národní a politické pokročilosti jeho; avšak lze-li tam mluviti o národním vychovávání, k d e ž, jak Sabina v „duchovním komunismu“ trefně líčí, „lid klesl na otroky, úřadnictvo na poslušný slepý stroj, učitelé na podlé hlasatele lží a nepravostí, měšťané na nevolníky a literatura na děvku?“. . . „Národ, který všecku spásu svou očekává s hůry a toliko za vládními patenty ku předu kráčí, podobá se muži, který dávno jsa dospělým věkem, ještě vychovatele si drží a celým životem se vésti dává. Souditi lze o něm, že se sám choditi nenaučil a nenaučí.“ Bohužel! pravil často Kollár, n e m á m e c h a r a k t e r ů! a t o v e š k e r é n a š e n e š t ě s t í! Čechové

nerozumí. Což by byl děl, kdyby s námi byl
il těch posledních deset let, kdež každý volnější
v literárním toliko životě nazván šílenstvím,
bným a škodlivým, kdež ti, již sobě veškeru
ıturu českou a vychování lidu českého obrali
ıonopol, pod záštitou policie nám synům horli-
národu a vlasti všechnu obět svou na oltář
ıucím, vyhrožovati směli „k o l e m a š i b é n i c í“
to učinil pan Jakub Malý, spisovatel český, v
ıtníku od Otavy“. — ! — Což by soudil o
svornosti, když spisovatel český stává se ka-
n a inquisitorem národu svobodu pomilovavší-
Může se říci, žeť to pád velmi řídký, avšak
ty řídké vzrostly nám nad hlavu a rozbily
nou svou stolici za každým skoro lisem tiskař-
ı. Avšak doufejme, že to jsou pouhé prchající
s m ý š l e n í z b a c h y z o v a n é h o a nele-
ıe se jich! Uměli jsme národu svému tolik po-
obětí, podávejme jich ještě dále, směle se po-
jme těm strašidlům o polednách bloudícím v
— a vítězství nás nemine. Kollár děl „dou-
velím“ a pročež doufej, věř a milaj, národe
ý, zmuž se, přičin se mládeži česká, slovanská,
jsou síly tvé. Kollárové, již vlast a národ milo-
za ni na smrť bojovali, všeliká pronásledování v
ě snášeli a i na kříž potupy byli přibiti, —
i v středu svém, národe český! Všímej si jich
a budiž sám sobě prostředkem svého sebe vy-

chování, svého vzdělání. Všecko pro národ! budiž heslem všech obhájců a učitelů národu českého. Všecko pro národ ozývejž se v každé chýši. A když heslo to ozývati se bude po vší česko-slovanské vlasti, pak spravedlivější budeme k sobě a i svornější. Nemni, že cizokrajní živlové slovy jedovatými třeba, tobě mohou škoditi, než považ, že nepřátelé domácí jsou mocnější a zhoubnější tobě, než celý pluk zahraničních halaparten, na tebe namířených. A pročež nelekej se tyrannů, ni velkých, ni malých, poctivě jednej pro vlast a národ! — Tak mne učil Kollár, bojovník náš neohrožený, jenž obklíčen jsa špehouny a zrádci za důvěrníka nejtajnějších svých myšlenek mladíka sobě vyvolil pro vlast nadšeného. „Buďtež apoštolem naším!“ pravil . . . „Vlast Vaše opět se vzkřísí a velká Vám práce nastává. Vlast žádá bojovníků ostražitých, na smrt vždy připravených. Bojujte ve jménu Páně a když zvítězíte, pomněte, že Kollár celou Slavii nosil v srdci svém, ji miloval, více než své vlastní dítě, že neunaveně o duchovní blaho její pečoval, a na smrt za národ svůj se připravoval . . .“ I polily mne slzy, když takto mluvil Kollár, zahanbiv mladíka po boku stojícího tou nekonečnou láskou, tím horoucím zápalem citů vlasteneckých, ozývajících se v „Slávy dceři.“ Podal jsem ruku Kollárovi, on vřele na srdce své mne přivinul: to byla má první přísaha v životě. Rozloučil jsem se s otcem svým,

otcem všech Slávův — několik měsíců na to zemřel ve Vídni, dne 24. ledna 1852. *Velký genius slovanský zhynul, apoštol slavný: Slavie truchlí na hrobě jeho . . .*

František Palacký.

Nar. 14. června 1798.

Svoji k svému a vždy dle pravdy.

Angličané mají svého Macaulay-e, Irčané O'Connela, Francouzi Thiersa a Guizota, Němci svého Schlossera, Rusové Karamzina, Poláci 'Lelevela, Chorvati Kukuljeviče a my Čechové? — máme svého Jungmanna, máme svého — Palackého. Jungmann vyrumoval náš jazyk mateřský, Palacký vyrumoval naše dějiny, naši slávu a velikost. Palacký nás opět českým učinil národem. Bitvou Bělohorskou přestali jsme žíti národně a politicky. Dvě stě let trval zápas Čechů, dvě stě let bojovali Čechové za právo lidské, národní, za svobodu, než přemoženi bitvou Bělohorskou měli vymazáni býti z dějin člověčenstva. Národ český byltě, jak jsme z počátku děli, první v Evropě, jenž počal velký onen boj za svobodu proti absolutismu. Národ náš klesl se zbraní v rukou, než netrvalo celých dvě stě let,

a na západě pozdvihl se národ, provolávaje svobodu všem národům na zemi. Národ český ujařměný, ano pohřbený nerozuměl jest hlasu nebeštanky, volající z Francie k národům umořeným, aby vstali z mrtvých; než povolal jest Bůh muže, aby se postavili v čelo národu, jej vzdělávali a k svobodné vedli budoucnosti, a mezi muži těmi skví se Palacký. I jal se Palacký tiše a mírně, silou toliko mravní klestiti dráhu národu svému, uvnitř a za hranicemi povrženému. Jest tomu tak, že pravda jedna, a po věky věčná; že pravdu nevyhladí nikdo a že kdo by tak učiniti chtěl, děcku by se podobal, jež slunce o polednách v plné kráse zářící dechem svým shasiti se snažilo. Ačkoli ale pravda jedna a věčná, ač lze despotismu pravdu potlačiti násilím, nikdy navždy však vyplenit, ačkoli pravda luzností svou vždy nové a nové přátele k sobě vábí a na prsou svých je kojí k činům velkým, tak nelze vždy přece tu pravdu věčnou v době každé hlásati jazykem plamenným, má-li pravda dojíti konečně vítězství.

Palacký znaje, že vášeň opět budí vášeň v srdci bližního a že v boji zjevném vždy přemoc toliko vítězí, počal pracovati tak, jako onen velmistr, jenž v noci položil základy, jenž v noci kámen svážil na kámen a stavbu svou hnal do výše. I zbudoval tak v svitu nočním národní naše dějiny; budova v plné nádheře se skvěla a lid český konečně se probudiv ze snů trapných, divil se velkoleposti její.

Pracoval jest Palacký rozvážně a tiše, vášnivě a přece na oko mírně — mírně, poněvadž přesvědčen jsa o velkém povolání svém, věděl, že národu svému nejlépe poslouží pilností, že toliko mírností dílo velké národní lze bude zdělati jemu. Ve věcech národních, politických, zvláště když národ poznává, co jest to býti otrokem, proskakují vášně, jež neznají, co jest to mírnost. Mírnost usadí se v srdci tom, jež neustále skoumá osudy lidstva, jež veškeré váží příčiny národního neštěstí, jež poznáním věcí těch jme se domáhati nové budoucnosti vlastního národu svého — a tou vtělenou mírností, tím vtěleným resultátem poznání veškerých osudů naší české vlasti — jest náš Palacký. Než podivejte se v jeho tvář a uvěříte sami.

Palacký jest postavy vysoké. Veškeré držení těla je souměrné, v plné harmonii s jeho myšlenkami v hlavě. Když jde, má hlavu svěšenou a viděti na něm, žeť milejší jemu ty těkající myšlenky v hlavě, než zevnější lesk a mimojdoucí usměvavá tvář. Jeho krok je vážný, volný, abych tak řekl rytmický. A jak veškeré držení těla tak i tvář jeho zjevuje mysl mírnou, povahu státnickou. Palackého tvář jest jakoby beze vášní, na první pohled vidí se ti, jakoby lehký nádech bonhommie po ní se rozléval, avšak i hned tím ostřeji vystupují jednotlivé tahy, onen nádech bonhommie je zastřen mramorovou chladností, onať jest resultátem dlouhého

sebezapírání. A jak tvář tak i slovo jeho — moudré, rozumné, ostré často, a zase smiřující a poněvadž i přesvědčující, tudíž imponuje i nepřátelům. Palacký nazván otcem národu česko-slovanského, ont co dějepisec ho vychoval, ont se ho ujímá, ont ho brání co politický obhájce. Hlavním činitelem veškeré jeho činnosti vždy bylo, hleděti k tomu, co sluje právem národu českého. Co dějepisec a co politický vůdce národu jest Palacký vždy spravedliv ke všem i k nepřátelům našim; avšak spravedlnost jeho není spravedlností soudce, jenž k uhájení práva žádá ztrestání vinníka. Palacký hájí právo naše, aby zjednal úctu jemu i v táboru protivníků.

Palacký narodil se 14. června 1798 ve vesnici Hodslavicích, nedaleko Radhoště na Moravě, kdežto otec jeho Jiří byl evanjelickým učitelem. Doba narození jeho byla velmi důležitá, byla dobou velkých převratů v Evropě.

Revoluce francouzská soudila nad absolutismem evropským spůsobem krvavým. Vůdcové lidu francouzského provolali jsou všechny národy na světě za svobodné řkouce, že svobodné vlasti stávati musí od moře k moři, od jednoho pólu k druhému, od západu na východ, od severu na jih.

Národ český spal již skoro 200 let spánek hrobový a jsa otrokem bídným, neznal vlast svou, neznal předky své, svou minulost. Avšak hle! pře-

vrat francouzský zatřásl zemí veškerou a i naše staré hroby, v něž jsme bitvou Bělohorskou mrtvoly slavných bojovníků svých, svou vlast, národnost a svobodu byli uložili, počaly se bořiti.

Národ český nepojal ihned hlubšího smyslu bouřlivých výjevů na západě, avšak mimovolně dotkla se i jeho jiskra povzbuzující, pohlédl k slunci a krev bujněji počala v něm prouditi.

Ještě r. 1780 psal Dobrovský: „Nyní konec dalšího vzdělávání jazyka českého. Vědám a umám učí se zde v Čechách toliko z kněh latinských, francouzských a z většího dílu z kněh německých a za tou příčinou nemožný jest další vývin a další vzdělávání jazyka českého.“ — I odzvonil jest tak Abé Dobrovský umíráčkem národu českému, neočekávaje spásy nižádné. Než Bůh, jenž národy stíhá dlouhým trápením, on je sílí a nedá jim zaniknouti. Války Napoleonovy mnohou bídou nás postihly, než on to byl, jenž i nás Čechy vyrval z nečinnosti, sraze nás do onoho politického víru, bychom spojenými silami doby blaženější se dodělávali. Roku 1818 dokonal Palacký studia svá na lyceum Prešpurském a stav se vychovatelem ve šlechtické rodině uherské, odebral se s chovanci svými do Vídně, kdežto řídil jich učení. Na vysokých školách Vídeňských navštěvoval pak sám přednášky filosofické a pokračoval pilně zvláště v studiích esthetických. S jakým prospěchem konal studia ta, o tom svědčí články jeho esthetické, podané v prvním díle tehdy

právě založeného Kroka. V dubnu 1823 přibyl Palacký do Prahy, maje za cíl zpytovati prameny dějepisu českého. Než město mu bylo cizí, neznámé a co jest vůbec dobrá vůle a šlechetná snaha mladíka, nemá-li přátel, již by ho podporovali na dráze jednou nastoupené? — Úmysl Palackého, zpytovati prameny dějin českých, byl toliko pium desiderium a kdož by tehda byl tušil v Palackém pozdějšího křisitele a stavitele dějin národu českého? — Než tenkráte byltě jiný ten český svět. Přízeň panovala a láska; jeden pisatel článku vzájemně podporoval druha svého k cílům vyšším a toliko tak lze bylo se nadíti, že z rumu a z popele vyhrabeme milou vlast svou.

I přispěli přátelé starší svou pomocí a nevědouce, že vedou budoucího dějepisce slavného někdy národu českého, dovedli ho k vlasteneckému hraběti Františkovi Šternberkovi. Hvězda naděje objevila se na obzoru veškerých služeb mladého muže, a šlechetný hrabě, jsa mocným onoho času příznivcem národního snažení, přijal příchozího Moravana za archiváře svého. Tak ražena jest jemu cesta do archivu netoliko rodiny Šternberské, ale i jiných rodin panských, tím uskutečněn jest jeho zámysl, zpytovati prameny dějin českých. „Od té doby 1823 až po tento den," píše biograf Zelený r. 1860, „zavěcen jest život Palackého, jediné velké myšlence sepsání dějin vlasteneckých. Cokoli od té doby pod-

nikal, vše bylo v užším neb volnějším spojení s myšlenkou touto! Bystroduchý a vysoce vzdělaný mladík znal již úkol svůj, znal prostředky k jeho vyvedení, znal i překážky všeliké. Věděl, že hlavní příčina chatrného prospěchu dosavádních dějepisců našich záležela v tom, že zakládali díla svá nejvíce toliko na tištěných starých kronikách, netěžíce z hojných pokladů posud netištěných, ukrytých po všelikých archivech a knihovnách. Nedostatek tento musil býti odstraněn, bohaté poklady listin doma i v cizině musily skoumány a kde co důležitého opsáno býti.“ „Stavitel velkolepé budovy dějin českých sbíral napřed a svážil stavivo, tesal a dlabal s velikým úsilím, než se mohl dáti do stavení samého.“ Pěkně líčí Palacký sám robotnou tuto práci v předmluvě k prvnímu dílu částky I.: „Zabrav se já již před pětmecitma lety do úkolu svého bez učitele, bez pomocníka i beze jmění, musil jsem především obrátiti pozor svůj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil jsem po městech i po krajinách, živil se hojně prachem archivův a biblioték, taktéž ještě nedotknutelných, sbíral pečlivě všecky drobty staročeského písemnictví, vzácné a chatrné, jsa písařem sobě sám — blažený, kdyžkoli našla se v popeli minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad polemi tmu zapomenutí zakrytými.“

Avšak proskoumav archivy domácí, cítil jest Palacký nevyhnutelnou toho potřebu, aby se i za

hranicemi českomoravskými bedlivě ohledl po pramenech dějin našich. Archivy — dvorský ve Vídni, mnichovský, drážďanský, berlinský, basilejský, frankfurtský a především římský vatikanský, nejdůležitější celého křesťanstva, prohledány jsou bedlivě od horlivého dějezpytce našeho. V zahraničních těchto pracích prospívalo jemu pak valně čestné postavení, kteréhož přízní časovou se mu zatím ve vlasti dostalo. Obrátiv k sobě výtečnými pojednáními historickými zraky veškerého výše vzdělaného obecenstva, vyvolen jest Palacký od stavů, r. 1828 na sněmě v Praze shromážděných, za dějepisce zemského, tak že, co mu bylo posvátným úkolem celého života, stalo se mu zároveň úřadní povinností.

Od počátku bádání Palackého až do vydání prvního dílu dějin českých v jazyku německém uplnulo celých třináct let. Všeho toho času užil Palacký pilně a svědomitě k sbírání drahocenného staviva, k rozbírání všelikých pramenů historických a k opisování rozličných pojednání z dějin českých.

Mezi tím, co Palacký ponořen jsa do hlubokých studií historických, o zbudování dějin českých neunaveně byl pracoval, vydán jest nákladem král. společnosti nauk r. 1829 spis „Staří letopisové čeští," obraz to bouřlivého století patnáctého, pak spis ověnčený „Würdigung der alten böhm. Geschichtsschreiber 1830;" dále r. 1832 „Přehled současný nejvyšších důstojníkův a úřadníkův zemských v krá-

lovství českém od nejstarších časů až do nynějška; r. 1848 vyšel konečně „místopis král. Českého.“ Dílo to jest prací pětmecitmaletého studium prameně českého dějepisu, a jest takořka klíčem ke všem starým listinám, pokladem každého příštího skoumání dějin českých.

Jak známo založil Kašpar Šternberk národní museum k tomu cíli, aby živým bylo pramenem národního vzdělání, než litovati musíme, žeť vznešenému úkolu tomu nebylo dostálo národní museum v době pozdější. Dne 15. kv. 1826 usnesl se výbor musejní na tom, vydávati časopis, jenž by podával články ze všech věd, hledě zvláště k zemi české. Redakce časopisu musejního českého a německého svěřena jest Palackému. Na počátku r. 1827 vyšel první svazek. Úkol jeho byl velmi rozsáhlý, totiž „vůbec tu o všem, cožkoliv nám Čechoslovanům důležitým se státi může, s tou otevřeností i s tou mírnosti spolu jednati, která opravdovému vlastenci a věrnému občanu přirozena jest.“ Skrze jedenácte let redigoval Palacký týž časopis horlivě a obezřele hledě neustále k tomu, vytříbiti jazyk český a posloužiti výbornými články k pravému vzdělání lidu československého. R. 1836 vyšel první svazek „Dějin českých“ v jazyku německém, jak stavové království českého byli žádali; svazek druhý r. 1839.

Historie Palackého došla, jak se očekávalo, všeobecného uznání, nikdo neupíral spisovateli učenost a schopnost, než jediná vada viděla se Němcům v

tom, že má lásku k svému národu a v lásce té viděla se jakási nelibost k národu německému a tudy stranictví. Směr Palackého neviděl se sice Němcům z počátku tak nebezpečným, poněvadž kniha byla německá, a mělo se vůbec za to, že Palacký státním právům německým nerozumí. I dokazovali předně němečtí kritikové, že Čechové nemají historii samostatnou, nýbrž že historie česká jest částí historie německé. Za tou příčinou nemohli pochopiti, jak lze líčiti historii se stanoviska českého, tvrdíce, žeť Čechové ode dávna jsou byli manové koruny německé a jednou částí velké společné říše německé. Bylať to zaslepenost Němců, sousedů našich, když se v duchu těšili z toho, že se nám dostal týž osud Slovanů polabských, zbitých a ukřižovaných kulturou německou, ano byltě to veliký blud, když se domnívali Němci, že historie naše jest totožná s historií německou, ano byltě to blud, když i velký německý humanista Herder veřejně nás pomíchal s Němci, řka v „Briefe zur Beförd. d. Hum. II.“: „Proč bych neměl Husa a Komenského, Čechy a Moravu počítati k Německu?“

I těšili jsou se tak ode dávna Němci a jest to vždy věcí milou, dokuď se národ který z čehož má těšiti, než nemilé jest, když poznává klam svůj. Poznali, že jsou sebe klamali, když jim Palacký odpověděl, že máme vlastní svou a samostatnou historii a že lze i jemu jako každému jinému národu psáti historii svou se stanoviska českého. Vy-

jádřením tím a dalším pokračováním u vydávání historie české vymanil nás Palacký de facto netolik z domnělého podruží německého, anobrž Palacký uvedl nás historií svou opět do velké společnosti národů evropských. Národ německý osobil sobě až po tu dobu nadvládu nad námi, národ německý viděl v nás kmen podmaněný, německý, anit národové ostatní nevěděli o tom, že stává na světě národu, jenž by Čechem se jmenoval. Teprv nyní, když Palacký německou historii svou byl vyslal do světa, divili se národové spravedlivější Němců tomu velkému zápasu, který jsme byli podnikli, divili se naší rekovnosti a houževnosti, že ačkoli poslem božím na dvě století byvše omráčeni, přece jsme odolali návalu německému a národnost svou jsme byli zachránili, ať třeba spůsobem již zázračným. Jaký to tedy úžas, když Palacký počal mluviti o původní vzdělanosti národu českého, když dokazoval, že vždy znamením bylo úpadku národního, kdykoliv kultura německá v Čechách a se roztahovala.

Slované a tak i Čechové vždy byli spravedlivi k národu jednomu každému tedy i k Němcům, ačkoli se praví, že sousedové nikdy se podporovati nemohou, — avšak nač bychom marně šířili o věci slov. Poněmčilí Slované polabští jasným a věčným jsou důkazem toho, jakými prostředky Němci v krajích slovanských panství jsou byli rozšiřovali, historie *Palackého důkazem* výmluvným, žeť my Čechové

co národ živoucí toliko o pravdu a právo vlastní se opíráme. Palacký, přesvědčen jsa o tom, na které straně pravda a právo leží, nevšímal sobě útoků a pracoval dále. Vyšel svazek třetí a divili se cizinci čtouce, že Otakar II., že Karel IV. jsou byli výteční panovníci a velcí státníci. I bylo jisto, že národní směr Palackého jest nebezpečným, a za tou příčinou nemeškali protivníci naši líčiti nás co separatisty a nepřátele Rakouska, poněvadž pravdě a právu jsme nekřivdili a a národnost svou byli hájili. „Dějiny Palackého," dí V. Zelený, „zdají se mi býti velebnou budovou chrámovou, v nížto s kazatelny kněz nadšený láskou k vlasti a ku pravdě vypravuje smutné i veselé osudy národu svého slovy vždy stejně vážnými, nedávaje se ani unésti nejskvělejším vítězstvím, ani zraziti krutým neštěstím."

Z historie Palackého poznává člověk muže poctivého, spravedlivého, jenž miluje vlast a národ z plné duše, avšak jenž miluje a chválí, co dobrého jest a nenavidí, co zlého jest; i nenajdeš v historii místa, kde by se byl rozpálil, nobrž všude jest vážným a chladným. Dílo Palackého slouží k velké cti a slávě národu, ano dílo to jest věčným pomníkem Palackého co dějepisce, buditele a křisitele národu českého. S přísnou svědomitostí snaží se spisovatel spravedlivým býti ke všem historickým figurám; on líčí jich dobré a zlé stránky, vyhýbá se *však vlastnímu úsudku*, pokud mu jistých pra-

menů není po ruce, a za tou příčinou jsou dějiny jeho věrným obrazem slávy a neštěstí národu. S touž hlubokou úctou, kterouž má ke všem mravním schopnostem, duchem lidstva hýbajícím pojí Palacký veškeru svobodu hrubších předsudků; i snaží se rozuměti fanatismu, aniž by sám byl fanatikem. Vytýkalo se dílu jeho, že prý spůsob vypravování není dosti živý a půvabný, než řekl bych, že dílo jeho se nejvíce podobá latině čistě klassické. Sloh jeho jest jasný, průhledný, ano diplomatický, vždy přiměřený době a vážnosti předmětu, prázdný křiklavých kontrastů romantiky. Nikdež jím neovládá fantasie; pojímá vše rozumem a za touž příčinou nelze bylo ponořiti se do proudu tehdejšího života tak, abychom líčením samým byli hnuti a unešeni. Co protestant měl Palacký těžkou úlohu, aby nikdy nestranil, než i v tomž záhybu pozorovati jest státníka a diplomata.

Boj husitský jest prvním velikým zápasem v Evropě s církví Římskou. Divil by se kdo, kdyby Palacký veden jsa láskou snad národní aneb náboženskou, byl stranil protivníkům církve? Než i v tomž nejněžnějším punktu zapřel Palacký sebe sama. Louis Blanc, dějepisec Francouzský, nazývá Husa „le naissant génie des revolutions modernes“ — — a Palacký? — mluvil který protestant tak střízlivě o Husovi? — Než i tu vážil a měřil spravedlivý historik stejnou měrou přátelům a nepřátelům, aniž

by kde jaká nelibost k církvi se prozrazovala. Mistrný jest svazek, zavírající věk Jiřího z Poděbrad. Zdá se, jakoby kůra byla pukla ledová, lemující srdce spisovatelovo, zdá se, jakoby mluvil z plného přesvědčení svého, dokazuje, že reformace dle vnitřní povahy své nebyla nic jiného, než základ duševní svobody, základ svobodné myšlenky a mravní autonomie naproti vnější autoritě; ano, že všude, kde reformace zvítězila, i svoboda, přirozený pokrok, velikost a sláva národů se byly zmáhaly. Tu jediný ten okamžik, jediné místo, kdež Palacký, líče co chladný diplomat tu národní naši rekovnost, ten krutý boj národu českého za právo a svobodu, neumí to vřelé vlastenské srdce utlačiti řka: „Že osudové chtěli míti Čecha ne tak vítěze, jako mučedlníka.“

Poznavše Palackého velké zásluhy o literaturu, zvláště o dějepis, poznejme i působení jeho na dráze politické.

Když byl císař Josef II. na trůn císařský dosedl, poznal jest, čeho Rakousku třeba, nemá-li politicky docela zakrněti.

Velké opravy zaváděl v státě pruském Bedřich II., velkých oprav domáhal se národ francouzský. I jal se Josef II. pokusiti se o zvelebení státu rakouského, než sám a sám. Maje sice dobrou vůli, přechmatil se jako každý autokrat, rozhorlil proti sobě lid, jemuž jazyk a národní svoboda drahým byly klenotem, rozhorlil proti sobě aristokracii, du-

chovenstvo a bürokraty, jimž politická svoboda na ujmu býti musila. Leopold II., nástupce Josefův, zrušil veškeré reformy Josefovy dokona vyjma tolerranci, zrušil svobodu tisku atd. a tak opět panoval starý pořádek. Leopold II. a František podnikli jsou boj veliký proti revoluci francouzské, proti svobodě a v boji tom šťastně zvítězil absolutismus rakouský. Napoleon internován a zemřel konečně na sv. Heleně. Mír a pořádek nastal v Evropě, absolutismus v Rakousku byl utužen a kníže Metternich nedbal na ty fráse o duševním pokroku, o svobodu atd. Německý bund byl nejvyšší policejní inštancí a Metternich duší tohož bundu; on řídil politiku za hranicemi, on řídil politiku domácí, ohradiv Rakousko hradbami čínskými. Absolutismus se rozpředl, an stát se chvěl pod rukama státníka rakouského. Přešla bouře Červencová 1830, Polska dokrvácela: než byltě každý nyní přesvědčen o tom, — že se přežil nyní přece ten absolutismus rakouský, a za hranicemi počaly vycházeti brožury proti Rakousku: jedni radili jemu, druzí hrozili. — Rakousku nedostávalo se peněz, byltě to starý neduh Rakouska; státní úvěrek byl na polo umořen a nepřátelé vlády absolutistické mluvili již tehdy o tom, co nazýváme státním bankrotem, ačkoli teprv r. 1811 cosi podobného jsme byli zakusili.

Baron Kübek učinil ten návrh, aby se do Vídně povolaly deputace veškerých stavů zemských, a

sice za tou příčinou, aby stav financí se jim vylíčil a aby s nimi a finanční správou se rokovalo o tom, kterými prostředky lze by bylo docíliti rovnováhu mezi státními příjmy a mezi vydáním. Vláda byla by tím spůsobem bývala se tvářila co konstituční monarchie, než i ten pokus byl marný. Mezi tím sběhly se věci hrozné a co před a po r. 1830 nestalo se po dobrém a z vlastného přesvědčení vlády, stalo se násilím! Bohužel, že národové v takovém processu věcí, kde sami sobě mají pomáhati, nejvíce tím trpí.

Přikvapil rok 1848. — — Z jitra dne 1. března došla národy rakouské zpráva o vítězství pařížských demokratů a o provolání republiky ve Francii. Hustá mlha rozkládala se nad městem vídeňským a okolo čtvrté hodiny s poledne křižovaly se nad městem blesky a hřímalo. Rakousko již několikráte vítězně se opřelo hnutí zahraničnímu, než tenkráte měl dokonati starý absolutismus rakouský. Zpráva o tom, co se dne 24. února v Paříži bylo sběhlo, zpráva o zapuzení Ludvíka Filipa, zalekla z počátku; každý šeptal toliko zprávu druhému, a však v brzce rozvázala se ústa lidu.

Nové a nové docházely zprávy. Dne 29. února oznámilo ministerstvo bádenské, sklíčené jsouc demokraty, komoře poslanců, že hodlá vláda předložiti návrhy týkajíc se úplné svobody tisku, porotnictví soudů a národní obrany. Než již ten večer

stáli občané badenští ve zbrani. — Dne 2. března podepsali shromáždění měšťané Stutgardští žádost, aby král ihned svolal národní shromáždění, aby udělil úplnou svobodu tisku, aby zřídil porotní soudy, aby se lidu dalo právo spolčovací atd. I stalo se taktéž ve Frankfurtě 3. března, v Berlíně 7. března, an již 4. brčzna lid v Mnichově se byl sběhl a zbrojnici byl vydrancoval. Dne 2. března udělena jest v Turině konštituce, an papež nemoha odolati proudu, 7. března Římanům se omlouval, že nelze jemu tak zběžně konštituci zdělati, žeť však neopomine národ uspokojiti. Jak věci kolem Rakouska se měly, museli i národové rakouští dlouho utiskováni povstati a žádati za konštituci.

Nastal 11. březen. — Jaký byl život náš do dne toho? — Bitvou Bělohorskou ztratili jsme svobody a práva národního. Vůdcové naši buď zdechli pod sekerou, aneb se vystěhovali. Dodělávali jsme tak ten život bídný až do času Josefa II. Od času toho opět počal rozvíjeti se život český, avšak pouze literární. Musili jsme se dříve učiti česky mluviti a psáti, museli jsme bojovati za jednoho každého českého muže, museli jsme dříve v literárním životě bojovati za národnost a pak za svobodu, neboť jsou Němci rozložili tenata a polapili kraje české kulturou německou. Tu selskou chatru nechali mluviti ještě česky, než jazyk sobě oblomí v němčině, avšak ta obratná, ta poctivá, jazyk otců

svých milující selka to byla, jenž nás retovala. Než kdož neustále rozdmychovali jsou tu jiskru národnosti české k velkému plamenu? — Mládež na školách pražských, hlouček literátů a blouznivých vlastenců.

Do r. 1848 byl náš život národní, pouze literární, boj beznadějný; přes padesáte let křísili jsme milou vlast svou, nevšímajíce sobě úštipků šlechty a vrstev vzdělanějších; rok 1848 sliboval nám, že i politicky opět žíti budeme. Poněvadž život náš byl pouze literární, obracel se národ český k mužům, již vědou a uměním ve vlasti byli slynuli, jichž jmena po vlasti se ozývala jako jméno Hanky, Čelakovského, Šafaříka a Palackého. Než mezi všemi vynikal Palacký, prvé svým postavením co dějepisec zemský, svým vplyvem, abych tak řekl svými konexemi se šlechtou a za druhé svým politickým vzděláním. Palacký byltě jediný, jenž se první v čelo národu českého co vůdce směl postaviti.

Nastal den 11. března. V svatováclavském sále bylo valné shromáždění lidu pražského. Byl soumrak, — rozličné kolovaly v městě pověsti; vojsko konsignováno; policie neměla rady; — lid se hrnul ze všech stran do lázní, v zahradě stála hlava vedle hlavy. Sál k rozkazu policie zavřen; sál k rozkazu lidu násilím se otevře. — A v tomž sále, kdež mlad a stár v tanci veselém na vlast a

svobodu často byl zapomněl, v tomž sále lázní svatováclavských padnul absolutismus v Čechách. Byla to velká odvaha, opříti se absolutismu rakouskému, jenž měl 60.000 bodáků na pohotově. — Na orkestru stojí Peter Faster, a mohutný jeho hlas ozývá se v sále. I žádá na králi českém svobodu — konštituci národu českému. — Hřímající „Sláva“ ozývá se z tisícero úst v sále svatováclavském a „Slávu hřímající“ nese telegraf do kabinetu Vídeňského. — Nastali dnové 13., 14. a 15. března.

Slíbil mocnář, Ferdinand Dobrotivý, národům rakouským konštituci; zrušena jest censura, udělena svoboda tisku. Sněm zemský položen ke dni 30. března, než nedočkal se zahájení jeho nikdo. Dne 19. března odjela deputace pražská v čele Petra Fastra, měšťana pražského do Vídně k císaři, aby podala jemu petici národu českého. I pravil císař k deputaci: „Vítám Vás, milí Češi! příchod Váš mne srdečně těší, vůli svou císařskou dám Vám zjevit skrze Vašeho krajana ministra — presidenta Kolovrata.“ Odpověď přišla, než pobouřila lid a v žurnálech veřejných se psalo, žeť prý ve Vídni ještě panuje bloudící duch starého systému Metternicha-Sedlnického. Konečně, poněvadž jinak nelze bylo a poněvadž se vědělo, že až to děcko, jež sluje národem, se ukonejší, opět to dětinské jablko svobody jemu lze vyrvati mocí, — povolena jest

petice pražská, petice národů rakouských. Na téže zákonnité cestě, na které jsme nyní stáli, objevil se Palacký, nikoli aby agitoval, nýbrž aby posloužil mocnáři konštitučnímu a národu svému duchem a vědomostmi k zbudování ústavy národní. Nedůvěra ve vládu denně se zmáhala za příčinou politických nedůsledností a agitací dvorních; důstojnost klesala a muselo se mysliti na to, zabrániti zpouře a monarchii zachrániti. I zvolen jest z té příčiny národní výbor, mezi jehož předními osobami viděti Palackého a Riegra a jemuž náleželo bdíti nade veškerým pořádkem v zemi a upraviti práce veškeré k nastávajícímu sněmu zemskému. První sezení národního shromáždění bylo dne 13. dubna. Práce nastala velká Palackému, než mimo to náleželo jemu co vůdci zkušenému, udávati politický tón, bychom se nepřekvapili prvním svým vystupováním na dráze politické, bychom v žurnále svém „Národních Novinách“ statečně hájili právo národní a konštituční svobodu veškerou rázností proti reakci, než opět mírně a rozvážlivě, jak sluší na národ politicky dospělý. Palacký co politik ustanovil se a s ním veškerá strana tak zvané pravice na sněmě říšském na těchto zásadách: „Úplná neodvislost Čech od budoucí říše německé, zachování říše rakouské a takové zřízení zemí českých, aby co do vnitřních záležitostí samy se spravovaly.“

Zásady ty hájil Havlíček, co redaktor „Národ.

Novin," jakož orgánu té strany české, kterouž vedl Palacký do okamžiku posledního. Než podivno, sotva že Čechové dráhu politickou byli nastoupili, již tuhá seč je očekávala; tu bojovati jim bylo za národní samostatnost, za svobodu politickou, — tu rozřešiti netoliko otázku rakouskou, anobrž i německou. Připravovali jsou se toho času vlastenci němečtí k zahájení říšského sněmu ve Frankfurtě. Ode dávna, jak známo, měli Němci za to, žeť jsme toliko manové říše německé. Chtěli zbudovati velkou říši německou, silnou, mocnou; mocnou ji viděli toliko ve spojení s německým Rakouskem. Bohužel, že tomu spojení na základě staré tradicionální politiky přepjatí ministři rakouští dosti zjevně byli přáli; avšak tato tradicionální politika německá slavně se překonala bloudíc nyní po hlavách několika ministrů co pouhá marota. — Palacký co dějepisec požíval i v Němcích slavné pověsti, neboť vědělo se, že de facto hlavou jest národu českého. I vyzval jej výbor padesáti, ve Frankfurtě shromážděných, aby co zástupce Čech buď sám místo mezi nimi ujal aneb nějakého náměstka poslal.

Tím pozváním frankfurtského výboru dostalo se Palackému co dějepisci a státníku koruny české ta čest hájiti právo, svobodu a národnost národu svého naproti choutkám německým. Palacký děkuje pánům německým z důvěry prokázané, vyslovil však zároveň pevný úmysl, nejíti ani neposílati nikoho

do Frankfurtu místo sebe. V listu dnem 11. dubna 1848 do Frankfurtu zaslaném vykládá Palacký, kterak koruna česká nikdy nenáležela k říši německé tak jako jiná země, a že poměr ten býval vždy toliko panovníka ku panovníkovi, nikoli však národa k národu. I vykládá dále, kterak Němci chtíce dojíti jednoty politické, projíti musí republikou, a že si nemůže přáti, aby ve zmatcích a strastech převratem z toho vyplývajících měly účastenství země naše, dokládalť pak, že samostatné mocnářství rakouské potřebné jest k obraně rozličných národů v něm spojených a že se tudy nesmí rozdrobiti podáním se jedni části zemi pod vrchní vládou německou.

Než co pomohl diplomatický list Palackého v době tehdejší rozdrážděnosti národní, kdežto důvod sebe mocnější byl marný. Němci usnesli se na tom, že co manové jejich jíti musíme do Frankfurtu a Čechové rozumovali as tak, žeby tím nenabyli větší slávy a svobody. I myslili jsou Čechové, žeť jich tam není potřeba, onit již bratří jejich, poněmčilí Polabané, ve Frankfurtě zasedají. Nikdo v Němcích nebyl překonán důvody Palackého a každý vzdělaný a nevzdělaný spílal původci osudného listu. Než česká mládež, hotová brániti muže své, vymstila se německým ideálům a složila jest veselou písničku o „Šuselkovi, Kurandovi a o tom par-

lamentu.“ Tomu se nikdo nediv, byla to půjčka za oplátku!

Palacký jsa v čelo národního hnutí postaven měl mimo Frankfurt ještě jiných hodností nabyti. Vláda nemajíc důvěry nižádné snažila se býti populární a co možná národní, slovanskou. Nebyla to sice pravá vůle její, než chtěli tak míti národové rakouští, aby přední jich mužové radili císaři, co mu činiti jest ku blahu zemí rakouských. Aby se na oko vyhovělo dětinským přáním národů, vyzval ministr Pillersdorf i našeho Palackého telegrafem do Vídně, nabízeje jemu v květnu 1848 ministerstvo vyučování. Palacký bylby přijal ministerstvo, než po krátké rozmluvě s ministrem seznal ihned, že by nelze bylo jemu podle dlouhých zkušeností svých pracovati o pokroku národu a za tou příčinou nepřijal úřad ten. Když se toho času vidělo, jaké instrukce z Vídně vycházejí do provincií, a že instrukce ty se nesrovnávají s poctivým národním snažením, ano že jsouce na ujmu garanciím svobody lid více bouří než míří, zřídila se dne 30. máje vláda prozatimní, jejížto údové byli: Palacký, Dr. Rieger, Boroš, hrabě Albert Nostic, Dr. Brauner, hrabě Vilém Wurmbrand, Dr. Strobach a Herzig, fabrikant Liberecký.

Kam tito mužové byli mířili, to dokázali později, na sněmě říšském ve Vídni a Kroměříži, než jisto jest, že kdyby vláda v ně byla více důvěřila než v Dr.

dra Bacha, Rakousko nikdy by tak hluboko kleslo, jak nyní v těch trapných hříšných letech opět vidíme.

těchto rozbouřených dnech a v úsilovné, práci té, jakáž se jemu jako každému po- u náčelníkovi dostala, předsedal též na slo- i sjezdu v sále žofinském. I shromáždili se slavné Praze zastupitelové všech kmenů slo- h a dne 2. června slavně zahájen jest sjezd ký. I děl tenkráte Palacký slova významná, „Jest to cit svobody, cit bratrské lásky a ti, jenžto spojuje nás na místě tomto. Svo- terou nyní se řídíme, není host nový a ne- mezi námi, není štěp přinešený k nám z ci- est to strom samorostlý na domácí půdě naší, původní a prvorodinné dědictví dávných šich!

avěcí Slované byvše před zákonem všichni vni a nebaživše nikdy po panství nad jinými rozuměli tomuto dědictví od jakživa mno- e, nežli mnozí za našeho věku chválení é sousedův našich, jenž i podnes tuším je- bodu bez panství chápati a pojímati neumějí. učte se napotom od nás, kterak rovnoprávi- árodů rozuměti a šetřiti se má. Toť hlavní ha sjezdu našeho. Slovan jest a bude ne- telným, pokudkoli heslo spojení, svobody a ti ozývati se bude v srdci jeho.

Já pak znaje dávné nehody a strasti jeho a prohledaje okem jasným do veliké budoucnosti národu, mně celou duší milovaného, volám v nadšení zároveň muži v evangelium: „„Nyní propustiž sluhu svého, Pane! neboť jsou viděly oči mé spasení, kteréž jsi připravoval nám před obličejem všeho světa; světlo k zjevení národům a slávu kmene slovanského!““ — A nyní pánové! mocí úřadu od Vás mně svěřeného prohlašuji a provolávám sjezd slovanský zde za otevřený a počatý; i zahajuji práva a povinnost jeho, aby jednalo se v něm o dobro vlasti a národu duchem svobody, duchem svornosti a míru. Takž nám Bůh pomáhej!“

Dne 11. června byla mše na náměstí svatováclavském. — Provolán jest boj mezi vojskem a lidem bezbranným v ulicích města pražského. Učinilo se tak, poněvadž se zamýšlelo rozehnati sjezd slovanský, co domnělé shromáždění revolucionářů slovanských, poněvadž se zamýšlelo, sejití se sněmu zemského učiniti nemožným. Obé se podařilo. Po udalostech červnových svolán jest sněm říšský do Vídně. Jaké důvěry Palacký v Čechách požíval, dokázalo se zvolením jeho v pěti okresích za poslance do sněmu říšského; než přijal toliko volbu hlavního města Prahy. Působení jeho na sněmě nebylo hlučné, avšak velmi důležité. Jeho politickým programem bylo, že „kdyby Rakouska nestávalo, Rakousko by se utvořiti muselo.“ Duší jsa odboru pro

vypracování ústavy říšské ustanoveného, byltě středištěm tak zvané pravice, strany to československé, zastávající jednotu říše na základě úplné rovnoprávnosti všech národů.

Jako pravý diplomat mluvil na sněmě Palacký toliko v nutných pádech; i vystoupil tak na tribunu toliko jednou, čině interpelaci k ministerstvu jak se chovati míní v otázce německé. Jak známo byltě sněm říšský v Kroměříži rozehnán a Dr. Bach, potupiv národy rakouské, dokázal tím, že má do sebe tolik síly, vládnouti spůsobem absolutistickým! — Národům hodilo se kus papíru, a ten kus papíru jmenoval se oktrojovanou ústavou od 4. března 1849. Než i ten kus papíru opět vyrván z rukou národů, jelikož prý nejlépe tenkráte se panuje, když nestává úpisů, smluv a jiných papírů, na které by národové se mohli odvolávat. V tomž čase posledním, ano posledním, kdež malé již světýlko svobody mocnářem zaručené kmitalo, psalť jest Palacký tak to jemu svědomí, jeho politická poctivost, ano jeho oddanost a láska k mocnáři byla kázala, článek o „centralisací a národní rovnoprávnosti v Rakousku" do Národních Novin, a to byl jeho poslední krok na jevišti politickém před dvanáctí lety.

Palacký praví: „Vláda okrojovavši ústavu ode dne 4. března 1849 prohlásila se sama skutkem pro centralisací, ne sice naprosto, avšak vždy u vysoké míře provedenou. Proto chválena jest ode

všech téměř německých žurnálů v říši, zvláště ale ve Vídni; tím větší nespokojenost jevily proti tomu všecky svobodné orgány jinojazyčné, ano i v cizině ozýval se nejeden hlas o ní nedosti příznivý. Všickni ale přátelé souhlasí v tom domnění, že to jest vlastně hlavní a životní otázka říše rakouské, od jejíhož více neb méně zdárného rozřešení především závisetí bude vnitřní její pokoj a tudíž i veškeren prospěch i všecka moc její v Evropě vůbec. V ohledu tomto nabývá otázka ta i důležitosti celoevropské a není se čemu diviti, že i zahraniční mužové státní obracují k ní pozor svůj. — Centralisace se pro Rakousko již z té příčiny nehodí, poněvadž stojí ve přímém a nevyhnutelném odporu s mravním základem celé říše a konštituce, s rovnoprávností národův. Ministerium mluvívá sice také o rovnoprávnosti, ale považíme-li spůsob, kterým ji provésti usiluje, museli bychom formulovati smysl jeho po pravdě takto: „Rovnoprávnost všech národností v Rakousku s nadvládou však němčiny.“ Potřebí jest však dopřáti jednotlivým národům tolik autonomie, tolik svobodného politického pohybování, tolik vlastního parlamentárního života, kolik stačí, aby bez újmy jednoty říšské rovnoprávnost národů stala se pravdou a kolik potřebí, aby se odstranilo nejen skutečné nebezpečenství, ale boleplodná tvárnost helotismu u jedněch, panství u druhých. Pokudkoli národové budou míti příčinu, báti se o ná-

rodnost svou, potud nebude v Rakousku nikdy spokojenosti a míru. A nebudou-li v tom ohledu dány garancie samým organismem státu, bude jistě od ministerium nadarma plýtváno chlácholivými řečmi; nedůvěra, mající ode dávna tisícero podnětů, vždy dále zmáhati se bude a hlodati veškerá držadla i všecky svazky oddanosti a lásky.

I pokládáme především za věc velmi povážlivou, děliti jednu a touž větev administrace veřejné (na př. věci školní) mezi vládu říšskou a vlády zemské; tření mezi nimi bude nevyhnutelné, když jedna každá bude chtíti rozšířiti obor područí svého naproti druhé; naprosto potřebí jest, aby každá větev taková celá i nerozdělená jedné moci toliko podřízena byla. Ba i tam, kde dělení moci nevyhnutelné jest, jmenovitě v oboru finančním, přáli bychom, aby ku př. všechny daně nepřímé odevzdány byly celé a bez výminky pod moc říšskou, daně pak přímé pod moc zemskou — arci že se závazkem k odvedení vyměřené částky do kas říšských, jakož as posud bývalo. Jinače zajisté buď ani daně říšské, buď příplatek zemský považovány budou od kontribentů za opus superragationis, za břímě mrzuté a zbytečné, při čemž interes státní v obou případech trpěti bude. Jen takovýmto roztříděním a isolováním předmětů jednotlivých v ústroji státním dá se předejíti a uvarovati na budoucnost nebezpečné jejich tření mezi sebou."

O článku tom píše nebožtík Karel Havlíček v Národ. Nov. dne 6. ledna 1850 takto: „Každý kdo zná okolnosti naše, mohl již napřed věděti, jakou strašlivou bouři spůsobí asi článek Palackého o federací. Nyní když již největší mračna tohoto krupobití německého přes naše hlavy přetáhly, nyní jest již čas, abychom vyšli zase na zdravé povětří, podívati se, jakou škodu asi naše osení utrpělo. Tuším, že pražádnou; kdo byl dříve německý centralista, zůstal jím, a kdo byl federalistického smýšlení, byl v něm vším tím, co protivníci naši proti Palackému namítali, ještě více potvrzen. Mohl každý sám pozorovat, kdo odporné ohlasy v německých novinách četl, že Němci opírajíce se proti federací příliš mnoho dokázali — totiž nemožnost rovnoprávnosti národní, dokázali tím, že rovnoprávnost národní nedá se provésti. Německé noviny tímto důkazem ovšem jen chtěly ospravedlnit nevyhnutelnost nadvlády u panování němčiny v Rakousích. Když myslíte, že rovnoprávnost není možná, a že panování jednoho nad druhými jest nevyhnutelné, nemůžete přece očekávat, že si dá někdo vaši nadvládu papírovými neb ústnými důvody vnutit; nadvláda se jinak nežli silou prováděti nedá a až to k takovým argumentům přijde, pak teprva zvítězíte-li, musíme poslouchat vaše důvody o nevyhnutelnosti nadvlády vzdělanějšího živlu. „My posud ne-

věříme, že jest skutečná a poctivá rovnoprávnost možná.“

I zkusili jsme za posledních dvanácte let, jak spasitelná jest ta vláda centralistická; i víme, že máme přes 2000 milionů státního dluhu, víme, že nemáme úvěrku, víme jak jsme se ponížili před celou Evropou, víme jak vysíleni jsou národové rakouští a žebráčtí. Avšak poněvadž po tak hrozném neštěstí, kteréž národy rakouské v poslední době bylo postíhlo, boj ještě nyní ten samý, poněvadž doktorové a nedoktorové, zráda a faleš, opět ve vládě centralistické spásu vidí Rakouska, poslyšme co tehdy jistý Angličan byl napsal o Palackého článku o federací a opět uvidíme, kdož to s rakouským mocnářem poctivěji smýšlí, ti centralisté čili ti federalisté. I píše týž Angličan: „Stalo se mezi učenými, již velikou libost k abstraktním theoriím jeví, nyní obyčejem, že na snahy národní s vysoka hledí, a všechnu spásu člověčenstva v mocných centralisovaných státech hledají.

Nalezá se ale pravidelně, že hájitelé centralisace, nahlídneme-li jim do svědomí, buď prázdni jsoutě zdravé přirozenosti a živosti soucitu, z něhož vznikla skutečná hluboká žádostivost blaha a pokroku lidu nás obklopujícího, aneb že z toho centralisovaného státu, jakož zastávají osobního svého prospěchu a naplnění své ctižádosti se nadějí. Ale mužové tito a mezi nimi i nejabstrakt-

nější státníci nezapřou přece a úplně veliký národní na sobě; tak na př. všickni zastavat centralisace v Rakousku velmi dokonalé jsou so vědomí toho, že jejich národnost německá ve sk tečnosti jako první faktor co se týče zvláštní prospěchu, moci, vážnosti a pokroku národní vě v říši této skvíti se bude, znamenati sluší, že sko výhradně jsou publicisté německého smýšlení službě vlády a pak úřadníci, jenž se o sousta centralisační v Rakousích zasazují.

Ovšem jest pravda, že pojem státu v poli ckém ohledu vyšší jest, než pojem pouhé národn sti; ale docela nepravé jest, chtíti tomuto poj osobovati nejen prospěšnou stránku co do záj materiálních, nýbrž také stránku vyšší, mravní ki šťanskou. Ovšem by se stránka tato druhá jev nejlíp, kdyby se veškeré člověčenstvo nechalo n sliti co jeden stát anebo co jedna jednota politick jejíž úřadní vláda by některými všeobecnými zák ny a stejnou nestrannou láskou a péčí o dobro ob vatelů všech dílů světa se starala. Ale myšlen všeobecného světoobčanství za našich dob není n marný sen; ve skutečnosti vidíme nyní v sousta států na zemi, jmenovitě v Evropě, zásadu soběc podpíranou lstí diplomacie a hmotnou silou voj v rozmanitých snaženích po osobním prospěchu př státy druhými, vyslovenou ve způsobu toliko náro

ním, jak to ve hnutí národnosti sebe náruživějších jedva lze nalézti.

Zásada soběctví jeví se v politice všech států skutečně ve spůsobu mnohem zřejmějším, nežli v pěstování národnosti, poněvadž ve snahách národních zvláště svítá zásada lásky k bližnímu, nejpřirozenější vlastnosti soucitného srdce, jakož neméně bezprostřední praktický moment, totiž plnění povinností nejbližších.

Zásada křesťanské lásky, rovnoprávnosti a vzájemné podpory mezi rozmanitými národy jest ideál a konečný cíl, k němuž člověčenstvo píliti má. Zásada toho ale, bude-liž ona moci býti podporována v centralisovaném státu, složeném z rozličných národností? Jak to bude v skutečnosti státi na př. v Rakousku s rovnoprávností? Kdo podle dějepisních zkušeností soudí a nestranný jest, neupře, že Palacký trefil do pravdy, pravě o Slovanech v Rakousku: „Že mohou jmíni býti de jure oprávněni," de facto ale v státu centralisovaném jimi nebudou. Lidé německého smýšlení a služebníci vlády neumějí než pokládati Palackému nenávist k Němcům atd. a neprohlídajíce k spravedlnosti zásady federální uštipkují nad možností provesti ji v Rakousku politicky. Než v soustavě federační v Rakousku nejedná se o prostě úplné oddělení všech národností, nýbrž o takové rozdělení na korunní země a provincie, by rozličným národnostem v hlavní věci mo-

hlo býti dopuštěno, volně politicky se vyvinovati a povznášeti.

Zachování zásady centralisace v Rakousku přivede živlu německému, řeči a mravu německému, vůbec celému němectví velký prospěch před druhými živly národními. Rovnoprávnosti národnosti samé musí se ovšem rozuměti vždy ceteris paribus. Kde kdo zná poněkud život úřadnický, pozná snadno, kam se obrací zraky služebníků státních. Jaké pokušení nastane pro slovanské a jiné neněmecké úřadníky (pakli jim o jich vlastní štěstí a postup běží), by ke snahám národním aspoň vlažni byli, zas ale pro zájmy centralisujících mocníků nejvyšší horlivost rozvinuli! Než nechalo by se dovoditi z dějepisu i z přirozenosti lidské, že každý tuze centralisovaný burokratický policejní stát zárodky pádu nutně v sobě chová."

I viděti z toho, že politika Palackého byla poctivá, taká jako mírná, rozvážná, rozumná povaha jeho. Těm, kteří obmýšleli Rakousko toliko sraziti do propasti záhubné a národy k opětnému trápení byli odsuzovali, těm pravil Palacký, řka: „Svoboda vůbec jen tam možná jest, kde všickni účastníci společnosti jakékoli požívají stejného práva, kde nikdo není rodilým pánem, nikdo rodilým otrokem druhého. Slovem konstituce jest toliko provedení ve státu známé oné a věčné zásady všeho práva i vší spravedlivosti: „Čeho sobě nechceš, nečiň jinému."

Avšak nikdo rozuměti nechtěl Palackému; a když budova toho Bachovského absolutismu se byla opět sesula, zdaliž nyní ti domnělí přátelé Rakouska zásadám federace lépe rozumí? Našinci a Palacký v jich čele, již toliko ve federaci viděli spásu a rozkvět Rakouska, vyhlášeni byli za zrádce, než proti tomu ohražoval se Palacký s známou nám chladnou a státnickou myslí, řka: „A protož všecky ty obyčejné důtky o naši prý neloyalnosti, našem rýpalství a separatismu atd. odkazujeme zase tam, odkud přicházívají, do oboru lži a utrhání.“ Než pykati jsme přece měli za tu naši neloyalnost a to rýpalství a to celých 11 let.

Palackého článek o federaci byl poslední jeho politickou činností. Od té doby byl život Palackého opět tak tichý a zase tak činný jako před bouřemi r. 1848. Odstoupil z dějiště politického a politovav ty, již viděli že na čase jest, stíhati poctivé obhájce národní svobody a udělené konstituce, ponořil se s duchem celým do hlubin našich dějin národních.

Článek o federaci otištěn jest v Nár. Nov. dne 23. prosince 1849 a brzy na to přestaly noviny ty vycházeti násilím Bachovým. Zrušena jest udělená konstituce i ta Bachovská, oktrojovaná; zrušena jest svoboda tisku, zrušena jest porota. — Klesli jsme opět do dřevnějších temností, spoutáni

jsouce novými okovy vlády absolutní. Reakce zvítězila.

Pozorujeme-li veškerou politickou činnost Palackého, rozvážíme-li veškeru jeho státnickou moudrost, lze nám se toho domysliti, že by Palacký kde byl pochybil a od cesty zákonní se byl kdy uchýlil?

Nikoli. Jeho povaha politická bylať tak čistá a neúhonná, jaká byla před r. 1848. Než pan Dr. Bach nasadil sobě okuláry, aby na ten svět rakouský, jím ukonejšený žandarmerií a umořený rozloženou, velikou sítí spionaže, viděl s křesla ministerního a skrze okuláry ty viděl veškerý svět, černý, mlhavý. Nedivme se, že i poctivost a zákonnitost a povaha neúhonná může býti proskribována; nedivme se, že i Palacký se skvěl na úřadní listině mezi těmi, kteréž jsou dány Bachem pod dohlídku policejní, jichž veškeré hnutí policie ve vlasti naši měla pozorovati a hlídati.

Dne 1. srpna 1856 byl pohřeb Karla Havlíčka. —

Palacký dán byl pod policejní dohlídku, jakož celá vlast česká. I věděl o tom, že jej střeží Bach a orgány jeho. — Palacký není osobou excentrickou, on se nikdy neprotivil vládě a vládním nařízením, on nikdy nevzdoroval moci, — než tomu

viděli jsme v době, kdež Bach na svých
h odpočíval, kráčeti Palackého za rakví
a Karla Havlíčka.

šak což nemě l tak učiniti, vždyť pochová-
ného přítele svého, věrného bojovníka vlasti,
politického kolegu, jenž ho byl miloval a
sám dí v dedikaci ducha „Národních No-
a:

lačtež vysoce vážený Pane! věnování
spisu mého přijmouti s tou samou
stí, s kterou Vám jej věnuje nelíčená úcta
zásluhám Vašim o probuzení a zvelebení
milého národu, úcta moje k té věrné a ne-
statečnosti Vaší, s kterouž již od mladist-
bojujete duchem svým o lepší budoucnost
sti."

rodové rakouští dovytrpěli, dokrváceli; se-
systém Bachovský a diplomem císařským
října 1860 opět nastoupili jsme dráhu kon-

opět vyrván jest Palacký z milého zátiší, aby na
olitické duchem svým pracoval o zvelebení
I počítal jest mocnář náš ty, kteří jsou je-
říve radili a povolal je opět, aby radili
—

lacký stal se též rádcem mocnáře a krále
, avšak ocenil jest mocnář zásluhy Palackého

o vlast a národ, a Rakousko vůbec, jmenovav jej doživotným radou říšským. Mimo to jmenovala vděčná Čechie Františka Palackého čestným občanem; — **sláva** jeho rozléhá se po vší vlasti české! —

Pavel Josef Šafařík.

Narozen 13. května 1795 † 26. června 1861.

Vyznám se, že pohled na minulost a přítomnost mne jakousi tesknotou a starostí naplňuje.

Příznivé čestině zákony od r. 1816 posílily u vlasti československé některé muže k smělejšímu pokroku ve vědách a umách. Novověká literatura naše počínajíc Krameriusem nejevila nic soustavného; vycházely spisy sice k lidu obecnému mluvící, než spisy ty zavíraly v sobě ty nejprimitivnější věci, kterých lidu se probouzejícímu věděti třeba, jako navedení k moudrosti a ctnosti, vzbuzování k lásce vlastenské a k povinné země Pánu věrnosti, návody k vychování dítek a učitelů. I vyvstali v první polovici našeho věku mužové, již cítili, žeť třeba, ne-

toliko krásnou literaturu ze stavu primitivního povznesti k výši všeobecného pokroku duševního, anobrž i ve vědě na roveň se postaviti s národy vzdělanými a toho vítězství se domáhati duchem svým, kterýmž slynula Evropa v každém oboru vědy a umění v projití nynějšího století. Bohužel! žeť toliko jednostranně tohož vítězství jsme se domáhali, na poli totiž vědeckém, kdežto pěkná literatura česká, kteráž jest učitelkou nejvalnějšího počtu lidu, pouze živořila a dosud z merkantilních ohledů původností svou vzniknouti nemůže. Není na místě, líčiti příčiny takové literární zakrnělosti, aneb na čem veškerý nerozum literární naší špekulace spočívá, avšak u hrobu muže, kterýž jako titán světy nové, netušené velemocným slovem: Budiž! byl vyluzoval k věčnému životu a národy tvořil a vyhledával k nové jich slávě a budoucnosti, — u hrobu muže takového, jaký byl náš patriarcha vědy slovanské, Pavel Josef Šafařík, nemůže horlivý vlasti syn bolestným ubrániti se myšlenkám o budoucnosti kmene, jenž chová v sobě veškerý duševní fond, veškeru tu z pusta a z temna světoplozí genialnost, než tomu navzdor tu genialnost svou pochovává denně; jenž tvoří mučedlníky práce, vědy a umění, nikoliv ale triumfátory; jenž s veškerým zápalem pozírá k chrámu národní svobody, než vlastní rukou svou, svým rozumem a vzdělaností svou — prápor svobody v zemi Husitův vztýčiti a zaštěpiti neumí.

I rozličný úkol dostává se pracovníkům národu: jedni vzdělávají pouze pokolení žijící a vedou je za pokrokem člověčenstva k novým a novým cílům; druzí vyvstávají zase z středu národu svého co velcí prorokové, razíce nové dráhy, jimiž se teprv budoucí pokolení a věkové bráti budou. K těmto posledním náleží i náš Šafařík. Pro matku Slávii zahořel Šafařík s velikým zápalem a jako Kollár osvědčil zápal svůj skutky nesmrtelnými, ano takovými, jimiž se síliti budou století budoucí.

„Jakož přirozená láska," dí Šafařík r. 1833 v časopise českého Museum, „šlechetné příbuzné a pokrevníky — údy jedné rodiny třebas v daleké rozloučenosti žijící, vždy přece buď zjevně, buď aspoň v tiché srdce tužbě úzce spolu víže a k tomu pobízí, aby při zakušování všelikých života losův přátelskými city vzájemně se sdíleli: tak i náklonnost, kteráž obyčejně příbuzné národy ratolesti jednoho kmene ke společnému sebe vespolek milování a vážení vede — drahý dar jest přírody a člověčenstvo šlechtí.

V obojí straně se jeví nevystíhlá moudrost dobročinné prozřetelnosti boží, osnovavší na tak pevném základě, na tomto sladkém i silném pocitu, svazky nejtužší, výminky jak domácího, taktéž i pospolního života a tím i blaženosti lidského pokolení . . . Slovanské kmeny a ratolesti, syny jedné

pramáteře ve vichřici časův rozptýlené, těší i sama památka společného původu; a ušlechtilejším dušem mezi nimi vzájemná radost nad zdařilým prospěchem a zrůstem jazyka, literatury, mravův, vzdělanosti, osvěty a blaženosti, jakož zase žalost nad neřestmi a pokleskami bratří svých jistotně není cizí a neobvyklá.“ A z lásky přirozené, kteráž příbuzné a pokrevníky víže, z té náklonnosti, kteráž národy příbuzné vede k milování a vážení, obral sobě Šafařík, onen mohútný duch slovanský, vědu slavskou za životní svůj úkol, ač bohužel! původnímu povolání svému zcela věnovati se nemohl. Po dlouhých studiích vyšel Šafaříkův dějepis literatury slovanské a za nedlouho starožitnosti slovanské. V obou dílech spatřují se Slované jako u velikém zrcadle s nadšením, podivením a jasným vědomím poprvé v soustavním pořádku a veřejně před celou Evropou co národ jeden. Avšak poslyšme, jakými cestami vedl osud Šafaříka, než děl těch se byl dodělal, a s jakými se potkal překážkami, které snahy jeho na polo byly zmařily.

Pavel Josef Šafařík, s nímž na obzoru literatury vědy všeslovanské jedna z nejjasnějších hvězd byla zanikla, narozen jest ve horních Uhrách ve vsi Kobelářově dne 13. máje 1795, kdež otec jeho byl evanjelickým kazatelem. I byltě záměr otcův, dáti synovi vzdělání theologické a za tou příčinou přičinil se otec, dítě dobře vychovati. Nabyv u otce

první školní vzdělání, odebral se r. 1805 v stáří desíti let na gymnasium Rožnavské a když pak po dvou letech se přestěhoval na gymnasium Dobšinské, znal již dosti dobře jazyk německý a latinský. Studia filosofická a část studií theologických odbyl v letech 1811—1815 na lyceum v Kežmarku, kdežto i právo uherské byl studoval. V Kežmarku obeznámil se Šafařík i s literaturou českou a od té doby přilnul k jazyku mateřskému s veškerou láskou a horlivostí. R. 1815 putuje horlivý mladík, po vědě a vyšším vzdělání prahnoucí do Jeny, kdežto jak jsme již v životopisu Jana Kollára byli spomněli, učenci slovútní v úřad učitelský se byli uvázali a mládež unášeli slovem čarovým k vrcholu vzdělanosti všestranné. V Jeně meškal Šafařík toliko dvě leta, avšak v těchto dvou letech prospíval netoliko v theologii a filosofii, anobrž se zvláštní oblibou a láskou přilnul k esthetice a k studiím slovanských jazyků, jich literatur a historií, tak že již r. 1818 spisem v Prešpurku vyšlým „Počatkové českého básnictví," jejž společně s Palackým a Blahoslavem byl spracoval, se jeví co reformator prosodie české.

První základy k zbudování vědy slovanské položil jest Josef Dobrovský, největší učenec své doby a patriarchou literatury slovanské nazvaný. Jeho zásluhy o slovanskou filologii a historii jsoutě známy, a jak někteří pozdější badatelé na těchto

základech jali se stavěti dále, tak byl Dobrovský i Šafaříkovi v jeho studiích a bádáních první hvězdou zářící. Avšak žák překonal mistra. Porovnávajíce resultáty veškerých snah těchto dvou velikánů vědy slovanské, vidíme v Dobrovském pouhého eklektika, kdežto Šafařík velkého soustavného celku se dodělal; u Dobrovského byla filologie slovanská hlavním a konečním cílem, u Šafaříka pouhým prostředkem k vyrumování nových světů slovanských, a kdežto Dobrovskému historická kritika a historie vůbec cílem byle vedlejším, bylat Šafaříkovi cílem hlavním a doživotným.

Jeho první literární, z větší části pokusy poetické v jazyku českém počaly ještě za doby studií lyceálních a již léta 1814 vyšla jeho „Tatranská Muza s lyrou slovanskou“ v Levoči. Naše poetická literatura byla oné doby ještě velmi chudinká; vyjímaje sbírku Puchmírovu nebylo plodu, s kterým bychom byli mohli my Čechové nesice po bok se postaviti Muse tatranské, avšak jí po boku aspoň v utěšení svém zvolati: „Anché io sono pittore!“ V Muse tatranské jeví Šafařík skvělou fantasii a ducha básnického, než v podruží jsa rytmu, operutěn jsa duchem a formou básníků z klassické doby řecké a latinské vznáší se do mlhavé výše a uchvátiv čtenáře, vine se „z mezí pozemských k hvězd obrubě“ a „hledí v krásy tajemství“ alp ledových. V koturnu antickém jeví se arci mluva jeho jako

kristalisována, mnoho-li však při tom kristalisování trpí myšlenka volnější, o tom nejlépe lze se přesvědčiti v jeho překladech dokončených v Jeně, totiž „Oblaků Aristofanových," zvláště však Schillerovy „Marie Stuartky." Z těchto prvotin poznáváme již muže klassicky vzdělaného a učeného, kterýž opět spěl k cílům vyšším, snad těm nejvyšším, kterých duch učený po dlouhé pilnosti badatelské se může dodělati. Navrátiv se z Jeny, nemyslel více na to státi se kazatelem evanjelickým, anobrž uvázav se r. 1817 u vychování mladého uherského zemana, setrval v úřadě tom až do roku 1819. Toho času právě se nově zřídilo gymnasium v Novém Sadě, kamž Šafařík, muž v nejlepší síle mladistvé povolán byl za professora humanitního, načež pro svou vzdělanost se stal i ředitelem tohož gymnasium. Zde rozvinul Šafařík nadobyčejnou, a však i dalekosáhlou činnost literární. Maje dokonalou známost jazyků netoliko klassických anobrž i slovanských, a prostudovav jich literatury skrz naskrz, vystupuje Šafařík brzy co esthetik brzy co filolog a literární historik slovanský, avšak do kterého oboru sáhnul, všude projevuje všestrannou učenost a umělost znamenitou, všude dokonalého viděti mistra. Tohož důkazem jest jeho nejprvnější spis od r. 1818 „Počátkové českého básnictví," a následující pak pojednání „o hexametru," „Výtah řečí při začetí čtení metrických," a „Ohledy metrického veršování illyrských Slovanův" — obsaženy v časopise „Kroku,"

kdežto mladí učenci o vědách slohem vědeckým pojednávati se pokoušeli.

Hádka o prosodii českou bylať toho času velmi tuhá, avšak nikoliv nová, neboť dříve již přiznávala se strana Dobrovského jak on sám k přízvuku, naprosto zavrhujíce časomíru. „Počátky" svými jal se Šafařík hájiti časomíru, avšak takou bystrostí kritickou a převahou ducha, žeť nelze bylo komu ho překonati, tím méně Šebast. Hněvkovskému, jenž ve spisu „Zlomky o českém básnictví, zvlášť o prosodii" s důvody nedosti podstatnými proti Šafaříkovi vystoupil. Než Šafaříkovi neběželo o pouhou novotu v českém veršování, o pouhý libovolný oktroj; ponořiv se do ducha jazyka českého a probádav všeslovanskou literaturu vůbec, ustoupil na pole tak přísně vědecké, že nelze bylo dále ho stopovati. A tu v pojednání „o hexametru" vyčítal netoliko Polákům, anobrž i Rusům, že co do verše nápodobují Němce a že teď není líku proti neduhu století; než má tu naději, že vznikající nové pokolení originálních básníků pronárodů slovanských konečně se vymkne z pout otrockého němčení a třebas by krátký čas v úplné volnosti své bloudilo, žeť přece konečně vystoupí na vrch přirozené pravdy a krásy.

Avšak tytéž články zdají se, jakoby byly vedlejší jeho prací, ačkoli jimi cestu novou razil, cestu slovanskou, kterouž by se bralo pokolení vzni-

kající, budoucí. Životní jeho úkol byl, aby položil základy vědy slovanské, aby, tak jak Kollár „Vzájemností“ svou rozptýlené kmeny slovanské pod jeden prápor svolával, jich uvědomněním národy slovanské vědou sbližoval a je sloučil v jeden nerozpojitelný řetěz. K tomu arcit velkých studií bylo třeba, avšak v Novém Sadě šťastný učiněn počátek. Namnoze vyčítáno jest Čechům, žeť jedině vědu pěstují a knihy vědecké spisují, kdežto literatury prostonárodní sobě docela nevšímají; lidu netřebá, dí se spisů vědeckých, jimž nerozumí, anobrž spisů populárních, poučných a zábavných. Jest pravda, úmrtím Krameriusovým ladem leželo takořka prostonárodní písemnictví české mimo jednotlivé úkazy po dnes, než že tak se stalo, na tom věda není vinna. Jsme toho náhledu, že popularisování vědy není možné, kdež nestává literatury vědecké. Avšak že dosud, kdežto v oboru vědy skoro povšechné nyní evropským národům stojíme po boku, málo pečováno o to, aby lidu našemu veškeré pomůcky k jeho vzdělávání-se se dostaly, že dosud veškeré vaše literární působení na lid se jeví velmi fragmentarně, neseme vinnu velkou! —

Učenec píše v té naději, že podporuje a rozšiřuje vědu; on nedbá na to, rozumí-li jemu lid čili nic; on jako hvězda zářící vzplane na obzoru, aby jím pokolení vznikající a budoucí se řídily jako plavci na moři, již sledují běh hvězd v temnu noč-

ním svítících, aby jím se posilovaly, aby to ideální obecenstvo, kteréž přilnulo k vědám, vykládalo zase lidu, co ta hvězda na obzoru zářící znamená. Tak jest i při Šafaříkovi našem. Lid náš slyšel často jmeno slavného patriarchy vědy slovanské po vlasti naší se ozývati, než působil-li Šafařík naň? — Naší generaci uloženo, vykládati lidu spisy Šafaříkovy a povznášeti lid náš k cílům, naším patriarchou zamířeným. Avšak dalecí jsme přání tohož, aby lid povznášen byl k uvědomění všeslovanskému, k poznání strastí a osudů národů slovanských, kdežto jemu ani slavné, učené dílo Palackého „Dějiny národu českého" jazykem prostonárodním se nevykládá v době hnutí politického, aniž vykládati lze při vší lásce k národu z příčin tak sprostých, žeť v prospěch národní osvěty jinak raditi nelze, než aby národ sám co hromada se stal nakladatelem duševních plodů synů svých, chce-li duševně pokročiti a z poručenství nejapné spekulace se vyvabiti. Šafařík uvážil, žeť při onom vždy širším a rozsáhlejším politickém ruchu evropském předně sluší velké čeledi slovanské, na 80 milionů v Evropě čítající, zjednati úctu a vážnost v Evropě a postaviti ji do řady činných národů, z níž osudy zvláštními byla vytiskována. Evropu obývá 200 milionů lidí a mezi těmi počítá se na 80 milionů Slovanů. V druhé polovici dvanáctého věku rozválena jest Němci říše v e n d i c k á na severu, na sklonku věku čtrnáctého

(1389) podmaněno a porobeno jest Srbsko porážkou na Kosově poli národem tureckým; na počátku věku sedmnáctého však (1620) pošlapán jest po bitvě Bělohorské národ český. Od těchto nešťastných dob nevědělo se více pranic o Slovanech v Evropě aneb tolik, co cizinci o severní velmoci ruské rovně referentům Tacitovým o národech evropských někdy byli hlásali aneb co se vůbec proslýchalo o osudech Polsky, kabinety evropskými pohrobené. Velká hromada národů slovanských byla ostatní vzdělané části evropské skoro neznáma, neznámá byla sídla jejich; a promluvil-li který neslovanský učenec náhodou o Slovanech, mluvil o nich s opovržením, nazývaje je jen barbary, raby a vetřelci asiatskými. I musel povstati velký, geniální muž ze středu našeho, aby dokázal celé Evropě původ a sídla Slovanův, jich vzdělanost, jich strasti a osudy, aby národní jich existenci a budoucnost statisticky dosvědčil; ano musel dokázati shasínající slávě germanské, že nejsme vetřelci asiatští, anobrž že jsme pradávní obyvatelé Evropy a tak staří jako kmen Germanský. Dokazování takové, obzvláště ciframi, muselo býti velmi unavující, než i cifry mají svou logiku. Velký básník Němců Göthe dí: „Praví se, že cifry vládnou světem; avšak jisto jest, žeť cifry spolu dokazují, jak se vůbec světem vládne a nad národy.“ A věru jest tomu tak! — Národ osmdesáti-milionový — národ slovanský! mnoho-li

zakusil — přestál! — Mnoho-li strastí, mnoho-li zničených plodů pilnosti zavírá do sebe čeleď slovanská v Evropě, kolik zárodků budoucího materiálního a duševního blahobytu milionů rodin pošlapáno jest v té ohromné sumě osmdesáti milionů! Avšak týž velký počet jest spolu důkazem budoucnosti Slovanův; neboť národ, jenž cíl svůj má na zřeteli a svorný je, byť i kráčel sebe volněji, on dodělá se přece cíle zamířeného a vyvabí se konečně z nadvlády cizích živlů a politiky protivné jemu. Dvě chyby odedávna lpěly jsou na povaze Slovanův; jednu, kteráž záleží v jich lehkovážnosti, dokázal již Mauritius, žijící v 7. století po Kristu, tvrdě, že Slované se nenávidí a žijou nesvorně; druhá vada jest, že vždy podlízali cicozemcům, příbuzné kmeny od sebe odstrkovali a cizí mrav a jazyk více sobě vážili a k němu lnuli, než k svému vlastnímu. Jich vlastní dobro, děl Polák Maciejowski, napomíná Slovany, aby tyto chyby jednou odložili. Jak za dávné doby před branami thebanskými každého Sphinx pohltila, kdož její myšlenky nebyl uhodl, aneb dané jemu otázky rozřešiti nemohl: tak pohltí věkové třeba příští Slovany, pakli své vlastní spisy a historie pilně a pozorně neprobádají a co resultát tohož bádání pozdější osudy své nevyjeví sobě. Avšak mocný panuje nyní ruch v Slovanstvu a národové slovanští cítí, žeť povoláni jsou k tomu sloužiti člověčenstvu a kulturu, za jejíž apoštoly v národním přepychu svém

se měli Němci, dále rozšiřovati. Avšak mají-li národové slovanští vysokému tomu povolání dostáti, musí netoliko poznati sebe, anobrž se cvičiti a učiti od těch, již je jsou předešli aneb předstihli na poli historie kulturní; musí znáti ty resultáty snah velduchů všech národů, ty klásky moudrosti povšechně sebrati, aby svěží silou probuzeného vědomí národního vyrostla žeň bohatá. Toliko tím způsobem lze Slovanům, jak již jeden z našinců Dr. Augustin Smetana v spisu „Katastrofe und Ausgang der Geschichte der Filosofie“ roku 1850 byl hlásal, napomáhati vzdělanosti lidské. Nechceme my Čechové osobovati sobě, jakoby nám historický týž úkol se byl dostal, ostatním kmenům slovanským ještě nepokročilým dráhu najíti a jim býti hvězdou betlemskou; národové solidárně musí pracovati o tak vysokém úkolu, dosti na tom však, že mužové naši, mezi nimiž Šafařík první místo zaujímá, o hegemonii národů slovanských skutečně se byli pokusili.

Že studia slovanská účelným se stala snažením Šafaříkovým v Novém Sadě, záhy osvědčil. Roku 1823 a 1827 vydal spolu s Kollárem a Blahoslavem „Písně světské lidu slovenského ve dvou dílech,“ kterouž sbírku Jan Kollár r. 1834 a 1835 vydáním „Národních zpěvanek“ byl rozmnožil a co poklad drahocenný po sobě byl zanechal. Tato sbírka, „světských písní“ ač ještě nepatrná, nebyla

tak nahodilá, bez cíle a konce, jak by se tomu vidělo, anobrž soudil Šafařík, že písně obecného lidu mají nejen v linguistickém, ale i v estetickém a etnologickém ohledu svou vzácnost a užitečnost. Montaigne praví, že národní písně a zpěvy jsouce pouhé přirození, mají půvaby a líbeznosti, kterýmž se v hlavní kráse nejdokonalejšímu uměleckému básnictví rovnají; avšak Šafařík staví písně národní ještě výše: jemu jsou obrazy, v kterých každý národ svůj karakter nejvěrněji maluje a představuje; jsouť historie vnitřního světa a života, jsouť klíče od svatyně národnosti, kterými kdo otvírati nezná anebo nechce, ani co jest člověčenství, ježto se v písních pastýřských neméně jako v egyptských pyramidách zjevuje, nikdy nepozná. Tak jako Šafařík uznávali jsou i oba Grimmové, Němci učení, báje, písně a pořekadla ve vlasti své pilně sbírajíce k dalším studiím svým. „Jedna z největších překážek v pokračování slovanského národu ku vzdělanosti jest mnohonářečnost, kterou a snad žádný jiný národ tak obtížen a rozkouskován není. Nezadlouho a svítící vzdělanost i mezi vše Slovany rovnost přivede, jako mezi osudy jedné rodiny a smaže skrze to více neb méně vlastnosti jednotlivých kmenů. Z nynějšího roznárodu stane se národ, strakatá rozmanitost roztopí se ve všeobecnou jednotu, částky se již stotožnují s celostí, jejich rozdíly a znaky hasnou, brzo snad zblednou a zmizejí i poslední

jejich šlépěje a s nimi — i písně a zpěvy přítomných národních ratolestí.“

„Co se povahy těchto zpěvů týče, kdož by je přeceňoval? Mnohému se líbí stvůry středověkého romanticismu, než musíme vyznati, že takové věci nezná básnictví slovanské, tím více prostonárodní. Slovan mysle cítí a cítě myslí, v chrámě Slávy políbili se tito dva geniové lidského přirození tak, že se z jejich prvního sňatku bezpochyby celé duchovní budoucnosti nový dokonalejší život narodí, ideál člověčenství v nejmožnější úplnosti uskutečňující a představující.“ A toto zdá se býti Šafaříkovi i příčinou toho, proč náš národ tak zpozdile a zdlouhavě ve vzdělanosti pokračuje, an nese totiž na Olymp v jednom košíku všecky dary a hřivny spolu, které mu nebe půjčilo, a které jiní národové po částkách vracejí. Básnictví Slovanův zdá se mu býti plod, na kterém pod praporcem obrazotvornosti všecky duše moci rovný mají podíl. Divá, tmavá, potvorná, třeštivá, přepjatá, slovem jednostranná báseň, jakých středověký romanticismus má dosti a dosti, jest v naší literatuře neslýchaná; tu všecko čisté, jasné, přirozené, prosté, samostatné a snadné, tu se písně nedělají, ale rostou jako kvítí na loukách a odtud jich takové množství, jakovým se žádnému národu honositi nelze. Mezi tím pozoru hodné jsou přece ty historické šlépěje, které se v těchto zpěvích tu i tam vyskytují, nebo vyjmouce

některé ruské a polské, v muzových hájích všech ostatních Slovanů tajně jakési žalostivé a truchlivé povětříčko zavírá, i tam kde obsah jejich jinak radostný a veselý jest.

To však případné jest, které od podstaty odděliti spravedlnost velí. Nešťastné příběhy národu, roztržitosti v náboženství, nepříznivé sousedstvo a jiné příčiny účinkovaly násilně na původní čistotu národního života tak, že to větší div jest, že slovanská ústa ještě zpívati znají, nežli by to byl, kdyby pod takovým břemenem již vzkrze byly umlkly. I praví se, žeť zpěv jedno z nejjistějších jest znamení dobrého srdce u lidí jednotlivých, u celých národů znamení dobré národnosti. Avšak jak ve zpěvu Šafařík staví Slovany na odiv celému světu, aby poznal povahu slovanskou a k ní byl spravedliv: tak dovolává se od toho polního kvítka počínaje až k té mohútné košaté lípě slovanské, šťastné budoucnosti Slovanův, vykládaje naši minulost v historii a pěkné literatuře duchem bystrým, důvtipným a neunaveným. Roku 1826 vydal Šafařík knihu německou „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. Ofen.“ „Jakož politická historie pravěkův, dí Šafařík v předmluvě, hřbitovem jest, na němž zpráchnivělé pozůstatky praotcův za plodnou půdu se podávají potomstvu vznikajícímu, tak literární dějepis zrcadlem jest, v němž se labyrintové cesty zračí, kterýmiž

duchovná vzdělanost lidská postupovala, a kteráž středem toho labyrintu na pravou dráhu poukazuje.“ Spisem tím podán byl ponejprv soustavní přehled literárního života Slovanův, maje sloužiti za rukověť ku školnímu vyučování jakož i za pomůcku těm, jižby o rozsáhlé slovanské literatuře a historii se chtěli poučiti. Šafařík považoval sice spis ten, jak se očekávati dalo při muži, jenž probádav veškeré prameny, prozpytovav veškeré po ruce mající pomůcky, pánem byl terénu, na kterém činnost svou rozvinoval, za pouze předběžný, jejž sledovati měla historie obšírná, velkolepá, vyhovující potřebám vyšších kruhů.

Avšak spis jeho, právě v tak stručných nárčtkách sepsaný, měltě svou praktickou stránku; nad očekávání šířilo se tím spisem poznání slovanské vědy, nepřehledné a dosud nevyskoumané, takou měrou, žeť i zahraniční spisovatelé, dalecí byvše interessů vědy slovanské, se jali na základě tak skvělého počátku, Šafaříkem učiněného, mezi cizími živly apoštolovati a národy slovanské, tu a tam nevyšinuvší-se na roveň evropské vzdělanosti a pokroku duševního, slovem plamenným hájiti. Ze spisu Šafaříkova jal se, uznávaje věci důležitost, Angličan Robinson, první r. 1834 čerpati, aby občany severní Ameriky obeznámil s poměry duševní vzdělanosti národů slovanských a interesy slovanské rozšířil. Avšak severo-Amerikanům nemohl německý

soused národů slovanských zůstati pozadu. Nedlouho na to vydal r. 1837 na základě osnovy Robinsonovy pomocí spisu Šafaříkova E. v. O. (Olbrecht) německý přehled literatury slovanské pod názvem „Geschichtliche Uibersicht der slavischen Sprache in ihren verschiedenen Mundarten und der slav. Literatur“ a jal se dokazovati Němcům, žeť národové slovanští mnohem schopnější jsou, než mnohý z ostatních národů evropských, a pakli Slované co do vzdělanosti na vrch pokroku všeobecného vesměs ještě nedospěli, že to není nedostatkem schopností, anobrž toliko následkem hrubého utlačování těžkých osudů a poměrů časových. Národové slovanští byli co do duševního a společenského vzdělání ostatním obyvatelům Evropy netoliko rovni, anobrž je předčili v mnohých kusech; ano máme tu naději, žeby kultura cizí nikdy na východ se nebyla šířila, kdyby železná ruka osudů národy slovanské u valném vyvinování-se nebyla jen zdržovala, ano do dnes je jako múra nebyla tlačila, tak že nelze bylo jim ani dýchati.

Již v 9. a 10. století měli Slované netoliko vlastní své písmo a jazyk uhlazený, anobrž i za oněch dob, kdežto písmo svaté ještě bylo jměním namnoze nevzdělané kasty knězské, měli v nářečích svých dosti úplné překlady biblí svaté, v kterýchž lid obecný pilně čítal, kteráž byla za dob ponížení jemu útěchou jedinou.

Bohužel! shrnuly se již na počátku středověku chmúry temné nad temenem národů slovanských a ve všech zemích slavských sběhly se velké události politické, kteréž rozvinu a pokračování k vzdělanosti těchto národů nejen přítrž činily, anobrž všecken pokrok učinily nemožným. Avšak, žeť Slované veškeré vichřice a pohromu, jež nad jich hlavami se snesly, šťastně přestáli a náplyvu cizích živlů zachováním národnosti své byli odolali, novým důkazem jest jich síly mravné, jakož mocného ducha národů slovanských a jich horoucí lásky k jazyku mateřskému, kterouž ni železem ni ohněm více z prsou uvědomělých opět národů našich vymýtiti nelze.

Národové slovanští opět se sbírají a nám to přesvědčením, mluvícím slovy Poláka Jiř. Lubomírského, pronešenými na sjezdu slovanském v Praze r. 1848, „že Slované jakožto třetí hlavní národ evropský nyní vystoupí, ale více pro pravou lidskost učiní, než germanský a romanské národy, poněvadž Slované dle národní povahy své nic jiného nežádají, než rovnost všech jednotlivých lidí a pak dále rovnost všech národů. Slované nechtí jiným národům to opláceti, co od nich byli utrpěli; a již ten úmysl federac spojení národům zabezpečuje svět v čistotě smýšlení našeho, jakož i jedině tento spůsob schopen jest, udržeti na místě mír. My Slované dle přirozené povahy své chceme se nyní uvarovat všelikých válek, z kterých jenom despotové kořistí, aby

pak národy, jimi sesláblé, opět do poddanství svého uvedli; ale též nechceme tento pokoj za cenu svobody. Poláci učinili první pokus takové federace, jako nyní zamýšlíme, který se ale proto nepodařil, že spojen nebyl se všeobecnou svobodou. Nyní poučeni trpkou zkušeností, dbáti musíme o to skrze náš svazek, poslední nevolník slovanský byl také poslední nevolník na tomto světě a pak bude náš svazek „pravá, svatá aliance.“ O to však přičinili se geniální mužové jako Šafařík a Jan Kollár vedle jiných výtečníků, již co meteorové nad hroby národův slovanských černou noc zářící pochodní bratrské lásky byli zaplašovali.

Jiný německý spis vydal Šafařík r. 1833 pod názvem „Serbische Lesekörner“ a „Ueber die Abkunft der Slaven“ podle Lorence Surowieckého r. 1828. V spisu tom přidržel se v hlavních rysech Surowieckého, avšak o valný krok předstihl bádáním svým spisovatele původního. Netoliko že na nové historické prameny poukázal a je byl vyčerpal, anobrž se i různil náhledy svými od jiných, překonav takto důkladností vědeckou soupeře svého. K uvarování křivého posuzování lišících se náhledů ospravedlnil v úvodu vědecké stanoviště své jasně a duchaplně, háje při tom svobodu subjektivního smýšlení učence, řka: „Rozličnost náhledů jest nevyhnutelná tam, kde dějiny nelze vypsati z listin archivních, nýbrž co do látky i co do obdoby teprv

umělou kombinací ze směsice vybírati a znovu utvořiti se musí. Byť i rozličnost náhledů ve věcech nejistých třeba jen k tomu sloužila, že to neb ono mínění dalším a přísnějším skoumáním podstatnějším se osvědčilo, získá tím již věda patrně. Nikdo, kdo zná těch studií historických, nebude tvrditi, že prahistorie národů evropských třistaletým skoumáním badatelův nezískala. Mnohoť z toho, co mistři a tovaryšové za dokonalé považovali, později co zbytečné lešení se odstranilo, avšak stavba sama přece zůstala a přibývalo jí pevnosti, rozlehlosti a krásy.

Tím spůsobem opadají listy, ant strom vzrůstá a od roku k roku zralejší nese ovoce.“ — Jsouce tohož náhledu a hájíce svobodu mínění zvláště ve věcech vědeckých, jichž vyjevení často toliko šťastnou kombinací lze docíliti, nemohli jsme pochopiti, za jakými příčinami onana falanx intriganů, bych tak řekl, po smrti Kollárově se přičinila poslední spisy Kollárovy o „Modlách retranských“ dokona potlačiti.

Vydáním tak učených a s neunavenou pilností zdělaných spisů obracely se zraky nyní veškerého učeného světa k Šafaříkovi, avšak čím více sláva jeho rostla, tím rozsáhlejší byla jako korespondence s učenci slovanskými, zvláště pak s Palackým, mužem jemu duchem nejvíce příbuzným. Tohož roku, kteréhož vydal Šafařík spis o původu Slovanův,

jmenován jest členem král. Varšavské společnosti nauk, jakož i učené společnosti Krakovské, a taktéž korespondujícím údem latinské společnosti v Jeně. Současně připravoval polský učenec, prof. Maciejowski svou historii „prawdodawstw słowiańskich“ k tisku; Šafařík chtěl přidati k spisu tak učenému nástin slovanské historie a zeměpisu slovanského, než dílem nemoc dílem domácí strasti a nehody mu v tom bránily. Nebylo však věru divu! — čím více sláva jeho se šířila, čím více horlivost jeho uznání docházela v rozličných kmenech slovanských, tím více přibývalo denně nepřátel řevnivých, již měli za to, žeť směr Šafaříkův nepříznivý nadvládajícím živlům neslovanským. Nepřátelé ti byli maďaroni, již se jali opírati se panujícímu ruchu slovanskému, v jehož čele stáli Jan Kollár a Šafařík.

Maďaři veřejně hlásali, že jazyk slovanský v Uhrách nižádnou nemá budoucnost; že jakmile v Slovanu cit národního průvodu svého se probudí, Slovan ihned brojí proti jazyku maďarskému. Než v čem záleželo brojení takové? Jedině v tom, žeť Slovan uvědomělý se domáhal svých práv národních, věčných, neporušitelných, daleký jsa toho, aby podmanivě vystupoval jako kmen germanský. Ze slov, jak se později Pulszky vyjádřil, že horlivcům našim jiného nezbývá, než aby se vystěhovali s Palackým a Šafaříkem tam, kde duchovní jich činnost dojde uznání, vysvítá, jak těžké musel míti Šafařík

postavení v středu národu rozhorleného. Národnost maďarská počala usilovně hráze stavěti proti slovanské a vešker ruch slovanský utlačovati. Nenávist maďarská dotkla se i Šafaříka co slovanského direktora veřejného ústavu království uherského. Gymnasium v Novém Sadě mělo se nyní přetvořiti v maďarské. Třenice, kteréž z toho povstaly, přiměly Šafaříka k tomu, že se r. 1825 ředitelství tohož ústavu vzdal a konečně i professuru r. 1833 byl složil. Pobývání v Novém Sadě mezi Srby, jsa nablízku mecenáše svého, metropolity v Karlovci, jsa v sousedství klášterů nesjednocených, kteréž mnohou důležitou staroslovanskou knihu a mnohý manuskript byly zachovaly a z rukou Turků byly vyrvaly, blahoplodně působilo na literární vědeckou činnost Šafaříkovu; avšak navzdor tomu viděl se nucena Nový Sad opustiti a hledati útočiště v kraji českém s rodinou svou. Život v Novém Sadě byl ode dne ke dni nesnesitelnější.

I zachtělo se mu do Prahy, kdež toho času netoliko snahy národovců a učenců se zmáhaly, anobrž i nejvroucnější přítel jeho mocně byl působil. Uposlechl rady přítele svého Palackého a přestěhoval se do Prahy r. 1833.

V Praze byl Šafařík velmi vřele a čestně uvítán, a což více, v Praze i obor činnosti jeho se znamenitě rozšířil, než politování hodno jest, žeť dlouho se mu nedostalo postavení takové, kterýmž

by se byl býval zbyl všech materielních starostí o svou rodinu. Jak se často duch myslící, již v oboru vědy slovanské slavné už slavil triumfy, neuprosnému osudu poměru časových musí pokořiti, vidíme z následujících dat. R. 1834 a 1835 uvázal se Šafařík v redakci illustrovaného týdenníku pod názvem „Světozor," kterýž nebyl nic jiného, než pouhý pendant toho času oblíbeného „Panorama des Universums." V listu, kdež obrázek více platil, než článek duchaplně psaný, nelze bylo Šafaříkovi jaksi působiti; ostatně již r. 1838 postoupil Palacký příteli svému redakci časopisu českého Musea, kdež důstojně (až do r. 1843) působil co jediný representant vědy slovanské v Čechách. Vše, cožkoliv v světě slovanském vyšlo tiskem, našlo posuzovatele v Šafaříkovi; o všem pojednával, vše českému obecenstvu v známost uváděl, budiž-to již předmět mythologický, linguistický, historický atd., jemu neušlo nic, jakmile věc sama sáhala do oboru slavistiky. Zdá se nám, že marně jest připomínati jednotlivých pojednání, kteréž ačkoli svědčí o hlubokých vědomosti a rozsáhlých studií jeho, přece jen listem spadlým s převelkého, v květu bujném se pnoucího, nám se býti vidí, prohlížíme-li k spisu, kterýž toho času pomocí Matice české v Praze počal vydávati a kterýž takřka jest komorou a schránkou vše toho, co Šafařík železnou pilností od počátku svých studií slovanských byl sebral, proskoumal a duchem geniálním

v jeden soustavní celek byl zdělal a spracoval. Míníme totiž velké jeho dílo o „Starožitnostech slovanských.“ Šafařík, osvědčiv spisy předběžnými, universální vzdělanost a bystrost ducha kritického a získav sobě jména nejpřednějšího slavisty v Evropě, nadchnut byl svým přítelem Františkem Palackým k sepsání „Starožitností slovanských,“ díla velkolepého, kteréž slouží netoliko Čechům, anobrž i Slovanům vůbec za ozdobu vědecké literatury slovanské.

R. 1837 počalo slavné toto dílo vycházeti pomocí Matice české. Dílem tím neosoboval sobě Šafařík jmeno historika, anobrž považoval je jako předsíní pro historika slovanského, by tento pomeškaje v něm a přistroje se k daleké cestě své, již napotom snadněji a s větším prospěchem vznešenému povolání svému mohl dostáti. Jakž sám na jiném místě byl pověděl, musí mistři a tovaryšové pracovati k jednomu cíli, má-li budova skvělá se vystaviti; potomstvo nechť dále okrašluje, ozdobuje, bourá a přistavuje, jak podle kritického vkusu svého a vzdělanosti své uzná za dobré; v podstatě zůstane věc ta sama, třebať by rozličné panovalo mínění a kombinace vyšly na jevo: resultát všech kombinací musí vždy největší kus pravdy zamykati v sobě.

Podav světu dílo své, aby missí blahoplodnou mezi národy slovanskými a kmeny indogermanskými, jak se nejraději nazývaly, nastoupilo, provázel je

Šafařík těmi krásnými slovy: „Přirozená láska k milé národnosti naší, náklonnost k domácímu dějepisu a mluvozpytu vůbec, vroucí žádost, všestranným zhloubáním a rozsudným vyložením starožitností našich vytrhnouti z nehodného zanedbání původ a zrost národu našeho a vyjasniti, pokud možné, nejdřevnější dobu života a dějin jeho, přivedly mne naposledy k tomu, abychom překonavše všecku váhavost a neodhodlanost, ujali se vystaviti pořádný, ku přehlednutí snadný obsah toho, což od nás po mnoholetém sbírání a zpytování o starožitnostech slovanských shledáno jest. Každého zajisté z otrlosti a surovosti vyzutého a národu svému neodcizeného člověka srdce vře neukojenou tužbou po hodnověrné zprávě o milých předcích svých, ale ještě více učeného, provodícího život svůj v naukách národnosti jeho blíže se týkajících, totiž v národním dějezpytu a jazykosloví. Pokudkoli tedy milovníky jazyka a národu našeho mezi námi stávati bude, až potud nalezati se budou mezi námi i přátelé a pěstounové podobných skoumání o původu a vzrůstu slavného národu našeho a jeho starožitnostech. Nechť tedy prozatím, pokuď něco dokonalejšího v oboru staršího dějepisu u nás se nevyjeví, poslouží tento spis k vyplnění znamenité mezery v této třídě umění, mající za účel stručné vystavení všeho toho, co z hodnověrných pramenů, po pilném a soudném rozboru o původu, prvotních sídlech, rozvětvení,

dějích, povaze, živnosti, náboženství, řádu, jazyku, písně a umění pranárodu slovanského v novější době buď od jiných, buď od nás samých vyšetřeno a za pravé uznáno jest, aby tudy starožitnosti naše z kalu nepaměti a opovrženosti vydobyty a předmětem šetrnosti, jak všech milovníků dějepisu vůbec, tak obzvláště našich vlastenců, státi se mohly.“

Veldílo to spůsobilo velkou sensaci v Evropě; i přeloženo jest netoliko do polštiny a ruštiny, anobrž i němčiny prací Venda Mosika z Aehrenthálu. Šafařík spisem svým namnoze posloužil Slovanům; nejen že temnou, mlhavou historii předkřesťanskou Slovanův jak náležitě objasnil, nejen že dokázal, že praotcové nižádnými nebyli přeběhlíky z Asie a pouzí vetřelci do Evropy, nýbrž že jsou kmenem prastarým, usedlým v Evropě od nejdávnějších časův, od doby totiž předhistorické, rovně jako jiní staří kmenové evropští, německý, celtický, litevský a thrácký, — ont tuto spolu dokázal, kam národní nesvornost, politika nejasná, vůbec neslovanská národy byla přivedla, jakou silou je ohromila a zkazila, ano větší než zbroj sousedův a nepřátel našich mohla se dodělati. I vidí se v tomto zlatém kodexu Slovanův, žeť by snad žádnému kmenu slovanskému nelze bylo odolati a národnost svou zachovati naproti přemoci, kteráž se dostává národům jednak spojením jednotlivých, stejnorodých hromad, jednak vzdělaností pokročilou, kdyby duchovní in-

teressy všech Slovanův nesplynuly v jedno řečiště a národním tím snažením jednotlivých národův slovanských významnost světodějná nehleděla se získati.

Za nedlouho bude tomu třicet let, co Matice česká Šafaříkovy „Starožitnosti“ vydávati počala.

Podle osnovy Šafaříkovy rozpadají se „Starožitnosti slovanské“ na dvě části: první část jest „dějepisní,“ druhá „mravopisní,“ o níž se Šafařík hned na počátku vydání veldíla toho zmínil, že tato druhá mravopisní část nemohla pro rozličné překážky dohotovena a vydána býti. Od té doby mnoho a mnoho uplynulo let a Šafařík se nedočkal vydání druhého oddělení Starožitností slovanských. Bohužel! nastaly povinnosti Šafaříkovi takové, kteréž se nikterak nesrovnávaly s jeho povoláním, s jeho liberálním duchem, kterýž rozepnul perutě své i v dobách absolutismu rakouského a v středu národu svého mluvil o porobě národů slovanských srdcem nadšeným, rozhorleným. R. 1833 přibyl Šafařík do Prahy, kdežto mu přítelem Palackým pobývání bylo umožněno. Jak jsme viděli, redigoval obrázkovy list „Světozor,“ psal do listů českých a německých, jako do „Wiener Jahrbücher“ a Rudolfa Glasera „Ost und West“ — avšak stížen jsa rodinou, pevného postavení neměl. Teprv 29. května 1837 dostalo se muži osudem zmítanému, učenci věhlasnému jakési pevné postavení, — stal se censorem! — Museli bychom vylíčiti veškeré otroctví naše za doby poli-

tického systému Metternicha-Sedlnického, kdybychom vysvětliti chtěli význam a povinnosti rakouského censora. Avšak jelikož článek náš pod rukama již nad míru byl vzrostl, musíme choutku veškerou v sobě utlačiti. Censor byl úřadník státní, úřadník vlády absolutistické a povinností jeho bylo, každou svobodnou myšlenku hned v zárodku zabíjeti, aby národové rakouští nikdy nedospěli k samostatnosti a co muž dospělý nepřemítali o tom, která jim kyne budoucnost, byla-li vláda jejich v skutku otcovská, jak se sluší, má-li panovati mír mezi národy evropskými, čili otčímská. A za úřadníka takového vyvolil sobě tyranský osud našeho Šafaříka, muže učeného, muže, jenž by byl býval rozvázal pouta všech ujařměných národů, kdyby moc byla jemu dána tou měrou, jakou láska k svobodě a osvětě všech národů hruď jeho hned od mládí až na pokraj hrobu byla zahřívala. O Šafaříkovi slušelo by říci vším právem „quem dii odere, censorem fecere," než i v přetěžkých těch povinnostech osvědčil náš učenec duševní síly své, zastávaje úřad, jeho nehodný všemožnou liberálností. Když pak Šafaříkovi skvěle nadaná místa v cizozemsku se nabízela, když r. 1842 náš učenec, v existenci své v Praze nikterak materiálně příznivě postavený, do Berlína za professora literatury slovanské byl povolán, nyní teprv jmenovala ho vláda při zastávání úřadu censorského, kterýž však brzo na to složil

do rukou professora Jana Pravoslava Koubka, přebývajícím kustosem pražské c. k. bibliotéky.

Prohlížejíce k tomu, jak mnohý servilník pouhým vtipem, svým uhlazeným často zevnějškem oplývá štěstím pozemským, jak paláce a kabinety rozličné i nicotu povznášejí, jak pouhá šablona kteréhokoli aktéra unáší mysli těch, o jichž nejvyšší rozkoši duchovní pokrok národů by měl hlásati: musíme zplakati nad mužem, jenž zasvětiv celý život svůj duchovnímu blahu člověčenstva, u nás se plazí, žebroní a mře, než dostoupí u věku pokročilém konečně místa povolání svého hodného. Šedý kustos a orientalista Fischer musel dříve smrtí s toho světa sejíti, než se Šafařík skutečným stal kustosem a právě té doby podala jemu vláda pruská řád „pour le mérite," kterýmžto řádem v celém Rakousku mimo Šafaříka toliko kníže Clemens Metternich a baron Hügel byli tenkráte poctěni.

Když bibliotékář Spirk na rozumu se pomátl, a konečně zemřel, suploval ho Šafařík, pro něhož r. 1848 zvláštní katedra literatury slovanské byla zřízena, na kterouž však nikdy nevystoupil, neboť současně definitivně ustanoven jest za bibliotékáře c. k. pražské bibliotéky. Připomenouti sluší, žeť před tím ministerstvem do Vídně povolán jest, co jedna z nejpřednějších kapacit, aby tamo ve společnosti professora filosofie Exnera a J. Zimmermanna nový školní plán vypracoval.

Od vydání Starožitností slovanských, navzdor tomu, žeť mnohé materiální trampoty ducha jeho byly sklíčily, neustál na dráze vědecké pilně pokračovati, vědu slovanskou obohacovati a přispívati k vysvětlení temných otázek budiž filologických, aneb týkajících se literární historie. Jeden z biografů Šafaříkových, duchaplný dějepisec literatury české, Karel Sabina, píše: „Šafařík objevil nesmírnou filologickou sílu, sílu, kterou i slavný Alexander Humboldt v Kosmosu uznal. Nepřevýšili ho v tomto ohledu ani přední filologové evropští ani bratří Grimmové, ani Rask, Bopp a Dietz, ani kterýž ze znamenitých jazykozpytců slovanských . . . Pokud výrok Lavrovského pravdivý jest, že „‚nejprvnější povinností každého slavisty jest, aby činnost svou na vlastní krajinu, vlastní kmen obrátil,‘“ — dostál Šafařík na filologickém bádání o jazyku českém povinnosti této více než částečně. Takořka korunou článků jeho filologických se jeví „Počátkové staročeské mluvnice,“ jež podal jakožto úvod k „Výboru z literatury české 1845.“ Tu věta z věty jako z křišťálového vyplývá pramenu a způsob mluvy praotců našich v jasné se zračí hladině. Pomocí „Počátkův“ stíhati lze proměny a přetvary jazyka českého až k Husovi.“ — Mimo to vydal již roku 1840 spolu s Palackým úvahy mistrovské spisem „Die ältesten Denkmäler.“ Avšak jak Šafařík minulost národů slovanských ve svých „Staro-

žitnostech“ rozebírá a vyjevuje pérem nedostihlým dosud, tak snažil se zase vylíčiti statisticky rozsáhlost a lidnatost zemí slovanských spisem svým „Národopis slovanský 1842“ v pěkném systematickém přehledu všech nářečí.

Jsa nejváženější autoritou slovanskou nelze bylo, aby se i o našich drahých literárních památkách, jakými jest „Libušin soud“ a „Rukopis královdvorský“ vedle filologického rozebírání ještě jinde než v „Aelteste Denkmäler“ nebyl zmínil.

R. 1843 vyložil hrabě J. M. z Thunu „Libušin soud“ a „Královdvorský rukopis“ na jazyk německý pod názvem „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“ s úvodem psaným P. J. Šafaříkem a s poznamenáními od F. Palackého. Avšak jak pěkně píše Šafařík o těchto našich památkách, kteréž jak v ohledu právnickém, mythologickém a básnickém, tak co do kulturní historie slovanské ihned uveřejněním jich Slovanům byly a budou pramenem nevyčerpatelným. Slovanští praotcové naši všude se líčili co barbaři a surovci, kteří teprv kulturou germanskou z kalu nevzdělanosti své se byli povznesli k životu nadějnému, jaký panoval pak na rozvalinách severní říše vendické. Zprávy o Slovanech vesměs váženy jsou ze zápisků nám nepříznivých, předsudných latinských kronikářů středověkých, jimž, ačkoli chudé jich zprávy jsou, přece při každém slově ústa přetékala hanou a potupou kmene slo-

vanského. Každý však ví, že ti, již o nás mluvili jen jako o psech a otrocích, k otroctví přírodou privilegovaných, byli křesťané, kdežto semo tamo v Slovanstvu náboženství pohanské převládalo, — a naši národní a političtí protivníci, usilující o porobu naši. Památky tyto však byly formy tak dokonalé, žeť i kníže všech pěvců, německý básník Göthe, o jich vysokém významu pro duchovní, probouzející se život Čechův ve spisech svých se byl projevil, avšak národní protivníci naši nemohli domysliti se, lze-li surovému národu ve formě tak dokonalé, tak čisté básniti a zpívati. Avšak k pravému ocenění duchovního života našich předků vážil Šafařík měřítko z zcela jiných zdrojů. I soudil, že duch velkého činného, srdečného, mravného národu jednotlivými výše nadanými pěvci a věstci ze středu jeho podle vzdělanosti, kteráž by třeba pozdějším školsky vzdělaným a často převzdělaným potomkům surovostí býti se viděla, právě tak krásná a dokonalá díla tvoří ve spůsobu svém, jakáž jsou díla pozdějších, methodickou kulturou, filosofií a theorií umění vzdělaných básníků ve spůsobu jejich. Historie poesie všech národů a všech časů jest toho důkazem: kdoby však, dí Šafařík, o tom pochyboval při Slovanech, projevil by, žeť úplně nezná bohatost, jádrnost, ráznost a spanilost národní poesie slovanské.

Než Šafařík, jenž tak usilovně národ slovanský hájil, jej vybízel k svorné činnosti, jemu na dráze

vědecké připravoval budoucnost v dobách absolutistických, nemusel-li z tiché komnaty učencovy vystoupiti na jeviště světové, a to, o čemž byl přemýšlel neustále po dlouhých obskurních dobách, hlásati před celým světem v době svobodné, v době roku 1848, kdež svoboda po dlouhé historické noci opět národy byla vroucně líbala, pouta mnohověká lámala a Slávii na trůn u prostřed národů evropských byla posadila.

Svolání sjezdu slovanského, kterýž měl ten cíl národy slovanské sbratřiti, starou mezinárodní nenávist umořiti a prostředky vyhledati, kterýmiž by lze bylo k nové pokročiti slávě, nikoliv však rozválením monarchií velkou, jednu založiti říš slovanskou pod panovníkem jedním, — bylo částečně i dílem Šafaříkovým. Dne 2. června 1848 zahájen jest v sále Žofínském v Praze sjezd slovanský, jemuž předsedali František Palacký a Pavel J. Šafařík. Sjezd otevřel Palacký, načež shromáždění, ukončeno tohož dne řečí Šafaříkovou, se rozešlo v kluby.

Dnem 2. června vystoupil Šafařík na pole politické a osvědčil opět, žeť genius pravý v každém boji vlast a národ hájiti umí. Řeč Šafaříkova přijata jest od celého shromáždění s takovým jasáním, že těžko popisovati; než doufáme, žeť nebude od místa, když na památku zvěčnělého genia našeho slavnou řeč jeho tuto postavíme. „Na řečnění nebyl připraven, okamžik ho povzbudil," dí očitý svě-

dek, „pohled na sbor, v němž ustředěny se jevily jeho vlastní idey, roznítil ho. Protož se ani na řečnickou stolici nepostavil, nýbrž prostě na místě svém povstal a mluvil tak rázně, tak dojímavě, že užáslý sbor celý v podobném byl zápalu, v jakém slovútný řečník. Slova jeho se řítila jako blesků prouděním a silou vulkanickou. Podobných slov nebylo slyšáno na sjezdu slovanském.“

I pravil Šafařík:

„Slavné shromáždění! Drazí bratří!

V okamžení tak vážném, jakého jsme se dočkali, nepozdraviti Vás srdečným pozdravením slovanským, byl by u mne hřích kárání hodný; meškati Vás dlouhou řečí, byl by přestupek důtky zasluhující. Pročež buďte mi srdečně vítáni, stateční bratří z vlastí slovanských, blízkých i dalekých, synové jedné matky, jež jedna mysl, jedna vůle zde shromáždila. Srdce mé se šíří, vida Vás, šíří citem posud netušeným a hoří splynouti se s srdci Vašimi v jednom citu, v jedné myšlence.

Poslyšte mé ranní city a myšlenky, má přání na úsvitě tohoto, na věky památného dne.

Co nás zde shromáždilo? — Hnutí národův trojího plemene, hnutí, jakého v dějinách lidských nebylo, pod nímž se země chvěje a otřásá, před nímž prchají mohútní národové, vláda bodákův a špehův do prachu klesá, lid o dědictví, jemu od

Boha odkázané se hlásí — hnutí to i námi hnulo a nás zde shromáždilo.

Vláda bodákův a špehův jest déle naprosto nemožná. Kdyby vláda bodákův a špehův byla možná, nebyla by vypadla z rukou těch, ježto ji měli, neboť byli obrové umu nevídaného a odvahy neslýchané, ale srdce bohaprázdného.

Národové uvázali se ve svá věčná práva. Onit se sestupují a radí o sobě i o nás, o své i naší budoucnosti, radí nad Mohanem ve Frankobrodu i nad Dunajem v Budíně a Pešti, doma i vně mocnářství našeho.

Nuže! když jiní národové o nás se radí a naši budoucnost ustanovují, poraďme se i my sami o sobě a o své budoucnosti. Bohdá, my sami sebe lépe než jiní známe; potřeb našich, tužeb našich, cílův našich lépe než jiní sobě povědomi jsme.

Což jest výrok porad jiných národův, sousedův našich, Němcův, Maďarův a Vlachův o nás? — Vyznejme se — a netajme se, jakkoli trpké jest. Výrok jejich jest, že nejsme schopni úplného svobodství, že nejsme schopni vyššího politického života, proto, proto jedině, poněvadž jsme Slované. Slovan, tak zní úsudek jejich, od přírody veden jest k služebnosti, k poddanství jiných vyvolených, nadanějších a ušlechtilejších národů.

Kdo pak jsou ti, co tak soudí o nás — ti, jenž nad námi posavád železnou ruku drželi a dí-

lem ji ještě drží; ti, jenž se živili potem a mozoly rolníkův našich; ti, pro něž bojovali a krev svou lili bratří naši, synové drahých matek našich; ti, jenž sebe nazývají vzdělávateli a ochranci našimi, jenž nás vyzvlíkají ze Slovanství a jež my proto jmenujeme utlačovateli našimi, vrahy duší našich.

Bratří! ti, co tak o nás soudí, jsou nepřátelé naši: jejich svědectví jest stranné a proto křivé. Jejich výrok jest odporný sobě samému jako každá lež. Nechceme-li se vzdělávati jak oni říkají, to jest, nechceme-li se poněmčiti, pomaďarčiti, povlaštiti: tuť nám nadávají surovců, barbarů a otroků. Chceme-li se opravdově vzdělati, to jest, veskrz a veskrz zeslovaniti a Slovany býti, jakž nám hlas svědomí velí, bychom dokázali, že jako Slované schopni jsme svobodství a vyššího politického života: tuť nám spílají zrádců vlasti a zlosynův, nepřátelův svobody jejich. A tak se děj co děj, mluv co mluv, onit vždy trhají a mučí řeřavými kleštěmi nevinné svědomí naše, onit vždy škvrní horoucím železem čisté čelo naše.

Bratří! tento stav věcí déle trvati nemůže. Losy národův vrženy; přišlať i pro nás doba rozhodná, dříve než jsme se jí nadáli. — Nevinnost před svědomím a Bohem není platná před soudem světa, soudem národův. Buďto se očistíme skutkem a dokažme, že jsme schopni svobodství, anebo se přelejme cválem v Němce, Maďary a Vlachy, by-

chom nebyli déle národům k obtíži a urážce, bychom nepřenesli pohanění a snížení naše na syny naše. Buďto doveďme, abychom s pravou chloubou říci mohli před národy: Já jsem Slovan, aneb přestaňme Slovany býti. Mravná smrt jest nejhorší smrt. —

Mravná smrt jest nejhorší smrt, ale i mravný život, nejvyšší život. Proto dříve, nežli se odevzdáme na milost jiným národům, nahleďme hloub do vnitra duší našich, vizme, jaká v nich mravná síla, zkusme, jsme-li s to, bychom pozdvihli hlasu svého v radě národův, jsme-li s to, bychom jednali s nimi o rovnost národních práv na základě spravedlnosti, bychom jim dokázali, že umíme vládnouti i hrstem svobodství, když oni nás viní, že jsme posud bývali jen mlatem a nástrojem otroctví. Bude-li v nás mravná síla, pronikne-li jedna myšlenka, jedna vůle tělo národu našeho, národové celé země jí neodolají. Neboť všecko, co pod sluncem i nad sluncem, převyšuje síla mravná. Síla, kteráž hvězdami hýbá a jimi v neskončeném víru a neskončeným prostorem točí, síla, kterouž vesmír na své centrum tlačí, nevyrovná se síle velikého národu, který ke mravnému povědomí sebe přišel a svého bytí v spravedlivém boji hájí.

Zdaliž národ náš slovanský celou svou silou o svá práva se zasaditi, zdaliž jich sobě na základu spravedlnosti k sobě i jiným národům vydo-

býti chce a může, o tom rokovati, ejhle! tať jest veliká svatá úloha naše!

Drazí bratří! není již pro mne dnes času k dlouhé řeči, k umělému řečňování; toť věc jiné chvíle a jiného místa. Běžíť nám všem o skutky, o děje. Z otroctví není bez boje cesty ke svobodství — buď vítězství a svobodné národství, buď čestná smrt a po smrti sláva."

Přešla bouře roku osmačtyrycátého, reakce nastala a Šafařík lekal se nyní těch špehův jako oblud nočních i o polednách bloudících, jež, jak doufal v řeči své, navždy byly zničeny. Od těchto dob byl nesdílný, zadumaný do sebe, ačkoli neustál se starou a tolika plody osvědčenou láskou k vědě pracovati dále. Doba literární činnosti jeho v posledním desítiletí od r. 1848—1858 bylať velmi plodná; valná část veleučených pojednání, třetí vydání „Slovanského národopisu," jakož i dvě důležitá díla o písmě hlaholském a památkách jeho padají do doby té. Jeho poslední dílo, vyšlé r. 1858 v jazyku německém, pojednává o původu a vlasti glagolitismu.

Šafařík byltě jeden z nejprvnějších učenců, jemuž se dostal řád císaře Františka Josefa; ihned na to poctěn jest ruským řádem sv. Anny II. třídy v brilantech; tak se skvěla svatá aliance na prsou muže, jenž jako pravý učenec nikdy nebyl žádostiv zevnějšího vyznamenání. A věru není mnoho paměť-

níků, jenž by na prsou bibliotékáře Šafaříka dekorace jeho kdy byli viděli; neboť připnul je sobě toliko tenkráte, když musel a jistě onyno tři řády více než pětkráte na prsou neměl ve svém životě.

Co člověk byl Šafařík mírný, skromný, přívětivý; co učenec velmi přísný a svědomitý. Navzdor obrovským jeho literárním studiím nezanedbal bibliotekární povinnosti. Neunavený jak byl, katalogisoval vlastnoručně rukopisy české a sebraná akta zrušených klášterů; pod jeho správou zakoupena a vřaděna jest drahocenná bibliotéka Hermanova; jeho vplyvem a působením dostala se od ministerstva vídeňského mnohá podpora bibliotéce c. k. v Praze, kteráž bezpříkladně spoře nadána jest. Podpor takových užil Šafařík vždy k zveličení bibliotéky a zakupování rozličných unik českých.

Neunavené namáhání duchovní dojalo konečně nervy a mozek. Zemřel tiše a mírně, tak jak žil a pracoval — na ochrnutí mozku v 66. roce věku svého dne 26. června 1861 o půl jedné odpoledne.

Pavel Josef Šafařík, proslavený patriarcha vědy slovanské, doktor filosofie, rytíř c. k. řádu Františka Josefa, pruského řádu pour le mérite a ruského řádu sv. Anny II. třídy v brilantech, úd cís. akademie věd ve Vídni, kr. české učené společnosti, dopisující úd akademie věd v Petrohradě, Berlíně a Mnichově, k. společnosti věd v Göttingach, latinské spol. v Jeně, zeměpisné spol. v Pe-

trohradě, archaeologické spol. v Odesse, učené spol. v Krakově, spol. pro nizozemskou literaturu v Leidenu, čestný úd pražské filosofické fakulty, dějepisné společnosti v Celovci, hist.-statistické sekce c. k. moravsko-slezské spol. pro orbu, přírodo- a zeměžpyt v Brně, spol. pro jihoslovanský dějepis v Záhřebě, university v Charkově a esthonské spol. v Dorpatě, čestný úd musea království českého, čestný měšťan kr. hlav. města Prahy, vysloužilý bibliotékář c. k. universitní knihovny v Praze — pochován na hřbitově evangelickém v Praze za pořičskou branou.

Pohřeb byl veleslavný — na budově českého musea vlál prápor smutkový. — Zanechal čtyry dítky, z nichž nejstarší syn Vojtěch co spisovatel český již svou lučbou se byl vyznamenal.

Slavie slzami vděčnosti zrosila hrob muže velkého, Slovana největšího!

„Sláva nesmrtelné památce jeho!“

František Ladislav Čelakovský.

Nar. 7. března 1799 † 5. srpna 1852.

Vezdy jazyk s rozumem jdou spolu
k vycvičenosti,
Jen že rozum napřed, pak mu jazyk
pomáhá.

Před dvanácti lety ozval se polský list „Jutrzenka“ těmi slovy: „Slovanský ráj Kollárův nemá ani jednoho muže činu, jsou tam sami dějepisci, filologové čeští a slepí básníkové srbští, ale krom polských, nenajdeš tam žádného hrdinu.“ Výrok takový byltě urážkou pro národ český, avšak nedlouho před tím vystoupil ze středu národu českého muž a jal se mluviti v rozhorlení svém, žeť čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili, neboť že pro samé

buzování do vlastenectví zapomínáme na vzdě-
ní národa. Muž ten, jenž takto byl mluvil, byl
l Borovský. I on žádal činu, čichaje, že
apáchá v státu dánském. Avšak kde a v kom
in měl zrodit? — V literatuře to neustále po-
ávalo; mezi národem českým a naší moderní
ostí nebylo nižádného spojení. Náš národ ne-
e považován za velké pohřebiště, velkou ko-
ı starožitností v ohledu každém; pročež rodili
ám toliko sami filologové, sběratelé slovíček,
a písní, sběratelé starých pergamenů a listin,
; si národ již pramálo byl všímal. Snažení mužů
bylo velmi krásné a chvály hodné; pilností
zanechali nám mnohou krásnou, velkolepou
átku; než politování hodno bylo, žeť pak mladší
vstoupaly do šlepějí předků svých, majících fi-
ii za víru samospasitelnou. Každá doba rodí
e své: věta ta již často se opakovala, než u
neplatí. Mezera jeví se za mezerou v litera-
české a kdybychom chtěli konečně líčiti naše
ické postavení, tak jak jest, spravedlivě bez
sudku, slovem soudně a chladně, tuť teprv by-
ı se potkali s odpory neslýchanými. Avšak ta-
odpor vždy se jeví tam, kdež národ na roveň
ické vzdělanosti ostatních národů se nebyl
ml. Mluvě o politické vzdělanosti našeho ná-
, zplakal bych, poněvadž i na tomto poli kou-
převládá mezi pšenicí, dusí a moří, aniž bychom

národ náš z duševního poddanství vybaviti mohli. My máme ještě tu starou, tradicionální politiku starého Fraňka Vaváka, ačkoli zmodernisovanou a méně křiklavou, — přece tu samou co do věci. Co ví náš lid o literním pokroku národů evropských? Co ví o politickém pokroku v Evropě? Snažili jsme se lid náš povznesti k pravdě, čisté, věčné, k těm pravdám, za něž předkové naši byli trpěli a krváceli? — Ano snažili jsme se — a snažíme se dotud nepřekročiti jistou míru a velkému pacientovi svému u větší míře než po lžičkách vpouštěti ty kusy vědomosti naší.

Avšak když pak přijde muž a vstoupí mezi lid a jme se hlásati, jako národní absolutista Vavák na konci minulého věku, že je všechno černé a že černé musí býti! — Není-li pak národ pouhou hříčkou, třtinou větrem se klátící, věří-li jemu? A lid český věřil Vavákovi za oné nadějné doby, když revoluce francouzská i náš národ český, zašlapaný vyvolávala z mrtvých a děla k nám: „Pomoz sobě, národe! jsi-li hodným slouti národem.“ Než národ neměl sobě pomáhati, neměl pozříti k světlu leže na rozcestí jako tělo ranami pokryté, jako člověk volající za slitování okolojdoucí.

Na západě provolal jest na sklonku minulého věku národ francouzský dvě slova: S v o b o d u a r o v n o s t všech lidí a národů. Tak volali jsou *Táborové u Lipan*, než reakce zvítězila nad nimi: *svoboda a rovnost* ponejprv pohrobena; podruhé vy-

hlazen jest národ český katany. V tom zbytku lidu českého proudila vždy krev Táborův; špehové našich hrobů věděli, žeť v Čechách svoboda se vznese jednou z popele a z krve předků našich v triumfu zase velebném a za tou příčinou, když na západě se rozednívalo, volali jsou do hrobů našich otcův, aby nevstávali, žeť „tma ve dne jako v noci.“ Hlavní spisové, tak hlásající, hájící absolutismus, vyšli jsou z péra Aleše Pařízka a Fraňka Jana Vaváka.

Aleš Pařízek, direktor c. kr. normální školy pražské, vydal v Praze r. 1793 spisek o svobodě a rovnosti městské, jaká jest a co z ní pochází — všem milým vlastencům národu českého k poučení a k výstraze. Jak vidíte, byltě i Aleš Pařízek vlastencem, neboť měltě za povinnost svou lidu našemu vykládati, co svoboda městská vůbec jest, jak se jí má rozuměti, v čem pravá rovnost městská záleží, jak svoboda a rovnost ve Francouzích počala, jak se rozšířila a co z ní pošlo. Proces revoluce francouzské měl tolik nuancí, žeť snadno bylo dítě i s koupelí vylíti. I rozumoval Pařízek takto, že, kdyby neštěstí ze svobody a rovnosti francouzské pocházející toliko mezi Francouzy se bylo uhostilo, snad bychom my, jenž jsouce od nich vzdáleni, škodlivosti její tak hrubě byli nepoznali, buď dostatečné známosti o ní nenabyvše aneb aspoň se domnívajíce, žeby ona jinde tak zlá býti mohla, jako v *zemi francouzské.*

Než poněvadž jedovatý kořen, v kteroukoli zem se vštípí, všudy jedovatou bylinu ze sebe vydává, protož také svoboda a rovnost nadřečená nejen v samé zemi francouzské, ale i v krajinách těch, kdež lstí a násilím se byla rozšířila, všudy podobné a mnohé zlé zplodila. Rozumování takové jest tak rozumné, jako rozumování mnohých současníků našich, již děli a psali v směru Aleše Pařízka, že „poslušenství dobrých vlastenců k zvelebení vlasti a zachování dobrého pořádku náleží.“ Vycházeje z toho stanoviska, žeť slepá poslušnost jediným prostředkem k zvelebení vlasti a k zachování dobrého pořádku, nemá tedy pravý vlastenec co tvor křehký, závislý, pod poručenstvím svých vrchností jinou znáti povinnost, než jak by se zalíbil Bohu, a protož má pravý vlastenec jak dí přikázaní boží poslouchati otce a matku svou, třebas by poklesli; on nemá nad ně se vypínati a chtíti je přemudrovati. Neboť což by platno bylo, jedinému toliko pánu země poslušným býti, kdybychom náměstkům a úřadníkům jeho služby a poddanosti povinné prokazovati se zdráhali? A zdaliž bychom tím Boha samého neurazili, jenž chce, abychom každou vrchnost naši, byť ona duchovní aneb světská byla, ctili? Plňmež rozkazy jejich bez reptání, poněvadž nás k užitku jak časnému tak věčnému vedou; čtěmež je jakož rodiče; nebouřmež se proti ustanove-

a nařízením jejich, a byťby třeba tito vrchní v úřadu svém, jakož lidé křehcí, někdy poklesli. My Čechové, jenž jsme prosluli ve světě co i slepé poslušnosti a oddanosti, nerádi hledína feudální absolutistickou minulost svou a e živým ještě katechismem všeho toho, co dříve ovi věděti bylo třeba, nemusíme slova ta šívykládati.

Pařízek dolíčiv povinnosti pravého vlastence, ho poddaného, dokázav že svoboda jest kořejedovatým, že svoboda hubí a nic neplodí, jme ní na konci knihy své modliti se a praví: „Bože, iteli nebe i země! děkujemež tobě srdečně, vlasti naší milostí svou od všelikého neštěstí n e s hájiti ráčil, kteréž již několik zemí jiných malou škodou jejich potkalo. Chraniž, Pane! naši s všemi obyvateli ode všeho škodného zmatku uřlivých činů; buď jí nepřemoženou obranou všem útokům lidu nepřátelského, a dejž nám svatý pokoj. Požehnejž i všem vrchním nařediž nás, Pane, svou svatou milostí, abychom šemi přáteli a sousedy časně a věčně blaženi Amen."

Avšak kdo všecko již neprosil Boha za milost omto světě, co národové historicky na země naší se byli objevili. Tyrannové, zpátečníci, odníci, usurpátorové a lid v otroctví mroucí — ý se dovolával spasení a pomoci. Avšak Bůh

nad námi panuje jeden; on zná nepravosti všech — on vede lid svůj zvláštními stezkami k svému spasení — on věčnou jest záštitou lidu a národů porobených, on vede je v otroctví, aby poznali jho tyranna, avšak Bůh je vede zase k slávě, dokážou-li, že slávy hodni jsou. Jako dítko, tak se i každá pravda rodí v bolestech. Boj jak v přírodě tak jest i mezi lidským stvořením; dnem plaší se noc, pravdou lež; a byť i lež dnes zvítězila, zítra musí vítěziti pravda.

Avšak jeví-li se Pařízek co vlastenec národu českého, tuť jest teprv Vavák superlativem všeho vlastenectví. Pařízek jeví se co dobrý muž, na rozum sice padlý, avšak spousty a krveprolití se hrozící, jakoby na světě za ten neb onen kus země, pro pouhý často rozmar které kuběny, krev na světě byla netekla potokem, porovnáme-li ho s Fraňkem J. Vavákem, jenž co najatý publicista, muž servilní a bezhlavý agitátor naší národní slávu blátem pokálel a národ, z něhož vyšel, oslepoval, aby nemohl prohlédnouti k světlu; jenž národu svázal ruce řetězem velikým jako tomu drakovi biblickému, jenž svržen jest do propasti, aby tuto dlel tisíc let a pak na krátko zase propuštěn byl.

Vavák narozen jest r. 1741; byltě sedlákem a rychtářem v Milčicích na král. kom. panství Poděbradském. R. 1786 obdařen jest od Marie Terezie *a Josefa* II. čestným penízem. Týž člověk za-

prodal ve své ultraloyalnosti duši svou a jal se v době, kdežto vulkánický výbuch lidu francouzského, dlouho svázaného, než nyní svobodného zachvěl kontinentem evropským, agitovati mezi lidem selským proti mladé svobodě.

Zraky všech porobených národů evropských obráceny byly k Francii: a podivno, stará propovídka kolovala tehda v lidu, že „Francouz do Čech robotu přinesl, že ji zase přijde zkazit.“ Francouz arciť robotu v Čechách nezavedl, avšak Francie to byla, kteráž vešker absolutismus v Evropě podporovala, kteráž byla zrcadlem a vzorem slávy absolutistické všem evropským dvorům a šlechticům. Ačkoli sedlák český nerozuměl soptění vulkánu francouzského, měltě přece jakési tušení, že Francouz přijde zkazit robotu. Poněvadž smýšlení takové mysli lidu českého bylo zviklalo, jal se „velký francouzožrout Vavák“ lidu českému s v o b o d u líčiti barvami nečistými, brojiti proti Francouzům a Napoleonovi všemi zbraněmi, pamflety, písničkami a t. d.

Aby lid český, rozkvašený přivedl k poslušnosti a od svobody, na národy evropské milostně ponejprv zase hledící, odvrátil, vydal r. 1796 knížku pod názvem: „Tma ve dne jako v noci na rozumu lidském, v národu francouzském učiněna, po všem světě rozhlášena aneb nynější vojna francouzská v Čechách mezi *sedláky uvažována*.“ Uvážíme-li, že

lid náš v Čechách málo uměl psáti a čísti toho času ještě, mělať knižka ta hojný odbyt, neboť již roku 1797 vyšlo druhé vydání. Avšak byla-li v které kotrbě tma ve dne jako v noci, nebylať nikde u větší míře než ve Vavákově.

Ostatně nemysli sobě nikdo, že Vavák nebyl muž vzdělaný, avšak právě proto, že vzdělanosti svou nad jiné vynikal, škodil národu tím více a zdržoval pokrok duševní. Arciť, když svatá aliance zvítězila, platil Vavák za věhlasného proroka v Čechách, neboť jak předpovídal, stalo se. Onen velikán, Napoleon I., zemřel co vězeň mocnářů evropských na Heleně, avšak mezi tím vydán r. 1811 finanční patent, a národ český zkoušel, co jest ta svoboda za strom jedovatý. Lid náš nevěděl, žeť finanční patent byl následkem bídného hospodářství, anobrž měl jej za následek té rozhlášené svobody, z které veškeré zlo pocházelo, jak Vavák neustále hlásal, tak jak dosud národ politicky nevzdělaný veškeré zlo přičítá každému svobodnějšímu ruchu, anižby k tomu hleděl, žeť jednotlivci za spásu lidstva se obětují pro lid, o jeho svobodu, jeho duševní a materiální blahobyt pracují a žeť jedině záleží na kabinetech vládních, mír a blahobyt evropský zaštěpiti na půdě veskrz a veskrz svobodné. Když tak se stane, pak volati lze: „Dejte císaři, co náleží císaři, a národu, co jeho jest.“ Avšak tomu Vavák jinak rozuměl aneb to jinak vykládal.

Národ, který se zdál vyjasňovati rozumem svým celý svět, děl Vavák, již nyní všech jasností toho rozumu pozbyl a jest u něho ve všem lidském běhu tma ve dne — jako v noci. A jak pak, a proč se ta vojna francouzská začala? Inu tu má Vavák pro náš lid, jenž ještě až po doby tolerance a později sobě liboval v berlinkách, pláči svatých otců, v zaklínání duchů a vzývání rozličných svatých k vykopání pokladů, snadnou odpověď na jazyku. Praví: „Začala se z pejchy a závisti a pro žádost panování a cti. Začali ji Francouzové bez Boha a bez práva, vedou ji bez svědomí a spravedlnosti, dokonají ji nešťastně a beze cti. Hlavně „co někdy myslel Lucifer a ďábel učiniti na nebi, to nyní stavové francouzští učinili na zemi.“ Nyní arciť víme, žeť mocnářové evropští vytasili zbraň toliko proti svobodě Francouzův a národů evropských vůbec, aby zvítězily absolutismus a legitimnost. Než tenkráte, kdežto evropští potentati pilně ostříhali lis tiskařský, nemohl se věcí takových našinec dočísti v Novinách Krameriusových.

Velezajímavé jest a svědčí o naší hlouposti, která arciť byla nezaviněna, jak Vavák líčí lidu našemu první počátky revoluce. I praví: „Když Francouzové pozorovali, že věci politické všudy místo a vážnost dosahují, začali vnitřními, totiž vírou, náboženstvím a svědomím pohybovati, vymohli nejprv

svobodu na tlačení jakýchkoliv kněh, aby bez censury a prohlížení každý impressor tlačil, co mu kdo k rukoum podá.

Tuť napsali a po všem světě rozesílali převeliké množství takových libomudrctvím sice omalovaných, ale vnitř svobodným duchem páchnoucích kněh, že jak je kdo četl, tak se v mysli rozviklal, že jak od svého jakéhokoliv náboženství, také i od dobrých mravů a všelikých starodávných pravidel odstupovati počal.

Tuť mu již byl kostel daleko, Pán Bůh příliš vysoko, modliti se mrzel, chudými pohrzel, písmo svaté zavrhoval, v učení víry pochyboval, všecka stará ustanovení držel za blud a mámení, církevní řády a pobožnosti měl za zisk knězský a za bláznovství. Místo knih pobožných napletli bezbožných, užívali všech a velikých vymyšlených ouskoků, skrze důvtipné výmluvnosti, veršování a milomudrctví, vydávání kronik čili tak zvaných románů; ty vždy svobodným duchem a nečistou láskou promíchávali, tak mladý vyššího stavu a učenější lid na rozuma a pravém smyslu pomátli, od čítání starých, Boha, spasení, práv, dobrých mravů a domácích své vlasť se týkajících kněh odrazili a odvedli. Každého rok něco nového vymyslili, tím chuť lidskou a mysl duši zajímajíce, však v tom nebyla nežli sama m kavá lež, licoměrnost, lektání uší, podvod rozum záhuba náboženství, zkáza mravů a díla ďáblů.

onhle jest byl začátek všech illuminatů, kteří se z toho semene i zde po celé Evropě zrodili. Potom vymohli od krále a sami svou mocí sepsali, jistou konštituci; potom dali natlačiti kněh právě dábelských, jakéhož myšlení rozum i srdce lidské se hrozí.“ — Výkladem takovým měl poznati nyní lid český celou francouzskou encyklopedii, znal Voltaira, Rousseau-a, Montesquieu-a, nyní seznal Diderota, Dalemberta, z Holbachu a Helvecia, avšak co neznal byltě dvůr Ludvíka XIV. a XV. — Lid český nevěděl, že tito mužové nepsali pro lid, anobrž pro dvůr, pro salónní společnost francouzskou, vůbec pro šlechtu evropskou, kteráž ve své bujnosti již se nudila. A za dobrý tón všem těm spisům sloužil nejlépe dvůr francouzský. Dvůr se veselil, až se opojil rozkoší, lid francouzský platil velké daně a sténal ve svém otroctví. Na dvoře panovala prostopášnost, na dvoře bylo vše směšné — Bůh a celý svět — toliko ještě v nejnižších vrstvách měšťanstva panovala ctnost. Dlouho trvala veselost na dvorech a bezstarostnost, než jednoho dne vyjasnilo se v učouzených dílnách třídy pracující; v hlavě dělníka se vyjasnilo jako v hlavě šlechtice; lid se sběh — a mladý advokát vyskočil na stůl a pravil: „Lide! nenech se mučit déle — budiž svobodným!“ — A lid přísahal, že chce býti svobodným. Tak počala revoluce. Lid, znaje

své povinnosti, dovolával se práv svých a dovolává se jich dotud.

Náš národ český byltě první v Evropě, jenž se opřel mistrem Janem Husem a Táboryty duchovnímu a politickému absolutismu, jenž dvě stě let slavně bojoval za svobodu, za práva lidská — avšak pokořen jest. Muži jak Hus, Jan Žižka, oba Prokopové, Peter z Chelčic a t. d. slavnými učinili nás v celé Evropě, postavili nás na roveň se starými národy co mučedlníky svobody. Avšak co záleží Vavákovi na slávě francouzské svobody a naší milé vlasti a nás všech? „*Někdy*," dí Vavák: „*ve vlasti naší také satan svobodou lid mámil a vůdce slepého, Jana Žižku, jakožto na rozumu slepým lidem představil a co z toho následovalo?*" i to, že od té doby již 450 let a ještě tolik po celé zemi smutných pustotin, hradů, klášterů, měst a vesnic, zbořenišťat ne bez podivení vidíme." Na štěstí hledí nyní napolo probuzený lid náš opět k dobám těm minulým, kdežto politika naše byla čistě lidská a národní. Žádné revoluci nelze pošlapat blahobyt národu takou měrou, jakou se toho dodělati může falešný systém vládní, na př. ta tradicionální politika Lobkovicova u nás, kteráž konsekventně k tomu pracovala, národnosti v Rakouské říši žijící netoliko nivelovati a pomíchati v jeden celek německý, anobrž i svobodu od hranic rakouských *vytlačovati.* Než o tom na místě ještě promluvíme.

átím vidíme, jakými zbraněmi se máchalo proti
pootevřevším sotva oči k novému životu, jak
á volnější myšlenka v lidu se utlačovala a v lidu
oddanství a málomocnosti se více a více utu-
. Do roka 1848 nevěděl lid náš jiného, než
u reakce byla namluvila, co za doby absolu-
rakouského slulo právem a pravdou; avšak
sil se kdosi o to, lidu nové vštípiti myšlenky,
mi by se na pravou dráhu byl probral? Ni-
Náš život byl jak v politice roku 1848, tak i
eratuře jednostranný a jednostrannost ta všude
ničila a ničí. Rozviňte veškeré síly své, aneb
ějte k tomu včasně, aby síly dřímající aneb po-
mi poměry domácími utlačené se mohly rozvi-
, — pak lze Vám bude opříti se všem cizím
kám a odolati všem nepřátelům, nechť jsou
ní, političtí. Dosud jsme sil svých nerozvinuli;
kázali jsme ani literárně ani politicky, žeť v
ém čase umíme bojovati a národ osvětlovati,
ž pohodlně jsme očekávali, až nové zahraniční
aty nám jakési stanoviště vykážou. Zanedbán-li
l a prospal-li čas svého vzdělávání se, kohož
lze z toho? Doufáme toho, jenž lid ze spánku
o z ohledů těch aneb oněch nechce vybouřiti.
k bouřit, jest slovo u nás neslušné, toho se
strana politická tak leká a štítí, jako někdy
ek a věru snad by se uměla ještě u nás svo-
tak *vykládati, jak ji* vykládal Vavák a jak

jsme již jednou politický um svůj osvědčili, ačkoli na politické korouhvičce naší skvěl se kalich Táborův! — Faktum jest, že jsme ode dob rozkládání-se reakcionářské moudrosti Vavákovy neuznávali, že není větší potřeby, než aby lid náš co nejrychleji v osvětě prospíval; faktum jest, že se nehledělo příprav k blížící se nové svobodné době politické; faktum jest, že Matice česká v době předbřeznové, netoliko málo činila, anobrž i velice zdržovala pokrok literatury a vnikání její v žíly národu, aby lid se stal dospělejším; faktum jest, žeť též Matice konečně za doby reakce posledního dvanáctiletí se stala ústavem dříve umrtvujícím, konečně však ústavem mrtvým; faktum jest, žeť internováním publicisty Havlíčka Borovského hůře jsme na tom stáli, než za doby předbřeznové; faktum, že když nový ruch v literatuře české za dob roků padesátých byl vznikal, ruch takový, rozkvašený láskou k osvětě a svobodě, v středu našem se potlačoval a kaceřoval. Čehož nadíti se měl národ český? — —

Jezovité zničili naši svobodu, zničili na hranici naši literaturu, uložili jsou národ český do hrobu. Čechie byla velkým hřbitovem. — Aby se potomstvu nestýskalo v Čechách, aby neplakal Čech na hrobech předků svých, naučili jsou Jezovité Čechy jednomu z nejkrásnějších umění — h u d b ě. V *neštěstí a porobě* národní bylať hudba útěchou. Če-

chův. Na hrobech svých předků, na hrobě slávy své hrál Čech veselé melodie, tančil v divé veselosti: kde hudba byla, tam Čech, kde Čech, tam hudba. Muzikantský národ Čechův putoval v bídě své světem, národům hrál písně veselé a v písních svých veselých i dojímavých, zapomněl jest Čech na svou duševní bídu — na svou svobodu.

Když však jsme počali z hrobu svých vstávati bylať píseň první pozdrav náš. Jednou jest pravda, domáhali se Táboři také píšťalami svobody národní; a jak tenkráte celý národ český píšťalami svými zval k tanci divokému, tak po dvou stoletích chopil se Čech houslí a klarinettu a verše tepal. V čele posledního umění stojí Václav Malezínek (1787) řemesla pernikářského starší tovaryš v Praze, a za ním se vine řada těch harcovníků našich, již doufali zpěvem dobývati hradeb.

Nepočítaje básníře příležitostné, již rozličné příjezdy, svátky, jmeniny, obrazy mocnářů atd. jsou opěvali, zrodilo se nám v projití šedesáti let na sto básníkův, počet valný, jakýmž se v žádném odvětví vědy a umění vykázati nemůžeme, avšak nejsou to, abys myslel, samí Zábojové, jež bohové byli pomilovali, již pěli od srdce k srdci píseň ze středa hoře, jimž od bohův v srdce dáno, jako Lumírovi, ký slovy i pěním Vyšehrad byl pohýbal i vše vlasti, pěti proti vrahom! — —. Nehlásal každý jako *J. Kollár*, že „kdo do pout jímá

otroky, sám jest otrok," nelíčil každý „pláč matky Slávy nad odrodilými syny," nebědoval, nehořil každý jako Jan Holý, řka: „Nad vámi zas tu musím ubohá já Sláva Rodička, odrodilí synové, hořko na srdci plakat; že k člověčenstvu přišli za svou hanbíce se matku. K cizím, co mne potřít chcú, utěkáte se vrahom; a mne tupit, v zlý žert a ohavný posměch uvádět, ba špatnou zlořečit smíte mi ještě hubou . . . Zdaž při prvním raději se neměl vám příchodě na svět „krk vykroutit aneb kosti na Tatru přibít?" Aspoň vždycky nových méněj bych snášela trápeň, méň žalov, méň zlou srdce bolestí žralo;" — ano nelíčil každý velké žaly národu našeho, jako Kamenický, Jablonský, Vocel, — předmětem rozladěné mysli básníkův našich bylyť z velké části malicherné body srdce lidského, luna a hvězdičky, rozličné Míny atd.

Avšak vedle toho byla i vlast hlavním terčem našich básníků, již jak konečně móda tomu chtěla, lučiště své napínali a dardy v centrum metali, jedni s patrným prospěchem a svědí jakousi tendencí, druzí pro pouhé ukojení citem rozplývajících se srdcí. I rozhoupali jsme se na perutích vlastenecké fantasie své do vlasti české tak, žeť snívajícím údy jsou křehly a mřely a anoť srdce teplé v prsou našich se ještě chvělo písní o vlasti poslední — ruku mdlou k činu nelze bylo zdvihnouti. *Než sledujíce* vešker směr básnické činnosti

naši, nelze zapříti, žeť tu a tam zvukové původní a melodické jakoby z těch dalekých sfér, kdež veškera krása a poezie bytuje, se ozývali. Idea krásy jest přirozena člověku. I třeba, aby tato esthetická síla, jakož každé člověku přirozené nadání, se vychovávala a vzdělávala, má-li poznáním zákonů bytosti své býti silou uvědomnělou. Poněvadž vyvinování idey jest rozličné podle povahy a všeobecné vzdělanosti národu, protož vylíčiti chceme působení některých básníků českých, jež mezi klassiky vřaditi sluší a v jichž čele se skví — *Čelakovský.*

Frant. Čelakovský narodil se v Strakonicích dne 7. března 1799 z rodičů chudých a byltě jediným synem. Otec jeho Vojtěch byl měšťanem Strakonickým. První vzdělání dostalo se Františkovi, jenž pak za doby filosofických studií v Praze sobě přidal jmeno Ladislav, v domě otcovském. Matka Anna naučila syna svého česky a německy čísti a počítati, načež poslán v desátém roku věku svého do školy městské. Po ukončených školách městských měl František podle vůle otcovy učiti se řemeslu tesařskému, avšak an řemeslo tesařské jemu nebylo po chuti a František raději by byl býval truhlářem, chtělatě matka syna svého míti velebníčkem, jak to vůbec přáním bývalo zbožných matek českých. Matka doufajíc, že konečně v stáří rodičů, syn jim *může býti podporou*, zvítězila nad otcem a

František poslán jest r. 1812 na gymnasium Budějovické, kamž mu dobrá matka prádlo a chléb až do syntaxi čili čtvrté třídy latinské byla nosívala.

Čelakovský studoval sice pilně, avšak s neznačným vyznamenáním, neboť milejší byly jemu studie soukromé, nežli věci školní. Záhy přilnul k německému básníkovi Schillerovi a čítával s rozkoší básně jeho, zapomena na to, žeť vedle Schillera stává ještě povinností školských. Nebažil po tom, státi se premiantem; duch jej unášel do sfér vyšších, kdež trůní ona věčná krása, ukolébána rájskými melodiemi a sny poetickými ověnčena, kteráž toliko vyvolence vine na ňádra svá. Německý Schiller byl Františkovi veškerým nebem; Schiller provázel jej na procházkách, v Schillerovi a později Göthovi kochal se Čelakovský osamotnělý.

Jak často zatoužilo srdce jeho opojené luznými sny po příteli, jenž by porozuměl oné tísni duše poeticky naladěné, jenž by rozuměl jeho citům, jeho ideálům! — Avšak za nedlouho svedl ho osud s jinochem, jenž mu přítelem zůstal do smrti. Byl to Josef Kamaryt, spolužák jeho v Budějovicích, as o dvě leta starší. I bydleli spolu v jednom pokojíku; oba přivábila musa. — I jali se veršovati, spisy básnické kupovati, tak že v kufřících svých více měli kněh než prádla, aneb zase každou dobrou báseň sobě opisovali. Veseli byli dnové básnících *přátelů* našich. Vše co jim do ruky se dostalo,

pilně čítali, avšak nazvíce spisy německé. Literatura česká byla toho času netoliko velmi chudá, anobrž i ty plody, jichž stávalo, v krajích jižních po řídku byly rozšířeny; avšak navzdor tomu poštěstilo se našim přátelům Hromádkových listů v Budějovicích se dopíditi.

Jan Hromádka, učitel české řeči a literatury ve Vídni, počal rokem 1813 vydávati časopis pod názvem „Listy Vídeňské či prvotiny pěkných umění," mající směr dílem zábavný, dílem poučný. Žel část zábavná nejvíce zastoupena byla onoho času básněmi lyrickými, snadno pochopujeme, avšak básně byly hlavním živlem našich přátel, již z pramene toho čerpali a každou lepší báseň sobě opisovali. Nedlouho bavili se spolu mladí básníkové naši. Po čtvrté latinské třídě bylo spolubydlení Čelakovského a Kamaryta v Budějovicích přetrženo. Matka nemohouc více obtížné cesty konati do Budějovic, přemluvila syna svého, aby nyní studoval v Písku, kdež jí byl František více na blízku. V třídách humanitních v Písku vyučoval tehdá prof. Alois Uhle. Uhle, jenž co ředitel reální školy ve Lvově roku 1849 byl zemřel, byltě vyhlášen ve vlasti české za nejurputnějšího nepřítele Čechův, poněvadž r. 1812 byl vydal brožurku, kterou podezříval působení vlastenců, hlavně však působení Jungmannovo. Za tak přenáhlený čin, ač mysli více podrážděné, nežli nepřátelské *a odporné národu* českému uvrhl jej

Jan Kollár v „Slávy dceři“ do pekel. Avšak jak nám jej Čelakovský líčí, byltě Uhle netoliko výborným učitelem, anobrž jemu děkuje a co živ vděčný jemu za to zůstal, že byl mezi „prvními, kteří lásku k mateřskému jazyku v něm jsou byli vzbudili, učiníce jej pozorna na jeho krásy a dokonalost.“ V Písku přilnul Čelakovský s veškerou láskou ku školským předmětům a onen dříve poněkud nedbalý student stal se žákem nyní nejvýtečnějším. Na gymnasium píseckém položil Čelakovský základ ku klassické vzdělanosti své. Ve školách humanitních učil se Čelakovský tomu, v čemž básnictví a řečnictví záleží; básnickými vzory byly mu dosud plody německé, avšak Uhlem roznítila se nyní v duši jeho touha po českých básních a touž měrou, jakouž byl dříve přilnul k literatuře německé, oblíbil sobě literaturu českou a v brzce nedostávalo se zdrojů, z nichž by byl býval čerpal a duši svou byl kojil. Odbyv poesii čili první humanitní třídu, zřídili studující Strakoničtí o prázdninách divadlo, na kterém i Čelakovský co dilettant ve hře Štěpánkově „Korytané v Čechách“ byl vystoupil. Při zkouškách seznámil se Čelakovský s Janem Plankem, měšťanem a mistrem usedlým, pozdějším věrným jeho přítelem, jenž jsa horlivým vlastencem, valnou choval bibliotéku všech v novější době vyšlých spisů českých. Pramen bohatý se nyní vyprýštil Čelakovskému. I *četl aneb studoval* pilně Puchmírovu sbírku básní a

zpěvu, Palkoviče Musu ze slov. hor, ježto 1801 ve Vacově byla vyšla a Nejedlého Hlasatele českého, vydaného ve čtyrech svazcích od r. 1806—1818. Od této doby věnoval se Čelakovský celý Muse české. —

Obě léta humanitních studií svých vídali se Čelakovský a přítel Kamaryt toliko o prázdninách, avšak navzdor tomu byli přátelé nerozdílní. Čelakovský odebral se nyní do Prahy, aby se oddal studiím filosofickým. Avšak Praha, ono srdce vlasti české, onen střed, ono působiště duší mladistvých, jež zahořevše láskou k milé vlasti své, jaly se vzkřísiti jazyk a literaturu českou, jak mocně působila na Čelakovského, jenž vešker vlastenecký svět dosud zhížel ve svém Kamarytovi a Plankovi! — Jak mocně však duši jeho byla nadchnula láska k vlasti a poesii, o tom svědčí listy jeho ku Kamarytovi. Avšak mimo kruh vlastenců českých zvláště naň působil v prvním běhu studií filosofických professor Bernard Bolzano, jenž až do roku 1821 učitelský úřad svůj ve fakultě filosofické byl zastával. Bolzano byl Němec. Avšak Němci počínali sobě onoho času velmi liberálně; anať politika Vaváka po vlasti české v rozličném zakuklení od města k městu ještě byla bloudila, jal se André ve svých „Oekonomische Neuigkeiten," v obsáhlém „Hesperu" a svém „Nationalkalender" pojednávati o velkých *a důležitých otázkách*, o státu a církvi,

o všem, co se týkalo pravé osvěty a práva, porovnávaje novější systém politický s systémem Josefinským, kterýž byl pravou protivou systému onoho. I neustál bojovati za právo a svobodu svobodného vyvinování-se národu tak dlouho, až konečně přinucen byl se vystěhovati. Druhý, pro pravou osvětu nadchnutý muž byl Bolzano; rozpaloval náboženskými přednáškami svými mysli jinochů českých pro ty nejvyšší zájmy člověka a občana takou měrou, žeť mnohé rozechvěné srdce citem národním překypělo a mnohá myšlenka se vznesla nad míru předepsanou. I Bolzanovi dostal se los André-ovi podobný, — byltě r. 1821 s úřadu učitelského sesazen. Nyní liberalismus opět v Čechách umlknul na dlouho.

Jak mocně Bolzano na Čelakovského byl působil, souditi lze z jeho vlastních slov, ať pravil r. 1851, že to nebyla tak část náboženská přednášek Bolzanových, jako část filosofická, ježto jímala jeho pozornost, a že všecko, co z filosofie zná, téměř děkuje toliko Bolzanovi. I rozhárala se duše jeho k činům velkým, mohútným a v době rozechvěné mysli básnické zrodila se r. 1818 báseň „Na smělost.“ „Ohněm šlechetný tvým,“ dí Čelakovský, „zahořev Kolomb, v pusté lodí svých někdy vehnal moře; Stěžněm jejich umdlévajícím Svítila tvá pochodeň . . . smělosti . . . Otcův našich, ach rozpaloval mysl Duch někdy tvůj též, Vhnízdilo *dříve než V šťastné*, samostatné obydlí Plémě cizích

se loží — — b o j á c n é.“ — Téhož r. 1818 dostal se Chmelenský do Prahy a vcházel vždy v užší a srdečnější přátelství s Čelakovským, jehožto již dříve v Budějovicích byl seznal. Poznáme později, jak obětavého a věrného sobě naklonil přítele.

Druhý rok filosofický počal Čelakovský studovati opět v Budějovicích, bezpochyby za tou příčinou, aby se připravoval k budoucímu stavu, maje rok na to vstoupiti do semináře Budějovického.

Avšak rozpálen ideou vlastenectví a znaje důležitost staročeské literatury, počal vážiti sobě pokladů literární vzdělanosti našich předků a píditi všude po knihách starých. Náhodou seznámil se se služebníkem jistého kanovníka v Budějovicích, kterýž choval valnou staročeskou blibliotéku. Služebník ten, nakloněn jsa horlivému mladíku českému, tajně půjčoval jemu knihy z bibliotéky svého pána, avšak najednou snesla se bouře nad hlavou Čelakovského. Jednoho dne, jak služebník byl donášel knihu Čelakovskému, byltě od pána svého zadržen. Na neštěstí byla to „Postilla Jana Husa, mučedlníka Božího, na evangelia, která se čtou přes celý rok.“

I nastala nyní veliká konfrontace. Ortel zněl, poněvadž studující Čelakovský knihy zapovězené a náboženství katolickému odporné čítá, budiž ze školy Budějovické vyloučen. A tak se i stalo. Nějaký čas bloudil po vlasti české, aby pobouřenou mysl svou

ukojil, načež teprv r. 1820 v Linci druhý rok filosofie započal.

Jeden rok studií arcit bylť zmařen, nikoli ale co do literárního pokroku jeho.

Známí nám již „Počátkové českého básnictví," kniha vyšlá to v Prešpurku r. 1818, mocně naň působili. Vznikla hádka, zdali prosodie česká se zakládá na kolikosti sylab čili na časomíře aneb na přízvuku. Jedni hájili lehkost přízvuku, druzí zavrhující taký filologický a esthetický blud hájili časomíru spolu za tou příčinou, že přízvučná prosodie Němcům byla obvyklá, v jejichž šlepějích Čechové od století jali prý se kráčeti. Čelakovský jsa o důkladnosti a pravdě toho přesvědčen, aneb zmámen jsa autoritami, hájil časomíru horlivě po čas živobytí svého a počal již tenkráte své vlastní, podle přízvuku složené básně proměňovati. Avšak podivno, ač theorii časomíry hájil, přece v praxi pozorovati lze při básníkovi Čelakovském, jakési kolotání mezi prosodií přízvučnou a časoměrnou. Tomu nelze jinak. Prosodie časoměrná jest klassická, přízvučná však národní, přírodou a nikoliv umem zdělaná; a protož doufáme, žeť časomíra nikdy nebude měrou básnictví českého. Onoho však času, když Šafařík byl umdlévající život literární spisem svým rozněcoval, panovala ta manie, vše převáděti na půdu klassickou. I to bylo sice dobré; avšak věru nenapadne nikomu, utěšené básně rukopisu kralodvor-

, jako Záboj a t. d. dle časomíry předělávati. ně navzdor klassičnosti nepěli jsou přece naši čečnější básnikové jako Kollár, pěvec „Slávy „“ Jablonský a Erben časoměrou, anobrž přím; poněvadž národu živému daleké jsou ve- chladné, mramorové formy klassické. Avšak písně rukopisu kralodvorského na Kollára a ovského více byly působily, než oblíbení Vir- atd., dokazuje Šafařík sám, tvrdě, žeť zvláště česká poesie, majíc v čele Kollára a Čelakov- jedině děkovati má básním Kralodvorským, ět se povznesla a ušlechtila a z čistých pra- národního básnictví duši svou kojila. Avšak ještě důležitější věcí byly tehdáž náhledy ovského tříbeny a na novou dráhu dovedeny. ha totiž,“ píše J. J. Hanuš, „která hnala Če- ského ke starým knihám českým, hnala ho i arým plodům literatury české, nepsaným a ne- ým, hnala ho slovem od písemnictva k tradicí ní a to předně k zpěvům národním. Jednotli- každý bývá v národě svém téměř tím, čím bývá em těle čidlo jednotlivé. Každé čidlo tělesné totiž mimo tělo ničehož a nezná ničehož, pomocí toliko těla, ba i jen pro tělo cítí, slyší a p. čili, abychom to poněkud důkladněji tělo samé jen pomocí svých čidel cítí a po- vše, co uvnitř sebe chová a co zevně na st jeho *doráží. Jsouť* ovšem v těle různé

druhy a stupně čídel čijících, jsou i nástroje tam beze všeho citu: avšak rovným spůsobem nalezneš i v národě každém různých údův národních, z kterýchžto jedni téměř ani nevědí, že patří k nějakému tělu, ačkoliv se přece šťávou těla všeobecnou živí; jiní opět tuší toliko, co jsou, a ještě jiní vědí zřetelně a jasně netoliko, že jsou údové národní, nýbrž poznávají i celý národ svůj. Právě za mládí Čelakovského objevovalo se v oboru pěstovatelů literatury národní více takých mužů, kteří konečně byli poznali, že národ celý není snad němou toliko tváří, nýbrž že, jako veškerý tvor rozumný, i národ celý cítí a poznává krásy přírody a krásy lidských postav a že dojat vzornými těmito krásami je jaké zpěvem ve svých národních básních slovy odráží, stávalo, dím, za mládí Čelakovského mužů, kteří byli poznali, že národ se pamatuje na události dávnověké, poeticky si je uspořádav v národních pověstech, ba že konečně co rozumný tvor i rozumuje o svých obyčejích, mravech, právech a jiných společenských svazcích a to v národních svých příslovích. Ano poznávali tací mužové, že národ procitlý svým krasocitem a fantasií, svou pamětí a konečně rozumem svým rovnou měrou se honosí, jako každý jednotlivec dospělý.“

V Linci studovalo s ním několik Korutanů, kteří Čelakovského obeznámili s nářečím jihoslovanským i písněmi jich národními; mimo tyto jinochy

poznal však i v Linci dobrého přítele, který jeho vzdělání namnoze napomáhal. Fr. Klicpera, záhy zemřelý bratr našeho dramaturga Václava, snažil se jemu, jenž se videl v Linci jako ve vyhnanství, pobyti v Linci učiniti příjemnějším. Bystrý zrak mladíkův vyhledal brzo příležitosi, užíti i těchto trpkých okolností k obohacení slovanských vědomostí svých. Knihovna Klicperova poskytovala mu ruské knihy a nyní naučil se ceniti i novější literaturu Rusův. Jinoch ačkoli teprv dvacetiletý přece prohlédnul již onen trapný, svízelů plný život, kterýž křisitele a pěstovatele národnosti naší očekává, chce-li na dráze nastoupené setrvati co pravý, čistý karakter; i vznikla v duši jeho myšlenka jíti do Ruska a pracovati tamo v zájmu národů slovanských. Dne 14. února 1820 psal příteli svému Kamarytovi, že se hotuje do Rus a sice až ku dvoru carovu, an prý Alexander vše cokoliv v umění prospívá, do svých zemí vábí, a již ku konci téhož měsíce psal hraběti Kolovkyrovi, ruskému vyslanci ve Vídni, nabízeje služby své ruskému národu a prose zároveň za průvodčí listinu do Rus, než ruský vyslanec musel mu dáti zápornou odpověď; úmysl jeho se zvrátil.

Do třetího roku filosofického spěchal Čelakovský opět do Prahy, kdežto r. 1821 odbyv filosofii, veřejná studia svá byl dokončil. V Praze zaopatřili jemu bratří *Preslové vychovatelství*; avšak navzdor

tomu, že mu pět jinochů bylo vychovati, přece zdarně v započatých svých studiích slovanských prospíval, aniž by muse své byl nevěren. Již dne 27. června 1820 vybízí Kamaryta, aby v hromadě básně své na rok vydali, nazvavše je „Poetické zábavy," avšak s toho sešlo.

Nadšeným obdivovatelem byl tehdy Čelakovský jarého života literatury novočeské.

Právě tohož času obíral se Jungmann sanskritskými studiemi pro tehdejší čas neobyčejnými, poněvadž Bopp, patriarchou veškerých studiích sanskritských a porovnávajícího jazykozpytu vůbec nazvaný, sám teprv r. 1816 byl vydal svůj „Konjugations-System der Sanskrit-Sprache;" Hanka vydal svého „Igora Svatoslaviče" a „Tristamem" sbírku starobylých skládání byl ukončil; aneť vědecký časopis „Krok" (1821—1840) zdarně ve směru svém pokračoval. Mimo to nalezen jest toho času královédvorský rukopis, kterýž v celém Slovanstvu velké neočekávané spůsobil hnutí.

Podivno, že i Čelakovský náležel k těm, již jako Dobrovský, o přesnosti Libušina soudu jsou pochybovali, jsa toho domnění, že Jungmann a Hanka jsou falsifikatory jeho. Avšak záhádka ta podivně rozřešena jest. Kohož by vůbec vyjevení Libušina soudu zajímalo, přečti sobě svědectví o nalezení Libušina soudu v čas. Musea král. česk. 1859 str. *28—57 a 102—106.*

Dokončiv studia svá v Praze, nevěděl co či-

niti. I nastaly nesnáze nové. Co počíti, aby sobě pojistil budoucnost? Ke stavu kněžskému necítil se povolaným; k úřadu profesorskému, ku kterému se nejvíce klonila mysl jeho, viděl přístup nesnadný. I opět zmocnila se ho myšlenka ujíti do Rus; a čím více se byl ponořil mimo básnění v studia ruská a filologická studia nářečí slovanských vůbec, tím více dozrával v něm úmysl ten. I vybral se nyní do Vídně, aby se osobně ucházel u vyslanstva ruského o přijetí v službu ruskou. Avšak marně! — Vida se oklamána i v této poslední a nejmocnější naději, oddal se nyní zcela svým studiím, živě se při tom jako dříve soukromým vyučováním.

Spisovatelská činnost jeho byla hned tehdy podivuhodna.

Nejsa laikem v nižádné literatuře zvláště přilnul toho času k německému spisovateli Herderovi, jenž co humanitní kosmopolita ve spisu svém „Ideen zur Gesch. d. Menschheit“ první z Němců spravedlivě byl posoudil Slovany a Němcům hříchy, jichž se na Slovanech byli dopustili, byl vyčítal. Jakoby na vděk přeložil Čelakovský již r. 1822 Herderovy listy z dávnověkosti, květnou to sbírku poetických pověstí východních, jež pak roku 1823 tiskem byl vydal.

I předsevzal sobě Čelakovský nyní každý rok nějakým českým spisem zaznamenati a zachovati v památce. *Avšak čím dále* na dráze spisovatelské

byl postupoval, tím více nedůstatků se jemu jevilo v literárním životě českém: tu stěžoval sobě, jak bídná prosa za našich dnů v jazyku českém, řka, že z nově vycházejících kněh raději veršem psané čte, nežli prosou; tu zase vešker v literatuře naší panující mdlý směr se mu znechutil. R. 1822 vydal své „Smíšené básně“ a ještě roku téhož uvázal se u vydání sebraných národních slovanských písní, povzbuzen jsa k tomu bezpochyby Hankovou „Prostonárodní muzou srbskou“ vydanou r. 1817. Ve východní části československých vlastí sbíral Kollár, Šafařík a j. zpěvy národní, v západní opět činil tak Čelakovský: všickni doplňovali své práce vzájemně, ačkoliv se osobně tehdáž ani neznali; všickni vycházeli z té zásady, že národní básnictví slovanské přepodivný jest strom a čarodějný, jehož každá haluze jiným a jiným obsypána jest květem — květem přerozkošným k vůni i pohledu a při tom tak rozdílným od sebe, že nic podobného tomu nelze najíti po veškerém země naší oboru.

První díl „národních písní slovanských“ vyšel r. 1822 a dedikován jest Hankovi. Avšak podniknutí bylo skutečně nesnadné, poněvadž již první dílek se dělil na tři knihy, jichžto první obsahovala české, moravské a slovanské básně, druhá velko- a maloruské, srbské a lužické, třetí pak podávala co poetický přídavek svatební písně, zlomky písní a hádanky národní.

Druhý díl dedikovaný Polákovi Brodziňskému vyšel r. 1825, třetí r. 1827 Srbovi Vukovi Karadžičovi.

Paedagogem byl Čelakovský v Praze až do r. 1828. V těchto letech obíral se Čelakovský dílem studiemi filologickými, dílem zase básnictvím. Co filolog považován 24letý Čelakovský za autoritu, jemuž zvláště Jungmann byl nakloněn, nemeškaje obeznámiti ho se Slovany slovútnými, Čechy a Prahu navštivujícími. Avšak neobíral se pouze, jak by se myslelo, jazyky slovanskými, dosud živoucími, anobrž i jazykem staroslovanským, o němž soudil, žeť dobrá známost jeho jest jazykozpytateli slovanskému tolik, jako dobrému hudebníkovi známost generálního basu; a současně studoval i litevštinu a jazyk vyhynulých Slovanů polabských, z něhož 17. a 18. století některé dílem tištěné dílem rukopisné toliko slovníky se zachovaly.

Všecky tyto slovníky sepsal si Čelakovský velmi pracně a uspořádal je v rocích 1826—1830 v jeden etymologický slovník pod názvem „Vocabularia linguae Polabicae atd.," kterážto práce roku 1830 do Sv. Petrohradu akademii ruské zaslána byla a tamo bezpochyby ještě leží.

V těchž letech r. 1827—1830 požádán jest dopisem Angličana Johna Bowringa ode dne 27 dubna 1827 z Londýna, aby mu usnadnil nesnáze v pochopení a v překládání kralodvorského ruko-

pisu a pak aby mu sestavil literární zprávy o plodech a pěstovatelích moderní české poesie. John Bowring, znamenitý to žák Benthama, filosofa, v oboru národní ekonomie, pak v stáří svém konsul anglický u Číňanův v Kantoně, jenž dříve již cestoval v záležitostech vlády anglické po celém tehdejším světě, oblíbil sobě národní poesii slovanskou v té míře, že již r. 1821 „Specimens of the Russian poets“ v Londyně ve dvou svazcích a roku 1827 „Specimens of the Polish poets“ a „Servian popular poetry“ též v Londýně byl vydal.

Čelakovský seznav, že Bowring známost a chválu poesie slovanské po celém Angicku, ano i v Americe rozšiřuje, viděl se nucena již ze stanoviska vlastenského v práci takovou, ač unavující se uvázati. Konečně sestavil Bowring svou „Cheskian anthology“ a podal ji do tisku kněhkupci londýnskému, kterouž však Bowring, poněvadž za nedlouho na jmění téhož kněhkupce vypsán byl konkurs, teprv roku 1831 z massy konkursní sobě vymohl a na světlo byl vydal pod názvem „Cheskian anthology: being a history of Bohemia, with translated specimens by John Bowring.“ V anthologii té umístěny jsou životopisné zprávy o Kollárovy, Šnajdrovi, Jungmannovi, Šafaříkovi, Hankovi, Chmelenském, Polákovi, básníkovi „Vznešenosti přírody,“ Puchmajerovi, Langerovi, Turinském a Kamarytovi, kteréž *sepsal Čelakovský*. Vděčný Bowring složil již roku

zvláštní báseň anglickou na Čelakovského, kterouž v dotčeném, Čelakovskému věnovaném spisu byl umístil. Avšak dle listův Bowringových souditi lze, žeť Čelakovský ještě jinými pracemi anglickéko literata byl zanesl, o nichž není památky.

Po vydání národních písní slovanských uvázal se Čelakovský u vydávání slovanských národních přísloví, o čemž píše příteli svému Kamarytovi, řka: „Mnoho již sebráno a vytaženo. Myslím, ač to nemalé práce státi bude, je dle obsahu rozpoložiti, tak aby ne jako stádo běžíce, na své ceně tratily, nýbrž teprva ve spojení k jistému celku, čtoucímu dokonalé podněti o filosofii, mravnosti vtipu a t. d. našeho lidu dodaly.“

Kamaryt rozradován tímto úmyslem, píše, žeť napotom nebudou scházeti než národní povídky, avšak i o to všemožně postaráno jest. Avšak zdá se, jakoby sbíráním neunaveným práce mu byla rostla pod rukama; nemoha práci svou na rychlo ukončiti, vydal teprv roku 1837 ukázku své sbírky i s theorií příslovní; celá sbírka na 15.000 přísloví rozmnožena vyšla teprv r. 1852.

Ačkoli, jak z toho co jsme pověděli dosti patrno, že Čelakovský v oboru vědeckém síly své nad míru byl napínal, hleděl mimo to k všestrannému vzdělání svému knihy právnické, týkající se zvláště státovědy, studovati, aniž by pro to byl zavrhl péro básnické.

Petrarka, Walter Skott, Bürger a Göthe byli toho času jeho nejmilejší básníci.

Již r. 1824 počal překládati z Göthe-ho malé dráma: „Die Geschwister," kteréž však teprv roku 1827 pod názvem „Márinka" na světlo tiskem vydáno.

Z Waltera Skotta vybral sobě báseň „The lady of the Lake," kterouž pod titulem „Panna jezerní" r. 1827 na český jazyk vyložil a na začátku r. 1828 také byl vydal. I zaslal dva exempláry do Anglicka, jeden Johnu Bowringovi, druhý Walteru Skottovi, jenž se mu za to vlastnoručním dopisem z Londýna od 19. dubna 1828 velmi přívětivě byl poděkoval.

Téhož roku 1827 vydal Čelakovský i „Litevské národní písně" z původního jazyka dle sebrání dra. L. J. Rhesy přeložené. Mimo to nalezají se básně Čelakovským složené, dílem v časopisu „Kroku," dílem „Poutníku" v rozličných ročnících.

Jistý scučasník líčí nám podobizu as tři a třicetiletého Čelakovského, v níž se zračí povaha jeho. Do roku 1833 scházívali se vlastenci čeští na večer v kavárně u Ritzenthálu v celetné ulici č. 564, načež se přestěhovali do kavárny u Komárků, kteráž byla v starém Ungeltě hned v pravo při vchodu se strany Svatojakubské. I píše týž současník: „Ještě se dobře pamatuji na okamžik a jeho *dojem, když jsem* tam ponejprv vešel a opodál u

stolu se usadiv, slyšel od přítele, jenžto mi šeptal: Tamto u toho stolu vzádu jsou: ten s tou bílou malou dýmkou je Čelakovský, ten co tak živě mluví, Chmelenský; tam ten, co se právě tak hlasitě zasmál, je Franta . . .“ „Já tam hleděl ostýchavě a s jakousi uctivostí. Chmelenský byl jako rtuť.

Čelakovský vypadal s tou dlouhou sádrovou dýmkou jako vtělené flegma: mluvil málo, když ale promluvil, bylo pozorovat, že to bylo něco rázného aneb dle lehkého úsměchu, jakýž kolem úst se mu zachvěl, něco štiplavého, ostře pronikavého, bylo pozorovati, že zřetel celé té malé společnosti k němu se obrací a že jej takořka za svou hlavu považují.“ Týž byl překladatel epigrammů Martialových, neuprosný, nemilosrdný soudce nadutých básníků českých, spisovatel literatury Krkonošské (Čechoslav 1824 str. 51—109).

„Má snaha tam čelí, abych živ byl s národem národ se mnou. Kdo za tímto heslem nebojuje, nesa takovýto plamen ve svých prsou, nedojde do slíbené země, aniž hoden tam dojíti; spisovatel i není synem své vlasti.“ Tak mluví Čelakovský. ...ití vysoké povinnosti spisovatele českého povědom duševní převahy své, avšak právě proto vznáší se ...zně nad veškerou miserií poloviçaté jsoucnosti ...orem a satyrou, jimiž šípy potměšilého osudu ...ně odráží. Logika historie soudí vždy toliko ... činů, nikoli však podle citů vznešených aneb

srdcí rozplývajících se; než kde bylo činů jakýchsi? — Logika ta jest immanentním zákonem rozumného běhu světa, jemuž sentimentální idealista vždy za obět musí padnouti. Básník nemá smutkem sentimentálním po čas života svého rozvažovati osudy pozemské krásy, tím méně však jeviti jakousi utuhlou lhostejnost abstraktního myslitele; on má tu zvláštní přednost, spravedlivým býti k jednotlivci, aniž by celek obětoval, on má to výhradní právo, nejvřelejší účastenství projeviti trpícímu a poznáním a uskutečněním zákonů skutečného života docíliti smíření. — Avšak praví se, žeť snadněji velké i dobré skutky opěvati a líčiti, nežli dodělati se jich. Stává u nás duchů, jichž idey jsou právě tak fragmentární jako jich vědomosti. Jak spanilé třeba písně takových básníků, jak pikantní třeba ty nepatrné plody takých spisovatelů, to vše nesvědčí přece o velké duševní síle spisovatele! Jsouť to pouhé jiskřičky sršící, jež snadno zahasnou. Avšak ty duchy teprv, již jiskřičky takové u velký mohútný plápol byli rozdmýchali, máme za velké autory. Kolik jich bylo za doby Čelakovského? — Podobalo se tomu, jakoby naši básníkové toliko jistý počet melodií byli nastudovali; když ty melodie se přehrály, počalo se zase od repetice aneb s rozličnými variacemi. Jest to zvláštní přednost nadaných duchů, lišících se povahou a intelligencí svou od velké hromady, žeť bolest a bída

hroty nejostřejšími na ně doráží. Tací duchové pociťují bídu a bolesti netoliko déle a hlouběji, anobrž v žalu svém, bičováni nouzí a chudobou, poznávají veškeru křivdu osudu, kterýž je ponižuje a jimi v bláto metá, kterýž jim odkázal práci robotnou a chudobu, ať prostřední duchové po pansku se rozkládají, ať plody zralé jim padají do klína, anižby ruky své byli přičinili.

Co vyplývá z toho? — Má duch takový bídu a bolesti své na odiv okazovati světu? — Nikoli; to nudí společnost a věru, vše je duchům takovým dovoleno, toliko nudnými nesmí býti. Tak pociťoval a soudil i Čelakovský. Což divu, když svět muže takového docela opačně posuzuje? — I ozbrojil se Čelakovský satyrou a jal se kárati veškeru tu českou společnost, ten česko-slovanský život náš, kterýž se nikterak srovnávati nechtěl s jeho ideálem; jal se metati střely své po všech stranách, kde ničemnost a prostřednost se zahaluje v plášť klassičnosti a veřejného uznání. Což divu, žeť Čelakovský, neměl-li dříve přátel, nyní hejno potutelných nenávistníků a osobních nepřátel, šípy jeho raněných, se vyřítilo.

R. 1824 sepsal a uveřejnil svou literaturu Krkonošskou v Čechoslavu pod jmenem Marcián Hromotluk Konárovic. V literatuře Krkonošské počal Čelakovský v rouše smyšlených a schválně podle *obdoby utvořených plodů* českých tehdejší lite-

raturu českou co do formy a obsahu vtipem satyrickým ponejprv nabírati. „Jakýs spisovatel český stěžoval sobě," píše Čelakovský, „a při této příležitosti jaksi taksi spolu se honosil, jak to literatura naše sama sebou, to jest vlastním vnitřním pudem a nezištným přičiňováním, působením a stvořováním svých hajitelů a bojovníků pod práporcem Uměny se pučí, zelená a kvete, vůni libou vydává — dejž Bůh, aby i zrála a ovoce nesla! — a to vše sama sebou, nijakým římským mecenášem, nijakými Medicejskými a Výmarskými dvory hejčkána a pěstována, aniž nalezši kdy jakých Ludvíků francouzských. Měl sice onen nejmenovaný pan spisovatel nejnovější literatury české dobře, avšak jen tak dalece dobře, an úsudek jeho rokem dva a dvacátým pronešen byl. Ale kdožby se toho nadál, jaké hrozné, přehrozné změny v přetoku dvou let státi se mohou. Kdyby za našich dnů takového cos péro psáti se opovážilo, aj, tuť bych třeba já sám povstal pouče a přesvědče jej, že nejsme více osaměli v doubravě hříbkové, že nejsme opuštěná žežhulčí vajíčka, nýbrž, že jsme i my nalezli svého Mecenata — hádejte koko? — R y b r c ó l a."

I vykládá nyní Čelakovský titanské práce milostivého p. Řepočeta. Chtěje nejpevnější základy k vystavení budoucího chrámu Uměn českých položiti, *předevzal* vystaviti nádherný hospitál pro 40 *českých spisovatelů*. Hospitál bude po čtyry pochodí.

Ve čtvrtém bude připraveno obydlí prostorné pro 10 básníků a řečníků; v třetím pro 10 dějepisců, v druhém pro 10 lexikografů a grammatiků a v prvním pro znatele ostatních daleko široko sáhlých větví vědomostí lidských. Marciána Hromotluka úřad nyní jest každou z toho hospitálu vyšlou knihu nikoliv censorovati, ani kritisovati, anobrž zastávati úřad pochvalopisce Krkonošské literatury. Každý spis má dvě strany, dobrou a zlou; povolání Hromotluka buď první vynajíti a světu ukázati; nechť se s druhou zaměstnává, komu prsty a záda svrbí. Že každá kniha se chváliti může, o tom má Hromotluk to nejlepší přesvědčení. „Každá čepička najde svou hlavičku," píše „a já směle tvrditi mohu, že ještě, co se knihy tlačí, nevyšla kniha, která by se aspoň n ě k o m u byla nezalíbila — a tomu někomu budu každou knihu schvalovati. Mohlo by se státi, že by mně někdo vytýkati mohl, jakým právem tolik sběhlosti, schopnosti a umělosti sobě osobovati se osměluji, an práce celé učené společnosti Krkonošské posuzovati se osměluji. Avšak neposuzuji, pochvaluji a to smím, to mohu i při své sebe skrovnější učenosti. Kniha na světlo vyšlá se může pochváliti, třeba čtena nebyla — ze samého titulu." Takžto posud u nás panuje, buď se pochvaluje aneb zlomyslně trhá — vše podle protekcí některého kafirníka. Avšak známo, žeť spisovatelství české za doby Čela*kovského tak jak* až podnes nenáleželo k

řemeslům, která mají zlaté dno. Spisovatel pracoval, sbíral kůrky a mořil se, an nakladatel z literatury stavil sobě domy. Učená společnost Krkonošská vydala z toho ohledu knihu pod názvem: „Nejjistější prostředek, pomocí kterého jedenkaždý člověk buď stavu kteréhokoli za krátký čas zbohatnouti může a musí.“ Na knize takové trpěla nejenom naše vlast a literatura, ale celý svět dlouhý čas patrný nedostatek; a za tou příčinou vřele pochvaluje Hromotluk snahy učené společnosti Krkonošské. — Avšak nastojte! — nyní se vine řada spisů satyrických!! — „Satyry! satyry!“ — zvolá Hromotluk. Neprorokoval bych zajisté panu spisovateli nic dobrého v Čechách žijícímu a v Čechách satyry (!) píšícímu, kdyby vyšší ochranná ruka nad ním se nevznášela, ostříhajíc jej před žlučí rozkvašenou — před žehadlem rozlícených sršňů — ano i před ukrytým záštím rozhněvaných komárů. Nejhorší zlé by mu z toho mohlo pojíti, an větší částka satyr kabáty českých spisovatelů poklepává. Bůh uchovej jednoho každého před takovým úmyslem! Těmto nesmí ani satyrický větříček do vousů vanouti — zlé jest! zlé jest!“ — I láme si nyní Hromotluk mozek nad satyrou „Věník.“ Věník? Komu? Našim spisovatelům? Ubožátka! Jeden by se rozkrájel, jeden by pracoval, nemůže — mře; druhý může, nechce. „„Škoda toho muže, že nepsal více; tenť nám mohl pomoci, kdyby byl

chtěl!“ — „O, by raději potomkové prokleli i jej i jeho zúmyslnou vzdornost. Pryč odtuď, Věník ten ukazuje na dům, v němž se ředina a patoky prodávají.“

Jiná jest satyra „hlíněný slavíček“ a nabírá zvláště básníky. „Těžko rozuměti, dí Hromotluk, satyrám Persiusovým. Domýšlím se, že spisovatele ty satyrik zde míní, jenž rádi v šlepějích cizích nechrabaně kráčejí, to jest — kteří hlíněným slavíčkem zpěvy slavíkovy vytvořovati usilují. Takových prý hezká hrstka v Čechách žije.“ — Žeť se Čelakovskému se satyrami v té choulostivé, slaboučké společnosti české dobře nedařilo, může každý snadno posouditi. Každá doba rodí muže své, jichž jí třeba. Může se však také státi, že se zrodí někdy duch, který se do své doby ani nehodí, a tak soudil i náš Čelakovský sám, že u nás na satyru o století brzo! „Zůstaňme tedy jen při selankách —“ píše 7. máje 1824 Kamarytovi, „ale proto však Hromotluk se ještě nevyhromotlučil!“ „Všady na světě, kde litaratury jakési stává, stáva také liteterárních stran, literárních odpůrců a literárních bojů,“ píše Bulgarin v memoirech svých. Kde lidská samolibost vystupuje a se vznáší, může-li tam sjednocení a přátelství obstáti? Náruživosti jsou prachárny, samolibost a marnost jsou jiskry. Ten a onen, nabyv přesvědčení, že druhý, kterýž duchem a rázem ho převyšuje aneb aspoň se mu rovná,

už i nepřítelem se mu stává maje za to, že mu v cestě stojí a překáží. Takž bylo i za doby Čelakovského. Mezi básníky českými jevila se z počátku žehravost, konečně nenávist; jedni vynášeli Čelakovského na stupeň vysoký, druzí jako na př. Macháček, J. M. Král a Fr. Štěpnička vřadili jsou Čelakovského mezi básníky prostřední. Žeť taková klassifikace Čelakovskému nebyla lhostejná, dosvědčuje vlastními slovy ku Kamarytovi ode dne 27. června 1823, řka: „Cítíme sice dobře svou cenu, že nám u porovnání Kollára, Šafaříka, Poláka a ještě třech nebo čtyrech jiných tato třída dobře vymezena, ale proti Macháčkovi a jeho konsortům ještě trochu hlavou pohoditi můžeme.“ Trpkými kritikami strany nepříznivé rozhněvaný Čelakovský umírněn jest sice Šafaříkem a Jungmannem, jenž chvalitebně se byli zmínili o básnictví jeho a jichž „úsudek desatero pochval od podobenců Štěpničkových převyšoval,“ než polemika vyplňuje nyní valnou část jeho života. —

I pochopiti lze, že taký bojechtivý rek ten malý tichý, samolibý hlouček literatů českých nemálo musel pobouřiti. Větší část literatů českých zalekla ta literární jeho smělost; volaje se zbraní v rukou „všem hlavu dolů“ máchal kolem sebe. Před zbraní jeho chvěli se všichni, žádná hlava nebyla jistá. Ano, mnohou lebku skolil z bůjnosti pouhé a skolenou zdvihnul ukazuje jí obecenstvu, by se

přesvědčilo, že je prázdná: tak byl nemilosrdný. Kde nemohl máchati mečem, koho mečem nemohl zničiti, na toho metal kalenými střely, vtipy a satyry. Polemika byla nyní rozkoší jeho až do oné osudné katastrofy ruské, kteráž ho pokořila v prach před očima četných, pomstylačných nepřátel. Avšak doufáte, žeť muž, jaký byl Čelakovský, se kdy cítil šťastným? Nikoli. Kdyby i vůbec nebyl pravdu hájil proti lži, duševní pokrok proti naduté prostřednosti a kdyby tím spůsobem nebyl na sebe poštval nepřátele, on by přece nebyl se býval cítil šťastným: — neboť byl g e n i e m. Nepřátelé byli by mu byli snad vše odpustili, snad by se sami byli k tomu přiznávali, že má Čelakovský jakýchsi schopností a ducha kritického, snad by mu ani nebyli záviděli skvělého postavení, kteréž zaujímal co professor a redaktor, avšak co jim nelze bylo snášeti, bylať převaha ducha jeho, byltě slovem jeho genius. Ostatně kdyby i zlomyslní nepřátelé jej nebyli pronásledovali, jest genius svým vlastním nepřítelem, jenž dni smutné, těžkomyslné připravuje, jak to vidíme v životě Čelakovského, jenž často v duševní sklíčenosti své vykřikne „já začínám nad celým světem zoufati! — Rád bych ještě psal, nemohu! — Musím se trochu jít vyrážet: „nevím co mi dnes!“ Avšak bohužel, že čím více a více strastí a nemilostí osudem nemilosrdným byly naň doléhaly, těžkomyslnost duše na smrt smutné život ne-

toliko vlastní Čelakovského, anobrž i život spřízněných s ním osob, jemu na světě nejmilejších, byla otravovala a podrývala. Vyznati musíme, žeť nemile nás dotklo, když i nejbližší Čelakovskému osoby povahu jeho křivě byli posuzovaly, než těšme se z toho, že chceme-li pojmouti autora, pojmouti musíme dříve člověka; avšak pojmouti člověka, to jest povahu jeho čistě a zúplna, lze toliko zvláštní všemohoucností genia, který netoliko přeludy barev pozoruje, anobrž vniká v světlo samé v rozličných barvách se skvějící. Zřídka pojímáme karaktéry a proto zřídka se nám podaří jich líčení. Rozuměti člověku úplně, museli bychom býti jeho doublétem, museli bychom žíti vlastní život jeho.

Tohož času, bylo to 3. listopadu 1824 zemřel po krátké nemoci milovaný otec jeho. I měltě Čelakovský péči netoliko nyní o sebe, anobrž i o matku svou, kterouž vděčný syn, uznávaje, že „na tvrdých mozolích lepší částka bytnosti jeho vznik a vzrůst“ vzala, r. 1831 i k sobě do Prahy vzal.

Čím více prosa života naň doléhala, tím více byl nespokojeným s sebou a se světem; musa ho opouštěla. Básnictví se nedařilo člověku těmi nejvšednějšími okolnostmi spoutanému, který vidí patrně ducha i srdce klesati, aniž by měl čáky ke dnům lepším. Básník, pohřížející se u věčné krásе národních písní, nucena se viděl nyní chléb svůj vydělávati si překládáním ohromného díla „o městě

Božím," „zákonu trestního v přestupcích úpadkových 1834," „Řádu celního a státního monopolu 1835" a korrekturami článků časopisních! Avšak kdož by se nedivil síle ducha, jejžto s vyšin obraznosti ani vtíravé upomínky starostí pozemských přec zapudit nemohly? ducha, jenž i u prostřed skličujících okolností muse se podával, ano aspoň chvílkami, jak praví oddechu nalezal při básnictví! Konsistoř pražská znajíc sběhlost Čelakovského a důkladnost ve slohu českém, vyvolila jej r. 1827 za korrektora a subredaktora nového svého od r. 1828 vycházejícího „časopisu pro katolické duchovenstvo" a svěřila mu dekretem překlad sv. Augustina spisu „De civitate Dei." Honorár nebyl sice skvělý, avšak přece takový, že se Čelakovský v máji 1829 poděkovati mohl ze svého úřadu vychovatelského. R. 1827 prvního února podrobil se poprvé konkursu o jakousi profesuru a zdalo se, jakoby myšlenky o Rusku docela byla zanikly. Najednou kolovala po vlasti české pověst, vzniklá psaním ruského dvorního rady Köppena, že Hanka, Šafařík a Čelakovský povoláni jsou do Ruska, aby tam všeslovanskou bibliotéku v Petrohradě zakládali, co bibliotekáři ji uspořádali a mimo to co slavní filologové o všeslovanském slovníku pracovali. Pověst stala se pravdivou, an ku konci dubnu 1830 úřadně přišly dopisy od akademie ruské v St. Petrohradu s udáním platů ročních: Hanka měl míti 4000 rublů (1700

zl. stř.), Šafařík a Čelakovský 3000 rublů každý ročně a po pět a dvacetileté službě měl ten celý plat jim býti ponechán co pensí, jež mohli požívati, kdekoli by chtěli. Podle ústrojnosti ruské říše měli spolu povýšeni býti v šlechtictví, Hanka pod titulem dvorního rady s důstojností „Oberstlieutenanta," Šafařík a Čelakovský pod titulem kolegiálních assesorů s důstojností „majorův" ruských. Čelakovskému bylo zvláště ještě uloženo, cestovati na útraty vlády ruské po krajinách Rusínův v Uhersku a Polsku, aby kořistil z tohož národu, co do řeči a obyčejův pro mluvozpyt a starožitnosti slovanské důležitého.

Čelakovský viděl, že mu nezbývá, než ujíti do Ruska, nechce-li zápasiti s trpkou budoucností a největšími potřebami; omluviv se tím, že kdyby byl na místě Hankově a takých měl příjmů jako on, toho by neučinil, připravoval se na cestu do Rus.

Než Šafařík, jsa tehdáž profesorem v Novém Sadě, poděkoval se z rodinných ohledů za povolání do Rus, a Hanka, namnoze jsa zrazován od přátel svých, přesvědčen jsa, žeby sláva jeho v Rusích vybledla, taktéž ustoupil.

Roku 1830 4. března píše však Čelakovský příteli svému: „Práce moje všecky jsou zastaveny a k jinémn třeba zřetel obraceti totiž po bibliotékách slíditi, a kde co důležitějšího pro ruskou budoucnost zaznamenati, vytahovati atd., což by vše

potom tíže bylo k nabytí, tak že se věru již jako cestující skrze Prahu považuji.“ Zastavené práce byly práce básnické, od nichž nerad se byl loučil, maje to přesvědčení, žeť nyní z básnického oboru navždy mu bude ustoupiti, ačkoli sobě byl povědom, že by byl býval s to, něco dovésti a vzniknouti nad veršující český svět. Právě nyní byla sláva jeho v rozkvětu a šířila se po vlastech československých, právě nyní měltě vlast svou opustiti. R. třicátého vydal v musejníku „Dolnolužické prostonárodní písně“ a satyrický román „Patrní dopisové nepatrných osob,“ an rok před tím jeho „ohlas písní ruských“ tiskem byl vyšel, hodlaje sbírku rozmnožiti „ohlasem písní českých, s čehož však nyní sešlo povoláním do Ruska.

„Ohlas písní ruských“ uvítala kritika česká netoliko vřele v Musejníku, Vlastimilu atd. anobrž prohlásila Čelakovského za nejvýtečnějšího básníka českého staviviši jej po bok slovútného pěvce „Slávy dcery.“ „Jest to již zastaralá vina učeného vychování našeho, dí Palacký, že jsme se příliš navykli, cenu poetickou básní a zpěvů právě v tom sobě zakládati, v němž ona nikoli nezáleží, a že tudy často i jemnost chuti pro vyšší a spanilejší půvaby poesie tratíme. Vzorové námi vládnou a formy mrtvé; domníváme se, že básniti nám nelze, nehodí-li se verše naše pod rubriku ódy neb zpěvu, balady, elegie, idyly a co v těch jmen více.

Ale živý obor poetických forem jest tak nesmírně rozmanitý, jaková jest rozmanitost květin v přírodě; a duch poetický podobá se tvorné síle organické, která všecky sady a květnice samovolně v nedostihlé rozmanitosti ušlechtileji zdobí, nežli jakékoli naše umění a namáhání učiniti může. Tato tvorná božská síla, založena na citu čistolidském a na spojené s ním jemnosti moci obrazotvorné, jevívá se v písních obecného lidu často tím spanilejí a živěji, čím méně se umění do výtvorů jejich vtírá, protože lidu obecnému ani jemnost citů ani živost fantasie neschází. Mnohé písně národní jsou krásnější, nežli všecky ódy a hymny nebo elegie, co jich která literatura dohromady počítá.

Jevíť se v nich spanilost lidské mysli a nekonečné živosti a rozmanitosti a to tím mileji, čím méně hledána jest, čím méně z úmyslu pochází.“

Nadšení jest, jak tomu básníci chtějí, dcera nebes, kteráž neočekávaná a nepřivolaná jako anděl pozemštany navštěvuje a hruď vyvolenců svých rozpaluje. Avšak Čelakovský nevěří v takové divy a zázraky a čím více básníků u nás se rodilo, tím více nabýval přesvědčení, žeť třeba toliko zamíchati kalamářem, aby ingoust obživnul; i rozproudí se ingoust v rozličných kaskádách a přepodivných liniích na papíře; chop se péra, vždyť není mrtvé: vzroste v ruce tvé, na peruti jeho unešen budeš do říší Olympických. Rci jedinké nyní slůvko, po-

stav je na papír; slovo jedno dá slovo druhé, myšlénka s druhou se spojí ve formy živoucí. A proto tolik špatných básní, tolik nezpěvných zpěvů, tolik slátanin slov. Čelakovský uvažuje tak, unáší nás svými ohlasy k pravým zřídlům poesie a jako staří Řekové ku posvátným chodili pramenům, aby napájeli se duchem básnickým, tak čerpá i pěvec náš ducha toho v samém lůně vlastí svých. Národ slovanský zdá se v básnictví býti vzorem a mistrem druhým národům, a proto oblíbil si zpěvy národní velice, maje tu naději, že oblíbení takové básníky naše od oné nadutosti oněch par a dýmu uchrání, jež některé cizokrajné literatuře a poněkud i naší více jsou na škodu, než k užitku, pokud pravda jest, že pestrá slátanina slov nikdy myšlenky nenahradí, která čím vznešenější a pěknější, tím spíše takořka v tenké roucho slov se odívá, aby více viděna i pozorována byla.

Čelakovským vládl jemný a čilý smysl poetický při vybírání těch na oko často nepatrných zpěvů; avšak týž poetický duch jeho vnukl jemu myšlenku, aby sil svých v prostonárodních slovanských písních sám pokusil. Nesnadné jest nápodobení písní národních, avšak Čelakovský mocí ducha poetického vše překonal nesnáze a podal kvítka vůní přirozenou zapáchající, o nichž Palacký se tenkráte zmínil, že vedle Slávy dcery ušlechtilejšího

plodu básnického nad „Ohlas“ v novější literatuře naší nemáme.

Větší pochvaly nemohlo se Čelakovskému dostati; avšak nyní nemyslel hrubě na básnictví, anobrž ponořil se do prací vědeckých, hodlaje před odjezdem do Rus vypracovati svou všeslovanskou chrestomatii, kteráž byla zárodkem pozdějšího všeslovanského čtení, kteréž mu však nelze bylo dokončiti. Čelakovský studoval neunaveně; rok již skoro uplynul a z Ruska nedošlo zprávy nižádné. Akademie ruská docela umlkla. Co měl souditi z toho? Měly býti naděje jeho opět zmařeny? „Padni již jak padni, osud můj není veselý,“ píše 17. ledna 1831; než nemoha ani ve vlasti konkursy svými nijak dráhu sobě proklestiti k nějaké professuře, nezbývalo jemu, než mermocí do Rus se vybrati. I umínil sobě ještě rok vyčkati, napotom 1833 rakouskou vládu žádati za dovolení k cestě do Rus na vlastní své outraty, aby tam sám přetrhl sítě, kteréž mu nepřátelé a závistníci, jak se snad ne bez důvodů domníval, byli nastrojili. Poněvadž r. 1832 o kustosství v císařské bibliotéce Holomúcké taktéž marně se byl ucházel a žádná budoucnost ve vlasti mu nekynula, pevně odhodlán byl k tomu, vlast opustiti; než tu několik vlastenců českých v soukromnosti o to pracovali, zachovati Čelakovského zemím rakouským — ač marně. Osud ho sobě vyvolil za oběť, Čelakovský

musel opustiti vlast — toliko kosti své směl uložiti na půdě české, básník smělosti! — Přičiněním vlastenců těch vykázal mu kníže Rudolf Kinský, tehdejší president české Matice, roční pensi, kteráž se mu dostatečnou býti viděla, ouplně oddati se vědě a podredaktorství i korektury theologického časopisu již r. 1828 převzaté se vzdáti. Roku 1833 dokončil překlad díla sv. Augustina, čímž velké břímě s něho spadlo, avšak redakci časopisu theologického podržel až do roku 1842.

Nyní oddal se zcela vědeckým studiím všeslovanským; v létech 1831 a 1832 pracoval hlavně v nářečích lužických, avšak vedle toho započal zakládati sobě slovník kořenů slovních všech slovanských nářečí, v čemž pak po celý čas živobytí svého byl pokračoval. Slovník ten nalezá se v pozůstalých spisech Čelakovského. Avšak opět zableskla naděje na obzoru života Čelakovského, — zableskla pravím, aby noc černá s veškerými příšerami svými ještě bolestněji i nad hlavou jeho se rozprostřela. Rokem 1834 změnily „Pražské Noviny“ svou tvářnost a Čelakovský stal se jich redaktorem, jakož i „Včely české,“ kteráž na místo dřevnějších „rozličností“ spolu s Pražskými Novinami vydána byla. Štěstí se usmívalo; výživa byla dočná a nyní nemeškal Čelakovský založiti sobě mnější domácnost. Zamilovav sobě již r. 1830 ázdninách v Strakonicích v růži stolisté opě-

vanou Marii, dceru kupce a měšťana Strakonického Josefa Venty, vedl konečně milku svou dne 2. února 1834 k oltáři a již 29. listopadu 1834 stal se šťastný manžel otcem syna Ladislava. Nebe azurové klenulo se nad hlavou otce a manžela milovaného a štěstí rozkochané neustálo se usmívati; blaha domácího požíval v hojnosti; blahobyt materiální po dlouhých trampotách pojištěn; avšak přece nedostávalo se mu ještě pravého působiště. Pilně redigoval noviny, Včelu obohacoval svými příspěvky literárními, tak že byla jedním z nejlepších a nejrozšířenějších listů českých; avšak kde lze bylo jemu vykládati vědecké vědomosti své? — Dne 31. prosince 1834 zemřel Jan Nejedlý, professor české řeči a literatury na universitě pražské a Čelakovskému dostalo se suplentství této stolice učitelské; nikdož nepochyboval o tom, že bude Čelakovský za skutečného professora ustanoven, neboť píše ku konci roku 1835 příteli svému Plankovi takto: „Věci mé stran professury v nejlepším jsou stavu, neboť prošedše všecka místa, nyní již v kabinetu se nalezají k podpisu a za několik neděl nepochybně mi dekret bude dán.“ Věci jinak se však sběhly. Avšak než o tom věru tragickém momentu se zmíníme, sluší o kritické jeho činnosti promluviti, kteráž neméně mu zrodila nepřátel, jako jeho satyrická žíla, která v něm pracovati neustála.

I nazvali jsme periodu od r. 1827—1848 do-

českoslovanského uvědomění. Zejmena rokem) pozorovati lze v literatuře české jakýsi čilejší, ickým zahraničným událostem odpovídající ruch; ılo-li to naše vlastenčení ještě do rukou, vjelo ıtím aspoň do péra. Roku 1834 objevily se : „Včely české“ jiné ještě listy „Květy ké“; ve „Včele“ podávaly se péčí Čelakov- o z větší části překlady, avšak hleděno tu na rnozt jazyka; ve Květech nepřihlíželo se vždy právnost jazykovou, za to však byl obsah bo- , za to podávaly články původní, psány od ých spisovatelů s zápalem vlasteneckým. Zá- Čelakovského byla: „My musíme míti něco dokonalého, buď nic.“ Vycházeje :o zásady, osoboval sobě Čelakovský principát mladými spisovateli a počal je jaksi skalpiro- což ovšem nebylo na škodu, bohužel! žeť jích literáckých málo kdy se zachovává míra; on snadno se přeskočí a boj se rozvine ten rednější, poněvadž zbraň čelí proti osobnosti. hnusno národu býti divákem takového boje, je- faktorové bývají ti, již učiteli jeho se nazývají. Hanka vydal toho času Krakoviaky. Če- ský psal v Musejníku 1834 recensi a táže se jiným, proč je překládal? Zdaliž v nich vi- osi výborného, mistrovského, v literatuře slo- ké nobyčejného a pěkného, aniť i Poláci, na př. ziński, tento druh básní příliš ubohým nazý-

vají. „Nevidím jiné pohnutky k této práci, byla-li jaká, leč té," dí Čelakovský, „aby opět literatura česká knižkou, ať ostatně jakoukoliv, byla rozhojněna. Ostatně jest české přeložení otrocké, že násilí se činí jazyku českému, by jen slovíčko na slovíčko padalo. Ty vady nemají však do sebe jenom tyto přeložené krakoviaky, ale nalezáme i v jiných zvláště ze slovanských jazyků překládaných spisech téhož pana Václava Hanky, kterým snáze Rus nežli Čech může porozuměti. Nač medle takové překládání? komu jím spomoženo? Jestli že náš drahý vlastenec ještě blud svůj nenahlídne a jej budoucně neopraví, tedy nechci jej ani drahým vlastencem jmenovati." Byla to slova trpká, avšak pozorovati, žeť oba ti pánové dobře se srovnávati nemuseli, ano že již jakási disharmonii mezi nimi panovati musila. Kdo zavdal k hněvu příčinu aneb bylo-li podezření Čelakovského mylné čili nic, to vyložiti neumíme. Ostatně projevil Hanka sám, co myslí, a pravil rovnou měrou, že kdo rozuměti chce páně Čelakovského „Panně jezerní," třeba mimo original vzíti ještě německé a polské přeložení a jest dost co dělati." To by bylo ještě ušlo, kdyby Hanka ve Květech r. 1835 se nebyl dotýkal osobnosti Čelakovského a tam mu nebyl spílal dekretníků slovanského řemesla spisovatelského, řka konečně: „Ale kdo může za nemoc, která člověka dráždí a popouzí? Vždyť víme, že toho neučinil

tehdáž, když jsem mu sebrané slovanské národní písně a přísloví česká dal, byl vděčen a přátelsky se ke mně měl. A to jest příčina, že se z něho tak směšný Vrtipata udělal, a že jest výborná hlava, tím více se ho varovati třeba.“ Roku 1822 vyšel první díl „slovanských národních písní,“ kterýž Čelakovský dedikoval Hankovi. Avšak nyní popudil se Čelakovský tak proti Hankovi, žeť dedikaci ve svém vlastnoručním exempláři písní slovanských vytrhl a po témže Hankovi ty nejohnivější střely svých perných satyr a žíhavých epigramů metával. Avšak i v Květech musel Čelakovský podstoupiti boj s bujnými mladíky. Tyl přeložil Raupachovu veselohru „Die Schleichändler“ a nazval ji „Pašáci.“ Provozovala se dne 6. ledna. Na to si divadelní referent Chmelenský vyjel ousměšně ve „Včele,“ řka, že prý se čtlo na návěštích větším dílem „Pasáci.“ Dne 26. ledna dával se Chmelenského překlad Raimundovy frašky „Der Bauer als Milionär“ — „Selský milionář.“ Tu zase si vyjel Tyl na Chmelenského, že prý neměl napsat sedlský milionář, proto že se neříká: pekařský, řeznický nebo mlynářský milionář. Z takových pitomých půtek rostlo kvašení z obojí strany a Čelakovský, starý Hromotluk, vida a nahlížeje, žeť dobrotou a shovívavostí na poli literáckém málo se pořídí, počínal sobě, jak tvrdí biograf Tyla Václav Filípek, při takových příležitostech velmi zostra, vyjížděje hned s hrubou střel-

bou do pole. Tak na příklad pro pouhé s, jakéž v Máchově básni, v „Marince“ ve Květech (sklesna v prach za sluncem r o z t r u ruce) náhodou nebo nedopatřením bylo vynecháno, udeřil na velký buben, aby na posměch vystavil „ubohého básníka s r o z t ř e n ý m a rukama.“ Tyl na to odpověděl; mezi jiným tu pravil: „Pracovníků na roli dědičné jesti mezi námi, bohužel! hrstka nevalná: k čemu tedy vtipem nevčasným mezi sebou se škádliti?... Mizerné s! Hodno-liž toho, že proň z á v i s t zuby vyšklebuje, že se maří času i papíru . . . Jenom kde nadutá zpozdilost hlavu prázdnou pozdvihuje, aneb zhnilá malátnost smrduté své oudy rozkládá, napni, Včelo Česká, ostré žíhadlo; pokoušením se spisovatele „Obrazů ze života mého“ ani cti, ani prospěchu nezískáš. Mírně, vlídně, neúhonně, bratrsky máme kráčeti, ruku v ruce, k velikému, jednomu cíli — k vzdělanosti a osvětě: K čemuž tedy jedni druhým na obapolné dráze klásti překážky?“ — Čelakovský se na to pak ozval velmi ostře a Tyl též opět odpověděl. V Květech ve článku „Dobrodinci mému“ str. 427 r. 1834 stěžuje sobě Tyl, že mu redaktor „Včely“ spílal kaňhalů, trubačů, nedouků, třeštíků, hrubianů, ba i vzteklých a šílenců. „To jedině mi za zlé pokládati nebudete,“ píše konečně Tyl, „že si sám Váš přípis na pergameně opsati chci, abych — bude-li kdo někdy životopis Váš psáti — nejdůležitějšího mu

podal pramene. Cokoliv jste jiného o mém humoru, mé geniálnosti a o Květech povědíti ráčil, mlčením opominu milerád; hnusnou hádkou jsme již dobrých lidí dosti pohoršili a trpělivých čtenářů omrzeli.“ Nechceme dále líčiti, na které straně ležela pravda, jisto jest a nikdo nám upírati nebude, žeť kritika přísná, poctivá vždy naší literatuře byla sůl v očích. Byl-li kritik spravedliv, pravili, že prý na ten český svět nosejčkem svým hledí tuze s vysoka; což měl kritik u nás činiti? — U nás kritika není domovem. Buďto chválíš, buďto tupíš napořád; ty dva extremy u nás platily. Avšak in medio virtus — pomlč vše mlčením, jak to činíme v těch velkých politických žurnálech, — tak nejlépe zabíjíš. Nemůžeme tedy sobě stěžovati na to, že byl Čelakovský příliš ostrý, neboť láska k vlasti jím hýbala a ne každý ještě malířem, mněl Čelakovský, kdo umí barvy třít. Ostatně popudil jest přísný Čelakovský proti sobě dosti nepřátel a sen příznivců jeho záhy se vyplnil: Polska dokrvácela; měsícem říjnem 1831 dostala se pod moc Rusův. Pádem Polsky zničen jest revoluční princip v Evropě. Polská ojčizna se vystěhovala do ciziny. Pokoření Poláci podali 1834 carovi ruskému adressu poddanosti a věrnosti své, než car nepotřeboval nyní více písemních důkazů: vojsko ruské přetrhlo, jak doufal, revoluci polskou; vojsko ruské dovede nyní vládnouti. I oslovil car deputaci polskou slovy

přísnými, kteráž nemile působila na Čelakovského, jenž ačkoli revoluci Poláků nehájil a hájiti nesměl, nyní pohnut lítostí a hněvem co pobratim kmene podťatého jal se v novinách pražských cara porovnávati k chanům mongolským, druhdy panovavším nad Rusi. Čelakovský měl tolik a tolik nepřátel, proč by který se neměl zavděčiti vládě ruské a sloužiti jí co agent ruský a udavač? V jednom epigramu táže se pak Čelakovský, co padouch ten, jenž lid poctivý lstivě, tajně, lichodějně byl černil, nyní asi v pekle páše? Tamto pak čertíky za dobré chlapíky udává prý u satanáše. Jisto jest, že Tatiščev, vyslanec ruský ve Vídni, o této urážce se dozvěděv, ihned podal stížnost u vlády rakouské, a Metternich a Sedlnický neměli jiného na práci, než nového sobě získati přátelství u dvora ruského potrestáním vinníka. Aby se však těm Čechům nezachtělo více dělati také v politice, musel trest pro výstrahu býti exemplární, ačkoli dotčený závadný článek v presidiální kanceláři byl censurován. Čelakovský byltě v prosinci 1835 zbaven netoliko redakce pražských, vládních novin, anobrž i suplentství professury.

I viděl se Čelakovský na mnohá leta opět ode dráhy tak usilovně ražené odvrácena. Nastala leta bídy v rodině milého pěvce a velkého učence. Maje četnou rodinu, nezbývalo jemu jiného, než dávati hodiny, avšak to nepostačovalo k výživě rodiny.

Nenadál se, přemítaje co mladík dvacetiletý o Rusku, chtěje mohútným duchem svým dobyti sobě tam veřejného postavení, že s této strany vyslán bude šíp, jenž ránu nezhojitelnou zadá srdci jeho! Stav Čelakovského, jenž co syn staré, milené matky, co vroucí manžel a otec tolikero měl povinností, byl strašný; nouze v celé nahotě své klepala nyní na dvéře jeho! Tu však ale vidíme, co umí vřelé přátelství! — Osudem pronásledovaný Čelakovský byl šťastným přítelem; „panenský pěvec“ Chmelenský, vstoupiv rokem 1831 do státní služby u c. k. fiskálního ouřadu a stav se v říjnu 1835 místosudím dvorským a úřadníkem královské české, učinil, sečkoliv byl, aby zmírnil trapný stav Čelakovského; šlechetný kníže Rudolf Kinský neodňal mu podpory až na konec života, nýbrž i po smrti jeho byla prostřednictvím poručníka hraběte Schönborna záležitost ta uspořádána tak, že se Čelakovskému bibliotékářství knížecí s ročním platem 400 zl. stř. dostalo; mimo to spůsobovali jiní příznivci soukromé sbírky a nejmenujíce se, zasílali otci sklíčenému, jenž, jak sám píše, bůh ví! nevěděl odkud nastávající činži zapraviti: hodlal, sevřen jsa nouzí, již bibliotéku svou prodati. Podobných činů, dí neznámý mi spisovatel v „Obzoru 1855,“ neposkytuje nám mnoho naše novější doba! Nechť si je dobře zapíše věk náš do tobolky, budeť mu toho třeba před soudnou stolicí věků budoucích! —

Avšak v této době trudné poznáváme genia a ducha velkého. Neklesl pod těžkým osudem, než hrdě pohodiv hlavou, utekl se k svému Martialovi a básnil množství původních svých epigramů a satyr, kteréž pod titulem „Padesátka z mé tobolky“ v Musejníku 1837 uveřejnil. Uvázán jsa náhodou toho času v redakci časopisu Musejního, doufal, že nastala nyní doba, obrátiti v posměch ty pidimužíky, již se jmenovali nepřáteli a nepříznivci jeho. Genius pronásledovaný, osudem bičovaný, ve vlastní své vlasti nenáviděný nemá jinou zbraň, než satyru; tož jediné bičiště, jímž lze kárati a přiváděti k rozumu; satyrou splácel, co mu kdo půjčil, touž padesátkou vracel věřitelům s ouroky své dluhy. „Prosbou k bibliotékáři z ohledu maličkých knížeček velikého spisovatele,“ „Zdáním ruského censora, co pravdivou událostí“ — trestal osobní nepřátele, avšak i pilně sobě vyjížděl na mladší spisovatelstvo české. Všude viděl básně, avšak žádného básníka, všude viděl básně, v každém žurnále — „ach, krásné husté doubí! — Ach arkadická loubí! — Škoda vás, že pastýřové tady na mráz troubí; — všude básně oškubané a pečené, — pusté klinky — linky, přeučené kudrlinky.“ Avšak když se rozhlížel kolem v tom davu mladých nadějí, když již naslouchal, jak hezky ti ptáčkové zpívali! — „tuť umlkli.“ Umlkli, poněvadž jste se příliš na ně dívali, až jste je uhranuli.

O sladké naděje! krásná vlasti budoucnosti! — „Vesna, Květy, Flora, Zora též Aurora," zvolal pak satyrik, — vše to s pozlátkem i bez pozlátku hlasně ohlašuje — nedospělá pacholátka. Než pacholátka jako malý Davidek s prakem obořily se na Goliáše a zařvouce „Na pacholátka že, jako rek — vytasil se pacholek" — na outěk se daly, anižby hlavu jeho do Jeruzalema byly přinesly a odění jeho ve stanu svém byly složily. Ostatně satyrik se nehoršil pro to, věda že mouka od otrub dělí se mletím, anobrž politovav ty nesmrtelnosti kandidaty, již v žurnálech se rvou a mlátí, pokrčil vždy ramenama a pravil: „Proč se dali do prádla, mýdlo-li jen sobě sami musí obstarati? —" Ačkoli však tyto perné epigramy již tištěné byly, přece valná jich část v pozdějším vydání spisů básnických byla potlačena; doufáme však, žeť pozdější vydavatelé nám celou sbírku epigramů a satyr podají a národu co jmění obecné zachovají. Potlačování stává se u nás bezpříkladnou módou: nyní potlačují přátelé básně, později se budou potlačovat memoiry — k vůli národní svornosti, jak se praví!! — Čelakovský byl muž rozumný a soudný, uznávaje vždy co dobrého a bičuje co polovičatého, nezralého; a věru hledíme-li k zmotaným poměrům jeho, musíme se přiznati, žeť satyra, to jediné dobrodiní bohův rozhněvaných, jehož se dostává mu-

žům velkým, pronásledovaným, jímž se kojí jako smrtelníkové — n a d ě j í — tím posledkým klenotem skříny Pandořiny. Avšak mimo tyto epigramy a satyrické střely, kterýmiž toliko brojil proti losu nezaslouženému, nezapomínal na větší rozdělané práce poëtické. Roku 1837 vydal druhou sbírku z anthologie ruské, r. 1839 a 1841 „Cizonárodní písně“ a r. 1840 „Illyrské národní písně.“ Avšak tohož roku vyšla jeho „Růže stolistá,“ dodávajíc oslavě básnické Čelakovského nových opět věnců. Mnohé strofy „Růže stolisté“ zní velebně jako hlas s hůry k národu; mnohá strofa dýchá tou nejněžnější láskou, avšak čím smělejším vzletem básník těch nejjemnějších citů na oři okřídleném se pne k nebesům, tím více ruší zase plnou onu lahodu od zvuku k melodiím, od akkordu k harmoniím, jakýsi nádech poesie realistické, an nad krásy pramenem střízlivý básník se táže: „Růže! jak to bude s ovocem a semenem?“ — Tímž arcit různí se tato milostná „R ů ž e“ od jiných písní milostných, opěvajících toliko kochání-se v pomíjející spanilosti ženské. —

Na stolici učitelskou Čelakovským uprázdněnou dosedl Pravoslav Koubek, jemuž se r. 1840 i skutečného professorství dostalo. V těchže letech soukromých studií obíral se Čelakovský pilným studováním „Jungmannova slovníku,“ jehož pátý díl r. 1839 tiskem byl vyšel. Pohrouživ se ouplně do prací vědeckých, hlavně filologických, málo sobě

všímal básnictví. „Až budu s celým slovníkem Jungmannovým hotov, budu moci já říci, že jsem půl obrovské práce vykonal," píše se Chmelenskému na konci r. 1837. I probádal týž slovník, avšak co více, obohatil jej spolu svými „d o d a v k y" r. 1851 vyšlými. Mimo to vydal r. 1837 na ukázku velké své sbírky p ř í s l o v í s l o v a n s k ý c h v ý b o r j i c h i s t h e o r i í, r. 1840 „Krátkou mluvničku německého jazyka k vyučování na normálních hlavních a venkovských školách" a „Českou dobropísemnost," nejvýtečnější toho druhu knihu.

I opět se vyjasnilo nebe nad hlavou Čelakovského. „Srovnávací methoda," píše dr. Hanuš, „nevytěžila téměř v nižádné vědě více než v mluvozpytu a ji má zvláště německá filologie co děkovati, že nyní na vysokém svém stupni stojí. Ale srovnávací tato methoda učila i Němce, že s l o v a n s k á řeč, jižto, neznajíce ji, dříve za tatarskou byli pokládali, ústrojně je nejjemněji spojena s německou, ba že nelze pěstovati v základech posledních jedné bez druhé. Povstala tedy zvláště v Prusku, kde Boppem, otcem to filologie novější, mluvozpyt valně byl pěstován, potřeba vědecká, novou založiti v Berlíně a ve Vratislavi stolici slavistickou."

I byltě povolán nyní Šafařík do Berlína a Čelakovský do Vratislavi, kamž se Čelakovský rozkazem od 16. března 1842 konečně 10. máje co pro-

fessor slavistiky byl odebral. Rozloučil se s vlastí svou a bral se do „dobrovolného vyhnanství“ svého, jak pravil. Ve Vratislavi neměl Čelakovský na začátku více než čtyr a pět posluchačů; píše, že ve Vratislavi pro slovanské věci je nejhorší půda, která za práci žádných téměř plodův nepřipovídá, avšak těšil se zase, že i Bopp více než tré a pět nosů před sebou nevidívá, takže se stydí jíti do koleje a vyšším povolením doma učí. Pokračuje neunaveně ve vědách filologických, sěstavoval spisy poučující k přednáškám v jazyku německém, čítával několikráte o starožitnostech slovanských podle Šafaříka, o literatuře všeslovanské, o kralodvorském rukopisu, který probíral filologicky a estéticky. R. 1846 dal se opět do prostonárodní filosofie na základě slovanských přísloví. Roku 1847 připravoval se k doktorátu, avšak tohož času poctila ho universita pražská, hotujíc se rokem 1848 k slavnosti pětistileté památky, čestným diplomem doktorství filosofického.

V těchto letech stál Čelakovský po dlouhých hořkých dnech na vrcholku slávy a štěstí svého, avšak čím výše osud v životě veřejném jej byl postavil, tím více ubývalo štěstí a poklidu vnitřního; ani výhodné a důstojné postavení, ani besedy, s přítelem Purkyní a jinými vzácnými hosty slovanskými, Vratislavu navštivujícími, prožité nesmířily jej s osudem. Musa, kteráž i v nejtrudnějších dobách ži-

vota ho byla těšívala, opustila jej a nespokojenost nesmírná trápila ho, ponévadž, jak se tomu v skutku podobalo, měl za to, že vyhnán jest z vlasti mezi cizince, již mu nerozuměli, již se toliko z pouhé lidskosti nad ním byli slitovali, již mu poskytli velkodušně, čehož se mu ve vlasti české, kterouž z celého srdce miloval, nedostávalo — důstojného postavení a — chleba. Avšak, an se Čelakovský kochati mohl v materielním blahobytu svém, neustal osud jinak zase blesky žhavé na hlavu nespokojenou metati. Dne 27. dubna 1844 zemřela jeho milá choť, v růži stolisté opěvaná Marie v 34. roku věku svého. Tohož roku zavítal o prázdninách do Prahy a hledaje vychovatelku pro osiřelé čtyry dítky své, uzřel Antonii Rájskou, slavnou vychovatelku pražskou, kterouž dne 2. dubna 1845 pojal za manželku, dada dětem svým matku pečlivou. Z manželství toho narodilo se dvé dítek ve Vratislavi: Jaromír r. 1846 a Bohuslav r. 1848.

Touha po vlasti nesmírná podrývala neustále jeho domácí štěstí; láska k vlasti neukojná rozladila mysl jeho, neboť jak dříve tak i později roku 1845 a 1846 stýskal sobě příteli svému Staňkovi řka: „Věř mi, bych mohl se vrátiti o tři leta zpět ve svém žití, nikdo by mě z Prahy stěhovati neviděl. V cizině mnoho schází, co se penězi zjednati nedá.“

S jakou rozkoší musil tedy r. 1849 přijmouti vybídnutí císařské vlády rakouské na stolici pražskou. Veškeré jeho přání mělo nyní býti vyplněno: čestné postavení ve vlasti! Kdož vyličí blaho, jehož Čelakovský zakusil; i píše svému příteli Plankovi do Strakonic: „Jsem v Praze! více Vám říci nepotřebuji!“

Avšak jaké to byly časy, jimž šel Čelakovský vstříc. Národ český objevil se na poli politickém; nebyly to více ony tiché, zlaté časy bratrské Jungmannova věku, Čelakovský pohrobil se s celou duší do studií vědeckých a filologických; a co jest filologovi hnutí politické? — Tolik co slepému zatmění slunce aneb výbuch vulkanický. Nedivme se tedy, že již za nedlouho toho litoval, že se byl z Prus hýbal. Mimo to i v domácnosti nebyl blažen. Žena ochuravěla a konečně dne 2. Máje 1851 zemřela.

Jest pravda již dávno dokázaná, že nelze jednotlivci v každém, tím méně v oboru sobě protivném slynouti. Divu-li, když muž v jednom oboru proslulý a veleučený, i co básník výtečný v jiném oboru jeví zase ty nejprimitivnější názory, jak Čelakovský v oboru politiky národní a slovanské vůbec. Jen jednou zapolitisoval sobě, a jak krutě byl za to potrestán; od onoho času, co z redaktorství novin pražských byl sesazen, ku kterémuž nikoli zvláštní vzdělanosti polititickou, anobrž vnější toliko

nutností byl přiveden — od času onoho byly noviny politické jemu odporné a nečítal je více. Teprv roku 1848, kdežto dva živlové mohútní, národ německý a slovanský svou existenci jali se hájiti, byltě přinucen větší pozornost věnovati novinám politickým a sledovati běh událostí politických. Jeho politické úsudky, o nichž šířiti slov by bylo zbytečné, nemají nižádné váhy a důležitosti. Co pravý učenec muselt̃ě hlavně přilnouti ku školství a hleděti k opravám škol, zvláště gymnasiálních. V ohledu tom byloť hlavní jeho zásadou, žeť při všech plánech školních hlavně zůstane úlohou, aby se prohlíželo k pěstování dobrých a schopných professorův a aby toliko takovými místa se osazovala: výborný učitel dělá výbornou školu. Nedivme se tedy jeho přísnosti, ba až přílišné přísnosti, kterou byl pak osvědčil, vyvolen byv ministerstvem vyučování do vědecké komise gymnasiální co zkoušce čekatelův učitelských v oboru jazyka českého.

Navrátiv se do Prahy, jal se plody ducha svého a neunavené obrovské pilnosti vydávati, avšak takou rozčileností, jakoby již tušil v duchu svém smrt hrozící. R. 1850 vydal „Všeslovanská počáteční čtení z písemnictví polského," r. 1851 „Českou čítací knihu pro gymnasia," tři díly, „Malý výbor z veškeré literatury české," „Všeslovanská počáteční čtení, z písemnictví ruského", r. 1852

„Mudrosloví národa slovanského v příslovích," roku 1853 „Čtení o srovnávací mluvnici slovanské na universitě pražské."

Sestavování českých knih čítacích, kteréž Čelakovskému ministerstvo vyučování bylo svěřilo, vidí se nám býti nad míru důležité; resultát namáhavé pilnosti Čelakovského byl velmi skvělý, a an před tím knih podobného druhu ve školách jsme neměli, můžeme nyní již svými čítacími knihami, vždy hojnějšími, každému vzdělanému národu po bok se postaviti. Cesta ku zdárnému školskému vychování ražena, dej bůh! aby mládež naše národního uvědomění, národní osvěty se dodělala.

„Považíme-li," píše dr. Hanuš, „že Čelakovskému v ten čas netoliko spisování explikací mnoho odjímalo času, nýbrž že i překážky samy a různá sedění i v komissí gymnasiální, ve sboru professorském, v Matici české a konečně v různých seděních král. české společnosti nauk někdy nejlepších a nejpříhodnějších ke práci hodin mu odjímaly: nemůžeme jinak než diviti se ohromné této pracovitosti, avšak zároveň litovati, že mu tatáž pracovitost tak nemilosrdně posledních jeho sil ujímala. Ubývání jich stalo se patrným hlavně 20. června 1852, kdežto s rodinou svou byl vyšel do blízké Chuchle u Prahy, nemoha se unavený pěšky již navrátiti." Dne 25. června sobě ulehl. „Chuti k jí-

dlu ubývalo s vnitřní desorganisací krve co den a tak bylo namáhání i nejslovútnějších lékařů pražských vždy marnější. Od 25. července, jak na místo úlevy bolesti a slabosti vždy přibývalo, pouštěl už naději mimo sebe, počínaje mysliti na poslední uspořádání své domácnosti. A tu jakoby již všecko, co za důležité ze spisů svých pokládal, posledně chvátavou bedlivostí na oltář vlasti byl složil, opětně na to doléhal, aby pozůstalé veškeré jeho vědecké práce a listiny v oheň byly hozeny. Až po dlouhém teprv namítání přátelském upustil od své žádosti, ponechávaje písemnictvo své všecko nejstaršímu synu Ladislavovi, ač i tehdy sobě vymínil, aby, vydá-li se co z toho, nebylo jeho jmenem tištěno . . . Dne 3. srpna z rána diktoval jest poslední vůli svou; po tom skonal velduch tento jemně a pokojně dne 5. srpna 1852 po šesté hodině večer v tichém spánku.“

Pohřeb byl dosti slavný; česká Praha uznávala jest svým zármutkem ztrátu genia, nemilosrdným osudem zmítaného, ještěry ve vlasti uštknutého.

Vláda rakouská poznavši, že mu byla druhdy ukřivdila, že i co do politiky mírný Čelakovský nejblaženější část svého života obětovati musel hrdě se rozkládajícímu absolutismu rakouskému, vykázala osiřelým šesti dětem ročnou pensi, anať královská česká společnost učených v Praze, jejímž oudem

byl Čelakovský od r. 1840, dru. J. J. Hanušovi co příteli zesnulého byla nařídila, obšírnější životopis jeho sepsati. Vyšel tiskem r. 1855.

Týž byl osud muže, Čecha skrz naskrz, jemuž česká půda a česká společnost, jemuž česká vlast tak na srdce byla přirostla, žeť s puklým toliko srdcem s Čechy se mohl rozloučiti. „Působení jest tak rozmanité, že se ovšem diviti třeba, jak týž duch tak mnoho a tak odporných sobě prací podnikati a dodělávati mohl. Básník sbírá roztroušená slova zahynulých Slovanů polabských a zakládá a doplňuje slovníky! Sběratel písní a přísloví národních rozebíral a vykládá duchaplně staré zbytky písemnictva! Výtečný spisovatel původní neštítí se unavující práce a sestavuje knihy čítací! Rozličná jeho činnost dává mu tolikéž práv k naší vděčnosti; nesmrtelnosti jmena dobyly mu jeho „Ohlasy.“ Duch jeho básnictví jest čistě národní; ten hravý vtip, ta lehká, usmívavá satyra, jež provívá básně jeho, zní též z našich básní národních. Kdyby nezůstalo z básní jeho, leč „Ty český sedláčku“ aneb „Cikánova píšťalička,“ žil by vždy v paměti naší. Avšak nejen lyrické, i epické básnictví vilo mu věnce; kdož se neobdivoval baladě „Toman a lesní panna?“ I v jiném oboru, polobásnickém, pohyboval se šťastně duch jeho, v didaktickém básnictví, v satyrách, epigrammech a krátkých důmyslných básničkách.“ Tak praví estétik o Čelakovském, je-

hož písně po vlasti se rozléhají. Snad se mnohý na tom pozastaví a dí nám, žeť sobě Čelakovský sám nepřátele proti sobě popudil; ano že kdyby tiše na dráze básnické byl pokračoval, jeho duchovní plody, jeho vědecká pilnost, jistě by se uznání nebyly minuly. Arciť, ouplně přisvědčujeme; avšak zbavte Joviše blesků a kažte, aby hromy vládl; utlačte v geniu pružnost ducha a kažte mu býti geniem; oslepte básníka a kažte, aby zpíval; vyrvete srdce z útrob vlasteneckých — a nyní kažtež, aby dýchalo láskou k Vám.

Kritik, epigrammatik,
Recensent a satyrik,
Jsou-li praví, dozajista
Chtějí, aby byla čista
Od plevele pšenice,
Od smetí světnice.

A táž byla ta práce vděčná, v kterou se z mládí Čelakovský uvázal pro pohoršení útlocitných vlastenců veršujících . . . A opět navrátil se do své vlasti; — tvář-li jste jeho poznali? Proměněna sedmiletým pobytem v cizině; duše otrávena. Bodrý, vtipný někdy společník nevyjasnil tvář svou více k úsměchu; tvář lávou zalitá — duše jeho vypálená Hekla. Přišel do vlasti své, aby na hřbitově svých ideálů, svých vlasteneckých snů tělo choré položil . . . .

Josef Kajetan Tyl.

Narozen 4. února 1808, † 11 července 1856.

Kde domov můj?
Kde domov můj?

Znáte báchorku o zbloudilých hvězdách? — — Pro lásku k vlasti své seděl jednou Čech ve státním vězení — byl to náš Karel Sabina — a snil. O čem snil? — O báchorce! — „Před věky prý všechny hvězdy žily — snad posud žijí, než my o tom nevíme. V blahu neskaleném po oblacích se houpaly, světlo jim bylo pokrmem, jazykem jejich zvukové. Zalétaly, kam jen samy chtěly, neboť svoboda byla jim podílem.

Tu kdesi narodil se všemohoucí čas, jenžto splodiv Smrt, vše světy sobě podmanil a nový zavedl pořádek. Nebohé hvězdy! Bylo po svobodě a blahostech jejich! Nastal zákon veškerenstvo poutající; i hvězdám všem se vykázala buď místa ku věčnému stání, buď dráhy se jim ustanovily

k oběhu, z nichž vyšinouti se hrozilo zkázou: Zde žij! — zde svit! — zde stůj! — tamo běž! . . . a od té chvíle stojí aneb běží stejným po věky poměrem.

Byly však mezi nimi některé, jenž řádu novému se podrobiti nechtěly. Tu na vše strany se roznášely ohlasy jich žalů: Jaké to ukrutenství! Lépe zahasnouti na vždy: což nejsme děti nebes, že se nám pouta dávají? — Vůle času byla však mocná a mocnost jest právem i zákonem! — Uznávajíce mnohé, přemnohé tiše se podrobily a pokorně svázaly se okovy nového řádu. Malá část se zbouřila; ony zbouřeny chtěly prchnouti, ale kam? Nikde nebylo místa pro ně; ostatní poslušny se uspořádaly a každý koutek veškerenstva byl zadán! I zbloudily tedy a zoufalstvím rozptýlené nepřestávaly rušiti nový řád. Nebohá bludice! chtěla-li spočinouti na obláčku — rozplynul se, chtěla li se utéci k červánkům — zbledly a ulétly! chtěla-li si posteskouti záři — zhasla, nevyslechnouc ji! I rozplakaly se nešťastné a ze slzí jejich, když na zem padly, tam lilie vyrostly. Ve veškerenstvu však zaznělo stenání a světy se ozvaly v bolestném naladění. Outrpné to byly hlasy za padlé své sestry prosících . . .

Pán veškerenstva vyslechl prosící a smiloval se nad zbloudilými. Povolal je k soudu, aby jim uložil pokání . . . Hluboké ticho. — Obviněné tiše

se slétaly; jedny žalem a lítostí zemdleny, jiné zoufalstvím rozervány a opět jiné nejpozději přišlé — hrdy a s vůlí nezlomnou. Tyto poslední tušíce zničení své ještě jednou, rozdujely své záře a zasvítaly tak krásně a tak skvěle, jako nikdy před tím. Chtěly-ť v plné své krásе zaniknouti se žhoucím vědomím své neodvislosti.

„„Vizte tamo onen svět," dí světů pán, „pouhý odlesk cizého světla odrážejícího se od nepatrné koule prachové. Nejchudší to koutek veškerenstva země! Žijí tam tvorové schopní v tužbách, bezmocní však v dosažení. Jděte, staňte se rovnými jim a zbuzujte jejich schopnosti. To vaše práce — váš trest tak dlouho, až vše vykonáno na zemi po vůli mé. I navrátíte se pak opět k původní své krásе, nyní však co lidé smrtelní se zroďte a nic s sebou na zem nevezměte, leč nejisté tušení původu svého, ono tajné vědomí, že z věčného pocházíte světla a marné touhy po zřídlech ztraceného blaha! — To budiž vaše nejtěžší břímě, vaše kletba, váš trest; to budiž trpkým přídavkem k bídě a k nesnázi, k nenávisti a zoufalstvi, k chudobě a k pohrdání, ježto mezi lidem snášeti vám bude. Účastni budete všech bolestí, nikoli radostí pozemských... Práce vaše nepřestane, pokud země a lidstva státi bude, neboť úkol váš jest, osvícenou rovnost zavést, tam, kde prach vedle prachu marně se vypíná. Protož sestupte mezi lid s tušením a toužením svým,

vdechejte jemu záře světla svého, vytrhujte jej ze zvířectví, jemuž podléhají; stavte jemu chrámy a budovy krásy! náruživosti jejich obracujte v lásku, pud v rozum, okamžité nápady ve věčné myšlénky! Vykládejte jim knihu poznání pravdy a zápalu! ... Než nehleďte na mzdu; — toť váš trest! — Dlouhé vás čeká mučedlnictví a smrt neukončí pouť vaši; vždy znovu se zrodíte k nové práci, k novému trápení, k nové smrti a k novému zase zrození — a tak věčně až do skonání světa!“

Uhasla světla a bývalé hvězdy v prach rozpadlé na zem se snesly.

Od těchto dob počalo svítati mezi lidstvem; kraje se vyjasnily, chrámy povstaly, náboženství, básnictví a věda procitly. Země změnila tvář a lidstvo povahu ... Ubohé hvězdy! ...“

A nyní nahlédněte do historie lidstva, do historie kteréhokoli národa, a poznáte tuhý onen zápas, onen boj lži a klamu! oni velikánové ducha, již od věku k věku pravdu hlásali, krásu tvořili a lidstvo k světlu přiváděli — jsouť padlé oné hvězdy! — Nahlédněte do historie utrpení lidských, a všeci ti mučedlníkové pravdy — ideí posvátných — jsou padlé ony hvězdy! Chudoba je tísní a bičuje, svět je pronásleduje, svět za živa je ubíjí na kříž! — — pouť však jejich kdy bude skončená? — „Až na zemi vykonáno bude po vůli mé,“ — děl světův pán ...

A tak ti velikánové ducha neustále dodělávají se cíle svého, křísíce národy a povznášejíce je k světlu. Mámeť i my za posledních dob našeho znovuzrození takých velikánů a Tylem počíná takořka jich řada, řada passivních talentů našich.

Co jsme byli, národe český, do roků třicátých věku našeho? — Bídným povrhelem! — Šlechetní mužové vyvstali a jali se křísiti jazyk náš jedni k životu, druzí považovali jsou národ i český jazyk náš za pouhou vzácnou mrtvolu. Ponořivše se tito mužové do nejtajnějších hlubin národa, probírali žilky ty nejsubtilnější, vytěžili jsou bádáním svým klenoty zarumované a světu na odiv je vystavili. Pátráním takovým vzrostl obhájcům národnosti naší sloup veliký, pevný, o nějžto se jedni opírati, druzí v čas potřeby jazykům utrhačným naň okázati mohli. Než jak dále pokročiti? Škol českých nebylo, náš sociální život ouplně hynul a Čech netroufal sobě hlásiti se veřejně k jmenu českému. Učenci v tiché komnatě své zbudovali jsou sobě a národu nesmrtelné pomníky, než třeba bylo statečných mužů, již by se obětovali národu a jazykem plamenným svolávali národ do boje za práva věčná, neporušitelná; třeba bylo mužů, nadšených ideou národnosti, aby nyní vstoupili mezi lid, jemu pravdu a leť vykládali, jej podněcovali k životu a učili příkladem svým, svou láskou a obětovností, milovati vlast. Taký muž, jenž mzdu nehledal, než

národu se obětoval celý, jenž pro národ od prvního objevení se svého na roli národní byl pracoval, až zdechnul: taký muž jest náš Tyl.

Za časů Krameriusových byla literatura naše pouze prostonárodní. Věk i osvěta postupovaly; od těchto dob dychtila literatura naše vyvinouti se k národnosti vůbec a jak na jedné straně již nebyl pouze sprostý lid čtenářstvem naším, tak i vnitřní cena kněh vycházejících, tendence jejich i zevnitřní tvářnost k vyššímu směřovaly cíli. Avšak každý počátek, obzvláště u nás, kdežto šlechta a zámožné měšťanstvo s povržením na naše šlechetné počínání hleděly, nedíme o tom, aby nás podporovaly, jest obtížný a poněvadž každá věc má svou ideální a materiální stránku, z nichž opět každá vlastní své zná požadavky: nebude žádnému tedy divno, že v literatuře naší mnohá prázdná mezera zůstala. Kramerius zemřel, lid náš sprostý neměl svého učitele; mezi tím, co jsme neustále lid měli vzdělávati a jej povznášeti na vyšší stupeň vzdělanosti, a tímž processem literaturu k národnosti vůbec vyvinovati, zapomněli jsme dodělávati základy nejdůležitější, spějíce již k vyšším cílům. Anižbychom budovu celou byli dodělali, již pracovali jsme o pěkném kabátě, o krásném zevnějšku a o krovu vůbec. Tímž spůsobem hověla literatura naše nejvíce dvoum třídám: učeným totiž vzdělancům národa, kteří v přísných vědách se zkoušeli, a spro-

stému lidu o literatuře národní žádného vyššího ponětí nemajícímu. Prostřední třída, vzdělaná, postupující za příčinou duševních pokroků a vzájemného na sebe působení vzdělaných lidí, s životem literárním nejúžeji spojena, — tato třída ohlížela se posud nadarmo po spisech, jimiž by nejen u poznání literatury naší pokročila, nýbrž i oněch prostředků osvěty a utěšené zábavy nabyla, jakýchž literatura cizokrajná v hojnosti poskytovala a poskytuje. Tyto dva živly to byly, jichž se Tyl byl ujal, svědomitě a oběma rukama rozdával tu lidu sprostému, tu zase třídě vzdělané, táhna za sebou obě třídy jedním proudem. Tyl vyšel z národa a zůstal jemu věrcn. Z národního hlubokého jezera vyplul člun jeho. „Na břehu," děl dr. Čejka roku 1844, „scházeli se bedliví posluchači, on jim podával outlé něžné kvítky, skvělé a bohaté věnce, povídal o starých bájích a minulých dějinách, o proroctvích slepého mládence, o slavném Čestmíru; hrady se hýbaly a počaly mluviti a lid v rozkoši plynul a poslouchal. On se stal řečníkem při každém hnutí a postupu našeho novějšího snažení a neohlížel se na to, jestli kdy člun jeho o skálu se urazil anebo v mělčině utkvěl. Dále, vždy dále vesloval ze vší síly, věda dobře, že vše, co má, není jeho, nýbrž národa." Tyl dobyl sobě velké zásluhy o rozvin literatury české, neboť netoliko že jí vdechl nový, čilejší život, anobrž jí razil národnímu pokroku

dráhu širokou, dada literatuře české směr populární, moderní; Tyl dobyl sobě nesmrtelných zásluh o probuzení života sociálního netoliko tím, že pracemi dramatickými vlastence byl vábil do chrámu nevolné české Thalie, anobrž on razil jest nám povrženým Čechům cestu k zábavám, jaké našim poručníkům vyhradním se zdály býti právem. Jeho jmeno známo jest v té nejmenší české vesnici; všude znám po vlasti české co příjemný vypravovatel, co ředitel divadelní.

„Opozdili jsme se, ale máme utěšenou za to naději: snahou šlechetnou že slavněji daný Bohem úkol vykonáme," pěl r. 1846 Fr. Jar. Kamenický v „Lilii a Růži" a rovně horlil náš Tyl.

Josef Kajetan Tyl narodil se dne 4. února 1808 na Horách Kutnách, v historickém tomto, po Praze nejslavnějším městě z rodičů chudých. Otec jeho Jiří byl dříve hudebníkem u vojska a stal se pak plukovním krejčím; co vysloužilý vojín zabýval se kromě řemesla krejčovského větším dílem hudbou. Otec vycvičil jej v hudbě a ve zpěvu, tak že již co sedmiletý hoch mohl zpívati ve sboru zpěvoher, jakéž tehdáž kočující společnost ředitele Maška tam provozovala.

Hned v prvních školních letech projevoval Tyl zvláštní schopnosti ducha; vynikal jest netoliko pilností svou, anobrž i doma dával skvělou fantasii na jevo, kteráž ho byla svedla na dráhu divadelní,

byvši jeho rakví. Již co malý školák oblíbil sobě divadlo, ano vystavil sobě divadlo maličké z papíru pro utěšení mysle. K tomu směru ducha jeho zavdal však příčinu otec jeho, jenž sestavováním pohyblivých jesliček dlouhá leta se zabýval a později každoročně o vánocích také na odiv je vystavoval. Tento směr myšlení, tato náklonnost k divadlu provázely Tyla na všech cestách života jeho i v studiích. Divadlo bylo od pacholetství jeho had z ráje. Záhy počal drámy čísti, avšak sotva že první komedii viděl, již mu bylo, jakoby musel cosi podobného tvořiti. Vystoupiv co žák čtvrté třídy z hlavní školy, jal se psáti činohru, čehož hlavní byl příčinou Vocel. Slavilat se toho času v Hoře installace nového šepmistra. Vocel, jsa tehdáž doma na feriích, sepsal k té slavnosti činohru, vybrav sobě látku z dějin kutnohorských a přivedl ji s několika jinými študenty na prkna. Hrála za časův Husitské války a udatnost Horníků slavila v ní ovšem nemalé vítězství. Tyl byl u vytržení; Vocel zdál se mu býti polovičním černokněžníkem; — touha nejvřelejší rozproudila duši jeho takového cosi napsati, a v skutku již v několika dnech počal psáti činohru z dějin husitských. Tent byl první pokus básnicky naladěné duše. Babička Tylova, zámožnější rodičů, znamenavši, jak Kajetanek ve školách prospívá, ujala se ho a ustanovila se na tom, do Prahy na studie ho poslati. V Praze nový, netušený se

mu svět otevřel. Z počátku nepomyslil na dramy, brzo ale kolem se poohlédnuv opět ve vášeň bývalou a psal komédie. Z listů a dopisů přátel Tylových známo, že se co žák třetí třídy latinské obíral spisováním „Benedy," že rád o vlasti hovoříval a se zvláštním zalíbením se zkoušel u popisování povah mužů historických. Co principista seznámil se s naším Vinařickým, tehdáž bohoslovcem, jenž mu byl při básnických pokusech jeho přispíval radou a skutkem. I psal nyní verše, jako by pršelo. Slávy dcera zplodila tehdáž mezi básníky znělkovou zimnici — jí neušel i Tyl. Dosti brzo měl plný svazeček rozmanitých znělek. Vedle toho koval verše v těch nejpodivnějších nevídaných rozměrech, směle tvořených dle vzorů indických, kteréž toho času v kroku strašily; překládal Lafontainovy plačtivé romány, Kleistovu Katinku, Tassův nesmrtelný Jerusalem a j. Později počal původní povídky rozpřádati, konečně uchýlil se zase na pole dramatické . . . Škoda, že příznivých okolností neměl a často s nedostatkem, zvláště po smrti báby své zápasiti musel! Nemilými případnostmi nucen byl opustiti Prahu a na vybídnutí jistého přítele svého odebrati se u prostřed běhu školního roku 1827 do Hradce Králové, kdež v studiích pokračoval. —

V Králové Hradci stal se náš Tyl miláčkem Václava Klicpery, k němuž důvěrně byl přilnul co

k laskavému otci svému. Konečně bydlel Tyl v domě Klicperově, až pak po odbyté šesté školy latinské do Prahy se odebral. Mezi Klicperou a Tylem rozvinul se krásný svazek přátelský: co Tyl za dne napsal, to večír čítal jemu co mistru svému a mistr opět četl jemu, co sám byl toho dne napsal. Téhož času dokončil Tyl „Statného Benedu", kterýž pak r. 1830 s vyobrazením starého Vyšehradu vyšel u Turečka v Litomyšli co „historická povídka z jedenáctého století od Mírumila Kutnohorského." „Statný Beneda" jest první z větších jeho pokusů v oboru, v němžto později tak znamenitě vynikal, žeť by Tyl, kdyby poměry jeho rodinné, vnitřní a vnější méně jej byly tísnily, snadno se byl býval stal Walterem Scottem literatury české.

Odbyv v Králové Hradci studia humanitní, odebral se opět do Prahy na studie filosofické. I nalezl v brzce četných přátel, již co do vlasteneckého smýšlení s ním ouplně souhlasili, již taktéž křídla svá rozepínali k smělému vzletu, avšak ostýchavost a nesmělost jeho byly toho nyní příčinou, že se mu v Praze dobře nevedlo, tak že často nouzí a nedostatkem musel zápasiti, až i konečně po prvním školním půlletí studií docela nechal a divadla se chopil.

Dne 30. dubna 1829 přistoupil s Prokopem, Bílem a Forchheimovou k cestující divadelní společnosti hraběte Laniusa, jenž pod jménem Hilmer ře-

ditelství vedl a toho času se společností svou právě v Písku se zdržoval. I přičinil se o to, aby se i české hry provozovaly. Snažením jeho dávala se v Domažlicích Štěpánkova činohra „Břetislav, neb Vítězství u Domažlic.“ Kniha nebyla sice po ruce, avšak Tyla nemýlila; znaje činohru tu skoro nazpamět, sepsal v rychlosti jí podobnou. Ve Strakonicích dávali Klicperův „Loketský zvon,“ v kteréžto činohře vystoupila i Marie, potomní paní Čelakovská; v Plzni provozovali „Berounské koláče“ a opět „Břetislava.“

Než nyní onemocněl Tyl. V Plzni byl mezi cizími; i ujala se ho spoludružka jeho panna Forchheimova a ošetřovala ho. Za tuto laskavou pečlivost zůstal jí jemnocitý Tyl z vděčnosti nakloněn, až pak ji konečně pojal za manželku.

S velkými nadějemi přistoupil Tyl k divadlu, avšak nedařilo se jemu. S duchem sklíčeným vrátil se r. 1831 do Prahy a nevěda co počíti sobě, vstoupil do kanceláře svého ujce, vojenského účetníka Zelinky, načež za nedlouho vojenským se stal fourirem. Jsa nyní postavením svým od hladu uchráněn, věnoval se opět divadlu. Ubozí Čechové! — nikdež pro ně nebylo místa! — Ve školách učili se jazyku cizému, německému; v životě sociálním a ouřadním platil jazyk německý; Němec byl pán, Čech ošlapek; Čech zbudoval svými mozoly divadlo a cizinci se v něm rozkládali, jim fakticky

náleželo. Divy a zázraky! žeť Čech nenáviděný, zavržený otrok ještě v kterém chrámu Páně našel přítulku, aby po česku s Pánem Bohem mohl ve své skroušenosti pohovořiti a pomodliti se za ukrutníky své. Pro národ český byl pražský chrám Thalie sedmero pečetím uzavřený; než žebronil jistý vlastenec a přičinil se, abychom aspoň z milosti někdy v chrám ten vstoupiti směli bratři Čechové.

Týž muž byl Jan Nep. Štěpánek, jenž narozen byv dne 19. května 1783 v Chrudími byl absoloval theologii, r. 1800 se stal vojínem, pak divadelním sekretářem a spoluředitelem stavovského divadla, konečně kassirem: umřel 12. února 1844. Štěpánek jest mužem o divadlo české velezasloužilým.

Od r. 1812 počal vydávati rozličné české hry, některé původní, z velké části však přeložené: souhrnkem vydal a sepsal do smrti své 114 kusů divadelních. An cizinci v domě a ve vlasti naší hráli pro svou zábavu, hráti jsme museli my Čechové, chtěli-li jsme zaslechnouti jazyku mateřského, vždy pro chudé a k účelům dobročinným. Toliko Štěpánek odvedl jest z provozování kusů českých přes 20,000 zl. ústavům dobročinným, začež co pravý vlastenec poctěn jest zlatou civilní prostřední medailií. Přičiněním téhož Štěpánka povoleno jest konečně dávati každou neděli odpoledne před německým hru českou a tak započato jest 28. září 1824, jak tomu osud chtěl, Loupežníky na Chlumu.

Hráno až do sv. Jana Nepomuckého, kromě postu a masopustu. Tyl poznávaje, žeť musa Štěpánkova namnoze jest nedostatečná, jal se tedy co náruživý milovník divadla repertoar obohacovati a ušlechtovati. Překládal pro divadlo a i co herec vystupoval na stavovském nyní zemském divadle v českých představeních. Mluva v překladech byla čistá, srozumitelná, ačkoli tu a tam se mu vytýkaly germanismy, avšak docela jinak posuzován jest co herec. Přednes jeho byl buď kvílící, buď kazatelský, nechtěje ani mluviti o akci umělecké. Ne tak marnivý, jakož více unešen jsa v dramatu bujnou fantasií líčil sobě v duchu veškeré charaktery; slova hrdiny rozpálila jeho mysl, srdce se šířilo, ňadra se dmula a řeč v proudu divokém tanula na jazyku jeho. Bohužel byla však fantasie jeho mocnější, nežli organ, jímž nelze bylo vyhověti úlohám, jež vřelosti, síly a zvučnosti požadovaly. Za tou příčinou osvojil sobě Tyl nepříjemný spůsob deklamace, kterýž zvýšen pohybováním jednotvárným nemile působil na ty, již velkých jeho literárních schopností sobě byli vážili. Než věříme básníkovi, žeť pociťuje slova hrdiny svého lépe než herec ex professione a že by je lépe ze sebe vykouzlil, ano s rozumem a pocitem, kdyby oné měl chladnosti, kdyby znal onu ekonomii hlasu, kterouž na prknech exekutivní umění požaduje. Bizarní a přece geniální básník německý Grabbe taktéž vystoupil jednou na divadle — doufaltě pobořiti *světy* — a podbořil sáma sebe!

Tyl, pohrobiv sladkou naději, kteráž jej jako lichotivá svůdná víla na krátkou divadelní pouť byla vylákala, naději totiž, žeby pomocí několika přátel malý český herecký spolek zaraziti mohl, počal do českého roucha převlékati kusy divadelní, tehdáž v Německém divadelním světě oblíbené. Nejprvnější těchto prací byla Deinhardsteinova dramatická báseň Jan Sachs, švec Norimberský; doufalť, že touto prací nejjistěji cestu sobě proklestí k českému divadlu. „Avšak medové — blahové doufání!“ volá Tyl „co mi to pomohlo, že jsem v nuzných okolnostech krásné dny tehdejšího leta ztrácel překládáním?“ —

Překlad podán J. N. Štěpánkovi, avšak direkce jinak se rozmyslila a ubohý Norimberský švec zůstal ve vladařském pultu jejím až do roku 1836 ležeti, kdež ho pak jiné okolnosti na prkna přivedly. S Fischerovou činohrou „Obležení Plzně,“ kterouž Štěpánek, přesvědčiv se o jeho schopnostech, mu na to dal přeložiti, vystoupil Tyl poprvé před pražské obecenstvo. Později přeložil Vogelovu hrůzošumnou „Dědičnou smlouvu,“ potom Deinhardsteinovu hříčku „Vdovec“ a hned na to vyskytnul se první původní dramatický pokus „Vyhoň Dub.“ Celá ta činohra ustanovena k benefici dobrého známého, sepsana byla za několik dnů. „S chutí,“ tak soudil Tyl o svém pokusu, „byl bych tím *otypky* ve svých železných kamnech podpálil . . .

To nebyly podoby, ježto se mi byly v zápalu básnickém před očima vznášely . . . ale nemohl jsem; beneficiant musel míti nový kus.“

Obecenstvo nebylo nemilosrdné a hra se skončila s dosti hlučným applausem, avšak před osudem, v kamnech jí hrozícím, přece ji aplaus neuchránil.

Taká byla literární činnost Tylova do konce r. 1832. „Ku konci tohož roku začala mezi pražskými přátely národního písemnictví, jak Tyl píše, pověst proskakovati, že staré nedomřelé Jindy a Nyní (vycházely od r. 1828) procitnou k novému životu a mladistvé podoby nebudou. Porůznu vycházející půlarchy s nevalnými obrázky měli obstárlou kůži svléknouti — měly se jako milobarevní motýlkové ze zimního povleku vyloupnouti. I byloť vůbec dosti živé příštích věcí očekávání, neboť se vidělo, že je podobného spisu, jakovým nové Jindy a Nyní býti slibovalo, velká, důležitá potřeba.“ U veškerém vzdělaném světě dokázáno, žeť časopisové rafijemi jsou každé literatury. Užitek jejich v každém tvaru a vyvinutí literatury jest patrný, než za dnů našich stali se časopisové nevyhnutelně potřebnými, prvně, poněvadž pole literatury se zveličilo i zbohatlo, za druhé, poněvadž čtení knihtiskařstvím a nynějším rozvětveným obchodem kněhkupeckým se rozšířilo a konečně z příčin jiných ještě zvláštních, záležících v povaze a směrech časových. Čím více záhonů, ježto na poli literatury

pod rádlo se dostalo, čím více a čím čilejších vzdělavatelů, čím více účastenství se množí v národě, tím hojnější, tím lepší časopisectví jest.

Časopisectví vzrůstajíc musí se míti k tomu, aby organický celek samo sebou činilo a organicky též s ostatní literaturou co s hlavním tělem spojeno bylo, slovem aby žilo. Ouplné roztřídění, ano ohromné časopisectví nemůže míti každá literatura, tím méně bylo možné za dob Tylových; avšak rozumně roztříděné čilé časopisectví všude možné jest, kde časopisů stává. Že u nás tak není, žaluje Tyl na dobu svou, že časopisectví u nás vůbec oči sobě jak se patří nevytřelo, to jest naše největší škoda i vina.

Naše literáctvo z roků šedesátých nechť rozepne tedy síly své, aby pozdější literární kritik je nemusel viniti z pouhé nonchalance. Časopisy naše politické, naučné a zábavné splývají buď jeden do druhého, aneb zůstávají čili pokulhávají skutky svými za záměrem. Čím více a čím trefněji časopisy potřebám našeho věku a národu přiměříme, čím vícero účelů a čím ouplněji jich dosáhneme jimi, tím více se rozšíří, tím více prospějí literatuře naší.

Prohlížíme-li však k době minulé, kdežto časopis zábavný jediným takořka byl orgánem probouzející-se národnosti české, tuť musíme vyznati, Tyl že tvůrcem byl nové čilejší doby v časopi-

sectví českém a takořka sluncem byl na obzoru literárním, kolem něhož veškeré literární hvězdy se otáčely.

Rokem 1833 uvázal se Tyl v redakci nového listu „Jindy a Nyní," avšak tu musel se spoléhati hlavně sám na sebe. Hlava jeho plna ohnivých krásných plánů! — srdce plno lásky, plno vůle, plno důvěry! Jak krušná, odvážlivá nastala práce muži svědomitému, jenž pokrok národův jedině měl na zřeteli. Tyl neviděl kusa časopisu, jehož přec v národních záležitostech byla potřeba; nebylo tu kusa listu, kde by se bylo o našich potřebách a žádostech, o výjevech z našeho ojařeného národního života pojednávalo. Muselť se mnohý tedy kámen s cesty odvaliti aneb přeskočiti, mnohý tvrdý ořech musel se rozlousknouti; šlo to ale přece. „Konečně," dí Tyl s tváří rozradovanou, vida že marně nepracoval, že se dodělal cíle svého, „konečně povstaly z toho „Jindy a Nyní" Květy a ty se již tuším celého srdce národu zmocnily."

Směr obnoveného „Jindy a Nyní" byl svěží, půvabný, bujný; jedině zprávy o divadle pražském nezdály se mnohým býti po chuti, již měli za to, žeť Tyl shovíváním svým koterii divadlní více lichotí, než by se srovnávalo se soudností nestranného vzdělaného obecenstva. Než o tom stůjtež zde vlastní slova Tylova: „O známých kusech nechtěl jsem šířiti slov. Při chvále jsem vždy jméno herců po-

stavil; haněti jsem žádného se neosmělil a co tomu podobno, psáno bylo pro ty, kteří tomu jistě rozumí. Což na tom, zda se v celých Čechách dí, kdo na pražském divadle špatně hraje? Budmež tomu rádi, že máme, o nichžto, že dobře hrají, říci můžeme.“

Tak soudil Tyl z počátku, věda žeť nesnadno vypátrati ono arcanum kritiky divotvorné, pro kterouž by nás celý svět miloval, jelikož bychom se toliko někdy dotkli chřestících jeho rolniček. Než cítě, že srdce jeho půl lne k divadlu mocí neodolatelnou, myslil, proč právě ty bys štouchal do vosího hnízda, proč právě ty bys neměl tolik povážení, na věc dívati se chladně? „Ostatně zdali české naše hry kritice jsou podobny, odpovídá Tyl: „Osobí-li si české naše hry jmena uměleckého buďsi jakoukoliv silou vedeny, buď na jakémkoli stupni dokonalosti, kritice vždy podrobeny budou. A jaký jiný záměr by byl sobě náš slovútný Štěpánek při mnoholetém snažení-se o naše divadlo postavil, než aby se podnikání jeho navzdor všem odporujícím překážkám stalo chloubou národa — řediteli na věčně — vděčnou památku? Chlubiti se může však národ toliko tím, co dokonalé, aneb co k dokonalosti pospěchá. Dokonalost ale je nejhlavnější podstata uměleckého díla, to pak podrobenoť kritice. Bez kritiky není zdaru v krásném umění. Ingenium jesti jeho matkou, kritika jeho pěstounkou a ředi-

telkyní. — Když arci duch lidský takové je mocnosti, že zůstávaje sice v mezech krásy, okres pravidel jako gigant přechvacuje, v sobě sám nesa nejjistější soud: tenkráte arci umlkne kritika. Kdež a kdy se velikánové takoví radí? Křehkýť je člověk a pěstujíc dítky své, zaslepen bývá jeho vadami. Tato křehkost prý panuje jako nakažlivá nemoc mezi všemi umělci.

Hustěji se ale zajisté nejeví nikde, než na oněch, kteří se na herectví dávají. Velká toho snad příčina je ta, že si toto na oko tak snadné i vnadné umění hojný počet nemajících ani prvopočátečního vzdělání oblibuje, aniž později, mimo zpytování lidské přirozenosti, jakési ouplnější vzdělanosti nabyti hledí. Povolání toho volnost naplňuje herce bez toho hrdou jakousi v sebe důvěru; tak pak zvláště při nevzdělaném duchu tím spíše v zdánlivost a škodné soběctví přechází, čím lehčeji časté umění svého na odiv stavění na herce prospěšněji nebo škodlivěji působí, nežli na jakéhokoliv umělce. Přečastá pochvala zaslepuje, hana zatvrzuje; a v divadle, tuším vox populi není vždy vox sancta. Kritika musí hercům býti hvězdou, za nížto je v pravo nebo v levo se držeti.

A přece právě mezi umělci nad herce žádného není, kterýžby nevšímavěji na kritiku dbal a výroku jejímu méně věřil, jestli poněkud jinak usoudila, nežli se pánu hráti zdálo. Jí se básník, hu-

dec, malíř a všeliký jiný umělec spíše podrobí. Proč by se však jediný herec obecnému zákonu protiviti; pročby český herec jeho vyřknutím horšiti se chtěl, maje s jinými umělci tentýž před sebou cíl? Kritika ni herce z ochoty čili diletanta ušetřiti nesmí, jelikož i on veřejným si počínáním v práva její upadá.“ —

Národ žije, pokud povědom jest své minulosti, dokud chová v srdci svém naději a důvěru v budoucnost; zanikne-li ta, již nežije sice národ, třebas by v činnosti zdánlivě uspořádané živořil. I cítil jest Tyl, že v těch neblahých sociálních poměrech, v kterýchž jsme za oné doby roků třicátých žili, povinností jest národního spisovatele, vědomí to zbuzovati a líčením slavné minulosti hrud lidu českého rozehřívati.

Leonidas a hlouček s ním padlých mužů bojovných žili jsou a neustále působili na ducha bojovné a vlastenecké Sparty, ačkoli hroby jejich dávno již trávou byly zarostly v prosmykách Thermopylských; nevídaní co duchové bojovali jsou u Mantiney, v Peloponnesu a u Trasymenu, avšak i v jiných národech a v dobách pozdějších stáli jsou tito rekovnou smrtí padlí bojovníci po boku mužům, již život svůj obětovali vlasti. „Každý pěstuj,“ volá básník Kamenický, „outlý v srdci zárod, aby záhy již se vyvinul; neboť mládež jest — budoucí národ!“ Považíme-li však, žeť jediné slovo, prone-

šené v šťastné hodině, národy z mrtvých může vzkřísit k životu a zahaslé posvátné plameny v srdcích veškerého pokolení opět rozdmýchati: tuť dojista nikoho nebude, jemuž by se nevidělo, že mluvil Tyl v čas, v pravou hodinu, od srdce k srdci, slovy plamennými do duše unylé vlasti, jež spočívá na plecech ž e n y.

Žena česká byla Tylovi modlou, které se kořil, poněvadž v lůně jejím vlast a národy se rodí, poněvadž veškeré počínání, veškeré snahy muže jsou marné, nekráčí-li žena v čele mužů bojovných s pochodní lásky vlastenecké, nevyprovodí-li žena syny své do boje ducha za pravdu a právo. I počal tedy Tyl „Jindy a Nyní“ svou romantickou pověstí z dávnověkosti české „Poslední pohanka“ nadepsanou. Tu mluví k panám českým, mluví s nimi o jazyku mateřském, všude ze života společenského vytiskovaném, všude opovrženém a přece tak krásném a spanilém; tu budí a rozněcuje v srdcích panenských lásku k tomu posvátnému jazyku našemu a k národnosti české.

„V žilách Vašich,“ volá Tyl, „proudí až dosaváde krev česká; v srdci Vašem pobývá vědomí šlechetného rodu; celá duše Vaše jest jediný plápol, jediná síla ukázati se zdárnými dcerami vlasti české. Panny! podejte mi pravici, rcete jaký jazyk Váš? — jazyk český, tato slavičí píseň, toto ozývání-se hromů! — A jakým uspávaly Vás mat-

ky jazykem, takovým chtějí čeští junáci žádati za přízeň Vaši. Naděje sto tisíců spočívá na Vás, i Vy můžete přispívati k povznešení národu. Ve spolcích Vašich ať se ozývá lahodná čeština. Z medových úst Vašich neplyne zvuku líbeznějšího nad zvuky jazyka českého. Zvukové ti jsou čarovné písně, jimiž nezmožitelně vábíte jinochy, muže i starce... Srdce Vaše nesklánějte se k jiným, leda k srdcím českým. A pak — pak, až někdy ona doba přijde, doba nejvyšší pýchy a hrdosti — až co matky kráčeti budete po vlastech, potom, zdařilé dcery zaslibte rozeňátka svá i svému národu, svému mravu, svému jazyku a kdykoli se hlásati bude o blaženosti národní, s hrdým vědomím zvoláte: „„I my jsme tyůrkyně blaženosti tvé!““ I mluvil o tom, v jaké nevážnosti všady byl jazyk náš, než někdy a někde přece se slovu českému dopřálo, aby vévodilo. A vévodství tohoto každá částka, dí Tyl, budiž nám nadějným semenem, ježto se posléze i na spustlé roli vzejme, pakli jen neunavenou ostražitostí kamení odklízeti a dusivé pejří hubiti nepřestaneme.“

Rok 1833 byl pro Tyla zkouškou na dráze žurnalistické a redaktorské, avšak vidělo se záhy, žeť není lepšího bojovníka, statečnějšího vůdce v literatuře české. „Jindy a Nyní“ proměnily se ve „Květy české,“ listy zábavné pro všeliký stav a jmeno jeho čím dále tím větší obliby nalezalo ve

vlasti. Vplyv „Květů českých“ na tehdejší ruch literatury české byl znamenitý. I byltě to Tyl, jenž spolčiv se s několika mladými talenty, jako Langrem, Tupým čili Jablonským, Erbenem, Sabinou, Máchou a později Nebeským tvůrcem byl moderního směru české belletristiky, jenž přívržence starých spuchřelých forem byl vytisknul a společenský život český sobě obral za látku románu a povídky. Tohož roku 1834 zápasil jest Tyl s mohútným soupeřem, Fr. L. Čelakovským, než musel Čelakovský jemu ustoupiti. Nepřátelství, které z nekalé polemiky té mezi oběma o vlast zasloužilými muži vzniklo, trvalo přes deset let; Čelakovský uznávaje, že byl jemu ukřivdil, sám pak podal Tylovi ruku ku smíření. O tom vypravuje Tylův biograf a přítel V. Filípek tuto episodku: „Po vyjití „Posledního Čecha 1845“ navštívil Čelakovský Prahu; jsa toho času učitelem jazyků slovanských ve Vratislavi. Umluvila se společná vycházka do Kundratic k přátelské zábavě. Tyl přišel trochu později. Když přicházel, pravil jeden z přátel již shromážděných: „Hle, tu přichází poslední Čech!“ — „Nikoli poslední,“ řekl Čelakovský, jda mu v ústrety, tu přichází první Čech!“ Při tom mu srdečně ruku stisknul a staré nepřátelství bylo pohrobeno. —

I rozvinul jest Tyl tehdy co redaktor Květů činnost nadobyčejnou. Psal nejen pro Květy, psal

i pro divadlo. Učelem divadla jest býti školou mravně vzdělávací, totiž mravy zušlechťovati, povzbuzovati k vznešenému, jest povrhnutí nectnostmi, spojené s mravní zábavou a rozšíření oboru uměleckého, avšak mimo tyto účely zdálo se Tylovi, že divadlo české míti má ještě cílův jiných a sice hlavnějších, nežli je pouhé obecenstva obveselení aneb zíštná špekulace podnikatelů, — totiž „podporování naší dramatické literatury a zvelebení mateřského jazyka.“ „Jakž medle rozsáhlý jest dosaváde obor dramatické literatury naší?“ — píše Tyl. „Zajisté chová v mezech svých toliko výbornější díla Klicperovy a původní spisy Štěpánkovy. Okusy Turinského, Macháčka i Vocela bohužel! — krásnou jenom nadějí zůstaly; cokoliv se ostatně po čtyrycet roků, kdežto literatura naše vůbec okřívá na obzoru dramatickém, zjevilo, vesměs takořka překlady jsou méně více zdařilých — někdy až i nepatrných kusů německých aneb vadnoucí květiny nasbírané v pradolinách českých, jimiž literatura naše nezbohatla. Zdali se na podnebí českém vůbec básníkové dramatičtí rodí čili nic — nepřipouštím sobě vyšetřovati; že však jsme v oboru tom až posud neučinili pokrok znamenitější, jesti zajisté, jakž již slovútný spisovatel „Soběslava“ drahně si stýskal, nejhlavnější překážka ta, že se dosti hojná příležitost neudává, výtvory ducha dramatického spatřiti oživené umělostí hereckou.“ Jediný

přístav naděje dramatiků našich pražské stavovské divadlo, kdežto alespoň půl leta v neděli a den sváteční hry české se provozovaly, avšak byloť tehdáž okolnostmi nezmožitelnými tak stísněno, žeť náležitě vyvinout a zmoci se nemohlo.

Dne 5. května 1833 byl Tylův překlad Wolfovy „Preciosy“ ponejprv provozován. I jal se nyní Tyl, roznícen láskou k vlasti, pečovati o zvelebení divadla a psáti pro divadlo. Na mzdu nelze bylo hleděti jak v literatuře tak i při divadle; hlavní odměnou mu bylo, když viděl, že snažení jeho není marné, že poněkud aspoň přispívá k čilejšímu životu v národu našem, a protož veškerá ta řada horlivých pracovníků našich, Tylem počínající, jest řada duchův passivních a řada ta není za dnů našich ukončena. U posuzování literární činnosti naší musíme vždy rozvažovati nikoli co duchové naši byli zplodili, anobrž co a jak zplodit mohli, kdyby v příznivějších byli žili poměrech.

Naši literáti obětovali se v úspěch vlasti a národa; oni pracovali a mřeli hladem; kněhkupci a nakladatelé sobě stýskali a zbohatli z chudinké literatury naší, z vlastenectví horlivých mužů. Bylo-li posud u nás možné, plodů geniálních zdělati? — Za číslo „Květů“ dostával Tyl čtyry zlaté stříbra honoráru; za práce dramatické nic. Teprv tehdy, když se počalo hráti v růžové ulici v domě Stögrově, platily se honoráry. Jaké se platí, víme

podnes. Kdož pak tedy má přispívati k osvětě národní, když vzdělavatel lidu marně žebroní o okoralé sousto chleba? Nevidí-li svět za naší materielní doby v obětavosti takové pouze přepiatost a šílenství?

R. 1834 po odstoupení ředitelského triumvirátu správy divadla stavovského, Kaince, Polavského a Štěpánka počaly hry české víc a více klesati a podobalo se tomu, jakoby veškeré snažení k tomu čelilo, shovívavý a trpělivý lid náš rozmrzeti aneb umořiti.

Anť vlastimilové a přátelé české Thalie takový stav českých divadelních her těžce byli nesli, ustanovil se Tyl na tom, vedlejší, než samostatnější rozbiti stánek a za nedlouho našla bičovaná, zotročovaná Thalie česká v bývalém klášteře kajetánském, v domě to našeho vřelého vlastimila pana Arbeitra, milý utěšený přítulek. Povolením úřadním a přivolením ředitele divadla stavovského hrálo se pod správou Tyla dříve soukromě a konečně veřejně v prospěch nově zřízeného ústavu pro chudé. Veřejných představení, v nichž na divadle slečny Broulíkova, Anna Forchheimova (Rajská), Magdalena Forchheimova (Skalná), Františka a Rosalie Krupinská, Nikolajova (Hynková), Rožmitalská, pí. Šemerová a j. — pak páni Filípek, Hajniš, Kaška, Kolár, Kopecký, Knöpfl, Mácha, Malý, Pichl, Püner, Sabina, Sák, Silbernagel (Stříbrný), Šemerer

(Stránský), Trojan (František Břetislav), Tupý, Tyl, Vet, Kürbs, Vopršálek, Zap a j. byli vystoupili — bylo osmnáct a dne 10. září 1835 byla společnost poctěna návštěvou Jana Kollára, do Prahy z Uher přibylého.

Poslední představení veřejné bylo dne 11. června 1837. Avšak mezi tím, co v klášteře kajetánském se hrálo, pečoval jest Tyl ještě o jinou zábavu. Proč by truchlil Čech? proč by se nebavil a k tomu po česku? Pan Arbeiter ihned se nabízel propůjčiti svůj veliký pokoj s vedlejšími pokojíky a ejhle! Tyl zařídil masopustní merendu, do níž toliko známí horliví vlastenci byli pozváni. Zábava byla rozkošná. Tančilo se, zpívalo se, všady ozývala se mateřština v přátelském nenuceném hovoru. Vlastenci ponejprv se sešli, poznali se, rozradovali se a milovali se co bratři a sestry, co členové jedné rodiny.

Příštího masopustu byl v Kajetánském domě opět bál a v čele podniknutí toho opět Tyl. Zábava byla opět srdečná, nenucená jako předešlá, avšak již rozšířil se kruh českých vlastenců: sál byltě hostmi přeplněn, neboť pozváni byli i ti, již méně byli známi, avšak s plným srdcem byli lnuli k národu českému. Tyto dvě zábavy jsou pamětihodné a sice pro to, poněvadž byly základem a vlastně počátkem tak zvaných „českých bálů," jejichžto hlavní účel byl, mateřskému jazyku raziti

cestu do života společenského a vážnosti jemu zjednati; vyvabiti lid český z podruží živlu nadvládajícího, německého, a zjednati jemu rovného práva společenského, slovem nový, jarý, volný vdechnouti život staroslavné matce Praze.

O masopustě roku 1840 bylo v Praze velmi živo a srdce vlastencům českým chvělo se v prsou rozkoší, jako bojovníkům chrabrým, nesoucím do boje vítězství slavné na zbroji své; činily se přípravy k prvnímu veřejnému bálu českému.

V čele podniku stál Tyl; výborem byli přední diletanti pražského divadla českého a ti žádali jsou s mladšími spisovateli u nejvyššího úřadu za dovolení k uspořádání plesu. Dovolení se konečně obdrželo, avšak jak mile pověst o bálu českém v Praze se roznesla, tu bylo úšklebků, tu bylo řečí, ousměšků a osočování, žeť ani vypsati nelze. Jedněm zdál se býti bál český noční matohou, noční dusící můrou; druhým zase revoluční národní propagandou, mající v čele dávných stínů slavných upáleného mučenníka Jana Husa, slepého demokratického generála Jana Zižku, oba Prokopy, Jiříka Poděbradského a pověstný sbor rytířů blanických s slepým mládeneckým věstcem. Šlechta a ta peněžní aristokracie usmívaly se nemohouce porozuměti snahám těch dlouhovlasých vlastenců, odrodilci láli, až i tomu ubohému kupeckému subjektovi se konečně zachtělo krčiti rameny a v převeliké

moudrosti rovně našim mučitelům nám duševní bankrot vytýkati. Avšak Čechové věděli, kam čelí snažení jejich. Nechtěli býti více otrokem, doufajíce, že na čase hrdě vztýčiti hlavu, vystoupiti z dvoustileté služebnosti, postaviti se tam, jak po právu věčném, neporušitelném každému dospělému národu jest vykázáno, po bok totiž národů evropských k společné poradě o blahobytu duševním a materiálním, o budoucnosti politické a národní.

I počalo se zváti. Návěští o hudební zkoušce k bálu tomu muselo býti spolu i německé a taktéž i na vstupním lístku musel se skvíti překlad německý. Bál odbýván jest dne 5. února 1840 v sále konviktském, barvami národními ozdobeném. František Zach, potomní direktor srbské školy dělostřelců v Bělohradě, navrátiv se toho času z Paříže a meškaje právě v Praze, postavil se v čelo tancujících. Hovor český, hovor nenucený, upřímný, rozléhal se na všech koncích, němčina s francinou jen jako host mezi dvornými a tolerantními hostiteli na krátce tu a onde zaznívala, píše Tyl. Bál se podařil; ponejprv vykročili jsou Čechové z těsných mezí svých a s všeobecnou chválou se potkali. Posměváčkové nyní umlkli a lál-li ještě kdo, lál pouze té neslýchané impertinenci Čechův. R. 1841 byl společenský bál český ještě skvělejší, tenkráte již na ostrově Žofínském, kdež toliko honorace zdála se míti právo se rozkládati. Od roku k roku

byla návštěva četnější, až pak konečně i ti, již ouměšky sobě z těch vlastenců tropili, puzeni zvědavostí na bálech českých se objevovali, kteréž víc a více byly oblíbenými, až pak se staly módou, všemi třídami hýbající. Jazyk český se nyní šťastně emancipoval; vstoupil do života a šířil se, tak že při zábavách českých jiného hlaholu než českého nebylo slyšeti. Tomu však taktéž napomáhaly jsou besedy české, kdežto se tančilo, zpívalo, deklamovalo a koncertovalo. Byly to časy růžové! — Prvních šest besed bylo uspořádáno v sále svatováclavských lázní r. 1841 v měsíci květnu a září; abychom o těchto svatováclavských besedách, jež rozjařily nás vůbec k životu politickému, měli ponětí, slyšme vlastní slova Tylova, jenž v Českých besedách roku 1842 takto líčí: „Já znám také tak zvané reunie, ale jakýž rozdíl mezi těmito a — besedou, která se předemnou otvírala! Jako svůdné víly, jako dovádivé rusálky — podoby řeckých milostenek míhaly se přede mnou, míhaly se při hudbě nejrozkošnější, při sladkém hlaholu jazyka českého. Ucho se nemohlo napojiti — oko nemohlo postihnouti té krásné směsice větrem se vlnícího kvítí na té nejpůvabnější lučině království českého. Byloť viděti, že je pozorliví, spanilomyslní zahradníci byli vypěstovali. Ta elegance — a spolu ta lahodná nenucenost, ta domácnost — v okamžení zrostla z mého tušení blažená jistota. — Kolem sálu byly se usadily starší paničky, cti-

hodné matky a dle hovoru společného nebyl bys poznal, kdo je vzácná měšťanka, kdo bohatá, kdo chudá, kdo choť umělcova, kdo vyššího úřadníka. Avšak nejen u paniček, i u přítomných mužů bylo viděti, že je veškeren stavu rozdíl zapomenut. A jací to mužové! Řada našich spisovatelů, od nejstarších pěstitelů bujného děcka naší literatury až k nejmladšímu pěvci, jehožto lyrické výjevy snad ve „Květech“ nebo ve „Včele“ místečka nalezají — doktoři, profesoři, umělci, úřadníci všeho druhu, rázní měšťané — a pak ta naše statná nadějeplná, jazyk svůj milující a o závod tancující mládež. — Bože! jak se to všecko změnilo! — Kdožby si byl ještě za času našich studií na něco podobného pomyslil! . . . Já velebil šťastnou myšlenku, tak vypravuje v dotčeném článku jistý Stanislav, šťastnou myšlenku, kteráž podnikatele k tomu navedla, s národností naší takovýmto nevinným, spolu ušlechtilým spůsobem veřejně vystoupiti a jazyk náš z tiché domácnosti v pohyblivý život salónu uvésti. Že byla šťastná i včasná tato myšlenka, dokázalo se tím, že tolik valného místa v srdcích Pražanů nalezla, že se staly české besedy vzorem společenského vyražení, výměnou ušlechtilých myšlenek a spojištěm tolikých spanilých duší, kteréž k drahé vlasti a sladkému jejímu jazyku se přihlašují . . .“

Když pak veškerá mysl byla rozkochána deklamacemi, tuť pak zazněla v hlučném souzvuku obligátní píseň „Bože, zachovej nám krále!“ a Če-

chové rozčilení modlili se z duše celé, aby rod Františkův věčně stál!

Ze svatováclavských lázní přestěhovaly se pak besedy české do sálu Žofínského. Avšak jak mile Praha Tylem byla razila dráhu k volnějšímu životu, jak mile Praha byla dokázala, žeť netřeba Čechovi za mateřský jazyk svůj se styděti, žeť i Čecha byl nadchnul Bůh volností, — již větérkové jarní provívali kraje české a květy nadějné se rozvíjely, již nedbajíce na úsměšky několika protivníků národních hrdě křídla svá rozepínali venkované a všude po Čechách zařizovaly se české bály a české besedy. Nový, netušený ruch, nový bujarý život jevil se po vlasti, láska k vlasti mocně hýbala srdcem Čecha poctivého a při takovém netušeném ruchu bylo se nadíti, že lid náš, aspoň ten uvědomělý, se vznese k myšlení samostatnému a pozná, co slouží vlasti naší k úspěchu.

Avšak vraťme se zase k spisovatelské činnosti Tylově.

Roku 1834 vystoupil Tyl s lokální fraškou „Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka," patero obrazů dle života pražského sestavených; hudba k ní složena byla od Fr. Škroupa, nyní daleko vlasti své v Roterodámu dne 7. února zemřelého kapelníka. Fraška bavila velmi obecenstvo; hudba duchem národním provanutá unesla mysli naladěné. Tyl co spisovatel po každém skoro jednání

potleskem vyvoláván, avšak i Škroupovi dostalo se četné pochvaly. Co lyrik nevyniká Tyl nad veršující soudruhy své, avšak na vzdor tomu stala se píseň starého harfenisty, jejž po vlasti naší známý Strakatý představoval, píseň „Kde domův můj?“ písní národní. Text a melodie tak dojemná, duchem vlasteneckým provatá, rozkochaly jsou již při prvním představení obecenstvo české a od těchto dob rozléhá se píseň v každém koutě vlasti české. Připomenouti tuto sluší kritiky, kterouž tehdejší divadelní referent Bohemie o Fidlovačce byl napsal. Ve Fidlovačce bylo několik osob ze života skutečného vybraných; mezi těmi viděl se v úkolu literáta i pan referent Bohemie ve svých nankynkách. I rozhorlil se a napsal kritiku vražednou. Mnoho-li falešná, zlomyslná kritika v lid kriticky nevzdělaný působiti může, tuto se nyní vidělo. Mnozí, kteří se při prvním provozování frašky byli bavili, zarazili se kritikou, důvěřujíce v neomylnou hlavu rozkaceného referenta a konečně se k tomu ani znáti nechtěli, že se bavili, že tleskali a Tyla vyvolávali, neboť pan referent jim dokázal slovy jasnými, nelíčenými, že by takové přiznání-se bylo pouhé osvědčení duševní chudoby lidu českého Kritik rozlícený pomstil uraženého německého literáta a pomsta zvítězila. Když pak po osmi dnech Fidlovačka se opakovala, bylo divadlo skoro prázdné, a potlesku jak by smet.

Mimo Fidlovačku provozovaly se z překladů Tylových tohož roku 1834 „Pašerové,“ „Kašpar Turinský,“ „Dědičná smlouva“ a „Václavík outrata,“ báchorka se zpěvy, volně vzdělaná podle Lambertové „Fortunat's Abenteuer.“ Z povídek vyšly ve květech „Komedianti“ a „Svatba na Sioně;“ pak „Zastaveníčko u černé bránky 1833,“ „Půldvanáctá na Vyšehradě“ a „Knihař vlastenec,“ úryvky většího, v hlavě zosnovaného díla „Noční potůlky po městech pražských,“ kteréž Tyl však nedodělal.

Roku 1835 sepsal Tyl povzbuzen německým básníkem Egonem Ebertem původní dramu „Čestmír,“ kteráž za příčinou snažení jeho o rozmnožení českého repertoaru v prospěch jeho dne 8. máje 1835 se dávala.

Tyl vystoupil v titulní úloze a nemaje dosti na slávě spisovatelské, vystupoval pak pod jmenem Skalný, dříve pod jmenem Horník. Dne 23. prosince provozováno Tylovo vzdělání Shakespeare-ova „Krále Leare.“

Mimo divadelní činnost vidíme téhož roku ve Květech povídky „Slečna Lichnická“ a „Procházky po vůkolí pražském,“ kromě jiných četných článků i „Listy z kroniky Tyla Horníka,“ v kterýž se měla veškerá historie česká v pestrých líčiti obrazech, avšak podav Čecha a Lecha neměl více tolik utěšené zase chvíle, aby dále pokračoval.

Roku 1836 vydal ve květech povídku „Po pěti letech," kterouž pak pod názvem „Pouť českých umělců" rozšířil, avšak úplně nedokončil; pak články „Procházky po Čechách," „Vlastenci" a „Proč jsem Čechem." Dne 10. dubna 1836 měl Tyl v divadle opět příjem, k němuž uspořádal dramatický a hudební quodlibet pod názvem „Pro každého něco."

Avšak byl to pro Tyla rok opět osudný, bohužel! že nechtěl a nemohl poslechnouti hlasů přátel varujících. Byl-li kdo nejméně na místě svém, byl to Tyl co herec; zde při veškerých, ano těch nejšlechetnějších zápalech duše vlastenecké, stával se takořka komickým, čím více neustupným se jevil, čím více doufal, žeť nepřátelé mu kladou toliko osidla. Co zkusil na jevišti pražském, co zkusil za kulisy, o tom nechceme šířiti slov. Byla to snad slabost, manie aneb fixní idea, doufal-li Tyl, že mimo divadlo žíti nemůže, žeť musí na divadle býti činným, že mu třeba vystupovati na divadlo, aby se nadchnul pro novou a zase novou práci. Jednak by se herecká činnost jeho sice psychologicky dala ospravedlniti, jednak ale prohlížejíce k ohledům materielním, omluviti zase tím, žeť při těch bídných našich literárních poměrech hleděl se dopíditi pevné půdy, aspoň na divadle, kdež by mu méně bylo zápasiti nouzí. Celý novější život náš jak literární tak i divadelní jest pouhé provisorium; nikdež

není jakési ustálenosti viděti. Což divu, žeť Tyl zmámem ohnivou fantasií svou, přilnul k oboru, ku kterémuž nejméně byl povolán a požádavkům jehož nikterak vyhověti nemohl. Avšak považme, žeť my všechni jsme komedianti a herci v jistém ohledu méně a více výteční; každý z nás má svou úlohu, svou partii. Onen veliký ředitel veškeré bytosti angažoval nás a vdechnuv život nám postavil nás na jeviště světové; jeho pokladník jest svědomí a týž pokladník účtuje s námi na sklonku života a gáži vyplácí, avšak tu vyznejme se, že Tylovi gáže vyplacena nebyla. Svědomí ironicky pokrčilo rameny a místo gáže podalo mu směnku, na níž psáno bylo „Láska k vlasti vine věnec po smrti!“ Láska k vlasti a chuť ku práci úsilovná aneb ta ironie osudu postavila jest na stanoviště Tyla, kdež se jeví méně škvěle, tak as jako chuďas Šimon Lomnický na pražském mostě: proč bychom v nevděku svém vytýkali, že měl skřehlé údy! —

Roku 1836 vrhl se opět do náručí divadla, avšak naděje jeho trpce byla sklamána. Kapelní mistr Šrámek, Čech, odváděje několik členů z Karlových Var od Lutzovy společnosti do Pruského Slezka k společnosti, jejížto ředitelkou byla Fallerová, vyzval na Prokopovo vybídnutí i Tyla, aby k nim se přidal. Tyl, vzav u úřadu dovolenou, odebral se v měsíci září k nim a ve Svidnici vystoupil co baron Ringelstern v Bauernfeldově veselohře

„Bürgerlich und romantisch“ — než udělal fiasko. I vrátil se opět do vlasti. Co upomínku na tuto cestu napsal pak do Včely 1837 „Slasti a strasti cestujícího Čecha,“ avšak nedokončil.

Dne 11. prosince 1836 provozována byla jeho romantická činohra „Slepý mládenec,“ načež se s „Květy“ co redaktor slovy vřelými rozloučil a teprv roku 1841 zase se jich byl ujal.

Tyl počal nyní psáti do Včely, avšak nezapomněl předce na Květy. A jak mohl zapomenouti na milená dítka svá, jež do života byl provodil, aby nesly ovoce! — Roku 1838 podal do Květů „Pomněnky z Roztěže,“ „Zlatníkova milenka;“ r. 1839 „Ženich na licho,“ „Vychovanec pomsty,“ „Běda lhářům;“ r. 1840 „České granáty,“ „Nevěsta z Hvězdy.“

Do almanachu „Vesna,“ jejž sestavoval z počátku Karel Tupý, přispěl každého ročníku výtečnými svými plody, tak do prvního ročníku 1837; „Alchymistou,“ r. 1838 „Svátky na Vyšehradě a r. 1839 „Rozinou Ruthardovou,“ povídkou z dějin domácích vybranou a s hltavostí jakousi všude čtenou.

Tyl navrátiv se ze Slezska, jal se vydávati „Českou Thalii,“ sbírku divadelních her, původních i přeložených, jichž od r. 1837—1841 pět svazků bylo vyšlo.

Dne 2. února 1837 dáván byl opět k jeho prospěchu „Čech a Němec“ a na to „Čtvero plastických obrazů“ s básněmi od něho a od Rubeše. Jak váženými jsme byli hostmi v pražském stavovském divadle stůjž zde tento příběh. Tyl přednášel básně a po každém oddělení vyhrnula se vzadu opona a tam objevil se obraz z herectva sestavený co illustrace k básni právě přednešené.

Když Tyl před objevením se posledního obrazu „Muži ve cviku“ vystoupil, aby předchozí báseň přednesl, tu sotva že začal mluviti, již se opona zdvihla a obraz tu; Tyl musel odstoupiti s nedomluvenou. Byloť prý již šest hodin — čas abychom se zase stěhovali s podskalnou Musou svou. Ostatně to nebylo nic nového; byli jsme do posledního času svědky, jak při provozování kusu třeba Shakespeare-ovského poslední akty byly na kvap za kulisy přeseckány, tak že z nich na jevišti nezbylo než jednotlivé, jalové, často nesrozumitelné scény, — to vše proto, aby se kus v pravý čas dohrál. Tyto důkazy humanismu k národu českému zapišme sobě do tobolky pro paměť příštího, svobodného pokolení českého.

Rok 1839 památkou jest jak pro Tyla tak i pro nás, jíž pociťujeme veškeré neštěstí a žaly muže národu a vlasti své se obětovavšího. Rok na to uvázal se Tyl v redakci nového zábavníka „Vlastimila,“ kterouž vedl až do r. 1842 a taktéž zase

Květů se ujal co redaktor. Tylova sláva šířila se po všech československých vlastech a málo co dobrého vyšlo v oboru tehdejší literatury české, na čem by Tyl nebyl měl podílu. On rozšířil a zpracoval pole beletristiky naší, on horlivě pečoval o rozkvět divadla českého: Tyl byl vlastencem nikoli pouze myšlenkou a vůlí, anobrž slovem a skutkem. Vlastenci vídeňští lnouce s celým srdcem k české vlasti své a uznávajíce zásluhy Tylovy o probuzení sociálního života v Čechách, poslali jemu téhož roku zlatý prsten, představující lípovou ratolest se čtyrmi granáty, obraz to čtyr národů československých: Čechů, Moravanů, Slováků a Slezanů a s diamantem na důkaz úcty, na znamení společné slovesnosti národní.

I rozkvétala nyní vlast československá, všude probouzel se lid náš ospalý ze svého spánku, tu a tam zřizovala jará naše mládež, ten budoucí národ merendy a divadla ochotnická, avšak kdekoliv vlast pracovala k porodu, všude nabízel Tyl síly své, všude byl rádcem a pomocníkem. I zdálo se, jakoby rokem 1842 nová příznivá počala epocha divadla českého. Thalia česká přestěhovala se do domu Stögrova v Růžové ulici nově vystaveného. Tyl ustanoven za režiséra — jakáto rozkoš! — jak krásně vyplanula naděje! — České samostatné divadlo a on v čele jeho, nehylo-li jedno z jeho nejvřelejších přání vyplněno? Nemusel-li sobě líčiti bu-

doucnost barvami růžovými, nemusel-li naditi se, žeť nyní bujně rozkvete naše národní divadlo? — Keř růžových nadějí libou vůní kolem zapáchal, avšak pod keřem tak bůjně přes noc takořka rozkvětlým spal had, všeho snažení poctivého nepřítel. I rozpředlo se pásmo intrig proti Tylovi. Soběctví, nenávistné riválství a nepřízeň nepanuje v žádné společnosti v té míře, jako ve společnosti divadelních herců; avšak jest to společnost, kde nižádné není idey sociální, kde nepřevládá ani idea společné vlasti? Dřevnější pořadatel českých her na stavovském divadle byl Tylův nepřítel. Tyl napsal proslov k otevření divadla, proslov byl na poslední hodinu zapovězen; Tyl byl fourirem a kdyby jím byl býval nebyl, býval by musel při těch snahách, kteréž rozvinul v úspěch vlasti své. snad zahynouti aneb docela zakrněti jako mnohý našinec, než intrigám podařilo se, že Tylovi co fourirovi zakázáno býti režisérem. Tyl odstonpil, na jeho místo postaven J. Kolár, oud českého divadlo od r. 1837 a Tyl opět nebyl více než překladatelem českých her. Při takových poměrech vzalo divadlo české brzy za své, ačkoli mohlo výdatně působiti a dobře udržeti se, a růžové červánky, lemující obzor Tylových nadějí, zhasly. O svatém Václavě 1842 počalo se hráti v Růžové ulici poprvé; hry české dařily se zpočátku, pak ochabovaly, když konečně „Zauberschleier“ a po něm „Wastl“ s amazonkami

se začaly roztahovati, musely české hry ustupovati a ejhle! již r. 1844 ještě před sv. Janem hrálo se česky v stavovském divadle. Divadlo v růžové ulici zaniklo a z něho povstala zástavna. Taký jest lós krásy a umění na světě! —

Roku 1844 vyšla Tylova dvousvazková novela „Poslední Čech," za niž mu přiřknuta byla jedna z prémií, od matice České za dobré české spisy ustanovená, a současně jal se Tyl na vybídnutí přátel a hojných ctitelův svých podporou pp. Kazdy a Nevole vydávati „sebrané spisy" své, jež bohužel! desátým již svazkem zanikly. Tyl stál nyní na vrcholku spisovatelské slávy své; avšak nevídaně mračilo se nebe nad hlavou jeho. Vyvstal kritik maliciosní v osobě Karla Havlíčka a kritik ten, chladně rozebíraje pitevným nožem svým dílo Tylovo „Poslední Čech" jal se trhati věnec vavřínový s hlavy Tylovy. Plánovitě počal Havlíček hned s titulem. A nač ten titul „poslední Čech" — dí Havlíček. „Pro effekt, pro krásný podivný titulek; ve slově poslední leží jakási tajná démonická síla a tu chtěl Tyl vyčerpat. Kterak to může býti, aby se nyní vlastenec, jenž z náklonnosti všechny poměry naše a všechny síly pracující o zvelebení národu znáti musí, u prostřed celých živých Čech mohl se držet za posledního Čecha, nejsa bláznem." Nelze zapírati, že měl Havlíček jakési tušení o tom, co nazýváme dobrou intencí, že si povědom byl, že

kritika nesmí básníkovi předpisovat co a jak psáti a jaké účely míti má, činíc jej z pána ve světě ideálů, sluhou obyčejných náhledů, ovšem ale žeť úkolem jest kritiky vyskoumati, jak důkladně spisovatel v mezech, jež sobě sám byl vytknul, se pohybuje — přes to přese všecko však, aby osvědčil junáckou sílu svou a superiotu ducha kritického, rozdrtil jest Havlíček rázem hromovým to nejpěknější kvítko tehdejší literatury české. Havlíček sám uznával, že by nerozumné bylo mysleti, že nic chvalitebného v Tylově novele nenalezáme, avšak jemu běželo toliko o kritiku, o skalpírování vůbec, aby dokázal, že „Poslední Čech“ není „uměleckým, důsledně provedeným celkem, že přílišné bažení po effektu a theatrálním effektu vůbec známkou jest všech prací Tylových.“

Tato novela byla posledním dílem Tylovým druhu podobného. Tyl rozhněván tak nešetrnou, veškerou slávu jeho ničící kritikou, ve Včele r. 1845 obsaženou, neodpovídal sice nikterak důstojně Havlíčkovi, anobrž zapomněl se tak dalece, žeť Havlíčka, ačkoli tehdy teprv čtyryadvacetiletého, se jal poučovati, kterak se mladý, do života vstoupilý člověk proti patnáctiletým zásluhám v literatuře a národnosti má chovati, nepřekonav soupeře svého chladností a důvody, načež Havlíček konečně dokázal, co vůbec dokázati chtěl, řka: „Děckem jest — díš — obecenstvo naše. A tvé spisy, ty jsou

tedy — kaše!“ Ostatně kdybychom tímž pitevním nožem Havlíčkovým naši novější literaturu, opuštěnou to Popelku, všemožně dušenou, nikdež nenalezající podpory a mecenáše, rozebírati chtěli a nehleděli co kritikové vůbec k spravedlnosti, jenž vždy poměry časové, v nichž to a ono kvítko literární se zrodilo, musí míti hlavně na zřeteli, tu by věru celá ta literatura naše v pouhé atómy se sesula. Děkujíce za to osudu, že jsme přece tolik pořídili sami a sami a že šlechtě naší k žádným díkům zavázáni nejsme, poněvadž co pídímužiky nás nechala se hrabati z hrobů kletých, než jsme na muže vyrostli a národ pod jeden prápor, pod prápor u Lipan v prach sražený mohli svolati, uznati přece musíme, žeť nemůže býti úrodnějšího deště na osení mladé literatury, jako přísné, moudré, všechněch osobností prosté kritiky. Je-li kritika taková a nikoliv stranná, jak se tvářila kritika Havlíčkova, pak nenažene strachu geniovi, jenž moudré radě vždy ucha svého nakloňuje a cíle vytknutého se domáhá navzdor rozličným třeba překážkám; avšak co slaboučkého, trpasličího a přece plno obrovských důmínek — myslíte, že hejčkáním a ulizováním sílu z toho vychováme? — Tyl, jsa sobě vědom šlechetného snažení, velice byltě zarmoucen slovy Havlíčkovými: i roztoužil se po venkovu, hodlaje se usaditi v rodišti svém. Vystoupiv ještě několikráte co novelista, vzdal se redakce

„Květů," aby se oddal divadlu a mimotně žurnalistickou činnost svou rozvinul u vydávání periodického spisu „Pražský Posel," v kterémž články prostonárodními nižší vrstvy českého lidu se jal vzdělávati. Spis ten považovati se může takořka za vzor prostonárodního spisovatelství. R. 1846 vyšlo „Posla" šest svazků a r. 1847 též tolik. R. 1848, kdežto politika veškeré vrstvy čtenářstva byla uchvátila, vydával jej Tyl ve lhůtách neurčitých. I vyšlo „Pražského Posla" 52 čísel. R. 1851, když klidnější nastala doba, začal jej Tyl zase vydávati, avšak po jeho odchodu z Prahy přešel do jiných rukou a za nedlouho zaniknul. Téhož r. 1846 za Hoffmannova ředitelství pražského divadla uvázal se Tyl v úřad dramaturga českého. I byltě zavázán smlouvou ročně dva původní kusy a několik překladů sepsati. I byltě Tyl opět ve svém živlu; psal pilně a tak zrodily se jeho „Paličova dcera," „Strakonický dudák," „Krvavý soud," „Jan Hus," „Krvavý křest," „Žižka" a hojnost proslovů a předeher. Neunavený náš Tyl, jenž divadlo co školu mravně vzdělávací na skvělý stupeň chtěl povýšiti, slavil roku 1848 věru poslední triumfy. Na nový rok 1848 po prvním představení původní jeho činohry „Bankrotář" a „Kramářka" uspořádalo několik rodáků z kraje Prachenského ke cti Josefa Kajetana Tyla hostinu, při níž mu pan Dr. J. A. Gabriel s vřelými slovy odevzdal od „Prachenských

jeho ctitelů“ na důkaz úcty a vděčnosti za kus „Strakonický dudák“ a na důkaz uznání velkých jeho vlasteneckých zásluh drahocenný zlatý prsten, na němž lyra vyryta s památním nápisem. —

Čehož zmíniti se ještě? Tyl byl znám a oblíben po celé vlasti české, a pro oblíbenost takovou zvolen jest v okresu Unhoštském do sněmu říšského, kamž se docela nehodil. U svornosti byl setníkem R. 1849 začal Tyl vydávati u synů Bohumila Haase „Sedlské Noviny;“ první číslo vyšlo 1. dubna, poslední dne 30. června. Ačkoli měly přes půldruhého tisíce odběratelů, přece zanikly, poněvadž novým zákonem o tisku předepsanou kauci nakladatelé složiti nechtěli. S bolestným srdcem rozloučil se Tyl s těmi novinami, neboť povědom si byl toho, že nyní, kdež politická a národní reakce v kraji českém opět hrdě sobě počínala a to dobré co vzešlo v lůně národu nohou tyranskou byla ušlapávala, blahodárně mohl působiti.

Avšak jinak bylo usouzeno! — Neperlí se, synu vlasti, bolestná slza v oku tvém upomínkou na dobu posledního dvanáctiletí? — — Viz nyní smutný obrázek, věrnou to fotografii osudu našich vlastenců, těch zbloudilých hvězd, jimž uloženo apoštolovati mezi lidstvem, vykládati jemu knihu poznání a zápalu a k velkému mučedlnictví se připravovati.

Počal rok 1851. Reakce slavila triumfy; po-

ctivé smýšlení zfalšováno a rozličné zmíje vylízali na světlo. Nepřátelské koterie, jež uměly těžiti z neblahých domácích jeho poměrů ve prospěch svůj, — rivalové a jací tací vetřelci literatury české jali se intrigovati proti Tylovi co dramaturgovi, jali se ve zprávách divadelních po něm házeti blátem, neboť v tomž čase byloť takové jednání výhradním právem. I kopali Tyla až ho vykopali z divadla.

Ubohý Tyl, taká se mu dostala mzda! — A však nehleďte na mzdu — toť Váš trest, a i pohanění snášeti Vám bude! —

Ku konci r. 1851 rozpustil ředitel Hoffmann, když mu stavové přestali platit podporu, českou společnost a s ní i Tyla. I ustanovil se nyní na tom, Prahu s rodinou svou opustit — na vždy. Hodlaje dílem divadlo české na venkově zvelebiti, mysli lidu českého hrou rozehřáti a probuditi k nadějnému životu, dílem nové síly vzdělávati pro příští národní divadlo, sestavil divadelní kočující společnost, dobrou a solidní.

U vlasteneckém roztoužení zvolal Tyl r. 1841 řka: „Přál bych si, abych mohl jednou celé Čechy projíti a lid náš v divadle pozorovati — t. j.: v divadle uspořádaném, jakž já si je myslím. Zpytavým okem hleděl bych ve tvář pojímavého zástupu a zaplesal, vida, jak jím slova ctnosti, vlasteneckého zápalu, lásky k jazyku co elektrické jiskry proletují, jím pohybují a jako zlatá úrodní zrna v život

s ním přecházejí. Vždyť víte již ode dávna, že mám svědomitě, umělecky a mravně řízené divadlo za lepší školu národní nežli hromadu pěkně psaných kněh a sáhodlouhé řečnění. Divadlo je život a jde zase do života.“ I mohl Tyl pozorovati nyní lid náš v divadle, mohl jej skoumati v životě společenském a vyznati sobě, vlast že má sice jednoho neunaveného Tyla, Tylů však že třeba ještě vlastí šik valný, mají-li, jak prorokováno jest, základové zdi vlasti české všelikým drahým kamenem ozdobeny býti, máme-li zachovati vlast bez úrazu a postaviti se před obličejem dávné slávy bez úhony a s veselím.

Vyobcován z lůna matičky Prahy, jako všechno to poctivé družstvo naše, přidružil Tyl k sobě několik členů od pražského divadla právě propuštěných a spojiv se s ředitelem Kulasem, počal v Hradci Jindřichově česky hráti. Později smluvil se s ředitelem Zöllnerem a společnost jeho v českou proměniv, velmi ji zvelebil. I přičinil se všemožně o to, aby řádnou souhrou obecenstvo se bavilo, aby ve hrách čistota a správnost jazyka se zachovávala a aby společnost solidním svým životem všude pochvalného jména sobě získala.

Několikráte ucházel se o dovolení pro svou osobu k zřízení divadelní české společnosti, než vždy nadarmo, vláda neslyšela hlasu úpícího; ubohý Tyl

nedošel nikde uznání — osud tomu chtěl, aby zhynul na prknech — co ubohý starý kejklíř.

I putoval nyní od města k městu s rodinou svou, i hrálo a zpívalo se — a i to dítě muselo hráti a žebroniti o to sousto chleba, kteréhož vlast z milosti takořka poskytovala; putoval Tyl od města k městu, hrál vesele a smutně až do smrti na smrt smutný sám. Kdož jsi viděl utlačenou slzu v tom mroucím oku kejklíře? Kdož jsi pozoroval ono bolestné vzezření oka prosícího za smilování-se nad tebou, národe český! — Kdož slyšel ony utajené vzdechy splývající na prknech divadelních s proudem sladkého hlaholu českého? —

V těchž letech navštívil jsem jednou v zimě Tyla, právě v Jičíně se společností meškajícího. Bydlel za branou.

Bylo as půl deváté z rána. Byt byl takový, jako toho nejbídnějšího proletáře v Podskálí; po zdích se lilo potokem. Shrbený seděl Tyl, ten proslavený Tyl v županu dávno vybledlém, starém to kostymu divadelním, za malým psacím stolkem, scenář pořádaje ku zkoušce. Když jsem počal mluviti o vlasti české a o nových nadějích, zrosilo se to snivé, nyní vyhaslé oko jeho a nemoha se zdržeti slzí, stiskl mi ruku řka: „Na zkoušce se uvidíme.“ — Šel jsem, nechtěje více uštknouti srdce utrápené.

V Budějovicích vystoupil Tyl r. 1856 napo-

sled v úloze — „Chudého kejklíře.“ Z Budějovic byl již nemocen vezen se společností do Vodňan a odtud do Plzně. Duch jeho byl čilý do poslední hodiny života. V úterý dne 8. července, tři dni před smrtí, vyhledával a spořádal na posteli noty k „Strakonickému dudáku,“ avšak druhý den ještě staral se o provozování hry a po výsledku každé scény tak byl dychtiv, jakoby to byl první jeho dramatický pokus.

V pátek ráno probudiv se, tázal se: „Kolik jest hodin?“ A když se mu řeklo, že osm, odpověděl: „To mám ještě čas!“ zavřel oči a spal zase. O půl jedné dne 11. července 1856 probudiv se, zasténal a usnul — na věky, dítky vlasti poručiv.

Pohřeb měl slavný a vlastenci plzeňští postavili jsou hlavním působením profesora Karlíka a zesnulého přítele jeho, profesora Smetany, pomník Tylovi; než pomník ten nejkrásnější „zbudoval Tyl sobě sám spisy svými, kteréž v pravdě nazval „Kusy mého srdce.“

Jeho sloh je elegantní, svěží, pochopitelný a plný krásných myšlenek; každé slovo jeho plyne ze srdce a zase v srdce vtéká čtenáře. Tyl má tu zásluhu, býti tvůrcem české konversační mluvy; on má tu zásluhu, že meze českého čtenářstva, jako nikdo před ním a po něm, byl rozšířil; on to byl, jenž spisy svými a konečně zařízením českých besed

nejvíce byl přispíval k probuzení interessu a vřelé lásky ku snahám českým; on to byl, jenž, když reakce nás opět byla pokořila, když síť spěhů celou vlast naši byla obtáhla, na pouť co žebrák sobě vyšel mezi lid, aby jej svými hrami povzbuzoval a vytrhoval z promrzelosti.

Jeho poslední hry, kteréž sepsal, jsou „Pražský flamendr, Chudý kejklíř, Tvrdohlavá žena, Čert na zemi, Obležení Prahy od Švédů, Lesní panna, Poslední desetník“ pak překlady: „Faust, dle Klingemanna, Chudý básník, Jan Guttenberg, Děvče z Karlína, Jan Nepomucký, Císař Josef, Řemeslnická merenda, Jenovefa od Hebla“ atd. — avšak veškeré jeho dramy a hry divadelní nesou rás zběžnosti a chvatu.

Nedivme se; jeho fantasie byla lehká a velmi plodná, než tenť jest osud našich geniů, žeť při těch nejkrásnějších schopnostech vlastním plodům svým porod musí urychliti a anižby se vyčkali, až dospějou v lůně básníka, již do světa je musí vystaviti, nemohouce dítkům svým dáti otcovského požehnání.

Jak Tyl, přinucen byv k tomu poměry našimi, hojné své povídky obyčejně do čísla listu psával po kusech, tak že sazeči takořka pod rukou mu je brali, čímž ovšem nejednou se stalo, že se mnohá povídka mimo nadání jeho rozpředla, ano že někdy přinucen býval náhle ji ukončiti, aneb lépe řečeno

useknouti: tak povstaly ty nejlepší jeho dramy vždy za příčinou nějaké benefice a každá sepsána jest za 10 až 14 dní. Ostatně viděl a cítil Tyl sám a často o tom se projevil, žeť u nás doba pro dramatického básníka ještě nepřišla. Co v pozůstalých spisech Tyl byl zanechal, to nevíme. Nerozumná po něm pozůstalá vdova, jenž takých literárních škvárů sobě nevážila, spálila jest na Smíchově r. 1857, kdež skočující společností meškala, jednu část spisů Tylových, druhá se dostala pod koláče. —

Veškeré prosaické spisy Tylovy vydány jsou r. 1859 nákladem Kobrovým za velmi levný honorár.

Navzdor tomu, že náklonností a osudem připoután jest k divadlu, byl přece výtečnějším v novelách a povídkách historických. I soudíme z toho, žeť kdyby méně se byl musel zaměstnávati divadlem, kdyby poměry rodinné méně jej byly tísnily, Tyl by se byl býval stal českým Walterem Scottem.

Co člověk nebyl Tyl bez slabosti, co režisér bez chyby, co literát beze řevnivosti, než nikdy nezasloužil onoho žehrání, nikdy onoho pronásledování, kteréž přinutilo jej k tomu, že Prahu opustil. Tyl opustil pražské divadlo, avšak po jeho odchodu skleslo divadlo úplně a nezotavilo se. Ano právě ti slavní mužové, jimž se zdálo, že mají jakési

právo, Tyla odsuzovati a již se poděli pak úkolem Tylovým, nebyli s to, Tyla nahraditi.

Bohužel! že dobře vzrostlý kůň vždy najde kupce a cenu svou nese na čele; avšak duchem nadaný člověk nemá velmi často ve světě netoliko žádnou cenu, anobrž svět by mu i ňáký stříbrňák daroval, kdyby se zavázal, že sobě koupí provaz a že se oběsí. Tak se to má i s těmi trpícími našimi geniy.

Vylíčivše život a působení Tylovo, spočítavše díla jeho, vyjevivše, jaký měl Tyl vplyv na literaturu českou, na divadlo a vůbec celý sociální život náš, tážeme se:

Byl duch jeho tak šlechetný, byla duše jeho, když onen špinavý pláštík, jímž v životě osud ho přiodíval, s plecí jeho sejmeme, tak krásná, že děti naše, patřivši na kalý nyní tent obraz, vystavený v našem pantheonu, v něm se mohou kochati a jím ducha svého povznášeti?

Díme „A n o."

I tážeme se, byl-li básníkem? byl-li básní sám, básní ducha světového?

A my díme „A n o."

Celý život jeho jest básní, ovšem smutnou — a konec písní života jeho jest: „K d e d o m o v m ů j?!"

I kochej se tedy vlasti naše v tomž krásném obrazu třebas neúplném a ne dosti skvělými bar-

vami mnou snad ještě vylíčeném, v tomž obrazu vysokých tužeb, vlastenecké lásky a obětavosti, světy objímajících přání a sklamaných nadějí, neboť:

On dal vlasti život:
krev i dech.

František Jaromír Rubeš.

Narozen 19. ledna 1814, † 10. srpna 1853.

. . . Když už dřímá v hrobce chladné,
Teprv počnou hádky řádné,
Byl-li klassickým neb slaměným,
Milostným neb dřevěným . . .

Na Skutečském hřbitově Rubešovi pěkný pomník jest postaven a stál 198 zl. stříbra. Tak píše jeden z biografů Rubešových. — Mohli bychom psáti o tom humoresku, než u hrobu muže vlasteneckého bývá člověk vážným.

Pomníkem nedoufají snad vděční vlasti synové spláceti talentům českým a vlastencům horlivým dluhy své? — Pomník jest, jak se nám vidí, první a poslední obolus, kterýž bratři dávají bratrům loučícím se s vlastí, jest žulovou čili v železných hutích ulitou listinou, kterouž básník, kterouž spisovatel vůbec veškeré nároky k vděčnosti ná-

rodu postupuje žijícím, ano pomník ten nejskvostnější, jako ten nepatrný křížek dřevěný jest pouhým ukazovatelem, abychom mluvili s Rubešem jak lid genie své ctí, na ohni se jejich hřeje, oslavuje jejich vnady a nechá je umřít — hladu! — Má cifra taková světu a pokolení příštímu, když se již honosíme, co nás hlava ta a ta stála, býti měřítkem naši vděčnosti a slávy zemřelého? — Ubohý dvoustizlatový Rubeši! — co bys býval deklamoval, kdyby za tvých časů vlastenec vlastenectvím svým se býval honosíval? Ach tenkráte jsi na to nepomyslil, tenkráte jsi se ještě kořil vlasteneckým kněhkupcům a nakladatelům a se vší šetrnosti jsi plody své podával, řka: „Já bych prosil — tu maličkosti, tu zase román, sluje „Den a rok," tu zase epos: „Horimírův skok," tu znělky a zase celky a tu zase dramatické maličkosti;" tenkráte jsi psával, jak ti kněhkupci — vlastenci děli, své slasti pro blaho vlasti a těšili se, že se svého chápají ti mladí Češi; tenkráte jsi exemplárů — brával deset místo honorářů!

Ano tak to bylo, když jsi pěl pokolení svému:

Máti vlast jest chudá máti,
Chudá mát jen láskou platí.

Ano

Jindy . . byly pro básníky lepší časy,
Jindy také jiní lidé žili,

Básníky své řádně ctili;
Věncem aspoň bobkovým
Miláčky své ověnčili:
Básník, poctěn darem takovým,
Myslil, že má božské hody. —
Dobře, že to vyšlo z módy;
Věnec z bobku — toť jsou hračky,
Které se již na nic nehodí,
Leda jenom na omáčky.
Jiný duch teď v světě vévodí!
Tenkrát dostal pěvec věnec ne-li víc;
Nyní nedostane jistě — prachem nic.

Avšak

Kvočna sobě jídlo vysedí,
Opice si ořech vyšaškuje,
I ta nemotora medvědí
Chleba dosti sobě vytancuje,
Básník ale . . . .
O kéžby to lidstvo poznat chtělo,
Že má básník také tělo.

Než k čemu dříví nosit do lesa, do Vltavy vody a mít z koho škodu — konečně pak ještě smích? — Ano smích se rozléhal po vlasti celé, když Rubeš pěl a deklamoval a humorem svým byl bavil spoluvlastence své; uslzená Čechie povyjasnila tvář svou k úsměchu rozjařena slovem básníka již tiše nyní spí, třebas by i hrob jeho nezdobil

pomník dvoustizlatový, náč biograf anonymus v naivnosti své zvláštní klade váhu. Ano je to veliký dar!! —

Avšak nehleďme nyní na to, co ctitelé Rubešovi jemu byli dali, hleďme k tomu, co on dal vlasti, které démanty on těžil z útrob básnické duše své. Tyl oblažil národ český „Kusy srdce svého," Vocel „Meč a kalichem" a „Přemyslovci," a Rubeš deklamacemi svými. Každý počal s jiné strany národ vyhrabávati a vynášeti jej na světlo boží z rumu kleté slávy národní; jeden vážně, druhý humorem, avšak každý dodělal se cíle svého. Tyl a Rubeš stali se zanedlouho nejpopulárnějšími spisovateli v Čechách a není věru vesničky, městečka a města, kdež by ducha národního nebyli povzbuzovali a rozněcovali k jasnému vědomí československému, kdežby u veselých zábavách jméno jejich se nebylo ozývalo. Neběželo mužům těm o politiku — absolutismus bodáky podpíraný panoval jest v korunních zemích rakouských — avšak jim běželo o to, vzkřísiti jméno české, národnost českou zvelebiti, a každého národní lhostejností zachváceného muže českého vybojovati. Popatři, synu český, na tyto veliké snahy mužův našich a pozoruj, jaký boj podstoupili jsou za tebe! — Hnusné by bylo, kdybys hrdě hlavou sobě nepohodil a nepřičinil se, svým jměním, hmotnou a duševní silou svou dodělávati se nyní národní a politické svobody; ano,

dokázal bys, žeť nekoluje krev česká v žilách tvých, žeť vůbec nekoluje krev v žilách tvých — — anobrž — sit venia verbo — brambor! Rozplakati se musí člověk, když nyní čte, jak jeden muž a vlastenec náš za druhým s chutí úsilovnou byl bojoval za národ svůj, jak jej miloval, jak se obětoval za národ i se svou rodinou, jak jeden za druhým klesal na tom bojišti Lipanském! Avšak boj se rozvinul — oběti vlasti se množily — a jeden šik za druhým vyřítil se na bojiště nedbaje na to, zdali smrt či vítězství mu vítá. „Vítězství nosíme v srdcích svých — a pakli národ celý myšlenkou svobody národní a politické bude a jest proniknut, pak vítězství nás nemine, ano jisté jest; pak národové Evropští nebudou v letopisech svých žalovati na tebe, žes opustil a zradil muže své, žes je a sebe obětoval osudu, kterýž jako vichřice tebe smete s dějiště světového, poněvadž neosvědčil jsi mravní sílu svou, hodným býti representantem pokroku politického a mezinárodního v Evropě. „Já jsem Čech! a kdo je víc, přistup a se slyšet nech!“ volá Rubeš náš.

Což není krásná naše vlast?
V srdci Evropy se skví co růže . . .
Čech vstříc vždy palmu míru nesl
A ne otrocké řetězy;
Čech válčil jen, když hájil své,

On neved války z návodu,
On nemá ruce krvavé
A nezná kletbu národů.

Pročež opět pozdvihni hlavu, hrdé vlasti plémě, a bojovali-li nyní toliko jednotlivci za slávu českou: bojuj nyní národe celý! Budiž okrasou svou, národe! budiž chloubou nastávajícímu pozdějšímu pokolení svému, osvědčiž slovem a skutkem: „Já byl — a byl jsem Čechem!“

Solidárně dojdeme vítězství; jednotlivec nedůvěřuje konečně v tuhém boji ve vlastní síly své a klesá: tak klesal Kollár, tak Šafařík v ohledu politickém — muži to velcí, osamotnělí však v boji! — Pročež utuž se, srdce české mladeže, ty budoucí národe! — Matky, vychovejte zdravé charaktery české, by za vzor opět sloužily národům; kojte je na prsou svých písněmi českými, jak pěje Rubeš, svatými to tóny, —

Jimiž plyne Čechův celý svět;
Ty jsou hrobů našich rájský květ,
Naší slávy, našich hran to zvony.
Písně české, ach ty zvuky jemné,
Z věků zlatých svaté památky,
Rájů našich truchlé ostatky!
V nich Čech plesá, pláče, sebe cítí,
V nich jest vidět Čecha mřít — a žíti.

Tak jsme pěli, rozepínajíce narostlá křídla svá k smělému letu, již v rocích čtyrycátých; — hlahol český zavzníval po vší vlasti, a ten, kdož první jarým turem po Čechách jest hlásal:

Ano Čech jsem — kdo jest víc?
Všemu světu chci jít vstříc,
Volati chci v krajích všech:
„Já jsem Čech!“ —

jest náš František Jaromír Rubeš, mocný kouzelník náš, jejž kletí bohové slovanští v čelo byli políbili, jejž nadchli duchem svým, jemuž vložili jsou místo meče pádného v slabé ještě, outlé lokté varito zvučno, aby veselým, nevinným, hřímavým a opět hrdličím zpěvem svým roztajil a rozechvěl ledová srdce národu!

Fr. J. Rubeš narodil se dne 19. ledna 1814 v Čížkově v Táborsku, kdež otec jeho byl sládkem, pročež i někdy dle rodiště svého též Čížkovský se psával. V Cerhovicích odbyv zkoušku z hlavní školy nastoupil r. 1826 gymnasiální studie v Německém Brodě. Ačkoli co pouhý Čech s němčinou zápasiti musel, přece však navzdor té mučivé německé methodě u vyučování již v prvním roce se skvěl mezi nejvýtečnějšími žáky.

Roku 1832 navštívil Prahu po odbytých gymnasiálních studiích a jal se tuto studovati filosofii,

načež r. 1834 do pražského semináře co bohoslovec byl vstoupil. Avšak již po dvou letech, nevíme pro jaké příčiny znechutil se mu stav duchovenský; i vystoupil ze semináře uvázav se v úřad vychovatelský v Bystřici u tehdejšího poštmistra. V Bystřici strávil Rubeš dvě léta, načež opět do Prahy v kruh přátelský se navrátil a tuto práva byl dostudoval.

Bohužel! nezanechal nám i Rubeš nižádných memoirů, kterýmiž by lze bylo sledovati onen tuhý zápas, kterýž podstoupili jsou naši spisovatelé, nakloňujíce lid český k zájmům vlasteneckým, národním, — kterýmiž bychom dokonale vylíčiti mohli obraz ducha mohutného, jenž v čirých tmách se jal hlásati: Budiž světlo! — a ejhle! rozednívalo se! jenž v temném lese s šelmami se jal potýkati, aby kletý vybojoval národ. — Na hrob slávy jeho položte meč a lyru, byltě bojovníkem statečným; on připomíná nám doby, kdežto poměry naše společenské byly obmezeny, kdežto národ náš ještě byl ospalý a kdežto všestrannou horlivostí svou jsme se domáhali vítězství.

Ano bylyť to doby sice počáteční, avšak v těch dobách objevovala se snad větší horlivost ohledem na spojení v jakési myšlence, nežli nyní; v dobách těch s vyšším zápalem se pěstovala literatura naše a zřizování besed, merend a divadel. Zakládání školních bibliothék, zřizování čtenářských

spolků, zaměřená jednota Stálců ku vydávání klassických kněh atd. — jak krásné budily naděje? A kam jsme došli? Kde bychom nyní stáli, kdyby bývalý ruch se byl udržel, kdyby poměrně časem byl postupoval? S nelibostí připomíná sobě národ sklamané naděje, s nedůvěrou hledí kolem starý vlastenec, jehož srdce se tehdy chvělo city velebnými, vida národ ze spánku svého probírati, vida národ hlásiti se k předkům svým; s tichým pláčem putuje k těm hrobům buditelů našich, jež jednoho po druhém na věčnost doprovázíme, a s nedůvěrou pozíra na plané to ovoce stromu, jenž tak krásným, tak bujným rozkvětem srdce celého národu byl rozkochal. Avšak kde vůle předních lidí v národě ochábne a smyšlením se zdemoralisuje, kde horlivější intence jednotlivců se utlačují, kaceřují aneb v posměch budiž pokoutní se uvádí, jako u nás za poslední doby, tam národ hromadně spěje k úpadu.

Rubeš a současníci jeho pracovali pro vlast, mzdy nehledajíce, poněvadž mzdu jim nikdo dáti nechtěl. I děli: „vlast nám dala život, vlasti jej obětujme zas!“ Rubeš nastoupiv studia právnická požíval jest zaopatření co vychovatel u pana Boreckého, sládka na Malé straně u Karabinských, hodného to staročecha. Tam zůstal i potom, když vyučování jeho nebylo více zapotřebí, až do r. 1845. Tím spůsobem lze bylo Rubešovi pracovati na té národu roli dědičné a nelíčeným humorem svým

baviti rostoucí společnost vlasteneckou; nechť psal vážně, nechť žertovně, vše bylo nehledané, plynné a přirozené, neskalené denními materiálními, žaludkovými totiž starostmi, třebas by deklamoval „z třpytících že hvězdiček nepučí se chlebíček; žito, proso kvetou v blátě — v propast musí, kdo chce chodit v zlatě.“ On však neponořil se z lásky k tobě, národe! v onu propast, kde to zlato roste, anobrž jako pestrobarevný motýlek polétával od luhu k luhu, z květu na květ sobě usedával, a když se opojil slastí medovou, tuť s kakádou a v sněhobílých rukavičkách pěl „o Čechů vlasti,“ jak to jindy bývalo a jak to nyní; deklamoval o dýmkách, láskách, šňupkách, klepnách, opičkách a berličkách. Děti sobě s nimi hrály a když odrůstaly po berlách se učit chodily. Nožky se zanedbaly, slábly, chromly, umdlévaly — na berličkách žitím putovali, na nich stárli, umírali, ba i do hrobu je s sebou brali. Avšak lide! — on tě neprozradil co pacienta svého. Přistoupil k tobě co muž učený a co druhý Solon, velký lidu informator a tentýž recept psal:

„*Nosit berlu, majíc celou nohu*,
Zanedbati to, co Bůh nám dal,
Pro berlu, již truhlář udělal,
To jsou *hříchy proti Bohu*!
Stát se pro kus dřeva nevolníkem,

Mohouc žíti v krásné svobodě,
To jest proti svaté přírodě!
Pryč s tím bohaprázdným arcizvykem!
Kdyby měl lid po berlách jen chodit,
Musel by se každý z berlí zrodit;
Komu dal Bůh čtvero zdravých hnátů,
Netřeba mu mrzkých surrogátů.
Pryč s berlami odhodlaně, směle!
Kdo tím ztratí? jenom *berláři*,
Tesaři a truhláři;
Obecenstvo získá celé.“

A tak i u nás! — Proč bychom kulhali za pokrokem časovým, proč bychom úsilnou a horlivou samočinností úspěchů větších se nechtěli dodělávati ve vlasti své, proč se plazili a berlářům co dobrodincům svým nohy líbali, proč s berličkami do hrobů uléhali? — Literatura, to každému známo, jest prostřednicí mezi národním duchem a národním životem; literatura však nemůže se jinak povznésti než vzrůstající podporou. Či se doufá, žeť věčně potrvá to z lásky k vlasti mření? Literatura každá musí míti své duchovní pracovníky a obchodní pomocníky. „Kde pomocnictví takového se jí nedostává,“ dí náš velezasloužilý, osudem bičovaný publicista Karel Sabina v duchovním komunismu svém, „tam i duchovní práce nedojde cíle svého. —“

„A naší literatuře se ho nedostávalo a nedostává v takovém poměru, jakový jedině s to jest novým, času a okolnostem přiměřeným životem ji nadchnouti. Literární pomoctnictví nežije, ale živoří; literatura poukázána jest na přízeň a na rozum osobností, nikoliv se směry našimi národními a literárními srostlých, nýbrž lpících na úsudku nezralém a stranném. Nikdy a nikde u nás ještě neobjevila se ona všestrannost a horlivost u vydávání knih českých, jakovou se v jiných zemích osvědčuje vydavatelstvo. Tím i materiální postavení spisovatelstva českého pokleslo, tak že nemožná téměř, aby se z něho vyvinul stav zvláštní a samostatný, jenž by všemi zbroji duchovními hájiti mohl duchovné zájmy národu, jsa neodvislý od lidí v říši ducha nezdomácnělých.“

„Padlá národnost, ejhle jako žebračka od domu k domu chodí a přítulku hledá. Její to byly domy, před nimiž žebrá, její to práh, od kterého nenávistník ji odhání. Z měst vypuzená, ve vyšší společnosti netrpená, poslední své útočiště v odlehlých vyhledává chatrčích, v komnatách stěsněné a povržené chudiny. Štěstí pro ni, jestli ještě má komu si povzdechnouti, jestli za dlouhých večerů při skrovném krbu hostitelů svých ještě vypravovati umí pohádky o bývalé své slávě, o velikosti a blahoslavenství pozbytém. Snad v některé mysli pověst se ujme, oživí a dále z ní vznese, snad ně-

které srdce pohádkou se rozehřeje a vřelostí svou i jiné podělí, snad z trošku těch myšlenek a citů zase nová budova povstane, jež ubohé žebračce k životu pomůže. Nastanou snad i vnější události, jež povrženou z úkrytu vytáhnou a ji pobídnou k vystoupení, kdež ne již co žebračka, prosí ale co osobnost utiskovaná o právo své se hlásí. Ale kdyby jí celý svět pomáhal, kdyby sok její sám ustoupil a řekl: „Zde měj si všecko, cos kdy pozbyla!“ — nebude jí pomoženo a nikam s tím nedojde, jestli se nesnaží o to, aby především sama v sobě něčím byla. Možnáť jí v zimničném radostném napnutí jásati nad rehabilitací svou, možnáť jí na chvíli v nadšení ducha povznésti se nad sebe samu, nebudeť povznešení toto ani trvalé ani výdatné, nezahrne-li v sobě spolu i podmínky takového zotavení, jimiž i žádoucí budoucnost se zaručí . . . Bez síly v nitru nelze národu vydobyti sobě rukojemství svobody a blahobytu, bez síly v nitru mu ani možná není osvojiti si hesla, za kterýmiž ostatní národové kráčí a súčastniti se na všeobecném duchovním hnutí nynější Evropy, bez síly v nitru nelze národu po bok se stavěti národům jiným a zhola nemožno mu v čas potřeby v zápas s nimi se pouštěti!“

I žalujeme tak u hrobů trpících geniů našich, již dali vlasti vše, co měli, u hrobu našeho Rubeše, na náhrobku, jehož by zlatými písmeny se skvíti mělo vlastní jeho heslo:

„Posledním tímto vzdechem:
Já byl — a byl jsem Čechem!“

On byl Čechem: pročež každý, kdož povolání v sobě cítíš, přispěj k tomu čestnému cíli, by celé pokolení naše u krásném vědomí svých vlasteneckých činů zvolati mohlo: „Jsem a — byl jsem Čechem!“

Rubeš vykonal úlohu svou velmi čestně; národ ztratil básníka a humoristu v plném slova smyslu národního; byltě první humorista český a nikdo ho dosud nepředčil. Divy činila deklamovánka jeho „Já jsem Čech“ po vlasti naší, všude se to hýbalo a dřímající duch národní rozepínal perutě k jarému životu. Nuže! což ta doba zázračná a divuplná navždy minula? — Co je kopřivou záhy pálí, kdo mysli veselé, nesvěsí hlavu. Tak i národní humorista náš záhy projevoval žilu humoristickou. I bydlel co student v liliové ulici v Praze na tak zvaném krejčovském herberku.

Dříve než byl na to myslil, že dary své mezi lid český může rozdávati, maloval jest ve svém bytu na herberku, který taktéž herberkem byl nazval, rozličné šprýmy a nápady po stěnách, což jeho známé a navštěvovatele zvláště bylo bavilo. I bavil se sak z počátku malitký toliko hlouček spolužáků šprýmy jeho, později však celá vlast. Roku 1834 vystoupil Rubeš po prvé ve „Květech“ se

svými znělkami „Pouť života“ nadepsanými. Byly to věci vážné, o nichž básník pěl, pravá to pouť života básníkova, kteráž vždy končí tím, že

Čehož srdce darmo světem hledá,
Teprv nová světla zjasnějí,
Když mu zavře oko mdlé smrt bledá.

Avšak již r. 1835 počal psáti deklamovánky hle! za nedlouho došel té největší obliby v lidu českém; nebylo besedy, kdežby jeho deklamovánky nebyly čteny a přednášeny a lze nám směle říci, žeť duší celých tehdejších besed kyly deklamovánky Rubešovy: jedno bez druhého mysliti se nedalo. Roku 1837 vydal Rubeš první svazeček svých deklamovánek a písní, roku 1838 druhý, roku 1839 třetí a čtvrtý.

Roku 1840 vítala jest kritika česká ve Vlastimilu po třech letech vydání prvního svazečku velmi vřele plody Rubešovy, řkouc: „Rubeš k potěšení čtenářstva našeho v krátkém čase čtyry svazečky deklamovánek i písní na světlo vydav, jižjiž vůbec mezi nejoblíbenější národní básníky československé se počítá.

„V oboru pěkné literatury naší obzvláštních básnických povah ovšem nazbyt nemáme, protož také, jestli se kde nějaká vyskytne, pozornost i uznání obecné ji nemine. Dvoje vlastnosti nade vše

při každém básníku, neobyčejně nadaném zajímají nás i rozhodnou oblibu jeho u národu a působení jeho na krajany své zabezpečují; cizotou neskalený pramen obrazotvornosti a opravdivost citu. U všech skoro národů vzdělanějších nalezalo se geniálních básníků a posud se jich nalezá, kteří buď v čele věku svého stojíce, buď jej docela předčíce, právě od svých krajanů nepochopeni zůstávali, malého mezi nimi soucitu nalezali a v dědině vlastní ohlasu nepatrného zbudili. Z větší obliby a z četnějších příznivců se těší básníci z oboru národního a z těchto zvláště onen, kterýž v lůně života společenského vychován, s otevřeným srdcem, s jasnou myslí, s pochopitelným citem a tváří přívětivou k obecenstvu se přiblíží. On jest přirozenějším, zábavnějším — protož i vítanějším. Každý nový spis pravého národního básníka jest nové pozdravení jeho, všem pobratřencům ve vlastech poslané, jesti dar, kterýž na pouti své v říši ideální básník pro obecenstvo uchránil a z jakéhož se lid těší. Podejte dítěti meč, samo se jim raní a konečně jej odhodí; podejte mu obrázky — potěší se jimi.

Větší díl obecenstva podobá se dítěti — a národní spisovatelé, zvláště básníci, mohou i mají státi se jeho vychovateli.

U čtení deklamovánek páně Rubešových dva předchůdcové jeho na dráze básnictví mimovolně na mysl nám padají, jichžto příbuzenství — v ji-

stém ohledu — s mladším skladatelem deklamovánek zapříti se nedá; jsouť to V. Klicpera a J. Langer. Nemíníme tím říci, že Rubeš pouhým následovníkem těchto dvou, v mnohém poměru geniálních Čechů jest: nýbrž raději za nastupitele jisté dráhy ho považujeme, kterouž oni dva u nás proklestili. Co do formy a výrazu nejblíže stojí Klicperovi v téhož „Mlynařové opičce“ a „Chvále pivečka.“ Tyto dvě básně tak se podobají směru básnictví Rubešova, že na počátku zdají se býti pásma, mladým tímto básníkem dále rozvinutá a prodloužená, s tou však vyjímkou, že Klicpera jasnějším a veselejším, Rubeš ale rozmarnějším a potažlivějším se okazuje.

Příbuzenství Rubešovo s J. Langerem záleží však na jich básnické povaze. Oba kořenů svých v půdu národní založivše, jako mezi horami domácími vyrostlí, s pravočeskou tváří na obzoru literatury naší se vyskytli, oba s podobnou nadějí a laskavostí od národu uvítáni byli, a za dokonalé Čechy z kmene cizotou neporušeného považováni býti musí. U vyjevení nadání jejich přece však pozorujeme velikého rozdílu. Langer má více ideálnosti, pročež u něho i vyšší zápal a vzlet, jakož i poetičnější názor přírody a života pospolitého. Rubeš však jest opravdovějším u vystavení obrazů svých ze života a věc jím vyobrazená sama sebou se stává směšnou, bez vylíčení a namáhání ze strany

básníkovy. Langer tepá, v satyrách. Rubeš baví v obrazech. Langer chtěl uvésti v posměch mnohé vady pospolitého života, u Rubeše vady tyto samy sebou co směšné se představují — protož Langer co satyrik, Rubeš co humorista se zjevuje. Vidíme ze spisů jeho, že Rubeš ve světě se ohlídnul, že nikoliv z dálky, nýbrž na blízku pozoroval život krajanů svých, že neidealisoval, alebrž nynějších časů společenství okreslil.

Pravá poesie hledí vždy k srdci lidskému uznávajíc vlastně vždy za dobré, žeť netřeba cizého, pestrého kostymu pro naši fantasii, anobrž žeť mysl lidská dosti bohatá, těžiti i v těch nejtriviálnějších poměrech a poklady své rozdávati, anižby vše rozdati musila. A v tom doufáme záleží hlavní půvab a hlavní vnada humoristických čtení Rubešových. Deklamovánky Rubešovy můžeme opět a opět čísti, než vždy zase čísti je budeme s rozkoší. Stává snad humoristů na světě, již co do ostrosti charakteristiky daleko předčí Rubeše, již nám ten předmětný svět mnohem více vyjeví, avšak nikdo není s to, naplniti nás tou chutí k životu národnímu vlasteneckému.

Tato chuť k životu vůbec zahrnuje do sebe veškeru cenu Rubešovy humoristiky.

Humor netouží po nadpozemských světlech, on se nevznáší k hvězdám nebetýčným, anobrž jest vůdcem srdce pobloudilého, on tlačí to tlukoucí

srdce, odcizené jeho nejbližší přírodě, do úzkého kruhu vlasti své, oné ukazuje jemu ideály v tom, co vlastně má, co jemu má býti drahým pokladem. A proto poněvadž Rubeš nikde se odchyluje od přírody, nezalétá k cizím nám předmětům, proto naslouchámě těm tonům srdce skrz na skrz českého, proto vinou se verše jeho tak plynně zase, nenuceně a lehce, jakoby mluvil slova obyčejna, avšak již poznáváš ty nezvrátné pravdy lehkostí motýlkovou pronešené: a proto národním sluje Rubeš básníkem.

Jeho povaha básnická jest lahodný rozmar. „Když žertuje," dí kritik ve Vlastimilu, „a se posmívá, již i outrpnost s vadami lidskými na čele mu psáná a obecenstvo satyrou svou trestaje, podobá se člověka vytýkajícímu dětské nespůsoby, jež ho byly právě k smíchu donutily. Jakž by tedy čtenářstvo básníka tohoto bylo nemělo radostně uvítati? Mluvíť on mluvou národu svého, přináší mu zábavu, soucit, outrpnost a lásku, vzbuzuje neškodný ousměšek a jeví pramen citu, který se nikomu ani přepjatý, ani co vymýšlený zprotiviti nemůže. Rubeš nevychoval obraznost svou na výjevech divoké, vznešené přírody, ani na pobouřeném moři lidských náruživostí, ani na širém poli světohistorických dějin. Okres jeho jesti vlast a národ, jak se jeví v pospolitém životě. Tamť on je pánem a ostrozraku jeho neujde tak snadno směšná vada, která-

koli se tam zjevuje a kterouž pak on — sine ira et studio — jako v zrcadle čtenářům před oči staví.“

Nechtěl jsem být právníkem,
Nechtěl jsem být medikem —
Tak jsem se stal, moji páni!
Bezpochyby z *povolání* —
B á s n í k e m.

Ku konci roku 1841 vydal Rubeš povídku „Pan amannuensis na venku,“ oplývající jarým humorem, načež se uvázal u spisování „Palečka, milovníka žertu a pravdy“, jehož hlavním byl zakladatelem a pěstitelem. Palečkem, kterýž se vydával ve čtyrech tisících exemplářích, získal sobě Rubeš nové obliby na venkově a nedá se zapříti, žeby tímto hravým spůsobem velmi mnoho byl přispěl ku povzbuzování chuti ku čtení kněh českých, kdyby jich jen náležitá hromada byla bývala.

Roku 1844 vydal Rubeš „Harfenici,“ kteráž Rubešem zamyšlených oprav pro rozličné jiné práce více nedošla.

Roku pět a čtyrycátého vyšla jeho podobizna, než tohož roku vybídnut jest, aby požádal o uprázdněné místo aktuarské v Karlíně, což i učinil. Stav se aktuarem nemohl více pro úřadní práce literárními pracemi se více zabývati a ačkoli nyní literární činnost svou teprv hodlal rozvinouti, ukončila

se jižjiž pouť jeho spisovatelská. Roku 1847 dostal se do Načeradce za syndika. Než se tam odebral, uspořádali mu v Karlíně u „Červené hvězdy“ četní přátelé a ctitelé jeho velkou zvučnou slavnost, při kteréž rozdávána byla v několika stech výtiscích česká báseň, k poctě a na rozloučenou jemu složená. Při uvedení nových c. k. úřadů dostal se z Načeradce do Hory Kutné co c. k. soudní assistent, pak do Karlína a odtuď konečně co c. k. adjunkt do Skutče. Již roku 1849 začal churavěti. Plicním neduhem sklíčen ulehl konečně a dne 10. srpnu 1853 odebral se ve Skutči na věčnost. Na tom dvoustizlatém pomníku vypuklými literami psáno: „František Rubeš, zemřel 10. srpna 1853. Věnováno od jeho ctitelů 1856.“

Sebrané spisy jeho vyšly r. 1860 nákladem Kobrovým.

Sláva Rubešovi! voláme, jenž poznal, žeť přítomnost naším životem, život však že neleží v rozrůznění sil domácích aneb umořování jich, anobrž žeť na čase, aby celá společnost solidárně se domáhala vítězství. Zákon lidstva jest ten, žeť pravdy a práva se nedokopáš jednotlivými rukami, anobrž k tomu žeť třeba součinnost všech uvědomělých sil. Systém různění a samotenství dosud u nás záležel v roztřídění interessů a práv. Ten systém u nás musí padnouti: nyní nesmíme více deklamovati, anobrž jednati, chceme-li býti národem

hodným předků svých, padlých za demokracii u Lipan.

Rubeš doklamoval, on povzbuzoval, těšil a posmíval se převrácenosti lidské, poněvadž doba činů ještě nebyla přišla. Národe! zmuž se! — povrhej těmi zbabělci, jižto lichotí neustále a barvami růžovými líčí tobě přítomnost, povrhej těmi a zmař veškeru lest zrádců. Nevaž sobě těch, již z bázně tebe hejčkají, anobrž přilni s celou láskou k mužům těm, již v hněvu svém vstříc tobě krátcejí s ňadry obnaženými, již ti v lhostejnou bijou tvář a denně k tobě volají: „Osvědč se skutky vlasteneckými! Skutky osvědč se — skutky dobudeš zase, ty budoucí národe, mládeži jará! skvělého místa mezi národy, skutky svými ten nejkrásnější, ten nejdražší pomník postavíš svému Rubešovi, s nímž jsi s tváří zapýřenou volati musil: „Já jsem Čech a kdo je víc?“

Karel Jaromír Erben.

(+ [illegible])

Narozen 7. listopadu 1811.

Hořela lípa, hořela,
Pod ní panenka ležela;
Jiskřičky na ni padaly,
Mládenci pro ni plakali.

Dávno tomu, co oněměla jsou ústa pěvců bohumilých; dávno tomu, co Záboj a Lumír pěli jsou od srdce k srdci a zvučným varitem svým hýbali vší vlastí. Sláva národu českého zanikla, rodina pěvců zahynula. Pohromy velké valily se na národ český. Neobzíral více Záboj krajiny na vše strany, nespěchal více od muže k muži, od sídla k sídlu po vší vlasti, nebouřil více proti vrahóm: osiřel lid český. Oširelý lid český pěltě nyni sobě sám v tísni, v žalu a radosti své a tak zavzněly jsou po vlasti naší zpěvy a písně národní, tak rozvinula se poezie prostonárodní.

Písně národní jsoutě vždy jménem celého národa, ony nenáleží nikomu, než celému národu, a poněvadž celý národ v zpěvích svých sobě libuje, jich se ujímá a je zachovává od pokolení k pokolení, protož jest poezie národní nejvěrnějším zrcadlem jeho ducha, jeho mysli, jeho práv a ráznosti; ona jest plamen ohně posvátného, osvěty, umravnění a náboženství, který z oltáře člověčenstva k nebi plápolá. Prostonárodní poezie nenalezá se více u tak zvaných vzdělaných národů; tato kvítka na luzích vlastenských vzrostlá, ježto sama příroda pěstovala, zahynula jsou v proudu moderní civilisace: poslední ostatky vidíme ještě u národů zachovavších svou tradici a nepozbyvších ještě svou vůli, svou vlast, své srdce, svou víru pro nějaký kalkul více neb méně šťastný. Sto let uplyne — a kdo ví, zdali napotom v staré Evropě i v mladé Americe pozůstane stopa písní prostonárodních! Avšak právě za tou příčinou jali se mužové vlastimilovní tato prostonárodní kvítka slavanská v posledních třiceti letech sbírati a velké zásluhy sobě dobývali o zachování jemné oné poezie citův mladistvé společnosti, kteráž váním civilisace se odnáší do moře zapomenutí. My arcíť nehledáme v této poezii um neb formu nějakou, jež římská kultura, řecká filosofie aneb německý feudalismus novějším společnostem byl oktrojoval a vtiskl; co v ní vidíme — jsoutě nevinné, bujně pučící květy, které duch postupující vzdělanosti ponenáhlu zase

rozvívá, krásně, bohužel však záhy vymírající ohlasy dojmů duševních věku nedospělého; vidíme, jak musa slovanská v nelíčené přirozenosti se pohybuje a něžný cit z přírody samé čerpá, a proto zbuzují prostonárodní písně slovanské podiv vzdělaných národů nevinností svou, proto plápolem tajemným uchvacují pěvce věků novějších. Avšak hle! při vší úctě, kterouž osvícení duchové a osvícení národové vůbec bezděky těmto pěvcům prakazují, není přece síla naše více s to, něco podobného zploditi. Umělí básníkové chtěli tato dítka přírody v rozličných ohlasech nápodobiti, avšak povedly se jim toliko tak, jako chemií minerální vody lze vyráběti. Chemickým processem nabydou vody minerální tutéž příchuť, avšak co jim schází, jest ta nenahraditelná, sympathétická síla přírody. I nebude tedy nikomu divno, že si na těchto zvucích, těch dávných kouzelných ohlasech citů, dojmů a mravů, které se více nenavrátí, poněvadž čas a civilisace neustále žene ku předu, trochu zakládáme. Jsou to smutné, třesoucí se tóny, v nichž cosi nábožného tkví jakoby v minulosti a tajemného cosi jakoby ve smrti. Tyto písně jsoutě zvláštním, posvátným dědictvím slovanského národa, jedinými zákony, jedinou vazbou, kteráž široké haluze pně rozpoltěného národa slovanského v jakýsi celek spojuje. Veliký tento kmen slovanský, na východě, na půlnoci i na poledni rozvětvený národ, jemný, outlocitný, zrozený k životu

pastýřskému, s duší hrdinnou a spanilomyslnou, prostou všech divokých vášní, objevuje se milostí a zpěvem v historii lidské. Nyní, an celá Evropa nezná jiné poezie mimo umělecku, zpívá jistě Slovan jediný a rozehřívá hruď svou starou prostonárodní písní. Možná že se naše prostonárodní poezie nesrovnává s nynější kulturou, avšak kdož se zamilovati chceš v písních slovanských, odlož na chvíli nafintěnou vzdělanost svou, poslouchej tento zpěv slavíka šerým hájem žalmujícího. Jsouť to prosté, než hluboké výrazy smutku a tesknoty, výlevy nevinného plesu a radosti, věrný a právě proto nás zachvacující ohlas nelíčených citů. Veškerým větvím daleko rozvětveného kmene slovanského hluboce vštípena jest tato náklonnost, toto tajemné puzení k poezii prostonárodní, — a celý národ slovanský jest básníkem. Nahlédněme do nejdávnějších dob: sprostí rhapsodové pějí bohatýrské písně slovanské, vyšší skaldové pějí zpěvy slavnostní a sváteční; žalostné ódy, milostné elégie rozléhají se po veškerých hájích a lesích a kouzelné zvuky těchto duší zpěvných nezanikají ani u prostřed bouře, neštěstí, změn a převratu bytu národního: jsou to boly celých generací, žaly dlouhých věků, jež vanou v těchto melodiích jako věčné vzdechy národa; živě v nich horují plesy a v žádných milostných písních není tolik citu a tolik něžnosti a ohně jako ve slovanských. I za novějších časů, kdy mužové násle-

dovati se jali v poezii Angličanů, Němců a Francouzů, zachovali jsou mimovolně v básních svých onu milostnou příjemnost a lahodu, to spanilé, prosté kouzlo, jakéž jen z duší slovanských zplynouti může.

V té době posledních třicet a čtyrycet roků, kdež Rusové, Poláci, Srbové a Slováci se jali ty drahé v lidu slovanském zahrabané klenoty písní slovanských sbírati a zachovati je paměti lidské, počali i Moravané naslouchati pozorněji zpěvům svým, počal i Karel Jar. Erben sbírati národní písně české. Zpěv český, na mnohých místech v Čechách, v dlouhém smrti zápasu téměř již utuhlý, ožil a okřál zase a písně národní ozývaly se brzy potom v celé zemi, netoliko na poli a ve vsi ve své prostotě, ale i v městech v domech měšťanských, v rodinách odnárodnělých, kulturou německou načichlých.

Jak Čechům tak i Slovanům vůbec upírali Němci všechnu spůsobnost k vzdělanosti vyšší; Slovan byl indický paria v Evropě, byl surovec, byl povrhel v soustátí evropském, kterýž jedině kulturou germanskou na roveň s ostatními národy světa vzdělaného mohl býti povznešen. Nepřátelé cizí a domácí upíraly nám jednak nevědomostí, jednak zase zlomyslností spůsobnost ke všemu, ano i k dobré písni národní, avšak ejhle! — tuť se objevil Erben s českými písněmi a nepřátelé umlkli, divivše se tklivé a jemné krásę prostých melodií vesnických

písní českých, kteréž i učení lidé v Čechách měli za pouhé chamradí!

I uvili jsou nyní pracovití hudebníci kytky a věnce z písní národních, quodlibety řečené a za nedlouho ozývaly se naše prostonárodní písně v těch nejvznešenejších hudebních salónech a koncertech veškeré Evropy; chmúry sousední nenávisti se sice ještě nezaplašily, avšak s podivením vyznávali jsou i Němci konečně, že i my Čechové po tak dlouhém zotročování máme svou vlastní národní poezii.

Slované, a zvláště my Čechové, dílem vinou svou vlastní, dílem svých tyrannů zatopeni jsme byli jakousi cizotou; konečně přeťali jsou nám kořeny národního života o kázali nám, abychom pošli. Ano hynuli jsme; život náš národní plynul jako vodní řeka v cizém, světopustném živlu; nám káząno býti otrokem a otrok nezná duševního, veřejného života. Co může otrok? Povzdechnouti sobě pod břemenem svého nevolnictví, pozpívati sobě, když cizí karabáčník zády se obrátí. Tak činili i ti ubozí předkové naši; ačkoli netušili, co jest to vlast, vlast česká, ačkoli na hrobech svých bičovaných otců se nesměli vyplakati, ačkoli i do pluhu se museli dáti zapřahati, přece hrdě píseň svou, píseň českou před zámky panů svých jsou zapěli. Písně naše jsoutě elégické, smutné a veselé; ony jsou důkazem, že lid náš všemu zotročování na

vzdor se nedal zaslepiti cizotou, avšak ony taktéž mají ráz ducha nevolného do sebe.

Roku 1841 vydal Erben první svazek národních našich písní, načež dva svazky následovaly. I zmínil se tehdy o nich ve „Květech“ náš esthétik Václav Nebeský těmi slovy: „Až do básnící duše lidu nedosáhnul duch cizoty a odnárodnění; zde tvořil ryzý a nepoškvrněný život národnosti, zde se prýští zdroj českého slovanstva nezkalený, písně tyto jsou pokladnice a květnice národu. Tam složil to nejkrásnější, co v duši choval, květ citů svých, své slzy, perle své radosti, věnce a trní svého žití, v nich se pne duha touhy, tam spějí andělé jeho modliteb, do nich zavěsil si vínek své milenky a zbraň svého bohatýra, v nich má všecko, co mu krásného, vzácného, nebeského v pozemství dáno — neboť jsou to jeho poezie. Kdo nemá srdce umořené cizotou, komu city v písku odnárodnění nezpráhly: nechť přijde k živému zdroji národnosti. Zde oživne, ledová kůra pohrdavé nevšímavosti všeho domácího pukne a mrtvý cit, dřímající myšlenka vlasti protcine.“

Hlavnější oddílové zpěvu českého jsou básně rozpravné, zpěvy elégické, písně vůbec mimo písně naivní, žertovné a satyrické a popěvky, druh to kratičkých písní našich, záležících větším dílem v jediné toliko sloce.

Počet básní baladických a dějepravných jest u nás ze všech nejskrovnější. I panovala ta domněnka, že české národní básnictví živlu epického do sebe nemá, než balady, kteréž nám Erben ve své sbírce písní národních objevil, kteréž nás jak „Sirotek“ ohromnou velkolepostí překvapují, skvéle vyvrátily jsou veškeré pochybnosti, sloužíce za vzor pěvcům budoucím, již by hojných látek vážiti chtěli z dějin našich, z národní pověsti a — p o v ě r y! Neveliký taktéž jest počet písní elégických. Má se za to, že Čech se nepodává tak snadno smutku a těžké mysli, a když i v klopotných okolnostech jest postaven, hledí brzo z nich se osvoboditi. V sklíčenosti své nezpívá Čech a odlehčiv srdci svému již zapomněl na předešlé trampoty, aniž se mu chce o nich zpívati. Pěje-li však předce, prosvítá všude i tím smutkem jakási tichá a milá veselost, jež písním toho druhu zvláštní dává půvab. Slzy tu ještě na tváří a již radost v oku! I skrze mraky vždy některý sluneční paprsek musí prorážeti, kdežto v ruské elégické písni celé nebe černými zastřeno jest chmúrami, jak to vůbec ráz klimatický sebou nese. Největším počtem honosí se písně svobodného stavu o mladosti, kráse a lásce; písně svatební a o manželství, písně o selském hospodářství a konečně o hudbě, tanci, o pivě a společenském zpěvu. Písně vojenské jsoutě skvělým důkazem, jak dalece myšlenka vlasti z duše lidu českého se byla vytra-

tila, jak pokolení za pokolením s jakousi okázalostí klesalo v náruč otroctví. Avšak tu zaznívá zpěv matky ubohé, jež vyšla z lůna rodičů vlastimilovných, pouta otrocká s hrdou myšlenkou svého vzkříšení nesoucích! Jak dojemná je píseň: „Chodila matička, po břehu chodila“, jak bolestné to sténání zoufalé Husitky! . . .

Tím způsobem mají písně lidu našeho netoliko pro básníka a esthétika, vůbec velkou cenu pro každého, kdož se ve výtvorech krásného umění kochá, anobrž i pro bájeslovce, pro badatele řeči a nač hlavní klademe váhu — pro dějepisce a mravozpytce.

Z toho, co vůbec o slovanské prostonárodní poezii, a české zvláště povědíno jest, snadno pozná každý, že sbírka těchto našich zpěvů jest dílo národní; snadno uzná každý, že muž, kterýž je velkým namáháním vyrval již hrozícímu zapomenutí, kterýž s velkou pilností a šetrností kritickou je podal již poněmčilému lidu českému, že tenť muž zasluhuje díky celého národa českého. A takové zásluhy, jež sobě jednotlivec získá o národ svůj, neuznával by národ český? —

Karel Jaromír Erben narodil se Miletíně nedaleko Dvoru Králové 7. listopadu 1811 z rodičů ve skrovných okolnostech žijících. Určen jsa k učitelství učil se Erben za let školních zvláště hudbě; nehledělo se tehdy na to, zdali učitel dokonale vzdělán a pocvičen, aby mládeži jemu svěřené jak

sluší a patří první základy všeobecné vzdělanosti v srdce vštípiti mohl, alebrž více na to, na kolik a kolik hudebních nástrojů umí hráti, zdali na varhany, na housle, fagoty, trumpety atd., a kdo nejvíce znal instrumentů, ten měl přednost. Neběželo tedy o to, aby mládež česká, kteráž as po třech školních letech již vstoupila do života a rodičům v hospodářství musela pomáhati, v těch počátečních aspoň věcech lidské vzdělanosti zdárně prospívala, nýbrž umí-li učitel na kruchtě Pánu Bohu dělati muziku a svým milým osadníkům v hospodě o posvícení. Ve škole otčiny své nevšední prozrazoval hoch schopnosti. Záhy obrátil na se pozornost tehdejšího miletínského faráře, pátera Arnolda, na odpočinku nyní v Praze žijícího, jenž schopnější žáky ke studiím gymnasiálním byl připravoval a i Erbena mezi jinými žáky se jal učiti prvním základům latinské grammatiky. Mezi těmi hochy, z nichžto se mnozí výborně vydařili, byl i Erben. Rodičové jeho lekali se sice dlouhé cesty, na kterou se syn vydati hodlal, ale vidouce neodolatelnou touhu jeho po vyšším vzdělání, změnili dřívější úmysl svůj a poslali jsou syna svého r. 1825 na gymnasium královéhradecké, kdežto vlastenecky smýšlející professor Chmela na probuzení a ušlechtění ducha české mládeže zdárně působil. Vnější jeho poměry byly nyni velmi těsné; rodiče málem ho mohli podporovati a tak byltě Erben odkázán

sám na sebe a musil dobývati sobě výživu vyučováním hudbě. Přičiněním professora Chmely poznal jest krásu a spanilost jazyka českého, ve vlasti naší za onoho času ouplně povrženého, a již vznikala v srdci mladistvém vroucí láska k národu někdy tak slavnému, kteráž mu byla na dráze života hvězdou jasně svítící. I jal se veršovati návodem školním a již r. 1831 vidíme první básničku „Řevnivý“ v Čechoslavu umístěnu. Ukončiv v Hradci gymnasiální studie, vstoupil r. 1831 do filosofie v Praze, kdežto netoliko rozšířil kruh vědomostí svých, anobrž i srdce posiloval duchem vždy mocněji vynikajícího vlastenectví českého. I v Praze jako v Králové Hradci musel sobě Erben výživu dosti pracně dobývati, avšak práce, v kterouž se byl uvázal, bylať jemu netoliko příjemná, anobrž i tak užitečná, žet ustanovila další povolání jeho. I uveden jest k slovútnému dějepisci našemu Palackému, jemuž pak po několik let opisoval část velikého díla Pavla Skály ze Zhoře, vystěhovalce českého po bitvě bělohorské, týkající se dějin českých, zvláště až do r. 1516, až na konec první polovice věku sedmnáctého zevrubně líčených. „Čítaje po dlouhý čas“, píše Václav Zelený v almanahu Máji 1859, „ryzý sloh český kněh Skálových naučil se důkladně jazyku zlaté doby, zároveň pak přivykaje nečitelnému písmu rukopisu, naučil se čísti staré listiny. Toutéž dobou, již za studií filo-

sofických, chodívaje na prázdniny s přítelem svým Havlíčkem do Žebráka, počal tam horlivě sbírati písně a pověsti národní, v čemž pak pokračoval i doma v Miletíně, jsa při tom nemálo podporován vědomostmi hudebními již doma nabytými, kochaje se takto v živém, jasném proudu jazyka národního, s druhé pak strany ve vybroušeném slohu doby Veleslavínovy osvojil si již tehdy mluvu naši v té míře, v jaké sotva který živý ze spisovatelův souvěkých!"

Roku 1837 odbyv studia právnická přistoupil téhož roku ještě co praktikant k hrdelnímu soudu v Praze, po roce k úřadu fiskálnímu, při kterémž setrval až do roku 1843, podrobiv se mezi tím zkouškám appellatorním k dosažení soudnictví potřebným. Než navzdor tomu, že dílem připravováním se k dotčeným zkouškám mnoho tratil času, jinak zase uchvácen byl povinnostmi úřadními, přece nepřestal zabývati se pracemi literárními a již roku 1841 podal první část svých sebraných písní národních do tisku, načež druhá část r. 1843 a třetí r. 1845 byla vyšla. Vedle toho pomáhal Palackému rovnati spustlý archiv stavovský, tak zvaný svatováclavský, a za nedlouho získal sobě tímž spůsobem přízeň mužů učených, tak že již roku 1842 vyvolen byl od král. české učené společnosti nauk za aktuara s měsíčním platem dvacetí zlatých ve stříbře. Ač dosud co praktikant

jak u hrdelního soudu tak u fiskálního ouřadu zdarma byl sloužil, nabyl nyní skvělejšího materiálního postavení. Nejsa co aktuar učené společnosti přetížen pracemi mohl nyní směle pokračovati v studiích historických, avšak již roku 1844 dána jemu příležitost vniknouti v utajené dosud bohaté poměry dějin českých a obohatiti se vědomostmi, jakých každému dosáhnouti nelze, byť i pilnosti měl a ducha sebe kritičtějšího. Několik členů vzorné šlechty české vytklo sobě za cíl, vydati český diplomatář. I usnesli se na tom, dáti museum českému peněžitou podporu, aby mohlo vyslati muže učeného a znalého starých písem na pouť po vlasti české, kterýby všecky archivy klášterní, panské a městské prohledal a listiny důležitě opsal. Rokováno o tom ve výboru společnosti českého musea a již dne 29. máje 1844 dostal se Erbenovi návrhem tehdejšího jednatele Palackého, jenž ho z prokázaných jemu služeb znal, k tomu za nejspůsobnějšího, úkol ten tak vítaný. Opatřen otevřeným listem presidenta vlády zemské hraběte Salma k úřadům císařským a vrchnostenským, by mu v jeho bádání všemožně byly po ruce, vydal se na pouť. Letního času 1844 a 1845 prohledal archivy v jižních, 1846 a 1847 v severních Čechách, v zimě opisoval v Praze z desk zemských a v projití těch čtyr let nahromadil as 3000 opisů starých listin, jsa spolu nápomocen k rozmnožení sbírky listin, v museum

českém chovaných, za kteréžto horlivé služby výbor musejní opět návrhem Palackého dne 23. února 1846 stálým assistentem českého národního musea při sbírce listin jmenován jest.

Nahrabav se tolik let v prachu archivů dosti a dosti a sepsav hromady starých, pro naši historii důležitých listin, nemeškal podati obecenstvu našemu jednotlivé obrázky historické, které by svědčily, jak dalece ve svých historických studiích byl pokročil. Ukázkou takovou jest živý obraz života veřejného z doby největšího rozkvětu měst českých, nadepsaný Ondřej Puklice ze Wstuh, uveřejněný v časopise musejním r. 1846, a opět r. 1847 v tomž časopise podané pojednání „Rukopis musejní letopisů Kosmasových a jeho pokračovatelů". V uznání tak veliké pilnosti badatelovy byltě 12. března 1848 vyvolen od král. české společnosti nauk za úda mimořádného a následujícího roku dne 4. března 1849 za úda řádného.

Rok osmačtyrycátý nebyltě příznivý činnosti muže, jenž se obíral minulostí, kdežto celý národ vystoupil na jeviště světové a setřev se sebe prach hrobů svých jal se zakládati sobě novou národní a politickou budoucnost. I pustil se také Erben do proudu politického, ačkoli jeho mírná povaha, vykájená v registraturách a archivech, jeho po nivách prostonárodního básnictví dosud těkající mysl do politiky zcela se nehodila a politickému hnutí

národů rozuměti neuměla. Stává velkého rozdílu mezi tím, kdo historii z archivů na světlo vynáší, kdo vůbec tedy historii spisuje, a mezi tím, kdo historii činí: každému jiných třeba vědomostí, jiné spůsobnosti. Kdo se obírá mrtvolami, nezná života: jakž může ten tedy hojiti nezdravý organismus celého státu, kdož po celý život svůj při temném kmitu lampy lancetou byl toliko vnikal v útroby srdce mrtvého, kdo z holé již a zpráchnivělé lebky soudí o duševních vlastnostech člověka, ze spuchřelých listin o bytu toho a onoho národu. Docela jinak to v politice. Politika jest vědou života: v theorii odpovídá na otázku, jak která společnost má býti zřízena, aby vyhověla účelům všech spolčených; — v praxi dokazuje, jak se lid má spravovati, aby ona zřízení celku odpovídající se uskutečnila, se udržela a vyvinula. V obou ohledech zakládá se politika nikoli na známosti zpuchřelých listin, nýbrž na přírodě lidské a poměry její hledati tedy sluší v anthropologii. Jak vysoko ceníme zásluhy Erbenovy co básníka a dějezpytce, tak soudíme, že nikterak nebyl na místě, kamž protekce politické strany národní ho byla postavila, ačkoli nic nepokazil, avšak také neprospěl. V máji r. 1848 poslán jest Erben od tehdejšího národního výboru v Praze do Záhřebu, aby dával Horvátům zprávy o tom, co se dělo v Čechách, a zároveň dopisoval do Prahy o všech důležitějších událostech

mezi Jihoslovany. Navrátiv se do Prahy na konci června, přejal v červenci redakci Pražských novin, kterouž však vydáním oktrojirky v březnu 1849 složil.

Nastala nyní Erbenovi doba nádennické, robotné, ačkoli práce záslužné. Pro známost starého právního jazyka na slovo vzat, musel se Erben uvázati v překládání Bachovských zákonů a nařízení a sloh úřadní vyčistiti všech směšných nestvůr.

Na podzim 1848 jmenován byl translatorem u vlády zemské; v červenci 1849 pozván od ministra Bacha, aby se uvázal s jinými komissary v sestavování právní terminologie, an zase v červnu 1851 se zúčastnil prací komisse, hrabětem Lvem Thunem, ministrem vyučování k tomu konci sestavené, aby terminologii pevnou stanovila ve prospěch gymnasií a škol reálních, do nichžto jazyk český opět uveden byl. Mimo to přeložil jest od r. 1847—1850 společně s jinými „Řád soudní a konkursní“; „Zákonník občanský“ a „Zákonník trestní“.

Po ukončení těchto namáhavých a nudných prací dostalo se opět Erbenovi utěšenějšího postavení, kdežto dílem vědě, dílem prostonárodní své muse se mohl věnovati a v té reakční, mrtvé době působiti tím vonným dechem své „Kytice“ na promrzelou mysl lidu českého. Výbor musejní, uznávaje jeho zásluhy, dobyté opisováním starých listin a vzorným uspořádáním archivu, vyvolil jej za před-

sedy rytíře z Neuberku dne 18. listopadu 1850 za sekretáře a archiváře ústavu musejního se 400 zl. služného. Avšak nedlouho požíval tohož platu, dosti skrovného. Již 17. dubna 1848 jmenovala jej právě vyvolená rada městská čestným dozorcem nad knihovnou a archivem měst pražských; dne 29. července 1851 vyvolen jest v sezení velké rady za archiváře s ročním důchodem 1000 zl. stř. V postavení tom, kteréž se mu dostalo láskou a důvěrou spoluobčanů svých, a kteréž přiměřené jest jeho studiím historickým a esthétickým, trvá Erben do dnešního dne, anižby byl meškal svými vědomostmi dále sloužiti vlasti a národu.

Roku 1854 zvolen jest za dopisujícího uda společnosti: Société Linnéenne de Lyon a říšského ústavu geologického. Maje nyní chvil rozkošnějších a volnějších a nejsa vázán lopotnými pracemi překládání německých zákonů, jal se opět probírati a pořádati výtěžky dřevnějšího historického svého bádání, kteréž pak r. 1855 pod titulem „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600—1253“ tiskem byl vydal. Od té doby, co Gelasius Dobner kritickým spůsobem jal se historii českou čistiti všech vymyšlených přívěšků a pravdy své vážiti z nezkalených pramenů dějin českých, mnoho starých letopisů, více neb méně známých vydáno jest tiskem, zejmena Dobnerem samým, Pelclem, Dobrovským a Palackým, jakož i

za hranicemi Pertzem ve známých „Monumenta Germaniae.“

Čehó však se nám nedostávalo, bylo vydání starých listin, týkajících se dějin českých — českého diplomatáře. Palacký obrátil sice k této věci zřetel svůj a vydal ve čtyrech velkých svazcích „Archiv český“, obsahující staré písemní památky české i moravské, psaní soukromná i státní, dopisy, zápisy, sněmovní věci, výpisy právní a dějinné, nálezy, práva atd., čímž neznámé nám poklady listin českých z konce 14. a hlavně z 15. věku se vyjevily; avšak listiny latinské ze starší doby dějin českých jsou posud buď roztroušené po nesčíslných sbírkách, buď posud netištěné a nepřístupné. Uvážíme-li veškeré tyto okolnosti, musíme vyznati, že jich vydání všem badatelům historie české velikou jest potřebou. Poněvadž vydání listin v plném jich znění, totiž diplomatáře českého pro velký náklad a konečně za příčinou nedostatečných k tomu sil nelze bylo se nadíti, tuť se nám vidí, žeť „Regesta“ co pomněnka každému zpytateli dějin vlastenských byly jsou plodem velevítaným. První díl regest, v jichž vydání se Erben s nevšední vytrvalostí byl uvázal, obsahuje veškeré latinské listiny, týkající se dějin národa českého až do smrti krále Václava I. Otakara (1253). V Regestech Erbenových nepotkáváme se se stručným pouze přehledem každé listiny, anobrž poněvadž

českého diplomatáře nemáme, hodlal Erben uspořádáním svým vyhověti potřebě badatelův podávaje významnou část listiny zúplna. Mimo to sebral Erben z nejstarší doby všeliké listiny týkající se Čechův i za hranicemi nynější země české, čímž nemálo sobě pozdější dějezpytce k dikům zavázal. Avšak vzorným tím dílem rozšířila se pověst Erbenova netoliko doma anobrž i za hranicemi, načež od cís. bibliotéky v Petrohradě vyvolen jest za úda čestného. Téhož roku 1855 ujal se Erbenového literárního podniknutí, totiž časopisu „Obzor," kterýž v té lethargické době sobě vytknul za cíl, všímati sobě netoliko literatury domácí, anobrž i zahraniční. V „Obzoru" vidíme sice mnoho dobrého, avšak bohužel! byltě směr jeho tak doktrinářský, žeť za nedlouho na věčnost se odebrati musel, nenalezaje jakožto pendant k musejníku v Čechách ohlasu. Soudíme, žeť by se bylo dalo o těchže věcech pojednávati, žeť lze bylo rozebírati literatury anglické, francouzské atd., kdyby toliko pér pružnějších a obratnějších, nikdy ale tak bornírovaných, jež kritickou svou moudrost někdy i z německého literárního historika Juliana Schmidta byla čerpala, se bylo dostávalo. Pěkně rozkládal „Obzor" haluze své, než na stromě houpala se přece jen s u c h á h r u š k a. S větším prospěchem vykonává r. 1861 vydávaný periodický časopis „Právník" missi svou po vlasti české, v jehož čelo

se náš Erben co hlavní redaktor byl postavil. Roku 1856 sepsal Erben k žádosti pražského purkmistra dra. Václava Vaňky „Die Primatoren der k. Altstadt Prag", zahrnující osudy hlavního města od času Ferdinanda I. až do Josefa II. — O podobné monografii pracuje opět Erben, vyzván byv od purkmistra, aby sepsal, doufáme že jazykem českým, příběhy pražského sboru ostrostřelcův na památku pětistyletého trvání jeho. Mimo to vydal Erben r. 1851 a 1852 dva znamenité spisy ze starší literatury české, totiž filosofa našeho Tomáše ze Štítného „Knižky šestery o obecných věcech křesťanských" nákladem university pražské na památku jejího založení před 500 lety, opatřiv je životopisem Štítného (1852) a „Bartošovu kroniku pražskou od léta Páně 1524 až do konce léta 1530, obsahem i slohem veledůležitou, připojiv k ní důkladně zpracovaný životopis Bartošův (1851).

Roku 1853 vydal Erben „Kytici z pověstí národních"; jest to knížka neveliká a zavírá veškerou slávu v sobě učeného básníka. Již r. 1838 potěšil nás Erben v almanachu „Vesna" svou baladou „Poklad", kteráž zbudivši nelíčené obdivení od Rościszewského z Rościszewa, přítele literatury české, na jazyk polský byla přeložena. Od toho času uplynulo 15 let; patnácte let pracoval Erben v chvílích blažených o své Kytici a pilně piloval pamětliv jsa co učenec výroku římského básníka „Nonum

prematur in annum"; avšak ejhle! — Kytice, uvitá z pověstí národních, s vřelým pozdravem celého národa uvítaná postavila jest Erbena okamžitě po bok nejvytečnějších básníků našich, po bok Jungmanna, Kollára, Čelakovského, Vocela, Jablonského atd. Jak Čelakovský tak i Erben založil kořeny své v básnictví národním; oba čerpali z toho nezkaleného zdroje národního, oba ponořili se do hlubin prostonárodního básnictví, aby vytěžili odstíny pravé perly básnické, oba jsou mistři jazyka. Erbena předčí ovšem Čelakovský svou mnohostranností, avšak právě proto vyniká Erben v jednom druhu básnictví — v baladě — jemuž veškeru sílu svou byl věnoval. Erbenovy básně jsou v skutku národní a mnohý s zalíbením naslouchati bude tklivým zvukům lyry jeho. „Hluboký důmysl", dí esthétik Zelený „a vážná obraznost vedly Erbena do těch tajných hrůzyplných oborů, ve kterých člověk co slabý tvor se světem jiným, mocným se stýká, jehož smysly svými nepojímá, jehož však pevným ramenem bývá zastížen a rozdrcen, jak medle se spustí cesty přímé, cesty světla. V tom záleží hluboký dojem, podobnými pověstmi spůsobený. Křehkost lidská zachvěje se, vidouc před sebou hrozné následky provinění tak snadného. Umění básníkovo viděti tu především v tom, aby tu tajemnou sílu, ono rámě neviditelné, kterým vinník v samém okamžení zpáchaného činu uchvácen bývá, co nejdů-

razněji vylíčil, aby každý cítil tu neodolatelnou moc vyšší a jí se kořil.“ Těmito slovy naznačil Zelený, do kterého druhu básnictví Erbenova Kytici vřaditi sluší; jest to druh a výstřelek poezie romantické, kteráž všude vidí člověka nevolného, závislého od cizích, neznámých mocností, kteráž s katolicismem v úzké, nerozpojitelné vešla přátelství, ano kteráž zase naopak katolicismu se jala, připravovati triumfy a vítězství. V protestantském Německu záhy však vyzradila tato romantika svou povahu a poněvadž se viděl, že to vlastně jest jesuitismus, spiklý proti veškeré náboženské a politické svobodě, jenž na mládež sladkými zvuky romantiky působí, z té příčiny odvrátilo se každé ještě zdravotní silou překypující srdce od romantických ukolíbavek Schleglů a Wernerů.

V ňadrech spisovatele národního spočívá vždy obraz budoucnosti národu; není jiného třeba, než pitevním nožem toho neb onoho novějšího básníka probádati, a snadno lze prorokovati jakoby z útrob obětního zvířete, jaká budoucnost zkvítá národu. Erben není arcit samostatným tvůrcem své „Kytice“; ponořil se do hlubin ducha národního a v plastických obrazech vyjevil nám, jakou měrou se duch národní byl emancipoval a dráhu lidské svobody byl nastoupil. Nepochybujeme-li o tom, žeť negativní blaženství nejlépe se uskutečniti dá v katolicismu, tuť, jak se samo sebou rozumí, musí svo-

bodná myšlenka, svobodné bádání ustoupiti zase inkvisici, jezuitismu a autoritě církevní aneb politické. Vyhledávati pravdu, jest obtížné, a dlouho trvá zápas jak v jednotlivci tak v celém národě, než proniknut ideou povolání svého pozná, žeť tvář jeho stvořena k obrazu božímu, jenž absolutní jest svobodou; avšak poznání tohož božství dodělváme se toliko vzdělaností. Funkce jednotlivce v životě, v historii toho neb onoho plemene nemůže však býti ta, jak dí básník náš:

. . . lépe v mylné naději sníti,
Před sebou čirou temnotu,
Nežli budoucnost odhaliti,
Strašlivou poznati jistotu . . .

nýbrž jest společné přičinění se, zaplašiti s čela a z duše každého jednotlivce chmúry nevědomosti a lenivosti a takto každým individuálním výbojem zalidňovati říši uvědomění a svobody. Tolik o pověsti národní.

Rovně jak vyniká Erben mistrovským svým jazykem ve verši, tak i v próse, ačkoli tu zápasiti jemu s rivalem v plné míře oceněným — Boženou Němcovou, spanilou to báchorek vypravovatelkou. V jeho báchorkách a pověstech, porůzně v časopisech vytištěných, jeví se sloh jádrný a prostý a protož přejeme sobě z celého srdce, aby lze bylo jemu v brzce uveřejniti konečně sbírku báchorek slovanských, jakož i bájesloví slovanské, o kterýchžto dílech s neunavenou pilností od mnoha let již pracuje. — —

Adam Mickiewicz.

Narozen roku 1799 † 27. listopadu 1855.

Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy;
Młodości! podaj mi skrzydła! . . .
Vitaj jutrzenko swobody,
Zbawenia za tobą słonce!

Chceme-li pojednávati o novějších literaturách slovanských a líčiti působení mužů vynikajících vědou a uměním, nemůžeme nikterak se vyhnouti historii politické, má-li čtenářstvo porozuměti hnutí literárnímu, jež za posledních třiceti let v slovanském světě se jevilo. Po vymření rodu Jagajllovců r. 1572, současně, an Čechové ukrutenstvím barbarských Jezovitů svou literaturu viděli na hranicích páliti, zhoršil se vkus a jazyk polský přimíšením významův latinských se znečistil. Jezuité měli vliv znamenitý na vědu a literaturu a onu všeobecnou duševní lethargii, kteráž za těchto dob v Polsce panovala,

skoro jedině přičísti dlužno řádu jezovitskému. Déle než dvacet let nalezaly se veškeré školy polské v rukou Jezuitů a když pak r. 1642 kongregace piaristů první školu svou ve Varšavě byla zřídila a hned na to víc a více škol v zemi byla zakládala, byloť semeništím těm, řevnivostí a despotismem Jezuitův střeženým a utlačovaným, skoro po celé století zápasiti, než vplyvu podobného duchu, kterýmž školy byly založeny, nabyti mohly! Od středu 18. věku, díky snahám velezasloužilého piaristy Stanislava Konarského, lepšiti se počal vkus vzory francouzskými Ludvíka XIV., avšak za to trpěl jazyk vplyvem živlů francouzských, jako ve věku 17. vplyvem latiny. Brzy nastalo v Polsce znovuzrození věd, umění krásných a hruď ostydlá krvavými boji s Tatary, Turky, Rusy, Švédy a jinými nepřáteli zevnitřními a vnitřními, půl druhého století trvajícími, na novo oživena i posilněna proudem nadšení básníkův vážených. Avšak nová bouře se stahovala nad hlavou národu polského. Rusko nabývalo vždy víc a více vplyvu politického v Polsce, až pak konečně vidouc, že mu s žádné strany nebezpečí nehrozí, jalo se co diktator a usurpator s Polskou nakládati. Pomocí zrádných politických stran polských stala se vůle Kateřiny II. definitivním v Polsce zákonem. Manifestem od 13. ledna 1773 rozděleno jest Polsko po prvé: následovně konstituce od 3. máje 1791; dne 22. června 1793 po druhé na

říšském sněmě v Grodně, kdežto vedle trůnu krále polského ruský general byl vynikal co diktator. Vlast polská upadla nyní fakticky v nevolnictví ruské. Dne 27. ledna 1794 prohlášen Kosciusko za nejvyššího vůdce vojsk polských a nyní podstoupila strana vlast a svobodu milující boj krvavý proti Rusku, jehož veškerá svoboda se koncentrovala v cárovi. Dne 4. října rozhodla jest bitva u Maciejowice nad osudem Polsky. Velký rek polský Kosciusko, krví zbrocený, od Rusů zajmut; náčelníci revoluce polské putovali do Sibíře; dne 9. ledna 1795 opustil Stanislav Poniatowski, král polský, jenž veškeré neštěstí na ubohou Polsku byl uvalil, hlavní město říše polské, a složil korunu — Polska rozdělena jest podle starořímské politiky „Divíde et impera“ po třetí a nebylo jí více.

Po úplném rozdělení Polsky přestal sice z počátku na několik let téměř veškerý ruch literární; avšak již 1801 založili jsou Poláci ve Varšavě „Společnost přátel věd“ a od toho času vrhli se Poláci s horlivostí mnohonásobnou na pole duchovní činnosti, jakési potěchy hledajíce v náruči věd a v nadšení zpěvův.

Konstituční království polské, kteréž se na vídenském kongressu r. 1814 bylo utvořilo, nezaujímalo více než šestý díl zemí, jež druhdy koruna Jagajllovců byla spojovala, se čtyrmi as miliony lidu, kdežto staré království 16 milionů obyvatelstva bylo počítalo.

Ačkoli Polska rozkouskována a závislá, byloť polské království až do roku 1830 přece středem politického a poněkud i literárního života veškerého národu. Nedá se zapříti, že by tento vplyv království konstitučního na vyloučené části staré Polsky mnohem větší byl býval, že by jeho politická a literární vzdělanost vyšším vzletem se byla šířila, kdyby bylo bývalo státem neodvislým, kdyby sproštěné těsných pout poručenství volně samo ze sebe se bylo mohlo vyvinovati. Avšak nový stát polský byltě fakticky připoután k Rusku a tím spůsobem byl jeho politický a literární život již v zárodku zmrzačen a zničen. Toliko duchu za doby vlády francouzské znova probuzenému, kdežto národ ačkoli jen na bojišti zase se viděl co jeden celek, lze děkovati, že národní život i pod útisky ruských operací reakčních dále se mohl vyvinouti. Dvě koruny, jedna despotická, druhá konstituční mohly toliko železnými pouty svázány na jedné a též hlavě spočívati. Vídeňský kongress, jenž utvořiv konstituční království je s Ruskem byl spojil, věděl dobře, co činí, a neklamal se; avšak Poláci klamali se, doufajíce, že toto monstrésní spojení se stanoviska národního konečně je možné. Historie toto klamání-se smutně pomstila. Mezi těmi klamajícími-se Poláky byl kníže Adam Czartoryski. Vychován skoro v Rusku záhy hleděl národní existenci Polsky spojiti se zájmy Ruska. Egoismus Francie, jež na

vzdor pěkným frásím a krásným slibům vždy na sebe toliko myslila, byl dostatečně znám; z této strany nemohla se ubohá Polska ničehož nadíti. Avšak na trůně ruském seděl mladý muž, vykájený ideami nové doby, ideami humanity a osvěty — a mimo to přítel Czartoryského. I sdělil tento carovi Alexandrovi své myšlenky a přiměl cara k tomu, aby hleděl z ohledů politických, ať Napoleon válku sotva ukončenou obnoviti hodlal, nakloniti sobě Poláky. I pečoval tedy o veřejné vyučování, zabezpečil Polákům jazyk a národní zákonodárství, avšak činnost jeho trvala jen na krátce. Národní strana Polsky důvěřovala v Napoleona a poněvadž Napoleon se jal říditi osudy Polsky, odstoupil Adam Czartoryski, jenž více k tomu hleděl, získati sobě přízeň carovu než přízeň národu, domáhajícího se vítězství nad krutým absolutismem ruským. Válka francouzská se skončila; car vyslal Czartoryského co representanta na kongres vídenský. Konstituční království utvořeno a r. 1815 vstoupil kníže Czartoryský co úd provisorní vlády polské zase do služby státní. V knížeti soustředily se city Polákův se dvou stran, od východu a západu; on byl středištěm všech, již jsou myslili, žeť konstituce ustanovena k tomu, aby se netoliko rozšířila v provinciích, k Polsce druhdy náležících, anobrž i v Rusku se zaštěpila. Alexander posiloval Poláky v těchto nadějích, byltě však jiného smýšlení. Tak se oba-

polně klamaly obě strany. I vidíme, jak již v zárodku nového narovnání poměrů mezinárodních příští nespokojenost se jevila; vidíme spolu, jak volným byl Czartoryski nástrojem Alexandra u zřizování Polsky. Avšak za nedlouho se vidělo, kam vlastně čelí politika ruská. Intrigami palácu ruského vydáno jest konstituční království v oběť líbovůli Konstantina, jenž nemeškal, život konstituční obmezovati, podrývati a rušiti, aniž by mu ruský dvůr v tom byl bránil. Království polské stalo se pouhou satrapií ruskou a konstituce ironií.

Život národu, nad nímž cizí vládne panovník, jest dvojí: život jeho vnějších, politických a administrativních poměrů a jeho původního, historicky vyvinutého, mravně-národního vědomí. Podle toho sluší i vnější politickou historii takého národa rozeznávati od historie jeho vnitřní, sociální. An prvnější mimo povahu její veřejnou tolik zvláštních má ještě rozdílů, kolik stává vlád nad národem panujících, jest poslednější dle povahy a cílů vždy souvislá a všeobecná. To platí zvláště o národu polském, kterýž jak co do původu svého, tak co do duševní bytosti své více než kterýkoli jiný národ v Evropě pokrevní tvoří rodinu, nerozlučitelnou národní společnost. V tomto srdečném, upřímném, přirozeném a duchovním spolku národním spočívají veškeré síly a naděje Polsky. Politickým rozdělováním říše polské nelze bylo tento spolek národní

zrušiti, kterýž právě v konstituci od 3. máje 1791 viděl svou zákonitou ústavu, svou politickou a sociální konfessi, magnu chartu svých národních práv, svědectví své existence a základy svého budoucího vývinu. Následující rozdělování Polsky nebylo sekcírování mrtvoly aneb těla již hynoucího, anobrž bytosti živé, života svého sobě vědomé. Země byla roztržena, rozdělena, avšak toliko země; to, co bytostí jest národní, bylo zachráněno. Národ pozbyl svou politickou existenci následovně mdloby dřevnější své vlády, avšak nevyloučil se ze svého sociálního spolku. A z této nižádným rozdělováním neporušené společnosti národní vyšla povstání Kosciuzka; vyšly jsou legiony Dombrovského; účastenství ve válkách francouzských; všeobecné povstání za doby velkovévodství Varšavského a francouzských revolučních válek; pak národní, vlastenecké, politické a literární, veřejné a tajné společnosti za doby konstitučního království, jako lože svobodných zedníků, uhlířů, templářů atd.; z této společnosti národní vyšly dále veřejné a tajné literární a politické spolky Varšavské a Vilenské studující mládeže a taktéž konečně spiknutí Varšavské školy vojenské, kteráž byla původem revoluce 1830.

Co národ polský pozbyl politickou samostatnost svou, pozorovati na několik let jakousi literární lethargii. Literatura byla zavedena dílem do Sibiře, dílem se dobrovolně vystěhovala do ciziny.

Avšak ti horliví učencové, již žili ve vlasti, jako Czacki, Albertrandi, Niemczewicz, Potocki, Sejadecki, Bohomolec, Kopczinski a soukromníkové jako Tiefenhaus, zakladatel národního musea v Grodně, snažili se, nepobrané zbytky literární opět sebrati a zdělávati, aby paměti potomstva byly zachovány. Týž příklad byltě původem ještě jiných snah. Národní divadlo otevřeno jest ve Varšavě a r. 1801 následovalo založení společnosti „Přátel věd", kteráž ve středu svém až do r. 1830, kdež byla zrušena, ty nejvýtečnější muže byla chovala. Jinak to bylo v rakouské části Polska, v Haliči. Rakousko, válčíc skoro neustále s Francií, nedbalo jest o duševní vzdělání polského obyvatelstva, jen když mělo dostatečného bojovného mužstva a dosti peněz a poněvadž ostatní části zemí rakouských již byly schudly, považovalo jest za zvláštní komoru a zásobárnu pro velké své vojenské výpravy. Toliko snahám soukromých osob, jako hraběti Ossolinskému, jenž co úd deputace haličské ve Vídni bydlel, děkovati sluší, že o školství pečováno, že Lvovské universitě se dostala náležitá reforma a bohatá bybliotéka byla založena.

Mnohem příznivější než za panování Kateřiny dostal se lós ruskému Polsku. Car Pavel, jehož vladaření bylo jinak vzorem nejabsolutnějšího terrorismu, nakládal s Poláky ku podivu dosti lidský a velkomyslně. Velký počet Polákův propuštěn z vě-

zení a z vyhnanství; politická a náboženská pronásledování přestala; on dal Litvanům jejich ústavu a též i církev polskou nechal na pokoji; on obnovil školy, a jazyk polský opět v nich se ozýval; konečně i povolil, aby Vilenská universita, kteráž byla tím nejskvělejším vědeckým ústavem v Polsce, opět otevřena byla. Ano tento znamenitý mocnář, přítel a ctitel Napoleonův, přemítal sám o vzkříšení Polsky, když velmožové ruští r. 1801 ho odklidili. Jeho nástupce nemyslel sice Polsku zase vzkřísiti, avšak byl dosti velkodušný. Kníže Czartoryski, ministr zahraničných záležitostí Alexandra, byl spolu kuratorem znovu otevřené university Vilenské. I bylo universitě třeba ouplné reorganisace. Založená polským králem Štěpánem Batorym r. 1578, v době, kdež všeobecná vzdělanost rychlými kroky klesala, a bohatě nadaná dostala se pod moc Jezovitů. Pod vládou těchto spiklých hubitelů každé volnější myšlenky a vzdělanosti nelze bylo, aby na roveň se postavila velkého povolání, jemuž druhdy universita krakovská vstříc byla kráčela. Ani jedna věda nepokročila, vyjma studií theologických, kteréž jedině čelily ku vyhlazení kacířů; ani jeden velký spisovatel nevyšel ze středu jejich. Řád jezovitský měl mučírnu svou v rukou až do r. 1773, načež kletbou celého národa, jenž vším právem jej měl za původce politického a literárního úpadku svého, pronásledován, zrušen byl. Ano taká zaslepenost

panovala, dí geniální Mechnacki v nedokončené bohužel! historii své o posledním povstání, žeť stávalo za onoho času ještě básníků a prosaiků, již zrušení řádu jsou byli oplakávali a ono velké dobrodiní Klimenta XIV. za velké neštěstí národní jsou považovali. Školy Vilenské spravovaly nyní Exjezovité až do r. 1791. Velký, skrze čtyry léta zasedající zákonodárný sněm říšský, jenž i politickou reformu konstitucí ode 3. máje byl dokončil, nařídil, aby veškeré školství bylo reorganisováno a sice tím spůsobem, jakým byla započala učební komise, sestavená za vlády Stanislava Augusta. Hugonovi Kollontay-ovi, o reformu university Krakovské (1780) vysoce zasloužilému, jednomu z nejosvícenějších státníků a spisovatelů polských, spoluzdělavatelů konstituce, dostal se vznešený úkol reformování university Vilenské. Učební komise sotva že byla sobě zasedla, již bořila se celá budova státní. Ihned ucházely se u cara Pavloviče dosud ještě stávající kollegia jezovitská o direkci škol Vilenských, avšak snahy jejich zničeny jsou dílem smrtí Pavloviče, dílem odporem slavného exjezovity a professora astronomie Počobuta a teprv za kuratora Czartoryského povznesly se školy Vilenské, jsouce netoliko opět školami vysokými, anobrž i spolu nejvyšším ústavem osvěty pro celé ruské Polsko. Aby však školy Vilenské na pevných spočívaly základech, vymohl Czartoryski r. 1808, že prostřed-

nictvím Alexandra v Holomúci uvězněný Kollontay na svobodu byl propuštěn a opět v řízení škol se uvázati mohl.

An duchovní rozvin v ruském Polsku, dráhou naznačenou byl pokračoval a školství ve svém vnějším zřízení, ačkoli namnoze, zvláště od r. 1821 od vlády ruské obmezováno a rušeno, přece však v hlavních věcech až do r. 1831 totéž zůstalo, povznesla se duchovní kultura národa polského zřízením velkovévodství Varšavského, utvořeného z pruské a rakouské části Polska, k nové a neobmezené výši.

Když pak kongres vídeňský nad osudem Polsky byl rozhodnul a konstituce, Alexandrem lidu polskému daná, národnost byla zabezpečila, tím více muselo se v tehdejším konstitučním království rozvinovati vychování, školství a literatura. I v Pozňansku prospívala věda; republika krakovská, ač Kollontayem nově zřízená, přece ve právech svých obmezená nemohla pod potektorátem triumvirovum nikterak se rozvinouti k zdárnému životu.

Týž byl základ vzdělávacích ústavů v tom rozkouskovaném, namnoze a přerozličně spravovaném Polsku: týž základ, z něhož se další literární život národu měl vyvinouti. Žeť toto vyvinování hluboké kořeny v lidu bylo zaštěpilo, nelze pochybovati. Běží nám nyní hlavně o to, dokázati, jaký duch byl vniknul v tu novou literární vzdělanost, jakým směrem se hnala a jaké boje byla podstoupila, netoliko

v své vnitřní bytosti, anobrž i ve svých vnějších poměrech, chtěla-li vůbec dráhu sobě raziti k srdci národa a národ duševně a politicky emancipovati. Povstání r. 1830 jest první pokus těchto snah.

Království a rusko-polské provincie jsoutě v tom ohledu hlavním jevištěm snažení národního; zvláště ruskopolské provincie měly v tomž processu emancipace velkého vplyvu na ruch literární, neboť zde rozvinul se boj romantické čili samostatné národní školy básnické proti francouzskému klassicismu, jehož hlavní stan byl ve Varšavě a Krakově. Boj ten, od r. 1814 po šest let vší urputností vedený, rozhodnut jest konečně několik let před povstáním polským, jehož direktním byl předchůdcem, básnickým geniem Mickiewiczem a velenadaným professorem na vysokých školách Varšavských Brodzińskim ve prospěch romantiků čili školy moderní. Oba, Mickiewicz a Brodziński spůsobivše spisem svým „O klassicismu a romantice“ přechod ku škole moderní, počali nyní sami v směru naznačeném básniti; tento utvořil r. 1821 selanku ze života Krakoviaků „Wiesław“ v duchu přísně prostonárodním; onen pak básnil směrem dvojím, dílem totiž lnul k životu prostonárodně romantickému v básni „Džiady 1822“, kdež podivnost, touha a blouznivost se vznešeností hlavními jsou oznaky rázu, dílem k působení historicko-ná-

rodnímu v básních „Grazyna 1821“, „Konrad Wallenrod 1828“, „Pan Tadeusz“ ap.

Rychle po nich vili věnce nesvadlé na obnovené nivě básnictví polského i jiní duchové samodělní, jižto zanechavše ideí francouzských snažili se o pohnútky křesťansko-národní a formy svobodné, jako Malczewski atd. Jak známo, objevil se tento boj u všech životní silou ještě překypujících národů evropejských, co nevyhnutelný moment moderního jejich vývinu; uvážiti však sluší, žeť ze všech kmenů slovanských toliko Poláci tento boj byli prodělali, což dostatečně již svědčí o duševní emancipaci národa polského, i kdyby ono množství výtečných plodů básnických a prosaických, vyšlých následovně urputného onoho boje a majících vesměs ráz nikoli abstraktně národní, anobrž všeobecně lidský, evropejsko-národní, skutečným nebylo důkazem duchovní této samostatnosti.

Známe dva národy, Němce a Francouzy, již až na nynější doby směr vědecké vzdělanosti v nové historii člověčenstva zvláště jsou byli ustanovili a s oběma národy bylať Polska svazky přerozličnými spletena. Vzájemný jich vplyv na vědeckou vzdělanost Polsky nelze upříti. Veškerá literatura věku Stanislavova, zvláště však básnictví, pohybovalo se směrem a duchem tohož francouzského klassicismu, který tehdy veškeru Evropu byl poutal; teprv ode doby rozdělení Polsky počíná následovně neodola-

telného vplyvu duchů básnících téhož věku jako Byrona, Schillera, Göthe-ho veliká reakce proti přežilému, zmrtvělému a jalovému francouzskému klassicismu. O boji tom arcit sotvy kdo měl ještě tušení, když r. 1803 reorganisace university Vilenské předevzata byla. Universita Vilenská byla nejvyšším ústavem osvěty a vysoké požívala nyní vážnosti mezi úřadnictvem a ve společnosti; postavení professorů bylo velmi skvělé a neodvislé; mimo to byla universita s professory a studujícími vyvabena z moci policejní, tvořivší tím způsobem svobodnou vědeckou korporaci, takořka duchovní, politický stát v politickém, ruském. I rozkvétala jest universita dosti bujně a čemuž vůbec diviti se musíme, jest, žeť vědecký směr na universitě Vilenské osudnou válkou francouzskou nebyl ani přerušen ani změněn. Až do roku 1816 byl Snjadecki rektorem vysokých škol Vilenských. Zásluhy, kteréž sobě dobyl o veřejné vyučování a vzkříšení vědy i při vší jednostrannosti směru, jsou dosti velké, anižby lze bylo o nich pomlčeti. Společně s kollegy svými příčinil se všemožně o to, aby veškeré přímé vědy jazykem polským se přednášely, čímž jazyk a literatura nesmírně se vyvinuly, vzdělaly a obohacovaly. Když však roku 1816 Polska se stala konstituční a současně universita Varšavská byla zřízena, když pak Alexander se zaručil, spojiti i rusko-polské provincie s královstvím konstitučním: tuť nelze bylo

jinak, než že duch národní, tak mocně vzbuzený, napnutý a sladkými kojený nadějemi, i universitu Vilenskou uchvátil a času podobnější a mnohem ještě významnější propůjčil tvářnost. V této době vznikly politické a literární spolky, dílem veřejné a zákonité, dílem zase tajné a hle! — nový se počal probouzeti život v národě. Jedna z takových, pro vnitřní historii Polsky velmi důležitých společností, o nichž jakož i o osudech university Vilenské se můžeš dočísti v Lelewelově historii o posedním povstání, byla Vilenská společnost Šubravců tolik co lumpáků, jejíž povaha výrazem byla všeho toho, čehož sobě národ následovně posavádní duchovní kultury byl vědom. Společnost Šubravců byla takořka praktickou stránkou theoretického snažení university; její zbraň byla satyra, kterouž bičovala a zase kritisovala veškeré nedostatky, vady a přechvaty ruské administrace, úřadnictva, školství, literární nedochůdčata, nekalé stránky života mravního a sociálního, vůbec vše, co na pranýř zasluhovalo býti postaveno. Základy společnosti Šubravců byly liberální. Za nedlouho byli ti nejvzdělanější mužové, mezi nimi professorové, členy společnosti, kteráž také významnosti nabyla, žeť vše se chvělo před kritikou a satyrou její. Namnoze vyčítalo se Šubravcům, žeť sledují více směr kosmopolitický než národní, více kritický než organický. Avšak výčitka taková jest nespravedlivá. Šubravci byli

vždy dobří Poláci; co se ale dotýče kritiky, jest tato nevyhnutelně duší satyry. Toliko kritikou poznáváme pravdu, dojdeme uvědomění svého; avšak toho dodělával se duch národní, toho dodělával se národ, jmenovitě mládež vyrostlá a vykájená novou vzdělaností. Hleděli-li sobě Šubravci tedy kritiky, klestili jsou toliko dráhu národu k nejzazším cílům. Snjadecki, ačkoli dosti zasloužilý a na universitě Vilenské znamenitý mathematik a astronom, nemohl plovati s proudem rozvodněným a novému ruchu učiniti zadost; on nechtěl národu popřáti času, aby se tím zabavoval, co by rozum a fantasii též bavilo. Směr jeho byl jednostranný, věda jeho chladná a mrtvá, jako jeho sloh a astronomické jeho nástroje. Ústavy politické, historie, filosofie, stará a nová Polska a duchovní život vůbec, ležely mimo tabely logaritmické. My nezavrhujeme nikterak vědy přírodnické, ani mathematiku a astronomii, avšak přece vyznati musíme, že nejvyššími vědami nejsou: jimi se nevychovají ani občané, ani vlastenci. Tak soudili všeobecně polští vzdělanci, již k vyšším spěli cílům a mezi nimi i Tomáš Zan, syn chudého šlechtice z kraje novogradského. Odbyv fisikální-mathematický kurs, zůstal na universitě ne sice k vůli studium, nýbrž aby rozpaloval mysli několik tisíc studujících ještě pro jiné vědy, než jsou mathematika a fysika!

Zan, jenž sobě svými vědomostmi, svým duchem, mravností a jemnou povahou byl naklonil srdcí všech, založil roku 1819 mezi studujícími vlastenecký, mravně-vědecký spolek, jehož údové na sedm tříd podle sedm pramenů slunce rozděleni „Promjeniszi“ to jest Zářící se byli nazvalí. Bratrská láska, rovnost, vzájemná podpora, věda, pilnost, čistý mrav, střídmost, rozvážlivost, vzorné chování, láska vlastenecká: tytéž byly povinnosti oudů Zářících. Nový koloval život v žilách university Vilenské. Knihy dosud nevídané se objevily a kolovaly mezi studujícími; rychle se ve sterých opisech rozšiřovaly — a písně vlastenecké zavzníval, než i školy pilněji se navštěvovaly. Ředitelem spolku byl zakladatel, podporován jsa radou tajného výboru, jenž pod jmenem Filaretů roku 1819 činnost svou rozvinul. Tato společnost byla původem a počátkem onoho převratu university Vilenské, kterýž brzo na to se jevil v literatuře a v životě sociálním, ano konečně byl signálem, pokusiti se o šťastnější převrat poměrů politických. V čele tohož převratu stojí dva mužové, již taktéž v oboru básnictví a historie polské nad současníky vynikají co první hvězdy: Mickiewicz a Lelewel.

Mickiewicz narodil se roku 1799 v měsíci únoru (pokřtěn 12. února) v Nowogródku na Litvě, v jekož okolí tehdáž rodiče jeho zdědili malý statek se vsí Jaosie; dům Mickiewiczův je stará ro-

dina litevská, která po unii s Polskou přijala znak Poraj, později však značně schudla. Rodiče jeho měli čtyry syny: Adam byl nejmilejším jich dítětem; druhý, Alexander, zběhlý právník, zaujímá dosud čestné místo na katedře university Charkovské; třetí nejstarší, mrzák, seděl při rodičích a opustiv Litvu, sdílel s mnohými jinými změnné osudy života; čtvrtý, lékař vojenský, zahynul ve vojně turecké. Matka těchto synu, Barbora, rozená šlechtična Majevská, byla prý neobyčejná ženština; otec Mikuláš, právník, milerád sobě kdysi zaveršoval. Když vyšel náš Adam Mickiewicz z let dětských, dali ho rodiče do blízké krajské školy v Nowogródku k dominikánům, u nichž nalezl podnět k práci, důkladné počátky nauk a „tu horoucnost víry katolické," jak jeden z českých biografů, Josef Kolář, dí, „jež se později jevila v jeho spisech a která ho neopustila nikdy, i když byl unešen naukou, jež se příliš neshodovala s naukou církevní." Bohužel! že týž katolicismus netoliko jeho slávu, anobrž i rozum jeho byl zachvátil.

Roku 1815 odebral se jinoch sedmnáctiletý do Vilna, kam ho odvolal vzdálený příbuzný, kněz Jozef Mickiewicz, exjezuita, kanovník Žmudský, tehdáž děkan fakulty filosoficko-mathematické. Maje před vstoupením do fakulty složiti zkoušku, očekával s jinými posluchači ve vedlejším sále na kollegium, avšak náhodou vidí vedle sebe neznámého ji-

nocha s výrazným a myslícím obličejem, s postavou ku podivu zajímavou a šlechetnou, a pohovořiv s ním, ihned s celým srdcem k němu byl přilnul. Týž nový přítel Mickiewiczův nebyl nikdo jiný než svrchu již jmenovaný Tomáš Zan.

Na universitě Vilenské oddal se Mickiewicz studium fysiky a mathematiky, avšak čilý duch jeho záhy odvrátiv se od předmětů tak suchopárných přilnul k filologii a k literatuře jak starožitné tak i novověké, zvláště když pocítil v sobě náklonnost k výtvorům poezie. Professor Borowski, zasloužilý kritik a spisovatel, který uměl otevřít širší a vyšší kruh literatury, uvedl ho v nový svět ponětí a postav, jaké poskytovaly jiné literatury, italská, německá, anglická. Studuje při tom důkladně veldíla klassiků, a především řecká, vzdělával se a obohacoval těmi poklady, jimiž měl napotom svítit národu celou mocí ducha tvůrčího.

Ze všech básníků moderních byl mu anglický básník lord Byron nejmilejší, příbuzný jemu duchem a povahou. Byron jest věrným representantem své doby, vykájené rozháranými vášněmi promrzelé, zoufalé Evropy, kteráž domáhajíc se po dlouhověkém zápasu konečného vítězství nad despotismem duchovním a politickým sražena jest v prach Napoleonem I., jenž ideu revoluční byl porazil a novými spoutal okovy. V čele literatuře poetičné vidíme toliko klasičnost a romantičnost a díla

poetů od Orfeusa až do Byrona považujeme buď za klassická buď za romantická. Že romantika daleko se lišiti musí od školy romantické v Německu, která Schleglem a jeho konsorty, pomocí jezuitismu a politické reakce se jala pracovati o umrtvení každé svobodné myšlenky, snadno každý pochopí. V romantice, kteréž Byron podle obdoby své doby nový, moderní razil směr, jeví se onen zápas, vtěliti poezii slova v poezii činů, anať nejvyšší poezie nejvyšší jest pravdou, vycházející z jediného zřídla svého — z nadšení. Úkolem nové doby bylo zářící pochodní ideí světoborných vniknouti v skutečnost jednak ještě ospalou, jednak již umdlévající v zápasu přehrozném. Před francouzskou revolucí směřovaly veškeré idey, přání a naděje k jednomu společnému cíli; revoluce francouzská cíle toho se nedodělala a z té příčiny uhostil se v srdci lidském veliký světobol; rozervaná duše pochybovala jest o šťastnější budoucnosti v Evropě a těkajíc od hrobu k hrobu slávy národův hledala útočiště své v svobodné Americe, — ano všude, kde myšlenka svobody nadchnula jest národy konečně k činu. I nesltě jednotlivec žaly a boly všech národů v srdci svém; duše jeho byla rozervaná, zoufalá, nešťastná, poněvadž v kalu nového otroctví křídla svá rozepnouti nemohla k činnosti. Moderním směrem romantiky Byronovské zavznělo v Evropě velké sténání jednotlivců a národů; světobolem rozervaná srdce shlukla

so pod jeden prápor, na němž zlatá slova se skvěla, hlásající po celé Evropě o solidárnosti všech interessů národních.

V dřevnějším processu romantiky vyhledávalo se nové náboženství, avšak náboženství to bylo toliko náboženstvím umělců, jež pohybujíc se pouze v oboru ideálů, obecného života sobě všímati nechtělo. Obsahem romantického umění byl ideál; jemu bylo vše ideálem, co odporovalo skutečnému životu; obsah moderního umění byla skutečnost. Básníkové všech národův obírají se nyní dle tónu Byronova s krvácejícím lidstvem a máchají se v jeho útrobech. Poezie světobolu, onen předchůdce vnitřní sociální revoluce, vyšla tedy z idealismu, k slunci zalétajícího, jenž nemoha skutečného cíle se dodělati, konečně s hněvem a smutkem a s křídly popálenými na ethérickou missí svou resignoval a na hrobech lidských se usadil. Mělo se za to, žeť umění povoláno jest k tomu, život lidský naplniti rozkoší i tehdy, když líčí smutek a hrůzu; avšak v novější době, kteráž jest přechodem k době blaženější, vidíme opak toho. Směr novější literatury neprotivil se více veřejnému smýšlení, anobrž se s ním spřátelil: směr ten nebyl více reakcionářský, anobrž d e m a g o g i c k ý. Za tou příčinou marně bychom se byli naděli, že mysl zotročilá, hovící sobě v stínech reakce, moderním směrům romantiky kdysi porozumí, jako u nás v Čechách, tak jako

nerozuměla jest zjevům revoluce francouzské a hrdinnému zápasu krvácející Polsky.

S duší rozervanou, v níž se koncetrovaly boly v poutech reakce sténající Evropy, putoval lord Byron (naroz. 1788 † 1824) po celé Evropě, hledaje míru a poklidu. R. 1809 vyšly první jeho básně tiskem; r. 1812 první zpěvy, básně epické: „Pouť Childa Harolda.“ V následujících letech vyšly: Giaur, Nevěsta z Abydu, Korsar, Lara, Parisina, Obležení Korintu, Mazeppa, Manfred atd. Byron zemřel dne 9. dubna 1824 v Missolunghi, kdež byl meškal, aby bojoval za svobodu v otroctví hynoucích Řeků. Byron byl tím geniálním básníkem, o němž snila utlačená Evropa. Zrozen z rodiny šlechtické na Albionu nadšen byl pro svobodu lidstva; on okouzlil srdcí všech; skeptikem jsa a plný posměchu, s duší roztouženou hleděl vyrumovati lidstvu zbořené svatyni jeho: on byl tou nejskvělejší z oněch poetických postav, jichž kouzlu celý svět evropský se byl pokořil. Jeho musa byla zoufalost! — on neznal té světy oblažující mírnosti, o které snila zvítězilá strana politická. A co znamenala ta mírnost? — Jedni chtěli, aby byl den; druzí, aby byla noc: Miniştři chtěli k ukojení obou stran, aby svítil měsíček. V dílech Byronových jeví se neukojená bolest a promrzelost života; vedle horoucího nadšení pro svobodu lidstva, horoucí nenávisti tyranů, gigan-

tického vzdorování lidské síly ozývá se jemný pláč a sladká touha po ztraceném ráji milosti. Jeho hrdinové jsou sobě vesměs podobni: na tváři všech jeví se nechuť k životu, ušklíbavá resignace, vzdorující síla lidská, zoufalá láska a nevěra, poněvadž náboženství, ona religio, norma vivendi vtělenou se viděla býti ironií. Za nedlouho byl Byron novým věstcem celé Evropy, traktáty a pletichami reakce rozervané; Byron byl ohlasem vlastní její mysli. A týž Byron byl vzorem netoliko Mickiewicze v Polsku, Puškina v Rusku, anobrž i našeho geniálního, noční můry plašícího Máchy.

Mickiewicz odbyv na útraty vládní studia universitní, musil přijmout professuru literatury polské a latinské v Kovně. Bylo to r. 1820, když na konci prázdnin přijel do toho města, slavného v dějinách Litvy. I zamiloval se tohož času, avšak nešťastně: milenka jeho opovrhla duší básnící a provdala se za bohatého statkáře. V duši choval Mickiewicz ztracený ráj svůj a touha po tomto ráji rozechvěla duši jeho k plodům básnickým, jež vždy širší sobě dobývají půdy, zvěstujíce pravé jeho apoštolství, ačkoli dalecí jsme toho, tušiti v této „svatyni služby boží toliko po vůni kadidla," jak český biograf Jozef Kolář dokládá.

Za dvouletého vyučování literatuře v Kovně vzrostla pěkná sbírka výtvorů básnických; byly to „Balady i romanze" — byla bez začátku a konce

fantastická báseň „Dziady“ — pověst z dějin litevských: „Grazyna“ a didaktické „Warcaby“. Prvotiny tyto vyšly ve Vilně ve dvou svazcích r. 1822. Mickiewicz jednou nespokojen učitelstvím v malém městě, jednak rozerván nešťastnou láskou hleděl toužebným okem do Vilny, kdež vlastenecký se rozvinoval život v kruhu přátelském. I opustil Kovno a přijel do Vilna, kdež přátelé ho zbožňovali. Jeden z velebitelů jeho, maje vliv u knížete kuratora škol, vymohl, že Adam byl sproštěn povinnosti ještě pětiletého učitelství a spůsobem tím směl zůstati ve Vilně. Přítomnost básníka v hlavním městě Litvy dodala nové živosti už tak oživenému kolu vrstevníků, které kromě pásky přátelství spojovalo heslo vyšších zámyslů vlasteneckých.

Toho času, nechtěje kníže se protiviti libovolnému řízení velkoknížete Konstantina, opustil vládu na oko konstitučního království; tím větší rozvinul nyní činnost co kurator university Vilenské. Na vzdor náplyvu Snjadeckého docíleno, že Czartoryski vypsal konkurs k obsazení dvou neobsazených stolic, totiž historie a filosofie. Veřejné smýšlení jmenovalo ihned Lelewela, ve Vilně právě meškajícího, za professora historie. V Lelewelovi vidíme jednu z oněch velkých osobností, jež směr jisté doby hlavně ustanovují, udržují a dodělávají. Již spisy svými osvědčil velké známosti starého věku, nyní měl dokázati, jak se zná v historii vlastenecké

Slavný Czacki znal sice jeho schopnosti; učenci mluvili o Lelewelovi s velkou úctou, avšak mládež ho neznala. Toho muže žádalo jest veřejné smýšlení za professora historie ve Vilně. Žádosti té opíral se Snjadecki; příčina byla směšná. V nesmírných studiích pramenů spisovatelů latinských, řeckých a středověkých zanedbal Lelewel sloh svůj v takové míře, že čtenář toliko namáhavě propracovati se musel děly jeho. Snjadecki byl veliký purista jazyka, jemuž byl sloh nade všecko; on nemohl odpustit Lelewelovi jeho nevypolírovanou prosu. Vydal-li Lelewel ňáké dílo aneb kritické pojednání, kteréž učence naplnila divením: tuť volal ihned Snjadecki, že to není polské! a suplující professor historie Onaczewicz veřejně hlásal: žeť díla velkého Lelewela dříve se musí do polského jazyku přeložiti, má-li Polák jim rozuměti! Dosti na tom, Snjadecki a jeho strana všemožně překážela Lelewelovi ve Vilně. Roku 1818 povolán byl Lelewel za kustosa národní bibliotéky do Varšavy. Ve Varšavě přednášel nyní mimo ouřad historii středověku na universitě. Jak neohebný byl sloh jeho, tak velkolepý, tak volný, v té nejuhlazenější řeči plynoucí byl jeho ústní přednes. Jméno Lelewelovo bylo populární; čím větší slavil Lelewel triumfy u veřejném mínění, tak hluboce klesal onen muž, jenž všemi zbraněmi máchal proti němu. Roku 1821 vrátil se Lelewel opět do Vilny a počal jásající mlá-

deži polsky přednášeti historii. Stolice filosofie dostala se Gołuchowskému, jenž plynným a interessantním přednesem všech mysli byl sobě naklonil. Vítězstvím Lelewela a Gołuchovského, k nimž se ještě jiní mužové, jako Danilowicz, professor zemského práva, a Onaczewicz, professor statistiky a diplomacie, byli přidružili, vynikla fakulta morální nad fisikální-mathematickou. Historie, politika, statistika, právnictví, filosofie byly nyní hlavními a nejvíce navštěvovanými předměty. Tím spůsobem zvítězil duch nad materií. Snjadecki arcit nechápal tento volný, samostatný vývin duchovní; tím méně ale tušil, žeť by vlastenectvím nadšená mládež byla s to, literatuře nový dáti směr. Za tou příčinou přidržoval se starého pořádku věcí; a jak na jedné straně německou filosofii Kanta, Schellinga atd. ve svých spisech byl zatracoval, tak zase na druhé straně o to se snažil, brojiti proti národní, tak zvané romantické poezii, jež z lůna společnosti Zářících jako „Pierwiosnek (Primula veris)“ májovým dechem Mickiewicze se byla zrodila, a poezii tak nazvanou klassickou, ve Varšavě se rozkládající, všemožně hájiti. Avšak což pak se nazývalo klassickou literaturou v Polsku? V prose vynikali arcit velcí spisovatelé, jako Ossolinski, Surowiecki, Niemczewicz, Bandtkie, Swiencki; Linde, Mrosinski, Falinski, Mrongavius; Bentkowski, Sobolewski; Staszic, Waga, Jarecki;

Hube, Skarbek atd., avšak prohlížíme-li k Dewesowskému, Tomaszewskému, Saborowskému, Jachowiczowi, Wenszikowi, Kosmianovi; dále k lyrikům Ossinskému, Tymarskému, Morowskému, aneb k dramatikům, jací jsou Falinski, Kropinski, Bogusławski atd., tuť vidíme, co národního díla jejich do sebe zavírají. Co národního v nich, jest suchopárná látka, nikoli duch; co v nich chválíme, jest forma jazyková, ačkoli monotoná a pilovaná beze všeho života a vzletu. Nejchudší jest basnická komposice. Větší část výtvorů druhdy tak slavných se za nynější doby více nečte.

Vedle těchto, tak zvaných klassických poetův objevují se tři básníkové, již podle formy škole staré sice náleží, avšak duchem svým co předchůdcové nové doby, zvláštní zaujímají místo mezi básníky: Niemczewicz, Woronicz a Brodzinski. Týž byl charakter polské klascické poezie, když Mickiewicz r. 1822 první dva svazky svých poezií byl vydal a v předeslaném proslovu, manifestu takořka nové polské školy básnické, se veřejně hlásil k romantice. Polský národ neměl dějepisce, jenž by reky národní v tak jasném, okouzlujícím světle byl vylíčil, jako Lelewel; národ polský taktéž neměl básníka dotud, jenž by jako Mickiewicz veškeru látku národního života s historickou věrností a pravým básnickým nadšením byl býval opěval. Poezie romantická zakládala se na poznání skutečnosti, čer-

pajíc látku svou budižto ze zdroje historického, aneb z bezprostředního názoru národního, budižto z hlubin duše lidské; tak se jeví netoliko v jeho větších epických výtvorech, v Grazyně a Konradu, anobrž i v jeho menších epických a lyrických básních, baládech, romanzích, sonetech atd.

Tomu novému směru protivil se Snjadecki, háje klassiku Varšavskou a míře na to, zničiti romantiku Vilenskou. Avšak duchu mladeže, probouzející-se k svobodě, nechtělo se více viděti spoutánu chladnými formami; v tom směru pracovali i Zan i Lelewel i Goluchowski, aby totiž duch polský nabyl svobody a samostatnosti. Národ, jako polský, jenž nestál na půdě volného politického a duševního vývinu svého a k tomu byl přinucen v ouzkých, cizích mezích se pohybovati, musil, nechtěl-li úplně zakrněti, při první příležitosti, jak mile na duchu a na těle se cítil dosti silným, veškeré hráze proraziti a vlastní svou bytost zachrániti. Politická a duchovní emancipace národu, týž velký a všeobecný úkol nové doby, tato společná práce všech moderních národů, ano historie vůbec, bylať Polsce, v bolestném postavení tehdejším, povinnosti dvoj- a trojnásobnou. Kongressem vídenským měla Polska také postavení, žeť indifferentismus a apatie pro blaho společné veškeré části rozkouskované země hrozil pohltiti. I musela se tehdy zroditi moc, která by byla s to, roztržený národ aspoň duchovně v jednom a

tomž směru udržeti. Tato moc nebyla jiná, než samostatná literatura, vykvetlá na půdě vlastenecké.

Duch polský ovládán jest za oné doby, zejmena okolo roku 1820, kdež Alexandr veškeru liberálnost, kterouž Poláky mámil, od sebe odmítal, mocí aneb více reflexem fantasie. Velké se jevily snahy, velké naděje. Vilna hleděla na Varšavu v plném napnutí, jak to dopadne s ústavou konstituční; Varšava hleděla zase do Vilny, sledujíc s chvějícím-se srdcem vědeckou tendenci university. I lze věru říci, že duchovní moment národního snažení se zjevoval ve Vilně, politický ve Varšavě.

Litva spojena byla od času prvního rozdělení s Ruskem. Království mělo jakousi politickou existenci dílem co velkovévodství Varšavské, dílem za dobu ústavy konstituční. Litvané, nemohouce politická práva v praktickém životě nikterak uskutečniti a vykonávati, tím více přilnuli k vědeckému vzdělání, obzvláště, an universita otevřena a reorganisována byla. Povaha Litvanů jest tichá, mírná, vroucná, důmyslná, mlčelivá, do sebe zabraná, avšak v okamžení probuzení a činu energická, fantastická; tak ji spatříme v celé historii. Největší část polských básníků doby starší a novější pochází z Litvy; Litva jest takořka vlastí polských básníků. Věda a poezie našly jsou v povaze ducha litevského půdu nejúrodnější. Litva a zejmena universita Vilenská povolány jsou byly, veškeré literatuře polské dáti

nový obrat, novou tvář. Směr politický vyvinoval se hlavně u vlastním Polsku; poetická literatura brala se tuto svou klassicky vymletou, nudnou, filistrésní cestou. Na její zrození nepomyslil nikdo v tak velkém politickém ruchu. Universita Varšavská bylať více vychovávacím ústavem pro úředníky, nikoliv ale ústavem vědeckým a za tou příčinou nikterak nemohla se rovnati universitě Vilenské. Spolky studujících neměly povahu národní. Ostatně pod dozorstvím nedůvěřivé vlády, pod správou Szaniawského, Grabowského, Nowossilcowa, jenž každé národní hnutí v samém zárodku utlačiti hleděli, nemohlo vědecké vzdělání nikterak prospívati. Szaniawski byl muž vědecky velmi vzdělaný; byl právníkem, kameralistou, filosofem; direktorem veřejného vyučování, censorem, od r. 1795—1815 velikým vlastencem, pak špehonem a konečně zrádcem. Vzkříšení Polsky nesrovnávalo se s jeho systémem a proto vše vyhostil ze školství, což by se jen trochu bylo přičinilo o podobné hnutí národní. Stanisław Grabowski, ministr osvěty, nebyl lepší; on dosedl na místo Stanisława Potockého, o vzdělání Polsky velmi zasloužilého, jenž intrigami duchovenstva, poněvadž se jemu viděl býti liberálním, byl vytištěn. Grabowski byl vřelý obhájce ultramontáních tendencí duchovenstva na prvním zemském sněmě r. 1818. — Vláda tendencím těm přála; rovným spůsobem jako restaurace ve Francii, tak hle-

děla vláda i v království polském katolicismem, aristokracií, absolutismem položiti základy státního života. Avšak tu se vláda zmýlila; veřejné smýšlení tomu odporovalo, ačkoli kněžstvo, aristokracie, služebníci servilismu pod ochrannou rukou vlády všemožně se snažili, veřejné mínění na svou stranu odvrátiti. Veškeré protivné tendence a náhledy považovány jsou za atheismus, materialismus a Jakobinismus. Ministr osvěty zvláště podporoval reakci. Přednášky na universitě byly obmezeny; studentstvo dáno pod policejní dohlídku; censura, ačkoli často dosti směšná, utlačovala na vzdor tomu, že svoboda tisku konstitucí byla zaručena: tím spůsobem utlačená jest veškerá duševní činnost, veškerý ruch literární. Od toho času činil obskurantismus nesmírné pokroky. Bigotterie, pobožnůstkářství, licoměrnost hrdě pozdvihly jsou své témě; kněžstvo a laikové vtírali se v srdce společnosti; kdo ještě scházel, byli Jezuité — de jure, avšak de facto panovali.

Sluší nyní zmíniti se ještě o třetím muži, jenž na politický, duchovní i mravní život netoliko v království, anobrž i v Litvě velmi zhoubně byl působil, — jest to senator Nowossilcow. On byl nejdříve vedle knížete Czartoryského spoluoudem ruské provisorní vlády ve Varšavě. Když pak kníže Łubecki se uvázal v ministerium financí, obral sobě co ruský resident ve Varšavě z první ruka Kon-

stantinova u řízení Litvy, za cíl své činnosti bdíti nad veřejným smýšlením, nad mravností mládeže a národu vůbec. V úřadě tom předčil každého jezovitu, avšak toliko tím spůsobem stal se záhy nejnebezpečnějším člověkem v Polsce, pravou rukou careviče. On tušil, že se vše připravuje k revoluci; neboť pochopil jest ducha konštitučního království a taktéž rozuměl vědeckým snahám university Vilenské. Poláci, pravil často, jsou zrození Jakobinové, revoluce koluje v jejich žilách. Boha prázdný jakož i nemravný z přesvědčení, podporoval s Grabovským tendence ultramontání. Se Szanjovskim řídil veškeré vyučování. Tento trojlístek pobožnůstkáře, censora a špiona postavil se v čelo národní osvěty! První obětí této barbarské reakce byla universita Vilenská. Tisíce vojínů, duchovních, advokátů, professorů, studujících, žáků a dětí nejoutlejšího stáří, zapleteni jsou do vyšetřování, kteréž vytknulo sobě za cíl, dobrovolnými aneb vynucenými výroky odůvodniti velezrádu. Celý rok (1823) trvalo vyšetřování. Deset klášterů proměnilo se ve vězení, a přece nebylo ještě místa pro ty veškeré spiklence, vešker ten výkvět university Vilenské. Konec vyšetřování byl, žeť několik set osob vypovězeno do Sibíře, vřaděno do vojska, a uvrženo do vězení — kmeti a děti, úřadníci a professorové, duchovní a laikové bez rozdílu. Czartoryski co kurator sesazen a Nowossilcow uvázal se v jeho úřad.

Následovně tohož vyšetřování byl i Mickiewicz do vnitř Ruska vyobcován. Zdržuje se v Petrohradě seznámil se s nejvýtečnějšími spisovateli, již téměř všickni byli v opposici proti vládě ruské, zejmena i s proslulým Puškinem. Avšak vláda vidouc žeť takový emigrant a revolucionář je toliko plamenem nehvacujícím vše kolem sebe, poslala ho do Odessy. Později obdržel povolení, že se mohl vrátit do Petrohradu, když vydanou větší rozpravnou básní Konradem Wallenrodem sláva jeho tak vzrostla, že se mu nabízelo od vlády vyslanství do Turina. Avšak místo toho vymohl sobě Mickiewicz povolení (1829) na cesty do ciziny a cestoval pak po Německu a po Italii.

Jak se dálo v Polsce? — V království nemohl arciť Nowossilcow tak počínati sobě, jako na Litvě; ústava přece ještě trochu chránila. Za to však zřídil jest zde společně s generálem Rosznieckim, Polákem Rusku zaprodaným, tajnou policii a špionáži u velikém rozměru. Nikdo nebyl jist ani v městě, ani na venkově, ani za krbem; ústavou zabezpečená osobní jistota zrušena; nepatrná denunciace uvrhla lid všeho druhu v strašlivé vězení. Bití, hlad, žízeň a muka rozličná užívali jsou političtí soudové za prostředek vyšetřování. Následkem spiknutí, kteréž vypuklo v Petrohradě při dosednutí cara Mikuláše na trůn, vyšlo několik tajných spolků i v Polsce na jevo. Na sta vznešených měšťanů,

z království, z Litvy, Haliče, Pozňanska, Podolie atd. zatčeno a vyšetřováno. Komora senátu co nejvyšší zemský tribunál pro politické zločiny a velezrádu, bylatě povolána, aby rozsudila nad vinníky. Byl rok 1826. Vsemožně pokoušeli se nepřátelé Polsky, nepřátelé svobody národní a politické, nepřátelé svobody evropské, dílem přízní, dílem výhrůžkami nakloniti sobě soudce. Marně — marně! — Tribunál senatorů vyjma vicepresidenta soudu, jednohlasně se vyjádřil, že statních zločinů nikde nevidí. Vinníci propuštěni jsou na svobodu.

I snadno tedy pochopujeme, jak těmi událostmi kvašení myslí se muselo zvšeobecniti, jak vášně v srdcích utajené proskakovaly, jak se okamžik všeobecné, násilné explose vždy víc a více blížil. Literatura, jež dříve tak živé měla účastenství na rozšiřování nových ideí, jež vlastně byla tvůrcem ruchu všeobecného, i nyní nezůstala pozadu. Co v předehře triumfu, kteréhož národ za nedlouho na jiném krvavém poli doufal dobýti, slavila právě nyní romantická poezie své vítězství nad poesií klassickou. Vlastními slovy klassického, avšak nedostatky dosavádního literárního života cítícího básníka a historika: „Křičí Veto utíkajíce se do Pragy“ — odbýval Mickiewicz klassiky; předmluvou, připojenou k svým básním, zadal Mickiewicz klassicismu ránu poslední; předmluva ta jest řečí pohřební nad

hrobem klassicismu, „Oda do mládosci“ jest takořka provolání k osnovanému boji politickému, tak jako „Konrád Wallenrod“ heslem již jest válečním.

Dne 29. listopadu 1830 vypukla ve Varšavě na večer revoluce polská. Za jednoho večera v měsíci prosinci byl Mickiewicz ve společnosti u kardinála v Římě, ministra to zahraničních záležitostí. Když se společnost nejvíce bavila, vešel sekretář a doručil kardinálovi depeši .... ministr ji přečetl, svráštil tvář. Po chvíli pravil k hostům: „Víte-li pánové, že ve Varšavě vypuklo povstání?“ Zpráva všecky polekala. První bolestný dojem minul a dámy žádaly kardinála, aby tu depeši přečetl. Byla to podrobná zpráva o prvních dvou dnech povstání Varšavského.

Od té chvíle připravoval se Mickiewicz k odjezdu; avšak nepřemožitelné překážky byly mu v cestě. Teprv na konci toho roku mohl přijet k svým známým v okolí Brodnice a tam na vlastní oči vidět konec krvavé tragédie (5. října 1831).

I usídlil se nyní v Drážďanech, kde u prostřed bolestných zpomínek a politických vášní počal psáti, velkou báseň „Pan Tadeusz“, zdařilou epopeju v literatuře polské, polskou to Iliadu. Všecky dosavádní pokusy učiněné od polských básníků, dostihnouti ho, zůstaly bez prospěchu: přiblížiti se mnozí velmi šťastně ku vzornému předchůdci, dostihnouti ho posud nikde nedovedl. Balády Mickie-

wicze zakládající se na národních pověrách, rovnají se nejkrásnějším baládám v oboru tom nepostihlého Göthe-ho. V Grazyně líčí již mravní zápasy: manželka jsouc nepoznána bojuje proti manželi, jenž vlast svou chce zradit. Již těmito básněmi, jakožto svými Krimskými sonety, jež šepsal za pobytu svého v. Odesse, získal sobě jmena slavného; avšak nade vše vyniklo jmeno jeho Konradem Wallenrodem. Jako každý poctivý Polák, těžce nesl i Mickiewicz nešťastný osud své vlasti. Co jiní vlastenci byli ještě tajili v útrobách srdce svého, to mysl jeho na světlo musela vynésti: i jal se promluvit k národu polskému o tížných poutech otroka, o vlasti ukřižované. Aby ušel přísnosti ruské censury, vyvolil sobě Mickiewicz látku ku básni své z dob věku XIV. a tu líčí horoucími barvami mstící zápas potlačeného pohanstva proti rytířům řádu německého. Censura dílo to propustila a sám car Mikuláš přál mu štěstí k novému úspěchu. Avšak Poláci byli důvtipnější cara: ihned porozumněli jsou básni a nadšení jejich mělo za následek, že Konrád Wallenrod byl zapovězen. Teprv car Alexandr povolil zase, aby veškeré spisy Mickiewiczovy bez překážek se tiskly. — Z Dražďan odebral se r. 1833 do Švýcar a v Ženevě napsal třetí část „Dziadów.“ I chtěltě se celý promrzelý nad osudem vlasti své vystěhovati do Ameriky, avšak na domluvy přátel svých odebral se r. 1834 do Paříže, kde velkou svou báseň pana

Tadeusze vydál tiskem. V panu Tadeuszovi líčí Mickiewicz v rymech nepostihlých národní život Litvínův.

Téhož roku zasnoubil se v Paříži s Celinou Szimanowskou; za nedlouho stal se otcem rodiny a — lyra jeho nezavzněla více. Roku 1839 stal se professorem řeči a literatury latinské v Lausani a r. 1840 professorem Literatury slovanské v Collége de France, kdež dne 22. prosince 1840 první své čtení započal a zastávaje úřad ten po čtyry léta, dne 28. máje 1844. poslední své čtení měl, poněvadž jeho řeči o slávě Napoleona I. vládě francouzské se viděly nebezpečnými. Mimo to, ač přednášky jeho o slovanské literatuře naskrze duchem národním a duchaplnými myšlenkami jsou proniknuty, jeví se v nich konečně směr pobloudilý, s kterým se emigrace polská nikterak srovnávati nemohla.

Roku 1841 dal král francouzský Ludvík Filip přivézt tělesné ostatky Napoleona z ostrova sv. Heleny. K té slavnosti hrnuli se lidé se všech stran do Paříže. Přijel tam i Litevský šlechtic Towianski, jenž měl pak veliký vliv na našeho básníka. Přihodilo se, že se tehdáž náhle roznemohla žena Mickiewiczova; ubohý muž musil ji dáti do blázince. V tom objeví se Towianski a uzdravil ji mocí slova. Od toho času stal se Mickiewicz duchovním otrokem Towianského a kořil se slovům jeho, vida v něm pravého m e s i á š e P o l s k y.

Katolicismus hledá spásu lidstva v absolutním spiritualismu; katolicismus učí, bychom povrhali statky pozemskými, tělo své bičovali, k nebesům pouze hleděli a s pokorou a trpělivostí andělskou veškeré neštěstí soukromé a národní snášeli a z té příčiny byltě vždy katolicismus nejmocnější podporou despotismu. Avšak poněvadž jsme za našich dob veškeré konsekvence onoho absolutního spiritualismu byli poznali, můžeme se nadíti i konce jeho; neboť každá doba svrhne se jako Sphynx do propasti, jak mile se hádanka její rozluští. V tom katolicismu měla činnost Towianského své kořeny. Towianski kázal obět pokání, odloučení-se od věcí pozemských, vyproštění duše a povznešení-se k bohu. Touto soustavou chtěl i Mickiewicz nyní v přednáškách svých příčiti se vlivům cizinským a všechna nadšení čerpati z ducha a z mravů plemen světa; bohužel zabředl ale čím dále tím hloub v blouznění a v mysticismus.

Towianski přinášel Polsku slib jeho z mrtvých vstání a tohož vzkříšení by se bylo nadíti vnitřní dokonalostí, obnovením svědomí, přirozeným paprskováním krásného a pravdivého. Bylo to mnoho spiritualismu pro národ tak rekovný, na hlavu poražený, jenž se roztrousil po celé Evropě, nikdy aby leností a rozjímaním, anobrž činem a solidárností zajmů nevolných národů evropejských dobýval národní a politické svobody a samostatnosti.

Diplomatům a generálům emigrace nemohlo toto paprskování pravdy chutnati; kázaní Towianského, jež nedůvěru vzbuzovalo v lidu polském ve vlastní jeho síly, musilo v emigraci dojíti zasloužené kletby. „Co jest," kázal Towianski, „dobré a zlé? což vítězství a porážka? Je-li duše nečistá, jest svou nečistotou v temnostech bludu pohřížena; zástupové černých andělů shlukají se vůkol ní, zavádějí, obléhají, hubí, zvrhují ji pod nohy nepřítelovy: toť porážka. Naopak, je-li duše vaše čistá, pouze svou čistotou chodí obklíčena světlem vojska bílých andělů, tím četnějších, čím čistota větší, provázejí vás všemi překážkami, vedouce k jistému vítězství. Chcete ku příkladu věděti, proč Napoleon svět opanoval? Proto, že v sobě největší čistotu a vůkol sebe největší vojsko bílých andělů měl, ježto kdy kročeje smrtelníka provázelo." Kapucinada taková potřeštila i ducha básnícího: Napoleonismus viděl se býti Mickiewiczovi hlavním článkem víry nového náboženství a Towianski jejím věstcem; Napoleon byl jemu člověkem ze všech lidí nejzázračnějším, pokračovatelem Kristovým, a Towianski přišel, aby v díle Napoleonově pokračoval.

Úřadní veřejné kázaní theosity Towianského počalo dne 25. září 1841 v chrámě notredámském v Paříži po mši. Towianski byl s Mickiewiczem co velikým hříšníkem a přijímání; svacími lístky

pozvaní Poláci naplnili chrám a Towianski počal hlásati, že přichází z rozkazu božího zvěstovati, že hodina Páně odbila a že doba milosti nastává.

Mickiewicz nevystupoval nyní na učitelskou stolici v koleji francouzské dříve, než ve spolku bratrském u sv. Severina, Towianskim zřízeném, se byl pomodlil a nadchnut myšlenkami blouznivými hlásal o messianismu, tak že přednášky jeho do sebe nezavíraly konečně jiného než modloslužbu Napoleonovu. Emigrace polská poznávajíc, že tyto prostředky neposlouží k osvobození Polsky, hlasitě vinila Towianského co agenta, jenž přišel mezi emigraci, aby síly propagandy ochromil a opíraje se o slávu slavného básníka polského, cíle svého se dodělal. Towianski policií pařížskou vyobcován a též i Mickiewiczovi, poněvadž potřeštěná jeho mysl jiného více předmětu neznala nad modloslužbu Napoleonovu, zakázala vláda francouzská další čtení, avšak podržel titul a plat až do r. 1851, kdy princem presidentem v uznání modloslužby Napoleonovy na úřad podknihovního v lodní zbrojnici byl dosazen. Po vypuknutí války s Ruskem vedl deputaci Poláků, podavší adressu císaři franzouzskému. Roku 1855 v měsíci červnu vyslán do Cařihradu, aby tam z rozkazu vlády francouzské obádal země slovanské v Turecku; i zemřel v Galatě dne 27. listopadu téhož roku. Pozůstatky jeho byly nazpět do Paříže přivezeny, kdež dne 14. ledna 1856 po-

chovány jsou. An již v březnu 1855 žena Mickiewiczova, zanechavši sedm sirotků zemřela, nalezli mladší z nich ochranu a mateřské srdce u některých bohatých paní polských.

Smrtí Mickiewiczovou vzalo i poblouzení jeho konec — avšak díla jeho básnická zvěstují pravé apoštolské jeho povolání, věčnou slávu jeho.

V pospolném obcování byly hlavní známky jeho povahy vroucnost, dobrota a prostomyslnost. Hlavní sláva čili zločin Towianského jest, že podmanil a pohubil rozum Mickiewiczův, jehož pravost a úsilnost by vlasti tak dochovány byly bývaly. Kdož by nelitoval toho? Avšak poblouzení každé budiž výstrahou naší bujaré mládeži, v niž probouzející, sil opět nabývající vlasti slovanské veškeré své naděje skládají. Mládež naše československá nesmí se více podobati třtině větrem se klátící jak v náboženském, tak i politickém ohledu; ona nesmí býti indifferentní, nikoli lhostejnou k pokroku národů slovanských, nikoli polovičatou: charaktery skvělé nechť nyní z jejího středu se vyvinou, charaktery, jimiž bohužel! v novuzrozené vlasti naší pod systemy absolutistickými vzniknouti se nedalo, by v plné nyní zářily kráse.

Dne 7. máje 1859 byl Mickiewiczovi postaven pomník na hřbitově svatomartinském, vyvedený od Vladislava Oleszynského.

Alexandr Puškin.

Narozen 26. máje 1799, † 29. ledna 1837.

Vlast tě milovala rozechvěním,
Jako milou žertvu, naděje co milý květ.
Kamž se pošinula hrůza tvá — —
Nyní odvrhl jsi pomsty zbraň.

Vladislav II., slabý král český z rodu Jagajllovců, syn totiž Kazimíra, krále polského, uzavřel s rodem habsburským také smlouvy, kterýmiž pak zahynutím krále Ludvíka u Mohače (1526) koruna česká rodu habsburskému, založivšímu legální despotismus, se dostala. V Polsku neměly se věci jinak. Šlechta sestoupila v mocnou korporaci, která měla míti výhradní právo, panovati nad národem. Na zříceninách moci královy, senátu a duchovenstva chce šlechta polská taktéž libovolně panovati nad národem a despotismus kasty učiniti zákonem. V Moskvě vzroste a utuží se bezpříkladná samovláda, kteráž každý odpor jednak lstí, jednak zradou a ukrutenstvím poráží, veškeré síly a vešker

život národní pohlcuje a despotismus mongolský kolem rozšiřuje. Jak Češi po bitvě bělohorské přestali jsou psáti historii národní, tak i v despotickém Rusku nestává historie národa, anobrž historie dynastie a šlechty. Národ ruský zná toliko historii svého utrpení pod samovládci despotickými; duch jeho jeví se toliko v literatuře.

Jmeno Rus objevuje se v historii teprv v 9. a 10. věku. Rurikem založen jest první slavo-ruský stát. Avšak nesvorností domácí přilákáni jsou do vlasti ruské Mongolové a porazivše r. 1237 Rusy, učinili je poplatnými sobě. Mongolové panovali nad národem ruským skoro 200 let způsobem zcela despotickým, kteryž dodnes jest historickým právem v Rusku čili tak zvanou politikou traditionální. V této dlouhé mongolské periodě znicen jest vešker zárodek literární vzdělanosti ruské. Obnovením ruské samostatnosti v polovici věku patnáctého probouzela se národní věda a literatura opět k životu, avšak národu otrockými okovy asiatských barbarů tak dlouho spoutanému nelze bylo volným směrem kráčeti za svými sousedy západními. Pravá literatura ruská počíná teprv Petrem, tak zvaným Velikým, od roku 1698, kterýmžto časem řeč národní jazykem se stala ouředním. I rozpadá se literatura ruská na čtyry doby. Doba první sahá až do r. 1689. Doba tato jest v porovnání s následujícími dobami velmi chudá; plody její úzce spojeny jsou s jazy-

kem staroslovanským. Doba druhá, počínajíc věkem Petra Velikého, sahá až do panování Alžběty, dcery Petrovy, roku 1741, kdež vplyv Lomonossův počíná. Třetí doba počíná Lomonossovem, tvůrcem ruské prosy a končí Karamzinem, historikem ruským a reformatorem ruské prosy, jenž se narodil r. 1765. Doba čtvrtá líčí veškeré snahy v oboru literární vzdělanosti ruské od Karamzina až po nynější doby. V polovici věku osmnáctého počíná doba založení chrámu literatury ruské; ruka Petrova položila první základy, než na základech těch vystavěl jest Lomonossov celou budovu, kolem níž Alžběta a Kateřina II. četných ctitelů byla shromáždila. I počíná nyní řada básníků ruských, z nichž jmenujeme Hipolyta Bogdanoviče, Děržavina (nar. 1743, † 1816), Vasileje Kapnistu, Bobrowa, Neledinského — Meleckého, Ivana Dimitriewa, Vasileje Žukowského atd., nad nimiž se Alexandr Puškin co první hvězda skvěje.

Puškin narodil se 26. Máje 1799. Z matčiné strany pocházel z mouřenína, z onoho Hanibala, jejž Petr Veliký koupil co otroka, vychoval a svým miláčkem i konečně admiralem loďstva svého učinil. V celém chování svém nezapírá původ svůj a krev mouřenínskou, jež s dcerou onoho Hanibala, kterou jeden z předků Puškina za manželku pojal, do rodiny této přešla a ještě ani věkem nevyhynula. Jeho první vychování v domě otcovském nebylo

národní: že však k věci národní byl přilnul, přičítá se z většího dílu jeho chůvě, kteráž jako všecky chůvy ruské, vybrané z nejnižších vrstev cizotou neporušeného národu, chovance svého byla bavila a uspávala národními písněmi, báchorkami a pověstmi rozličnými fantasii jeho byla vzbuzovala. V lyceu carsko-selském nečinil Puškin valné pokroky; avšak na vzdor tomu vzbudil živý jeho duch a některé básně, kteréž byl složil, již tehdáž naň pozornost. Než opustil Puškin lyceum, byltě na zkoušce představen slavnému básníku Děržavinovi co žák sice lenivý, avšak vtipný a básník nastávající. Stařičký básník vložil ruce své na hlavu jeho a když pak co básník v Rusku a v celé Evropě byl slynul, vždy se rozpomínal na tuto scénu, neboť se mu zdálo, jako by stařičký básník nad hrobem svým jej za básníka byl posvětil.

Toho času, když Puškin lyceum carsko-selské byl opustil, podivné se dály věci v Rusku.

Kongres vídeňský vykonal svou úlohu: Evropa, Napoleonem rozervaná, novými opět smlouvami slepena a car ruský Alexandr s tváří melancholickou a myslí nerozhodnou vracel se do sv. Petrohradu. V srdci veškeré nové generace, dí Mickiewicz v přednáškách svých o slovanské literatuře, vznikla nenávist k rodu Romanovu. Nyní ponejprv jevila se všeobecná nevole a spiklenci chtěli svrhnouti dynastii, aniž by věděli, koho na trůn dosadit. Duch

revoluce francouzské rozechvěl srdce veškeré mladší generace ruské, a revoluce, podobná francouzské, měla stávající politický pořádek překotit. Dále se nemyslelo; další pořádek závisel od okamžitého nápadu povstalců.

Literáti, skoro veškeří úřadníci a ve vojšti sloužící generalové a důstojníci byli spiklí. R. 1820 klonila se veškerá literatura ruská na stranu opposice, hrozivší vládě tajemným mlčením. V době té je nám Rusko zvláštním divadlem. Mocného mocnáře ruského oslavovala celá Evropa a věru on byl všemohoucím pánem v Evropě, on mohl pouze zlatý prsten neb stříbrnou tabatěrku tomu neb onomu zahraničnému spisovateli poslati darem, a hle! tu básně, slávu jeho opěvající, se ozývaly, tu žurnály anglické a francouzské jemu kadily: avšak jak všemocný byl samovládce, v zemi své vlastní nenašel ni jedno obratnější péro ruské, jež by ten nejmenší článeček aneb několik toliko veršů k oslavení jeho politiky bylo chtělo urobiti. Vláda vyzývala lidi v Rusku docela neznámé, aby buď v ňáké knize aneb v kterém žurnále slávu carovu hlásali, avšak i to se nepodařilo. Veřejné smýšlení každého odsoudilo, kdož by se vládě k tomu byl propůjčil. Anať tedy celá literatura rozvětvenou, nesmiřlivou tvořila opposici, zavzní z jejího středu hlas, novou slibující epochu v historii ruské — byl to hlas básníka Puškina. První báseň jeho dýše Jakobi-

nismem, krutou nenávistí proti všemu stávajícímu, proti Rusku, a za nedlouho jest jméno Puškin heslem všech nespokojenců. Od Petrohradu k Oděse i až na Kavkaz rozšiřovala se jeho „Óda na dýku", byla do všech řečí překládána, jakými se jen na Rusi mluví, a ve všech táborech ji zpívali s nadšením, ačkoli neměla v sobě nižádné jiné přednosti, než tu, že každý v ní své vlastní city byl nalezal. Literatura byla docela zanedbána. Lomonossow a zvláště stařičký, proslavený Děržavin mluvili, že Puškin je pohrobí, že mladší básnikové jako velenadaní Zukowski a Batiuškow ustoupí v druhou řadu básníkův. Chválila se jejich forma, básně jejich byly oblíbeny, avšak nerozpálily mysl. Co předchůdcové nedovedli, dovedl Puškin, jenž carské lyceum sotva byl opustil. Klassické jeho vzdělání bylo úplně zanedbáno; avšak za to mnoho četl, zejmena spisy francouzské a anglické; četl horlivě spisy Žukowského, avšak přede všemi oblíbil sobě Byrona, jenž celou duši jeho byl naplnil. Nejdříve psal ódy v témž tonu jako Děržawin, následoval staroruská skládání Žukovského a vrhl se konečně na dráhu Byronovou. Od něho přijal vnitřní tvar, jistotu svých myšlenek.

Hrdinové Puškinovi připomínají nám Lára, Korsara a jiné z poezie onoho anglického velikána světoznámé osoby.

Puškin stal se následovníkem Byronovým a též — aniž by na to myslel i Skottovým; tehdáž mluvilo se vůbec o místné barvitosti, o historickém živlu, o potřebě, kterak se má historie uvésti do poezie a románu. Dvě díla Puškinova potácejí se mezi těmito dvěma vzory, „Cikáni“ a „Mazeppa,“ i jeho nejpůvodnější práce, román „Oněgin“ je zrovna tak přistřižen jako Byronův „Don Juan.“ „Oněgin,“ tento věčný pomník musy Puškinovy, jest báseň v 8 zpěvích, započatá již v mladých letech, slynoucí jednoduchostí a slohem půvabným. Puškin, nikoli tak bohat a tak plodný jako Byron, nepovznáší se k takové výši jako on a nenoří se tak hluboko až ke dnu srdce lidského; avšak dokonalostí formy a jednoduchostí mnohdy převyšuje i básníka anglického.

An Puškin básnická křídla svá „Ódou na dýku“ byl rozepínal, byliť přátelé jeho, spiklí proti vládě ruské, nejvíce činni jak v sv. Petrohradě, tak i v jižním Rusku. Spiklenci konspirovali před očima vlády. Důstojníci a úřadníci shromáždovali se ve svých bytech v Petrohradě a při otevřených oknech rokovalo se o revoluci, aniž by policie byla znala příčinu shromáždění; veřejné smýšlení bylo mocnější než veškeré vládní vyhrůžky. Shromáždění spiklenci ustanovili se na tom, že vláda musí se svrhnouti, ano že celá carská rodina se musí vyhladiti. I zpívaly se revoluční písně; rokovalo se,

které heslo se má provolati v národu, v lidu obecném, zdali se má volati: „ať žije svoboda!“ čili „ať žije volnost!“ aneb „ať žije konstituce!“ Kdo nám porozumí, děli spiklenci, voláme-li „ať žije konstituce!“ — Volejme „ať žije volnost!“

Mezi tím co aristokratičtí liberalisté takto rokovali, byltě mladý republikán Puškin, jehož „óda na dýku“ všude kolovala, od cara Alexandra vypovězen a umístněn u generalguvernéra v Oděsse, právě když byl svou první větší báseň „Ruslan a Ludmila“ dokončil. Vyhnáním poznal Puškin vnitřek Ruska a život národní, který by marně byl hledal ve francouzských společnostech Petrohradských.

Procestoval nyní Krym, Kavkaz, Bessarabii, a výsledek jeho pouti u vyhnanství byly básnické výtvory „Kavkazský pleník,“ „Bachčisarajský fontán,“ obsahující asi 600 řádků, kteréž mu knihkupec 3000 rubly honoroval, a „Cikáni.“ Avšak ohnivý básník nemuselť mnoho na to dbáti na svých poutěch, žeť vyhnancem-ruským, neboť došly cara zprávy, kteréž cara, jenž se chvěl před hrozbou proskakujícího ducha revolučního v Rusku, k tomu byly přiměly, internovati Puškina na jeho statku blíže Pskova. I strávil zde dvě léta obíraje se dílem studiemi historickými, dílem starými a novověkými klassiky. Zde psal i první kapitolu svého „Oněgina“.

Nevíme, jaké měl Puškin nyní spojení s Petrohradskými přáteli svými, avšak spiknutí zatím dozrávalo. Spiklenci polští vyslali jsou své emissary k ruským spiklencům, aby se dorozuměli, než klamal jeden druhého. Poláci netajili, žeť spása jejich od povstání v Rusku závisí a Rusové přáli Polákům mnoho štěstí k jejich svobodě politické a národní, mysleli však, žeť svrhnou-li dynastii o to se již přičiní, by Polska na věky ruskou zůstala provincií. Mimo to v žádném skoro politickém táboru nepanovala svornost. Tak zvaný spolek severní chtěl se sprostit spolku jižního, jižní zase spolku severního: každý chtěl jíti po své hlavě. Ať Rusové sebe samy byli klamali a šálili, zakládalo se veškeré spiknutí Rusův toliko na zášti a nenávisti, na ideích negativních. Nikdo nechtěl s barvou ven; nikdo nechtěl vyjeviti své přání, nikdo nechtěl jmenovati náčelníka, nikdo nechtěl určiti den výbuchu. Avšak ačkoli každý držel jazyk za zubama, přece veškerá spiknutí se vyzradila a ty nejvěrnější zprávy se podaly carovi. Zrádce a udávač byl cizozemec, Angličan Sherwood, jenž přidruživ se k spiklencům dobře rozvážil, žeť více lze těžiti ze zrády, než z věrnosti, a tudíž o všem zpravil generála Witta. Císař Alexandr náhle zemřel v Taganrogu na rozhraní Asie dne 1. prosince 1825. Dne 26. prosince měl car Mikuláš dosednouti na trůn a v tomž okamžíku, když spiklenci příležitosti té hodlali užíti,

spiknutí cárovi jest vyzrazeno. Jednotlivé pluky vojska zpečují se Mikuláše za cara svého uznati, volajíce „Ať žije konstituce!“ Lid se sbíhá a hrozí. Generál Milaradovič ranou z pistole sražen s koně mrtev. Mikuláš objeví se v čele věrného svého vojska; děla hřmají, jízda sekne do lidu. Povstání uduseno. Nikdo ze spiklenců nepostavil se v čelo nevědomého lidu; ačkoli den před tím v rozčilení svém hásali, svět že se podiví, jakých má Rusko Brutusů, ukryli se druhého dne kam mohli. Téhož dne, když tyto věci v Petrohradě se byly udály, zatčeni jsou i náčelníci spolku jižního v Tulčíně na udání, jež cara nedlouho před smrtí bylo doslo. Spiklenci zavezeni jsou do Sibiře; hlavní náčelníci jako Pestell, Rylejew, Murawiew, Bestušew a Kachowski zvěšeni jsou dne 25. července 1826.

Smutný tento konec spiknutí neblaze působil na ducha Puškina; duch jeho od této doby počal klesati, smělost a nadšení se trácely. Puškin se nechce sice vyznati z pobloudění svého, avšak pozdější jeho básnické výtvory jasně líčí jeho politickou konfessi. Přál prý sobě, aby cara nenáviděti mohl, avšak nezná prý příčiny takové nenávisti. V brzce vinili jej přátelé a vlastenci ruští z křivé přísahy. Mikuláš hleděl sobě získati popularnost; popularnost a slávu nemohl sobě získati, než když prvního básníka národu učiní svým žoldnéřem, ducha jeho vyváží zlatem. Když car Mikuláš ke koruno-

vání do Moskvy přibyl, nenadále dal básníka ze statku jeho zavolati. Puškin neočekávaje jiného než cestu do Sibiře, objeví se před carem. Mikuláš přijal jej vlídně, omlouval se skoro Puškinovi z nastoupení trůnu, řka: že ví, že jej Rusko nenávidí, poněvadž se myslí, že velkoknížete Konstantina trůnu byl zbavil. Omluviv se takto a připomenuv Puškinovi léta, v nichž zajisté byl zmoudřel, daroval mu konečně svobodu s tím politováním, že nic nepíše. „A leká-li tě censura", dí car konečně, „budu sám tvým censorem."

Puškin nad míru pohnut carovými těmi slovy odešel. I vypravoval nyní svým cizozemským přátelům, neboť domácím nesměl se tím pochlubiti, žeť po tomto rozhovoru mu nelze býti ještě déle protivníkem carovým. „Ach, milerád bych jej nenáviděl, avšak co mám počíti sobě? proč bych jej nenáviděl?" Od této doby jeví se prosaičnost v jeho básních; Puškin posmívá se nyní všemu nadšení, veškeré filosofii a své vlastní liberálnosti. Vlastenci ruští slovy jedovatými ho pronásledovali, udávajíce, že se zaprodal vládě. Slova taková otrávila duši jeho; i nenáviděl nyní obecenstvo, bičuje je a přátele své jizlivými epigrammy. Přátelé jej opouštěli; doufaje, že jej vše nenávidí, rozžehnal se s světem. Jedinou vášní jeho byla nyní láska, řevnivá a chtivá — pak hra v karty. Došly-li mu při hře peníze, vyňal z kapsy básně a položil je místo peněz

na stůl, v nichž každý řádek se počítal za pět stříbrných rublů.

Od toho času, co se byl odvrátil od směru liberálního a tendencí absolutistických víc a více se byl přidržoval, od toho času ztratil poněkud popularnost svou. Co jej odvrátilo od stran opposice, jest buď vděčnost k carovi, buď nepředloženost aneb zralé přesvědčení; jisto jest, že jej lesk carského dvora neučinil ani plodnějším ani slavnějším? Hlavně dvě básně pokálely veškeru jeho slávu u veřejném mínění, dílem jich obsahem, dílem zpátečnickým, absolutistickým směrem, který básníka nyní ovládal: jest to báseň na vzetí Varšavy za posledního povstání Polsky a óda proti utrhačům Ruska.

Povrhala-li liberální společnost v Rusku, v Polsku a v jiných říších slovanských, prodajným Puškinem, dokázala jasně, žeť neváží sobě ani génia, pakli se prohřeší na těch nejsvětějších zájmech lidstva — zaprodáním sebe . . .

Sloh jeho jest precisní, nehledaný; málo kdy užívá Puškin obrazů, avšak líčí-li v obrazech, jsou trefné. Mickiewicz dí o básníku: „S Puškinem končí se takořka novověká literatura ruská. Rusko chová ještě podnes velkých sice talentů a duchů mohútných, než jisto jest, žeť ve spisech jejich nic nového a trefného se nenalezá, což by překonalo výtvory Puškinovy.“

V „Oněginu“ líčí Paškin svou vlastní postavu, celý ten promrzelý život jeho; líčí svůj vlastní stav básnický, vlastní svou podobiznu, řka: „Byl to člověk nakloněný reformám, originální bez nucenosti, chladného rozmyslu a prudký; enthusiast beze všeho cíle, jenž nad význam „ideál“ s pérem v ruce usne.“ Dramatický element, který již v „Cikánech“ se objevil, vyvinul se v Borisu Godunovu. Báseň ta považuje se za nejlepší dílo Puškinovo.

Promluvme nyní o posledních dnech života jeho.

Puškin miloval vášnivě svou manželku, kterou vždy svojí černou madonou nazýval.

Přišel do Petrohradu d'Anthes, Francouz, jejž baron Heekeren adoptoval. D'Anthes seznámil se v domě Puškina a častěji jej navštěvoval. Chronique scandaleuse petrohradská vymyslila si rozličných pomluv. Velký svět povídal si o tom, že d'Anthes vlastně jen manželku Puškinovu navštěvuje. Za nedlouho pojal sestru její za manželku. Baronu Heekerena netěšilo příliš toto spojení a vyjádřil se, kdyby paní Puškinová každému milovníkovi svému chtěla dáti sestru, žeby jí sester nestačilo. To dozvěděl se Puškin. I shlukli se rozliční jeho nepřátelé osobní a političtí a snažili se, to jediné co měl, srdce manželky, odloudíti jemu a rozdrtiti. Anonymní listy, jeden za druhým docházely Puškina, přesvědčujíce ho o nevěrnosti ženy, upírajíce lásku ženy, kterouž tak vroucně a tak vášnivě byl miloval. Lidé nepřející, neuprosní dotkli se toho nej-

útlejšího citu jeho. Co mu záleželo na tom životu? Svět se mu zošklivil, svědomí jej kryzlo, život jej nevábil více — a lid jej dráždil, lid žádal jeho smrt . . . . ; ustanovil se na tom, býti soudcem své a ženiny cti a vyzval švakra svého na souboj.

Dne 29. ledna 1837 padl Puškin v souboji, 37 roků stár, rukou d'Anthesa.

Krví prolitou smazána jest politická bezcharakternost Puškinova: genius slavil triumfy nad křehkostí lidskou . . . Puškin opět jest miláčkem národa ruského. Truchlila pro něj celá Rus; lid cítil, že padal despotismu, jenž květy ty nejkrásnější třeba v zárodku požírá a drtí železným ramenem svým, za oběť; lid cítil, že úmrtím jeho celý chrám zpěvu zbourán, že jak on pěl, tak brzo nezapěje druhý . . .

Car ruský dal vdově a sirotkům jeho jedenáct tisíc rublů roční pense, zaplatil všechny dluhy Puškina, zbavil statky jeho všeliké zástavy a sám vydal sebrané spisy jeho. Díla Puškinova přeložena jsou do jazyka českého obratným pérem pana Václava Bendla.

Karel Hynek Mácha.

Narozen 15. listopadu 1810, † 5. listopadu 1836.

Daleká cesta má!
Marně volání!!

Velkého ducha neuspokojí přítomnost. On pozírá v mrákotnou hloubi tajné budoucnosti jasným okem a idealizuje ji sobě, jak r. 1854 trefně psal v Pražsk. Nov. duchaplný kritik Máchův p. Kořínek, na základě minulých dnů; on se snaží obyčejné otřelé roucho se sebe svrhnouti a do velkého skladu nových duchovních pokladů nové, posud v něm nebývalé myšlenky zanesti. Duch velký, jenž se odváží nový směr raziti, budižto ve světě literárním aneb politickém, vychází vždy do boje ducha za vytknutým cílem svým, a musí vždy na to býti připraven, že se potká s odporem. Stává na světě lidí, již sobě libují v tom, když pohodlně

kráčeti mohou ve vyšlapaných kolejích, avšak v jejich rozumu slaví lenivost masopustní hody; ano žije na světě lidí pohodlných, samolibých, již přemýšlejí jenom tehdy, když musejí, unešeni byvše jinými. Takovým lidem jest každé vykročení z kolejí všedních hříchem a člověk, když je má k tomu, aby se pohodlného tureckého hovění vzdali, neujde přísnému anathematu. Geniální duch vystupuje vždy jakožto novotář; on se opovažuje pobízeti ku předu ducha časového, za kterýmž onino lidé by museli pokulhávati — jakýž tedy div, že právě ti největší duchové všeliké nesnáze a nátisky zakoušeti museli.

Nahledněme do historie všech národův a vidíme v dobách rozličných povstávati muže, kteří duchu času svého nový vytýkají směr, nové pomysly do života uvádějí. Bez mužů takových nebylo by pokroku. Jim nedostačuje to, co před nimi vědíno aneb v čem velká massa lidstva sobě libuje; duch jejich zaměřuje k vyšším cílům i záměrům, povznáší se nad běžnou všednost a vymyká se co samolet z pout positivního, obmezeného, zvykem za pravidlo určeného. Tito duchové, již jediní tvoří reformu, vnitřní to změnu u vzdělanosti lidské, nazýváme g e n i e.

Geniové vládnou duchem časovým. Podle nich ustanoviti lze dobu, v jakéž jistý směr duchovní převládal, a takým geniem jest i M á c h a. Jak on

se potkal s odporem v Čechách, tak i každý jiný duch musel podniknouti tuhý boj za svou ideu, kteráž, přišedši snad ještě záhy, třebas by okamžitě musela podlehnouti a byla potlačena, přece v době již následující v rozumu mocné nalezla podpory a zapudivši protivníky své z mrtvých vstání v triumfu byla slavila.

Karek Hynek Mácha narodil se roku 1810 v Praze na malé straně z rodičů nezámožných. Otec jeho byl řemesla svého mlynář. Nabyv první své vzdělání ve farní škole u svat. Petra a normální škole u Piaristů, nastoupil studie gymnasiální, ačkoli rodičové raději by byli viděli, kdyby byl přilnul k nějakému řemeslu, než k tomu neměl Macha nižádné chutě.

Již co chlapec byl Macha pln života, pohyblivý, skoumavý, což divu, žeť záhy již v gramatikálních školách sobě liboval v čtení rozmanitých kněh, jakéž toho času byly velmi rozšířené německé moderní romány Spiessovy, Klaurenovy, Van der Velde, Lafontaine atd. Na školách tehdejších málo o to se pečovalo, čím by mladík srdce měl ušlechťovati, kterou knihu by měl čísti ku vzdělání a povznešení ducha svého. Poněvadž na školách gramatikálních literatura ani německá, tím méně česká se nepřednášela, záleželo veškeré naše literární vědění pouze v tom, co na školách čísti bylo zakázáno.

Každoročně po Veni sancte spiritus četly se v kostele shromážděným žákům všech šesti tříd gymnasiálních tak zvané zákony, kterými se zakazovalo pod pokutou vyhnání ze škol za prvně kouření tabáku, hra v karty a biliar, navštěvování kaváren a hospod, a konečně čtení románů. S nábožnou pozorností naslouchali jsme, co se nám zakazuje, a tu jsme se tázali jeden druhého, co je to vlastně román, co v sobě as zavírá, že nám studentům se takové čtění zakazuje. Zakazováním románů vzbuzena jest v nás touha po tom zapovězeném ovoci a ten a onen kamarád nemeškal, obeznámiti své nejvěrnější soudruhy s románem německým, jaký tehdy byl v modě. My všichni jsme jednu a tu školu prodělali, my všichni jsme pročtli dříve romány německé, a když se dospělejším duchům znechutily, přilnuli jsme k básním německým. Českou knihu marně bys byl kde hledal. Když se literatura česká počala rozvíjeti, obyčejně to byli poeti a retoři, již puzeni duchem vlasteneckým knihy české čítali a ve školách zase rozšiřovali. Řeč česká co předmět mimořádný přednášela se teprv na filosofii. Tím spůsobem brousila se záhy fantasie Máchova na šedých výtvorech básnictví německého, jalového co do ceny, ale působením svým na nezkušenou mysl mladistvou mnohdy důležitého. Polomrákota tmavých lesů, soumračné stěny zřícenin hradebních, velebné kobky staveb středověkých, vy-

soké klenby a tajemné chodby — vše tyto předměty vábily fantastičnou mysl Máchovu. Zalíbení to přešlo z kněh do života, tak že již co student v nižších školách často byl zatoužil po prostoře a po očitém pohledu na tyto krásy, jichž se byl v románech dočetl. Čím výše byl Mácha na školách postupoval, tím více šířil se horizont literárních vědomostí. Romány zastupoval nyní Schiller a Göthe; — neukojný duch Máchův ponořil se v tajemné krásy přírody a zde doufal ukonejšiti srdce znepokojené tužbami nejasnými. „Jej vábil šumot stromů lesních, hluk bouře, zakalený všemíru na nebesích zrak, však i tiché noční hvězdy a tichá v oblacích plavba lunina; jej vábil pohled večerního slunce více, nežli veškeré kratochvíle pospolitého života. Jen co poetičného ve společnosti lidské se jevilo, co zvláštním rázem vynikalo, byť by to i nelíčené spůsoby sprosté lůzy bývaly, pozornost jeho mocněji povzbudilo, nežli ono přetváření a vylíčené jevení-se mravů, jež jsme za zákon pospolitosti a vzájemnosti poznávati byli uvykli.“ Tak píše přítel Máchův Karel Sabina, jehož biografie, vyšlá r. 1845 co úvod k spisům Máchovým, tím nejkrásnějším jest pomníkem, kterýž Máchovi kdy mohl býti postaven.

Obíraje se výtvory básnictví německého, neměškal Mácha nastoupiti i dráhu národnosti. Mnohý duch by snad byl zabředl a stal se renegátem věci národní, avšak tomu se příčila celá povaha Má-

chova. Mácha těkal s duchem svým po nivách cizokrajných, on sbíral kvítka pestrobarevná kdekoli jich našel, aby jimi se potěšil, se posílil, rozháral, avšak v prsou jeho tlouklo srdce české, neporušené. Zrozen z matky české, měltě za otce muže šlechetného, bodrého, cizotou neporušeného Čecha. Vychování Máchovo bylo české; první jeho škola svato-Petrská byla česká. Vlastenectví české víc a více se šířilo mezi pražským studentstvem, láska k vlasti umořené rozpalovala hruď mladíků, bylo-li lze, aby fantastičná mysl Máchova nepřilnula k věci národní, aby Mácha se nepostavil v čelo mladíků, již jako on vlast svou chtě i viděti slavnou, svobodnou. Mácha byl nadán povahou národní, proniknut duchem českým. Záhy seznámil se s Hájkovou kronikou a navzdor tomu, že na školách gymnasiálních po německu a latinsku se vyučovalo, oblíbil sobě čtení kněh českých. Pilně čítal spisy Krameriusovy a časopisy české; pilně studoval dějiny svého národa; pilně pozoroval vyvinování-se ducha českého, všude potlačovaného, avšak tím způsobem klestil sobě dráhu k srdci národa českého, kterýž pak později naslouchati měl zvukům pěvce nesmrtelného. Již za doby studií humaniorních rozechvíval se duch jeho básnický, jal se veršovati a nelze upříti, že již v těchto prvních pokusech docela zvláštní, nad obyčejnost vznešený způsob se jeví. Neslť již na sobě onen ráz originálního básnění,

znak osobní povahy své i pozdějšího spůsobu a snažení. Veškeré tyto první pokusy proniká zadumčivost a těžkomyslnost. „Duch mladíka bloudě v polosvětle, hleděl kalenýmzrakem na pospolité poměry; tichá noc kouzelnými úkazy svými vábila jej více, nežli každodenní život se svou ovšednilostí, více temný hrob nežli skvělá země.“

I nastoupil studia filosofická a nový svět se mu otevřel a nová poznání jevila se v jeho po vědomostech práhnoucím duchu. S velkou oblibou zanášel se logikou, avšak u větší ještě míře přilnul k studiím metafisickým, tak že se jich, jak dí jeho biograf, ani dosti nasytiti nemohl. „Bádání o nejvyšších bytostech, pokud duch lidský k poznání jich se povyšiti může, počalo jej tak mocně zajímati, že se všeho dychtivě chytal, co předmětem hlubokého rozjímání svého učiniti mohl a cokoliv do oboru učení toho zasahovalo i jemu přístupné bylo. Praktický a plastický duch jeho, naplněn obrazy z velebné přírody, ochraňoval jej před bludnými zálety.“ Čím více duch jeho dozrával, tím živější byla jeho fantasie, tím ráznější povaha jeho. Co na obzoru literárním se objevilo, vše sobě osvojil, budižto nyní spis krásoumný aneb zábavný. Toho času seznámil se se spisy Waltera Skotta. „Půvabná přirozenost, jakož i historické základy, na něž tento důmyslný Anglik romány své co sochy nesmrtelnosti postavil, zbudily v něm hluboké rozjímání.

On nečetl, ale studoval Skottovy romány, rozebíral s oblibou umělce a nasycoval se vždy více důmyslnou subtilností, jakož i důkladnou rázností romanticko-historických charakterů Skottových. Vedle toho vábil jej toho času v té naší chudinké literatuře nejvíce Klicpera, a s velkým zalíbením čítával Soběslava a povídky jeho.

Tak pokračoval duch jeho, tak obohacoval Mácha fantasii svou těmi nejskvělejšími květy zahraničné a domácí literatury, anyť nad celou Evropou hromonosné chmůry se stahovaly, anať veliká víchřice hrozila výbuchem vulkanickým.

Nastal rok 1830 — památný to rok v dějinách evropejských.

Slavný někdy národ řecký, jenž po čtyry věky pod vládou tureckou své náboženství, svou národnost a i kus blahobytu byl obhájil, sebral veškeré své síly a jal se vyvabiti-se revolucí z rukou despotických. Alexandr Ypsilanti vztýčil již dne 7. března 1821 prápor svobody řecké a provolal jest národ řecký za národ svobodný, sproštěný jarma tureckého. Rusko a vlády evropské vůbec opustily jsou zoufající svobodníky řecké. Ypsilanti utekl se na půdu rakouskou; avšak na půdě rakouské marně hledala svoboda přítulku a práva pohostinského: Ypsilanti, vůdce řeckých povstalců, uvězněn na Munkači. Turkové pokusili se o to, obyvatelstvo řecké do posledního muže

vyhladiti mečem: potomkové slavných Helenů — mužové, ženy a děti zjímáni jsou, zbiti, strašlivě mučeni ve vězeních tureckých aneb zavezeni v otroctví do Egypta a Maloasie. Ukrutenství Turků bylo strašlivé, neslýchané. Zpráva o těchto hrůzyplných událostech vzbudila soustrast v srdcích národů evropských; národové jali se modliti za vítězství nešťastných Řeků, avšak tím spůsobem probudily se v Evropě nikoli nové, nýbrž staré myšlenky, jež reakce pokořením Napoleona doufala umořiti vězením a proskripcí. Jmeno „revoluce“ opět slavilo triumfy; i ty, již byli revoluci nenáviděli, ji velebili, dolehajíce na náčelníky celého věku prosbami svými, aby vytasili meče proti Turkovi, nepříteli křesťanstva a svobody lidské. Avšak kabinety jinak o věci soudili, a Řecko, tonuvši v potoku krve plemene svého, stalo se hříčkou a obětí diplomacie. Svoboda nikde nemohla zvítěziti.

V Rusku a v Polsku pracuje revoluce ve spiknutích proti despotismu. V Rakousku ticho hrobové, avšak i tu navzdor špionáži a policii rozvětvené proskakuje všeobecná nevole.

Ve Francouzsku panovala konstituce papírová; národ, štvaný dnes jezovity, zítra nekonstitučním počínáním vladaře a absolutistickými služebníky jeho, domahal se vítězství. Ústava francouzská zrušena; revoluce červencová (1830) vypukla a Karel X., král francouzský, uvítán jest na svobodné půdě an-

glické co křivopřísežník od lidu anglického s potupou.

A co Belgie? Kongressem vídeňským dostala se Belgie pod moc Hollandska. Dva miliony Hollandčanů považovaly se za panující národ nad čtyrmi miliony Belgičanů. Utiskovaní Belgičané jali se opponovati Hollandčanům a hájiti svou národnost a samostatnost.

Revoluce červencová zvítězila v Paříži. Dne 25. srpna dávala se v divadle Brusselském opera: „Němá z Portici.“ Nespokojenci belgičtí vyhrnou se z divadla; — lid v hromadě stojí před divadlem. Tu zafičí kámen — rozbitá lucerna jest znamením povstání. Lid zapálí palác ministra spravedlnosti, vydrancuje budovu policejního direktora . . . a již dne 18. listopadu prohlášena jest Belgie za samostatnou.

Belgie byla vždy šťastná, dokud nad ní nevládla ruka knížete cizého. Belgie má s Čechy podobnou, strastiplnou historii. Po mnohých bolestech, po dlouhém utiskování, kteréž by každý jiný národ bylo navždy vysílilo, povznesli se Belgičané silou a mocí zázračnou ze spánku hrobového — z povržení. Kruté rány osudu, dlouhověké, tyranské panování cizinců nemohlo přece zastaviti proudění krve slavných předků v žilách Belgičanů: hodina vzkříšení z mrtvých odbila a Belgičan byltě tak bojovný, pracovitý a neunavený jako předkové jeho,

on miloval vlast svou s touž horoucí láskou jako předkové jeho, již na náměstí Brusselském pod sekerou katovou byli krváceli za svobodu. Rovni otcům svým mohou vztýčiti hlavu svou mezi národy evropskými; neboť jmeno Belgičanů opět symbolem jest mírumilovné lásky k svobodě a k umění, symbolem vlastenecké ctnosti a ducha průmyslného. Tak, národe český! nyní plesá Belgičan svobodný.

Jak vidime, zachvěla revoluce červencová státními budovami veškeré Evropy. I vyšlehla revoluce ve Španělsku, v Italii i v Německu, a byla kabinetní politikou zase udušena na svém ohnisku. Jinak to v Polsku. Polska domáhá se své národní a politické svobody se zbraní v rukou proti ruskému despotismu. Dne 29. listopadu 1830 vypukla ve Varšavě revoluce, kterouž ruské vojsko bodáky udusilo. Diebič porazil dne 26. máje 1831 u Ostrolenky Poláky na hlavu, an dne 6., 7. a 8. Paskiewič Varšavu dobyl. Povstání Polsky udušeno, avšak duch svobody, despotismem ruským utlačený, slaví triumfy v Evropě. Emigrace polská vyřití se po celé Evropě, emigrant polský nese v srdci svém obraz umořené své o j č i z n y, nese veškер hněv mezi národy evropské proti utlačitelům práv lidských a pobízí muže statečné k boji a k vítězství.

Evropským převratem r. 1830 zalidněny jsou pevnosti všech říší tak zvanými velezrádci; než Polska neustála domáhati se v Evropě vítězství,

těžká pouta snímati mučedlníkům pravdy a svobody a na základech svobodné Evropy zakládati svobodnou Polsku.

Když tyto věci v Evropě se sběhly, byl Mácha jinochem dvacetiletým. I sledoval netoliko veškerý proces literatur evropejských, anobrž porážku a vítězství národů za svobodu bojujících; on pozoroval, jak vše kolem se hýbá a má k životu, toliko naše ubohá vlast kvílela jest v otroctví. Mnozí vlastenci čeští měli jsou to hrobové ticho v naši vlasti za velké dobrodiní, neboť nemohli se domysliti toho, žeby Čech opět mohl slouti Čechem svobodným, žeť by ještě jiné měl povolání ve společnosti živých národův mimo spisování slovníkův, mimo filologie a archaelogie, v kterýchžto oborech jsme ač na ujmu naši literární a politické dospělosti věru nad jiné národy slovanské byli vynikli. Nedivme se tedy tomu, že naši mužové, již nejraději sloupy vlasti se nazývají, veškerému ruchu v Evropě jak literárnímu, tak politickému nerozuměli a o věcech politických ty nejprimitivnější náhledy pronášeli; nedivme se tomu, že veškerý literární pokrok byl zdržován a národ při vší vlastenecké lásce jednotlivců k samostatnému myslení se nebyl povznesl. Zrodil-li se genius v lůně národu českého a nebral-li se tou obyčejnou, vyšlapanou kolejí, byl kaceřován, poněvadž mu nikdo nerozuměl a rozuměti nemohl a nechtěl. Podivno! jsme tak

učení, že z holé lebky člověčí umíme posoudit duševní povahu člověka, aneb kterému zase plemenu lebka ta a ona náleží; plný, činný život však netolik uvážiti neumíme, anobrž tak počínáme sobě, jako ti fletisté Hamletovi, studem vyznávající: „I know no touch of it.“

Než doufejme, že i u nás konečně zvítězí duch volnosti nad podlosti špehů, nad obmezenosti rozumu, nad lenivosti bramarbasů — vůbec nad těmi nočními stvůrami, jež tomu neustále bránily, by po dlouhé noci i v našich českých krajích se rozednívalo.

Mácha, unešen proudem časovým, začal pilně polsky se učit, uznávaje že vzájemnost kmenů slovanských jediným prostředkem k docílení vítězství, a seznámiv se s pěknou literaturou polskou, tak ji sobě oblíbil, že nové plody tehdejších básníků polských s velkým roznícením čítal a jimi ducha svého vzdělával. Avšak při všem tom zaletání na nivy cizích literatur, neopomenul pěstovati i kvítka domácí. „Vlastenský jazyk i literatura česká byly mu více nežli pouhým vyražením, byly mu útěchou, perutí božskou, na níž se vznášel do říší nedohledné budoucnosti, na níž spočíval duch jeho jako v lůně matčině. Rukopis kralodvorský a ona purpurová jitřenka nového básnictví slovanského, Kollarova Slávy dcera, Polákova Vznešenost přírody a zvláště Kamarytovy písně, byly mu nejmi-

lejší zábavou, s útěchou hleděl i na sbírky národních písní slovanských, zvláště českých, jejichžto ráz sobě přiosobiti hleděl, cviče se ve spůsobu tom někdy sám pro sebe; později vyšinul se ale z obyčejné koleje následovníkův našeho národního básnictví, říkaje, že jediným a nejdůmyslnějším vzorem básnictví našeho jest sbírka chovaná v tak nazvaném rukopisu kralodvorském.“

Mácha nastoupiv studia právnická, jal se skutky osvědčiti nadání i povolání své. Nastala doba, v níž se charakter jeho v úplné zvláštnosti své vyvinoval, doba, v níž Máchová individualnost netoliko výstředností v životě sociálním, ale i duchovním jeho snažení patrně vynikala. Mysl jeho, povzbuzena mnohostranným snažením cizího i vlastenského života duchovního, naplňovala se záměry velkými a krásnými. Krásné, velké myšlenky bloudily duší jeho, nemohouce čirou temnotou propracovati se k světlu. Avšak tu povaha jeho úplné nabyla rázu nosti působením několik individuálností co nejvýš proslulých v Evropě; hvězdy první velikosti se objevily na obzoru všech tužeb a nadějí, duchové jako Byron a příbuzný jemu Mickiewicz světy nové vzbuzovaly svými nesmrtelnými zpěvy z hloubi duší rozháraných neštěstím národů, nespokojených s osudy Evropy vždy tak bolestně pracující k porodu, a jeden plod za druhým v lůně svém již vraždící.

I seznámil se Mácha s duchem Byronovým, a hle! duševní zrak jeho se vyjasnil, světy v původní nahotě své před ním se houpaly jakoby na vlnách ještě před tím všemocným slovem: „Buď iž!“ I poznal Mácha básníka, který v hlubokosti své těmi samými záměry, těmi samými city a bolestmi byl zanícen. Mnozí soudili, žeť Mácha co básník pouhým následovníkem Byronovým, avšak ti, jižto tak jsou u nás soudili, jasně svědčí o tom, že soudili jako slepý o barvách. Máme velkou literaturu písniček a básní, proč nenásledovali básníci naši Byrona, proč nezalétaly k prvním hvězdám umění básnického, aby se skvěly v jich oslňující záři? Nepovolaní malicherní básníci brzo zase zašli v temnu; voskem přidělavše sobě křídla vzletli k slunci, křídla odpadla a nepovolanci skáceli se opět do prachu pozemského. Zrozený však genius jako náš Mácha rozepnul křídla svá a byl by se skvěl mezi prvními kvězdami básníků evropejských, kdyby smrt pouť jeho nebyla na zemi ukončila.

Ponořme se do života básníka Máchy, poznejme to vlastenecké, jaré, svobodou nadšené, unylou vlast svou milující srdce, jež se bratří s duchy evropejskými, aby spásu a svobodu přineslo svému národu! , . . . snad porozumíme heslu jeho. „Daleká cesta má! Marné volání!“ — volal geniální Mácha k národu svému a tím vyšinul se z koleje porobeného národu svého, tímž heslem vypovědel jest válku,

jako před tím Mickiewicz ve Vilně věší pohodlnosti, tímž heslem vzbudil nový ruch v literatuře české, kteráž slepě dotud bojovala pod práporem Máchovým, aniž by vědoma sobě byla konečného cíle, kterýž naznačen — „marným voláním! dalekou cestou Máchovou.“ Vytýká se Máchovi Byronismus afektovaný — vytýká se i Mickiewiczovi; — Byronská nespokojenost, kteráž vnikla i v srdce Čecha Máchy, nazvána jest modou. Ano té spokojenosti bylo tolik v Evropě za onoho času, kolik zotročilých srdcí v prsou svým tlukotem se ozývalo. Avšak na Albionu zrodil se slavný genius, z útrob srdce puklého ozvaly se zpěvy, jsouce tlumočníkem a ozvěnou všech žalů a bolestí na kontinentu, a básníkové všech mučených národů jali se v temných rouškách opěvati ty boly svého vlastního srdce, kteréž nebyly jiné než boly celého národu. Bohužel! že jim nedáno i bojovati mečem za národ svůj. „Spaste národ!“ tak zřejmě a jasně volal Mácha ku svým kmenovcům, a oni mu nerozuměli. Každý věk tvoří své zvláštní charaktery, jenž co náčelníci jeho zvláštního rázu mu dávají. Neporozumí-li který národ svým charakterům, jest takový zjev patrným důkazem o nedospělosti jeho. Byron propůjčil toliko povaze věku svého i charakterům svého druhu výrazná slova, za kterouž příčinou naň hleděla Evropa jako na vůdce onoho romantičného básnictví, kteréž po něm školou Byronov-

skou nazváno. Není na místě, abychom líčili veškeren převrat, kterýž romantika Byronovská byla dovršila, toliko jisto jest, žeť nikoli Byron, alebrž duch celé doby 19. věku v tomto druhu romantičnosti, v umění a v životě vládne a mysli rozechvívá.

Co básník vystoupil Mácha ponejprv v časopisu „Večerní vyražení," kdežto studující mládež sobě hrála na literaturu, pak ve „Květech Českých." „Jestliže," dí biograf Sabina, „písně jeho v duchu národním pozornost zbudily o nadání básníka našeho, tu prosaický pokus jeho Křivoklad již i na vyšší naděje obecenstvo naše poukázal a více nežli jeden hlas s utěšením zvolal: „Máme i romanopisce!"

Křivoklad je vlastně jen část velkého románu, jejž Mácha pod názvem „Kat" dodělati hodlal, než nedodělal. Vykonav r. 1834 společně s Dr. Antonínem Strobachem cestu do Italie, vydal Mácha r. 1836 romantickou svou báseň „Máj" co první svazek veškerých spisů svých, a následovati měl jeho román „Cikáni" a jiné prosaické a poetické plody. Že u nás, již jsme ouplně ještě stáli za pokrokem časovým, tento geniální plod básnický nevelmi příznivě byl posuzován, nelze se diviti. U nás, jakoby jakýmsi historickým právem, líbil se vždy toliko ten malý zpěv český, kdežto poezie polská a ruská honosila se geniy, již dovedli živly národní spojiti s velkými ideami nové kultury, již

tvůrčí silou velké básnické individualnosti zplodili umělecká díla klassická. Tím spůsobem lze bylo, aby poezie pobratřených nám národu slovanských z lokální nepatrné obmezenosti na vyšší stupeň se vznesla a k mohutným literaturám západním se připojila.

Zdaliž takové připojení jest nutné čili nic, o tom nechceme šířiti slov, anobrž dokládáme, že jest samým dějinstvem kázáno. Národové evropští tvoří jeden velký, nerozdílný kruh, jedno pásmo, jednu velkou rodinu, a jim svěřeno jest paladium světovládné osvěty. Ten básník veškeré domácí poezii nový dá směr a novou jí připraví dobu, kdo spůsob a živly národního ducha našeho v krásnou harmonii se živly západní a vůbec nové světovládné kultury sloučí tak, aby se vzájemně pronikly. Dokud se to nestane, dotud naše poezie nebude poezií smíření, odkázáni budeme vždy na malý český zpěv, kterýž vyjímati se bude v té květnici evropské poezie as tak, jako naše krkonošská kleč naproti štíhlému cedru.

Vyjma některé plody básnické, chová naše poezie suchopárné, plané, vybledlé nápodobování takých vzorů cizích, ježto právě nejsou plody bujné a tvůrčí síly básnické.

Hlavní obnova v básnické literatuře naší počala nalezením rukopisu kralodvorského. Od té doby jeví se bujnější a svěžejší život. Známosti

básní kralodvorských, dí sám Šafařík, a jich zázračně zúrodňující moci děkuje novější poezie česká své povznešení a ušlechtění, svůj návrat z neúrodných a suchopárných rejdišť k živému zdroji domácího a národního zpěvnictví.

Kollárovou Slávy dcerou otvírá se již brána vyššímu oboru poezie v literatuře české. Slávy dcera jest důkazem, že i u nás velký zpěv může zavznětí, o čemž naši přední křisitelové byli pochybovali, jako Hněvkovský, jenž v ten přepodivný smysl se byl vyslovil:

Že je malý národ český,
Pro něj také malý zpěv jen hezký.

Tím odsoudil naši poezii k těm nejnižším druhům, vytknuv jí meze tak úzké, že by následkem toho „ani za mič hochům se nebyla hodila a v kultuře člověčenstva asi takové by místo zaujímala, jako flašinetl v hudbě."

Po Kollárovi následuje druhý výtečný básník — Čelakovský. Čelakovský jest representantem české poezie v duchu prostonárodním, avšak jím způsobem přirozeným nový nastal obrat v české poezii.

„Umělecká poezie nemůže stanout u pouhého následování a kopírování národních písní prostého lidu, kteréžto následování byť i sebe vtipnější a zdařilejší bylo, přece daleko pod uměleckým stojí básnictvím a originálnost zámezuje. Poezie ne-

může na tom přestat, aby myšlenky se násilně vkládaly do forem již hotových, tak a nejinak se pronášely. Ohlasem písní českých i ruských neobohatila se česká poezie ani o nové formy, ani nové myšlenky, neboť i tam, kde nová myšlenka by se byla dala spůsobem novým básnicky vyjádřiti, musila jíti pod „furculae caudinae“ básnictví prostonárodního, kdežto s ní setřena byla originálnost až k nepoznání.“

„Pouhé následování prostonárodního básnictví nemůže býti vrcholem poezie, aniž jejím cílem. Poesie co krásné umění nemůže a nesmí se vázati pouze na ty pomysly a na tu zevnitřní podobu, která se podává v útvorech básnických obecného lidu, jinak by se musila zhostiti vší ceny umělecké.“

Kam vedlo tedy další postupování v tom směru, jakýž representuje Čelakovský? — Jak jsme za posledních dob jasně viděli, k jalové koketerii s vlasteneckým duchem a národními formami, na nichž však poezie domácí spíše se otřela, nežli nových nabyla křídel. Než taká stagnace, taká obmezenost duchů básnících mohla trvati tak dlouho, dokud se nezrodil genius, jenž by nové razil cesty domácí poezii, ji emancipoval z tuhých vazeb svých školmistrů a k důstojné povznesl výši.

Líčili jsme již, jak romantika Mickiewiczem v Polsku triumfy slavila nad pseudo-klassicismem, jak Mickiewiczem a v Rusku Puškinem živly ná-

rodní se spojily s ideami moderního světa a jak tímto novým směrem veškerá literatura vyššího, dosud netušeného vzletu byla nabyla.

Co tam se stalo, státi se muselo i u nás, nechtěli-li jsme úplně zůstati v pozadí. V sociálním životě vítězil za oné doby idealismus ducha národního. Celá Evropa se chvěla následkem vulkánických výbuchů pařížských; následek toho byl, že i národnost česká musela proniknouti k životu.

Věk devatenáctý kázal, aby i poezie domácí připojila se k moderním ideám, aby tím spůsobem veškerá literatura česká se zúčastnila práci moderního ducha, kterouž konají všechni národové evropejští. Aneb má literatura naše jiné povolání, čestnější jiných literatur evropejských, nežli klestiti dráhu k velkému sbratření všech národů v oboru duchovním?

Avšak poezie domácí potřebovala kromě národních živlů také ty živly, které ostatním světem hýbaly, — a živly ty skládaly se v romantice, kterouž Mácha, první apoštol její v Čechách, do básnické literatury české uvedl pro pohoršení sice duší zakrnělých a v starém bahně sobě hovících, nikoliv ale na ujmu literatury české.

An za doby Máchovy velké panovalo kvašení v duchovním životě za hranicemi českými, jásali vlastenci čeští nad básní třeba špatnou, a zcela prostřední duchové měli se za velké slovanské básníky.

Avšak Mácha nadchnut duchovním pokrokem zahraničním, rozpálen myšlenkami svobodnými, bystrou myslí pochopil oživující silu živlů národních a záhy přilnul k nim s celým duchem svým.

V „Máji“ emancipovala se musa česká z otrockých pout domácích a spěla k cílům dějinstvem vytknutým. V „Máji“ jest strašný lesův pán hlavní osobou celé básně. Otec jej vyvrhl z domu a on stal se strašným pánem lesů. I zamiloval se do padlé dívky a dověděv se o jejím svůdci, zavraždil jej — netuše že to vlastní jeho otec. Polapen, do žaláře uvržen a odpraven. — Tať jest celá osnova básně romantické, v kteréž sny a touhy v bohaté míře se jeví, aby skvělý effekt docílen byl. Fantasie veškerými květy, jichž měla, obsypala strašného lesův pána, aby se skvěl jako nástroj vůle vyšší, kteráž pomstou stíhá ty, jimž výhradné dáno právo, v pouta jímati lidstvo celé, veškeu květ svobody krvavými rukami svými porvati a metati v bláto. Jarmila však, onen passivní princip. ona „kleslá hvězda s nebes výše, jenž padá v neskončené říše u věčně věčný byt, jejíž pláč z hrobu všeho co strašný jekot — hrůzný kvil“ — — Jarmila pomstěna rukou muže volného, čili v podobenství, strašného lesův pána.

Na zřeteli měl básník romantický nešťastnou vlast svou, upící v jarmu moci absolutistické, měl na zřeteli sebe co representanta své vlasti. Ro-

mantika potápí skutečný svět i skutečného člověka do světa mlh a přeludův, kteréžto mlhavý svět každý romantik podle své libovůle kouzelnými barvami zastírá: tak Mickiewicz ve svém Konradu Wallenrodu, tak Mácha zase v Máji. Subjektivnost pojímání veškerenstva tvoří hlavní ráz básnictví romantického. Mácha přioděl kontrast mezi ním a ostatním světem v básnické roucho, on sobě osnovu takovou byl zvolil, kterouž by nejlépe mohl připodobniti k své subjektivnosti. On vidí, jak jeho nejkrásnější ideály na zmar přicházejí, jak jeho duch v nejbujnější síle pod břemenem prosaického světa klesá. On, jenž lokte své v překypující lásce po veškerém lidstvu vztahuje, jenž lidstvo celé na srdce teplé by přivinul a za ně smrť na kříži by podstoupil, vidí se zrazena u vlasti své.

Překonán mocí fisickou, osamotnělý v boji, zvolá tu romantický básník, neztráceje naději v lepší budoucnost, z útrob srdce svého: Daleká cesta má! marné volání! — On sám připodobňuje se k tomu mstiteli trpícího lidstva, k strašnému pánu. Jeho věk dětinství byl sen, ano zbortěné harfy tón, mrtvé labutě zpěv, ztracený lidstva ráj; věk junošství jeho „večerní jako máj ve lůně pustých skal, na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal.“ Tak pěl Mácha jako nikdo ještě před ním, avšak současníci nerozumněli jemu: plivali na slunce a poplivali sobě vous.

Interessantní jsou úsudky o básni „Maj," umístněné ve Květech 1836, ve Včele a v Musejníku.

J. K. Tyl, jenž jako vůbec veškerá naše kritika nožem kritickým as tak máchal jako děcko broušenou šavlí, dí, že poezie Máchova pouhý kouzelný automat. Strašný lesů pán jest mu pouhý loupežník, bídný zlosyn, jaký často na pranýři onoho času vídán býval při čtení ortelu smrti. „Smáti se vždycky a napořád nemůžeme; proto-liž ale oči k zlosynu, jakýž jest lesů pán, obraceti musím, abych slzy žalu nebo touhy vyléval? Není-liž nic potřebnějšího ve stavu, nic půvabnějšího v století našem, nic důležitějšího v životě, než vrahovo rozebírání neznámého „nic" — není-liž i nic pěknějšího v říši ideálů, čímž by se v Máchovu srdci byl mohl zpěv vzejmonti, aby všemi vlastmi hýbal? Když francouzští básníkové sloupy vetchými zatřásti se pokusili, na nichžto jich národní básnictví až dosaváde spočívalo, pustili se ovšem do boje nového, smělého i těžkého a musímeť jim prominouti (!), když veškeré hrůzy a hnusnosti života lidského přerývali a zobraziti se snažili, jen aby světu něco nového podali, neboť z boje tohoto přece jednou pravého básnictví genius vítězoslavně se vyvine; když Byron s duší rozervanou, bez míru, bez víry a naděje zoufání své pěl, nemusel bohatý, z rozkoší života vybředlý lord svědomitě na zřeteli míti stav básnictví a

občanských poměrů vlasti své; a tato stránka básní jeho nebylať i slávy jeho původem, ale proč u nás, kdežto se nám v znameních nejpříznivějších krásné příští usmívá, kdež potřebí, na všech cestách k národu mluviti — a kde pěvci otevřeno celý svět! — proč u nás muži mladému, duchem bohatě nadanému, s kolem a popravou se obírati?“

I náš panenský pěvec Chmelenský odvážil se psáti kritiku aneb cosi podobného v Musejníku, řka: „Báseň Máj nedospěla ještě pro kritiku. Máchův Máj — aspoň mne příliš uráží; neboť od oběšence a anjela tak nepoeticky padlého s nechutí oči odvrácím. Třebať i Mácha do toho krásných květin nasázel, pěkných obrazů v pozlacených rámech navěšel; přece vůně jeho květin a lesk jeho obrazů puch a vyzáblost lotra se klátícího nezahrnou a hnusné kolo a šibenici našemu oku nezakryjí, nechť by se i v pozadí sám básník dostavil. A pak, co nám do Byrona?“ Jak trefně řečeno, že člověku by srdce puklo radostí nad takými kritickými talenty. Ostatně co nám do Byrona, do celé Evropy, do celé kultury evropejské: když troubou andělskou všechni národové voláni jsou pod jeden prápor do boje posvátného za svobodu utlačených národů, naslouchali jsme líbezným zvukům strakonických dud. Starý dudák zhynul; dudy nehrajou . . . četné zástupy putují k dudám strakonickým . . . . co nám do světovládné osvěty! . . . vždyť nám dudy samy

zase zahrajou. Tak soudil as Chmelenský a jeho konsorti, již vlast svou tak vřele milovali, že by ji věčně byli kolíbali.

Taktéž trefný kritik Máchův jest nyní neznámý esthétik Jan Slav. Tomíček. Mnohým zdá se býti posouzení Tomíčkovo „hanbou naší kritiky, ironií, veškeru pěknou literaturu naši snižující, nikoli pouze potupou nadřečené básně i básníka Máchy, anobrž snižování všeho, cožkoliv z hluboka tvořícího důmyslného ducha kdy povstalo a povstane," — jáť bych soudil, žeť v posouzení tom veškerá se zrcadlí nemoudrost a vešken nerozum, kterým jsme byli vykájeni, aby i ti slavní předkové naši od nás se museli s hanbou odvrátiti v hrobě slávy své. Avšak poslyšme, jak Tomíček soudí.

„Co je báseň Máj? — V pěkném oděvu mrtvé věčné nic! Není ovšem nic podivného, zamotá-li se ve víru věčnosti, zachvácen-li směsicí stejně a proti sobě působících mocností a sil, a v tomto-li věčném labyrintu nenaznamená si ten neb onen pylíř, dle kterého by se mohl spravovati; to ale jest něco podivného, že ten a takový člověk a tudy též i básník „Máje" nepozoruje odpor ten, žo chtíce svoje „nic" lidem učiniti přístupné, všeliký život snášejí; tu šeptají květinky, tu mluví ptáci, zvučí hory, mluví luna, živ jest u nich celý mír, a přece konečně vystavují za cíl a konec všech těch mocí — žádný život, žádný cíl, všecko pusto, nic!" —

Ano, všecko mluví, celý mír dýchá životem, toliko tvor lidský nezná zhusta původu svého a hoví sobě ve zvířectví. Není, nebyl a nebude Tomíček nikdy apoštolem lidstva, on nebude je povznášeti více ze zvířectví k pramenům pravdy a za tou příčinou chceme i o jeho Super-Hegelianismu, o tom pouhém nic, o němž kritik Máchova Máje šíří tolik slov, pomlčeti.

„Přiodiv se básník Máje," dí dále Tomíček ve své domnělé moudrosti, „pestrými květinami, uvrhnul se do vymřelé sopky anebo snad lépe: jeho báseň jest škvára, která z vymřelé sopky vyhozená mezi květiny padla. Ve květinách můžeme míti a máme zalíbení, nikoli ale v chladném mrtvém meteóru, který z rozervaných útrob vyvržen byl. V tomto nenalezáme nic krásného, oživujícího, nic básnického v přísném toho slova smyslu . . . . Básník liboval si v soustrastech, na svém místě nejsoucích, on raději povrhnul důstojným jmenem básníka (musíme podotknouti, že jest pan Tomíček důstojným českým básníkem) a snížil se k bídnému rymotepci, aby jen, protože sám nic jiného nevidí, okázal nám černou, věčnou prostoru svojí sežehlé útroby. Avšak ku prospěchu básníkovu máme to všecko posud jen za směsici myšlének a citů, ve které se duch jeho kolotá, té jsouce naděje, že z toho ze všeho ústrojný život konečně se utvoří. Opakujeme, že jednotlivá po-

psání, obrazy a vůbec básnický celý apparat, vyjímajíc poslední oddělení a mrzuté opakování rýmů, pěkný, bohatý jest; spisovatel Máje musí ale přisvědčiti k pravdě té, že kabát za člověka míti v obor chatry náleží. Chtěl-li nám Mácha v druhém svazku svých spisů podati opět druhé vydání svých snů, svého psaní, může býti ubezpečen, že mocně ho probouzeti budeme; spali jsme dvě stě let, on nesmí nás dutým hlasem své zbortěné harfy do nového snění konejšiti. Bylo by k přání, aby se tak otrocky nevázal právě k tak nejšpatnější stránce anglického barda. To měli jsme za potřebné podotknouti o jeho básni; neměli by se tím srovnávati, máme naději, že uzná aspoň tu nejsvětější povinnost, že každý má beze všeho obalu druha svého pozorným učiniti na směr jeho jednání, na vezdejší pouť života."

Toť jest ta rozkřičená Tomíčková kritika, kteráž důkazem, jak se u nás rozumělo pokroku duchovnímu a svobodnému individuálnímu vyvinování. Dobře má Tomíček, dvě stě let jsme spali a bylo třeba, abychom se netoliko probudili k životu, anobrž abychom si vědomi byli svého cíle, národního svého povolání. Avšak nebylo na tom dosti, že vláda censurou a organy policejními vyvíjení národního života a literatury byla udušovala, záhy vyvinula se u nás strana, kteráž u věštčí moudrosti své národu vykázala cesty, kterými se má brátí,

chce-li dojíti spasení! Tato strana, kteráž na soudnou stolici v středu národu sobě byla zasedla, stala se naším policejním organem, ovšem národním, a považovala jen to za pokrok, za kalé a moudré, národu za užitečné, co její neomylná hlava uznávala. Kdybychom valným počtem duchů neodvislých, národu upřímně sloužících, ve svobodné vlasti jedině hrob svůj hledajících, se byli honositi mohli, byla by tato strana za nedlouho v prach hyla svržena a nebyla by vešken svěžejší a volnější život jak v národě tak v literatuře potlačovala. Bohužel! velmi sporadicky jevili se tito duchové, a jakmile který se zjevil, již blesky žhavými poválen v prach a zničen. Tak vidíte v celém našem národním, literárním a politickém životě. Máchu, jenž co pravý genius nové jal se raziti cesty k volnosti, chtěli mocně probouzeti, kdežto sami málomocni se plazili; oni hodlali Máchovi nový vdechnouti život, prázdni jsouce života jako ta škvára, vyhozená ze sopky vymřelé. Jim zdálo se býti nejsvětější povinností, že každý z nich beze všeho obalu druha svého pozorným činiti má na směr jeho jednání, na vezdejší pouť života — a uvázavše se v tu nejsvětější povinnost, zabijeli jsou na duchu a na těle, Avšak navzdor takovému mudrlantství zrodilo se pokolení nové, volné, kteréž vládu nepřátel vlasti a pokroku dovede zaplašit, a to pokolení — div divoucí! — vás nyní staví na pranýř, volajíc: Mácha jest

genius, Mácha s tím kaceřovaným Májem v ruce skví se mezi prvními hvězdami českého básnictví. A Mácha by se byl skvěl po boku geniů evropejských, kdyby smrt veškeu geniální plod v duši jeho nebyla zachvátila.

Čtvrt. věku uplynulo po vyjití „Máje“ — a teprv po čtvrt věku vydány jsou nákladem Kobrovým sebrané spisy Máchovy.

Mácha vystudovav práva odebral se r. 1838 do Litoměřic co amanuensis a spolu co praktikant, a za nedlouho zde zemřel. Tři neděle před smrti byl Mácha na Radobylu a básnil. Pohroužen v krásných snech hledí k Litoměřicům, a hle! nesmírný oheň vypukl. Mácha vida že hoří, celý unavený za tři čtvrti hodiny přiběhl. U ohně se dával vodou polívat a po ohni pozdě večer přišel domů celý mokrý a v studeném pokoji se položil spát. Dne 1. listopadu se přiznal, že nějaký neduh cítí na sobě — a již dne 5. listopadu 1836 zhynul.

Mácha pochován jest na hřbitově Litoměřickém. Hřbitov Litoměřický podobá se více květnaté zahradě, než stánku nemilosrdné smrti. Avšak marně se probíráš hustým stromořadím v rosnaté vysoké trávě, marně obcházíš každý náhrobek — marně hledáš hrob Máchův v přátelském spojení hrobův v Pánu zesnulých Litoměřičanů. Tam kde holá půda, kde hroby přestávají, kde pusto a smutno již, kde není haluze, na níž by ptáček v podvečer

zhynulému básníku píseň májovou zazpíval — — tam u zdi — prostřed na půlnoční straně — činí náhrobek Máchův se zlatými písmeny:

„Dalekát cesta má!
Marné volání!!“

A když noc plášť svůj rozestře kolkolem — tuť luna houpá se nad Labem a bledým svitem svým líbá hrob našeho genia. I připomeň tu sobě slavný den dušiček, když mladí přátelé Máchovi hrob jeho zdobí květinami a kolkolem hrobu množství světýlek v tiché září harmonii. A každé toto světýlko jest nový, neznámý, věrný přítel netoliko geniálního Máchy, anobrž vlasti naši svobodné. Nechť miliony světýlek září kolem hrobu Máchova, by vlasti vzešel krásný den . . .

Kdož zevrubnější biografii Máchovu by čísti chtěl, tohož odkazujeme na úvod povahopisný od Karla Sabiny. Básník nejlépe porozuměl básníku. Sabina, jenž nikdy nezapřel povahu svou, nikdy neustal sloužiti národu a vždy hájil právo a čest jednotlivce a národa, zvolal i tenkráte: „Doufáme, že obecenstvo československé uzná, že nám záleží na zachování dobrého jmena důmyslníků našich, neboť věc naše pokročiti může jen tehdy, když nadané hlavy se jí ujmou; a celá hejna utrhačů a slabých

duchů, kdyby stokráte na prsa se bili, pokřikujíce: „My jsme sloupy vlasti —“ nedosadí nám jednoho genia; neboť v literatuře platí toliko duch, snažení, mocnost důmyslu, a seč každý je, poznáme jen po jeho plodech.“

Božena Němcová.

Narodila se 5. února 1820 † dne 21. ledna 1862.

Ženy české, matky české!
Jediná nám budiž slast,
Vychovati naše děti
Pro tu slavnou, drahou vlast.

Také muž! — Některé maliciosní dušičky divily se v novinách českých tomu, že jsme do šiku „našich mužů“ vřadili i naši Boženu, naivně tázajíce se nás, zdaliž ona také muž. Ve frakách, toť pravda, nikdy nechodila, aniž zapírala kdysi ve společenském životě svého pohlaví, avšak co do ducha ouplně nad pohlaví své vyniká. Duch její, neznaje pohlavního rozdílu, tak jako duch Staëlky aneb George Sandové, směle pohrouží se beze veškeré legitimace v hlubiny lidské společnosti, zpytuje ty nejtajnější záhyby srdce lidskéko, a nač třeba mnohý muž se

nebyl odvážil, tu hravě vniká duch její a v čele mužů jme se bojovati za ty nejsvětější zájmy lidstva. Božena Němcová neagitovala sice spisy svými proti kterému carovi, jako Stašlka proti Napoleonovi, aniž psala proklamace politické k lidu, jako Sandová za doby únorové revoluce r. 1848, avšak cosi podobného psala přece — totiž svou selskou politiku roku 1848. Ostatně, kdyby i více nebylo důkazů o tom, jakou smělostí duch její často v rozličných oborech se rozvinoval, mohli jsme sobě první toliko její báseň „Ženám českým" přečísti a aniž bychom takové testimonium paupertatis sami sobě na čelo psáti museli, byli bychom se přesvědčili, žeť neovládají srdce Boženy pouhé ukolébavky, anobrž že duch mužný se blíží a za svobodu vlasti že chce bojovati nikoliv jehlicí, nýbrž mečem. Literární historie vykazují duchu jednomu každému a nikoliv pohlaví místo, které kdo sobě zasloužil svou činností, a tuť netřeba rozhorliti se, pakli která žena duchem svým nad muže vyniká aneb jim po bok se staví. Francouzové nikdy se neopovážili vyhostiti Sandovu ze společnosti perem vládnoucích mužů, podivno, kdyby u nás zvláštní klasifikace duchů měla panovati.

Božena Němcová zaujímá nyní co spisovatelka velmi čestné místo v literatuře české, avšak poznejme, jakými cestami duch její oné mužné dokonalosti byl nabyl, kteráž se zračí ve spisech jejích.

Božena Němcová, rozená Barbora Pankelová, spatřila ve Vídni dne 5. února 1820 světla božího, jest vychována však již od r. 1821 v Ratibořicích v Náchodsku, kamž rodiče její se přestěhovali.

Matka byla Češka, otec Němec, muž rozšafný, poctivý a pro zvláštní ctnosti jeho vůbec od lidu milovaný. Lid český miloval nad míru. Od něho má Božena naše ducha poetického, po matce přítulnost a útlocitnost ženskou; jako otec milovala Božena přírodu z celé duše své. Roku 1848 zemřel otec Boženin v Zaháni ve Slezsku. Leže již na úmrtním loži, kázal otevříti okno, „aby se ještě jednou na to boží slunko podíval," načež za nedlouho ducha vypustil. Jelikož co štolba ve službě šlechtičny Náchodské, trvaje vždy na cestách s vrchností svou, málo kdy doma se zdržoval, bylo vychování Boženy, kteráž mimotně řečeno, ze čtrnácte dítek byla nejstarší, zúplna matce uloženo. Ačkoli co pravý otec veškeré své dítky srdečně byl miloval a všem vzorným byl obrazem pravé pobožnosti křesťanské, byla Božena přece jediným jeho miláčkem; ji učil a povzbuzoval, a bolestné bylo jemu s ní se rozloučiti na věky I požehnalť ji a rád ubíral se na věčnost, vida dítě své státi při národu někdy slavném, jejž byla obohatila již mnohým spisem, kterémuž otec sice nerozuměl, než předvídal přece skvělou budoucnost dcery své! —

Nabyvši již doma prvního vzdělání svého, odebrala se sedmiletá do školy na Skalici, později do Chvalkovic, ubytovavši se u tamějšího zámeckého správce, kterýž byl muž vzdělaný a velmi se přičinil o duchovní vzdělání svěřence svého. I byl v Chvalkovicích dobrý učitel, jenž na mládež všemožně působil, an tamnější kaplan nejen že ho snažně podporoval, anobrž i dorostlé žáky a žákyně učil veršovati a písně skládati. Žeť takové símě v kyprou půdu vseté záhy vypučeti muselo, lehko uznati. Božena psala verše nad verše, avšak všude prozírá lehká a veselá mysl. A jak blahodárně čilý život školský na ni byl působil, tak prospívala zase návodem Chvalkovického pana správce, který Boženu s literaturou německou byl seznámil. Co vůbec stáří jejímu se vidělo příslušné aneb i nepříslušné, než srozumitelné, snešeno v pustou klenbu zámeckého pokojíka, kdež v osamělosti své do noci se těšívala s autory cizokrajnými. V sobotu na večer putovala vždy do Ratibořic, kdež ji matka a milená babička jsou čekaly. Avšak jak dlouhý se jí viděl ten den sváteční v domě otcovském, neboť s celou duší svou lnula k Chvalkovicům. — Božena byla nyní třináct let stará, i byla děvče jako krev a mléko. Budiž toho příčinou mysl nábožná, oblíbené samotářství na zámku Chvalkovickém čili pohroužení-se v oné tajemné hlubiny lidských vědomostí, — Božena byla naplněna touhou

po životě klášterním, odhodlána jsouc ztráviti mladý věk svůj v klášteře a nabyti takto oné duchovní volnosti, kteráž se jí byla zjevila v obrazivé mysli její.

Leč vybrána při zpovědi z této čarovné říše klamných snů, záhy poznala pravdu u veškeré nahotě a jediným dotknutím-se země míjeli snové, sesul se vlastními city kojený ideál mladice. Eva podávala jednou jablko Adamovi, Adam podával nyní Evě merunku — než Eva utekla! — Opomenouce téhož výjevu ze života duchovníka, poslyšme, jak sama přátelskému kruhu r. 1854—1855 život ve Chvalkovicích v několika náhodou zachovaných listech byla líčila. Z toho poznati lze její vnímavou, básnickou duši, ano tu milou geniální prostosrdečnost její, kteráž ovládala celou její osobu.

„Vidím je před sebou, ty Chválkovice — vidím ten zámek polo nově převléknutý, polo starý ještě, v němž nechybělo ani temných sklepů a vězení, ani hrůzyplných bájí, tak že jsem strachy mřela, když jsem musila večer z čeledníka, který byl na jednom rohu zámku, do našich pokojů v druhém rohu přes dlouhé chodby, osvícené podlouhlými špičatými okny, skrze než když měsíc svítil, ještě více jsem se bála, poněvadž se ve temných koutech fantastické stíny dělaly. Pomyslete si k tomu, že jsem třebas před chvílí, než jsem z čeledníka šla, byla slyšela, že chodívá některé doby v těch chodbách bílá paní,

aneb zase že jeden z rodu Dobřenských zavražděn tam straší; že si nosí hlavu pod páždí a v bílém rubáši od sálu po chodbě ke kapli chodívá, tedy zrovna okolo mého pokoje, — pomyslete si to, k tomu mojí babičkou již doma rozčilenou fantasii pro takovou romantiku a nebudete se divit, že jsem první čas, jak svíčku rozsvítili, se bála vyjít ze dveří, aby mne cosi za pačesy nechytlo. — A ten můj pokoj! já se v něm všecka ztratila. Hrozně vysoký, temný, vysoká okna s dubovými okenicemi, dvéře též takové a u každých dveří těžká železná závora, kterou jsem si na noc dvéře (po slovensku řečeno) zapřela. Ale člověk zvykne všemu — i já brzy uvykla, zdomácněla jsem v starém zámku a ráda jsem se považovala za burgfrajli, o nichž jsem čítala. Na zámecké věži měl čáp hnízdo a to prý již ode dávných časů. Také se tam zachovala známá pověst, že skrze toho domácího čápa přišel jeden z Dobřenských k osvobození z tureckého zajetí. Zámek stojí na skalnaté vyšině, pod ním je rybník obrostlý rákosím — za rybníkem návrší a na něm kostel, fara, škola a několik roztroušených stavení, ostatní leží v dolině. — Od zámku vedly v skále vytesané schody dolů k rybníku, pak se šlo přes hráz nahoru na stráň a hned jsem byla ve škole. Společnost, v jaké jsem žila doma, znáte poněkud z babičky — do jaké jsem přišla, musím Vám popsat.“

„Pán, u něhož jsem byla — dobrý to přítel mého otce — byl obročním u vévodkyně, rodem Prus ze Zaháni, muž prostředních let, nejvzdělanější ze všech úřadníků, ba v celem okolí. Měl krásnou bibliotéku a to ne pro parádu. Shakespeare, Goethe byli jeho miláčkové! Nejen klassiky, on i moderní spisovatele znal, četl francouzsky i anglicky, všecky lepší journaly si držel a mimo to byl velký milovník zahradnictví. Ačkoli Čechům přál, přece byl smýšlením zcela Němec. Byl dobrý, joviální muž, obdivovatel krásy, milovník dobrého jídla a pití, hostinný, zkrátka milý člověk, a byl by jím vždy býval a mohl mnoho působit, kdyby domácí poměry ho byly netížily. Paní o mnoho let starší než on — někdy komornou u kněžny, jak jsem pozorovala, byla vinna, že se on z kancelářského hned stal obročním — musela bývat krásná, modré oči měla jako nebe a černé vlasy; ale to byla jediná krása, co jí zůstala. Nebyla také hloupá a dobrého srdce, ale což to bylo všecko platno, oni se k sobě nehodili a jeden druhého trápili, jak to už někdy bývá. Již je dělilo to, že ona katolička byla velmi bigotní a on protestant, kněžím nepřející. Ona nedala na aristokracii ničeho dopustit: zpomínky na dobu, když ještě komornou byla, ji činily blaženou, a on ji za to tepal nejtrpčí ironií. On by byl každý den hosty zval a ona jen někdy štědrá bývala. K tomu chutnala jemu česká kuchyň a ona

vařila nám podle jakési rakouské kuchařské knihy, že jsem ani já mnohdy jíst nemohla, kdežto přece můj žaludek tenkráte všecko ztrávil. Když viděla, že on nejí, tu se jí oči zalily a říkávala: „Aber August, es ist ja gut, iss nur.“ „Ich glaub's, liebe Netti, habe aber keinen Appetit“ — říkal on a ušklíbl se. Pak vstal, vypil sklenici vína, vzal hůl a šel na pole — to bylo vždy znamením, že ho něco hněte. A to bývalo často, pak častěji a častěji, až nebylo dne, kde by nebýval večer ochmelen. A to muselo bývat pro ni něco hrozného, neboť když měl v hlavě, zřejmě povídal, co se v duši jeho děje, a nejtrpčí satyrou ji pronásledoval. Kolikráte natrefila jsem ji v pokoji na kolenou klečet, ruce pozdvižené ke krucifixu a hořce plakat. Tu mi bývalo jí líto a jindy zase jeho. On by byl rád užíval rozkoše, a ona byla skoro celý rok nemocná; celý rok ve flanelu zahalená! Večer když léhala, to se ustrojila, jako když by forman do Amsterdamu jel. Kalhoty flanelovy, sukni, lajblík a punčochy; na to si vzala teplý korset, bílý a velký šátek zavázala okolo krku. Na hlavu vzala černý prošívaný čepec a přes něj bílý kominíček . . . . Hrozně vyhlížela . . . Měli postele vedle sebe — ale on vždy pozdě do noci četl, ani si jí nevšimnul a ráno když se probudil, četl zase — a to věděl každý, že by zle bylo naň promluvit, když čte. Ale ona byla přece hrozně žárlivá a tou žárlivostí ho také

někdy mučila. Měli tři děti . . . a to nejvíce ho trápilo, že ty děti nejsou tak chytré, jak by on si byl přál . . . Za to ale já mu přišla každou chvíli o něco, tu o knihu, tu o nějaké vysvětlení a on měl z toho největší radost. Sám mi vybíral knihy; když jsem knihy přečtla, musela jsem mu povídat, co jsem četla; vykládal mi, co jsem nerozuměla; mně k vůli stál globus vždy pohotově, abych se v geografii cvičit mohla; musívala jsem večer předčítat — zkrátka já se stala jeho miláčkem — a hned jsem vzbudila žárlivost paní co matky. Později to bylo hůř . . . Já čítala do noci: Tisíc a jednu noc, Claurenovy povídky, Van der Velde, to byla lektura, kterou jsem polýkala, a co mi pán nedal, to jsem tajně z bibliotéky si vzala . . . Ale Clauren se mi zhnusil, zamilovala jsem si Tromlitze, Schillerovy dramy, a začala jsem vypisovat básně. — V hlavě se mi pletly děje skutečného a báječného světa; chodíc jsem mnohdy snívala, když mne kniha mocně dojala, a nedělala jsem si pranic z toho, když jsem byla vylána od učitelky pro roztržitost. Já měla jiné věci v hlavě než počítání ok a křížků. Ostatně se musím vyznat, ačkoliv jsem tak mladinká dospělá již byla, že smyslnost ve mně vzbuzená nebyla. Byla jakási touha v prsou mých, pro niž jsem ani jmena ani předmětu neměla a jíž jsem si ani patrně vědoma nebyla.

Byli ještě nahoře v zámku dva mužští, starší písař a praktikant: mladý hoch, pánův příbuzný též ze Zaháně, který byl jen na několik let v Čechách. Jeho otec byl president, spisovatel, on sám jmenoval se Leopold Weisflog. Tenkráte bylo mu as sedmnáct let, když jsem přišla do zámku. Byl to pěkný blondin, silného těla, ale v tváři žádný výraz: byl to ještě mladý, neokřesaný hoch, dobrý, ale hloupý. Byli jsme spolu dobří přátelé, avšak když se pravilo, že je do mne zamilován, tu jsem se rozmrzela a bylo po kamarádství.

Zcela jinak to bylo s tím starším písařem. Nebyl to již mladý člověk, mohl míti as 36 let. Snědý byl, nevelký, ale hezky urostlý. Tvář jeho měla cosi ďábelského a přece nebyla nepříjemná. Velmi vysoké čelo měl, málo vlasů, ale lesklé, tmavokaštanové; krásný vous, plná ústa, pěkné zuby, krátký ale foremný nos. Oko ale — to bylo démonické: veliké, šedozelené s černým obrvím. Uměl snivě hledět, líbě, že všechny děvčata do něho se pobláznily, ale když upřel na někoho zrak a neodvrátil ho, co on rád dělával, snad z pouhé koketerie, tu bylo člověku jako ptáčeti pod mocí kočičího zraku. — Byl to podivný člověk. Někdy největší prostopášník, zhejralec a jindy zase nejpořádnější. — Tu se vysmál celému světu, žádný cit mu nebyl svatý a přece jsem byla svědkyní, že měl něžný, velmi něžný cit. Zdál se chladným a

byl nejvášnivější člověk. Chytrý byl, prohnaný ve všech komediích lidské společnosti, nemluvil mnoho, ale vždy dobře. Mezi veselými lidmi byl rád, ale nikdy nebyl vesel. Ačkoliv vášnivě tančil, přece i při tanci nezdál se rozháranějším, jen že byl bledší než kdy jindy a oči že mu svítily, až byl strach. Byl vždy jednoduše ale čistě přistrojen a velice miloval bělounké a tenounké prádlo.

Před ženskými neměl pražádný respekt. Nikdy jsem ho neviděla které políbit ruku nebo kompliment udělat, ačkoliv ho všecky chtěly. Naši paní ale měl dokonce za nic, ta byla terč pro jeho vtipy. On vládl skoro domem. Pán ho měl rád, paní se ho bála a my všickni. Já alespoň se třásla před ním; když na mne zrak obrátil, když jsem se podívala na jeho chlupatou ruku, mráz mne pošel — a přece jsem se hněvat na něho nemohla. — A já byla jediná, kterou miloval; já ho viděla plakat, ovšem to bylo později . . . Tenkráte jen ctil moji mladost a mohu říci, že byť i sám byl mnohdy hanebně mluvil, jak mi naše panička říkala, přede mnou každého okřikl, kdo by jaké dvojsmyslné slovo byl promluvil. Také mne mnohdy vyhuboval, když jsem si roztrhla šaty při lezení po skalách aneb když jsem vyjela na oslu a osel mne shodil do bláta, tu se mi nejvíce vysmál. Ale já od něho raději trpěla, jen když se na mne tak významně nedíval. To mi byl strach! — Zatím dost. Tolik psaní o několika

osobách! Než právě ty osoby patří k mému mládí a snad jich budu někdy potřebovati i k některé práci; to je pouze jich kostra. Napsala jsem toho tolik, než odpusťte! — U žen je srdce jako z vosku, každý obraz se lehko do něho vtiskne. Avšak což je to platné, všecko se mi to zdá bledé, plané, chladné, když to napíšu, a mně samé zdá se, jakoby v žilách mých tekl led. Až bych nad sebou plakala — když se pozoruji, a přece ve mně hoří plamen nejprudších vášní. Mnohdy hrůzou přemožena rozprostírám rámě, bych celý svět k prsoum přitiskla — mnohdy zatoužím po muži, který by mne tak miloval, jako já bych milovala jeho — ale co to povídám — je pozdě na takové ideály: Geh ins Kloster, mein Kind . . . oder lass dich rasiren . . . . Dobrou noc! dí Hamlet . . . Dobrou noc!!“ —

Z Chvalkovic odebrala se Božena do Ratibořic, kdež v kruhu rodinném žila až do provdání svého. I zde měla přístup k bibliotéce panské. Majíc toliko selské děvče za společnici, hledala v osamělosti své jedinou útěchu v knihách a knihy tvořily veškeren jí posud známý svět.

Roku 1837 provdala se Božena z vůle otcovy do Kostelce za Jozefa Němce, vlastence a komissaře při finanční stráži. Ze vsi na ves, jaký to rozdíl v životě? — Za nedlouho přestěhovalo se mladé manželstvo do Polny, kdež Božena hlavně v osobě tamnějšího kaplana literární nalezla podpory. Co

dosud jak poupě nedotknuté dechem májovým v srdci dřímalo, probuzeno jest zde k životu, a cit po cizích nivách dosud těkající ustanovil se na krásné vlastenecké myšlénce, kteráž vyjevuje nám mužného ducha Boženy. I pěje v první básni své:

Nejen muž buď hrdý na to,
Že dá všecko pro svou vlast;
Vzhůru, ženy! my též chceme
Na oltář svou obět klást!

V Polně čtla Božena spisy Tylovy, ohnivého to vypravovatele netoliko dějů národních, nobrž i přísného karatele národní nevšímavosti a velkého buditele národu českého.

Plamenná jeho slova rozpálila duši naší Boženy. Ranní mlha halivší kraje domácí, zmizela velemocným pramenem vycházejícího slunce, poznala jest vlast svou a od té doby milovala jest tu posvátnou zem českou, krví slavných reků zbrocenou!

Roku 1840 navštívila hlavní město české, matičku Prahu ponejprv, kamž i konečně se svým manželem r. 1841 se přestěhovala. I poznala tu vlastence, jinochy a muže pro vlast zahořevší, již se jali společně národ z mrákot probouzeti a všemožně ho vzdělávati, jako: Pichl, Rieger, Erben, Vilani, Klácel atd., a záhy byltě dům Boženy středištěm všech skoro na té roli dědičné pracujících duchů. Mladinká krásná ženuška byla takořka mo-

dlou srdcí básnicky naladěných; vše se jí kořilo, vše se jí obětovalo, zraky všech povznášely se k hvězdě tak jasně zářící, vše velebilo duchaplnou paní, jež velké myšlénky o zdar vlasti v srdci svém chovala a v kruhu přátelském konečně vlasti se byla zasvětila.

Ráda rozpomínala se na tuto dobu probuzení svého, a když neštěstí a zármutek poslézе na ni v životě doléhaly mocí neuprosnou, tuť se těšívala těmi obrázky z mládí svého, když mysl její ještě bývala volná, srdce její veselé, když celý svět jí byl přítelem.

O těchto dobách blažených psala listy velmi bolestné, skoro zoufalé, neboť viděla a cítila, jak se vždy od roku k roku půda pod nohama jejíma bořila, tak že jí nelze bylo dostáti úkolu veškerému a celou bibliotéku podati svému národu, kterouž v duši své byla chovala

„Duše moje," píše Božena r. 1854, „mnohdy jako jezero, lehký větřík je rozvlní a není možné, by se rozčeřené vlny uhladily. Myšlénka honí myšlénku jako obláčky při bouři, jedna chmurnější než druhá, až se celá obloha zahalí těžkými mraky — z kterých se nelije, ani hrom nebije, v kterých jen hučí a blýská se, — s kterými búrný vítr zahrává, aniž by je rozehnal — a nebe vyčistil.... četla jsem jednou báseň, která se mi velice zalíbila, poslyšte:

Am See!

Dumpf rauscht der See, die Nebel zieh'n,
Wie Geister an den Felsen hin;
Es wiegt der Sonne lezter Schein
Mit blut'gem Kuss die Wellen ein.

Am Felsenhang die Weide steht,
Das grüne Haar von Wind verweht,
So lange einsam steht sie dort,
Der Strom nimmt ihre Blüthen fort.

Du meiner Seele treues Bild;
Du graue Weide sturmdurchwühlt,
Was auch dein Inn'res glühend spricht,
Die kalte Welt versteht es nicht.

O kehr' zurück, du alte Zeit,
Du Mainacht der Vergangenheit!
O kehr' zurück, o kehr' zurück —
Bring meine Todten und mein Glück! —

Nevím, od koho je. — Není-li pravda, tak vzdychne často každý z nás — ale co tam, to tam; co je platno, kdyby kdo nám nyní i mladost navrátil, když by nám nemohl s sebou dát tu blaženou mysl. Když projdu leta svého živobytí od desátého roku až do nynějška, divím se sama sobě,

a myslím, to není možná — to nejsi ty! — kdybyste mne byli znali, když mi bylo dvanácte, třináct let... na tu dobu já nejraději zpomínám. Tělo moje rozvité již, přece ale ještě polo panna, polo děcko, nebylo plné, okrouhlé, ještě jsem se nestyděla vylezt před chlapci na strom, aneb když jsem šla ze školy, vyzdvihnout sukně nad kolena a brodit se vodou, ani mi nepřekáželo sednout obkročmo na koně a projíždět se po louce. — To byla doba, kde mne ještě těšívaly nové střevíce, šaty a pentle, že jsem se neděle dočkat nemohla, kde mi dovoleno bylo, vzít jich do kostela. Ještě mi nebylo hanba, když mi matka před lidmi dala herdu do zad, že jsem spálila jíšku, aniž jsem si z toho co dělala, když mi otec před chlapci studenty řekl: Aber stell dich doch grad, steh nicht so verbogen und zieh nicht immer die Nase hinauf, dumme Gredl! — to byla jeho oblíbená nadávka. — Tenkráte ještě, když se mužští zastavili, říkouce: Saſiente, to je hezká holka! — mně ta slova nezůstala v hlavě. — Smát se, tancovat, ať to již bylo na mlatě, v ratejně nebo na louce, vše jedno, jen když jsem tancovala. — Veselá jsem byla, skotačivá, na stromy, na koně, s chlapci se prát, honit — to byla moje radost. Ale byla jsem svéhlavá, nerada jsem povolila. Matka přísná, k nám dětem málomluvná — vždy mi všecko zhurta poroučela a za vše hned trestala a za trest jsem jí měla vždy

odprosit a poděkovat. To bylo mi něco hrozného a nikdy jsem to neudělala, kdyby mne byla utloukla. Mnohdy mne cit k tomu pudil, ale noha se z místa nehnula a ústa se neotevřely. Otec mohl se mnou svést co chtěl; on mně znal a vždy vlídně mluvil na nás a já bych byla proň do ohně skočila, když se na mne krásným svým modrým okem podíval a řekl: Jdi, Běto má, učiň tak a tak! — Ani trest od něho mne tak nebolel — já ho ale také zasloužila, mimo jednou — pro tu hubičku! — Tenkráte jsem se také ještě modlívala vroucně! — Jakoby přede mnou byla ta sednice, v níž množství obrazů a obrázků. — A ten jeden obraz Kristus a Samaritánka — ten se mi velice líbil — ani jsem oči od něho neodvrátila při modlitbě, a tak dlouho naň jsem hleděla, až to nebyl pouhý obraz! — Před mým zrakem stál s tělem: k němu jsem se modlila, jeho prosila za vše, cokoliv jsem kdy potřebovala. Otec mne chválil, že jsem pobožná, dával mne za příklad ostatním, kteří při modlení večer obyčejně dřímali a ve dne zývali a jeden druhého štochali. Oni neviděli před sebou živý obraz Krista. — Tenkráte četla jsem nejraději historii Jenovefy, tenkráte zdálo se mi toliko o zaklených princeznách, o činech pravdě nepodobných, a nejmilejší fantasie moje byla — jíti do kláštera, a to jen proto, že jsem slýchala, že se jeptišky mnohému učí jako studenti, a to byla by moje radost bývala.

Tu dobu, nebylo mi ještě zcela třináct let, přišla jsem do Chválkovic, městyse to as hodinu cesty od domova, k správcům do stravy, k učitelce do šití a k učitelovi, abych se učila fortepianu a němčině. V jakém okolí, mezi jakými lidmi jsem žila do té doby, to z většího dílu poznat můžete v „Babičce“ — mimo několika ještě osob. — V Chválkovicích přišla jsem do jiného spolku, — tam začaly romány první, naivní, které mi všecky v mysli zůstaly, ale ani jediný v srdci. — Avšak já se pustila do rozprávky, jako bych údem byla učené společnosti a uloženo mi psáti svůj životopis, nespomenouc, že takými dětinskými zpomínkami Vás nudím. Odpusťte, ale je to tak u mně, že mne zpomínka na můj mladý věk, ačkoliv byly děje velmi nepatrné, vždy mile dojme a že ráda o něm povídám. Až umru, můžete pak můj životopis napsat — po chvilkách Vám všecko povím a napíšu, nač bych cosi zamlčela, ani ty touhy dívčího srdce, ani jak jsem se naučila krásu znát, nic — dokonce nic. Ale najednou to vše nemohu vypsat, znudilo by Vás to, neboť ráda zabíhám do podrobností a těším se dětinskými maličkostmi, které čtenáře níkterak bavit nemohou, a kdyby i přítel byl . . . Když sejdu někdy do Valhaly mého srdce, tu se ráda stavím u obrazů mého dívčího věku — to byla ta nejkrásnější doba — já neztratila svůj ideál; nikoho jsem nemilovala, když jsem se vdá-

vala, já oplakávala jen svoji svobodu — naříkala jsem, že zmařené jsou na věky krásné sny a ideály mého života. — Já hledala ideál svůj, myslela jsem, že v lásce k muži najdu ukojení všech svých tužeb, doplnění sebe . . . Mnohé světlo mi zablesklo na cestě života, já myslila, že je to svit hvězdy, ale byla to jen bludička, která by mne do kalu byla uvedla. Našel bys bratře v té Valhale obrazy růžemi, břečtanem a imortelou věnčené, i perlami ozdobené; i rámce bez obrázku. Někdy byly i za těmi obrazy — já se domnívala ideální — ale musela jsem k svému žalu poznat, že to špatná mazanina! — Barvy zbledly, špinavý papír zůstal — a ten jsem vyhodila . . . Rámec ale zůstal mi pro upamatování, že není vše zlato, co se blyští. — Já pocítila v životě mnoho bolestí, trpkých klamů, byla jsem na kraji zoufalství, — avšak navzdor tomu neztratila jsem důvěru a lásku k lidem! — Někdy ovšem vidím se nešťastnou, zbytečnou na světě, tak že bych s chladnou myslí odešla se světa, ale ony přejdou zase, ty doby — jen že mnohdykráte boje takové urvou kus života s sebou! — Píšete mi, že mohu míti rozkoš, pracovati pro své děti — nuž, to máte pravdu. Já miluji své děti a ráda pro ně pracuju a budu pracovat, dokud budu s to. Avšak kdyby těch nebylo, — byloby vše jináče! — Co mi ale píšete, že mohu být vším právem hrda na to, že mne národ

ctí a že mají lidé úctu přede mnou — věru, tomu jste sám nevěřil, když jste to psal — a já se tomu také jen usmívám . . . Poctivé srdce, upřímné snažení stát se vždy dokonalejší, prospět národu seč síly moje jsou — to jest to jediné, co mne nad obyčejné ženské staví, které pro nic nežijou na světě.“

Na besedě r. 1842, odbývané na Žofíně, seznámila se Božena s muži v literatuře české chvalně známými, s Doktorem Čejkou a Václavem Nebeským, již se stali přáteli a rádci mladé vlastenky. Jich podnětem vyšla ve Květech r. 1843 první rázná báseň „Ženám českým,“ kdežto ponejprv a pak navždy při podpisu jména Boženy byla užívala, načež vytištěny jsou básně: „Moje vlast,“ „Znamení,“ „Zasnoubení“ ve Včele r. 1844; „Touha,“ „Hvězda má“ a jiných více menších poezií v řeči vázané a nevázané. Současně uvázala se Božena u spisování národních báchorek a pověstí, upozorňujíc tím způsobem na poklady dosud nevyvážené, složené v lidu československém. V Němcích sbírali a vydali bratří Grimmové a Musaeus národní báchorky a pověsti, avšak každý ze sběratelů bral se jiným směrem. Grimmové hleděli více k tomu, vytříbiti ze sebrané látky původní formu pověstí co možná nejpřesnější, Musaeus obracel zase látku jak se mu líbilo a rozpřádal a přikrášloval ji jak obraznost a vynalezavost stačila. Božena přidržela se prostřední cesty; při-

neslať k báchorkám básnický smysl a přidala jim ho někdy, kde se jim ho nedostávalo, a tím spůsobem bylyť báchorky Němcové v každé chýši velmi vítanými a příjemnými. Když roku 1845 báchorky Němcové tiskem byly vyšly, nehrubě všímala si jich kritika česká, aniž kdo uměl jich významnost uvážiti v literatuře prostonárodní, a teprv důsledným postupováním Němcové v oboru sobě vybraném vždy vyšší nabývaly ceny. V báchorkách osvědčila Němcová nevšední dar vypravování, živost citu a fantasie, mysl básnických krás, jímavou plynnost slohu, rozumějící dobře krátkosti, kde na místě jest: o vynalezavosti její, o daru vlástní plodnosti nechtělo se z nich brátí žádné svědectví. Přijala prý, dělo se po rocích, látku svou z národního podání, avšak neutvořila ji; zásluhou její jest prý vkus ve vybírání, v sestavení a v novém líčení toho, co měla před rukoma. Jak se kritika zapýřiti musila, když konečně svou „Babičkou“ co samostatný, tvůrčí duch, kteréhož jí jediný Tyl ve svém posouzení báchorek nebyl popíral, byla vystoupila. O báchorkách Boženy Němcové píše Kajetan Tyl ve Květech r. 1845 takto: „Vážená spisovatelka jmenuje báchorky sice národními, my ale myslíme, že je stejným právem také j e j í m i nazývati můžeme, jelikož v nich krom dějiného apparátu vše ostatní jen z pokladu srdce a ducha jejího podáno — myslíme celý spůsob vypravování. V životě, v národě se ovšem báchorky

takto nevypravují — ale proto přece nemůžeme proti právu poetického pojmutí a utvoření požadovati, aby jeden jako druhý vyprávěl, aby nesměl jeden věc živěji než druhý pojmouti a plamennějším slovem vyslovit. I při vší básnické výmluvnosti a ozdobě dá se krásná pouhá prostota báchorky zachovat. A mimo to myslím, že není národní báchorka historický dokument, na němž by se ani čárka změnit nesměla, kterouž někdy trochu neobratná ruka naškrtne. Z většího dílu bývá pak vypravování, které se po tak řečeném národním tónu tuze ouzkostlivě namáhá, jenom dětinské a — nechutné. Toho všeho nemá se Němcová co strachovat. Ona se chopila jen předmětů z úst národa, a pojavši ho ve svou bytost skrz na skrze, vyvedla z něho takořka nové, ryzí dílo, v ničem původu jeho neublíživši. Tón její je měký, ohebný, podobá se pěkné, umělou rukou vzdělávané květnici — smíme-li báchorku v ústech lidu — přirozenou loukou nazvati; a ačkoli k původnímu materiálu zde onde ze svého pramene přidala, zrostlo to s národní tresti v jediný umělecký celek. Ze všeho prosvitá hluboká pojímavost této nadané spisovatelky a nám nezbývá nic jiného přáti, než aby se záhy na jiné pole pustila, kde by mohl duch její samostatně tvořiti. Tam bychom ji uvítali ještě vřeleji.“

Roku 1845 odebrala se Němcová za svým manželem do Domažlic, odkud ještě v tomto a následujícím roce psala obrazy z okolí Domažlického, líčíc veškerý tamější život společenský, staré zvyky a obyčeje, zachovalé staré kroje národní, jakož i převládající šosáctví, hanobící slavné předky národa českého. I musela věru zvotati se sv. Pavlem: „Protož hněviv jsem byl na pokolení to a řekl jsem: Tito vždy bloudí srdcem a nepoznávají cest svých!“ — aneb: „Z velkého soužení a bolesti srdce psal jsem vám, a mnohými slzami ne abyste zarmouceni byli, ale abyste poznali lásku, kterouž k vám velikou mám!“

I chodila nyní po vesnicích a študovala národ v jeho mravech a spůsobech, než vyháněna byla Němcová od prahu lidu vesnického, rozdrážděného proti ní pomluvami městskými, neboť měl lid ve své zaslepenosti za to, že jej uvádí v posměch u veřejnosti obrazy svými. Ano Domažličtí kalounkáři, chasa to jinak veselá, u veřejném excessu udělali jí kočičinu za to, že se vůbec osmělila, psáti o městě Domažlickém. Taková byla intelligence Domažličanů, žeť ani nelze bylo rozeznati krásu, úkol poučovací a živou pravdu od lži a zlomyslnosti. Což však konečně slávu Domažličanů dovršilo, byl dopis zaslaný redakci časopisu „Včely“ proti tak nazvanému „h a n e b n é m u!“ počínání Boženy Němcové s tím doložením, že když dopis ten bude otištěn,

redaktor v uznání zásluhu o město Domažlice hodným topanem (krocanem) bude obdarován. I viděl se nyní tehdejší redaktor Karel Havlíček nucena veřejně odpověditi Domažličanům, užívaje hesla „Víno není vino, že se lidé opíjí“ — ve své odpovědi, v kteréž Domažličany z bludů jejich ač šetrným způsobem vyvádí, řka: „Nedávno poslán jest nám neslušný dopis z Domažlic proti paní Boženě Němcové, který jsme jen proto nevytiskli, žeby takový spis samému panu dopisovateli k nehrubé cti posloužil. Z celého spisu vidíme jenom zlost, ale slušné nějaké příčiny k zlosti, jakož i důvod proti „Obrazům“ paní Němcové nikde v něm nenacházíme. Obrazy tyto nejen v Praze, anobrž všude jinde s pochvalou přijaty jsou a náhledy v nich pronešené my sami schvalujeme, srovnávajíce se ve všem úplně se smýšlením paní Němcové. Že se v nich někde paní spisovatelka ohledem na národní smýšlení a na vzdělanost českou nechvalně dotýká města Domažlic: nikdo, ani sami dobřesmýšlející Domažličané jí za zlé pokládat nebudou. Bohužel! celý náš národ takového povzbuzení k národnímu smýšlení ještě posud potřebuje, ale nikdo rozumný nebude se pro takové důtky horšiti . . Obrazy paní Němcové,“ dí konečně Havliček, „Domažličanům ne k potupě, nýbrž ke cti slouží. Bylo by věru podivno, aby paní Němcová, které si celé Čechy váží, jen v Domažlicích tupena býti měla.“

Avšak za nedlouho byla ta, kteráž se dříve na lidu dopustila velezrády, miláčkem lidu Domažlického; i dobyla sobě také vážnosti a lásky, že lid selský za ní putoval, kamž se byla přestěhovala. Tyto četné návštěvy vzbudily však veliké podezření, a policejní orgány nemeškaly oznamovati, že Němcová na venkově nebezpečnou národní činí propagandu a lid bouří.

Milou upomínkou z okolí Domažlického budiž nám „Pohorská vesnice," povídka ze života lidu venkovského, vyšlá tiskem r. 1856.

I nastal rok osmačtyrycátý. Všude hlásala se svoboda, a i národu českému, dlouho porobenému dána konstituce. I tu osvědčila se naše Božena co duch mužný, statečný. Dne 7. března 1848 a dne 19. března psala Georges Sandová své politické proklamace k národu francouzskému, rozpalujíc slovy vřelými srdce francouzská, aby hájily svobodu republiky, — a hle! již dne 8. dubna 1848 vystupuje Božena ve „Včele" za redakcí Karla Sabiny co apoštol svobody národní a jme se vykládati lidu ve své „Selské politice," co jest svoboda, co jest to konstituce.

Udělením konstituce byl národ český po 228letém otroctví — opět prohlášen za národ svobodný. Národ český měltě slavit své z mrtvých vstání illumenací. Avšak co byla národu tak dlouho utlačenému svoboda, co konstituce! — Ten kdo

nikdy nebyl uzřel krásu slunce, pochopí-li on onen velký, na nebi se skvoucí div, kterýž sluncem jmenujeme. Tak i lid selský, jehož smýšlení o svobodě nám tak geniálními rysy líčí Němcová, žeť sluší, abychom je poznali. Na papíře udělena jest lidu svoboda; město a ves má illumovat; magistrátní policajt rozhlašuje, žeť každý občan má vystrčit čtyry svíčky za okno, — ale lid nemá peníze, nemá práci. Kdo nerozsvítí, tomu prý se okna roztlučou. „Jak mohu dělat illumenací," dí jeden soused, „mé celé jmění neobnáší více než 9 krejcarů. Kdybych koupil jen krejcarové svíčky, což mi zbyde? Mám býti dnes živ se ženou a třemi dětmi a zítra zase snad dílo nedostanu! Proč pak nedají páni chudým lidem na svíčky peníze? Co my z toho máme, že je svoboda, ta nám nedá chleba ani práci. Ta svoboda je jen pro pány, jak vidíte, kdož pak se stará o chudého, nikdo; tenť ať si hladem umře." An tato pracující třída lidu žaluje, debatuje jiný houf, co nám z té svobody pojde. Jeden má za to, že bude menší akcís, že lid chudý bude zaopatřen, že bude míti práci; jiný mudrlant praví, že bude všecko fraj, akcís že se neplatí, robota že se nemusí dělat a nikdo že není povinen poslouchat. Avšak lidu ta náhlá svoboda nikterak nechce jíti do hlavy. Proč nám nyní po tak dlouhém otroctví dali svobodu? Proč nám dnes, kdežto včera s námi ještě jako se psy nakládali, tak líchotí? Nedůvěra se k tomu těšinskému

jablku vzbuzuje. I vystoupí jeden a praví: „Jen se netěšte, že již něco máme, já to posud nevěřím a věřit nebudu, dokud všecko ujištěno nebude a pan správec neřekne: „teď je konec roboty.“ Povídá se, že bude vojna a tu mají páni strach a slibují nám, abychom byli pokojní: tu to máte . . No uvídíme, až bude ten sněm, co nám Pánbůh dá.“ Tak daguerrotypuje Němcová zdravé smýšlení našeho lidu selského. Avšak hle! tu vystoupí starý sedlák a v triumfu praví k svým sousedům: „Počkejte, již to mám! Jakže? Ano. Poslouchejte, poslouchejte, teď mi napadá, co to bude ta konstituce; to bude teprv asi to, co nám nebožtík císař přisliboval po francouzské vojně.“ — „Ach povídejte, co přislíbil, už jsme to zase zapomněli,“ děli mladší. — „Nu na vlas nevím to již také, ale zrovna to bylo k tomu podobné, a náš nebožtík pan prokurator, hodný to muž, Pánbůh dej mu lehký spánek, ten to také jmenoval konstitucí a povídal: Sedláci! když vám dá císař pán takové zřízení, to budete šťastni a můžete se za něho modlit. My dělali co jsme mohli, syny posílali jsme do patalie, peníze dali jsme císaři, obilí i dobytek. Potom ještě přišel nepřítel, Rus taky táhl tudy a týral nás dost a mnohý hospodář dal poslední volče aneb koně na firšpon a více je neviděl. Mnohý ožebračil docela; tu nebylo divu, že lidé reptali. Doneslo se to pánům k sluchu, že není lid spokojen; ihned přišli komisaři a ti sepisovali všecko,

oč lidé přišli, čím přispěli a povídalo se, že bude nahraženo každému co ztratil. Myslili si sedláci, že přece aspoň něco dostanou, ale tolikráte se psalo, a nedostal žádný ani halíř; a to zřízení zůstalo pouhým slibem. Kdo se zmínil, byl vyplacen, ale ne penězi, rozumíte?“ — „Nu a potom mají páni zlost, když jsme přestali slovům jejich věřiti! Ach, panské sliby jsou samé chyby.“

Avšak vyhlášená svoboda přece na sedláky trochu působila; nechtěli více robotovati a zapřisáhli se, že kdoby na robotu jel, že mu volče zabijou. Nu co dělat? vypravuje Němcová. „Páni úředníci, kteří se tomu všemu jen posmívali, dostali strach, že sedláci si umínili vzdorovat. Sezvali tedy všecky rychtáře a starší obce na ouřad a tam jim četli a vykládali prohlášení konstituce a konečně je pan ouředník laskavě napomenul, aby poslouchali aby pokojně se chovali a bez reptání povinnosti vykonávali. Sedláci neřekli tak ani tak a odešli. I myslili si, ať je byli ouředníci k pokoji napomínali, vlídně se k nim chovali a k robotě je nutili, že se bojí a že to stran té svobody přece jistotná je pravda. To je těšilo a ještě více na koně posadilo. Ano jeden kmotr zpomněl si hned na proroctví slepého mládence, ve kterém také stojí: až bude v Ch... (jmeno vesnice jedné na Šumavě) zrzavý a trochu chromý rychtář, bude s pány zle a ten rychtář bude první, který se

panu direktorovi na vzdor postaví, on první dá mu facku.“ Sedláci, kteří věřejí proroctví jako svatému evanjelium, věřili jistě, že nyní ten čas přišel, o kterém ještě jeden starý prorok jim řekl, že přijde jednou také na pány, že budou utect chtít a již jednou nohou ve voze budou, ale za šos že je lidé vytáhnou a k soudu povedou. Sedláci mají takové proroctví dobře v hlavách zaznamenané a často si je předříkávají: je to malá útěcha v těžkostech. „I počne mezi sedláky nyní debata, mají-li vzdorovat čili slepě poslouchat. Dej si říct, děl jeden druhému, jak vypravuje dále Němcová: „kdybychom přišli na kancelář a mluvili tam, jak nám je u srdce, dal by nás pan delektor zavřít do arestu; kdybychom se neklaněli, ruce nelíbali, milostpane neříkali, neobdrželi bychom ke všemu platu nic. Dost týrání máme a nadávky dostaneme, když se kořímе, jakž teprv kdybychom se jim postavili? —“ „Ta chvála nic nestojí, člověk si při tom může myslit co chce. Nu vidíš, ti páni co ty noviny píšou, taky to dělali jako my; když něco obdržet a dobrou vůli udržet chtěli, museli chválit tedy leckoho, kdo to nezasloužil: nynčko ale může se říci, co na srdci leží, teď se nemusí lži psát.“

„Dobře jste pověděl,“ dí jeden pán z té svobodné Prahy a vlastenec, „ale musíte se také dle toho chovat, nesmíte být potutelní a pokrytci ani

před pány. Nesluší se to pro člověka svobodného a do zlé pověsti přivedlo by vás, kdybyste ještě nyní se kořili a podlízali.“

„Jen kdyby to mohlo být, nebyli bychom od toho, ale však asi i vy jste museli tělo shýbnout, kde jste přeskočit nemohli, a víte, kterak to chodí a proč to děláme. Sprosté selské přísloví: Kdo je živ bez fortele, je živ jako tele. — Proti vrchnosti nevíme co říci: možná že jsou hodní páni, ale my je neznáme, oni neznají nás a nevědí co nám třeba. Kdyby se některý osmělil, šel k němu a řekl, kde co schází, co se děje, kterak to všecko chodí, štouchl by do vosího hnízda. Pan hrabě by se zeptal dříve pana vrchního, ten má větší víru než sedlák a když se vrchní vyplete z brindy, potom si vyleje zlost na sedlákovi. Naší vrchností jsou tu jen ouředníci, od těch závisíme; a pane to dobře víte, jak se s námi podle práva zachází, jaké máme zastání, tedy se nesmí nikdo divit, že se na oko kořímе, ale v srdci naše pány nenávidíme.“

„Dobře jsi pověděl, Adame, a je to skutečná pravda, pane, že pány nemáme v lásce; oni myslí, že je sedlák hloupý, k ničemu jinému na světě dobrý, než za pluhem chodit. Žádný neuzná, že sedlák pracuje pro celou zem; však málokterý měšťan nás návidí, také on myslí, že všecku moudrost snědl, a když má z terminského sukna kabát, že je víc než my a že může po nás hlavou házet.“

„Je bohužel pravda, že je dost měšťanů, kteří se za mnohem vyšší počítají než je sedlák, ale takoví jsou jen nevzdělanci. Každý vzdělaný hodný člověk uzná, co jsme sedláku povinni, každý miluje ho jako svého spoluobčana a bratra. Vidíte, toho důkaz dali Vám nyní ti šlechetní pánové v Praze, jak jste již slyšeli. Oni se o Vás tak spravedlivě a upřímně starají, jako sami o sebe, a nijakž vás neopustí. Vy však nesmíte je také opouštět v dobrém.“ „Duši za ně dáme všickni!“ volali jedním hlasem chlapíci jako skály. „Všickni za jednoho, jeden za všecky“ — budiž naše heslo . .“

„Co se týká národní otázky, nemohou sedláci však nijak pochopit přátelství mezi Čechem a Němcem. „Praví se, že prý nyní v Praze Němec s Čechem na jedné lavici se srovnává. Čech k Čechovi, to je jiná, ale s Němcem, to je divná věc. Nu snad to jsou ti hodní Němci, co v Praze pořád žijou mezi Čechy; ti budou již umět česky rozprávět, to nebudou takoví Němci jako jsou ti naši páni úředníci, ti jsou zatvrzelí, ti se nic nechtí česky naučit; tak trochu, co se s námi promluví na robotě a v kanceláři, a to za nic nestojí, ale psát pranic neumí. Oh, kdybychom my měli české pány zde, byloby to lepší, Čech Čechovi přece jenom více přeje; my bychom raději s nimi

jednali po česku než po německu, ale kterak si pomoci; člověk tomu nerozumí a přece musí všecko přijímat po německu — kontrakty, přípisy, nařízení atd. Máme se dle toho spravovat a nerozumíme tomu. „Nyní si ale můžeme poručit, aby se nám všecko české dávalo, viďte pane?“

„Již dávno a několikráte jsem řekl vám, abyste učinili tak, ale to se bojíte promluvit a tím sami své pány kazíte. Poněvadž myslí, že je vám to jednostejné, máte-li to v té neb neb oné řeči napsané, neučí se žádný česky. Kdybyste všem jen jednou se ozvali a na zákon se odvolali, v němž zřejmě veleno, aby každý ouředník v Čechách obě v zemi panující řeči uměl, aby nebylo ani Čechu ani Němci při jednání ublíženo, kdybyste se na to odvolali, jistě by se báli vám německé přípisy posílat, a když by to nepomohlo, stojí každému svobodno, dále se o to ucházet. Nyní však musíte všickni jednohlasně žádat, aby se s vámi všecko po česku vyjednávalo.“

„I pane, to my budeme hnedle při tom a neupustíme, poněvadž víme, že jsou na naši straně lidé, kteří nás neopustí a nás se zastanou. Ale dříve to byla těžká věc; my tou robotou příliš utýráni jsme a nikdo netroufá se ozvat, aby se na něm nemstili (na příklad při rekrutýrce). Od nejnižšího drába až k panu vrchnímu, před každým musíme se kořit; před jedním smekat, před dru-

hým klekat. A žalovat není nic platno; to máte jednu ruku od dola až nahoru: kterak řekne ten jeden, řekne druhý, třetí až nahoru k císaři. Raději tedy mlčet. Kdyby všickni úředníci takoví Češi byli jako vy, pane, kdyby s námi tak upřímně smýšleli a jednali, my bychom srdce s nimi rozdělili, ani by poručit nemuseli, a stalo by se, ale oni se nezmění, ti zůstanou jak jsou."

I líčí tak Božena jednoduše, avšak geniálně celou povahu českého sedláka, líčí jeho utrpení za doby vlády absolutistické a jme se co pravá demokratka obvazovati krvácející rány lidu českého a účastniti se velké oné práce duchovní, kterouž lid k pravému poznání svobody toliko lze povznésti. Bohužel! bylyť první počátky svobodného vyvinování našeho v jednom roce zase utlačeny. Reakce novými pouty svázala náš lid a obhájce jeho, nestoudně pokřikujíc: „Hle! co máte z té svobody? Velké daně, drahotu, bídu — hle! to máte z té svobody! Nebylo vám lépe, když jste robotovali? když jste nevěděli o svobodě? Páni, vaši dobrodinci se o vás starali, páni za vás pracovoli — a vy jste raději naklonili ucha svého těm svůdcům, již vás sami ničehož nemajíce mámili svobodou." Tak reakce lidu našemu dokazovala, a lid skrze 228 let do temného hrobu nevědomosti svržený nevěděl, žeť svoboda, žeť dobrá konstituce jest základem duchovního a materiálního blahobytu.

Když Alexandr Bach stal se světovládným ministrem, nemeškal rozložiti sítě vlády policejní po všech krajích zemí rakouských. Ministerstvo, místodržitelství, hejmanství, žandarmerie, církev, škola, literatura, obec a každý spolek měl své špehouny placené a neplacené — a tím způsobem se stalo, žeť lid zdemoralisován a člověk konečně i ve své rodině nebyl jist svého slova. Za doby oné všeobecné lethargie, kteráž následovala po revolucí, oněměla Božena. —

Dílem z příčin zdravotních, dílem aby ducha svého posílila, konala cestu r. 1851 do Vídně, kdežto navštívivší Jana Kollára a rodinu prof. Šembery vřele byla vítána, odtud do Uher, do Novohradské stolice. Cestu téhož roku konanou popsala Božena obratným perem svým tehdy v Lumíru. I nastoupila roku 1853 tutéž cestu do Uher za svým manželem, tamo úřadujícím, načež za nedlouho po svém návratu v Praze onemocněla.

Stává v historii všechněch národů veliké množství příkladů, žeť z nerozumu současníků svých právě ty hlavy, jež se státi mají okrasou a slávou člověčenstva, navzdor veškeré robotní práci a šlechetným snahám všelikými starostmi všedního života musí zápasiti; — ano, jak malý počet jest těch apoštolů ducha, jimžto usouzeno bylo, v blahobytu skončiti život svůj a nepoznati nikdy rozhodné oné doby, kteráž oběť vyvolenou vydává srdcím ledovým

u velké ponížení, u posměch a potupu — nepoznati totiž nouzi a bídu!

I v životě naší Boženy Němcové, jakoby na doplnění obrázku těch trpících literárních epigonů našich, zjevuje se taková rozhodná, nešťastná doba bídy a zármutku. Rána, která dostihla muže jejího v Uhrách, zasáhla i ji. — Ubohá upadla v materiální nedostatek. Prosila, žebronila, kdo jí pomohl? I našli se rádcové jako prorokové falešní, jimž ač marně vyhnouti se chtěla Němcová odhodlaností svou, svou mužností.

Zbavená všech prostředků, všech přátel jindy jí se kořících, ji velebících, hledala sobě službu dozorkyně v blázinci. — Obdržela ji. — Křeče však, které u vykonání nesnadných povinností ji při zkoušce přepadly, neschopnou ji činily k přetěžkému a bolestnému zaměstnání v nešťastném tom domě. Než slyšme, co sama dne 27. srpna 1854 o tom píše: „Věřte že bych Vám hned byla psala, ale dostala jsem právě tuze mrzutou zprávu z Uher, že jsem posud celá pitomá starostí nad tím. Slyšte! Daněk z Bystřice přijel do Ďarmot a vybídl muže, aby s ním jel do Bystřice na nějaký čas. Dílem aby přišel mezi přátele, dílem ze spořivosti přijal ten návrh, vzal dovolení a jeli. Z Bystřice ale jel Daněk k sv. Mikuláši podívat se na nějaký dvorec ke koupi a vyzval Němce, aby jel sebou. To bylo nepředložené, že jel; ne-

měli pasy, žandarmové je sebrali a u sv. Mikuláše je zavřeli do chládku. Uvalilo se na ně podezření, že jsou ruští emissárové! Než se vyšetřili, než přišla odpověď z Prešpurku, trvalo to 14 dní; pak je pustili. Zatím se ale následkem toho podezření u obou prohledávalo. Němcovi zotvírali všecko, konfiskovali každý papírek, obrazy, knihy i kalendáře. Nejvíc mne mrzí, že nespálil moje listy, Havlíčkův obraz a duch Národních Novin — byla to lehkomyslnost. V mých listech najdou potvrzení, že jsem Slovanka, že přeju Rusům, že nenávidím Němce — budou číst špatnou o sobě chválu!! — Poněvadž rada udal, že jel Němec na Slovensko „zur Verbreitung panslavistischer Tendenzen“ — byla mu hned alimentace zadržena. Jsou to pěkné zprávy, viďte? — Musím se nyní po nějaké službě ohlížet — kde a kdy jakou najdu, to nevím. Milý příteli, někdy se mně to živobytí tak hnusí, že bych je hned odhodila. Když si ale pomyslím, že je na světě tisíců a tisíců lidí, mnohem, mnohem nešťastnějších, pak se stydím, že jsem tak malomyslná . . . Bývají okamžení, že se člověk zamyslí v minulost, kde se potkává s osobami drahými; zmocňuje se člověka tužba nevyslovná, myšlénky ty moci uskutečnit, vidět osoby ty, promluviti s nimi, požalovat si jim, odprosit, pomilovat jich. I já mívám nábožné chvíle, kde duše moje se ponořuje v nejtajnější skrýš srdce —

v chrám — ve Valhalu mojí, kde skryté světice moje a svatí. Dlouho tam v zapomenutí dlívám, věnčím vždy čerstvým kvítím lásky skráně drahých, slzíc modlívám se u jich obrazů. Taková okamžení jsou mi ač bolná, přece sladká; zanechají mi v srdci vždy touhu i bolest. — To by přece hrozné bylo, kdybychom neměli pro nic paměť, kdybychom nemohli žíti také v minulosti! Nenapadlo Vám to nikdy, jak hrozné by to bylo? — Ale právě mi napadá, že by to nebyla špatná věc, kdyby tak najednou všickni naši dlužníci ztratili paměť — co myslíte? — Alespoň takhle na několik let, až se mi líp povede .... Vy jste mi Vaším popsáním hor laskominky nadělal. Já jsem letos jako vězeň. Ani nepřijdu do zelena a co nevidět bude tu zima, ta smutná zima, kterou nemám ráda. Dnes fučí mrazivý vítr, šedé oblaky prohánějí se jeden přes druhý, kavky lítají krákorajíc od Kateřinské věže až k mým oknům. Nechybí k zimnímu obrazu nic, než sněhový šat. — Jen na týden, na čtrnácte dní někam ven a moci bezstarostně žít, — já bych ráda zase přes zimu trpěla; byloby mi to i k pracování velice třeba, neboť cítím na sobě nejen tělesní, ale i duševní ochablost, slabost. Spaní, kterému jsem se nikdy ráda nepodvolila, podléhám nyní bezvolně .... Málo jsem nyní psala, co jste odešel — — a co jsem psala — skoro samé toliko listy a žádosti .. a mezi námi řečeno,

budeť as papíru škoda, beztoho nic odnikud nedostanu . . . Běhala jsem, starala se a pro nic za nic. Zítra navštívím Hanku . . . Frič u mne byl s přítelem Sojkou a trochu mne z mých trampot vyvedli. Nevěsta z Abydu se mi velmi líbí, krásně to přeložil . . . Velice mne Vaše laskavost těšila, kterou jste mne chtěli dohromady poctít — jestli totiž ještě kdo jiný mimo Vás?! — ale bylo by to v nynějších okolnostech a v postavení, v jakém já nyní jsem, tuze nepraktické a Vašemu almanachu Lada Niola jen škodné, vydat obraz „einer regierungsfeindlichen Person.“ Ostatně obraz u Staňků co je, ač dobře trefená jsem, přece už není obraz mé nynější podoby — jsem o mnoho starší od té doby — a pak ani kroj ani postavení moje, jak v obyčeji mám, se neshoduje, to bylo gusto Staňkovic. Kdyby to jednou mělo být, těšilo by mne to ovšem víc, kdybyste vy mladší to vyvedli, abych mezi vámi byla; do řady těch starých učenců se nehodím. Ale je na to dost času; jestli umřu, máte tu přece můj obraz, zůstanu-li živa, máte tu mne — a tudy není na spěch . . . .“ V celém psaní, nechť mluví o tom a o tom, vane jakási resignace, utajený pláč. „O kýž by již bylo leto! —“ volá Božena, jakoby té zimy se hrozila. „Jak ráda chvílemi blouznim, že mne navštívíte na horách, že prožijem blažených

několik dnů; — a je to marné volání! Ale když není skutečnost, ať blaží sen! Jak často ukojila jsem touhu po moři — ve snu, — jak často se těšívala v rozkošných krajinách — ve snu. Sen mi přivádí drahé osoby, jež nikdy více nespatřím — ve snu bývám někdy celá já — bývám šťastná na chvíli. — Proč pak naříkat, že to jen sen — když mi zůstane toho pocit i celý den; za takový sen já vždy srdečně děkuji . . . Nyní dobrou noc — a spolu dobré jitro. Je hodina s půlnoci! — Teď si lehnu. Pod tou prachovou peřinou se to spí teple a příjemně . . . tu člověk se ukryje před veškerou zlostí osudu a zapomene na ten chladný svět.“

V této nešťastné době, kterouž psaní Boženina dosti líčí, zbavena všech prostředků k živobytí obdržela, jak jsme již pravili, službu dozorkyně v blázinci! — avšak křeče, které u vykonání povinností ji při zkoušce hned přepadly, neschopnou ji činily k přetěžkému zaměstnání v nešťastném tom domě.

Zřídka snáší talent pouhý ledovou rukou osudu mu uloženou bídu a chudobu — život sklíčený těmi nejvšednějšími starostmi; — pouhý talent v takovýchto případech budiž zakrní a zanikne, budiž od věci svaté se odvrátí tam, kdež dno zlaté mu kyne. — Avšak geniální duch nedbá na to, co lid obecný nazývá praktickým aneb šílenstvím, když duch takový sklíčený nouzí volá za pomoc bližního:

duch geniální nad všední, materiální svět se vznese; v přepychu svém houpaje se na těch chmurách všední starosti ponoří se konečně na dno vlastní duše své a zde jakoby v skrytu tajemném hledá útěchu, kochá se u snivé činnosti své . . . Božena Němcová hledala v zármutku svém, v bídě a nouzi všude odstrkována — jedinou útěchu ve zpomínkách na své mládí, a v duchu procházela ty háje a luky, kdež co nevědomé děcko běhávala v snivé rozkoši! připomínala sobě těch prostosrdečných tváří staročeských, z oné doby, kdežto neplatilo ještě přísloví „na jazyku med a v srdci jed!“ — — a z těchto uspomínek, těchto daguerrotypů milých tváří domácích zrodila se v těchto trapných hodinách rozmilá Babička, obrazy to ze života lidu venkovského, plod to mělecký aneb lépe jak sama praví, psaný pro úlevu vlastní skormoucené duše své.

Němci vyhlašují Auerbachovu „Paní professorku“ za perlu pěkné literatury své, avšak Babička naší Boženy netoliko že směle po bok Auerbacha se může postaviti, anobrž jej i zastiňuje tou pravdivostí líčených krás poetických. Babička jest ryzí, a nikoli manirirovaný kus poesie života prostonárodního, jest idealisovanou částí memoirů Němcové. Stařena ta jest takořka poslední pablesk světa staročeského, prostosrdečného, živým kontrastem společnosti nové, jalové, nafintěné civilasací moderní.

„Obrazy paní Němcové," dí jedna z nejobšírnějších kritik, umístěna v časopisu periodickém „Obzoru," „ukazují nám tuto ctihodnou a prostomilou stařenku na sklonku jejího života, žijící a činící po boku milované dcery, u prostřed drahých vnoučátek a mezi několika statečnými sousedy a sousedkami, jejichžto povah rozmanitost a trefné vyvedení spisu tomu veliké živosti dodává. Řekl bys, že ty osoby živé jsou, žes je viděl, tak přirozeně a nenuceně se před tebou pohybují . . . Kdyby byla Němcová předmět svůj pojala pouze z národní stránky, kdyby byla pouze milovala život jak venku jest, hledíc především k barvám a ne ke smyslu pod nimi se skrývajícímu, není pochybnosti, žeby byla dovedla nakresliti obrazy velmi zajímavé; ona uměla vyhledávati ve zvláštním a národním i stránku vyšší, věčně trvající ceny a tak přiberouc k pěkné a původní pestrosti zjevů myšlénku čistě lidskou, podala nám umělecké dílo vyššího směru." — Tak setkáváme se v Babičce s dvěma světy a mravy jejími i se starým světem národním a světem novým, který co koketa ověšená jalovým šperkem kultury moderní na lesklé podlaze ta poslední kvítka, na nivách národnosti české vypučilá, zašlapuje a drtí.

Kdo však tak hluboko se byl ponořil do společenského života lidu našeho, a tak skvělých má prostředků k jeho vylíčení jako Němcová, tent

zcela oprávňoval nás k té naději, že konečně překročí na vyšší půdu sociálního románu, neboť co v Babičce ač do podrobnosti vypracované, misternými toliko tahy na plátno zachyceno, podařilo by se bývalo Němcové líčiti i u větším rozměru, kdyby jí lze bylo bývalo okolností příznivějších a snahy její podporujících se dopíditi.

Zmíněno konečně i v kritice svrch uvedené jakéhosi modernisování v „Babičce," to jest, že použito příležitostí v ní se naskytujících k uvádění některých ideí, obrazů a narážek, majících právě časovou zajímavost a důležitost. Modernisování to svědčí o pilných študiích a velkém důmyslu v oboru světem hýbajících otázek společenských a že jí neběželo o to, aby toliko co dobrá vypravovatelka lid český zabavovala báchorkami, nýbrž aby poznenáhla vychovala sobě vlastní obecenstvo a předstírala jemu netoliko ten světlý a průzračný obraz světa nového s veškerými jeho stíny a seznámila je s zahádkami pokročilé kultury věku nynějšího.

A podivný to výjev! Pozorujeme-li činnost jiných spisovatelů zahraničních, jak francouzských tak německých, vidíme pravý opak u vyvinování se Němcové. I sám Berthold Auerbach, známý to spisovatel vesnických povídek, obíraje se dříve romány historickými, jako byly „Spinoza" atd. teprv milým vesským se stal vypravovatelem, když vešker filosofický reflex se sebe setřel, ponořiv se v přirozené krásy života prostonárodního.

A George Sandová, vydobyvši sobě dříve vavřínu na poli sociálního románu, v pozdější teprv době přešla k povídce a zájmům lidu vesnického, kdežto Němcová, vystupujíc tak hravě z báchorky k povídce vesské, na poli sociálního románu, k němuž jak jsme z psaní jejích poznali, dosti a dosti měla látky zajímavé, kulminační punkt své literarní činnosti byla hledala.

George Sandová, jak známo, slynula v Evropě francouzskými romány svými co hlavní representantka ideí emancipačních. Právě za posledních třiceti let zaplavena jest literatura francouzská a německá spisy mnohými, jichž obsahem bylo, hájiti práva ženského pohlaví a plamenným slovem žádati za tak zvanou emancipací, vyvabení totiž z nadvlády pohlaví mužského a propuštění ze starých svazků, jimiž příroda Evu s Adamem v tom báječném ráji byla spoutala. Zěť hlavně ženské, vyřitivše se na pole literární a s muži rovného ducha míti doufajíce, takových spisů tendečních byly autorkami, jest na bílední. Prohlížejíce však k výsledku spisů takových vidíme toliko rozhorčení proti zbrklým oněm mesiášům víry nové, zmrzačení literatury, než blahodarné působení nižádné.

Kdyby ženské rovného měly s muži talentu, povolání a ducha, mohli bychom se nadíti učených paní a umělkyň, jež však řídkou se stávají výminkou.

Takovouť jest i spisovatelka naše, Božena Němcová, a že ačkoli byla přilnula z hodných příčin k novým ideám, hlásaným George Sandovou, nikdy nezabředla v onyno přemrštěnosti cizokrajných věštců a domnělou svrchovanost pohlaví ženského, budiž nám jasným důkazem vlastní slovo její o emancipaci ženských, jak takovou byla pojala (v „pohorské vesnici“).

„Děvče dle nynější módy vzdělané zná velmi mnoho, jen samo sebe nezná, ví toho náramně mnoho, jen to neví, kde leží základ pravého štěstí. Děvče nynějšího vychování, a buďsi měšťanská dcerka, buď řemeslnická, nehodí se již pro muže, který nemá mnoho peněz, ono poznalo hejno potřeb, bez nichž neví, jak se obejít, ono baží po rozkoších velkého světa a v těch jedině hledá svého štěstí, a jestli jich užívat nemůže, cítí se nešťastnou a mnohdy k docílení jich dopouští se nejhroznějších prostředků! Hlava jejich napluněna ostřížkami nepotřebnými, srdce prázdná buňka, z níž med trubci vyssáli. — Ale nejsou ony vinny, je to kletba hříchu, jehož muž se na ženě dopustil, zameziv jí cestu do chrámu Ducha svatého.“

„Nevědomost ženy,“ dí Němcová dále, „je ta Nemesis, která muže ustavičně stíhá, půdu pod nohou mu podmílá, kdy se vynest chce k výši, olověné závaží na křídla mu přivěšuje, která budovy jeho boří, úrody v popel obrací. Nevědomost ženy

jest bič, jejž muž sám na sebe pletl! Dokud si nebude žena vědoma svého vysokého postavení a úkolu, jejž Bůh jí přiřkl, polože do její ruky blaho veškeré budoucnosti, dotud muž na sypkém základě buduje. Žena musí být jeho spolupracovnicí, má-li se stavba podařit. Žena musí být povýšena na stolec panovnický vedle muže, ne aby soudila, ne aby trestala, ale co anděl smírce mezi ním a světem.“

„Do ruky ženy dal Bůh palmu víry a pochodeň lásky, by je nesla před mužem, když kráčí do boje ducha. — Její pata potře hlavu hada nepřítele, do její ruky vložil Bůh moc, roztříštit modlu ješitnosti a na vysoký stánek, na nějž se ona povznesla, vyvěsit velebný obraz lásky, oné lásky, jež s kříže za nepřátele svoje prosí. Žena musí vrátit lidstvu ztracený ráj, onu drahocennou perlu; dříve však musí vědět, že spočívá na dně vlastního srdce, tam že se musí pro ní ponořit!“

Na tom tedy zakládati se má zdravý náhled o emancipaci všechněch těch, jimž vůbec blaho rodinné a vlasti na srdci leží. Čili neběží vám o to, míti po boku místo duše otrocké tovaryšku věrnou, kterou milujete co matku spanilých dítek, stvořených k obrazu božímu? — Než pěje Božena Němcová z útrob srdce svého, vědoma jsouc velkého povolání krásného pohlaví, již v první básni své:

Ženy české, matky české!
Jediná nám budiž slast,
Vychovati naše děti,
Pro tu slavnou, drahou vlast.

R. 1855 cestovala Božena opět do Uher, do Trenčína, do Gemerské a Zvolenské stolice, aby tamo mezi lidem slovenským konala studie. I chodila po vesnicích a všude podle slovanského způsobu pohostinsky byla přijata. Co věděla za oné bachovské doby všude vládnoucí žandarmerie o povolání a studiích spisovatele čili spisovatelky? . . Bachovská špionáže viděla všude panslavistické tendence, všude slovanskou propagandu a pobuřování lidu, což divu, že úřady politickými Božena na Slovensku byla stíhána, a konečně žandarmerií byla přinucena Slovensko opustit.

Hlavní resultát častých výletů na Slovensko a tamo konaných studií složila Němcová v díle vydaném r. 1858 pod názvem „Slovenské pohádky a pověsti.“ Zajímavé jsou dílem pro starobylost, dílem pro utěšenou fantasii a dílem zase pro příbuzný ráz.

„Sbírka tato,“ praví spisovatelka v doslovu, „jen částí je bohatého pokladu národní poesie lidu slovenského, v kterýchžto pověstech soudný čtenář pozná smýšlení, krásné obyčeje a ryzí mrav lidu, v kterém žije a který jedině čistě, krásně vylíčiti je zná.“

Ostatní její práce jsou: „Sestry“ v almanachu Lada Niola, „Karla“ v Perlách, „V zámku a podzámčí“ v Koledě, „Chudí lidé“ v Poutníku 1857, „Chýže“ v Máji, „Uherské město, národopisní obrázek“ v Musejníku a jiné roztroušené ještě práce v Pražském poslu. Do tisku připravovala: „Pohádky a pověsti všeslovanské,“ kteréž však více na svět nevyšly. Dolíčivše utrpení a tuhý zápas naši geniální spisovatelky, nezbývá nám než zmíniti se ještě o posledních dnech života naší Boženy, zemřelé v Praze dne 21. ledna 1862.

Jest to podivný osud, že skoro všickni ti, již věrně duchem svým až na konec svého života vlasti a národu byli sloužili, již výhradně literatuře se byli věnovali, bídně k smrti se dopracovali. Život všech těch našich trpících duchů, kteří prací úsilovnou o vychování svobodného, v pravdě pokročilého národu byli pečovali, kteří blaženější budoucnosti, blahobytu materialního a duchovního ve vlasti své se byli domáhali — jest strastiplný, smutný. V bídě pracovali, v bídě zhynuli. Zostuzeni byvše chudobou dosti v životě, nemine je ostuda ještě po smrti, neboť zemře-li zasloužilý spisovatel náš, tuť teprv žebrati se musí na pohřeb jeho, a proč? — Poněvadž spisovateli u nás sebe činnějšímu dosud tolik se nedostávalo práce, kolik pouhému nádeníkovi k vlastní jeho obživě třeba. Celý náš národ jest chudý; z chudiny se rodí spisovatelé čeští. Spi-

sovatel český lopotí se, zdělá pracně díla svá a podává je kněhkupci. Kněhkupec málo který zná potřeby národu: buď spis podávaný cizím návodem aneb z vlastní spekulace zavrhne, buď ho přijme do tisku pod rozličnými nejapnými výminkami, které spisovatele českého na žebráka snižují. Co do honoráru, nemysli si někdo, že literatura česká má zlaté dno. Je-li spisovatel český plodný a běží-li mu o to, aby prospěl za dnů pružné duševní síly své národu, musí se spokojiti tím nejbídnějším honorárem od 8—12 zl. za arch 32stránkový. Prodá-li šťastně jeden ze spisů svých, musí druhý a třetí uložiti ad acta. Ovšem žeť stav spisovatelský vzhledem k minulosti se nyní zlepšil, an dříve ani honoráru se neplatilo, nýbrž několika exempláry; avšak faktické zlepšení tohoto nejbídnějšího stavu nemůže se jinak docíliti, než když spisovatelé sami, co vychovávatelé národu, poměry literární mezi sebou a kněhkupci uspořádají, s národem co konsumentem plodů literárních se smluví a zakládáním obecních knihoven a čtenářských spolků z pouhého otroka cizí spekulace a povrhele k pravé důstojnosti spisovatelské se poznesou.

Každému národu třeba spisovatelů neodvislých; kde těch není, tam se veřejné smýšlení falšuje a beře lež za pravdu. Každému národu třeba spisovatelů jako mládeži vychovatelů, avšak spisovatel musí míti i místa v srdci národu. Povzneste jej

na místo důstojné a za nedlouho, bude-li míti místa čestného v národě a práce jeho pravé ceny své, rozhojní se literatura naše. Netřeba pak na pohřeb v besedách po zlatkách žebroniti, netřeba pak fondu ku podporování schudlých spisovatelů, nýbrž založen.

Nemusí-li se ten o vlast zasloužilý nebožtík na prkně obrátit, když pak v besedních síních voláte: „Dejte tomu žebrákovi také něco na truhlu!“ — nemusí-li se zapýřiti hanbou celá literatura? ... Avšak ten hamletismus, ty jalové deklamace o slávě národní tak širokého zaujaly jsou místa, že pro čin ni pídě země nestává, že upravení sociálních poměrů nevidí se ani nutným, ani času podobným.

A tím spůsobem sami toho jsme vinni, když čelnější spisovatelé naši chudobou mřou a pro tu chudobu s potupou do hrobu kráčejí. Tak se dálo s Tylem, Šumavským, Krolmusem, Boženou Němcovou, nečítaje ostatní. —

I jala se Němcová před smrtí svou vydávati sebrané spisy své u nakladatele Augusty v Litomyšli. Nepožívajíc valného zdraví, odebrala se do Litomyšle, aby spisy své uspořádala k tisku. Pan Augusta byl netoliko negalantní k dámě, nýbrž nelítostný a tak barbarský k spisovatelce, že ji v Litomyšli nechal hladem se mořiti.

O honoráru, kterýž mimo to za 32 stran tisku 12 zl. byl ustanoven, nebyla prozatím řeč; avšak byltě

zavázán ji stravovati. Bez groše vyšla Němcová do Litomyšle a pracovala. V hospodě, kdež bydlela, zakázal jednoho dne pan Augusta, jak to listy dosvědčují, by se jí žádná strava nedávala na jeho účet, a kázal Němcové, by pracovala. Panu Augustovi bylo známo, že Němcová nemá žádných prostředků, aby se na cestu do Prahy hned vydala: avšak to mu nevadilo. Němcová pracovala a očekávajíc peníze z Prahy od muže svého, stravovala se sama — chlebem. Veškeré její výlohy v těchto dnech obnášely jeden den čtyry krejcary, druhý šest, nejvíce osm krejcarů. I seslábla za několik dnů tak, žeť na duchu zpitoměla a nemocna do Prahy přivezena byla. Ulehla sobě na lůžko, s něhož více nevstala; za nedlouho zemřela, — vidouc ten večer před skonáním první ještě sešit svých vydaných spisů, počínajících „Babičkou," kterouž jednou psala za dnů zoufalství pro úlevu duše skormoucené, kteráž však i nyní vyvabila z těch trampot duši na svět zanevřelou.

Nakladatel spisů českých, mecenáš literatury české, umořil jako pravý mecenáš tu milou, srdečnou, vlast z celého srdce milující povahu čistě demokratickou naší slavné Boženy; on vložil tedy do rakve Boženu, jenž lásky celého národa sobě dobyla. A kdož by nebyl miloval tu šlechetnou duši, kteráž lidstvo celé byla milovala, kteráž národu každou utěšenější chvíli byla zasvětila . . . a přec

tolik trpěla. Poněkud porozveselena psala před několika roky za doby materiálního nedostatku: „Nyní pro obveselení srdce sním jeden z těch pomerančů, co jste mi dali, a budu při tom fantasirovat o Netalii, budu si notovat: Kennst Du das Land, wo die Pomeranzen blüh'n — dahin, dahin. Nebylo by to špatné, kdyby nás tam osud přenesl. Abychom tak jeli na lehounké gondole po moři! — ó představte si krásnou krajinu u Neapole — hvězdnaté nebe, to širé moře — — ó tam bych vínem rozehřáta zazpívala já třebas: Ich bin die Fürstin von Thoren — ale jak dál — zum trinken nicht — zum lieben, nicht mehr jung — zum leiden — ano to by šlo! — zum leiden auserkoren.“ — A dovytrpěla! —

Útlocitné panny a ženy české položily jsou několik vavřínových věnců se slovanskými trikolory na rakev spanilomyslné nebožky, doprovodivše ji v slavném průvodu na hřbitov Vyšehradský, kdež odpočívá.

Pohřeb štědrými dárky vystrojený byl velkolepý. Spanilomyslné ženy české hodlají postaviti pomník Boženě, nejgeniálnější spisovatelce v literatuře české, kteráž hrdou láskou k vlasti roznícena tak ráznými, mužnými slovy byla zvolala, pějíc:

Vzhůru! ženy, panny, vždyť duch Páně
V útlou pannu vstoupil v Orleáně,
Neste vy nám oriflamy zlaté,
Když jdou muži v boje ducha svaté.
Ženou založena vlast,
Ženy ať zas hájí vlast,
Vstaňte šťastně v novočeském ránu,
Bláník otevírá již svou bránu!

Jan Pravoslav Koubek.

Narozen 4. června 1805. † 28. prosince 1854.

A když čmelíkům se líbí sláva
Sádlo tučných kuřat hryzoucím,
Proč by kuře nemělo k ní práva?

Básník neumře, dokud plody jeho v paměti lidské se chovají. Ze všeho co napsal a po sobě Koubek zůstavil, vysvítá jasně, že psal z plna a jasna mysli a z přesvědčení svého, že vyjímaje toliko básně příležitostné vše se bylo vyproudilo z útrob duše poeticky naladěné. U vnějším jeho životě nejeví se zvláštní katastrofy, kteréž by s to byly bývaly spisovatelskou sílu jeho nadobyčejně roznititi a z oné mírné rovnováhy jej vytrhnouti, kterou se veškerá povaha jeho byla vyznačovala. A za tou příčinou, dí biograf jeho Karel Sabina, ten mír, to jasné sebevědomí, ta objektivnost a plastičnost básní jeho při jinak

stálém hlubokém zanícení, to nadvládání skvělých myšlének, jež vřelou oplývajíc moudrostí nikde výstřednostmi nestrženy, výbuchům přepiaté obrazivosti nepodléhají.

Jan Koubek narodiv se 4. června 1805 v Blatné nabyl první vědomosti v tamější škole. Otec jeho, vážený měšťan, všemožně pečoval o duševní vzdělání Jana, nevšední schopnosti již z mládí na jevo dávajícího. František Bezděka, později gymnasiální katecheta v Písku, byv toho času kaplanem v Blatné, byl prvním učitelem Janovým v hudbě a ve věcech literních. Přiučiv se němčině a prvním počátkům latiny, odebral se pak do Písku, kdežto třetí hlavní školu odbyv, od r. 1819 studie gymnasiální byl nastoupil. V Písku hlavně naň působili Bezděka a professor Josef Dlabač, oba vřelí národovci, mužové, křísící se tohož času národní literatuře naší příznivi. Avšak nejmocnějším buditelem byl mu náš nesmrtelný Jungmann, když pak třídy humanitní na staroměstkém gymnasium byl navštěvoval. Jungmann byl jeho professorem; slova Jungmannova tak mocně naň byla působila, že po celý život svůj jej svým druhým otcem byl nazýval a jemu život ducha svého byl děkoval. Na školách humanitných zvláště sobě oblíbil klassiky latinské a řecké, a brzy dosti pocvičen v jazyku mateřském jal se z domácí pilnosti překládati články z latinské a řecké chrestomatie do češtiny.

Odbyv gymnasium odebral se Koubek r. 1825 do Plzně na studia filosofická. I byltě tak šťastným, i zde najíti muže pro vlast nadšeného, jenž mocně rozdmýchal jest v srdcích mládeže české lásku k mateřskému jazyku a zvláště mimořádnými přednáškami svými o české řeči a literatuře vlastenecké nadšení byl vzbuzoval. Byl to Vojtěch Sedláček, tenkráte professor filosofie a matematiky; zemřel r. 1836. Roku 1827 opět odebral se Koubek do Prahy ku konání studií právnických.

Zde čilý panoval ruch mezi pěstovateli a oživovateli procitlé litaratury české. Franta Šumavský, velenadaný básník Langer, Kamenický a Tomíček vedle Čelakovského valný měli za oné doby vliv na nové směry literatury české, vydávajíce Čechoslava, spis za tehdejší doby směru veledůležitého. Do kruhu toho vstoupil nyní i Koubek.

Avšak an ve vlasti naší čilý počal rozvíjeti se život literární, pohýbal Kollár varitem svým vši vlastí slovanskou. Koubek se zvláštním nadšením přilnul k spůsobu Kollárovu. Báseň, s kterou poprvé před veřejnost vystoupil, byla znělka na Kollára, svědčící o jeho nadání, jakož i o úctě, kterou choval k mistru svému. Napsal ji roku 1829 a téhož roku poslal ji své milence do Plzně, jež ji odeslala pěvci „Slávy dcery.“ Znělka ta, na kterouž Kollár vlastence plzeňské milostnou byl odpověděl opět znělkou, uveřejněna jest teprv r. 1830

v Čechoslavu, než zaujat jest Kollár první touto básnickou prací Koubkovou tak, že ho ve zpěvu „Lethe“ později do sboru básníků slovanských přijal. S milenkou svou nedlouho se kochal Koubek: zemřela v čas nepřítomnosti milencovy ve vlasti, zanechavši v srdci jeho hluboký bol a žalné upomínky po dlouhá léta.

Po čas studií právnických zanášel se Koubek netoliko studiemi klassickými, anobrž literárníni vůbec, an Jungmann a Hanka jej podporovali ve studiích slovanských. Přiučiv se vlaštině a zvláště francině, pilně cvičil se v nářečích slovanských, zejmena v ruštině a polštině, a s jakým úspěchem v nich se byl utužil, o tom svědčí mimo jiné i literární plody jeho v jazyku polském vydané, mezi nimiž ony ve Lvovském Slavjaninu (1840) zvláště vynikají.

Francouzsky mluvil Koubek velmi hbitě a elegantně, což pak jej při nadobyčejné výmluvnosti a skvělém důvtipu zvláště v salonech polské šlechty velmi milým a vítaným činilo hostem a společníkem.

Dostudovav práva, zatoužil rozhlédnouti se po krajinách slovanských na východě, avšak i tu přispěli jsou přátelé k vyplnění tužeb živé povahy jeho. Zprostředkováním zvěčnělého bibliotekáře musejního V. Hanky a polského šlechtice Adama Junosza Rozciszewského

z Rozciszewa*), Slovana horlivého († 1844), povolán jest Koubek r. 1831 do Haliče k rodině hrabat Romerů, jež v Pustkově byla přebývala, kdež svou živou povahou, svou výmluvností, svou uhlazeností mravů jakož i důkladnou vzdělaností slovanskou s nemalým úspěchem se uměl representovati. Vedlé povinností svých, v kteréž co vychovatel se byl uvázal, jal se nyní překládati do češtiny básně ruských a polských poetův, jako Puškina, Mickiewicze, Němčeviče a Žolkovského, již básnickou jeho mysl byli rozechvěli. I sluší zmíniti se o horlivosti a lásce, kterou Koubek hudbu a zpěv byl pěstoval. U každém zvláštním a lyrickém naladění mysli posadil se k pianu a v tónech se rozhovoříval, nespokojiv se jinak s pouhým dilettantstvím, ale i hloub v theorie umění toho se zabíraje. Nade vše jiné milé mu byly však slovanské písně a skladby Tomáškovy. Po roce opustil hraběcí rodinu Romerovu a chtěje se ve Lvově na čas ubytovati, zavítal Koubek u příznivce svého šlechtice Rozciszewského v Žoravicích. I rozradoval starého šlechtice elegantní hrou na pianě a zpěvem v také míře, žeť se tento od něho nemohl odloučiti a velice konečně byl potěšen, když Koubek v nedalekém sousedství nabízené mu učitelství ve

*) Viz zprávu o jeho životě a působení v Květech r. 1844.

zpěvu a hudbě byl přijal u pánů Rosnowských ve Hřejovicích. Opět po roce opustil dům pánů Rosnowských a odebral se do Lvova, kam již před rokem byl zamířil. I vrhnul se nyní ve Lvově do proudu literárního života; zde seznámil se s čelnějšími literáty polskými a co nejpilněji s historií polskou a českou se obíral, o čemž dostatečně svědčí netoliko jeho „slovo o panslavismu," anobrž jeho přednášky na universitě pražské o české řeči a literatuře. Po čas přebývání svého ve Lvově suploval professora jazyka latinského a řeckého na gymnasium, oddávaje se v prázdných hodinách vyučování rozličným předmětům v mnoha vysokých domech panských, zejmena u hraběte Adama Borkovského. I chtělť nastoupiti pouť na malou Rus až do Oděsy, než neustálé naléhání rodičů tesklivých, aby se domů navrátil, upustil od svého projektu a obohacen jsa mnohostrannými vědomostmi, navrátil se roku 1837 do vlasti své.

Brzy na to dostal se k hraběti Kašparu Šternberkovi za bibliotekáře a lektora, načež již roku 1839 se stal professorem řeči a literatury české na universitě pražské. Stolice česká, jak již zmíněno, od založení svého r. 1793 prohlášena za mimořádnou; Koubek byl první, jenž dekretem císaře Ferdinanda I. r. 1847 konečně na řádného professora byl povýšen. Za oné doby učil též v mnohých domech vysoké šlechty, zejmena u knížete Maximiliana

Fürstenberka, Karla Schwarzenberka a j. řeči české, než politování hodno, žeť šlechta v Čechách usedlá dosud málo sobě všímala jazyka českého a ani tolik literárních vědomostí nebyla nabyla, kterými ten nejchudší řemeslník se honosí a směle nad šlechtu se staví. Učila-li se šlechta jazyku národnímu, činila tak z pouhé kuriosity, neboť potřebu toho v srdci národu odcizelém neuznávala. Šlechta v hromadě nebrala nižádné účastenství na literárním a národním životě v Čechách, a div divoucí, žeť se nyní odvolává na historická práva svá. Právem historickým byltě živoucí národ český, avšak národ český neviděl se býti jiným zbožím, než hromadou privilegovaných otroků, pozbyvších všech práv lidskosti. Než nechtějmež přetrhovati pásmo našeho vypravování.

Přednášky Koubkovy, jak se každý z nás z dob předbřeznových pamatuje, byly nad míru zajímavé a litovati jest, žeť z dospělých žáků nikdo se o to nepokusil, je sepsati, jak to učinili posluchači Mickiewiczovi na koleji franské v Paříži.

„Kterak co veřejný učitel české řeči a literatury," dí Sabina v Koubkovu životopise, „byl prospíval, o tom jsou všecky hlasy sjednoceny. Jeho výmluvnost, jeho všestranná vzdělanost, kritický duch i humor jeho uchvácel všechny posluchače. Jeho přednášky o jazyku na vzdor přísnosti předmětu předce nikoho nenudily, ba vábily a nasycovaly každého přítomného; když však historii literatury vy-

kládal, tu teprv v plném světle objevil se bohatý jeho duch a jest nejvíce litovati, že se nevynašel stenograf, jenž by úsudky jeho byl potomstvu uchoval. V přednáškách těchto ležela největší síla, největší zásluha Koubkova. Nejen že hojné vědomosti jimi mezi mládeží českou rozsíval a ducha pozorujícího a pojímajícího pravdy a krásy slohové v ní budil, alebrž i získal mnohého žáka a mysl jeho k věci připoutal, pro kterou sám žil a horlil."

Tak jak co básník nebyl samolibý, i co učitel nikdy pedantický a nadutým, anobrž přítelem hovořivým, rádcem upřímným všem posluchačům mladistvým, již se byli k němu tulili. Srdečně těšíval se vždy, kdykoliv zaslechl, že některý z jeho žáků chvalitebně u veřejnost vystoupil; kdo k němu o radu se utíkal, nikoho neoslyšel, a velká jestiť zásluha jeho, že kde a jak mohl mladé síly k sobě povznášel a je posiloval k činu. Že i Koubek všelikých útržků prost nebyl, snadno pochopí každý, kdo do našeho literárního života hlouběji byl vniknul. Avšak v tomto choulostivém punktu jevila se taktika veškeré povahy jeho: nemstil se ni činem ni slovem a tak zachoval sobě všude přátelství.

Roku 1848 byl Koubek povýšen na doktora filosofie, načež, když jsme i proudem politiky byli strženi, zvolen jest od okresu píseckého za poslance na sněm říšský do Vídně, kamž se i odebral, ačkoliv žádné politické povolání v sobě necítil.

Ostatně zasedali na sněmě říšském mnozí předbřeznoví vlastenci čeští, kterýmiž dosti se vidělo, když táhnou za jeden provaz uzkoprsé politiky pravice, když se bavili s plahosklonnými ministry aneb když rozdělali ve Vídni našim politikům slovanskou muziku, jako nebožtík vlastenec Jelen, — a za to národ jim platil honoráry, těše se, že mu vymohou svobodu! — Avšak an Jelen musiciroval, rozpřádala reakce sítě své, což na pravici nikdo neviděl a necítil: a když sněm konečně byl rozehnán, rozehnán jest, jak se u nás na komando psalo, vinou radikálních demokratů českých a německých. —

Koubek zaujal místo své na sněmě a satyrickým duchem svým celou tu komedii sledoval, zvolaje konečně s Mefistem v sklíčenosti své:

. . . dohrála se tragédie.
Hrom ztřeštěnec chce svého času
Býti svítilnou a prorokem,
A svůj pokřik míchá ve sbor hlasů
Valících se mody outokem;
Zaslepenou dnešním světlem chasu
Zrádným obkročiti ouskokem,
A ji do starého hnáti čmoudu.
To jest velké podle mého soudu!

Rek ten občanských je hoden věnců
Z umrlčího kvítí spletených,
Kdo jsa odporníkem potřeštěnců
Novosvětským světlem splašených,
Má své sídlo v radě vyvolenců
Láskou k člověčenstvu nadšených,
Co chtí blaho lidské beze zvratu
Vtělit do svých výsad majorátu.

Mluv a hlásej pravdu, když jen bude
Tato pravda k tvému užitku . . .

Roku 1849 udělena mu byla učitelská stolice řeči a literatury polské na universitě pražské, načež r. 1854 v měsíci říjnu, ačkoliv sklíčen tělesní chorobou, se slečnou Františkou Binderovou vstoupil v sňatek manželský. V málo dnech opustil s chotí svou Prahu a odebral se do rodiště svého Blatné, doufaje, že tam pod pečlivou ochranou stařečkých rodičův svých a manželky své ulehčení nalezne. Avšak již dne 28. prosince 1854 zesnul o půl šesté hodině večerní.

Na hřbitově Blatenském postaven Koubkovi pěkný náhrobek.

Co spisovatel zúčastnil se Koubek od prvnějších dob v časopisech „Jindy a Nyní," podával básně své do „Květů" a „Včely," do časopisu musejního a do „Lumíra;" články prosou psané nalé-

záme dílem v „Musejníku," ve „Vlastimilu," pak v „Národních" a „Pražských Novinách." Veškeré spisy jeho, o kterých za živobytí nerad mluvíval a které vydati nikterak odhodlati se nechtěl, vyšly teprv po smrti jeho nákladem Karla Bellmanna a spořádáním Frant. Lad. Vorlíčka, nyní učitele v Nimburce, u skvostném vydání.

Koubek, jak se vůbec soudnější kritikové projevují, zastává svým spůsobem zvláštní samorostlý směr a vyniká rázem nenuceným a lehce plynoucím z pramene bohatého. Básně pozůstalé překvapují nás bohatstvím oživujících myšlének; ony nejsou dělané, anobrž živě cítěné, poněvadž k práci basnické nikdy se nenutil a v básnění se teprv nevpravoval, jak mnohy jiný z našich básníků, jichž plody v potu tváře zdělané vesměs skoro potem tvůrce svého zapáchají. Básník a spisovatel jen tenkrát zadost učiniti může spravedlivým požadavkům literatury, jen tenkráte jest originálním, když obor sobě vytknutý směrem novým oživí, jej obohatí novými myšlénkami a anižby hleděl v pravo v levo, směle co samostatně smýšlející duch lid vede k poznání pravdy, k cílům dějinstvem vytknutým. Koho musa na básníka v kolébce nebyla pasovala, marně se snaží urvati sobě věnců vavřínových, byť by se i zjevil v tom zdroji národního básnictví; avšak tím větším bludem jest, básníkovi vykazovati dráhu, kterou se má houpati duch jeho a povrhovati vším,

co by na půdě národního básnictví nebylo vypučilo.

Zrozenému básníku netřeba takých hofmistrů, již každý volnější geniálnější vzlet, každé samostatné vykročení z těch vyšlapaných kolejí svou kletbou zamezují. Jak vůbec ducha lidského nelze spoutati, tak marné jest chtíti básníkům v jejich individuální volnosti ten neb onen druh básnictví co samospasitelný oktroyovati. Že se tak u nás dálo, není divu.

Jedni vyhlašovali pseudoklassiku za spasitelnou, druzí básnictví národní, kacеřujíce veškeru romantiku, všechen Weltschmerz, každý samostatný individuální vývin. Podařilo-li se jistými šablony spoutati ducha našeho, budižto v básnictví, v politice aneb jiném sboru umění lidského, byloť to toliko důkazem, že umořovaný duch veškeré samostatnosti, veškeré svobody individuální neuměl co fénix z popele kletého se vznésti k ideálům věčné krásy bytující ve sférách svobody.

I praví Karel Sabina: „Básník, především budiž sám sebou a za sebe vyrostlý, kořeniti má ovšem v národě, nepřispěje však ku zvýšení ceny své, jestli za jinými byť i důmyslnými vzory cválá aneb národními formulemi nedostatek samorostlých obrazů a chudobu vlastních myšlének a vynálezů oblepuje. Každý zrozený básník již i vlastní svůj ráz a spůsob s sebou na svět přináší a jest básnických spůsobů tolik, jako povolaných samostatných básníků vůbec.

Jestli při jednom rozohněná obrazivost nadvládá, tu druhý zase mírnějším zahořuje ohněm, jemné city probouzí, kdežto třetí mocným vzletem myšlének i obraznost i rozum čtenářův poutá.

Pravda jest, že básník našich dnů tenkráte nejmocněji působí, když z bohatého zřídla obrazivosti rozkvětu vnitřního čerpaje, spolu umělým opanováním formy mistrovství své osvědčuje, zápalem svým takořka celý národ v proud vidění svých stahuje a k rozmyslům svým neodolatelně připoutá! Avšak pathetický ruch poesie jest jen částí bohatého naladění básnické lyry. Podřimující v nástroji posvátném i mnohé jiné, třeba méně podněcující, též neméně a trvanlivě působící tóny. Vedle tajolesklých luzných akkordů lyrických, vedle romanticky rozechvěných strun zřejmá uvědomělá plastická a obzvláště pohyblivá satyra, ježto rozmarem se smějíc bláznovství lidskému, tam zase hněvem na nešlechetnosti se kaboníc, s napřaženou metlou nepravé snahy životní pronásleduje, larvy s tváří lži trhá a na cesty světla, pravdy a ctnosti ukazujíc budoucímu vzniku dráhu klestí.

V tomto oboru poslednějším se nám vyskytuje Koubek co mistr; zde jest úplně zdomácnělý, zde sobě i největší literární zásluhy získal.“

A tak sám o sobě napsal Koubek, že

Po ďábelsku mluvil aneb andělsky,
Slovy ironicky solenými,
Potom v důraznějším horování
Řečnil mentorsky a učitelsky
Slohem vykládacím, řečnickým;
Pak potřásal vtipem kritickým
Vrstvu poetických form i škol,
A vše rouchem pokryl mystickým,
Jak by mystiku měl za úkol,
Jak by sám byl módním básníkem,
Ne jen veršetepcův učitelem,
Ne jen patentovým kritikem,
Jenžto ve svém mistrování bdělém
Se stolice svojí povýšené
Učeným dal důkaz povykem,
Že má plíce zdravé, otužené,
Že má také pamět výbornou,
Výrokův jen cizích komornou,
Že je kupcem jen a prodávačem,
Nikoli však zboží výrobníkem,
Cizího jen sukna postříhačem,
Najatým jen pilným nádenníkem,
Který podle staré praktiky
Koná svého cechu návyky
Strojem nemovitých pravidel,
Nové doby starých nosidel.

I dává v Mefistu dobrou radu Orfeovi, jenž se pustil do pekel, řka:

Básník, podle mého mínění,
Nesmí ospalým být harfeníkem,
Ale má být právě kouzelníkem,
Jenž je prohnán v tajném umění,
Jenž dle Boskových pravidel,
Nedostížným jsa karbaníkem,
Uměl použit všech osidel,
Aby lidských srdcí barvu skrytou,
Barvu klukův, dám i králův znal,
Aby pak se tuze nestaral
O hru poctivou a svědomitou,
Kterou Macchiavellových dle zákonů
Hrá se srdcem lidských chameleonů . . .
. . . Zpívej hrdých knížat hody tučné,
Hlásej pochvaly jich hřebců hlučné,
Pochvaly, jež sobě získali,
Když o základ spolu cválali.
Na tom starém Pindu Pindar nový
Budeš oslavou všech Böotů,
Věnec ozdobí ti vavřínový
Světlé hlavy jasnou holotu . . .
Ty však na své dráze básnické,
Jsa vždy obhájcem své vlastní zprávy,
Všetečnosti nedbej kritické . . .

Ale na to, milý bratru můj,
Ve své píli vždycky pamatuj,
Že ten areopag mnoha lidí
Často podvodný se býti vidí,
I že často bloudí po ulici
Cizím světlem skrovně osvětlené,
Že se svůdné rovná poběhlici,
Kteráž lásky hledá zaplacené,
I že veřejné to mínění,
Ježto komu ukládá i chválu
Jako čtvrtníkovo řízení,
Které taxu určuje a škálu
Tržního všech potrav skupení,
Ze žurnálu teče do žurnálu,
Plným tokem kalné často vody . . .
Nuže znaje už své povolání,
I tu blahou naši epochu,
Nedělej si v stálem naříkání
Tolik nepotřebných vrtochů
Těmi žalozpěvy plačtivými
Nad šílenci v pánu zesnulými.
Lépe chápaje tu naši dobu
Nebuď hloupých slzi fabrikantem,
V novém čase starým ministrantem,
Kterýž s křížkem průvod vede k hrobu,
Když to lichá hudba smutně hude
Za vejdělek nuzný štoly chudé.

Život oslavuj a k životu
Bujnou v ospalých zbuď ochotu.
Oslavuj vše laury bohatýrů,
Svěží krví meče zbrocené,
Zločiny pak rušitelů míru
Rozhlašuj co skutky vznešené:
Získáš sobě slávy plnou míru.
Národové, říše zdrcené,
Na své bolné rány nehledíce,
Svého vraha, že je zohavil,
A pak tebe, žes jej oslavil,
K nebi vznesou — oba velebíce.

An Mefisto tuto radu dává básníkovi, žijícímu pod žezlem vlády absolutní, kdežto každý talent umořován, každá volnější myšlénka utlačována, kdežto geniové degradováni jsou na duchovní proletáře, horlí Koubek pro to, aby všude a vždy živě se působilo v lid „probouzí mysli, aby neutonuly v malichernostech, alebrž k pracím důstojným se sebraly a k podniknutím vlast a ducha velebícím“:

Nedbej hany ani hloupé chvály,
Do budoucna napínej svůj zrak,
K oné za hrobem se pnoucí dáli,
Kde i slávy lesk i hory mrak
Před porotou časů vzdálenějších
Soudců dočkají se nestrannějších!

Koubek bystrozrakem svým veškeré proniknul životní poměry; jeho tajné nejsou ty malé poklesky jakož i ty velké hříchy, jichž se dopustili na národu našem mnozí, již duchem svým se byli postavili v čelo lidu českého, již lid český tím mírným pokrokem svým v poddanství byli ukolíbali, a proto volá:

Kdo jest orlem v zemských duchů říši,
Vyšvihni se bujnou perutí; — —

on vědom si jest toho, co básník jest, kam vůbec snaha jeho směřovati má, ant pěje:

Básník aristokratem jest pravým,
Jenžto ozbrojené víry štítem,
Vítězem se stane v boji lítém
Proti nedověrcům posmívavým,
Kteří vyšším citům nepřístupni,
Dělníci jsou prodajní a kupní,
A že mravní síly nemají,
V sílu parních strojů doufají; —

on staví se v čelo mužů odhodlaných, již svými životy za vlast svobodnou jali se bojovati, on orteluje veškeru ničemnost deklamatorskou, on hledá skutky a „poukazuje na veliké povolání vlasti a na povinnost z něho vyplývající“ volá:

Veliké má vlast to povolání,
I my velkou máme povinnost,
Bychom k předu spěli bez ustání,
I předsudků svrhli ničemnost;
Kdo zůstane zpátky, ku pokání
Nebude snad míti času dost!

Avšak i žert a satyra rovným nadchnuty jsou duchem; všude bičuje nepravost a dvousečným mečem svým ji svrhá v prach. „Na tváři lehký smích, ve srdci krutý žal“ — spočívá, ať se pohrouží ve svém zátiší, kdež stíny špehounství jej dostihnoti nemohou, v útroby choré vlasti své. „Tu“ — dí Sabina, „i ke mnohým elegickým zvukům se struny harfy jeho zachvěly, a zvukové tito každým pohnou, kdo v malichernych osobních záležitostech docela neutonul . . . Koubkovy povzdechy nevyplývají z kalných praménků soukromého rozladění, alebrž ze zřídel neduhů všeobecných, z trpkostí, pod nimiž valná část lidstva vzdychá! On truchlí nad hroby znamenitých lidí, velkých všeobecných nadějí, truchlí nad soumrakem, v němž nedospělci podřimují. Avšak rázná povaha jeho si nepřipouští žalu neustálého, aniž zžírajícímu zoufalství se poddává. Duch jeho brzo nad vešker smutek se povznáší a není proň mlhy tak husté a tmy tak černé, by kmit nadějného světla ji neproniknul. A v takových okamženích básník náš jako prorok nad

obklopující šero vystupuje a zrak jeho k skvělé minulosti obrácen, věstčím září plamenem.“

Duchaplna jest báseň jeho lyricko-epická „Hroby básníků slovanských.“ Zde opěvá zesnulé básníky slovanské, Dunina-Borkowského, Dominika Magnuszewského, Piotra Kochanowského, Ig. Krasického z Polákův, Alexandra Bestuževa, Michaila Lermontova z Rusův, Karla Hynka; konečně v druhém oddělení Jana Kollára, Čelakovského a Chmelenského.

Nikdo posud tak krásně neopěval Máchu jako Koubek; nikdo nevniknul duchem tak smělým v tajemství záhy smrtí schváceného básníka Máchy jako Koubek; nikdo tak odhodlaně nevystavil jest na pranýř hanby ty, již ducha geniálního, samostatného jali se pronásledovati pro to, poněvadž u prostřed zotročilé vlasti své prápor svobody byl vztýčil první! O dušičkách bloudí Koubek hřbitovem, obchází hroby našich reků slovanských; zastaví se též u hrobu Máchova a ze srdce, hněvem rozechvěného vine se zpěv jeho labutí:

Jemu víru odejmouti chtěli,
Kterou básník v sebe pokládal,
Mistrové se směšným hněvem chvěli,
Sám že za vyučenou si dal;
Naň i pokrytcové zanevřeli,
Že pokrytstvím jejich pohrdal;

Tupivá leť svým hadím bodem
Do jeho se jména vdírala,
Zjevná závist příbuzná jí rodem
Na něj poskvrnu svou metala:
Předc mu tolik zbylo ducha síly,
Že neustal ve své těžké píli, —
Tolik mu přec zbylo hrdosti,
Tolik staročeské ráznosti,
Že se nedočkáno toho dne,
Aby hloupé chvály dychtiv byl;
Raděj u plachosti svobodné
Chtěl být terčem hněvu beze sil.
Nikoli to co on učinil,
Ovšem co moh' činit v budoucnosti,
Toť jest slušný podnět ku lítosti,
Že jej hrobem osud zastínil: —
To jest slušná chvála zemřelého,
Že své druhy povýšil svou snahou,
Že byl ducha, citu hlubokého,
A vlast miloval co matku drahou.

Básně, jimžto Koubek sám cenu připisoval, měly býti: „Hroby básníkův slovanských“ a „Nové Jiříkovo vidění čili básníkova cesta do pekel.“

A věru ze všech básnických plodů Koubkových nese „Básníkova cesta do pekel,“ tento épos směšnohrdinský ve čtyr zpěvích, znak mistrovství nejvíce na čele. „Zde básnická individuálnost Koub-

kova co nejbohatěji a nejpravdivěji se rozvinula; zde dokázal Koubek, že nejen mnoho věděl a viděl, ale i uměl. Veliký tu znatel života přirozeným humorem a básnickým rozpoložením vniká do nejrozličnějších zjevů jsoucnosti lidské, probírá je podivuhodnou lehkostí povolaného satyrika, jenž v minulosti i přítomnosti se obezřev za zásadou svou — ridendo dicere verum — k osvědčení pravd velikých i nejmenšího obrázku uměle používá, aby tepal, co nepravé jest a směšné, a rozcestí bludů stopuje na cestu života pravou poukázal; líčí a bičuje nepoměrnosti a nespůsoby společenské; sahá téměř do všech všudy živlů životních; a nejsou to jednotlivé viny jednotlivých osob, jež vystavuje, alebrž vady celých národů, celých systémů."

Nelítostně bičuje Koubek v „traktátu o Tichošlapcích" ty stvůry u nás zdomácnělé,

Jichžto povaha je tichá, klidná,
Ale spolu také zrádná, bídná;
Duše duchaprázdné, jalové;
Jejich srdce plné skryté zlosti,
Ke zlému vždy činu hotové,
Nemá k zločinům dost udatnosti . . .

řka konečně:

Jsou to hmoty babské, látky dětské,
Vkydnuté do mužů zletilých,
V pekle i na světě nečilých.

Ano . . . Tichošlap nejvíce cítí slasti,
Když pod larvou lásky ke bližnímu,
Když to pod závojem lásky k vlasti
Moudré může dáti naučení,
Jak to blahu škodí obecnému,
Když se člověk podle ctnosti cení:
Tehdy excentrických šílenců,
Tehdy spílá jemu ztřeštěnců,
Tehdy silného zve arcislabcem,
Muže dospělého zove chlapcem.

Ačkoli Koubek „cestu svou do pekel“ vysvětlivky a komentáry nebyl opatřil, předce nám zbyly ještě fotografie těchto českých vlastenců čili literátorů, již náleží do té kategorie „Tichošlapův,“ a pakli po smrti Koubkově mnohý již zaniknul, tím valnější houf zase v době nové se přihlásil k tomu predikátu.

I znaltě Koubek dobře dobu svou, v kteréž mu bylo pracovati, znaltě nepřátele volnějšího ruchu národního a protož vyvolil sobě za života svého malý kruh mladíků pro vlast nadšených, jimž ostré, satyrické básně své předčítal, volaje k pokolení bujarejšímu:

Takto český rozhorlený zpěv
Nevěrníkům bezcitným se zjev,

I jsa spolu rytířem a mnichem
Hlasně ozývej se v srdci lichém . . .
Jak se v chrámu Páně poškvrněném
Ozývá kněz řečník slovem rázným
Proti pošetilcům bohaprázdným,
Pobožné pak žehná Božím jmenem:
Takto věstec vlastí pohybuj,
Tak si práva k srdci osobuj,
Nevděčnou pak strunu sejma s lyry
Z beránkových utočenou střev,
Ocelovou strunou větší míry
Ňa varitě provoď vyšší zpěv,
Jenžby stvořil nové bohatýry,
Jenžby lásku roznítil i hněv,
Svatou lásku ke ctnosti a světlu,
Lásku k svobodě, světla dceři,
Hněv a válku proti chlapské zběři,
Která mrskající líbá metlu.

Dlouho jsme se již křísili, dlouho naříkalo pokolení za pokolením v jarmu svém a bědováním svým uspalo se jako dítě metlou v blahý sen ukonejšené; dlouho pozírali jsme k Blaníku, když ospalí rytíři ze sna nás probudí k životu: avšak tu když Kollár v hněvu nad lenivým pokolením pohodil svým varitem, — tu vyvstal Koubek a co věstec, mesiáš český jal se volati po vší vlasti české:

Čas jest, aby Blanický ten sen,
Jenžto od osudu nejistého
Zkřisitele očekává svého,
S našich zraků byl již zapuzen,
By na vlastní spíraje se síly
Žádný nespoléhal na příhodu,
Aby každý ve šlechetné píli
Životem byl oddán svému rodu.
Nemáť život tolik ceny v sobě,
Bys jej nedbou o vlast prodlužoval;
Spánek sladší musí míti v hrobě,
Kdo se pro bratry víc napracoval.

Zdobmež tedy věnníky ten zapomenutý hrob Koubkův, ověnčmež jej kvítím nevadnoucím, — také i jemu. — — jak pěje sobě pěvec náš —

„Jemu, byť i o něm zapomněli
Osiřelí vlasti pastorkové,
Uznalejší vsaďtež potomkové
Nevadnoucí na hrob immortelly.“

Joachim Lelewel.

Narozen dne 22. března 1786, † dne 29. máje 1861.

Ego multa pertuli, multa tacui,
multa servavi.

Joachim Lelewel, jeden z nejznamenitějších spisovatelů polských, professor historie všeobecné na bývalých universitách ve Vilně a ve Varšavě, muž velezasloužilý o blaho člověčenstva a zvláště o vědu nejen Slavjanův, ale i ostatních národův, hluboký badatel dějin politických a literárních, mythologie, archaeologie, geografie, numismatiky a vědy právnické, narodil se dne 22. března 1786 na Mazovsku a pochází z rodiny Lölhöwelů, přistěhovalé do Polska v osmnáctém teprv věku. První vzdělání nabyl Lelewel u Piaristů v tak zvaném „Collegium nobilium," navštěvoval pak universitu Vilenskou, kdež působením professora Hus-

sarzewského s takovým výsledkem se oddal studium historie, že proslulý filantrop Thaddeus Czacki, založiv lyceum v Krzemienci, jemu r. 1809 byl svěřil učitelskou stolici historie.

An ruské tažení literární činnost jeho bylo přerušilo, odebral se Lelewel do Varšavy a teprv r. 1814 dostal se za suplujícího professora historie všeobecné na universitu Vilenskou. Roku 1816 založil car Alexandr co král polský novou universitu ve Varšavě, kamž i Lelewel povolán jest r. 1818, jednak za professora historie středověké a bibliografie, jednak za kustosa národní bibliotéky. Za nedlouho nazpět povolán jest na universitu Vilenskou, kdež mužem se stal proslaveným, miláčkem mládeže polské. Co professor pokořil veškeré nepřátele své, avšak jsa v podezření, že jest členem tajných spiknutí, již r. 1824 sesazen jest se stolice učitelské. Až po tu doby vydal jest hojný počet spisů historických a archaeologických jako: Skandinavskou Eddu, ve Vilně 1807; — O starobylosti kmenů litevských, 1808; — O králi Matyáši, 1811; — bádání v oboru staré geografie, ve Varšavě 1811; O korunování králův polských, r. 1819; — historii staré Indie, 1820; — Entdeckungen der Karthager und Griechen im atlantischen Ocean, Berlin 1821; — Poslední léta panování Sigmunda, 1821; — Památky jazykové a ústavné Polsky z doby věku 14. a 15.; — Starší bibliografie polská, 2 svazky

1823—1826; — a polskou historii za panování Stanislava Augusta, 1821.

Sesazen se stolice učitelské, zvolen jest na to Lelewel za poslance zemského sněmu varšavského a stal se tím spůsobem hlavním faktorem revoluce polské r. 1830.

An byl již dlouho před tím důvěrné, pro vlast a svobodu nadšené mladíky kolem sebe shromáždil, vystoupil nyní ze svého úkrytu a postavil se v čelo vlastenecké společnosti, avšak muži tak neunavené literární činnosti nedostávalo se veřejné energie. Mezi tím co v duši své veškeru touhu po samostatnosti ouzkostlivě byl ukájel, zkoušel a rozvažoval, smělou rukou jali se připravovati k činu mladíci na universitě a škole vojenské, jichž duší byl Lelewel a od něhož veškeré prameny činnosti revoluční byly s počátku vycházely. To věděl kníže Lubecki, a aby hned na počátku povstání polské revoluce zadržel, aneb dokona udusil, nemeškal, uvázati Lelewela ve správu záležitostí veřejných.

Polska byla vtělenou, Rusku ouplně protivnou ideou; boj, který se rozvinul mezi těma mocnostmi, byl boj sociální; Rusko udusilo Polsku násilím Mongolův. Avšak odvážlivý byltě za onoho času politický stav v Evropě.

Rusko zapletlo se do věcí, jež provésti prostředky jeho nedovolovaly; Francie víc a více zrušovala ústavu danou a závisela od milosti cizích

mocností; Prusko zapletlo se v boj o provincie porýnské; Rakousku hrozil duch svobody v Německu jakož i pokoušení-se o vydobytí samostatnosti politické v Italii; Anglicko bylo malomocné a na vahách; Portugalsko a Španělsko stálo na poprázi vojny o posloupnost; Italie, Belgie a Polsko proklínaly traktáty od r. 1815 a tak bylo vše pohotově, na první signál se vzbouřiti. To se i stalo. — V Paříži vypukla revoluce červencová, a již dne 18. listopádu 1830 jednohlasně prohlášena jest na kongressu samostatnost Belgie. Jak jsme již dříve byli líčili, panovala velká nespokojenost v Polsku. Politické svobodné zednictví, jež velkodušný Dombrowski byl založil, rozšířilo se v několika letech nad veškeré očekávání. Pod zástěrou společnosti filosofické a literárické naklonil sobě horoucí mládež na universitách; z universit vniknul duch revoluce ve vojsko a skrze řemeslnické spolky v lid; zejmena uhostil se duch revoluční ve Varšavě ve spolku ševců staroměstských. Po revoluci červencové mělo toto rozechvění myslí zvláštní svou povahu a šířilo se vždy dál a dále jako potok rozvodněný. Universsity Varšavská, Vilenská a Krakovská sbližovaly se a posilovaly se skvělými nadějemi. Vše se potaji zbrojilo. Avšak u prostřed tohoto daleko rozvětveného hnutí sestoupil hlouček spiklenců ve spolek, kterýž měli jisté před sebou cíly. Spiklenci ti byli členové varšavské školy vojenské a měli několik

důstojníků posádky Varšavské za důvěrníky. I usnesli se spiklenci školy vojenské na tom, žeť koncem února roku 1831 povstanou; avšak rozkaz cara ruského, aby armáda polská se ozbrojila a hnula se k pochodu do Francie, přiměl spiklence k tomu, žeť povstání ke dni 29. listopadu 1830 bylo určeno. Lid pracující konal sice přípravy k povstání, než generálové nejevili žádné chuti, bojovati pod práporem revoluce, a tak nezbývalo jiného, než aby žáctvo školy vojenské rozžalo pochodeň. Přípravy nezůstaly tajny policii. Rosniecki strašlivou projevoval činnost, avšak vše bylo marné. Mladí spiklenci na zdař bůh! marně pochováni jsou v žalářích kláštera Karmelitánského; mučení uměli v srdcích svých tajemství druhů svých zachovati. Vztek Rosnieckého dostoupil nejvyšší míry; i dvořané careviče cítili, žeť meč neviditelných nepřátel visí nad hlavami jejich, avšak Konstantin byl prost veškeré nedůvěry a mimo obyčej upustil jest od podezřivého despotismu svého. Den 29. listopadu se přiblížil.

Mezi spiklenci umluveno, že na znamení vypuknutí povstání v Solci se musí zapálit pivovar, na severu několik domů na blízku zbrojnice ležících. O šesti hodinách s večera vtrhne 18 mladíků ze školy vojenské před palác velkoknížete, porazí stráže a s nasazeným bodákem pádí do jeho komnaty a do zahrady. Velkoknížeti podařilo se, útěkem vybaviti se ze zajetí. Spiklenci celí rozvztekleni, že

se jim nepodařilo, jak chtěli, opět se vrátí k svým soudruhům a nyní v čele Vysockého hodlají přepadnouti kasárny kavalerie, avšak kyrysníci ruští již stojí v parádě vojenské na vešker útok připraveni. Dobrodružná falanx táhne nyní do ulice nového světa, kdežto ji do spiknutí zasvěcení poddůstojníci v čele kompanií svých očekávají. Avšak všude panuje ticho hrobové. Solec nezáří ještě v plném plamenu; mladí povstalci hrozí se zrady a úzkost jejich je tím větší, an jedno oddělení jízdy vidí v patách za sebou. Konírny Radziwillovy leží na cestě; zde ohradí se mladíků na počet 200 a po tuhém zápasu porazí jízdu na hlavu. V tomž okamžení slyšeti střelbu z ručnic; na severu vyšlehne oheň. Toť znamení umluvené. Plni nadšení a naděje hnou se ku předu, než na začátku nového světa srazí se s plukem husarův, kterýž prorazí při hlaholu písně národní: Ještě Polska nezhynula! Nyní vtrhnou do středu města.

Povstání zmocní se severní části města a nyní rozvine se krvavý boj mezi vojskem. Ze vnitru starého města valí se četné rozjitřené houfy lidu; vojenská škola, jež se byla mezi tím rozhodla, bojovat za samostatnost Polsky, dostaví se na bojiště s dvěma děly. Vojsko ustoupilo a zbrojnice dobyta, která 50.000 ručnic chová v zásobě pro lid povstalý.

Povstání rozšíří se po všech částech města. volání do zbraní přerušeno zpěvem vítězným. Lid

pracující táhne v nadšení rozešíleným městem se zbraní v rukou. Vojsko ruské opustí své stanoviště a hledí se sraziti; větší část generálů se skrývá. Chlopicki, jehož jméno všude se ozývá a jenž úlohu slávyplnou docela neslavně měl dodělati, netroufá sobě palác primasa, do něhož se byl utekl, opustit, an ministři velkoknížete na nejvýš rozjitřeni se radí, coby počali; an velkokníže ve vojenském ležení se podává zoufalství. Bylo panování jeho u konce; — den vzešel nový nad Varšavou samostatnou.

Noc 29. listopadu bylať svědkem rekovných skutků, avšak i velkého krveprolití. Potocki jal se mluviti ke granátníkům, hodlaje odloučiti je od zájmů povstalců, než rozhořčený lid naň se vrhnul, srazil jej s koně a na smrť raněného nechal ležeti v rukou žandarmů. Ministr Haake usmrcen ranou z pistole; generálové Trembicki a Siemionkowski měli týž osud. Posledního překvapilo povstání, an hrál v karty s generálem Skrzyneckim, jenž později se byl vyznamenal. Když zahřměla střelba z ručnic, vyšel z domu a chtěl vojáky hrubým spůsobem upamatovati na přísahu věrnosti, než mrtev klesl nedaleko sochy Koperníka.

Ze všech těch mužů, kteří revoluci byli zosnovali a připravovali, nemohl ni jeden na počátku povstání činností svou vyniknouti. Lelewel loučil se s otcem svým na smrtelné posteli, jenž též noci ducha byl vypustil.

Druhého dne 30. listopadu, rozhlašovaly samostatnost všechny vrstvy lidu polského; vyvěšený bílý orel na všech místech zmizel; stará rada řízení zemského přijala do středu svého měšťany populární, lid jásal a plakal radostí a pýchou po ulicích krví zbarvených. Varšava byla svobodná! A mezi tím časem volalo nesčíslné množství lidu: Chlopicki! Chlopicki! — my chceme Chlopického! — Avšak volání lidu bylo marné, — Chlopicki se ukryl před revolucí a jiný generál se musel prozatím uvázati v komando nad vojskem.

Chlopicki byl generál ze školy Napoleona I.; on se vyznamenal ve Španělích pod maršálem Suchetem; později protivil se rozmarům Konstantina: tyto byly veškeré jeho nároky na popularnost. Avšak mužové lidu snadno bývají podvedeni silou zdánlivou; Chlopicki se jim líbil, poněvadž měl vysokou postavu, martiální tvář a povahu diktátorskou, vůbec veškeren ten fond vojenského vychování; bohužel skrýval se v této vojenské postavě ten nejprostřednější, k revoluci docela neschopný duch. Chlopicki co bornírovaný vojín věřil toliko v surovou moc valného vojska a v disciplinu; on popíral, že smělost a udatnost kdy může zvítězit, a pohrdavě se usmál, když se mu mluvilo o moci pevného přesvědčení, o nenávisti dlouho kojené, o všeobecném *nadšení* pro svobodu. On se postavil v čelo revo*luce, nikoli* aby bojoval, nýbrž aby vyjednával;

nikoli aby Polsko vysvobodil z rukou tyranů, nýbrž aby cara pokořil. V tom jej podporoval kníže Lubecki, muž, jak nám známo, beze všech mravních a politických zásad, jemuž snadnou bylo věcí, generála pod svou moc dostati, aby jím několik dnů mezi dvojnásobnou zradou v proudu se udržel.

Velkokníže Konstantin rozložil se za barierami města Varšavy v čele as 8000 mužů zbrojných táborem. Tábor rozprášiti, vojsko nepatrné zničiti bylo věcí snadnou; i kázala nutnost věcí, na tábor vší mocí udeřiti, neboť každá revoluce, jak dí Louis Blánc, kteráž se obává, že by daleko spěla ku předu, sama sebou jestiť zmařena! Chlopicki neučinil tak a jal se vyjednávati. Bylať to chyba nesmírná, k nenapravení na počátku revoluce! Deputace záležejíc z hraběte Ladislava Ostrowského, knížete Lubeckého, Czartoryského a republikána Lelewela odebrala se do vesnice Wierzbny, kdež velkokníže v čele vysokých důstojníků svých se ubytoval, a přednesla přání národa polského, aby konstituce říše v plném znění se zachovala a aby veškeré provincie starého polského království, Ruskem vydobyté, zase v jeden celek byly spojeny, tak jak car dříve byl přisliboval.

Tato schůze neměla žádného resultátu; Konstantinovi nezbývalo jiného, než outěk.

Za prvních dob revoluce panovalo ve Varšavě takové rozjitření, jemuž v historii není rovného. Na

Litvu! — Na Litvu! — řečilo se. Litva! — byla nyní heslem lidu. Revoluční klub, jehož předsedou byl Bronikowski, rozdmýchal plamennými řečmi onen vyšlehlý plápol v srdcích pro svobodu nadšeného lidu. Opatrní vůdcové netajili sobě, žeť revoluci zachovati lze rozvinutím všech sil; že Chlopicki, jenž Konstantina nechal utéci, se stal zrádcem svobody národní; že se nesmí tomu připustit, až by Rusko v nesnázích svých se spamatovalo, anobrž žeť třeba, aby polské provincie propagandou revoluční do proudu byly strženy. Lid, přesvědčen, jsa o tom, čehož třeba k osvobození národa, zaplesal a naděje se jistého vítězství volal do boje. Mysli všech byly unešeny. Nesmírné oběti vlasti na oltář jsou kladeny. Mnichové vydali ze svých zásobáren valnou část potravy; ženy a panny skládaly jsou klenoty do státní pokladnice; bohatí měšťané vypravovali vojsko na své outraty do boje.

Lubecki, jsa svědkem toho nadšení, sám tomu nyní věřil, že by revoluce mohla zvítěziti, a aby zvěděl, čehož Chlopicki schopen, učinil mu ten návrh, aby boj do Litvy přeložil, pakli se mu vidí boj nevyhnutelným. Avšak ouzkoprsý Chlopicki zatracuje každý energický prostředek; konečně se rozhodne. Utvořila se provisorní vláda, záležící ze septemvirátu, jejíž oudové byli kníže Czartoryski a republikán Lelewel, jenž byl ke dni 18. prosince 1830 sněm říšský byl vypsal a z jehož péra ve-

které vlastenecké řeči a provolání k armádě polské byly vyšly. Jednoho dne přehlíží Chlopicki vojsko na Marzecowě; odebéře se do sálu provisorní vlády, oznamuje svým kolegům tónem velitelským, že se chce zmocnit diktatury, a již spěchá zase k vojsku, aby za diktatora se dal provolat. Zavření klubů, zastrašení poctivých a upřímných vlastenců, ochromení všech vlasteneckých snah, vystoupení aristokracie s intrigami svými, — tytéž byly následky toho 18. brumairu. A podivno! — lid ještě neustále měl Chlopického za ochrance vlasti! Diktator chtěl nyní s carem uzavříti mír; v tom podporoval jej Lubecki, neboť dobře rozpočítal sobě, že revoluce toliko váhavostí a nikterak jinak se nedá překonati. Za tou příčinou nabídnul se za prostředníka a doprovázen Jezierskim odebral se do Petrohradu. Po jeho odchodu klesla Varšava pod moc duchů prostředních. Aristokracie agitovala a intrigovala; Czartoryski postavil se dílem z lenivosti, dílem z marnivosti v čelo hnutí aristokratského a mnozí mu slibovali království polské. — Czartoryski jmenován sice ministrem záležitostí zahraničných, než pravým ministrem byl hrabě Malachowski, činný, opatrný a rozhodný aristokrat.

Mezi tím co se Chlopicki snažil, ducha revolučního u vnitř schladiti a udusiti, representoval Czartoryski revoluci za hranicemi, muž poctivý sice, než nebyl prost předsudků aristokratských a často

rozpomínal se na přátelství, v kteréž s carem Alexandrem byl vešel. Avšak jakoby tak četných nepřátel nebylo dosti, musela demokracie polská bojovati ještě proti straně konstituční, v jejímž čele stál Vincent Nemojowski.

Když byla Paříž došla zpráva o povstání Varšavském, nekoněčné bylo jásání v Paříži. Hrdinství Polákův oslaveno na všech divadlech! — Polska je svobodná! — bylo heslem lidu pařížského. Polské povstání bylo ve Francii pravou národní slavností, druhou revolucí červencovou. Pomoc našim polským bratřím! — Pomoc! — volalo se v salonech i na ulicích.*)

Avšak co činil pro Polsku dvůr francouzský? — On ji opustil.

Mezi tím stahovaly se strašlivé chmúry na severu, kteréž hromů rachotem nad Polskou se měly snésti. Chlopicki uvázal se v diktaturu, aby zamezil revoluci a zachoval sobě přátelství carovo. Vlastenci nejhorlivější reptali proti terrorisování jeho a populárnost jeho co den mizela. On vyvolal proti sobě hejno nepřátel, on republikána Lelewela na krátký čas dal zatknouti a zpečoval se, manifest podepsati. Manifest ten, v celém světě známý, byl složený s veškerou vážností a mírností.

---

*) Louis Blanc, historie desitiletí 1830—1840.

Právo a neštěstí Polsky líčeny byly tuto tónem zármutku šlechetného, jenž každé srdce musel pohnouti. Avšak mysl diktatorova byla bez poesie, duch jeho bez síly. On zakázal vydání manifestu tiskem. I bylit vlastenci přinuceni, manifest tajně dáti litografovati, kterýž končil těmi slovy:

„Přesvědčeni jsouce, že naše svoboda a samostatnost, aniž by sousedícím státům byla nepřítelem, toliko slouží za rovnováhu a záštitu Evropy, vstupujeme před mocnáře a národy s tou důvěrou, že hlas politiky a lidskosti pro nás se vysloví .... Je-li tomu tak, že prozřetelnost naši vlasť k věčnému otroctví byla odsoudila, je-li tomu tak, že svoboda Polsky v tomž posledním boji pod rozvalinami měst polských a pod mrtvolami obranců vlasti má pohrobena býti, panovati bude nepřítel náš toliko nad pustinou; a každý dobrý Polák tou útěchou se potěší ve hrobě svém, žeť aspoň okamžik hájil slovem a mečem svým svobodu spoutané Evropy.“

Tímto melancholickým provoláním hleděli Poláci získati sobě Francii, by jim přispěla pomocí svou. Polska obracela se k západu, vzývala strážného ducha národa francouzského, kterýž v předvečer revoluce pařížské nejšlechetnější syny své Americe, svobody se domáhající, vyslal na pomoc, kterýž na sklonku 18. věku svobodu a rovnost byl hlásal do všech úhlů světa evropského. Avšak nešťastnou náhodou spoután byl národ francouzský;

chladní nelidští kombinatoři utlačovali šlechetnou jeho vůli a právě v tomž okamžiku musel kabinet v Palais-Royalu v hnusném ponížení svém přijímati nejtěžší výminky, aby docílil smíření s dvorem ruským.

Dne 15. ledna 1831 dostala Varšava dlouho očekávanou odpověd cara Mikuláše. Car vyzývá v odpovědi diktatora velmi lichotivě k věrnosti; avšak z celé odpovědi vysvítá, že se Polska bez výminky podrobiti musí. Chlopicki chce uposlechnouti cara, než sněm říšský chce bojovati na život a na smrt. Lelewel vida záhy, že Chlopicki zradu kuje, sestoupil ve spolek nový s Zwieckowskim, Branikowskim, Mochnackim, Krempowieckim, Zawiszou, Zaliwskim a knězem Pulawskim, kterýžto spolek po odjezdu Lubeckého a Jezierského do Petrohradu na tom se ustanovil, diktatora svrhnouti a vládu národní zříditi. Dne 19. ledna 1831 zrušeno jest veškeré přátelství mezi říšským sněmem a Chlopickým, který ač ne bez odporu přinucen byl diktaturu složiti, načež Lelewel zvolen za ouda vlády národní, v kteréž čistě demokratický princip zastupoval. Mimo to zůstal předsedou klubu demokratických vlastenců, čímž na sebe uvalil jakési podezření povahy obojetné, kteréž přimělo ostatní oudy vlády národní k tomu, nedůvěřovati jeho radě a jeho názoru politickému.

Na místo Chlopického zvolen jest Michael Radziwill za generalissima, muž bázlivý a nerozhodný. Dne 25. ledna rokovalo se o návrhu Soltyka, jenž navrhoval, aby Polsko za samostatné se prohlásilo a rod Romanowský na vždy od trůnu vyloučilo. Sněm váhal rozhodnouti se. Tu vystoupí jeden z prostředníků do Petrohradu vyslaných a čte památní spis, kterýž carovi byl podal, a který car vlastnoručními poznámkami byl opatřil. Jedna z těchto poznámek zněla: „Já jsem král Polsky, já ji svinu. První rána, kterou Poláci z děla vypálí, bude záhubou Polsky.“ Čtením této notice zhrozilo se shromáždění. I četla se ještě jiná poznámka, kdežto se spílá původcům revoluce co bídníkům. Vystoupí nyní jeden z poslanců na tribunu, a zařinčiv mečem svým, ptá se, zdali dovoleno mocnářovi, hanu kydati na lid ctihodný.

I mluví Antonín Ostrowski, řka: „Otec můj, ústavu podávaje carovi, pravil: „Tato smlouva je svatá. Běda tomu, kdo ji zruší.“ Slova ta hnula celým shromážděním, a již volalo se jednohlasně; „Nemáme žádného více Mikuláše! žádného cara!“

Hlasu toho nevšímala si vláda francouzská. Ministři rozpomínali se neustále na nešťastné tažení Napoleona do Ruska, říkouce v slabosti své: „Bolesti Polsky pociťujeme v duších svých, než což nám činiti lze pro Polsku, na 400 mil od nás vzdálenou. Máme se chopiti zbraně a vytáhnouti

do boje proti kolosu na severu?“ Car se chvěl zvěděv, že Chlopicki diktaturu složil, že rodina Romanowská s trůnu polského svržena, avšak Francie neustále viděla na severu muže železného, jemuž ni pouhou myšlénkou nechtěla ublížiti v zotročení svém.

V prvních dnech měsíce února vtrhlo 120.000 Rusů s 400 děly v čele polního maršala Diebiče do Polska, jimž revoluce polská toliko 35.000 mužů pěchoty, 10.000 jízdy a 136 děl na odpor mohla postaviti. Ostatní část sil vojenských, as 15.000 mužů, leželo posádkou v Pragie, Modlině a Zámosci. Dne 19. února rozvinul se první boj mezi Rusy a Poláky u Grochowa a nyní bojováno s veškerou zoufalostí a lutostí den jak den až do večera 25. února. V boji tom byl Chlopicki poraněn a rány jeho smířily jej zase s jeho nepřátely. Poláci s velkým namáháním odolali sice útoku Rusův, avšak nerozprášili je. Od bitvy Grochowské nelze bylo pro rozvodnění Visly dále váleti; avšak v polovici února jal za generál Dwernicki, jenž pravé křídlo Polákův byl komandoval, s 3000 jezdci pole opanovati. Tento rekovný muž, jehož armáda z repuplikánů záležela, činil zázraky svou geniální udatností. On se pohyboval jako blesk, tak že s 3000 muži 30.000 Rusů protiviti se odvážil a je rozprášiti. Dne 14. února porazil Geismana v dolinách Sierošinských; dne 17. přepravil

se přes Vislu a zahnal u Novévsi generala Kentze. Dne 2. března pobil u Pulawy dragony prince Würtemberského. Všude vítězil, avšak řevnivost a nenávist bránila mu, vítězství dálšího se domáhati.

Mezi tím vyznal generalissimus Radziwill vojenskou neustupnost svou a rokovalo se nyní o tom ve Varšavě, kdo má býti jeho nástupcem. Generál Pac, bývalý adjutant Napoleonův, velký mathematik, Prondzynski, Krukowiecki byli sokové Skrzyneckiho, jenž toužil po nové slávě vojenské. Republikáni navrhovali Dwernického; avšak Skrzynecki, poručen jsa Chlopickim a spoléhaje se na příznivou jemu aristokracii Varšavskou, zvítězil nad soupeři svými.

Kdyby vláda francouzská tytéž sympathie Polsku byla projevovala jako Francie, velikou by byla službu proukázala Polsku, kdyby vplyvem svým stranu demokratickou byla podporovala a zvolení Skrzyneckého byla zmařila.

Skrzynecki byl člověk prohnaný a úskočný, zasvěcený do všeho chytráctví kruhů diplomatických, kteréž sobě toliko váží uhlazenost, titule šlechtické a zdvořilost; celá jeho povaha, veškeré jeho chování a mrav zpotvořen podle salonů francouzských. Proniknut jezuitismem, kterýž za doby restaurace na veškeré dvory se byl vloudil, navštěvoval chrámy a z affektace ve všech řečech svých, ano i ve svých proklamacích k armádě mluvil o spáse nebeské. Takový muž, ačkoli byl nadatný, bystrozraký,

a vojenskou měl vzdělanost, přece nikterak se nehodil pro revoluci zbrojnou.

Měsíc vyjednával marně generalissimus, jak se předvídalo, s Diebičem; když pak každého již přešla trpělivost, tuť opět započal Skrzynecki boj dne 30. března. Operace proti Rusům bylať tak šťastná, že Rusové, napadnuti konečně generalem Prondzynskim u Iganie dne 10. dubna, se rozutekli aneb se vzdali. Avšak tu vypukla cholera mezi vojskem polským a šířila se vždy dále a dále, po městech a vesnicích. Vláda francouzská zalekla se, jakmile zaslechla, že se cholera blíží; i zdálo se, jako by strach před touto metlou ji ze snů parlamentární nečinnosti a lhostejnosti chtěl probuditi, kterouž doposud byla zachovávala, nedbající mnoho na to, zdaliž jeden národ po druhém dokrvácí, čili nic. Místo zbraně a vojsk udatných vybrána jest návrhem ministerstva tržby komisse lékařů francouzských k tomu cíli, aby se vypravila do Polska a tamo studovala choleru. Franzouzští lékařové uznali, že cholera není nákažlivá, — vykonali missi svou — a národ polský krvácel zase dále. Avšak lid polský byl jiného náhledu a pravil, že Rusové choleru přinesli do Polska; ano i francouzští lékařové přiznati se museli, žeť spojení tak velikých hromad vojska více působiti může než jednotlivý pád cholery. Tyto hypothesy zvýšily jsou vztek Poláků, tvrdících, žeť Rusové neznámé zlo za spo-

jence sobě byli obrali. Budiž tomu nyní tak neb jinak, mínění to rozšířilo se netoliko ve Francii, anobrž po celé Evropě. Ve jménu lidskosti žádalo se nyní veřejně, aby konec učiněn byl vojně bezbožné, provolané přepychem jediného člověka. S velkou hořkostí mluvilo se o tom, že Prusko armádu ruskou podporuje, kdežto Rakousko aspoň ctihodnou neutrálnost zachovávati se zdá. Žurnály vlády francouzské ironicky se tázaly, zdaliž mocnosti propagandě zásad politických opříti se chtějí propagandou cholery a Journal des Debats pravil: „Kdož pomyslí na to onoho času, když cholera postihne Berlín, jakž postihla Vídeň, že král pruský tchánem jest cara Mikuláše? Tyto svazky rodinné velmi draze musí zaplatit národové.“ Avšak mocnosti evropské neslyšely jsou hlasy zděšených národů. Rakousko, jakoby chtělo popírati onyno sympathie k Polákům, o nichž se mluvilo, ihned použilo příležitosti, kterouž opak se mělo dosvědčiti.

Mezi tím co Dwernicki Zamość byl obsadil, připravovala se šlechta podolská, ukrainská atd. k velkému povstání a kojila se i tou myšlénkou, sedláky z otroctví vybaviti. Dwernicki opustil dne 3. dubna Zamość, vtrhl dne 16. do Boromelu, kdež jej brzy sbor Rüdigerův dostihl. I rozvinul se zde boj rozvzteklený. Dwernicki zanechá ve vsi pěchotu a žene útokem v čele 2000 kopijníků na sbor Rüdigerův, z 9000 mužů záležící; dvěma outoky po-

raženo vojsko tak četné a dvě děla pobrány jsou. Druhého dne Rüdigerem, spojivším se s Kaisarowem, pronásledován, obrátí se do Podolie. Od jihu táhne generál Roth, aby mu cestu uzavřel. V Kolodně dozví se generál, že mu chtějí od hranic haličských cestu zameziti. I vtrhne až k Lulinci; avšak v noci dne 25. dubna překročí Rüdiger hranice rakouské a vypraví sbor, který Polákům do zad má padnouti. Když z rána 27. dubna mlha, kteráž veškeré pohybování Rusův byla kryla, se rozplašila, vidí se Dwernicki obklíčena 25.000 muži. I přeskočí nyní hranice, avšak rakouské vojsko, jež trpělo Rusům vstoupiti na půdu rakouskou, obklíčí generála a přinutí jej složiti zbraň. Kudy tento malý sbor zajatých svobodníků polských se bral, všudy uvítán jest s velikým nadšením; dámy v Prešpurku strhaly knoflíky s uniformy Dwernického a nosily je na krku na zlatých řetězích.

Neštěstí, kteréž potkalo Dwernického, zmařilo povstání jižních provincií; zbývala ještě Litva. Tam obracely se zraky všech Poláků, povstání Litvy vidělo se všem důležitým.

Po bitvě u Iganie zmařil Skrzynecki ten nejdražší čas. I mohl spojenými silami na sbory ruské daleko od sebe rozestavené se vrhnouti a jeden sbor po druhém na hlavu sporážeti uvědomělou silou bojovníků polských. Když byl celý měsíc promarnil marnými pochody, rozhodnul se

konečně k činu. Dne 10. máje hnul se ze svého táboru u Kaluszynu k Sieroku, odkud jedna kolona v čele Skrzyneckiho táhla k Ostrolence. Diebič ihned opustí tábor v Siedlci rozbitý a již dne 28. dubna po dosti tuhé šarvátce s Lubienskim táhne rovnou cestou na Ostrolenku.

O devíti hodinách z rána rozvinul se boj mezi Rusy a Poláky a bojováno jest zoufale až do noci. Generálové Skrzynecki, Rybinski, Malachowski, Langermann, Kruchowski, Prondzynski, Bem statně se bránili; generálové Kicki a Kaminski padli; bojiště podobalo se nesmírnému hřbitovu. 7000 Polákův, 10.000 Rusů zahynulo v bitvě. Skrzynecki opanoval sice pole válečné, avšak kázal vojskům, aby se hnuly nazpět do Varšavy. Vstoupaje s Prondzynskim do kočáru opakoval s tváří bolestnou slova Kosciuska: Finis Poloniae!

Tak dodělávala Polska, svedena diplomacií evropskou, zničena svými politickými autoritami, jež doufaly, jalovým vyjednáváním říši polskou znovu utvořit, opuštěná od Francie, která jediná Polákům a národům v Evropě ujařmeným mohla pomoci.

Ministerstvo francouzské však, jehož veškerá politika se potkala v komoře poslanců s odporem, hájilo věc svou lépe, než se očekávalo. I pravilo: Vládě se vyčítá, že vydala Italii v obět Rakušákům, Belgii Angličanům, Polsku Rusům. Avšak to jsou výčitky a deklamace zcela jalové. Měli jsme snad

v Evropě nové rozdmýchat plameny? Zadivením naplňuje nas rekovnost Polákův a jejich neštěstí hodno jest veškerého politování; avšak jak máme jim pomoci? Poněvadž čtyry sta mil nás od nich dělí, odkázáni jsme k marným bolestem a přaním jalovým. Vojskem podporovati Polsku, bylo by tolik, jako velikánský podnik tam počíti zase, kde osudem byl zničen. A proč bychom podporovali Polsku? Abychom Rakousko a Prusko přinutili k spojení-se s Ruskem na život a na smrt, tak že by naši vojínové ve Varšavě toliko ještě pustinu a hroby nalezli! Máme Polsku obnovit? To se nezdařilo ani Napoleonovi, ačkoli měl 500.000 vítězných bodákův na pohotově. Uznání národnosti polské bylo by jalovým tlacháním, jakmile bychom neměli těch prostředků, kterých třeba k potvrzení tohoto výroku. Vláda tedy vše učinila, co jí možno bylo učiniti, když se za prostřednici byla nabídla a jiné mocnosti k tomu byla vyzvala. Též by bylo na čase, aby se oposice konečně vyjádřila, čehož žádá. Jest všeobecná válka, válka na živobití a na smrt cílem jejich přání? V tom případu bylo by záhodno, upozorniti na to, žeť nelze se pak tázati, válka čili mír, anobrž válka čili svoboda. Tak mluvil Kasimir Perier, Thiers, Sebastiani, avšak opposice důvody strašlivými odpovídala. Ano, děla oposice, žalujeme na vás, že jste upustili od zájmů Francie, spočívajících na jeho cti, že jste budoucnost civilisace,

spočívající na slávě a mohútnosti Francie, obětovali. Pamatujte se, co jsme byli před rokem, a vizte, co jsme nyní! Před tváří zadivených národů a zděšených králů chopili jsme se k novým a větším cílům žezla, kteréž Napoleonovi z rukou vypadlo.

Nikdy neobdařil osud který národ postavením skvělejším a nebylo nám třeba, zeměkouli zvrátit, abychom jí propůjčili jinou tvář, neboť byla ouplně v naší moci. Což zmůžeme nyní v Evropě a co činíme? Spravedlivým býti v mohútnosti jest věcí mírnosti; avšak trpěti nespravedlnost v mohútnosti, jest znamením malomyslnosti. Pakli nyní Rakušané Itálii šlapou nohama, nemajíce k tomu jiného práva, než práva despotismu, který nechce býti znepokojován; pakli konference nehledíc k tradicím, k zájmům a k smýšlení národů národnosti přistřihuje nikoli podle jakéhosi práva, nýbrž podle pouhé libovůle čtyr králů; pakli Rusové o vyhlazení šlechetného národa se pokoušejí, aby jej za to ztrestali, že se mu jejich panování vidí nesnesitelným — — pak jste vše doznali. Vy jste tomu připustili, že surový systém násilím všude se zaštěpil k věčnému neštěstí těch, již důvěřovali v naši ochranu a nás milovali. Rcete, zdaliž bylo možná Polákům jinak pomoci než silou zbrojnou? Vy jste nabízeli své prostřednictví, rcete, zdaliž bylo přijato? Přepodivným spůsobem dorozuměli jste se, přistoupiti ku kongressu, jehož předmětem byl obmezený spor

mezi Holandskem a Belgií, avšak kongres nižádný uskutečniti jste nemohli, aby cestou vyjednávání strašlivé válce se zabránilo. Proč nebyla žádná konference po povstání Varšavském? Kdybyste jen jestě polskou národnost byli uznali! Neboť pakli Francie, co vy vládnete, jinak neupadla v posměch národů, musíme míti za to, že její vůle energicky projevená jakousi má váhu. Slavně pronešená slova: My uznáváme polskou národnost! — jak by byla působila na Litvě, v Podolii, v Haliči atd.? — K ochraně národa spřízněného nebylo tedy třeba, aby naše vojsko vydalo se na pochod tak daleký. Co se týká obavy, žebychom Rakousko a Prusko donutili k válce, byla by bývala marná, kdyby vláda francouzská byla měla tolik odhodlanosti do sebe, veškeren systém politiky evropejské přehlížeti se stanoviska francouzského. Pak by Rakousko našlo své Polsko v Italii a Prusko své Polsko zase na levém břehu porýnském. A co mimo to záleží na zbrojné intervenci Pruska a Rakouska? Nedává Prusko Moskalům zbraň, potravu a munici, anať Polska toliko hrdinnou svou myslí a zamítnutými přáními Francie brániti se může proti nesčíslným svým nepřátelům? Veškeré tyto nájezdy, jež generál Lamarque, maršál Clausel, Mauguin, Bignon. Larabit proti vládní moci byli řídili, neminuly se účinku; opposice dokázala *zcela dobře*, žeť chování ministerstva zájmům *Francie* se protivuje. Avšak tázali-li se ministři-

Co byste činili ná našem místě? Chcete všeobecnou bouři? Co zamýšlíte? — tuť opposice se zamlčela aneb odpovídala nejasně. Hlavní toho příčina ležela v neurčité povaze theorií parlamentární opposice, kteráž, poněvadž byla monarchická a měšťanská a více liberální než revoluční, tomu nechtěla, aby trůn nenadálou vichřicí byl zvrácen, aby měšťanstvo zase s jeviště odstouplo a lid opět zase vítězně nadvlády se domáhal. Opposice cítila sice však, ačkoli se tím pochlubiti nechtěla, že toliko dobře konstituovaná demokracie s to jest, traktáty od r. 1815 roztrhati a zrušiti a Evropě jinou dáti podobu; cítila, že není možná, takou úlohu jinak provésti než vůlí železnou a pomocí vášně, že tato otázka nikdy, jak se lid domýšlí, se nerozhodne, dokud zájmy dynastické budou nadvládati.

Z oněch systémů byl systém ministrů ten nejšpatnější a to se stanoviska praktického tím více, než theoretického; byltě sice jasný a určitý, měltě ale z cela ráz politiky kramářské, obchodní, kdežto systém opposice politice citlivé se podobal.

Co z tak měnivých theorií pochází, snadno lze se domysliti! Měšťanským a konstitučním systémem měla Francie podřízené, malé postavení v Evropě. Vláda to sice věděla, než dobrovolně se podala, kdežto oposice o takém podřízeni věděti se bránila, poněvadž vůbec podati se nechtěla. Při takových poměrech *politických* marně doufali diplomatové

polští jakousi pomoc od Francie: doufali, klamali národ, až jej ouplně sklamali. Ministerstvo Francouzské zvítězilo v parlamentu a Polska zahynula na bojišti.

Mezi tím co Francie o resultátech onoho jalového parlamentárního jednání byla přemýšlela, zbrojila Polska, aby lidstvo celé zápasem svým na život a na smrt zadivením naplnila a je rozčilila. Avšak než počnem poslední onen zápas líčiti, slušno jest, bychom poznali, jak přerozličně mocnosti evropské o tomto neštastném národu polském byly smýšlely.

Povstání Varšavské velice poděsilo Rakousko. Opírajíc se o traktáty Vídeňské a jsouc v držení Haliče vidělo se v nebezpečenství. Čím dále revoluce polská byla pokročila, bylo Rakousko nuceno tázati se, zdaliž by lépe nebylo, samostatnou Polsku obnovit než v boji započatém pokračovati, který Halič pobouřil a jehož následky nelze bylo předvídati.

Jisto jest, že obnovení Polsky co samostatného státu v interessu leželo Rakouska, a tím lišila se jeho politika od politiky ostatních kabinetů. Než Rakousko jako vždy bylo prozřetelné a vyslanec rakouský měl takové instrukce, žeť v nejnutnějším případu dokazovati mohl, že politika kabinetu Rakouského s ostatními mocnostmi ouplně se srovnává. Konsul rakouský neopustil Varšavu. On dal vládě *polské* na srozuměnou, že Rakousko je nakloněno

k tomu, přičiniti se o znovu vzkříšení polské národnosti a k tomu i postoupením Haliče přispěti, avšak pod následujícími výminkami: Polska musí prince rakouského za krále sobě zvoliti a za druhé, musí tento návrh schválen být od Francie a Anglicka.

Následovně toho rozkázano Walewskému, aby vyzpytoval smýšlení kabinetu anglického a francouzského. V měsíci březnu přibyl Walewski do Paříže, právě v tom okamžiku, když ministerium Lafitte Kasimiru Perierovi bylo ustoupilo. Kabinet francouzský nezamítnul sice návrhy Rakouské, než vyslovil se, že k tomu přivolí, když i Anglicko s návrhem souhlasí. Walewski odebral se tedy do Londýna. Avšak odpověd anglickéko kabinetu ouplně se lišila od kabinetu francouzského. Lord Palmerston bez obalu se přiznal k tomu, žeť Francouzsko jediným jest předmětem nedůvěry a obávání Anglicka; že J. V. britické víže spojení přátelské s Petrohradem, kteréž nehodlá zrušiti, a že se nikdy nespojí s králem Francouzským k účelům Rusku nepřátelským a nemilým. Z toho poznáváme, jak bídnou hráli úlohu ředitelé francouzské politiky a representant její v Londýně v kruhu diplomatickém. Avšak zaslepenost našich státníků ohledně spojení s Anglickem podobalo se šílenství.

Záležitost Polsky bylať v diplomatickém ohledu docela ztracená, zmařená. Veškeré mocnosti spikly se proti Polsku: Rusko činilo veliké vojenské přípravy,

by Poláky do posledního muže svobodného surovou mocí zkazilo; Rakousko z bázně ustoupilo od svého návrhu; Prusko pracovalo k záhubě Polsky; Anglicko přálo sobě rozvalení Polsky, aby se dokázalo světu veškerému, jak bezcenné jest přátelství Francie; Francie konečně, svedena malichernou a nerozumnou politikou, stala se nástrojem, kteréhož použila proti ní politika v egoismu svém nesmířlivá.

Mezi tím valily se z Ruska nové a valné hordy vojsk do Polsky v čele polního maršála Paskiewiče Eriwanského. Paskiewič chtěl od pravého břehu Visly vrhnouti se na Varšavu, než upustiv od plánu svého odhodlal se k tomu, vojenské síly své rozvinouti na druhé straně Visly, přiblížit se k hranicím pruským, kdež každé podpory se mohl nadíti, u Ozieku přepraviti se přes Vislu a vrhnouti se od levého břehu na Varšavu.

Dne 4. července hnula se armáda ruská k Modlinu. Pochod Rusův byl nad míru obtížný. Kdyby armáda polská, čítající 40.000 mužův, z Modlina na tyto beze všeho vojenského pořádku se valící massy se byla vrhla, byl by Paskiewič na hlavu býval poražen a Polska byla by byla zachráněna. Avšak Skrzynecki velmi pohodlně stál na levém břehu Visly a kochal se v táboru svém čtením mší svatých. Vojsko hlasitě žádalo boj a jen boj, kdykoliv cválal před frontou vojsk; avšak Skrzynecki byl *neustupný*, tvrdošijný, usmál se toliko, aneb pokrčil

ramenama. Jaké tajemství leželo v tomto chování jeho? — V táboru nečinném pokřikovalo se o blížícím-se neštěstí, neb mezi tím přepravil se Paskiewič přes Vislu a hnal armádu svou na Varšavu. Zbouření v táboru polském bylo nyní všeobecné. Skrzynecki nerozvážil, že v této válce leží celá revoluce, že Poláci horem pádem se musí hnáti do boje proti nepříteli, že generál v tom případě musí býti státníkem, anoť každé váhání vede k anarchii. Co nešťastnému Polsku scházelo, byl muž a rozhodný náčelník, byl systém smělosti, odhodlanosti. K osvobození Polsky bylo by postačilo, kdyby byla Francie vyslala vůdce obezřetného, jenž, neznaje ouzkoprsosti a domácí řevnivosti, důstojnosti jména francouzského ve Varšavě by byl zjednal průchodu k tomu cíli, aby neustále vyjednávající aristokraty skrotil a straně demokratické získal převahu, poněvadž jedině strana demokratická byla s to, Rusům velké zadati rány a zoufalost učiniti prostředkem triumfu. Čtyři francouzští generalové, Excelmans, Hulot, Lallemand, Grouchy chtěli Polsce věnovati služby své; avšak museli od plánu svého upustiti, poněvadž Prusko žádného dobrovolníka nechtělo propustiti a Francie na to se nechtěla odvážiti, nač Prusko se odvážilo. Indirektní rady ministrů francouzských, již neustále radili k temporisování čili hovění času, nevyhnutelné intrigy té strany, která se v *Polsku více chvěla před principem revolučním*,

nežli před Moskaly, — tyto okolnosti jsou to, kteréž neodhodlanost Skrzyneckého objasňují, nikdy však neospravedlní. Následky byly hrozné. Poněvadž ve Varšavě nebylo silné demokratické moci, podlehlo město všem vášním nevázané demokracie. Velký nastal zmatek, velká nad městem nesla se bouře, a v bouři té vzchopil se sněm říšský a učinil ten výrok, vlast že v nebezpečí!

Proklamace vyšlé ze sněmu říšského k lidu byly vznešené. „Ve jmenu Boha a svobody, ve jmenu národa tanoucího mezi životem a smrtí, ve jmenu králů a reků, již na bojišti za víru a samostatnost krev svou byli vycedili, ve jmenu budoucích pokolení, kteráž vaše stíny povolají k soudu, abyste se ospravedlnili z otroctví jejich, ve jmenu těch, povstaňtež všeci v hromadě: Vy, kněži a hlasatelé Krista, měšťané a sedláci!“

A tím provoláním věru povstaly veškeré hromady. Velebný, hrozný pokřik zoufalství rozléhal se po vší zemi. Kněži vztýčili krucifix; děti a kmeti ozbrojili se, sedláci zapomněli na žeň a spěli vlasti ku pomoci s kosami svými.

V tom všeobecném nadšení pro vlast a svobodu objevil se Dembinský, jenž z Litvy, kdež insurekci měl organisovati a rozšířiti, zbytek malé armády své přivedl do lůna vlasti. Expedice, komandována Gielgudem, byla nešťastná; Gielgud, obviněn ze zrády, zastřelen jest od svého adju-

tanta, avšak zde, jako všude, vykonali Poláci divy udatnosti: mladá dívka, hraběnka Platerowa, postavila se v čelo jednoho oddělení povstalců a vedla je proti nepříteli. Dembinski, jenž přemoci musel ustoupiti, hnul se nazpět k pochodu, veda uchvácené a roztrhané švadrony své do boje posledního. Zpáteční jeho pochod jest nesmrtelný, neboť přes 11 řek se přepravil a 210 francouzských mil urazil ve 20 dnech. I byltě veleslavně přivítán. Lid obklíčil koně jeho; lid mu líbal ruce i nohy, lid roztrhal jeho uniformu na kusy, kteréž s pláčem mezi sebou rozdělil.

Paskiewič se blížil neustále. Vyzván jsa konečně sněmem říšským, odhodlal se Skrzynecki bojovati, než nedostál slovu svému. Dembinski ustanoven do táboru vyslanou komissí za prozatímního nástupce jeho; avšak jsa přítelem Skrzyneckého a jako on obklíčen tou zlořečenou stranou diplomatickou, vyjadřil se, že mu nelze jinak činiti, než jak činil předchůdce jeho. Tento výrok zničil jest vážnost jeho v táboru duchů různých. I přiblížila se nyní noc 15. srpna. Den, kterýž předcházel tuto noc krvavou, zasvěcen byl památce Napoleonově. Socha Napoleonova v triumfu od lidu kolem byla nešena. Mužové, jež nikdo dříve neviděl, objevili se v císařských uniformách. Rozkoš veliká jevila se na tvářích lidu Varšavského.

Tu však jako bleskem koluje pověst, že Rusové stojí před branami města; ano ubezpečuje se, že Dembinski proti nim táhne, aby je porazil; avšak již děla hřímají od strany předměstí Jerusalemského. Na večer má klub redouty bouřlivé shromáždění a sotva že noc nad městem plášť svůj rozestřela, shromáždí se hrozné postavy při svitu lucerny, vrhnou se do státních vězení a zavraždí generály ze zrady obviňované. Krukowiecki, domnělý původce těchto vražd, maje tyto vraždy za pouhý prostředek k dosažení diktatorské moci, jmenován jest guvernérem města.

Druhého dne poděkovali se malomocní pětimužové z úřadu svého. Sněm říšský změnil ústavu a ustanovil, veškerou moc svěřiti předsedovi, jenž má sobě zvoliti šest ministrů a taktéž i generalissima. První péče nového diktátora byla, generála Dembinského sesaditi a na místo jeho ustanoviti generala Malachowského, kmeta osmdesátiletého, jenž však se vzdal vrchního komanda.

Paskiewič blížil se. Armáda polská ležela táborem před náspy Varšavskými a polní maršál byl toliko ještě na míli vzdálen od města hlavního. Rüdiger taktéž s 13.000 muži a 40 děly přepravil se přes Vislu a spojiv se s Paskiewičem, doplnil armadu obléhací.

Dne 19. srpna svolal Krukowiecki radu vojenskou. Krukowiecki navrhoval, aby před branami

města bitva byla svedena; návrh neprošel. Uminski navrhuje, polovici armády vypraviti na pravý břeh Visly do Podlachie, aby hlavní město dostatečné mělo zásoby a s to bylo, vydržeti delší obležení. Dembinski navrhoval, veškerá armáda polská aby opustila Varšavu, aby se hnula na Litvu a po cestě menší sbory ruské sporážela. Oba tyto plány mohly teprv po vykonání prvního býti na místě. Neboť kdyby i za městem bitva byla bývala svedena, vždy by ještě v případu porážky času bylo zbývalo, v městě se ohraditi, město od pravého břehu opatřiti hojnými zásobami, ulice zatarasiti barikádami a obnoviti takto hrdinské obhájení města Saragossy. Návrh Dembinského viděl se byti dobrým teprv v poslední instanci a zhoubný plán Uminského byl přijat. Kdo však hrozil nyní větším nebezpečím, hlad čili outok? Dle plánu Uminského vytáhlo vojsko a k ohhájení města zůstalo toliko 35.000 mužů. Jakmile Paskiewič o tom zvěděl, že se armáda polská byla rozdělila, ihned ustanovil se na tom, na město hnáti outokem. Outok ustanoven ke dni 6. září.

Krukowiecki chtěl lid v předměstích ozbrojiti, an Zalewski městskou gardu víte než 20.000 mužů byl organisoval; avšak Chrzanowski docílil toho, že tato strašlivá obrana byla rozpuštěna, předstíraje události z noci 15. srpna. Takým způsobem vše spiklo se k pádu Varšavy, a každý krok, učiněný

k záhubě Polsky, čelil k oslabení čili vysílení živlu demokratického.

Dne 6. září zpilo se vojsko ruské kořalkou, a outok započal; z dvou set děl hřímalo se do města. Rusové se zmocnily Voly a ženou na předměstí Czystu, než generál Bem strašlivě poráží s dělostřelci svými řady Rusův, již opět do Voly musí couvati. O půlnoci zahájí diktator Krukowiecki s důvěrníky svými tajné shromáždění a anižby o tom zpravil ministry, napíše list k polnímu maršálovi, kdež jej žádá za schůzi. Paskiewič přivolí a Krukowiecki a Prondzynski tajně odeberou se do Voly. Po dlouhém vyjednávání uzavřeno jest příměří na osm hodin.

Následkem tohotož jednání žádají ministrové dne 7. září za propuštění. O 11. hodinách z rána shromáždí se sněm říšský. General Prondzynski vstoupí do sněmu a nyní počne jednání při uzavřených dveřích. Prondzynski líčí rozpravu, kterouž měl s diktatorem v táboru ruském u Paskiewiče a velkoknížete Michala. Jeho veškerá řeč cílí k tomu, aby se žádosti Paskiewiče zadost učinilo, poněvadž město nelze obhájiti, aby Varšava Rusy nerozhněvala a aby kapitulovala.

Prondzynski vykládá konečně výminky kapitulace, kteréž záleží v tom, aby se Polska vzdala pod moc cara Mikuláše, za cenu ouplné amnestie, kteráž se má vyjednati. Maršál sněmu říšského

táže se Prondzynského, jak dlouho příměří má trvati. — „Až do jedné hodiny," dí generál. Poslanec Worcel se vzchopí, řka: „Vlast naše již několikráte byla zachráněna, totéž možná nyní. My toliko smíme podepsati výrok její smrti. Kdo výrok ten chce podepsat, nechť sál opustí." Po něm mluví Precizewski. I vzývá boha všemohoucího a ukazuje na šavli svou, dí: „Nikdy necítila se ruka má tak silnou, šavlí kolem máchati, jako nyní." — „Shromážděmež generály," dí Niemosowski, „a svěřmež komando tomu, kterýž v naši svatou věc má největší důvěru. Nechtějmež protestací svou ze lži viniti jediným tažením péra." — Ostrowski podporuje tento návrh, dokládaje: „Musíme lid Varšavský ozbrojiti a v čele jeho postaviti se na náspy. My nepříteli tak dlouho odoláme, až město bude ohraženo, což v této noci lze vykonati." General Prondzynski žádá nyní za slovo; avšak žádný ho nechce více slyšeti, an maršál se vysloví, že dříve sezení zruší a stolici svou opustí. Szaniecki zvolá: „Opusťme Varšavu, zmocní-li se jí Rusové. Vyhlídněmež sobě v naší zemi jiné hlavní město a pakli nepřítel veškerá naše města obsadí, rozprchněme se raději do všech koutů světa, než abychom se znectili." — Kmet šedivý vstoupí nyní na řečniště: „Mluvím," dí, „snad naposled; bez pochyby dokonám život svůj v Sibíři; avšak doufám, že veškeré provincie říše ruské povstanou. Já, kmet

šedý, nedočkám se tohož dne; vy, panové, jste ještě mladi, pamatujtež sobě, že Polska nesmí míti jiné hranice než Dniepr a Dvinu.“ — Godewski, Zienkowicz a Lelewel plamennými řečmi zavrhují veškeré prostředkování. Adjutant Krukowieckého vstoupí do sálu a ohlašuje shromáždění, že odbila jedna hodina. Sněm říšský rokuje dále. Walewski zapřísahá své kolegy, aby Varšavu k spáse Polsky opustili, aby předsedovi obou komor dáno bylo právo, sněm říšský na kterém koliv místě v Evropě shromážditi. Mezi tím sepsal Godewski ohnivé proklamace, kteréž čte shromážděným, žádaje, aby svá sezení odročili a vytáhli proti nepříteli. Zahřmí rána dělová; okna v sálu se otřásají: jest to znamení outoku. Poslanci se vzchopí, hrozný pokřik rozléhá se jednohlasně v sále: Na náspy! Na náspy! — Boj krvavý započal, — a vražedný tento boj trval až do noci.

O devíti hodinách z večera dostala armáda polská zprávu o kapitulaci s tím rozkazem, odtáhnouti do Pragy. Jak se kapitulace navzdor mysli rekovné uskutečnila, sluší líčiti. —

O 4 hodinách měl sněm říšský druhé sezení. Krukowiecki podal jemu žádost za propuštění; dokud však žádost nebyla přijata, viděl se oprávněna vyjednávati. Po prudkém rokování zamítnul sněm, zbaven jsa členů energických, bojujících na náspech, žádost předsedy a splnomocnil jej k vy-

jednávání. O 5 hodinách odebeře se Prondzynski po třetí do ležení nepřátelského a přivede generála Berga s sebou. Krukowiecki zavřel se s generálem a postaví se, jak se praví, jeho žádostem na odpor. I slyšeti jeho hlas, an pěstí udeří na stůl: „Když tomu tak, tedy nazpět povolám generála Romarina, ozbrojím předměstí a pochovám se pod zříceninami města.“ Rus nechal přejíti bouři a odešel s psaním Krukowieckého ddo. 7. září o 6. hodinách večer, kterýmž národ polský bez výminky carovi a králi polskému se vzdává.

Bez dechu a s tváří kouřem z děl učerněnou vkročí generalissimus Malachowski do sálu poslanců. Kmet je osloví, zapřísahá je tónem zoufalým, aby každé vyjednávání překazili a na smrť byli připraveni. Poslanci se vyhrnou k mřížím palácu, avšak Krukowiecki kázal mříže zavříti.

Maršál Ostrowski projeví vojákům svou důstojnost, běží k diktatorovi, vyzve jej, by se poznovu poděkoval, a přinese jeho propuštění sněmu, kterýž aklamací Bonaventuru Niemojowského za předsedu vlády jmenuje.

Okolo 11 hodinách večer vrátí se generál Berg a Prondzynski, aby podal Krukowieckému listinu kapitulační k potvrzení. I ohlásí se mu, že vláda mezi tím se změnila. Berg uveden jsa do palácu, vidí poslance ve frakách mečem opásány. Praví, že chce vyjednávati toliko s generálem Krukowieckim.

O třech hodinách z rána přivolán jest Krukowiecki z Pragy. Zahlédna generála Berga, mrští Krukowiecki čepicí na zem a zvolá: „Já nejsem nic více; jsem pouhý soukromník.“ Na to spílá Ostrowskému. Vztekem se chvěje dí k generálovi Bergovi: „Máme maršála komor v rukou; on jest to, jenž nesmyslnou exaltací trestuhodný přepych národu byl rozdmýchal. Vy zůstanete zde, pane.“ Avšak maršál klidně odvětil: „Na pouhé výhrůžky neodpovídám; jsem v bezpečnosti, dokud kolem sebe vidím Poláky.“ Načež dokládá: „Vy nemáte žádného mandátu, vyjednávati ve jmenu národa.“ Když pak generál Berg se vyslovil, že žádá za dovolení, aby směl věřiti v ujištění ctihodného generála Krukowieckého, zvolal Dembinski prudce, maršál sněmu říšského že požívá důvěry národa a nikdo že tomu nepřipustí, aby se mu ublížilo.

„Nechť se mnou tedy podpíše,“ dí expresident, „a mne oprávní, uzavírati ve jmenu sněmu říšského.“ — „Nikoli, nikoli,“ odpovídá Ostrowski, spis v jazyku francouzském sepsaný, jemu podaný k podpisu, vraceje nazpět. I rozvzteklí se nyní Krukowiecki a zvolá: „Vy jste zatknut, pane maršále!“ — „Zatknut!“ odvětí Ostrowski chladně, „doufáš mne přinutit k hanebnému podpisu? Kdyby zde 100.000 moskovských bodáků bylo pohromadě, neustoupil bych od toho, co mi káže povinnost!“ — A nyní odstoupil Ostrowski s vlastenci odhodlanějí-

šími. Malachowski, donucen generály jej obkličujícími, a stržen do proudu všeobecné malomyslnosti, podepsal nyní s srdcem krvácejícím kapitulaci, kterouž Varšava a most pražský Rusům pod moc se dostala. Za to povolili Rusové Polákům příměří 48 hodin, aby z Varšavy se mohla odkliditi zbraň, munice a věci movité. Mezi tím co armáda se byla táhla k Modlinu, a členy sněmu zemského, již z většího dílu pěšky putovali jako sprostí vojínové, s sebou byla vzala, zrušili Rusové, majíce jednou Pragu v moci své, kapitulaci, protivivše se vyklizení věcí movitých. Romarino, nechtěje se spojiti s hlavní armádou, musel přestoupiti na půdu rakouskou a zde zbraň složiti. Poslední generalissimus Polsky, Rybinski, musel přestoupiti do Pruska. Když se mělo rozhraní polské překročiti, obrátil se Dembinski s zadním vojem gardy ještě jednou a získal sobě tu slávu, že poslední patronu vypálil proti Rusům. — Ojčizna Polákův se vystěhovala do ciziny. —

Dne 15. září podal Moniteur krátkou zprávu o vzetí Varšavy. Lid pařížský bolestně volal po ulicích: Polska dokrvácela! — Veškeré obchody byly zastaveny; na večer byly divadla zavřeny, — lid francouzský slavil den smutečný. Pádem Polsky a marným rozjitřením lidu pařížského dokonal revoluční princip v Evropě. Egoismus zvítězil; naproti monarchiím, jimž snadno bylo dorozuměti

se, nelze bylo povstalým národům se sblížiti; systém lidské solidárnosti, kterýž ve dvou rozličných spůsobech byl se objevil před člověčenstvem, v bídě byl rozhodnut. Aby míra hněvu a bolesti se doplnila, šířila se cholera jako metla Boží po celé Evropě a spustošila vše, co moci surové ještě nelze bylo spustošiti.

Francie, kteráž stížena jest vinou pochybilého povolání, to pykala, že geniu jejímu učiněno násilí; francouzští ministrové porušili v mírumilovnosti své počáteční základy vědy politické a pravidla obyčejné moudrosti.

Když konečně veškeří členové sněmu říšského a vlády polské dne 26. září u Rypina na půdu pruskou byli vkročili, putoval Lelewel pěšky, přestrojen a pod cizím jménem skrze Německo do Belgie a odtud do Paříže, kdež v čele nově zřízeného spolku demokratů polských rozličnými přípravami o brzké vzkříšení pošlapané Polsky se byl přičinil.

Avšak vláda ruská všemožně i za hranicemi polskými stíhala Poláky svými špehouny. Za nedlouho polapeny jsou papíry Lelewelovy a velmi ostrá proklamace k národu ruskému, kteráž i do vnitra říše ruské, čínskými hradbami ohražené, se dostala. Toto jednání přimělo ruského vyslance na dvoře francouzském koncem roku 1832 k tomu velmi energicky žádati, aby Lelewel a jeho nejbližší spojenci z Paříže

byli vyhoštěni. S dovolením francouzského ministerstva odebral se Lelewel na statek Lafayetův Lagrange, a toliko pod tou výminkou, že se do Paříže nevrátí, zrušeno dotčené vyhnání z města až na 60 hodin od hlavního města. Od toho času byl Lelewel hostem generála Lafayeta. Avšak již 8. března 1833, poněvadž prý Lelewel od vlády uloženým povinnostem svým nebyl zadost učinil, vrazil podprefekt se zbrojnou mocí do bytu Lelewela k rozkazu ministra vnitřních záležitostí hraběte Argout, zatknul jej a do Toursu jej žandarmy nechal odvésti.

Vyhnán z Francie, odebral se Lelewel do Brusselu, kdež po několik roků na nově zřízené universitě přednášel historii. Počet od toho času vydaných spisů jest veliký a svědčí netoliko o jeho rozsáhlych studiích, anobrž i o pilnosti nadobyčejné.

Spisy jeho jsou: Ueber Pythias. 1838 v Lipsku; — Malé geograf.-historické spisy. 1836; — Numismatique de moyen âge, 2 Tom. Paris 1836; — Etudes numismatiques. Brux. 1840; — Polska odradzająca się czyli: Dzieje polski od 1795 potocznie opowiedziane. Brux. 1843; — Polska v středověku, 3 svazky v Poznani. 1846—51; — Geografie du moyen âge, 4 Tom. Berlin 1854; — Geografie des Arabes, 2 Tom. Paris 1852; — Dzieje Polski, które stryi synowcom swoim opowiedział. Šestero vydání. Wrocław 1843, 1845,

1849; — Dzieje Polski. Lipsko 1837; — Dzieje Polski potocznym sposobem opowiedzane. Warszawa 1830; — Dzieje Polski dopełnione do r. 1848. Lwów 1849; — Dzieje Litvy i Rusi od 1569 do 1843. Poznań 1843; — Historyczna paralela Hiszpanii s Polską w XVI.—XVIII. w. Warszawa 1831; — Panowanie króla polskiego Stanisława Augusta Poniatowskiego. Warszawa 1834 a Brux. 1847; — Porównanie dwou powstan narodu Polskiego 1794 i 1831. Prawność i Korona, oraz przypisky do dziejów polských potocznie opowiadanych. Paryž 1840; — Rozbiory dzieł, obejmujących albo dzieje albo rzeczy polskie różnemi czasy ogłoszone, w jednę księgę zebrane. Poznań 1844; — Stracone obywatelstwo stanu Kmiecego w Polsce. Brux. 1847; — Trzy Konstistucye polskie: 1791, 1807, 1815. Porównal i różnie rozważył. Warszawa 1831; — Wykład dziejów powszechnych. Wrocław 1550. — Co choval Lelewel v manuskriptě, to nám udati nelze. Činný život svůj skončil tento čistý nepoškvrněný vzor charakteru demokratického v Paříži dne 29. máje.

Náš český emigrant Josef Frič psal dne 30. máje 1861 z Paříže do Prahy, jak následuje: „Celá emigrace polská, ba to málo, řekneme, že celá Paříž a Brussel snad ještě více jsou u hořečním pohnutí nad shasnutím starouška Lelewela, této polární hvězdy v půlnočním spánku pohřížené Polsky.

Již několik neděl docházely nás zprávy, že křehoučké tělo nesmrtelného toho pracovníka na spustošené roli polské očividně chřadne. Zdejší mládež slovanská vypravila také skutečně několik poslů po sobě ze svého středu, aby jej vybídla svěřiti vždy vzmáhající-se chorobu svou péči lékařské.

Nic naplat! Darmo energičně žádáno od něho, aby přestal pracovat a přál si odpočinku — darmo mu představováno, že nenáleží jen sobě, ale vlasti — staroušek odvolával se, že má s kněhkupcem kontrakt, aby dodělal poslední ještě své dílo — a neustále psal kleče při stolku na papírech, když mu již choroba ani sedět nedovolila! Zatím bolesti se množily — klesal vždy, častěji odpočíval — v pravém smyslu leže při práci své, — vždy trapněji, až tu před týdnem asi přiběhl z Brusselu schválně jeden mladík a požádal nejstarších přátel zesnulého, již naň největší vliv měli, aby jej mocí od práce odtrhli a do Paříže v zdravotní dům zavezli. Předevčírem k sedmé hodině šťastně s ním přibyli, avšak nedožil ubohý kmet ani rána! — Včera o půlnoci vypustil ducha, stýskaje si na ohromné bolesti v útrobách. Mluvil prý hlasitě v mateřském jazyku svém asi hodinu — nikdo však nerozuměl významu jeho slov, poněvadž jen dvě francouzské strážnice u lůžka jeho bděly. Přivolaní lékaři nalezli jej již mrtvého.

Zemřel na obyčejnou nemoc lidí učených, to jest neustále k stolku přikovaných, ovšem také i věkem, maje již přes 70 let.

Když jej z Brusselu vyváželi, sběhli se na nádraží tamnější pracovníci a chtěli se mocí tomu opřít, aby jim Lelewela, tuto znamenitost města, na kterou všichni Belgičané velmi si zakládali, neunášeli.

Jezdil jsem několikráte tímto městem a přece nikdy nemohl jsem se odhodlat, abych vyhledal starouška v jeho vysokém a skromném obydlíčku věda, že jest od zvědavých cizinců neustále mořen, — chtěl jsem mu svou úctu touto jakousi šetrností proukázat; zeptal jsem se ale na kavárnu, kde obyčejně o 4. hodině zasedával. Zeptal jsem se prvního na potkání a opravdu hned se okolo mne shluklo starých a mladých, znal jej každý, a dovedli mne na místo. Tam čekal jsem přes hodinu, hledě neustále do koutka, proň vždy zachovaného, kde již i celý houf novin i polských ležel uchystaný. Toho dne však snad pro slabost, snad pro pilnou práci nepřišel.

Nespatřil jsem ho tedy — až mrtvého! — právě co se od něho vracím — ruka i péro třese se mi ještě přemocným pohnutím.

Leží v maison de Santé, rue du Faubourg St. Denis — ve zvláštní kapličce — u jeho nohou *nalezl jsem* dvě černě oblečené Polky tiše plačící,

— u hlavy pak stálo několik nadějných mladíků na patriarchu svého patřících. Schýlil jsem se a políbil jsem mu tu kostnatou chladnou ruku, — necítil jsem hrůzu, nýbrž pokornou úctu.

Rád bych vám popsal tu krásnou, klidnou tvář — ta polootevřená ústa, jež svého času na universitě Vilenské tak smělým prorockým hlasem vyzývala mládež polskou k službě a k lásce k vlasti! Nemohu však vyjádřit, co snad ani nejlepší fotografií nebude možno podati.

V sobotu o 11. hodinách pochováme Joachyma Lelewela, bývalého člena vlády polské, bývalého ministra osvěty, starce duchem svým do poslední chvíle mladého, muže dobrovolně chudého, dobrodince všech potřebných a prvního z Poláků opravdově smýšlejícího — na hřbitově Montmartre.

Na parte vyzývá emigrace polská svých rodáků, aby přišli vzdáti poslední čest muži, který po celý čas dlouhého života svého věrně sloužil krajanům a vlasti! —"

Z Paříže dne 1. června píše J. Frič: „Včerejší pohřeb Joachyma Lelewela měl velmi krásných momentů V kostele sv. Vincenta de Pauly čekala emigrace polská na mrtvolu, kterou tam zanesli a k stupňům oltáře složili mladší Poláci; zazněly při krásném provázení varhan zpěvy: „Z dýmu požárův" a pak „Bože cos Polsku po tak dlouhé

věky", zpívané dvěma sty žákův zdejší polské školy. Po černé mši klusali jsme až na hřbitov Montmartre za truhlou; tam před novou pro vystěhovalce polské zvláště upravenou mohylou čekali na průvod znamenitý řečník a akademik Wolowski, professor státního hospodářství, hrabě Ledochowski, vyslanec pařížských pracovníků Chabaud, klempíř a president spolku „societé de l'avenir des ouvriers du tour de France," a konečně doktor Cohen, rabín, representant zdejší společnosti Israelitů.

Wolowski, Polák ve Francii již zcela zdomácnělý, ano i na dosti znamenitého státníka dospělý, překvapil nás věru svou jádrnou a neobyčejně svobodmyslnou řečí. Mluvil ovšem francouzsky, ale co věrný syn muže, který svého času také stál na listině carem Mikulášem proskribovaných. O této listině projevil se, že jest zlatou knihou zásluh nejlepších, pro vlast nejobětovnějších Poláků. Ovšem vláda ruská vyčítala Lelewelovi, že kul spiknutí, — ale či se to mohlo nazývati spiknutím, že ohnivým slovem napomínal nadšenou mládež, věrné své žáky, aby konali svou povinnost vlasti, či to spiknutím, když i na vědu zapomínaje, súčastnil se v činu společném, jenž byl jen živým významem toho, co každý v srdci nesl, co dávno v každé duši Poláka dozrálo. Projevil prý se svého času, jakých to největších obětí na něm vyžádala vlast; jí k vůli opustil prý svou starou matku, zůstavil v drápech vr-

těžů ovoce dvanáctiletého vědeckého bádání a i svou drahou, vzácnou bibliotéku, pro lásku k vlasti i mateřskou půdu opustil a volil prozatím býti zahrabán zde v cizé zemi. I dí dále, žeť však tu nezůstane ležet na vždy. Vždyť Polska ještě žije, vždyť dosaváde synové pro ni umírají. Lelewel, skromný ten učenec, vzdor své neustálé péči, aby konal svou povinnost a vytěžil co nejsvědomitěji tu hřivnu v propěch pravdy mu svěřenou, neznal prý, co jest ctižádost; pýcha jeho, možno-li ji tak nazvat, záležela v tom, aby od nikoho nikdy nezávisel a děkoval vše jen sobě samému a ustupoval každému, kdo se vedle něho dráti chtěl po důstojnostech a ctislávě. Sláva prý ovšem sama si jej vyhledala, nikdy však na něm toho nedovedla, aby změnil v jakých koliv okolnostech potřeby své: pozůstávalyť, jak se sám kdesi vyjádřil, v kousku chleba — mimo vezdejší chléb, jen péra prý a blanky mu třeba, tichého pokoje třeba bez kamen, ale s biblotékou, bez které žíti by prý nedovedl! Ascetickým a surovým sám k sobě, byl prý učiněná mírnost a schovívavost nejen ku krajanům, ale k bližnímu vůbec. Bráně již z mládí zásady demokratické, dožil prý se konečně, že oddáním polskému sedláku dávno vysloužené země co vlastnictví, první rozhodný krok učiněn ke skutečné rovnosti všech tříd v zemi; umřel prý vida budoucnost a znovuvzkříšení vlasti zapevněny, i nežil tedy

marně a dožil se prvních ovocí své dlouholeté neustálé snahy.

Polský řečník Ledochowski děkuje vroucími slovy předchůdci svému dokládaje, že ani lepší ani obšírnější řečí neumí oslaviti památku Lelewela, pročež této památce jednoduchou provolává „Slávu“, prohlašuje blízký návrat do vlasti ostatkům jeho. I prodral se pak z houfu hluboce dojmutých polský pracovník Chabaud a četl několik krátkých, avšak srdečných slov k oslavě „patriarchy demokracie“ a a ubezpečoval ve jmenu dělníků cele Francie, že jsou hotovi, nadejde-li den, kde Napoleon pomyslí i na osvobození Polsky — jak pomyslil na osvobození Italie, všickni do jednoho že jsou hotovi, obětovati své životy za tuto sestru Francie, vždyť prý Polsko i Francie jsou jak tělo jedno.

Po něm pozdvihl hlasu žid. Nesmí se zapomenouti, že nebožtík velice velebil židovskou filosofii a s nejhlavnějšími učenci židovskými stále měl korespondence.

Řečník nad hrobem Lelewela děkoval Polákům, že konečně počínají býti shovívaví, nehledíce na vyznání víry, ale na zásluhy za společnou vlast. Židé prý nejsou národem nevděčným. Kdo se jich ujme, kdo jim nedá ublížit, s tím prý rádi se bratří a sdílí rádi dobré i zlé. Snaha židů vždy prý bývala, sloučit se se společností, která jim podala *novou* vlast. Lelewel sám vyhnán a vyobcován,

nejlépe pojal strasti postavení vyloučeného a stále ohroženého; měl ale již i ve vlasti pro národ stejně jako polský nešťastný a pronásledovaný sympatii a spravedlivost. Co ministr osvěty zrušil prý zákaz, dle kteréhož židům volné nebylo studovati na universitách polských; zrušil privilegium některých měst, aby nepřenocovali žádného žida; v posledním pak čase za příkladem ministra celý národ prý prohlásil zásady tolerance a povoluje i židům býti věrnými syny vlasti, hlasu jeho prý jsou poslušní; všickni Poláci — bez rozdílu, stavu a náboženství jsou prý teď svorní a hotovi, nastoupiti dědictví, od starouška patriarchy vlastence jim odkázaného; buďsi prý tedy blahoslavena a požehnána jeho památka!

Všecky řeči přijaty byly s pobožným nadšením. Když ale kněz Jelowicki řeč rabínovu chtěl předejíti vyzývaje k modlitbě slavnost končící a prohlásil, že nebožtíka poslední žádost byla, aby za něho tři mše byly čteny, povstal nepokoj mezi množstvím a ozval se hlas: „To není pravda!“ Rabín přišel ku slovu a po jeho řeči teprv skončila se slavnost nikoli otčenášem, nýbrž pozdravením andělským.“ Dne 14. června oslavena jest i v Praze památka Lelewelova! Odbývalo se v týnském chrámu Páně slavné rekviem. Mši četl při četné assistenci Vyšehradský kanovník Vinařický, řeč měl kanovník Štulc. V prostřed chrámu byl na velkém svícnu

veliký věnec. Obecenstva pobožného sešlo se četně; studující mládež oslavením památky Lelewelovy opětně osvědčila, že vděčna jest těm mužům, již duchem svým po celý život za princip demokratický, kterýž ve vlasti tak hluboké má kořeny, byli bojovali a onoho vítězství, kteréhož nám bitvou u Lipan bohužel! se nedostalo, v Evropě v středu všech národu se byli dodělávali.

I zhynul Lelewel nejvýznačnější osobnost ze znamenitých mužův polských; on měl toho zvláštního do sebe, že nikomu nezůstal lhostejným; ano v srdci jedněch vzbudil nadšení, v druhých hněv, ve všech úctu před ohromnou učeností a nezlomným stoicismem. Jak mocné tedy muselo býti působení jeho na mysl lidu, že tak protivné vyvolalo city; „byly toho původem," dí jedna z četných biografií, „klidná mysl, s jakou snášel osud, cit vlastenecký a síla v přemáhání bídy."

„V Lelewelu bylo něco ze starých filosofů řeckých, něco zase ze stoikův římských, něco ze středověkých učených benediktinův, a v plamenu oka jeho, ve síle slova předčil tribuny republikánské."

Učenost a vlastenectví jsou dva velké tituly Lelewela, které zachovávají jemu věčnou památku v národu.

Vědeckou činnost svou vylíčil nám Lelewel sám v spise nadepsaném „Przygody w poszukiwaniach *i badaniach* rzeczy polskich." Co do činnosti politické

charaktrizuje jej Mochnacki řka: „Není Lelewel, jak se ukázalo, domagog v dobách bouřlivých — není člověk silný v činu, naopak, síla jeho tlakem okolností slábne a pro nával nevidí nejbližších prostředků; bouří nedá se unésti, nadchnouti. Nenahraditelný spisovatel, bibliotekář, zvláště pak na katedře obává se nejvíce initiativy smělých nebezpečných kroků.“

Davidovič.

Narozen r. 1790, † v dubnu 1838.

Per ardua ad astra . . . .

Za lík pravdy dán mu nápoj jedu . . .
a když na rakev mu nasypali
z té nevděčné země těžkých hrud,
jiskry života se v hrobě zňaly.

Na sklonku věku čtrnáctého l. 1389 svedena jest mezi Srby a Turky, již veškeré křesťanstvo v Evropě sobě chtěli pokořiti, bitva krvavá na poli Kosově. Srbové na hlavu jsou poraženi; krev nejšlechetnějších synů říše srbské barvila pole Kosovo, an Miloš Kobilovič sobě proklestil dráhu do stanu tureckého despoty Murada a dýku mu vrazil do břicha. I zajat jest Lazar, král Srbův, předveden před strhaný a mroucí zrak Murada a rád podstoupil smrt, vida že hlavní škůdce svobody dýkou

proklán taktéž život svůj dokonává. Na stolec turecký dosedl Bajesid I. Syn Lazara cara srbského, Štěpán, klaněl se Bajesidovi, kterýž se Štěpánem mír byl uzavřel pod následujícími výminkami, že na všech válkách Bajesida I. co spojenec turecký se súčastní, že sestru svou jemu dá za ženu a že se zavazuje k ročnímu poplatku z výtěžku dolů stříbrných.

Byloť po svobodě a samostatnosti říše srbské, — říše slavného Štěpána Dušana cara, a tím způsobem i veškeu duševní vývin národu srbského v zárodku utlačen.

Národ srbský úpěl od těchto dob v jarmu tureckém. Politická jeho historie počíná opět rokem 1804 dobytím Bělohradu skrze Jiřího Černého a spojené hajduky.

Jiří Černý, tento otec proletářů, postavil se co diktator v čelo národu srbského a jal se domáhati se úplné samostatnosti národní proti agentům tureckým a ruským. Rozkolnictví nastalo v národě. Strana boháčův, obávajíc se, že by neprávem nabyté statky snad ztratila, žádala, by Srbsko opět některé sousední monarchii bylo přivtěleno, avšak strana chudiny statné hájila svou národnost a nejsouc nepřátelkyní občanského pořádku, cítila, žeť diktatury tak dlouho třeba, dokuď země srbská k původním, přirozeným hranicím svým se nerozšíří a národ nebude míti svou ústavu. Lid nebyltě

ještě organisován tak, aby samostatně mohl vystoupiti a boháčům, již jej zastupovali, se opříti. Nemohouce se nikterak dorozuměti a obávajíce se nového despotismu tureckého, žádaly obě strany za cizou intervenci.

Dosithej Obradovič, narozen 1739 v banátu Temešvarském, († 1811), zakladatel škol a národní literatury, učitel dětí Jiřího Černého, dovedl toho konečně, že deputace k francouzskému místodržiteli illyrských provincií v Terstu byla vyslána, písemně žádajíc, aby Francie se ujala Srbů tureckých a v protektorát se uvázala. Napoleon, na jiném konci již zaměstnán, neuvážil jest důležitost toho návrhu a spokojil se tím, na důkaz úcty k tak statnému rekovi a osvoboditeli národa srbského z drápů tureckých, věnovati Jiřímu drahocennou šavli. Kde měli Srbové hledati spásy a pomoci, kam se měli potlačení a vlastní silou svou z jarma otroctví vyvabyvší-se národové utéci, dokud diplomacie jedním tažením péra je uměla vrhnouti v nové zase otroctví!

V rejstříkách rakouské policie zapsáni jsou Jiří Černý a přátelé jeho co rebellanti; Rakousko nechtělo vyjednávati s nimi, poněvádž dříve Srbsko jeho pomoci se nebylo dovolávalo a vůbec by se nebylo dovolalo.

Opuštěni od celého západu byli Srbové v boji proti Turkům toliko carem ruským podněcováni, a *za to* chtěli se jemu nyní zavděčiti. Alexandr žá-

dal, aby jej za cenu protekce uznali za suveréna; avšak tomu se opřel Jiří Černý, řka: „Dovedli jsme bez cara z jarma tureckého se vybaviti, dovedeme i bez něho svobodu svou obhájiti.“

Rusko zmírnilo později požadavky své, načež diktator se spojil s ním a ihned přepravilo se 3000 Rusů přes Dunaj, aby se s armadou srbskou spojili.

Intrigami podařilo se Rusku, lid z větší části nakloniti sobě. Jiří byl by rád se vzdal diktatury, ano byl by i přivolil k odstranění přátel svých ze senátu: avšak tu milovanou srbskou vlast Rusům obětovati — tu skřípal zubama.

Při takových vnitřních rozbrojích uznával, žeť třeba vlasti srbské nějakého ochrance, — otázka absolutní samostatnosti ustoupila v pozadí, veliký sen Jiřího Černého zničen systémem polovičaté existence pod dvojím protektorátem Ruska a vlády turecké: opuštěn od celého světa, pohrožen vyhnanstvím vidí se Jiří nucena přijmouti konečně garancie Moskalů. Brzo poznalo se, jak neupřímně jedná Rusko, a že mu pranic na tom nezáleží, zdaliž Srbsko opět pod moc Turkův se dostane čili nic.

Na jaře r. 1813 počala opět svatá válka Turkův proti giaurům srbským. Černý Jiří volal do zbraně a celá země povstala s nadšením. Avšak konsul ruský Nedoba protestoval vší mocí proti takým vojenským přípravám a donutil jemu oddaný *senát k vydání rozkazu*, kterýmž vojsko srbské se

mělo rozejíti. Lid důvěřuje v cara uposlechl rozkazu! — Muselmanské hordy se blížily a cestu svou znamenaly hrozným ukrutenstvím. Konečně objevila se celá otomanská armáda a ruský konsul Nedoba officielně se vyjádřil, že přichází armáda turecká s dorozuměním vlády ruské proti povstalcům; podrobí-li se Srbové, mají práva jejich býti chráněna. Uspokojen jsa tímto vyjádřením odebral se sklamaný, nenáviděný rek a osvoboditel vlasti, Jiří Černý do Zemlína, aby vlasti svým odstoupením s dějiště mír zachránil. Jakou rozvzteklenost Turci nyní byli jevili, jaké tyranství nyní bylo následovalo pod tím domnělým protektorátem ruským, kolik obětí pomstylační Turkové byli zachvátili, nelze vypsati. A z této krve mučedlnického národu srbského zkvítaly jednomu muži ty nejkrásnější naděje v jeho budoucnost: muž ten byl tyran Miloš Obrenovič.

Miloš narodil se roku 1780 z otce podruha a matky vdovy pachtýře Obrena; jako otec musel i Miloš za mládí svého v rodišti svém, Dobrinii, as tři míle od Ušice vzdáleném, pásti dobytek. Po Milanovi, svém nevlastním bratrovi, zdědil Miloš statek a jméno Obrenovič. Bohatství, kteréž za nedlouho lakotný Miloš byl nahromadil, tak mu přirostlo k srdci, že se nemohl rozhodnouti, r. 1813 s hospodary, jichž se byl proti straně Jiřího Černého *ujal*, vystěhovati se. Jakub Nenadovič nutil jej, *aby se* vystěhoval do Rakouska, než neučinil tak a

odebral se na to s momky svými do Prusnice, kdežto se srozuměl s Turky, kteří jej učinili vrchním knězem v Rudníku pod tou výminkou, když nápomocen bude Turkům, ze země veškeré buřiče vyhladiti. I předveden byl co věrný Raja do Bělohradu před ukrutného pašu Solimana, který jej jmenoval svým nejmilejším synem a jemu drahocenné pistole a arabského oře dal darem. Paša marnivosti zdivočilé oné povahy tak zalichotil, že Miloš přísahal, krev svou vycediti, aby v Srbsku vláda turecká se udržela. „Neujde týden," dokládal Miloš, „abych nezaslal hlavu srbského zbojníka do Bělohradu." Tím počíná vláda Milošova a za nedlouho byl Miloš nejbohatším a nejmocnějším Rajou srbského národu.

Současně, an rozpadnutí francouzského císařství celou Evropou zatřáslo, kleslo Srbsko do jarma tureckého. Kongress vídeňský se sešel: slibovalo se, že veškeré nepráví se narovná a že každému práva se dostane. I vybere se duchovník s dlouhým vousem, s holí pastýřskou v ruce z opuštěné země srbské do Vídně, kteráž měla býti kolébkou velkého blaha národův evropských, aby na těch, již se jmenovali osvoboditeli národů, rodákům svým co almužnu vyprosil článeček v těch nesmírných konferenčních protokolech. Tentož muž nebyl nikdo jiný než neohrožený Matouš Nenadovič, který již dříve *společně* s vojvodou Molarem supliku srb-

ského národu — ačkoli marně — k nohoum císaře Františka ve Vídni byl položil. Tento duchovník předložil knížeti Metternichovi, jakož i mandatarům Pruska, Anglicka a jiných států petici, vypracovanou od Davidoviče a Frusiče, putoval a bloudil od jednoho suveréna k druhému, zapřísahal je se slzemi v očích, aby se ustrnuli nad milionem lidu. Diplomati posílali jej sobě na ukázku: jedni se smáli té naivnosti barbara, druzí se tázali: co je Srbsko?

V tomž čase byli lidé na kůly v Bělehradě napichováni a Miloš z převeliké lásky k Solimanovi velkou držel honbu na životy lidské. Rekovné vojsko hajduků v čele Vučiče denně se množilo; rozložilo se táborem na silnicích a doráželo na karavany turecké. Konečně pobouřili hajduci i lid venkovský a povstání proti Turkům bylo všeobecné. Miloš vypravil se proti povstalcům v čele vojska tureckého, byl však několikráte na hlavu poražen; avšak navzdor vší ukrutnosti Turkův stál Miloš na straně jejich, chtěje za každou cenu důstojnost vrchního kněze zachovati sobě. A tento byl původ jeho moci. Avšak za nedlouho viděl, žeť navzdor oddanosti veškeré lásku Turkův získati nelze, ano, když strašlivý Stanoje Glavač byl zavražděn, ukazovali mu Turci hlavu Glavačovu, říkouce: Nyní padne hlava tvá!

I pojala Miloše hrůza. Miloš utekl se k hajdukům do hor, kdežto jim slíbil, že je více pro-

následovati nebude, a že jim u Turků amnestii vymůže. Vlastenci, jimž každá síla byla vítána, odpustili mu, nadějíce se, že přilne k věci svaté, národní. Celá zem srbská spikla se proti Turkům. Miloš, aby ušel pronásledování policie, odebral se do Bělehradu a odtuď do Terstu. Blíže Sávy zakročili mu jezdci cestu; Soliman odhalil spiknutí a Milošovi nezbývalo jiného, než v malém člunu přepraviti se do Rakouska. Když vypuklo povstání všeobecné, vrátil se Miloš do hor a vyvolen jest za náčelníka, aby povstání před vládou tureckou osvědčil. Všeci Srbové, zapomenouce na jeho hanebné skutky, ozbrojili se, jak mile je byl zavolal. Archimandrita Milota Pavlovič ozbrojil mnichy své a postavil se v jich čelo! Nikdo nezapíral, že Miloš velkou rekovnost projevuje, jeho kolosální postava imponovala všem a taktéž i jeho hlas, kterýž bylo slyšeti v nejzuřivějším boji. Jeho krásná a mladá manželka Lubica doprovázela jej na bojiště na koni, majíc pistole za pásem. Podporován jsa od celého národu, směle tak dlouho mohl válčiti proti Turkům, až by vlasti své Jiřím Černým vydobytou samostatnost Srbska byl navrátil. Avšak činnost jeho vojenská netrvala dlouho.

As pětkráte srazili se Srbové s Turky, načež Miloš vezírovi Bělohradskému dobrovolně se pokořil a na milost přijat jest. S tím pořádkem politickým, kterýž na to panoval v Srbsku, nikterak

nemohli Srbové býti spokojeni. S hlubokou bolestí sledoval Jiří Černý v Bessarabii, kamž se byl uteki, veškeré ve vlasti sběhlé události. Přesvědčen jsa o nevoli a nespokojenosti celého národu, ještě jednou jal se zasazovati o věc národní a zosnóval s vlastenci řeckými spiknutí, kteréž se mělo rozšířiti po celém Turecku evropském. V Štýrsku jal se studovati rakouskou taktiku. Poznávaje výhody dobře pocvičeného vojska, pravil: „Kdybych stál v čele 20.000 našinců, disciplinovaných podle evropského spůsobu a s Řeky se mohl spojiti, neodolá nám armáda otomanská; od nás to záviseti bude, chceme-li Turky vyházeti ze Stambulu čili nic.“ Když viděl, že hodina jeho vypršela, objevil se u prostřed Srbů svých. Jiří nemyslel na svého soka Miloše, jehož egoismus žádného zločinu se nehrozil, nýbrž na osvobození svého národu. Miloš měl se k Jiřímu velmi přátelsky: avšak po banketu, kterýž měl Jiří s hajduky, v noci v skrýši své přepaden a zavražděn jest. Jiří pochován jest v Topole. I nadál se nyní Miloš, že by se mohl zmocnit nejvyšší moci. To poděsilo knjaze, již raději se chtěli vzdáti pod moc mírného pašy Bělohradského Morachliho. I zvolena jest deputace, kteráž, záležíc z Petra Molara Nikolajeviče, presidenta kanceláře srbské a nového metropolity Nikšiče, s pašou vyjednávati měla. Tak by bylo bývalo po slávě Miloše tyrana, jehož cíl byl, zmocniti se vlády stůj co stůj,

Starý ctihodný Nikšič zavražděn oukladně a Molar postaven před soudní tribunal kmetů. Podařilo se Petrovi Nenadoviči, členu tohož tribunálu, soudcům bělmo s očí sejmouti a Molar uznán za nevinného. Milošovi nezbývala jiná cesta, než odvolati se k soudu tureckému; našlo se dosti zrádců — a Molar obžalován ze spiknutí proti sultanovi stat jest. Knjazové se zhrozili, národ mlčel a nikdo se neodvážil protestovati ve jmenu národu proti tak zvanému národnímu řízení.

Nyní pokusil se Miloš o to, veškeru moc centralisovati, čemuž sociální tendence Srbův docela odporovala. Aby cíle svého došel, jal se knjaze odloučiti od lidu a nakloniti je na svou stranu. Za tou příčinou vzal je do žoldu svého, aby nezáviseli více od lidu. Žold nebyl určen a zvýšen aneb snížen podle oddanosti k Miloši. Navzdor tomu všemu vypuklo povstání r. 1825.

Miloš žádal na lidu více daní, než byli Turkové žádali, a ustanovil hlavní daň i na děti dva dni staré. I nastalo všeobecné rozhořčení v lidu srbském; lid se bouřil, povstal a jal se bojovati proti Milošovi, avšak na hlavu poražen jest. Náčelníky lidu kázal Miloš postříleti a jal se hrůzou zaštěpiti absolutní moc svou.

Lid zpomínaje neustále na svého osvoboditele Jiřího, žádal svobodu; Miloš a jeho strana žádala *vládu neobmezenou*: tak máchaly dvě strany proti *sobě. Miloš, obávaje se, aby tak časté povstání*

v zemi srbské sousedící národy nepobouřily, hodlal nyní veškerým zlým následkům předejíti a jal se veškeré povstání Srbův líčiti co rebelantství proti sultanovi; rakouskému guvernérovi v Zemlíně psal, že ze země lupiče vyhladil a obchodu že více nižádného nebezpečenství nehrozí. Aby pak i lásku jakousi sobě získal v lidu, svolána jest k měsíci lednu 1827 veliká skupština, na níž podplacená strana Milošova velkého měla účastenství.

V chrámě Kragujevském shromáždilo se 1000 hlav a nový ministr Milošův — Davidovič — četl shromážděným spis, kterýmž ospravedlňoval veškeré vraždy, spáchané na rivalech Milošových, odpovídal na veškeré výčitky, činěné za příčinou ukládání velkých daní, a líčil konečně jazykem výmluvným veškeré výhody, kteréž smlouvou Akjermanskou zemi srbské jsou zabezpečeny. Na to žádal Miloš, jenž pořádným odváděním daní lásku Turkův sobě získati již dovedl, skupštinu, aby proň požádala sultana za udělení titule knížete dědičného. Věc Davidovičem dobře nalíčená se podařila. Listina týkající-se dědičného knížetství vyhotovena a podepsána; jemu a potomkům jeho složena jest přísaha věrnosti. Vděčný knjaz položil listinu na hlavu svou a políbil ji, načež okolostojící objímal jednoho po druhém, řka: „Nebojte se ničehož, jsem synem lidu a nikdy nezapomenu na původ svůj.“ *Knjazové* strany protivné celí zoufali na to hledíci,

jakého vítězství Miloš svými stvůrami se domáhá. Rozhodnuvše se, vrchního kniaze zahnati aneb v boji zhynouti, hnali s 6000 ozbrojenci outokem na Kragujeveč. Miloš zachránil se outěkem; avšak Vučič, háje moc centrální, opřel se povstalcům a porazil je pomocí vezíra Bělehradského. I doufal nyní Miloš čili ministr jeho nespokojence udělením ústavy srbské upokojit a zavázati k poslušenství přísahou. Ústava srbská, uznávajíc rovnost všech občanů srbských, obsahovala následující ustanovení: Každá obec měla před soudem odpovědna býti za skutky občanů svých, musela každou krádež na půdě její spáchanou nahraditi a vinníka vydati policii. Odsouzenec mohl od tribunálu své nahie odvolati se k nejvyššímu tribunalu Bělohradskému aneb Kragujevskému; národ musel se podrobiti policii, kteráž silnice a cesty v zemi střežila a poslední hajduky sjímala; nad trestem smrti rozhodovati měl suverén; generální shromáždění mělo se svolati každým rokem; v shromáždění tom rokovati se mělo o rozličných opravách, měla se ustanoviti daň a poplatek vládě turecké povinnovaný rozvrhnouti. Konstituce ta byla při zdánlivé liberálnosti důkazem toho, jak široce Miloš zamýšlený despotismus rozvinouti uměl.

Milošova politika byla obojetná a soběcká; shovívala Turkům, shovívala Rusům, jinak byla v rozbrojích mezi těma dvěma mocnostmi neutrální,

ačkoli každá neutrálnost na újmu byla osvobození říše srbské. Na doplnění článku 8. smlouvy Bukarestské vymíněno jest v konvenci, kterouž mandatáři russští a turečtí dne 6. října 1826 byli v Akjermanu uzavřeli, že národ srbský svobodně církevní obřady může vykonávati, soudce ze svého středu voliti a vnitřní záležitosti země samostatně říditi a opravovati; veškeré davky mají na jeden toliko poplatek býti obmezeny; veškeré turecké statky v Srbsku aby lidu domácímu byly navráceny a co statky sekvestrované byly spravovány; aby Srbové s výkazy svými v záležitostech obchodu po celém Turecku volně mohli cestovati, aby měli to právo, školy, nemocnice a tiskárny zakládati, a konečně by žádnému Turkovi, vyjma pevnosti, nebylo dovoleno v Srbsku žíti a se zdržovati. Veškerá tato záležitost měla v 18 měsících být narovnána.

Když lhůta byla vypršela a Turkové smlouvu nebyli vyplnili, táhla armáda ruská r. 1828 na Balkán. Jakmile zpráva o tom se roznesla, hodlali srbští knjazové příznivého okamžiku užíti a žádali Miloše za dovolení, by posádku tureckou ze země vyhnati směli. Avšak Rusko zakázalo vrchnímu knjazovi každé hnutí a hrozilo lidu srbskému svou nemilostí. Známo jest, že plány Ruska všemožně se protivily tomu, aby v Turecku nové státy nevznikly, poněvadž by tyto v energické mladosti své jeho existenci a jeho rozšiřování-se na jihu

mohly býti nebezpečny. Následkem toho musel kabinet ruský v skutečnosti nejvíce na odpor se stavěti ouplnému vzkříšení národu srbského. Za tou příčinou hrozil r. 1828 car Mikuláš Srbům, že ruské vojsko ihned obsadí Srbsko, jakmile Srbové válku vypovědí vládě turecké. Než výhrůžku takovou nebyloby lze bylo uskutečniti; veřejné mínění Evropy tomu odporovalo a Řekové, Albánští a Valaši bývali by použili příležitosti, zbrojnou rukou se protiviti a vlastní svou emancipaci dodělati.

Miloš mohl výhrůžky carovy zamítnouti, než neučinil tak, neboť car slíbil Milošovi, že za odměnu nečinnosti jeho uznán bude za kníže dědičné a důstojnost byla Milošovi nade všecko a legitimní takto kníže obětoval konečně osvobození vlasti své. On zahnal srbské povstalce z Peruce a Hercegoviny, již pomocí svou mu chtěli přispěti; on vše zamezil a zkazil, co pro svobodu bylo nadšeno, neboť daleká byla povaha jeho, státi se ve vlasti srbské druhým Washingtonem. Dne 29. listopadu 1829 vyplnila vláda turecká konečně klausuly smlouvy Bukarestské; tatar přinesl ze Stambulu Miloši diplom, první hatišerif, kterýmž na cestě diplomatické regenerace Srbska byla zabezpečena, avšak ačkoli byl ku prospěchu národu, ničehož nezavíral do sebe, co by lichotilo Milošovi.

Nyní naléhal Miloš brzy na cara ruského, brzy na cara tureckého, aby mu dána byla posl-

tivní odměna za neutrálnost, kterouž konečně dostal po patnáctileté věrné službě.

Roku 1830 v měsíci srpnu povýšen jest na dědičné kníže Serbie.

Miloš rozjařen radostí, svolal okružním listem skupštinu. Národ neustále ještě toužebné zraky své obrácel k rodině Jiřího Černého, nyní však všemu roztoužení konec učiněn. Miloš přiměl Srby k tomu, klaněti se před vládou tureckou a založení nové dynastie považovati za veliké dobrodiní. Sněm velmi slavně měl být zahájen.

Z rána na dni svatého Ondřeje sešlo se 800 mužů na vysočině Vratčarské. Národ srbský vždy oklamaný, naplněný vždy důvěrou v lepší budoucnost, an se sprostil jarma tureckého, měl v nové klesnout otroctví uznáním Miloše za pána svého. Avšak týž vždy sklamaný, vždy důvěřivý národ nabaživ se nového tyranstva, uměl přeraziti pouta svá a na tomž poli Vratčarském, na kterémž uznán jest za kníže dědičné, jal se národ nad Milošem r. 1839 souditi a ze země ho vyhnati.

Sněm s veškerou slávou zahájen. Vezír Bělohradský vítal přívětivě knížete, jenž co věrný a oddaný služebník k jeho nohoum klesl a četl na to před sněmem říšským hatišerif. Lid v oklamání svém s radostí nevýslovnou poslouchal, ano i vojvodové a náčelníci horálů odříkali se starých svých *práv* v prospěch Miloše. „Nemáme více haiduků,

žádných nestává privilegií vojenských," volal lid, „anobrž svoboda a rovnost panuje nyní pod žezlem společného otce velké rodiny srbské." Byl výroční den dobytí Bělohradu skrze Jiřího Černého r. 1806. Lid rozpomínal se na to, jakou rekovností vydobyta jemu byla svoboda, jak roku 1813 opět hrůzou byl pokořen, jak i s chrámů svých zvony musel strhati a je zakopávati před zuřivými Turky. Od toho času užívalo se dřevěných kladiv k svolání věřicích do chrámu Páně. Srbové hatišerifem zmužilí, vykopali opět zvony a zavěsili je. Hussejn paša protivil se tomu sice a hrozil, avšak náčelníci srbští odvětili jsou úctyplně, že každou moc mocí zase odrazí, a Vezír byl přinucen povoliti.

Druhého rána zavzněly jsou zvony a lid spěchal do chrámu Páně, aby přítomen byl pomazání svého knížete. Miloš nebyl nyní více kníže z lidu, anobrž od Boha zvolený; byl kníže pomazaný, ustanovený z Boží milosti. Dimitri Davidovič, jenž celou tu slavnost byl v srbských novinách vylíčil, dí konečně ve vlasteneckém nadšení svém: „Nyní konečně mluví evropejské žurnály o Serbii, nyní vědí, že jsme národem. Co o nás píšou, jest někdy pravda, někdy však musíme my Srbové tomu se smáti: avšak vždy jest to důkazem, že si nás váží." Jak tyransky sobě nyní Miloš počínal, jak lid a jmění národní za své vlastnictví považoval, a jaké ukrutnosti páchal, hnusí se nám líčiti.

Obchod vývozní byl mnohem většími daněmi stížen, než kdy pod vládou tureckou. Taková manipulace provolala energické protestace, a lid žádal, aby se národní shromáždení svolalo. K tomu konečně donucen, zmírnil Miloš počet poslanců a svolal sněm do města Kragujevce, kdež byla strana jeho největší a nejmocnější.

1. ledna 1831 sešli se poslanci, políbili knížeti ruku a líbali jej v čelo. Průvod bral se do kostela, kdež sněm měl býti zahájen. Miloš nedůvěřuje lidu, dal se obklíčiti dělostřelci a gardami svými, aby tím spůsobem zastrašil řečníky. Miloš seděl se svou rodinou na vysoké tribuně; vzchopil se a jal se mluviti k lidu pozorně naslouchajícímu: „Bratři! Ode dne svat. Ondřeje r. 1830 neviděl jsem vás v takovém počtu pohromadě. Těším se z toho, viděti vás zase. Nová smlouva s vládou tureckou vám již známa; chci vám toliko líčiti, jak byla provedena . . . Mluví nyní o vystěhování-se Turků ze Srbska . . . . Děkujme Bohu, že jsme novým hatišerifem našich práv byli nabyli, modleme se za cara a za našeho sultana Mahmuda. Nyní, poněvadž samostatnost naší vlasti diolomaticky jest uznaná, musí organisace státní naším jediným býti přáním. Uvažmež ústavy všechněch vzdělaných národů a zdělejmež ústavu sobě jim podobnou. Záležitost tak důležitá vzbudila ve mně to přání, aby *při této* skupštině desetkráte tolik lidu bylo

pobromadě, než jak vidím; avšak nelze mi bylo u prostřed zimy tak valnou část lidu svolati. Z těchto příčin odročuji valné zhromáždění k příští slavnosti sv. Jiří. Bratří a pánové, svolávám vás k tomuto dni a chci vám dosvědčiti, jak vaše budoucí blaho mi na srdci leží. Jděte domů, sdělte celému národu mé mínění, opanujte se a projevte svobodně vaše mínění. Abyste veškeré naše nynější štěstí a veškeru práci našich rukou mohli zničiti, nebyloby třeba jiné věci, než spustit se do hanebných, bídných spiknutí povstalců, před čímž nás Bůh uchovej!" Slova ta vztahovala se na poslední povstání v Bosnii, kteréž Miloš pomocí tureckou utlačil. Nyní, když veškerá a bohatá žeň, z toho povstání vyplývající, byla v rukou jeho, bylo povstání hanebné a bídné. Tato zpupná nevděčnost zavírala tolik urážek v sobě, že nikdo s to nebyl, klamným slibům Miloše uvěřiti. Lid mlčel. Miloš spokojeně hleděl na shromáždění a usmíval se. Na to sestoupil s tribuny a pravil tónem otcovským: Buďtž mi vítáni, buďtž zdrávi. Dvořané provolávali slávu otci národa, než v srdcích lidu vřela žluč.

Dne 2. února odebrala se skupština do palácu, aby políbila roucho Jeho Světlosti a jemu skrze Jiřího Protiče podala adresu zastupitelů země co odpověď na trůnní řeč, v kteréž bázliví poslancové sotva se opovážili, Miloše upamatovati na hrdé

vydání zákonníka. Druhého dne zkoumány jsou zákonní předlohy. Rokování bylo živé a trvalo až do pouhé noci. Následujícího dne stěžoval sobě Miloš, že mu poslanci nerozumí, a sněm k slavnosti sv. Jiřího odročen. Cíl shromáždění nebyl jiný, než kmetům vštípiti jakousi morálku naproti knížeti; ano, měli zvěděti spolu, žeť před surovou mocí, před bodáky a děly každý odpor nemožný. Sněm se rozešel.

Tak jako dříve považoval se Miloš i dále za velkého pachtýře národa srbského, který pro nic jiného není na světě, než pro mrzký jeho užitek. Miloš choval velkou část dobytka; aby chov ho mnoho nestál, vyhnal dobytek na obecní pastviště bělohradské, kteréž ode dávna náleželo chudině. Než co mu bylo do chudiny, on je nechal ohraditi a prohlásil je za louky panské.

Sáva-Mohala, předměstí na Sávě, musela zmizeti a obyvatelé dostali rozkaz, aby se vystěhovali. Nešťastníci váhali až do příštího léta, nadějíce se jakési náhrady. Miloše váhání takové rozmrzelo. I kázal 200 chatrčí, z kterých předměstí záleželo, vypáliti a na spáleništi, veškerém štěstí chudiny, stavěl Miloš letohrádky a magaziny na sůl. O tom noviny mlčely, neboť každý vlastimil hrozil se pokřiku za hranicemi.

Lid chudý, bezbranný nespiknul se proti tomu, *jenž* veškeré blaho jeho byl zašlapal, anobrž spikli

se proti němu živlové přírody. Sáva se rozvodnila, zaplavila magaziny na sůl a zničila veškeré sklady jeho. I zuřil nyní Miloš. Všude vyhledával loupežníky, soudil se s boháči, konfiskoval jejich statky v prospěch státu, což bylo tolik jako v prospěch Milošův. Pokladnice státní a pokladnice privátní byly tytéž: obě jednoho toliko měly dozorce a správce. Zaslíbené valné shromáždění svatojiřské se nesešlo. Když pak lid veřejně proti tomu reptal a daň nová se měla ustanoviti, svolal jest Miloš jakýs takýs sněm okružným listem, v němž dí, že Srbsko má se znovuzroditi jako fénix z popole a že konečně legislativní organisace se jemu má dostati.

Dne 1. června bylo toto nevalné, z osob knížeti ouplně poddaných žáležící shromáždění v Kragujevci slavnou mší zahájeno. Metropolita kázal o výhodách míru, pořádku a poslušenství, načež Miloš jal se rozkládati, že svolal shromáždění k tomu cíli, aby daň roční se ustanovila, a shromáždění poslanci nemeškali u vší pokoře placení daně povoliti ve jmenu národa až do příští skupštiny. Tak bylo zase všecko v pořádku, ačkoli neustal o tom přemýšleti, jakby se zbavil všeho poručenství a zrušením všeho svolávání lidu samostatným se stal pánem. Lid se rozešel a Miloš utiskoval lid jako dříve, avšak netoliko on sám, i bratří *jeho, Efrém* a Ivan. Tyto tři osoby rozdě-

lily říši srbskou mezi sebe, a pomocí v žoldu majících katanů udržovali pořádek v zemi. Miloš plenil na severu, Ivan na jihu, kolem Bělohradu Efrém: avšak s podivuhodnou chytrostí namluvil Miloš lidu, že pracuje toliko v jeho interessu. Že lid tomu nevěřil, snadno lze dokázati. Miloš vážil si lidu, on také znal jeho slabou stránku. Když mu byl lid po vůli, bavil ho ohňostroji; aby měl lid před ním úctu co hlavou pomazanou, musel každý pod pokutou s koně slézti před jeho palácem, musel při audienci líbati mu nohu. I žil jako pravý kníže z boží milosti: bavil a veselil se, an jeho ministři zaň se potili, ačkoli vždy více jeho přízně, než lásky lidu získati sobě hleděli. Miloš slyšel, že ženská krása nejvíce leskem naplňuje dvůr; i chtěl, aby se skvěl i jeho dvůr. Jakýsi Abraham cestoval po celém Srbsku, slídil po těch nejkrásnějších děvčatech, aby je přivedl Milošovi, který, jak Abraham pravil, chtěl péčovati o jejich vychování. Omrzela-li Miloše která metresa, učiněna jest čestnou dámou u dvora; zošklivila-li se jemu která, tuť se jí snadno sprostil: rozkázal všem mladíkům, v gardě jeho sloužícím, by ženy své toliko z jeho ruky přijímali. Ostatně zavírá i úkaz od r. 1834 taková ustanovení.

Kdo se Miloši protivil, třeba slovem, byl jeho *nepřítelem*. Ministři museli mu býti po vůli, nechtěli-li *klesnouti* v nemilost jeho. Tak se dařilo i nebo-

hému Davidoviči, který Srbsko radou svou, intelligencí, svým duchem státnickým chtěl spasiti, jako dříve Jiří Černý svou odvahou, svou rekovnou myslí. Málo chybělo a Miloš byl by ve vzteku svém i svého ministra Davidoviče, jenž jemu více, než slušelo hrdému vlastenci, byl po vůli proti národu. Davidovič vyčítal jednou Milošovi, ač způsobem šetrným, jakési nepravosti, — málem by se býval skácel co mrtvola, než spamatoval se Miloš a z outrpnosti vrhl jej do vězení, z kteréhož jej na svobodu dříve nepustil, až neveděl sobě rady. Zpupný, lakotný a tyranský Miloš byl původem rozličných povstání, kteréž udusil vždy, avšak hněv lidu víc a více vznikal po vší vlasti. Miloš vida, že vždy vítězí surovou mocí nad lidem, nedbal nyní o organisaci státní, a veškeré reformy byly zavrženy.

Obchod, ujařmen všeobecným monopolem kupce — knížete, vždy víc a více klesal a nelze bylo daně platiti. Národ jal se vyhrožovati a Miloš se chvěl jako osyka: úkazem zakázal občanům nositi veřejně zbraň a prodávati prach, několik kupců vyjímaje. Hněv lidu byl by býval nyní vyšlehl všeobecně, kdyby Milan, milovaný syn Milošův, nebýval postížen nemocí. Dokud národ báti se musel o život nástupce, tiše snášel jho otrocké. Milan se pozdravil a lid hrozil opět, doufaje ta *Miloše přinutí,* vydati zákony slíbené. Několik

mocnějších Srbů podalo petici Milošovi, kterouž potupně zavrhl. Petenti odebrali se domů, aby vše svolali do zbraně.

Dne 7. ledna 1835 přitáhlo 15.000 ozbrojenců do Kragujevce, an zděšený Miloš do Valašska uprchl.

Dne 9. ledna odebral se Vučič do táboru národního a měl býti zvolen za diktátora. Petr Tučakovič, náčelník gardy knížecí, chtěl s dělostřelci a 1500 vybraných vojáků proti němu táhnouti, avšak vojsko nechtělo střílet. Obě strany uzavřely mír a valné shromáždění zahájeno. Jednohlasně žádalo se, aby Miloš s trůnu byl sesazen; Jiří Protič žádal slovy plamennými, aby celá dynastie byla zahnána, avšak strana konservativní nechtěla dynastii vydati v šanc. Dne 19. ledna opustil Davidovič residenci Milošovu a odebral se do národního shromáždění, kdežto proukázal psaní Milošova, — jedno, kterýmž ubezpečuje, že ruské vojsko jemu táhne na pomoc, druhé, které povstalcům zabezpečuje amnestii a veškeré žádané svobody občanské. Bázeň před Rusy přiměla Srby k tomu, Miloše nazpět povolati, a již dne 29. ledna vrátil se Miloš do Kragujevce nikoli v triumfu, nýbrž s hlavou svěšenou — bez bodáků a kanonů.

Vučič, president sněmu říšského, vítal jej s trpkými výčitkami, na kteréž Miloš odpovídal s povzdechem, řka: „Bratře! já vím, že mne národ ne-

návidí; pokus se o to, lid upokojiti, učiním vše, co lid ode mne žádá.“

Lid dojat líčenou touu lítostí, žádal toliko ústavu, řka, že ji žádati bude dne 2. února, načež ve vší tichosti a v pořádku se rozešel.

Dne 2. února shromáždil se opět sněm říšský, aby sobě vyžádal ústavu, kteráž by život a jmění jednoho každého občana zabezpečila. Deset tisíc lidu súčastnilo se na věci národní. Po slavném „Veni sancte spiritus“ jal se kníže mluviti k lidu a pravil konečně mezi jiným: „Aby osobní svoboda a nedotknutelnost jmění byly zabezpečeny; aby právo a povinnost knížete, úřadníka a jednoho každého občana se uspořádaly, uveřejňuji ústavu, kteráž vám čtena bude. My sobě vespolek, kníže úřadníkovi a národu, národ knížeti a úřadníkům, přísahati budeme, tuto ústavu svatosvatě zachovávati co druhé evanjelium a nedopustíme tomu, aby bez přivolení celého národa, jemuž moji ministrové za skutky své jsou zodpovědni, ni slabika na ústavě této se změnila.“

Na to rozhrnul Davidovič ústavu srbskou a s tváří radostí zařící jal se čísti konstituci srbskou, kterouž zdělal svým duchem, vlastníma rukama. Nelze vypsati, co cítil tento šlechetný, vlastimilovný muž v tomž okamžiku, kdežto jemu co nevolnému služebníkovi tyrana po dlouhém sebezapření, po dlouhém *mučení popřáno bylo*, národu celé své smýšlení proje-

viti, ano dokázati národu, že co věrný syn vlasti jedině o osvobození národa svého po celý život svůj pracoval, jej byl miloval více než sebe, jemu veškeré oběti přinášel, zaň pérem, zbraně mocnějším, v středu národů evropejských byl bojoval a národ srbský opět byl vřadil mezi činné národy. Dne 3. února 1835 byla ústava od Efréma ve jmenu knížete Miloše, který psáti neuměl, od senátu, od vysokého duchovenstva a od poslanců podepsána.

Miloš, maje zraky své obráceny k východu, položil ruku na krucifix a přísahal ve jmenu svaté trojice, držeti se nového zákona a osobní svobodu, jakož i nedotknutelnost jmění šetřiti. Veškeren národ pozdvihl tré prstů k nebesům a přísahal se slzami v oku podle příkladu svého knížete, konstituci věrně zachovávati.

Na to odebral se sněm do chrámu Páně ku Te Deum laudamus. Ústava spočívala na stole obětním pod krucifixem; metropolita měl kázaní, kteréž mělo za text: Minulost minula, vše nové, a jal se lichotit oboum stranám, řka, že Srbsko nyní skrze konstituci novou na se vzalo tvář, že konstituce, kterouž jemu mnohý vzdělaný národ závidí, konečně národ srbský všech bolestí sprostila.

Národ, který před tím byl zuřil jako rozvzteklený lev, byltě krotký nyní jako beránek. Druhého *rána* přinesli jsou rolníci a obchodníci, du-

chovníci a učenci, vojínové a státní úřadníci dary pánu svému, na bílém polštáři zlatou plošku s chlebem a solí a zlatý pohar naplněný vínem; pak podal senátor Milota Radojkovič Miloši drahocennou šavli, brilanty vykládanou v ceně 10.000 tolarů, na níž vyryta jsou tato slov: „Vděčná Serbie svému knížeti Miloši I.“

Nikdy neprojevil národ srbský takou statečnost, takou hrdost jako nyní. Národ srbský jásal radostí, žeť konečně slul národem svobodným. A na národ srbský hleděl jeden muž, jehož srdce nad národem blaženým radostí pukalo; národ srbský jásal, oblažen svobodou politickou, naděje se šťastné budoucnosti, avšak muž, kterýž národ srbský svobodným národem učinil, kterýž jej probudil k svobodnému národnímu a politickému životu, viděl nad hlavou svou viseti meč Damoklův a do nejisté hledě budoucnosti slzy snad utlačil v oku svém, aby nezarmoutil lid, svobodou dnes oblažený. Možná také, že se nelíčené oddal radosti, neboť viděl, žeť šlechetné snahy jeho nebyly marné. Ano nyní viděl dlouholetou práci svou uskutečněnu, a byť i tyran nesvědomitý přísahu zrušil: on zachoval přísahu svou, kterouž nenuceně přísahal své vlasti a svědomí svému.

Dimitri Davidovič narozen v Zemuni r. 1790 a jal se první noviny srbské od r. 1813—1822 ve *Vídni vydávati* a redigovati, kterýmiž na lid *srbský valně byl* působil.

Pravili jsme na počátku, že Dosithej Obradovič takořka zakladatelem jest literatury srbské; avšak mnohem větší vliv měli na literaturu srbskou Davidovič a Vuk Stefanovič Karadžič, již první theoreticky a prakticky ten princip hájili, že Srbové tak psáti musí, jak mluví. Dosithej Obradovič zemřel r. 1701 a rok před smrtí jeho objevil se v literatuře srbské muž, jenž v dílo započaté se byl uvázal a ve svém spůsobu znamenitě na literaturu srbskou byl působil. Týž můž byl Milovan Vidakovič; jeho spisy nebyly od lidu srbského toliko čteny, anobrž jak se vůbec praví, pohlceny. On utvořil sobě první čtenářstvo a přivykl lid k tomu, že knihou jako dříve nepohodil, anobrž pilně čítal a se vzdělával. Tohož roku, když Vidakovič poslední spis svůj (1814) tiskem byl vydal, objevil se v literatuře jiný muž, o němž by nikdo nebyl děl, že velkou rozvine činnost literární. Byl to mladý Srb, jenž školy vysoké nebyl navštěvoval; narodil se r. 1786. Syn z vesnice pošlý, musel církevní jazyk slovanský vytlačit z literatury, musel národní srbský jazyk v literatuře zaštěpiti. Vuk Karadžič vydal r. 1814 malý prostonárodní zpěvník a první mluvnici jazyka srbského. Tato dvě díla jsoutě programem veškeré jeho více než třicetileté spisovatelské činnosti. Co byl po celý ten čas vzdělával, byly národní písně a jazyk srbský.

Porážkou cara Lazara na poli Kosově velké uvalily se pohromy na národ srbský. Zuřiví podmanitelé zahnali jsou přede vším šlechtu aneb zbavili ji všech práv; lidu opuštěnému pobrali jsou veškeré jmění, aby byl tím oddanější vítězi surovému; města a pevná místa obsadili jsou Turky, lid srbský však zahnali do hor a do údolí. Tím ale prokázali podmanitelé národu srbskému tu největší službu, kterouž nikterak v úmyslu neměli prokázati. Tím donutili národ srbský, aby žil v hromadě co jeden čistý celek, aby zachoval individuálnost svou, aby se jim opřel. Asiatští despotové pokročili ještě dále. První následek muzelmanismu byla zuřivost proti křesťanství Rájů, druhý jevil se v rodině poddaných. Tím spůsobem zprznila ruka tureckého despoty netoliko kříž, anobrž i rodinu. Z toho následovalo, že národ srbský toliko v sobě samém viděti a hledati musel přítele proti nepříteli svému a veškeré síly své nasaditi, aby zhoubné moci nepřítele odolal.

V těchto poměrech musela láska k vlasti a k národu posvátným se státi ohniskem, neboť s láskou k národu splývala i touha po svobodě, touha po bývalé velikosti a slávě, a z této touhy po svobodě rodila se nekonečná spravedlivá nenávist proti zhoubci národa, jemuž nic svatého nebylo. Celý národ srbský byl jedno velké bohatství; každý sténal v *otroctví*, každý byl hotov za svou rodinu

za kříž a náboženství, za krásnou vlast svou život svůj obětovati a v boji proti Turkovi krev svou vyceditи. Jakou rozkoš, jakou sílu musila v srdci národa srbského vzbuditi píseň o recích a slávě dnů minulých, kterouž v kole mužných pážů s tváří zářící slepý kmet byl zpíval nadšeně, v kole mužů rekovných, jimž hanbou a potupou, kterouž celá země byla pokalená, srdce v těle se rozplakalo. Z poezie ducha a z poezie života zrodily se zpěvy srbské, jimž pak celá Evropa se divila. Co poezii řecké zvláštní dalo ráz, co ji takořka vykájelo, to vykájelo i poezii srbskou. Oba národové obdařeni jsou byli od přírody duchem básnickým. Řekové žili v dobách blažených; každý byl králem v domě svém; každý byl šťastný a spokojený a v pocitu tom zrodily se zpěvy Iliady a Odyssey. Než Srbové viděli vlast svou unylou, nešťastnou; shlíželi jsou na nezaviněnou, vší potupou sklíčenou přítomnost mezi temnou nejistou budoucností a slavnou minulostí. Každé nezaviněné neštěstí stává se mučennictvím, kteréž mysli v té míře může rozhořčiti a utlačiti, v jakéž je může oslaviti a nadchnouti silou nadobyčejnou. Uznáváme-li, že otroctví v národě zdravém touhu po svobodě vzbuzuje, že tato touha z duchů slabých, jemných tvoří reky, z reků polobohy, že nadšení jednotlivců roztouží celou hromadu, že nadšení všeobecně povznáší jednotlivce u vytržení: uznáváme-li

tak, pak pochopujeme, jak novější rekové srbští oněm rekům z mythické doby historie řecké rovnati se mohli; pak pochopiti nám lze zvláštní ono nadšení, kteréž původem jest zpěvů srbských, podobných zpěvům Iliady. Poetická skutečnost obrážela se v minulosti; poetická skutečnost byla přítomnost; nadšení zpěvů nebylo subjektivní, nýbrž objektivní, nebylo dělané, nýbrž mimovolné. A tím spůsobem jest to skutečností, co čtenáře v národních písních srbských unáší, — skutečností skrz naskrz poetickou a přece zcela pravdivou. Vuk Karadžič, sbíraje a pořádaje sbírku národních písní srbských, velmi důmyslně toliko takové zpěvy sepsal, které sám na své vlastní uši v středu národa srbského slyšel zpívati. Když sbírka písní Vukem Karadžičem tiskem vyšla a konečně i do cizých jazyku z části byla přeložena, kritikové a obecenstvo unešeni byli tou velkolepostí zpěvů srbských.

Dosithej uvedl do kněh jazyk národní, Vuk ukázal Srbům, jaký vlastně je ten jazyk národní; Dosithej učil Srby, že i knihy jazykem národním lze psáti, Vuk jim ukázal, jak se to činiti má. R. 1820 vydal Vuk srbský slovník; r. 1822—1824 tři svazky národních písní; 1826—1829 almanach Danicu, kterýž velkou má cenu; r. 1836 srbská říkadla.

Rok před tím, než byl Vuk v literatuře srbské vystoupil, počal Dimitri Davidović s velkým

rozměru literaturu srbskou křísiti zvláštním a nejmocnějším prostředkem, vydáváním srbských novin od r. 1813—1822, vedle čehož prací jeho od r. 1815—1821 almanach srbský tiskem na světlo vycházel.

V srbských novinách, vycházejících ve Vídni pod záštitou vlády rakouské, kteráž toho času na útraty Rusův přičiněním Davidovičovým protektorátu nad Serbií dosíci doufala, soustředily se veškeré literární síly; v srbských novinách se básnilo, disputovalo, chválilo a i spílalo; srbské noviny obsahují věci znamenité. Po ten čas, co srbské noviny Davidovič byl redigoval, shromáždil kolem sebe kruh vlastenců srbských, jichž středem byl on jediný. V kruhu tom vidíme Mušiče, Beriče, Svetiče. Vuk sám spokojil se s postavením podřízeným. V novinách srbských zrodilo se vlastně básnictví srbské. Davidovič přilnul k jazyku národnímu a jeho list byl orgánem všech, již stejného byli náhledu. V novinách srbských objevil se hlas národoljubca, tento manifest dualismu jazyka srbského, v kterémž se praví o jazyku církevním a národním, že „onen není vázán nejen k církvi, tento netoliko k chýši“. Z toho, co jsme nyní o literární činnosti Davidoviče pověděli, snadno poznati, jak mocně netoliko na vzkříšení literatury, anobrž i na lid srbský vůbec byl působil.

Co do politického vyznání přiznával se publicista Davidovič ouplně k ideám revoluce francouzské a k oněm 38 thésím práv lidských, jež Maximilián Robespierre konventu byl předložil.

Po bojích za emancipaci národu srbského byltě Davidovič velmi špatně za snahy své odměněn.

Vydáváním novin srbských přinesl vlasti své velké obětí; veškeré jmění své věnoval vlasti, a veškeru svou čest. On vykonal poctivě úlohu svou, avšak nebylo muže, který by mu pomocí materiální byl přispěl. Dluhy stížen musel co bankrotář z Rakouska utéci, nabízeje vládě srbské na vzdor nevděčnosti její služby své.

Nešťastnému Davidovičovi neběželo více o to, na dráze literární sbírati vavříny, anobrž pomysliti musel na to, jakby chleba sobě dobýval vezdejšího, jsa otcem tré dítek, a maje milostnou Řekyni za manželku, kteráž často svou jemností v hodinách neblahých mysl jeho k nové síle byla povznesla a zoufalství v srdci jeho vzniknouti nedala.

I stal se v Bělohradě veřejným písařem. Lid srbský, ještě málo vzdělaný, záhy poznal duchovní převahu jeho; každý žádal jej za radu — za nedlouho stal se Davidovič miláčkem celého národa, sekretářem a ministrem Milošovým, jemuž tento horlivý roformátor neopovážil se vždycky odporovati. Davidovič byl manželem a otcem; on chtěl především zabezpečiti budoucnost dětí svých.

Drže se vždy mezi Milošem a národem srbským cesty prostřední, pracoval neustále o osvobození národa svého, při kteréž práci nesnadné vždy šetrně se měl k despotovi Milošovi. Ostatně imponovala jeho přísná, vážná a rozhodná povaha knížeti a často se přihodilo, žeť toliko svými poklidnými zraky vášeň tyrana byl v proudu zadržel. Tato tichá a tak rázná povaha zjednala jemu postavení samostatné. Národ srbský svěřil toliko jemu redakci ústavy. On jí vypracoval, on jí redigoval, on ji přednesl lidu a lid a kníže a úřadník na ni přísahal. Než ruští agenti v Stambulu a ve Valašsku záhy poznali tajné myšlénky muže, jenž byl původem konstituce srbské, a jali se naň štváti Miloše, kterýž co nepřítel všeho konstitučního života muže pro svobodu národa nadšeného a de facto tedy svého nepřítele neustal trýzniti.

S ministr-presidenta sklesl Davidovič na pouhého senátora; Davidovič vyhnán Milošem z kabinetu ministrů. Skutkem tím pohaněn jest celý národ srbský, veškerá jeho svoboda; jaký se pak dostal osud konstituci srbské, napotom povíme.

Když jednoho dne tyran Miloš zlobu svou na bývalém ministrovi Jiřím Protičovi ukojil; tohož ministra bez veškerého soudního výroku sedmdesáti ranami dal zbiti a Davidovič na ty fláky masa, jež s těla kolegy svého byly visely, byl hleděl, *rozhorlil* se a jal se exekuci přítomnému knížeti

předstírati ústavu, na kterouž byl přísahal jako národ celý.

Miloš, rozvzteklený takou výhrůžkou, po třikráte kázal ministra svého okovy spoutati a vrhnouti do vězení, z kteréhož teprv po třech měsících byl propuštěn a do Smedereva vyhnán.

Zde zbudoval sobě vlastníma rukama bídnou chatrč, a v tomto vyhnanství musel s bolestí na to hleděti, jak tyran, jemuž ni přísaha není svatá, veškeré ničil svobody národa. I přál sobě neustále vybrati se do Francie a tamo o další vzdělávání svého milovaného národa pečovati, — avšak nelze mu bylo učiniti tak. On chtěl prchnouti do Černé hory, avšak neměl peněz na cestu, ačkoli veškeré státní pokladnice měl dříve pod mocí svou.

Davidovič prolévaje slzy krvavé nad svým národem chřadnul, celý utrápený bídou a nouzí, zmučený boly duševními. Když r. 1838 Rusko v prospěch národa proti Milošovi se bylo prohlásilo, opět jiskra naděje v srdci jeho se roznítila, neboť předpovídal, že se stane se Srbskem totéž, co se stalo s knížectvími Moldavie a Valachie. I přál sobě, vybrati se do Stambulu, promluviti s francouzským vyslancem a pravý stav věcí odhaliti, avšak bylo již pozdě. Mravní bolesti zachvátily muže, jenž literárně a politicky tak rozhodný měl vliv na národ srbský.

Davidovič napsal i krátkou kistorii osudů národa srbského, kterouž pak Světič doplnil. *)

Mladý, nadaný, avšak ctižádostivý muž Ivanovič vypudil Davidoviče ode dvora. Co tajný sekretář knížete psal ke dvorům do Ruska, do Cařihradu a Vídně, aby je upozornil na to mravní nebezpečenství, kteréž jim hrozí, dokud na pomezí států jejich sopka revoluční hrdé témě své bude povznášetí, a poddaní sousedních států zraky své k revolučnímu živlu v Srbsku budou obraceti. Dvory, jsouce přesvědčeny o tom dosti a dosti, slíbily Milošovi pomocí svou súčastniti se na zrušení ústavy. Marně hrozil strašlivý Vučič hněvem národa, kdyby Miloš se měl odvážiti zrušiti přísahu. Od té doby, co sněm říšský byl zahájen, uplynulo šest měsíců a agenti Milošovi brali se od vesnice k vesnici a všude sbírali tištěné exempláry ústavy, kteréž pak Miloš kázal spáliti.

Rokem 1836 nezasedali více náčelníci oposice v senátu, místo jejich zaujaly stvůry Milošovy, věrní poddaní a dvořané. Aby sláva Davidovičova úplně byle zničena, žaloval Ivanovič v novinách Bělohradských, že listy německé Davidoviče za duši vlády srbské jsou byly považovaly.

---

*) Istorija národa srbskégo, izdana od Dimitrija Davidoviča (přeložena do jazyka francouzského od Alfr. *Vignerona*) v Bělohradě, 1848.

Ano nehrozil se podati k podpisu jemu officielní list, kterýmž soužený, opuštěný, ode dvora pronásledovaný Davidovič knížeti děkovati měl za pomoc rodině jeho poskytnutou. Účel toho listu byl, věc Davidovičovu od záležitosti povstalců roku 1835 odloučiti a výrokem, jakoby Davidovič destruktivní politiku povstalců r. 1835 jakož i republikanskou odvážlivost Jiřího Protiče, toho srbského Lelewela nyní zatracoval, veškeré srozumění s Protičem a s přáteli konstituce, jinak povstalci od r. 1835 Milošem nazvanými, překvapil. Tak nestoudná byla politika Milosova!

Jiří Protič utekl se toho času do Srbska. Dokud mu bylo rány Milošovy toliko snášeti, vytrval na místě v té naději, že jeho idey konečně zvítězí. Avšak na vzdor dané amnestii hleděl Miloš náčelníky povstání od r. 1835 zavraždíti, což konečně Protiče a jiné náčelníky přimělo vystěhovati se.

Nastal rok 1836. — Národ srbský spoután a ujařmen; v listech officielních nemluvilo se více o národu srbském, za to však byly ilumenace na denním pořádku. Kníže Metternich poslal z Vídně Milošovi dokorace od císaře Ferdinanda; toto vyznamenání zavdalo příčinu k velikým slavnostem; na to obdržel Miloš od vlády turecké šest děl darem, kteréž postaveny jsou před palác knížete: lid jásal a nová slavnost slavena. Stát byl opět

dojnou krávou Miloše a ty miliony, jež vytěžil, zaslány jsou co jeho jmění do národního banku vídeňského.

Miloš žádal vládu tureckou, aby ho splnomocnila, potrestati povstalce od r. 1835; vláda turecká mnohem rozumější Miloše, zavrhla netoliko žádost takovou, anobrž poslala jemu na domluvu ruského konsula hrozící notu, kterouž Miloš byl vyzván, podle spravedlnosti nad národem vládnouti. Postavení jeho bylo nyní kritické. — Nejstrašlivější nepřátelé jeho žili co utečenci v Turecku a v Cařihradě; Miloš nebyl jist svého života.

Vida, že i vídeňský kabinet jeho tyranství schváliti nechce, že i Rusko od něho se obrací, spolčil se na ujmu blahobytu a obchodu domácího s Angličany, načež kabinet londýnský konsulát srbský na generální konsulát sklonkem r. 1837 byl povýšil, což zavdalo opět příčinu k nové slavnosti a k novým banketům, při nichž na sta toastů provoláno na zdar absolutismu.

Rusko prohlédlo jak se věci mají, a ačkoli taktéž o zrušení ústavy bylo pracovalo, poručilo Miloše pomstě národní. Emigrace srbská poznávajíc smýšlení Ruska a zvěděvši, že car Mikuláš nedaleko hranic se nachází, vyslala Protiče se stížností k carovi. Car, nechtěje vlivu svého v Turecku zakusiti, vyslal knížete Dolgorukiho, aby stížnost vyšetřil.

Dne 13. října 1837 přibyl vyslanec ruský do Kragujevce a jal se Milošovi vyčítati nevděčnost k carovi. I hrozil vyslanec hněvem carovým, pakli spravedlivé zákony nevydá. Miloš vše sliboval, udělil amnestii vyhnancům a dobrovolně vystěhovalým, konečně úkazem od 16. října vlastnictví prohlásil za nedotknutelné. Druhý den na to byl banket: připíjelo se na zdraví carovo a Milošovo. Dolgoruki, aby cara upokojil, že Miloš chce panovati po zákonu, vyžádal sobě písemní slib, že v příštích třech měsících Miloš národu srbskému konstituci udělí. Dne 26. října odebral se Dolgoruki do Bukarestu a Miloš vysmál se naivnosti poslancově.

Již roku 1837 povolal Miloš dva srbské právníky z Uher, Lazareviče, měštanostu Zemunského a advokáta Hadšiče z Nového Sadu, aby celý občanský zákonník, který Davidovič podle francouzského soudního řádu byl zdělal, přepracovali, ať sociálním poměrům srbským přiměřeným býti se neviděl. Skrývaje se za těma dvěma osobama s veškerými nezákonitostmi svými, předložil jim Miloš Ivanovičem zdělanou novou ústavu k schválení. Lazarevič co absolutista nechtěl na ústavě nic měniti, avšak Hadčič odepřel svůj podpis a žádal opravy. Komisse k tomu cíli sestavená dělila se na dvě strany, které, nemohouce se shodnouti, Radičevič smířil tím, že ústavu zprostředkovací navrhl, o kteréž v únoru 1838 komisse hlasovati měla.

Konsul anglický, obávaje se, žeby ve svých privilegiích byl skrácen, žádal, aby dotýčná otázka sultánovi byla předložena. Rusko, jež doufalo míti jakýsi vliv, bylo sklamáno. Miloš rozpustil komissi a veškeré ústavní projekty s přivolením konsula ruského zaslány jsou do Bělohradu.

Aby Miloš žádoucího cíle došel, hodlal 100.000 dukátů Mahmudovi nabídnouti, když jím zvolené tři komissaře, jimž uloženo ústavu revidovati, schválí. Jak se samo sebou rozumí, byla by Milošova komisse ouplně podle instrukcí jeho jednala. Avšak sultán žádal, aby Petronievič, náčelník utečenců srbských, v něhož důvěřoval, oudem byl komisse. Tyto tři osoby, jež národ měly oblažiti, byly tedy: Petronievič, Ivanovič a Spasič, vojín zcela nevzdělaný.

Národ srbský znaje dobře, co peníze zmůžou, zuřil nyní vztekem; petice za peticí podávána knížeti, avšak při každé petici prstem ukázal Miloš na hrušku stojící na náměstí Kragujevském, na niž spiklence a povstalce kázal věsiti.

Na jesení r. 1838 snesla se strašlivá bouře a zvrátila jest proklatý onen strom. Lid zaplesal radostí. „Ať žije svobodná vlast!“ — volal celý národ.

Již po delší čas bylo povstání organisováno, avšak Vučič vše ještě mocnou rukou zdržoval, řka, *že se musí vyčkati*, až jak konference ve Stambulu

dopadnou. Efrém, bratr Milošův, doufal dosednouti na trůn svrženého Miloše, a za tou příčinou přidružil se k spiknutí a podepsal dne 12. listopadu 1839 tajnou listinu, kterouž velmožové země se zavazují, silami spojenými tyrana zahnati.

Miloš věda, že se něco kuje proti němu, chvěl se. „Já umru strachy," — děl u prostřed rodiny své, „tento stav nemůže déle trvati, smiřte mne s národem, chceme veškeré pře mezi sebou narovnati a se vrátit upřímně k ústavě Davidovičově, kteráž mne učinila tak oblíbeným pánem v zemi."

Bylo již pozdě. — Rozhorlení lidu dostoupilo nejvyššího stupně.

Na vzdor všem intrigám zvítězil Petroniewič; sultán uposlechl jeho rady a zabránil tomu, že nevypukla válka občanská.

Srbští komissaři přibyli dne 11. ledna 1839 do Bělohradu; Miloš taktéž se vybral do Bělohradu, aby se s vezírem ohledně uveřejnění ústavy poradil. Několik dnů na to na dni svat. Theodora, patrona Obrenovičů, vypálen jest veliký ohňostroj. Lid slavil vesele zrušení tyranství. Byl předvečer sněmu, nuceně Milošem svolaného. Druhého dne v pondělí dne 10. února táhli srbští poslancové městem Bělohradským. Vezír podal srbskému representantovi ústavu; Miloš zlíbal diplom carský, načež byla čtena ústava, kteráž, podepsána dvěma mocnostmi, Milošovi odňala samovládu.

S hlavou svěšenou naslouchal Miloš každému slovu. „Nebyl bych Milošem," děl k svým miláčkům, „kdybych takovou hanu trpěl. No uvidíme!" — Vystěhovalci hromadně se navrátili. Nikdo neměl důvěru v ústavu, nikdo zapomenouti nemohl, že přichází z rukou dvou carů, že oni jí národu srbskému byli diktovali a že Miloš byl původem takového pohanění. Poslancové vítali ústavu s jásáním. Což pak jsme, děli, proto tak dlouhá léta bojovali, aby se nám turecko-ruské konstituce dostalo? K vůli takové nestvůře jsme roku 1835 táhli do Kragujeve, proto jsme brousili celý rok šavle své? Měli nám rozvázati ruce, my bychom již tyrana byli skrotili." I rokovalo se nyní o ústavě. Agenti dokazovali sedlákům, že je ústava dosti svobodomyslná, než lid chtěl se o tom přesvědčiti a žádal, aby mu dáno bylo několik exemplárů. Článek za článkem se četl, byl schválen aneb vyškrtán. „Co řeknou carové?" zvolali senátorové. „Ti nemají zde co dělati," — odvětili zmužilí horalé.

Navzdor protestaci byla ústava mlčky přijata. Aby se lid upokojil, šel Efrém mezi davy a pravil: „Přátelé! přísahejte za sebe a děti vaše, že povždy zachovávati chcete osvobozující konstituci." A co odpověděl lid? — „My přísahali na jinou ústavu a my nezrušíme přísahu svou. Není na nás, nýbrž na vás, dokázati nám, že jste poctiví."

Idea o neomylnosti lidu, panující ještě na východu, zvítězila tohož dne chováním-se sedláků srbských. Senatoři a novopečení ministrové vybrali se tajně a bez veškeré nádhery do chrámu, aby složili svou přísahu; lid se odvolával na to, že již r. 1835 přísahu byl složil. Hlavně viděl se národ srbský uražena zrušením skupštiny. Konsul ruský, vida jak se lid rozbouřil, psal do Petrohradu a Cařihradu; ihned vydán byl úkaz, kterýmž se narodu srbskému slibuje, že jeho sněm svatě se bude zachovávat a že se vždy má svolati, jakmile senát svolání sněmu uzná za dobré. Tato podivná ordonance podepsána jest dne 18. dubna 1839.

Návrhem konsula ruského zvolen jest Milošem Efrém za presidenta senátu, jemuž vicepresident Stojan Simič přidán jest. První akt, o kterémž senátorové byli uzavřeli, byl, objasniti práva v Hatišerifu obsažená. Aktem tím vyslovena jest nedotknutelnost senátu. Bez přivolení jeho nemohl kníže ničeho činiti. Poněvadž knížeti toliko moc vykonávací byla dána, mohl jemu senát tedy každý pokus. sahati do oboru moci zakonodární jakožto rušení ústavy zakázati, obzvláště anat vláda turecká se zavázala, práva ta hájiti.

Miloš závisel nyní od poručenství senátu: naproti tomu nemohl senát žádnou ordonanci vydati, kteráž, aby moci zákonité nabyla, od knížete podepsána nebyla. Svým veto mohl Miloš veškeré

snahy vládní zničiti a mimo to mohl se co do uzavření senátu odvolati ke dvoru ruskému a cařihradskému, jež veškeru ochranu mu slíbily, čímž se stalo, že námitky jeho byly nekonečné. V prvních šesti měsících nové vlády nebyl od něho ni jeden officielní akt uveřejněn. Senát takořka obležen, stěžoval sobě na nedostatek bytů a přeložil sídlo své z Kragujevce do Bělohradu, kamž i Miloš s dvorem svým senát byl následoval.

Za nedlouho obracena jest veliká pozornost k senátu a k rozepři knížete a senátorů.

Nový senát, uvázav se v řízení zemské, shledal, že státní pokladnice docela je prázdná; i neměškal učiniti Miloše za veškeň deficit odpovědným. Miloš pravil, že před vydáním ústavy neobmezeným byl panovníkem Serbie, což však se popíralo. Senát naléhal na to, aby soudní vyšetřování bylo zavedeno. Miloš vida, jak se věci mají, rozprodal tajně svým přátelům valnou část statků národních, jež sobě byl přivlastnil. Senát dověděl se o tomto podvodu a učinil to prohlášení, že veškerá koupě těchto statků je neplatná. I jal se nyní Miloš viniti senát ze zbouření a utekl se do Zemlína.

Obávaje se, že by Miloš s trůnu mohl býti sesazen, povolal jej konsul ruský nazpět a Miloš podal dvoru ruskému zvláštní manifest, kterýmž žádá, aby dvůr ruský spor ten rozhodl. Avšak Miloš, chtě se na všech stranách proti vůli národa

ohraditi, ještě jednou vyšel do Zemlína a prohlasil, že povede stížnost u dvora rakouského. Z pouhé obavy, že by snad dvůr rakouský věc dotýčnou příznivě pro Miloše rozhodl, pohnuli jej Petrovič a ostatní senátorové strany národní k návratu. V noci uskočili dva nebezpeční rádcové Milošovi, Šivanovič a tělesní lékař Kunibert, z Bělohradu do Zemlína, aby Miloše k tomu přiměli, senátu pevně odporovati a neustoupiti. Avšak Lubica, jenž právě z Temešvaru se syny se byla vrátila, obsypala Miloše hojnými výčitkami a jala se u přítomnosti senátorů jemu líčiti, jaká hanba ho na dvorech očekává, kdyby jim své žaloby chtěl přednášeti.

Miloš prý se dal do pláče, ano přísahal, že nyní podle ústavy chce panovati, potvrdil spolu rozsudek od nejvyššího soudu zemského vynešený, kterýmž Šivanovič a Kunibert*) dožitvotně ze země jsou vyhnáni, a vrátil se do Bělohradu.

Ruský konsul všemožně se přičinil domlouvati Milošovi, aby panoval co kníže konstituční, avšak každá domluva byla marná. Miloš jednal jak se mu líbilo a senát naléhal nyní na to, aby se složily oučty desítileté správy státní pokladnice, aby po-

---

*) Cunibert Barth S.; Essai historique sur les revolutions et l'independance de la Serbie depuis 1804 jusqu'a 1850.

brané statky navrátil a veškeru škodu nahradil, kterouž soukromníci skrze intendanty jeho byli utrpěli.

Lakomec Miloš se však nepodal; on se nehrozil války občanské a za tou příčinou prohlásil, že ústava, kterou on jako i celý národ nenáviděl, jest zrušena.

Bratra svého poslal nyní na horu Rudník, aby na korunních statcích sedláky zbouřil a vojsko poštval proti senátu. Nešťastník nebyl si toho vědom, že tito od něho sice nenávidění kmetové jediní jsou ochrancové jeho naproti zlobě národa. Vojsko agenty Milošovými popichnuté, chopilo se zbraně a řvalo: „Pryč s ústavou! ať žije kníže neobmezený!“

Na zbrojnici Kragujevskou hnalo se útokem, vojsko Čubrianské se spojilo a vše valilo se na Bělohrad. Překvapení senátorové přinutili knížete, aby s nimi šel k vezírovi, jemuž chtěli podati o věci zprávu a knížete dáti do zástavy; než jak vezír, tak i konsul ruský zpěčovali se, takou odpovědnost vzíti na sebe. Kníže dokládal se svou nevinností, že on žádného nemá účastenství na zbouření, a věřilo se jemu. I žádalo se, aby dva adjutanty vyslal s psaním k povstalcům, aby upustili od předsevzetí svého. Miloš učinil tak, avšak současně vydaná, tajná ordonance knížete kolovala *mezi* vojskem, kterýmž se vybízí, aby táhlo ku

předu a na žádné nedbali rozkazy, dokud panovníka svého nevyrve z rukou konstitutionalistů. S hudbou a prápory vlájícími táhne poddůstojník Tatič s houfy svými ku předu.

Senát na nejvýš nyní popuzen jmenoval Vučiče vojenským diktátorem na čas povstání. V čele 15.000 dobrovolníků odzbrojil a rozprášil Vučič houfy vojenské a dobyl Kragujevce. I shromáždil nyní celou národní obranu před městem a vyzval jednoho každého v jeho stanu, aby sepsal stížnost svou proti Miloši a spolu udal, jakou škodu Milošem na svém jmění byl utrpěl.

Národní obrana žádala, aby byl svolán valný sněm, — senátorové byli proti tomu; ten neprozřetelný lid, pravili, vyhnal by tu proklatou dynastii. „Lépe jest míti v zemi zrozeného tyrana, než ouplně cizého!“ Avšak rozhorlení a nadšení bylo tak velké v lidu, že Vučič konečně musil povoliti a se zapřisáhnout, že sněm bude zahájen, nechť již senát tomu říká co chce. Ihned táhla národní obrana na Bělohrad, kdež ozbrojené valné shromáždění chtěla ustanoviti. As půl hodiny před městem se zastavila, aby přijala uvítání senátu a jemu ve jmenu vlasti děkovala za veškeré projevené snažení. Stojan Šimič, horlivý vlastenec a muž povahy nezlomné, předsedal ve sboru kmetů. Po celý ten čas, co se rokovalo, mlčel a nižádné neprojevil účastenství. Konečně žádali sedláci, aby

senát prohlásil shromáždění za zahájené a jemu ohlásil, že shromáždění povoláni jsou, souditi nad křivopříseženým knížetem svým. Zděšený senát praví, že nad Milošem toliko car může souditi. Avšak rozezlení občané jali se hroziti, že, neuzná-li se kompetence jejich, jedenkaždý kámen zvedne na silnici, aby tyrana ukamenoval. Vučič chtěl lid poněkud uchlácholiti a pravil: „Bratři! upokojte se, má se vám ouplná spravedlnost dostati, ústava Vám ručí za to. Avšak považte, že vás zákon z otroků, kterými jste byli, učinil muži; považte, že stává nyní národa srbského, jehož budoucnost musíme chrániti. Nevydávejte vaši občanskou důstojnost v šanc: co by tomu říkala Evropa, kdyby zvěděla, že jste se nemohli dočkati, až spravedlnost utiskovatele vašeho odsoudí, a že sami jste se pomstili?“ — Senátorové žádali, aby Miloš ouředně byl vyšetřován; než však komisse vyšetřovací práce své předloží, aby občané Bělohrad opustili. Avšak lid srbský rozkvašený jednou rozuměl tomu jinak; on nechtěl opustiti Bělohrad dříve, pokud ten, který ústavu několikráte byl zrušil, zem srbskou nebyl opustil. Když však Vučič namítal, že Miloše toliko s přivolením carů, kteří jej na trůnu byli povýšili, lze zahnati, vše se hrnulo k Vučičovi a všecci kmeti volali: „Služ ty naší věci, starý bratře! Nežádej od nás žádnou slabost. Naše práva jsou posvátná: *Carové* sami slavně je uznali, co nám na tom zá-

leží, když naše jednání neschvalují, jen když dobré právo a nebesa za nás mluví. Nechť se stane cokoli, spravedlnost musí se vykonat a než se tak stane, zůstaneme všickni v Bělohradě.“ I vystoupil nyní jeden řečník za druhým a slovem plamenným jal se mluviti: jich výmluvnost zvítězila. Senátorové prohlásili skupštiuu co suverénní sněm říšský za zahájenou a lid učinil senát odpovědným za osobu knížete jemu svěřenou. Hodinu na to vyslal senát dva důstojníky gardy, aby střežili zatknutého Miloše.

Sezení valného shromáždění lidu srbského zahájeno jest řečí metropolity Petra toho obsahu, že kníže, obtížen žalobami, na kteréž mu odpovídati nelze bylo, se na tom ustanovil, korunu svou složiti a se obebrati na své statky do Valašska, kdež život svůj chce skončiti. Sněm národní reptal. „Jak! — Miloš by se měl vydati na statky své, kteréž jsou plodem jeho krádeže, anižby nahradil ty sumy peněz zemi srbské, o kteréž ji byl oloupil! — On by měl v cizině své kolossální jmění, kteréž po celých dvacet let vraždou a loupeží byl nahromadil, pokojně požívati a část svého bohatství užíti k podplacení špehů a zrádců ve vlastí naší? On musí dříve složiti oučty, on musí peníze navrátit, on nám musí dáti písemné vyjádření, že je vinen a že zasluhuje vyhnán býti ze země srbské.“ Několik slabých hlasů se ozvalo, jenž chtěly, aby ho ná-

rod svobodně propustil, avšak hlasů těch nelze bylo slyšeti v pokřiku rozvzteklených sněmovníků. Staří senátorové, zděšeni takým pobouřením, i ti, jež Miloš nejvíce byl trýznil, jali se protestovati proti každému násilnému skutku. Několik přívrženců Milošových, jako plukovník Rajovič, použili k míru naladěné mysli senátu a jali se napomínati lid k mírnosti: nikdo jim neodpovídá, nikdo se jich nevšímá.

„Bratři!“ zvolá Stojan Simič, „kníže se přiznává býti původem zbouření, on se vyznává ze svého tyranství a chce toliko, abyste ho sprostili veřejného vyznání a jej v pokoji nechali odtáhnouti. On se napřed již všemu podrobuje, co soudové chledně restituce ustanoví; on ze svého privátního jmění vše zase nahradí, co byl jednotníkům násilím byl pobral.“

„Vše navrátiti jest věcí nemožnou,“ děli řečníci lidu, tímto vyznáním ukojeni; „nechť navrátí toliko to, co byl vydřel od onoho dne roku 1835, když skládal přísahu na ústavu srbskou. Od toho dne toliko máme jakási práva a oč nás od toho dne oloupil, povinen jest nám podle zákona zase navrátit. Co se týká dřevnějších zločinů Milošových, to ponecháme Bohu. Nechť Bůh se na něm pomstí za nás!“

Tyto mírné požadavky podporoval Vučič naproti svým kolegům. On učinil senátory na to

pozorny, že co pouzí representanti národa tyranovi bez přivolení celého národa nemohou také provinění odpustit, že určité oučty žádati musí, aby je předložili národnímu shromáždění co jedinému kompetentnímu soudci k cíli prodání statků privátních a veřejných.

Na těchto punktech ustanovil se senát a uzavřeno, že Miloš toliko od r. 1835 má složiti účty. S hrůzou slyšel konsul ruský o výsledcích sněmu srbského. Ihned povolal k sobě Vučiče; vyčítal jemu surovost a bezzákonitost; připomínal mu vážnost, kterou vzdělaní národové mají k svým knížatům, a dolehal naň, aby veškerým vlivem svým sněm národní k tomu přiměl, veškeré uzavření odvolati.

Generalissimus Vučič představil se konsulovi v čele důstojníků. Jedním pokynutím ruky mohli netoliko konsul ruský, anobrž i celá dynastie, kterouž hájil, vyhnáni býti ze země; avšak pak by se zase byly vrátily doby hajduků.

Vučič miloval nad míru vlast svou, než aby v takovém okamžiku vášeň svou byl rozpustil; i podvolil se tomu, co konsul ruský žádal.

Druhého dne z rána odebral se senát k zatknutému knížeti, aby mu ohlásil, že sněm na žádost Vučiče a konsula ruského mu dovoluje zem srbskou opustiti, anižby jakousi náhradu od něho žádal. Mezi tím poslouchal celý zemský sněm, shromážděný

kolem hlavního chrámu, vášnivé kázání metropolity, jenž shromážděné byl napomínal k shovívavosti, a je byl zapřísahal, spokojiti se s poděkováním Miloše ve prospěch nejstaršího syna Milana.

Sněmovníci žádali sice za ouplné zrušení dynastie, avšak posloupnost byla ode dvou carů zjištěna a Milan mimo to v lidu byl oblíben.

Veškeří vysocí hodnostáři a senátorové odebrali se do palácu, aby z rukou knížete listinu s poděkováním přijali. O desíti hodinách z rána vyšel Miloš k poslancům až na schody a podal jim následující odpověd:

„Senátu, rozličným úřadům, duchovenstvu a celému národu srbskému ohlašuji tímto, že mi pro churavost a pro velké starosti dlouhaletého panování není možno, břímě to déle nositi, a že jsem za tou příčinou na tom se ustanovil, dobrovolně se vzdáti důstojnosti a povinností knížecích. Proto odříkám se dnes slavně a navždy trůnu srbského ve prospěch svého nejstaršího syna Milana, svého Hatišerifem a Beratem jmenovaného dědice a nástupce.

Poněvadž po tak těžkých letech mi třeba pokoje, opustím Serbii navždy s tou jedinou útěchou, viděti vlast svou svobodnu, upokojenu, svornu a šťastnu pod záštitou mocné ruky ochranné. Poněvadž psáti neumím, dal jsem jméno své podepsati Michalem, mým nejmladším synem, a pečet

přitisknouti na důkaz, že dobrovolně a s úplnou vůlí takto jsem učinil.“

Dáno v Bělohradě dne 1. června 1839.

Miloš Obrenovič,
kníže Srbův.

Mimo to čtla se ještě druhá listina ve sněmu zemském, týkající se přenešení vládní moci na nástupce Milana.

V této listině žehná Miloš synu svému, žádá jej, aby mírně toliko panoval a veškeu život svůj obětoval blahu svých poddaných.

Sněm s hlubokým mlčením poslouchal čtění těch dvou listin. Sněmovníci žádali nyní toliko, aby bez odkladu se odstěhoval, ku kterémuž cíli následující den byl ustanoven. Dne 2. června o 9. hodině z rána přeplavil se Miloš přes Sávu, avšak vojsko srbské muselo jej stíhati, aby na půdu rakouskou neuskočil.

Miloš cestoval s trůnu do Valašska, — duch Davidovičův byltě pomstěn: ústava Davidovičova slavila triumfy, ačkoli Miloš žurnály německé uměl podplatiti, a brožury vydávati, které jej líčily co mučedlníka národa nevděčného.

Ač byl Miloš jednou trůnu se odřekl, přece neustal pokoušeti se o to, vlády se zmocniti; avšak veškeré tyto pokusy byly marné. Jeho rejdy měly jediný ten následek, že dni života obou jeho

synů Milana a Michala otrávily a poctivé smíření Srbův s jeho potomky učinily jsou nemožným. Krátké panování těchto dvou mladých knížat, plné cizých intrig, tvoří takřka zvláštní drama.

Roku 1842 zahnal národ srbský poslední zbytky rodiny Obrenovičovy.

Karel Havlíček.

Narozen 21. října 1821, † dne 29. července 1856.

¡Smažte husitskou válku z listův naši historie, i zhasne sláva českého národa. Ta jediná doba vyváží vše.

Havel Borovský. ¡

Karel Havlíček, proslavený v celé vlasti české, žije v hloubi srdce národa českého! — Památka jeho neuhasne a kdykoliv národ český se rozhovoří o svobodě politické, o ráznych a poctivých charaktérech, kteří za doby novověkého rána vymaněním ducha národního z pout nevolnictva blaženější jali se vlasti české připravovati budoucnost, vždy rozpomene se na velkého toho mučedníka svobody politické, jenž dal vlasti vše co měl, jenž, aby uhájil svobodu konstituční, boj krutý podstoupil jednak

proti výstřední straně demokratické „Lípy slovanské," jednak zase proti ministerstvu, kteréž jiného na mysli nemělo, než ústavnost veškeru zrušiti a nový zaštěpiti absolutismus, třebas by při tom národové rakouští na mizinu přivedeni byli.

Bohužel! krátká byla ta politická činnost Havlíčkova, avšak tím plastičněji jeví se v činnosti povaha jeho, tím směleji vystupuje v popředí, tím více zastiňuje ty politické kolégy naše, jimž opět svěřeny jsou osudy národa českého a od nichžto záviseti se zdá, máme-li se pravé dodělati svobody čili nic! —

Hned od počátku literární činosti Havlíčkovy poznáváme ducha důmyslného a bystrého, jenž se neklame marnými ideály, anobrž vniká v skutečnost a vše vylučuje, co se přiznávati nechce k národnosti české aneb co s národností českou toliko koketovati se zdálo. Mnozí ze současníků předbřeznových viděli v tomto vylučování aneb odsuzování jakýsi svéhlavý odpor, mnozí vinili Havlíčka z nekonsekvence, když hájiti nechtěl to, co valná hromada literátů českých mermomocí hájila, než v projití několika let viděl se, klamal-li se Havlíček aneb strana druhá, která nad krásnou myšlénkou, nad pouhým vlasteneckým snem zapomínala na skutečnost. Netvrdíme, žeby duch Havlíčkův byl býval ve svých úsudcích vždy neomylným, avšak naskrze byl poctivým a rázným a vše rozdrtil, co

chorobně se ploužilo a pouhým sténáním velký čin doufalo vykonati. — Z dálšího líčení poznáme v jasném světle, jak se nadějeme, tuto povahu u nás jak se okázalo nyní nadobyčejnou a řídkou.

Dne 29. července 1856 byl den smrti slavného publicisty českého. Byla to doba, kdež ústavu, v říšském sněmě zdělanou, dlouho již v archivu Vídeňském prach pokrýval, kdež našemu konstitučnímu životu již dávno umíráčkem se bylo odzvonilo. Dr. Alexandr Bach, jejž revoluce s barikády na ministra byla povýšila, vládl nad zeměmi rakouskými zcela absolutně, a listina úřadní kolovala od úřadu k úřadu, zvěstujíc jména těch mužů, jichž veškeré hnutí v zemích rakouských přísně pozorováno býti mělo. Tito mužové byli známí charakterové političtí z doby r. 1848—1849.

Národ vida, že důvěrníci jeho trestáni jsou za to, že se domáhali národních práv a svobod, umlknul a politoval v duchu vládu, kteráž překotem konstituce na veškeré soustátí rakouské způsobem absolutistickým tolik neštěstí a tolik bídy byla uvalila. Národ byl opět odkázán k slepému poslušenství, než těšil se tou nadějí, že každému toliko až na pokraj hrobu lze trpěti, že přijíti musí doba, kdežto opět národové ujařmění vztýčí hlavu svou.

I umřel jest dne 29. července muž, jenž monarchii konstituční byl hájil, konečně sám jediný

proti zrádné reakci do okamžiku posledního, než se přesvědčil, že vše bojování marné; ten muž, jenž za své poctivé smýšlení politické hrob sobě vykopal, umřel nyní a měl pochován býti co zuřivý nepřítel reakce, aneb jak se ve vyšších kruzích vládních pravilo, co nepřítel vlády, Bachem založené.

A kdož byli ten slavný pohřební průvod? Ctitelé nebohého poctivce, nepřátelé reakce. Doufalo se snad, že vůz osamělý s mrtvolou na hřbitov pojede? — Nikoli, tak daleko nejde sebezapření lidu českého. Rakev ověnčena byla věncem vavřinovým, jejž zasloužil sobě bojovník a padlý vítěz, a slunce neskalené líbalo svým žhoucím pramenem tu schránku dubovou.

Přátelé Havlíčkovi, jakož i radikalisté, již nesouhlasili s politikou jeho, nesli u slavném průvodu, na důkaz, že smrt vyrovnala protivné smýšlení politické, rakev až ku nové bráně, kdež pak sedláci čeští drahé břímě na bedra svá uložiti a až na hřbitov nésti chtěli — než napomenuti slovem muže, již na duchu schváceného, tak neučinili. — V svaté tichosti, beze hudby a zpěvu hnul se průvod s hlavou obnaženou k pochodu, záležící ze spisovatelů, studujících, měšťanů a dělníků, již doprovodili Havlíčka na poslední stanoviště — na hřbitov Volšanský.

Kdož pohlédl na ty tváře četného tohož zástupu, viděl srdečnou bolest na tváři jednoho každého, neboť truchlil ten den národ celý! —

Karel Havlíček, aneb jak se vůbec podpisoval, Havel Borovský, narodil se dne 21. října 1821 v městysi Borové, nedaleko hranic moravských, kdež otec jeho byl kupcem. První vzdělání dostal od Borovského děkana P. Brůžka.

Vezen k rozkazu někdejšího kolegy svého na sněmě říšském, pana Dr. Alex. Bacha, z německého Brodu do Brixenu, kdež po delší čas byl internován, zpomněl sobě Havlíček v „tyrolských elegiích“ na svou kolébku a na prvního vychovatele svého, děkana Brůžka, pěje takto:

Trubka vřeští, kola vrčí,
Jedem k Jihlavi!
V zadu — abychom nic neztratili,
Klušou žandarmi.

Ten Borovský kostelíček
Stojí na vršku,
Skrze lesy smutně na mne hledí:
Jsi to, můj hošíčku?

Pode mnou jest tvá kolébka,
Já tě viděl křtít —
Starému vikáři ministrovat,
Pilně se učit.

Táhnout světem na zkušenou,
Pak s pochodní jít,
Chase naší plamenem veselým
Na cestu svítit.

Vidíš, jak ty roky minou:
Znám tě třidcet let —
Ale chlapče, jaké to obludy
Vidím s tebou jet?

Péčí pana děkana Brůžka náležitě připraven odebral se Havlíček do Německého Brodu, kdež studia gymnasiální odbyl. Roku 1838 přišel na universitu pražskou, kdež po dvě léta studia filosofická konal, maje za přední vůdce professora Müllera a známého doktora filosofie Exnera, jenž dobře uvažuje, že volnému pokroku vědy v Rakousku se brání, pravil, žeť by bylo lépe, kdyby některý pater Capucinorum na katedru filosofie byl povýšen v Rakousku. Zde vidíme jej v kruhu přátel nadšených, jací byli němečtí básníkové Moric Hartmann a Alfred Meissner, oba Čechové, censurou rakouskou namnoze však stísněni, Dr. Gabler a bývalý prof. Jirgl. Staroměstské gymnasium a filosofie, totiž logika a fysika, bylyť před rokem osmačtyrycátým kolébkou a hlavním ohniskem vlastenských snah, tak jak vůbec nelze zapříti, že *převrat březnový* v čele několika neodvislých měšťanů

a literátů vlastně z Klementina, bývalé budovy jezovitské, vyšlehl plamenem.

Roku 1840 vstoupil Havlíček do arcibiskupského semináře pražského. Oblékl se v kleriku, ač otec to přáni vyslovil, aby se obrátil na dráhu jinou. Než Havlíček viděl ideál svůj v stavu duchovenském; kazatelna a škola viděla se jemu nejhlavnějším učilištěm, lid český povznášeti k pravdě Boží, z mrákot ho probuzovati a k velkému povolání ho připravovati. Byltě to ideál, kterýž rozpálil Havlíčka, skutečnost však byla jiná, kterouž dosti záhy poznal. Vedle studií bohosloveckých pěstoval Havlíček pilně literaturu slovanskou, v čemž tehdejší préses semináře podivné, ano arcikacířské viděl věci. Z nedorozumění takového vystoupil Havlíček ze studií theologických. I obrátil se Havlíček k professuře. Podrobil se předepsanému konkursu, než nevíme, která intriga i zde předvládala, bylo mu zkrátka řečeno, že propadl. I nastoupil tedy skluzkou dráhu českého spisovatele. Obíraje se po nějaký čas studiemi slovanskými, zvláště linguistickými, povolán byl za odporučením zvěčnělého slavisty našeho, Pavla Šafaříka, do Moskvy, kdež v domě knížete Sevireva co vychovatel dvě léta strávil.

V Moskvě stal se Havlíček publicistou.

V Moskvě seznámil se s náčelníky národní strany ruské. Tato strana statně bojovala [illegible]

proti živlu německému, v Petrohradě silně se rozkládajícímu, což divu že i Havlíček napotom ve vlasti své prápor národnosti české vztýčil a boj vášnivý proti Němcům pozdvihl, vycházeje z té zásady, že každý kdož svou vlast opouští za tím cílem, aby uprostřed národnosti cizé došel štěstí a blahobytu, veškerých výhod bývalé své existenci se odříká a tedy dobrovolně se podrobuje výminkám, jež mu nová existence ukládá. Zásada ta platí u veškerém vzdělaném světě a bylo by věru směšné, aby ten, kdož u prostřed cizého národa meteriálního blahobytu domáhati se hodlá, spolu co dobyvatel a rušitel národnosti vystupoval a pouhý nájem měl za právo vlastnictví. —

Smrť otcova povolala Havlíčka do vlasti zpět. I vrátil se do Prahy r. 1845 nad míru nespokojen s Ruskem a společenskými poměry jeho, přesvědčen však, že velká budoucnost Slovanům rakouským zkvítá.

Svět český stál ještě na svém místě, když se Havlíček v Praze zase usadil, nic se nezměnilo: staré vlastencování mělo tuž barvitost jako dříve a literatura česká, dosti plodná, na nízkém stála stupni, vyjma několik děl. Literární poměry věru nebyly skvělé, aby plodu znamenitějšího lze se bylo nadíti, avšak Havlíček nvyklý na poměry spisovatelské v Rusích, počal s hůry hleděti na to hejno *spisovatelů*, pasovaných třeba nepatrnou básničkou

aneb jinou nepatrnou práčičkou na literáta českého. muže veleslavného v české společnosti.

Netrvalo to dlouho, naskytla se příležitost, započíti válku proti stávající republice literácké a k tomu cíli vybral sobě Havlíček muže toho nejčinnějšího a nejzasloužilejšího — J. K. Tyla. Jak maliciosně sobě Havlíček proti Tylovi počínal, pověděli jsme již na svém místě. Havlíčkovi neběželo o kritiku, nýbrž o to, aby porážkou Tylovou sám se vyšinul na literární autoritu a svět literácký sám mohl říditi podle hlavy své.

Roku 1845 vydal Havlíček ve Včele své „obrazy ze života ruského," načež již roku 1846 se stal redaktorem „Pražských novin" a „České Včely." Jakmile Havlíček měl orgánu, neustál dorážeti nemilosrdně na ten literární cech, který se měl za tak dokonalý a spasitelný jako svatá církev, což arciť nebylo nikomu po chuti a hejno polemik mělo za následek.

V jedné polemice proti Havlíčkovi píše r. 1845 ve „Včele" Slavomil Vávra takto: „Byl jednou jeden král a ten král měl jednoho syna a ten syn jmenoval se Jiříček. Ale Jiříček býval smutný; on chtěl býti slavným Jirou, nevěděl však, jak to započíti. Tu mu dal král tuto radu: „Neopomiň žádné příležitosti, býti paradoxním, to jest do všeho se pleť, co tě nepálí, has";" když všickni říkají „ano," ty říkej „ne"; říká-li někdo

„ne, „hned křič „ano“ . . . Jiříček uposlechl králova naučení a stal se slavným Jirou . . .“ Tak doufal charakterisovati pan Vávra, dřívější redaktor „Slovanské lípy“ a nyní „Hlasu,“ Karla Havlíčka. —

Literatura česká pohybujíc se zvláště tehdáž v dosti úzkém kruhu, neposkytovala svým pěstitelům mimo to uspokjující vědomí šlechetného zámyslu ani slávy aní jiných výhod. Mnozí nadaní mladíci vlasti naší záhy tudíž obrátili se k literatuře německé, kde jim skvělejší výsledky kynuly. Přičiněním Václava Nebeského stalo se, že někteří z nich, ač již v literatuře německé se byli proslavili, i české své vlasti některé dárky obětovali. F. Bach, Ludvík A. Frankl, z Ruhwaldu, Siegfried Kapper náleželi též k spolupracovníkům „Květů,“ a byť i pravda byla, co se později, zvláště od rozhněvaného Havlíčka, Nebeskému vytýkalo, ač bez podstatných důvodů, že jim v jich českých pracích nápomocen byl, nedá se upříti, že Nebeský šlechetný měl zámysl, tak jakož na škodu nebylo, když se mužové v literatuře německé chvalně známí v písemnictví českém sůčastnili, na něž se tehdáž s mnohých stran velmi pohrdlivě hledělo.

I bylatě snaha Václava Nebeského získati židy netoliko pro literaturu českou, anobrž aby vůbec přilnuli co obyvatelé země k národnímu životu. Židé, *pozbyvše* národní své samobytosti a udržujíce se

ve spojitosti své pouze svým živlem náboženským, všude přilnuli k národnosti, uprostřed níž se byli usadili a skoro téměř každá literatura několika okrasami z jejich kmenu se honosí. Než byl a jest to posaváde znamenitý, ano smutný úkaz, že židé žádného podílu nebrali v národním snažení Slovanů, ano naopak přidržováním se k cizému živlu náš národní podrývali a tím na odpor stáli nejvřelejšímu přičinění našich soukmenovců, tím ale také mezeru a rozsedlinu mezi sebou a ostatním obyvatelstvem zvětšovali. Ještoto u jiných národů s celým srdcem brali podílu ve vlastenectví a všemožně se přičinili, aby vše, co je od jiných dělilo, odstranili: jest ten poměr u nás docela jiný. Žádný ze židů se nestará o to, co každý národ bedlivě chrániti musí, o naši národnost, nýbrž buď se zavře do čistě židovských studií a interessů aneb se docela oddá cizotě. Z těch příčin jal se Václav Nebeský v šlechetném, vlasteneckém a humanistickém nadšení ve Květech 1844 a 1845 články svými „Něco o poměru Slovanů a Židů“ a „Slované a Židé“ volati Židy v Čechách bydlící, pod prápor národnosti české. Než tu vystoupil Havlíček ve Včele r. 1846, v článku nadepsaném „České listy, básně od Siegfrieda Kappera“ proti židům, řka zcela kategoricky: „Nač k nám připuzovat židy? Však my sami dost se dovedeme milovati a opravdu máme na papíře a v básních tolik lásky k vlasti, žeby-

chom ještě nad svou potřebu dosti mohli prodat neb propachtovat. Neníť naše věc a naše povolání pečovati o záležitosti izraelitů: avšak libo-li naše skromné mínění vyslyšeti, radilí bychom židům, pakli že svůj přirozený jazyk a literaturu opustit chtějí, aby se připojili k Němcům a k jejich literatuře. S Němci mohou izraelité své interessy velmi přirozeně spojití.“ —

Mnoho-li pravdy tento výrok Havlíčkův do sebe zavíral, vyjevuje nám celá naše přítomnost. Zdali jsme kdy židy od sebe odstrkovali? Než židé co národ praktický vždy na tu stranu se klonili, na které ležel materiální užitek, a poněvadž toto doposud jak literatura tak i naše národnost vůbec neposkytovala, proto ani jedna z těchto egoistických povah nezabloudila samovolně do táboru národních našich snah.

Mohlo by se také vykládati slovo Havlíčkovo na zlou stránku, jakoby vůbec byl nepřítelem židů, a jakoby neznal požadavky humanismu, než tomu není tak. Doufal, že po tak dlouhém obcování ve vlasti naší již srůsti mohli s národním kmenem, avšak poněvadž sami sebe uzavírali a v uzavření tom valně k druhému nám cizímu živlu se klonili, netřeba jich připuzovati, nýbrž zvítězí-li národnost naše, nanejvýše diktovati, aby ta část židů, jež žije v hromadě a nikoli sporadicky s naším lidem če-

ským, cizí roucho se sebe svlékla a v roucho národní se oblékla.

Jiný spor mezi Havlíčkem a mladou Čechií, kteráž jako doposud veškeré literáctvo české, není-li doktorem aneb nejméně jakýmsi professorem z boží milosti, vší vážnosti postrádala — vzniknul ohledně Matice české a patentovaných spisovatelů musejnických.

Mladá Čechie, kteráž ačkoli žádných velkých děl neurobila, avšak poctivou měla vůli a naší národnosti více pomáhala na nohy, než celé haldy spisů musejnických, ta mladá Čechie nevázala se na žádnou autoritu. Vykájena jsouc ideami novověkými nechtěla tomu věřiti, žeby tyto autority samojedině mohly býti spásou vlasti a na pouhé jich pokynutí národ mohly učiniti svobodným. Než mimo to nechtěla mladá Čechie tomu nikterak dopustit, aby tyto autority z táboru musejnického sobě jakousi hegemonii čili nadvládu přisobovaly v literatuře a vše, co by z jejich středu nepocházelo, za pouhý šmejd se považovali. Že tato literární frakce v skutku nadvlády nad ostatním mladším literáctvem, kteréž literaturu za obec svobodnou považovalo, se domáhala nikoli snad vždy rozumem a moudrostí, anobrž i také arrogancí — dostatečně známo jest, a za tou příčinou jal se Slavomil Vávra, ačkoli sám nyní jiné smýšlení osvědčil, kriticky vystoupiti roku 1845 proti musejnickým spisovatelům

jež Havlíček, přesvědčen jsa, žeby přece těžce se neslo, kdyby dítě i s koupelí se mělo vylíti, počal brániti.

Na obranu Havlíčkovu odpovídá Vávra těmi slovy: „Dlouho-li tomu, co Borovský zastával svobodnou kritiku a půlletní literát poučoval patnáctiletého (Tyla), a nyní vystupuje co horlivý zástupce spisovatelů musejnických, jichž sebe šetrnější dotknutí jest crimen laesae majestatis. Já myslím, — jako Borovský, než se stal renegátem — že kritikus nemusí se vykázati křestním listem a že kritika má stanovisko objektivní. Avšak pan Borovský je chytrá liška; on podemlel ty staré velebné sloupy vlasti, aby na něm jediném co Atlasu bezpečně spočívati mohla vlast. Matice česká — a tedy i ní vydávané knihy — měla mu ale přece tuze veliké renomé, než aby svým vtipem se jí dotýkal, pročež stal se jejím zástupcem.“ Žeť Havlíček nebyl tak slepým zástupcem těchto sloupů vlasti, dokazuje jeden z četných epigramů jeho, v kterémž trpkou satyrou to předbřeznové museum bičuje.

Jak na svém místě bylo řečeno, vydal Jan Kollár r. 1837 německý spisek o „Vzájemnosti slovanské,“ v kterém tento učenec dokládá, by národové slovanští sobě vzájemně pomáhali cestou literární, a že když tak učiní, všecky osudy a záležitosti národu slovanského docela jinak než posud

jeviti se budou. „Zdeť tedy," dí Kollár, „krásné ještě pole pro každého Slovana, jenžto věrně myslí se společenstvím národův; zde třeba, aby ušlechtilejší mužové národa si všickni ruce podali k tomu opravdu svatému spolku. Neboť opravdivá jest to nezbožnost, ano často nečinnost aneb docela protičinnost Slovanův proti sobě. Kolem tohoto obecného, jasně svítícího ohniska národní cti shromažďuj se, kdo cítiti a mysliti umí, a hleď každého k tomu získati."

Slova ta rozohnila mysli českých vlastenců a za nedlouho objevila se jim říše slovanská co jeden muž, jeden bratr, jeden řetěz, jedna rodina. Panslavismus našel velebitelů; v panslavismu viděla i mladá Čechie spásu vlasti své. Než Havlíček, který, muž ač mladý než praktický, nechtěl se klamati pouhými ideály, záhy jal se protestovati proti falešným výkladům toho vykřičeného „Panslavismu" a nemeškal v článku, uveřejněném v „Pražských Novinách," v číslech 14—21, nadepsaném „Slovan a Čech" uveřejniti, co míní o tom „Panslavismu."

„Za studentských let na universitě pražské zablesklo se mi teprv něco o velikém Slovanském národu, o bratrstvu, stejném smýšlení jeho rozdílných kmenů mezi sebou, o budoucí vznešenosti jeho atd. Seznal jsem Polsko a — nezalíbilo se mi; s nenávistí a s pohrdáním opustil jsem Sarmatské kraje a po novém roce v nejtužších mrazích

klusal jsem v kybitce do Moskvy, zahříván nejvíce horkostí své srdečné všeslovanské vzájemnosti. Ruské mrazy a ostatní věci ruské utajily ve mně poslední jiskru všeslovanské lásky; kosmopolitismu sem bez toho nikdy neměl ani za mák v těle a tak jsem se vrátil do Prahy Čechem, ba s jakousi tajnou kyselostí proti jmenu Slovana, které mi seznavšímu dostatečně Rus i Polsku jakousi ironií zavánělo.“ A dále praví: „Slované, totiž Rusový, Poláci, Češi, Ilyrové atd. nejsou jedním národem. Marná jest idea Kollárova. Historická zkušenost učí, že mezi národy sousedními nikdy jisté, pevné přátelství udržeti se nemůže, že kmenové slov. jeden po druhém se snažili kde mohli o hegemonii, o primát nad ostatními.

Máme milovati všecky Slovany, poněvadž s námi stejného původu jsou a podobný jazyk mluví, máme tedy milovati Rusy i Poláky, a Rusové i Poláci mají milovati nás.

A ta láska se má ukázat skutkem! — Prosím, račtež si těchto několik slov dobře přemysliti! — Dvě strany se spolu na život a na smrt potýkají, národ ruský s národem polským, kterak je možno s oběma sympatisovat, oba stejně milovat? . . . . Ale právě jak k Rusům tak buďme chladní i k Polákům. Poláci jsou také Rusové, jenom že se svázanýma rukama. Povědomo, že dříve Poláci o *Slovanstvu* pranic vědět nechtěli, nazývajíce ho

rusismem, teprv když demokrati a emigranti polští ve Francouzích na tu nešťastnou myšlénku přišli, žeby snad ostatní Slované také s Poláky zároveň lehkomyslné revoluce vyváděti a tudy jim v jejich špatně vypočtených plánech posloužiti mohli: tu teprv počali se s námi bratrovat a již si ve své lehké sanguinické mysli představovali, jak budou oni hegemonii vést mezi západními liberálními Slovany, jak budou oni naši vůdcové, jak my se za ně budeme s každým bíti, koho oni nenávidí. Blázni byli, kordy měli! — My ale máme chladnější krev a lepší rozum.“

Jak poznáváme, neskládá Havlíček pražádné naděje v ten panslavismus ani pod formou monarchickou, ani republikánskou, a to z příčin dosti jasných. Národům slovanským nevadí, aby se sbližovali, avšak žeby v tuhé vešly svazky přátelství a kdysi za jednu velkou rodinu se považovali, o tom podle všech antecedencií a historických premissí pochybovati musíme. Že takový výklad nezkušeným a proto blouznivým českým slavofilům, již celý svět slovanský svým milostným ramenem — kdyby jen své vlastní bratry tím milostným ramenem obtočili — chtěli obtočiti, nikterak nebyl po chuti, lze se nadíti, neboť ještě za dnešních dnů pozíráme milostnými zraky do Ruska, tu koketujeme s Poláky, méně však přihlížíme k tomu, aby dorozumění doma se docílilo, abychom silní byli

v nitru.] A za tou příčinou nemá taková fingirovaná láska ceny a váhy pražádné. A což není-li pak směšné, když hlava čeledě, aniž by toho dovedla doma, v sousedstvu se chce přátelit a mířit? Silná musí býti rodina každá dříve v nitru, a pak lze jí mluviti o solidárnosti, uvazovati se v přátelství národa k národu, než bohužel vždy spíše dorozuměl se diplomat s diplomatem, dvůr s dvorem, car s carem, než národ s národem, a to je ta kletba, kteráž lpí netoliko na národech slovanských, ale všech národech, v Evropě žijících, více méně porobených. I dí Havlíček na konci dlouhého článku svého: „Rusové jsou všude v nenávisti, Poláky všude litují (nesnesitelný los pro pravého muže litovánu býti!), ale na nás Čechy ještě se zalíbením, s úctou hledí svět, jak chladnou pevnou rukou saháme do kol osudu, chtějíce ho v běhu zastaviti; jak svými tvrdými českými lebkami tak setrvale bijeme do stěny předsudků a protivenství, až se sroutí! —“

Věru větší chválu nemohl Havlíček dáti svémn národu; než pakli Havlíček kdy národ český v silách a intencích přeceňoval, jest to na tomto místě. My bychom nemohli jinak, než z celého srdce přáti sobě, kdybychom svými tvrdými lebkami netoliko své národnosti, avšak i svobodě politické dobyli vítězství. Než na toto vítězství jak doufáme, Havlíček ještě nemyslil. Na mysli tanula mu tehdy jenom ta rekovná síla, ta vytrvalost, s kterou jsme

národní vědomí své před světem Evropským jali se osvědčiti; než bohužel, aniť jsme v ohledu národním znamenité činili pokroky, tou měrou zase couvali jsme v ohledu politickém a věru s nelibostí by na nás hleděti musel náš proslavený mučedlník, vida jakými oklikami se po druhé dobývá ten národ husitský svobody. Jakby rozlítil se, kdyby černé na bílém čísti musel, že nám novověcí svobodníci nyní kacеřují naší nejslavnější dobu, dobu převratu husitského, kterýž se skončil s ponížením národa českého a zaštěpením feudalismu? ——

Jak jsme vylíčili, byly tyto hádky o židech, o Matici a o panslavismu hlavními spory mezi Havlíčkem a ostatní hromadou literátů českých.

Co redaktor „Pražských novin," kteréž se tehdáž musely slátati podlevzoru vídeňského „Beobachtera," neměl Havlíček skvělé postavení, avšak byla redakce těchto novin přece jen dobrou přípravní školou pro nastávající jeho činnost publicistickou.

Ačkoli Havlíček všemožně vyhoviti se snažil co redaktor „Pražských novin" přáním vládním, tak přece mnohé měl šarvátky s censurou a najednou stěžoval sobě u tehdejšího oblíbeného zaměsprávce arciknížete Štěpána. Již se vyjednávalo, aby Havlíček redakci „Pražských novin" složil, an 24. únor 1848 vetchou budovou absolutní monarchie zatřásl. Demokráti francouzští zvítězili, spálili

trůn královský; král Ludvík Filip uskočil do Anglie.

I bylo se nadíti, že i národům rakouským nastává doba nová, že pomine starý absolutismus. Avšak kdo se měl uchopiti iniciativy? kdo se měl postaviti v čelo lidu a žádati za svobodu? Měli jsme snad čekat? Autorit, k nimž i Havlíček co redaktor „Pražských novin" se počítal, bylo u nás nazbyt, než duchů v skutku svobodných velmi málo. Autority nemohly se uchopit iniciativy, ty by se byly kompromitovaly; pročež jal se malý hlouček repealistů připravovati dobu svobodnou, aniž by žádal za dovolení Havlíčka a celou tu třídu autorit českých, jež doufaly, že toliko ony to právo mají ve vlasti rozhodovati nad svobodou a blahobytem národa; aniž by o to dbal, přiřknou-li mu kompetenci jakousi čili nic.

V posledních letech před rokem 1848 zřídil se v Praze pod jménem „repeal" spolek, jehož účel byla zábava vlastenecká. Oudové byli veskrze Čechové, mladí právníci a medikové, doktorové, literáti, ano i studující a mezi nimiž vidíme rozhodní tehdáž demokraty, jako Knedlhanse-Liblinského, pozdějšího redaktora Večerního Listu, Karla Sabinu, Ruperta atd. Čím více spolek čítal povah různých a čistě demokratických, tím pikantnější a svobodomyslnější byly i jeho zábavy, ano tím liberálnější byla i činnost jeho. Roku 1847 rozbil repeal stálé sídlo své v hospůdce „u Váhy," na ze-

leném trhu starého města Prahy. Z repealu, který na základě národnosti české s celým srdcem byl přilnul k moderním ideám liberálním, vycházely brožury za hranicemi tištěné, o jichž rozšíření repeal sám se vždy postaral; z repealu toho vyšla idea a program k svolání schůzky do lázní svatováclavských. K tomuto rozhodnému kroku nuceni se viděli repealistě vítězstvím pařížských demokratů, neboť zdálo se jim, že vlast naše dosti dlouho již byla mořena na duchu jak na těle.

Schůzku pod vládou absolutismu svolati, nebyla věc lehká. Již v posledních dnech masopustních, popeleční středa připadla na den 8. března, kolovaly městem pověsti, že se pracuje o tom, složiti a odeslati adresu k císaři, kteráž by přání celé země a celého národa v několika petičních článcích v sobě zavírala. Kdo adressu měl psáti, kdo ji měl podati, kdo byl duší celého díla, o tom ničehož se neproslýchalo. Brzy na to tkvělo jednoho krásného rána na rozích pražských litografované provolání k občanům hlavního města Prahy, as tohoto obsahu: „Občané hlavního města! Události pařížské probudily ze spánku celou Evropu. Německo chystá se do boje, Německo ozbrojuje měšťany své. Na Vás, občané hlavního města, hledí celá země. Vy musíte vystoupiti ze své passivnosti a to právo, kteréž Vám náleží, vysloviti; Vy musíte činem súčastniti se v záležitostech státních. Vy mu-

síte tak postaveni býti, abyste jmění své proti každému útoku mohli chrániti. Vy musíte vůbec všemožně o to se přičiniti, abyste svobodným, důstojným přetřásáním Vašich záležitostí účastenství národa vzbudili, aby národní uvědomění se stalo jměním všech vrstev obyvatelstva, čímž teprv veškeren národ se povznese k intelligenci, k mravnosti a k patriotismu, aby hoden důvěry vládní, mohl jí býti podporou. Občané! toho dosáhnete:

1. Řádným, poměrům zemským podobným zřízením obecním.

2. Svoláním stavů ve spojení s poslanci všech král. měst a zastupitelů rolnictva.

3. Ozbrojením celého národa.

4. Zrušením censury, kreráž jako můra svobodný vývin národa dusí a umořuje.

Rozvažte, proskoumejte vše, občané hlavního města, a shromážděte se dne 11. března o šesti hodinách večer v svatováclavských lázních k všeobecné poradě. Tento skutek, občané, je zákonitý a nutný.“ Že toto provolání nebylo na rozích dlouho trpeno, snadno se může každý nadíti; policie je strhala, avšak druhého dne bylo zase na rozích přilepeno, a policie strhala je opět. Navzdor tomu věděl lid obecný v městě, co provolání to obsahovalo; a kdo z panské a z vyšší občanské třídy o něm nevěděl, tomu se na outraty repealu poslalo po poště. Několik svobodomyslných měšťanů, již takové ano-

nymní provolání byli dostali, neměli jiného na práci, než rovnou cestou běžeti na policii. Policie, magistrát, generální komando a zemské presidium neustále se radily o tom, co činiti, a již dne 9. března vydalo městské hejtmanství vyhlášku, kterouž vybízí občanstvo k pokoji a pořádku.

Dne 10. března předvolal purkmistr pány starší všech cechovních pořádků, jakož i komandanta městské gardy, a dal jim to uspokojující ujištění, že prostředky po ruce majícími veškeré rušení pokoje v zárodku potlačiti dovede. Avšak předvolaní měšťané nebyli tímto vyjádřením spokojeni. Mezi tím však do noci pracovali repealisté; Liblinský, Sabina a j. ohromnou projevovali činnost a všemožně konali jsou přípravy ke dni 11. března; psalo se na tisíce zvacích cedulek a rozesílaly se mezi měšťanstvo a studentstvo. Konečně vypracovali repealisté petici a vybrali se k Dr. Braunerovi, aby jim byl na ruku, což i učinil. Agitovaly-li veřejné organy vládní proti schůzce svatováclavské, nemeškala i strana česká první svobodný krok zameziti. V novověkém našem životě bylo vše, co nevycházelo od strany autorit, špatné a záhubné; jedině strana těch literárních a později politických autorit měla právo k činnosti a právo k neomylnosti v pachtu, anať strana druhá, z lidu vycházející, i v tom nejchudším dělníku viděla autoritu, mluvil-li slovo rozumné, slovo svobodné, národní

blahobytu prospěšné. Tím spůsobem se stalo, že poněvadž schůze svatováclavská z hlavy českých autorit byla nevyšla a kteráž by vůbec nikdy nebyla vyšla, Havlíček, naplněn nedůvěrou v možné vítězství této mladé strany liberální, s dr. Gablerem a jinými přáteli svými agitovati se jal a všemožně se přičinili, aby schůze byla zamezena a zmařena. Ano, Havlíček, který tehda teprv 26 let byl čítal, takou nedůvěru dával na jevo, že původcům schůze svatováclavské veřejně spílal, an prý jim jen o to běží, „naši svatou věc pokaziti“ . . .

Co representant měšťanstva postavil se Petr Fastr v čelo schůze svatováclavské, avšak poněvadž bylo agitací tolik a tolik, viděli se repealisté nuceni, ňákou z těch nešťastných autorit zvoliti, která by také vystoupila na řečniště v dotčené schůzi. Repealisté rozhodli se pro Aloise Pravoslava Trojana, který po dlouhém prošení a zapřísahání-se repealistů konečně slíbil, že přijde. Trojan postaven jsa od strany demokratické v čelo shromáždění, byltě nejlepším prostředníkem veřejných orgánů, jak povíme.

I přiblížil se den 11. března.

Velké napnutí panovalo v městě. K šesti hodinám táhly houfy měšťanů a studujících do lázní svatováclavských; který měšťan byl liberální, přišel; který ním nebyl a se chvěl jako osyka, spěchal do *měšťanské* besedy, aby tamo vyčkal, jak se věc do-

padne. Ještě toho dne roztrušovalo se, že to není shromáždění měšťanstva, nýbrž proletářstva; že prý snaha repealistů čelí k tomu, soustřediti a podpáliti chudinu a za tou příčinou prý schůzka ustanovená jest na sobotu.

Vojsko bylo konsignováno; ano pravilo se, že i děla z trestnice u svatého Václava na sál lázní svatováclavských jsou namířena, než na vzdor těm výhrůžkám scházel se lid. Toho času byli na blízku dějiště, na novoměstské radnici pro nutnou potřebu shromáždění: zástupce městského hejtmana, purkmistr, president appellačního soudu a ještě několik jiných osob, jimž skrze důvěrníky a jiné agenty, vyslané do svatováclavských lázní, každou čtvrt hodinu zpráva byla donášena o všem, co se bylo událo a co mluvilo. Nejvyšší purkrabí maje stejný cíl na zřeteli, taktéž meškal v jednom privátním domě na dobytčím trhu.

Smrákalo se; tu někdo zaklepá na dveře síně v novoměstské radnici, kdež svrchujmenované osoby byly shromážděny. Byl to Trojan; hledaltě mandáty, než se odebéře do lázní svatováclavských, mandát lidu českého jemu pranic neplatil. Purkmistr zářil radostí, že se přece někdo k němu obrací, an sám k dr. Strobachovi a k jiným marně se byl obracel.

Trojan se táže, zdali schůzka je dovolena, purkmistr pokrčil ramenama, řka: „Zákony nedbal

za dovolení.“ — Trojan se táže, zdaliž je zakázána. Purkmistr opět pokrčí ramenama a praví: „Všech prostředků použito, tomu nejmenšímu nepořádku na odpor se postaviti.“ I praví nyní Trojan, že má ten úmysl odebrati se do shromáždění. Rozradovaný purkmistr nutí jej nyní, aby nemeškal a šel, snažně žádaje Trojana, aby celému vyjednávání takový dal směr, kterým by veškeré nebezpečí se dalo odstraniti. Tak posilen odebral se Trojan do lázní svatováclavských, aby nepřipustil řečníky lidu ani k slovu. Mezi tím, co se takto ještě diplomatisovalo, uplynula sedmá hodina a některá část lidu netrpělivého odešla, poněvadž sál teprv o půl osmé násilně byl otevřen. Havlíček neodebral se do lázní svatováclavských, anobrž čekal na spálené ulici, aby od vracejících-se houfů zvěděl, co se bylo událo. V skutku, poněvadž sál nebyl hned o šesti hodinách otevřen, vraceli se lidé a pravili Havlíčkovi, že ze schůze není nic. „Bohu díky!“ zvolal, „že se těm . . . ta schůzka nepodařila.“ Než příliš nedůvěřivý Havlíček byl na omylu.

Sál naplněn lidem českým a německým, neboť se mělo za svobodu obou národností žádati.

Petr Faster vystoupí na řečniště a čte petici českého národa hlasem mohútným. Pak vystoupi Trojan a jme se dokazovati, že schůze je nezákonitá a nedovolená, avšak že ouřadové osvědčili *jsou* svou mírnost; na lidu prý nyní jest, pečovati

o to, aby se žádné výtržnosti nestaly. To lid sám dobře věděl a netřeba mu bylo kazatele; ostatně věděl také lid, že by se nikdy nebyl shromáždil a nepodával petice, kdyby události pařížské, čili ten osudný 24. únor veškeré diplomacii nohy nebyl podrazil. Po přečtění a přijetí petice přikročilo se k volení výboru, který punktace petice měl náležitě vypracovati a zdělanou petici konečně podati měl králi českému. Per acclamationen vyvolen jest následující výbor: Trojan, Fastr, hrabě Buquoy, hrabě Vojtěch Deym, hrabě František Thun syn; advokátové Frič a Pinkas; Rupert, napotomní sekretář presidia pražského magistrátu a konečně diurnista za doby reakce po r. 1848; Laemel a Batka; Vávra, Vyskočil, Vanka a Vyšín, Ditrich dřevař atd. Nyní terrorisoval Trojan náčelníky, aby shromáždění se ukončilo; i napomínal shromážděné, aby v tom pořádku a v tomž pokoji, který posud zachovávali, se rozešli a prohlásil z vůle diktátorské jednání za skončené. Fastr se rozhorlil a běží na Trojana; Sabina, který měl taktéž řečniti k lidu, se chvěje zlostí; na orkestru strhne se mezi Trojanem a náčelníky lidu ostrá hlasitá hádka. Lid se již rozchází, než tu vystoupí Sabina a drží fulminantní řeč. Mluví o důležitosti dnešního dne, mluví o svobodném českém národu, kterýmž býti dnes v skutku se byl osvědčil, mluví o blaženější a svobodnější budoucnosti. Slovo za slovem se [illegible]

ohnivé, — byla to první svobodná řeč v Čechách po bitvě Bělohorské a hřímavé „Sláva“ volání ozývá se v sále.

Řečník odstoupil, svíce v sálu zhasly, lid v pořádku sál opustil a se rozešel. Bylo i tu viděti, že netřeba lid policejními organy v životě sociálním hofmistrovati, anobrž že čím nevolnější, čím vázanější lid, tím bujnější v odporu. . . . Ze všech těch autorit, jež napotom měly slovo, nebyla ni jedna dne 11. března na místě rozhodném; nebyla ni jedna do výboru dotčeného zvolena.

Z toho, co jsem povídali, vidíme, že Havlíček neměl v úmyslu hráti v politický hazard, kterýž straně demokratické se viděl nutným vítězstvím.

Vlastenci, kteří nasadivše životů svých za svobodu národa, vždy památného dne 11. března 1848 v lázních svatováclavských první parlament improvisovali, prorazili jsou jako studující mládež vídeňská v čele Endlichera a Hye-a tu kůru ledovou, která svírala srdce národů rakouských.

Schůze svatováclavská a současné události vídeňské měly za následek, že již dne 15. března konstituce národům jest slíbena. Metternich se poděkoval ze svého úřadu, hrabě Sedlnický jest úřadu svého netoliko sesazen, anobrž ze země vyhnán. Ve vlastnoručním psaní císaře k Sedlnickému zní takto: „Poněvadž úmyslně jste mne klamal a o přáních mého národa falešné zprávy mi byl předkládal; poněvadž jste činil vše, abych ne-

znal pravé požadavky mého národa, sesazuji Vás netoliko s vašeho úřadu, anobrž kážu Vám, byste ve 24 hodinách Vídeň opustil.“

Když byla zahnáním Sedlnického v celém Rakousku svoboda tisku nastala a se předvídalo, že z „Pražských novin“ stane se list vládní, hleděl i Havlíček v době nové a rozhodné zvláštní samostatný list založiti, což se i také uskutečnilo, hlavně podporou šlechetného hraběte Vojtěcha Deyma.

Zařízením „Národních Novin“ nastala jak v publicistice české tak i v životu Havlíčkovu doba nová, významná, s koncem tragickým — nebyla však, jak v politice jinak není často možná, prosta rozličných odporů a protiv.

Dne 1. dubna 1848 vyšlo první číslo „Národních novin.“ — Jaký měl býti jejich směr? Na to nám odpovídá nejlépe úvodní článek.

I píše Havlíček v čísle 1.: „Počínáme noviny tyto v době předůležité. Státy se boří, národy se sbírají, stejný hledá si k sobě stejného. Nikdo nemůže, lečby vševědoucností nadán byl, udati, jaký bude letos na podzim stav politický zemí evropských. V době takové rozhodné každý národ přede vším dbáti musí sám o sebe, neboť se mu jen takového osudu dostane, jakého si sám zasloužil statečností, vytrvalostí, podnikavostí a především duchem svým. Kdo prospí lenivě dobu, ve které se dary rozdělují, ten bez podílu odejde, zůstaven

porobě a nízké služebnosti. Kdo sám v sebe doufá, tenť nejlepší podporu naleznul.

Národe můj! zapomeň na dvě století hanebné poníženosti! Vyhub z paměti své upomínku na tyto nešťastné časy, kterážto upomínka jako skála dusí důvěru tvou v sebe. Odlož od sebe přílišnou skromnost, kteráž se nesluší potomkům Táborův! Zapomeň již na to, čím jsi byl po bitvě na Bílé Hoře, ale pamatuj na své staré časy, na ty časy, kdežto skvěle kvetla sláva jména tvého, kdežto hledali vznešení přízeň tvou a mocní se báli nepřátelství tvého. Vyhledej v dějinách svých velikých ony listy, ve kterých zaznamenáni jsou velicí činové otců tvých: těmi tuž nyní mysl svou, těmi podněcuj ducha svého, těmi připravuj sebe též k velikým činům.

Bratří! již přes 50 let bojovali jsme v nestejném boji slabou silou proti proudu hubícímu nás a starostlivě jsme pěstovali skrovný ohníček se slabými nadějemi. Bůh žehnal poctivému snažení našemu! Práce naše nebyla marná a den ode dne množil se počet dělníků. Lhali jsou falešní prorokové, kteří jmenu našemu národnímu zahynutí věštili: jinak bylo psáno v knihách osudů; Bůh tomu nechtěl, aby z tohoto světa vyhynul národ, jenž tolik síly a krve obětoval pro veliké záležitostí člověčenstva: spravedlivý osud nemohl tomu připustit, aby náš národ, který tolik trpěl pro pravou

svobodu, nezakusil ovoce jejího. Nyní nastala doba žně. Teď aneb nikdy! Takto zní hlas osudu, budící nás k statečné činnosti.

Že se neztratíme ve všeobecném kvašení národů, zdá se nyní již veliká jistota, avšak není hoden jména velikých předků, kdo se nyní spokojí nečestným podílem. Chtějme jen zase být důstojným národem. „Bratří! Směle jen ku předu!“ — To budiž naše společné heslo.“ —

Programem tím přiznává se Havlíček k demokracii české; programem tím postavil se na půdu demokratickou a přejal onano historická práva národu českého v svaté dědictví, kteráž u Lipan ohněm a mečem byla zničena! on se postavil spolu na stanovisko evropské demokracie, kterouž vítězství nemine, třebas by v Čechách kasty privilegované svými právy historickými pod záštitou koruny svatováclavské nad demokracií vítězství se domáhaly. I jal se hájiti národnost českou, o niž, jak pravil, že první a nejhlavnější péče musí býti, poněvadž největší svoboda bez národnosti není nic (sic), protože to svododa jen pro cizé, pro utlačovatele a pány naše, nikoli ale pro nás. Což pomohla posud Irčanům (!) svoboda anglická? kdekoli nepanuje řeč naše, děl Havlíček, naše národnost, jste utlačenci i v nejsvobodnějších zemích. Svoboda slova, svoboda tisku první jest základ veškeré ostatní svobody. Kde naše řeč národní vymezena jest,

z úřadů a ze škol, tam zavřen jest tuhým zámkem jazyk lidu, tam panuje několik privilegovaných cizým jazykem a prodává lid ve vlastní zemi.“

Anať svoboda a národnost dvě sestry jsou rodné, a první druhé dle našeho domysla klesnouti nedá, vyvěsilť jest Havlíček národní korouhev českou, onen demokratický prápor Táborův se znakem „Kalicha.“

Tu svobodu tedy, kterouž každý jiný národ v Rakousku požadoval, požadovali i Čechové. Významná jsou slova, kteráž toho času psala österr. Zeitg.: „Nechte odloučiti se,“ pravila, „co se nedá držet. Pusťte co nechce s námi býti z celého srdce a co přirozeným spůsobem s sebou souvisí, oddělteż národnosti, nechtež jim jich vůle, neboť není možná v posavádním spojení je udržet. Žádná moc vojenská není s to, žádná kasa státní prostředky k tomu nezjedná. Proto ale nemusí býti po monarchii veta. Staň se srozumění s národy jednotlivými o základech těchto:

1. Každý národ spravuj se sám, zřiď se podle potřeb svých ve všelikém ohledu správy.

2. Každý přejmi poměrnou částku zemského dluhu na sebe.

3. Každý vydržuj poměrnou moc vojenskou pro potřebu obecnou.

4. Na dvůr a střední úřady plať každá země *něco, podle* jistého klíče. — Jinak není možná

spojení národů rakouských udržet. Neustopnost v tom ohledu byla by naše zkáza, byla by zráda.

Země rakouské, sestuptež se ve spolek státní! Tento spolek záležel by ze státu německého, českého, polského, vlašského a illirského. Tento spolek by neměl nic společného ani podobného s posavádním německým, jenž jest rozličných vlád společní; národ je jeden — zde naopak. Avšak každý národ takto zřízený se zvláštním sněmem a pod společnou hlavou, mohl by se připojiti k jiným zemím, s nimiž je národnost a řeč přirozeně váže.“ Tím spůsobem byla národnost, demokracie a federace heslem naší politiky, kteráž nalezši jednou průchod v „Národních Novinách“ na tom se ustanovila, že Slovanům na zachování Rakouska musí záležeti. I mělať strana naše, kteráž celou národní a rakouskou politiku se jala říditi, ve své naivnosti za to, že, pokud to záleží od pouhé dobré vůle a od pouhého smýšlení císařské rodiny, nadíti se můžeme, že dynastie sama prospěch dobře rozváživši, a s upřímnými rádci svými se poradivši, od svobody a demokracie neupustí. Aby však dynastie se přidržela svobody a demokracie, mluvila strana ta o prostředcích, jichž má v moci své, a pravila: „Prostředky tyto jsou dva: Spravedlivost naše v národním ohledu a mírnost naše v politickém.“

Tento byl základ politiky české čili později pravice na sněmě říšském a politiky Havlíčkovy.

Politika Havlíčkova nebyla od počátku tak radikální, ačkoli byl prápor Táborův vyvěsil; neboť záhy podal se náčelníkům pravice a neustále důvěřoval v jich politickou neomylnost. Politika Havlíčkova a strany, kterouž hájil co politickou autoritu, nechtíc se jmenovati konservativní jmenovala se národní liberální, poněvadž v theorii byla pro pokrok, avšak v praxi ouplně se byla srovnávala se všemi politickými náhledy strany konservativní. Tyto národní liberální politikové nechtěli jako radikalisté v sanguinické bujnosti skoky dosáhnouti cíle svého, avšak hleděli krok za krokem půdu skoumati, kam by s jistotou nohou postavili, a tak zdlouhaveji sice, ale bezpečněji ku předu se brali, nemajíce se báti brknutí a klopýtnutí: oni nepoznávali, že revoluce na dějiště je byla vyvolala, a že za doby revoluce hlavní faktorové veškerého vítězství jsou smělost, činnost a ráznost, že každá politika za doby takové, když není přímá a rázná, může slouti nepoctivou a trestuhodnou. O tom nás poučuje speciálně historie girondistů. Oni byli republikáni horliví a milovali svobodu, avšak chtěli ověsiti republiku starým jalovým šperkem kleslé monarchie, doufajíce, že lidskost, zdvořilost a krasochuť, kteréž za starých dob otroctví francouzské *nad míru* byly zmírnily, i nyní jestě svobodu vlasti

půvabnou učiniti mohou. Girondisté prostí jsou sice vší ukrutnosti, avšak historie na ně žaluje, jakž jednou na tu stranu národně-liberální žalovati bude, že politika jejich byla křivá cesta, kterou cíle svého chtěli dosáhnouti, klikatá, neboť obávali se, žeby v jejich loyálnost se nedůvěřovalo, kdyby cestou přímou, ráznou cíle se domáhali; historie je viní z trestuhodné nerozhodnosti a nepoctivosti; strana jim v konventě odporující vinila je ze zrády.

Politikové národně-liberální skoumali půdu tak dlouho a kračeli tak zvolna, že než došli polovice cesty cíle svého, velká zeď před nimi přes noc strměla, na kteréž ozbrojenci užaslým liberálům dávali vale.

Jaké metly reakce na demokracii plete, jakými prostředky nepřátelé veškeré svobody národní a politické absolutismus zaštěpiti a danou konstituci zrušiti se snaží, o tom ti národně-liberální politikové již za dnů svatodušních v Praze mohli přesvědčeni býti. Celý boj svatodušní byl provolán knížetem Windischgraetzem, jemuž mimo to celá ta svoboda lidu na dně duše feudální byla pálila, za tou příčinou, aby svolání sněmu zemského uskutečněno býti nemohlo. Naproti vojsku cvičenému, ano naproti tak velkým massám vojska rakouského musel lid všude býti poražen; avšak co měl lid činiti, ptáme se, jenž denně na to patřil, jakými úskoky na jeho dobré právo se žene útokem, jak nepří-

telé svobody vůčihledě se množí, jak vláda no.. sobě v nečinosti, však v tajných kabinetech tím horlivěji o to se přičiňuje, jakým spůsobem by starý status quo v život uvedla. Lid nepozbývá nikdy své poctivosti, háje sebe a práv svých; avšak při také nepoctivosti, kteráž naproti lidu se jevila, bylo třeba ráznosti, smělosti, neohroženosti politické, aby konstituce naproti černým zámyslům dvořanů konečného nabyla vítězství a v zemích rakouských pořádek a mír mezi všemi vrstvami státní společnosti byl zabezpečen. Té ráznosti, smělosti a politické neohroženosti nejevilo se v táboru národních politiků liberálních. Na vlnách rozčeřených větrem reakce zmítáni houpali se v politické nejistotě, aniž by do vln se ponořili a rukou smělou na břeh se přepraviti hleděli. Tak i Havlíček.

Po boji svatodušním nastal v Praze a v Čechách stav nového otroctví, i obležení města s náhlým soudem bylo prohlášeno a úřadům dávaly se ty první instrukce v Rakousku, jak se potlačovati má svoboda. Osobní svoboda, svoboda mluvení a tisku, svoboda spolčování byla zničena; sněm český libovolně odložen; konstituce tím fakticky zrušena; slovanský sjezd, ant ho považovali za hlavní sbor rovoluce, rozehnán a členové jeho vypovězeni; národní výbor byl hanebně rozpuštěn, národní obrana v Praze a dílem i na venkově libovolně odzbrojena: a tím spůsobem jsou národu veškeré za

rancie svobody odňaty. Reakce, aby jednání své jaksi ospravedlnila, jala se slíditi po tak zvaném daleko široko rozvětveném spiknutí, jehož nebylo jinde, než v kruzích diplomatických a té straně, kterouž prozatím representoval hrabě Lev Thun.

I Havlíček byl za oné doby zatčen a na hrad pražský co redaktor „Národních Novin“ odveden do vyšetřování, avšak již pátého dne zase na svobodu propuštěn — co muž nevinný.

Sněm zemský podařilo se tím způsobem slavně rozehnati a zásadu federace a autonomie zemské fakticky zrušiti; za to však svolán do Vídně sněm říšský a konečně po těch dlouhých měsících, co konstituce byla udělena, co místo konstituce zmatek nad zmatkem panoval, zahájen jest sněm říšský dne 22. července. Do sněmu zvolen jest Havlíček ve třech okresích za deputovaného, přijal však mandát toliko v okresu Humpoleckém.

„Národní Noviny“ pravily, že musíme vše „napraviti rozumností a mírností;“ spoléhajíce se na neomylnou, jedině pravou, moudrou politiku pravice, volaly, že nyní ku svobodě skutečně nám cesta již přístupnější. Sněm říšský rozhodne nad naším štěstím, tedy podporujme a nepodrývejme jej. „Hledejme svobodu na cestě rozumu, na cestě zákonů, na cestě pořádku, a pravou svobodu najdeme tam jistě.“ Sotva že sněm říšský byl zahájen, jala se jiná *demokratická, radikální* strana, smýšlením tudy od stra-

ny národně-liberální docela se lišící, o to zasazovati se, aby se konstitučnímu životu v Čechách nikterak nekřivdilo.

Radikální strana ta byla spolek „lípy slovanské.“ —

Již dne 30. dubna 1848 zarazil se ve schůzce svatováclavské lázni spolek „Slovanská Lípa“ nazvaný, který vyvoliv prozatímní výbor na následujících punktech se ustanovil a slovem ten úkol sobě vytknul za cíl, totiž: chrániti konstituční princip a nejrozsáhlejší jeho rozvinutí v mezích monarchických; bdíti nad uskutečněním rovnosti české řeči s německou ve všech odvětvích správy a veřejného vyučování a obrániti samostatnosti posvátné koruny české.

Slovanská Lípa každým dnem vždy většího nabývala vplyvu na politické smýšlení národa českého a založivši své filiálky na venkově stala se velikou politickou sítí a nejmocnějším politickým orgánem zemským, arciť že na základě konstituce, na půdě zákonní. Slovanská Lípa, jakožto jediný representant českého demokratismu a radikalismu českého, mající takořka veškerý národ český za sebou, jala se nyní bezohledně těch práv a svobod domáhati, kteréž národu českému byly slíbeny a jichž uskutečnění národ český neustále, než marně byl očekával. Politika Lípy slovanské lišila se od politiky Havlíčkovy čili politiky strany národně-liberální na

pravici sněmu sedící, tím, že byla přímá, jasná, samostatná a neodvislá. skrz na skrz demokratická, v skutku národní, a že neklamala sebe a lid český, jako politika pravice, možným vítězstvím, anobrž zřejmě a v pravou hodinu národu pověděla, zvítězí-li reakce, čili nic a raděj i ortel smrti sobě vyslovila, než aby reakci dobyté místo postoupila, než aby novinny své „Lípu slovanskou," vedené Slav. Vávrou a Karlem Sabinou zbavila původního rázu a českou demokracii šálila klamnou budoucností.

Lípa slovanská neplýtvala slovy mírnosti atd. jako „Národní Noviny," ona mírnila sebe a lid tou měrou, jakou se mírnila reakce; i snažila se, aby národ český co muž dospělý, uvědomělý a neohrožený na pád neb vítězství byl připraven, aby bděl nad veřejným pořádkem beze všeho vodítka sám a sám.

Následkem obležení města Prahy po sv. Duchu jala se slovanská Lípa hájiti národ český proti veškeré libovůli. Již dne 16. srpna zaslal výbor Lípy slovanské k říšskému sněmu přípis rázný a vážný, jak na svobodný národ sluší. I praví mezi jiným: „Pozvedajíce hlavu svého před svrchovaným sněmem říšským, klademe zde veřejný odpor proti všem úřadním vývratům a nařízením od 12. června 1848, od zemských úřadů vydaným, která k tomu směřovala, svobodu naši zničiti, a prosíme snažně svrchovaný sněm říšský, aby ráčil vyhověti spra-

vedlivým žádostem našim, aby se veřejný soud nad událostmi pražskými již konečně sestavil, aby posud zajatí v Praze a na venku na svobodě byli vyšetřováni, aby byla posádka vystřídána, počtem zmenšena a do dřívějších stanovišť vložena, poněvadž jenom tím smíření úplně docíliti se dá; aby zemské úřady, zvlášť generální velitelství, svěřeny byly mužům svobodomyslným a mírným, aby právo associační úplně a neporušeně nám bylo navráceno, aby národní obrana byla rychle a národně opět zřízena, aby moc vojenská na vždy občanské byla podrobena.

Doufáme tím více, že svrchovaný sněm říšský prosby naše v uvážení vezme, poněvadž přesvědčeni jsme, že dokavád jediné pevnosti zpátečnictví a absolutismu stává, není jistá svoboda!"

Takové diktatorské vystoupení lípy slovanské čili demokracie české polekalo pravici, neboť viděla meč celé demokracie viseti nad hlavou svou.

Čím více strana radikální demokratická v čele svých organů „Slov. Lípy," „Večerního listu" a „Občanských novin" se byla v Praze a na venkově zmáhala, čím hlouběji „Národní Noviny" u všeobecném mínění byly klesaly, tím více nutil se Havlíček, opustiti sněm a v redakci novin se uvázati, aby snahy radikalistů a demokratů paralisoval, čehož nedovedl jinak, než denunciacemi a po*křikováním* přemrštěnců a destruktivních přepiatců.

Sněm zasedal, avšak vystupování českých poslanců bylo tak znepokojující, že Havlíček na komando našich vídeňských pánů poslanců se viděl nucena mermomocí je hájiti a objasniti celé postavení jejich na sněmě říšském; tím ale právě demokratům nejlépe posloužil, neboť jim dokázal bez obalu, že pravice padla ministerstvu do náručí z pouhé nenávisti k demokratům německým.

Velmi elegický líčí Havlíček, že když čeští deputovaní do Vídně přišli, sněm zcela beze vší formy našli, že se nevědělo, kdo s kým drží, kdo je v oposici, kdo je s ministerstvem. Ministerstvo samo nevystupovalo prý zřejmě, neboť nevědělo se posud, jak smýšlí většina sněmu, a známo prý jest, že se v konstituční zemi neudrží ministerstvo, nemá-li většinu sněmu pro sebe. Aby tedy ministerstvo mělo většinu na své straně, tomu napomáhali čeští politikové na újmu garancii svobody. Od té dody tedy, co čeští deputovaní do sněmu přišli, bylo hned prý viděti aspoň dvě strany zřejmě a nepřátelsky proti sobě stojící, o kterých, jak tehdy Havlíček tvrdil, jisto jest, že jedna s druhou nikdy se nespojí.

Na vzdor tvrzení Havlíčkovu spojily se tyto dvě strany, avšak teprv tenkráte, když pravice viděla svou a vlasti záhubu.

Byla to strana frankfurtská a protifrankfurtská, totiž Frankfurt byl zástěrou slabých stránek

českých politiků, — Čechoněmci a Čechové. Ostatní údové sněmu se buď k jedné neb druhé z těchto stran méně více klonili. Čeští deputovaní utvořili hned mezi sebou privátní spolek, pevnou politickou stranu, — která se každodenně scházela a mezi sebou radila, tak že tato strana posud na rozhodnutí sněmu velký vplyv měla. Ministerstvo tehdejší sestaveno bylo ze dvou rozličných živlů: ministr zahraničných záležitostí Wessenberg, financí Kraus, vojny Latour, náleželi dle smýšlení svého k starší škole a bylyť také pozůstatky minulých časů; ostatní ministři: Doblhof, Bach, Hornbostl viděli se Havlíčkovi a pravici býti můžové smýšlení nového, demokratického.

S počátku toto ministerstvo neb tato mladá polovice ministerstva zkoušela všecky strany, kde kosa trefí na kámen, mluvila jen o Německu, poznenáhla ale vidouc převahu ve sněmu, zmiňovala se již více o Rakousku vedle Německa, čím dále, tím více chladlo k Frankfurtu, a konečně nevšímajíc si Frankfurtu — byla to pouhá hesla — mluvilo o velkém, mohútném, samostatném Rakousku a odloživši německý trikolor, kázalo rovnoprávnost a jednotu všech rakouských národů. Čím více se okazovala pravice, čím více tato pravice působila na ostatní sněm, čím více se roztahovala zuřivost frankfurtské strany proti všem ostatním ve sněmu, *tím více pokračovalo* ministerstvo v tažení svých

federalistických zásad. Tak strojila se past. Patrno jest, že Čechové, vidouce ministerstvo takto jednati, neměli prý příčinu ani chuť, protiviti se tomu, nýbrž naopak šetřiti ministerstvo ve všem, kde pozorovali, že snadné cesty jsou. Tak se rozmnožilo ponenáhla přátelství mezi českými deputovanými a ministerstvem. Za to ale strana radikální německá, pozorujíc slabost svou ve sněmě, pozorujíc, kterak se ministerstvo od ní odvracuje, počala, dí Havlíček, nemilosrdně na ministry dorážeti, což mělo za následek, že čeští deputovaní pevně na stranu ministrů se přirazili a utvořivše s ostatními silnou většinu, nyní ministeriální stranu tvoří, kdežto Frankfurtisté v oposici se nacházejí.

Smířlivá pravice česká nebyla. Místo co měla na sněmě k tomu hleděti, aby boj a každý svár národní v prospěch svobody se ututlal, aby důvěřujíc ve mravní sílu svou vešken národní spor vyloučila, neustála pravice se šklebiti a spoléhajíc se na své domnělé ministerní zástupce zcela důvěřovala v ně. Neočekávaná však katastrofa rozhorlila i národ český proti pravici.

V Uhřích rozdmýchána jest válka, výsledek její byl nejistý.

Dne 19. září oblašuje předseda sněmu Dr. Strobach, že uherská deputace říšskému sněmu odevzdala věřící listy od sněmovny dolejší v Pešti. Tato deputace žádala ze jmenu uherského národa

aby předstoupiti směla před sněm říšský, svá přání vyjeviti a s národy slovanskými, náležícími ku koruně uherské, se smířiti. Národ uherský poznávaje, že jednal s počátku nespravedlivě, že domáhaje se svobody i ostatní části země svobodnými musí učiniti, chtěl nyní vyznati vinu svou a sbratřiti se s národem, jemuž byl ublížil.

Strobach co president sněmu odvolává se na řád jednací, kterýž určuje, že deputacím přístup do sněmovny není dovolen, tedy že i tato nemůže býti předpuštěna; tak ouzkoprsá, ano nemilosrdná byla politika.

Deputovaný Sierakowski navrhuje, aby se tenkráte učinila výminka. (Hluk v sněmovně).

Boroš, poslanec pražský, vystoupí a praví: „Deputace národa klepá na dvéře sněmovny; polovice státu klepá, an druhá polovice o zachránění práv každé národnosti rokuje. Nedržme se tenkráte jednacího řádu. Já uznávám chyby tohoto národa, ony ale nejsou zločiny, více výbuchy divé přirozenosti. Jak budeme dávati zákony, když válka kolem nás zuří. Konejme úřad míru, přijmeme Uhry, jest to první krok k svazku národa. Hlasujme podle srdce a ne podle jednacího řádu.“ Tak mluvil Němec, jemuž později obyvatelstvo pražské a studující mládež slovanská u příležitosti tahu s pochodněmi, když sněmovníci rozehnaní domů z Kroměříže se byli vrátili, bylo provolávalo „Slávu!“ —

Brauner zastává formálnost. — Rieger odporuje s celým terrorismem svým Borošovi, že část obecné vlasti stojí před dveřma. „To já upírám," dí Rieger, „Uhersko není část obecné vlasti, ono použilo březnových dnů, aby se odtrhlo. Proč sem přišli? Přišli sem, aby řekli, že starý svazek znovu chtějí upevnit, že chtějí Slovany, jež tak dlouho potlačovali, za stejně oprávněné uznat, že zaplatí díl státního dluhu? — Ne. Prostředkování nepřísluší nám, ale kabinetu; to je věc ministerstva. Odvolalo se zde na srdce, já odvolávám se na rozum. Duch světa prý volá na nás; dobře, duch světa vyvolal boj v Uhřích, duch světa chce, aby se potlačeným národnostem dostalo práva. Kdybychom podporovali potlačitele, tak se protivíme duchu světa, jejž máme nechat vládnout, aby založilo svobodu."

Ano duch světa vládnul pomocí zbroje, ten duch krev proléval národů rakouských, aniž by tu svobodu Riegrem prorokovanou byl založil. Rieger protestoval proti předpuštění Maďarů kochaje se v duchu svém porážkou Maďarů. Myslil Rieger tedy, že vláda rakouská Uhry dovede na hlavu porazit svou vlastní silou, aneb mu již tonula na mysli intervence ruská? Avšak krátkozraká politika jeho netušila, že tato zbraň, kterouž máchá, proti sněmu říšskému za jednoho dne se obrátí a veškeré svobody na papíře rozmetá.

Jako Rieger, protestoval Palacký. — Borek

chce se bránit, než nemůže, není k slovu připuštěn. Veliký křik, nepořádek; terrorismus pravice; Goldmark vztekem tluče pěstí na stůl; Strobach odročuje sněmovnu na půl hodiny.

Když se sezení opět započalo, vystoupiv Löhner, Čechoněmec, a dí: „Co Horvati chtějí, to já vím a uznávám. Já patřím také v mé zemi k menšině a uznávám ta muka politického helotství. Ale ať si mezi národy je nepřátelství, třetí národ může je spíše smířiti nežli kabinety. Uhři sami přicházejí, Horvati také přijdou a my jako bratři vstoupíme mezi ně. Čeho mají tito k obávání od nás, kde tolik Slovanů sedí? Já Němec volám k vám, Slované, nuže, udržte mocnářství! Když Uhři podlehnou, když šavle vojáka s pěstí demokrata na se vrazí, pak je pozdě.“ — Šuselka dí na to: „Jedná se o to, má-li Rakousko býti roztrhnuto aneb upevněno. My nesmíme v tak vážné době s jednacím řádem vystoupiti. S druhé strany musím podotknouti, že deputace nepřináší svobodu, nebo Maďaři nelidsky se chovali k Němcům a Slovanům, nicméně jsem proto, bychom je přijmuli, aby se vyjevilo, zdaliž pod záminkou, Horvatům svobodu přinésti, naší svobodě nestaví se ouklady.“

Helfert, Pillersdorf a jiní jsou proti přijmutí.

Lasser praví: „My tím neopovrhujeme maďarským národem, když nepřipouštíme deputaci.

Proto ať skrze presidenta s námi se srozumí. Uhersko přichází k nám, podejme jim radostně ruku k uvítání.“ — I opět mluví Rieger: „Já jsem proti předpuštění deputace, proto — že to je neparlamentární a zbytečné. To patří ministerstvu,“ opakuje Rieger, „aby se tím zabývalo. Můžeme o všem zde jednat? A co chtějí zde Uhři? Máme snad jejich šaty a krásné vousy obdivovat? — (Sykot s mnoha stran).

Rozvážlivější Brauner přistupuje k návrhu Lasserovu. Než však se přistoupí k hlasování, vystoupí Neumann, řka: „Občanská válka v Uhřích musí pominouti, ale jediný prostředek jest v rukou Maďarů, úplná stejná spravedlnost.“

Hlasuje se. — 186 hlasů proti 108 uzavře, že maďarská deputace předpuštěna býti nesmí. Deputace maďarská, vidouc, že veškeré vyjednávání marné, opustila Vídeň. Co měl terrorismus Riegerův, co měla jeho nemoudrá, rouhavá politika za následek? Znamenité toto sezení trvalo od 9. hodin z rána až do 9. hodin večer. Rozhodlo se a noviny české v zaslepenosti své, nevidouce, kam povede dnešní vítězství nejen nesmířlivé, nýbrž i zcela illiberální pravice, jásaly jsou v triumfu, „že co se týče důležitosti dnešního jednání, pochybovati nelze, že dnešní vítězství naší strany (pravice) jest důležité. Zaslepenci a pochlebníci volali: „Nyní

ovšem vidouce Maďaři nebezpečenství, vidouce slávy své brzký konec, hledí co možná uchrániti se povodně jim hrozící! Ale byla by to zráda Slovanstva, kdyby se tomu mělo povoliti.“ — Zráda tedy Slovanstva! — nu jak jinak — pláštík musí být! — Ano zráda jest každé smiřování! Avšak pravice nedopustila se takové zrády, ona nevyjednávala ve své loyalnosti s revolucionáři, vždyť měla toliko terroristických zbraní a jazyků ve svém táboru, že netřeba jí bylo se obávati, zdaliž se v otázce tak rozhodné vítězství tak důležitého, jak žurnály hlásaly, dostane, čili nic. Avšak vítězství pravice bylo původem vídeňské revoluce říjnové a pravice sněmu říšského považována jest za katana svobody národů rakouských.

Vídeňská revoluce vypukla; než Lípa slovanská věděla ihned, kdo původem jejím. Jak líčili poslanci čeští revoluci vídeňskou, jaký význam jí podkládali? Bylo to poctivé, falšovati veřejné smýšlení, bouřiti jeden národ proti druhému, Čechy proti Vídeňanům? čeští poslanci, jedni přestrojeni, jedni jinak zase museli z Vídně utéci; sprostý lid zuřil proti nim co podporovatelům reakce. Lípa slovanská hlučně rokovala o tom, co vyznemenává bouře vídeňská a jaký bude míti následek? — Havlíček podílel se v debatách a zuřil, háje Čechy, proti Vídni. — Lípa slovanská dobře tušila, že, padne-li *Vídeň, jest* po svobodě.

Radikální žurnály české nemohly utajiti tato slova: „Vše hledí na Vídeň. Zvítězí-li Vídeň, co bude z nás?“ táží se jedni; — „padne-li Vídeň, co bude z náší svobody?“ — táží se druzí.“ I viděti bylo strany pro a contra: kdo měl pravdu? Windischgraetz pokořil Vídeň: dekretoval několik fisilád a nad Vídní, prohlásil obležení. Reakce zvítězila, jíž pravice tak přátelsky byla pracovala do rukou.

Za dnů revoluce říjnové byla dne 13. října schůzka studujících na aule pražské. Schůze ta vyznamenala se nikoli svým parlamentárním jednáním, nýbrž terrorismem. V téže schůzi řečnili Rieger, Štúr a Hurban. Rieger v plné vášni dokazoval, že bouře vídeňská čelí proti Slovanům. To byla lež. Bouře čelila proti reakci. Rieger se dokládal, že nestává reakce, ano aby studentstvo ještě více podpálil, dokazoval, že životy poslanců byly v nebezpečí. To bylo sice pravda, avšak nelekal se Rieger té odpovědnosti, kterouž stížil své svědomí, když životy národa několika milionového svým terrorismem na sněmě byl lehkovážně vydal v nebezpečí nepředvídané? — Jako Rieger, mluvil i Hurban a Štúr. Ludevít Štúr dokládal konečně, že Jelačič neslouží kamarile a reakci, jelikož jej zná co člověka poctivého, co Slovana upřímného. Kdo směl nyní ještě pochybovati o tom, že slova řečníků jsou pravdivá?

— Mládež nezkušená věřila; než několik dospělých již studentů jalo se Riegrovi protestovati, poněvadž byli svědky věcí vídeňských a na aule vídeňské co Slované za svobodu národů byli mluvili. Mládež Riegrem rozčilená dekretovala vyloučení odpůrců z legie . . .

Když byla mládež studující, na počátku revoluce vídeňské rovně Lípě slovanské rozhorlená proti náčelníkům pravice, svůdnými slovy uchlácholena, líčil v besedě měšťanské dr. Hauschild postavení poslanců českých podotýkaje, že kdyby deputovaní čeští z Vídně nebyli odešli, sněmu říšského by více nebylo. Tím spůsobem, anit náčelníci svorné pravice revoluci vídeňskou svým farizejským jednáním a konečně svým terrorismem byli provolali, stalit se ještě nyní dobrodinci a jim měli národové rakouští děkovati za to, když reakce s celou silou na ně se nebyla obořila. Po dr. Hauschildovi jal se Palacký veškeré úzkostlivé stavy chlácholiti a prorockým duchem svým podotknul, že si nesmíme tajiti, že snad vojenská moc bude míti vliv na vůli císařovu, a tu že povinnost naše, bychom všemi silami hotovili se proti každému odporu. Všemi silami! — — Slova ta pamatovala sobě slovanská Lípa, ačkoli slovům náčelníků a celé politice slovanské více nevěřila, čím více *následky* povstání vídeňského byly na bílednu. Slo-

vanská Lípa jala se sama svým radikálním směrem hájiti svobodu konstituční všemi silami a všemožnými prostředky naproti slabé a málomocné pravici. Podle přirozeného pravidla přechází jeden extrém v druhý, a pakli strana radikální vítězství svého se nebyla dodělala, nestalo se to vinou její; ona zachovala aspoň v době tak rozbouřené svou poctivost, na kterou pravice marně se odvolávala. Čím hanebnější byla porážka pravice na sněmě, čím nečestnějšího bankrotu politického se byla dodělala, čím větším úprkem jsme zase klesali v starý absolutismus; tím zoufalejších chápal se radikalismus český prostředků k uhájení svobod zaručených. Desátý máj roku 1849 byltě následkem politiky slovanské pravice a obětí tohož nešťastného dne 10. máje klademe na svědomí náčelníkům této politiky. A co Havlíček? — Havlíček jako věrný přítel pravice, jenž se bez výminky diktatuře její byl podrobil, skroutil pravý stav věcí, postavil poslance české do magického světla vstříc národu a hájil všemožnou sofistikou jich čest, jich poctivost, jich neomylnou politiku. Poctivý Havlíček doufal, že tato strana vlasti svobodě zjedná samojediné vítězství. V článku nadepsaném „Slované v revoluci vídeňské," píše Havlíček dne 21. října takto: „Ve Vídni a v Pešti rozhodne se nyní snad již brzy osud Rakouska, osud Slovanů v Rakousku, ne v pokojné radě, jak se dosud myslilo, nýbrž mečem a střelbou. My Slo-

vané, znajíce dobře spravedlivost své věci, chtěli jsme jen pokojně na sněmu rozhodnouti o tom, v jakých poměrech máme nyní ve svobodném Rakousku podle sousedních národů žíti: ale odporníci naši Maďarové a Frankfurtisté, jakmile pozorovali, že se spravedlivost díti a neslušné panování jejich přestati má, chopili se ještě naposledy meče, podaří-li se jim snad hmotnou věcí zvítězit nad většinou ve sněmu. Každému bylo známo, že revoluce vídeňská od 6. října byla protislovanská, frankfurtsko-maďarská: čím to jest, že jen Slované, jenom našinci buď hned věci neporozumněli anebo posavád ještě porozuměti nemohli a nechtěli.

Ohlédněme se mezi Slovany rakouskými, jak se kteří po událostech vídeňských zachovali. Jihoslované, kteří nyní všickni ve statečném boji jsou o právo své, nejrázněji se obořili proti Vídni, v novinách a časopisech jejich nenacházíme ani hlasu, který by se snažil ospravedlniti nejnovější revoluci vídeňskou, nebo ji nazývati bojem o svobodu. Bolest a žal svírá však srdce slovanské, když vzpomene na Poláky. S Maďary, úhlavními škůdci Slovanstva, sbratřují se vždy, ba i s Frankfurtisty raději se chtějí bratrovati než s námi. Ve sněmu vídeňském od 6. října hrají Poláci skoro nejznamenitější roli. Kde jest revoluce, tu je Polák, a kde Polák, tu revoluce. Jakmile nastala revoluce ve Vídni, byli Poláci hned ve svém živlu. Časo-

pisy polské jsou nyní naplněny jásáním nad 6. říjnem a urážkami českých deputaných. Jaký účinek měly události vídeňské u nás, ví beztoho každý. Také u nás v Praze počaly se ozývati hlasové příznivy revoluci vídeňské, nyní ale skoro všickni umlkli, až na jeden neb dva malé časopisy pražské, jejichžto křiklavost ale tak dobře známa jest, že na jejich hlas žádný moudrý nic nedá. Ostatní všickni, ačkoli dříve mnozí proti poslancům českým a ku prospěchu Vídeňanů se prohlásili, přece nyní po lepším poznání věci úsudek svůj změnili."

Marné bylo vše hájení Havlíčkovo; polská, krakovská Jutrzenka pravila, že „stanovisko, na které Jelačič a Čechové kladou váhu, jest prahanebné, jelikož zkrátka najmuté ve službě kamarily. Na krátce na dlouze zastydí se Jihoslovanstvo, pakli v něm skutečně, jak se nadějeme, tkví zárod budoucího života, nad tou rolí, k jaké je vede horvatský bán. Maďarové přišedší tuhou zkouškou k přesvědčení blízkého, velmi blízkého podrobení anebo úplné záhuby, které je zbavil jen 6. říjen, odříkají se od té chvíle útisku a panovnictví nad Slovany. Jsou v dějepisu příklady, že dva národové, došedše na nejvyšší stupeň vzájemné nenávisti, zapomenou na dávné urážky, spojí se tím silněji a vystaví od té chvíle společnou pro budoucnost historii. Podobalo se, že sjezd slovanský, sblíživ neznámé posud kmeny a rozehnán bodáky, do-

plnil své povolání a tím silněji pobratřené kmeny spojil. Podobalo se, že Slované poznají hned svého nepřítele, než vyznáme se, že jsme se v tom mínění sklamali. Slované jižní a západní nedospěli posud k výšce nynější doby. Opakujeme, že nynější hnutí Slovanů je hnutí falešné, spůsobené od pletichářů dvorských. Slované místo aby se pohodli s Uhry, udeřili na ně a chtěli zhubit národ, který jim někdy bude nejspůsobnějším pomocníkem a podporou budoucího stavu.“ A strana radikální česká litovala Havlíčka, že ještě nic neví o kamarile a o reakci, ano že s palašem svým po čas přebývání svého v Olomouci též bystrý zrak svůj byl ztratil, že nepozoroval, jakými osobami dvůr jest obklíčen, tak že volající hlas národů, jistou diktaturou zhanobených a úpění měst bombardovaných není v stavu prodrati se k srdci dobrého císaře. I mělo se za to, že výjevy ve Vídni třikráte horší než v Praze a sestavení nového ministerstva Havlíčkovi snad bělmo s očí odejmou. Než Havlíček pokřikoval u podivuhodné věrnosti své k pravici, že se najdou vždy lidé, kteří raději budou držeti s Frankfurtisty ke své vlastní škodě, než se dvorem ku svému prospěchu, proto že si již byli zvykli, považovati to za liberální. Rozvažoval-li stav věcí ale chladněji a pozorněji, nemohl ubrániti se bolestnému naříkání, že veliká síla vojenská, která se okolo Peště a Vídně sestaví, brzy zajisté pokoří stranu maďar-

skou a frankfurtskou a že uvidíme pak, bude-li dvůr císařský pamětliv toho, kterak jsme my Slované se zachovali v době nebezpečné. Říká prý se stále, pravil Havlíček, že velcí pánové rádi zapomínají na dobrodiní, ale na východě prý jest opět přísloví, že dobrou službu král nikdy nezapomene. Tak se těšil Havlíček.

Bouře říjnová překonána; sněm říšský přeložen do Kroměříže a pravice opět zasedala spojivši se za nedlouho, vidouc že jí nekyne žádné vítězství na straně ministerstva, s levicí. Spojení takové bylo ministrům trnem v očích, než dovedli přece toho, pravici co pouhou loutku podle chutě své řídit a spravovat . . .

I hlasováno jest o prvním §. základních práv říšských, o suverenitě národu. Kostky jsou vrženy — ministerstvo chce se rozdvojit s komorou. Ministerstvo protestuje proti větě základních práv „všecka moc ve státu vychází z lidu."

Noviny přinášejí z Kroměříže ode dne 5. ledna 1849 následující zprávu: „Ministerstvo zřejmě nám ukazuje, že zpátečnická vláda veřejně zamýšlí a beze obalu bojovati chce proti právu národů." Co říkal tomu nyní sněm říšský? — Levice pozbyla všech nadějí, že květina v březnu předešlém zasazená déle bude kvésti, centrum komory nevědělo, na čem nyní stojí a pravice sněmu? — Ta hořekovala, že na ňadrech svých kojila hádě jedem naplněné, které se

živí nyní její vlastní krví. Nyní se všickni naši deputovaní čeští a slovanští vůbec v klubu slovanském konečně prohlásili, že vstoupí v opposici proti vládě; avšak již bylo pozdě. Ta poctivá, liberální národní politika udělala bankrot.

Ministerstvo zvítězilo; komora v čele Riegera měla ještě hojnost krásných slov na jazyku, nikoli však tolik mužné síly, aby s prospěchem se opřela vládě. Národové pobouřeni byli potlačováni, diplomatická vyjednávání o pomoc ruskou proti Maďarům dospěla k šťastnému konci, čehož bylo se obávati? Vláda směle se mohla postaviti na odpor sněmu, neboť nežádala ničehož více od národů. Ve zlém svědomí svém, kteréž jí nedovolovalo předstoupiti před národy se slovem upřímným, spolehala se na intervenci ruskou, poněvadž nadíti se nemohla více víry a dobře cítila, že ji nezasluhuje. Vláda neměla důvěry v národy; nemá-li však vláda důvěry v národy, vyznává tím samým vlastní vinu svou. A která mohla býti příčina nedůvěry? Příčina nedůvěry k někomu může býti jenom dvojí: buď nevěříme druhé straně, poněvadž máme příklady její neupřímnosti, anebo jsme sobě sami povědomi nějaké nepoctivosti, tak že se obávati musíme, aby se nám stejně nesplácelo. Co se první případnosti týče, není příkladu v historii, že by který národ byl sklamal důvěru od vládců jeho *v něj vloženou*, národové byli bohužel vždy až příliš

poctiví; naopak ale sotva jednoho jest listu v dějepisu člověčenstva, který by nehlásal o zradách vlád nad národy svými v interesu soběckém páchaných.

Vláda rakouská nechtěla býti národům svým opět k povinnosti zavázána; ona nechtěla získati sobě opět ztracenou důvěru národů; ona raději přivolala intervenci ruskou, aby násilím učiněn pořádek mezi čeledí nespokojenou. Intervence ruská nečelila tedy pouze proti povstalcům maďarským, nýbrž proti všem národům rakouským v stejné míře. Rakouská vláda netoliko že nedůvěřovala ve své národy, ona ani nehledala získati sobě jejich důvěry, ona jí opovrhovala, poněvadž se jali žalovati na vládu veřejně, že byla nevděčná za oběti jí podávané, ona raději moc svou zakládala na cizí bodáky, nedbajíc na to, zdaliž tím skutkem sama se poníží a potupí svou důstojnost v tváří celé Evropy.

Pochyboval Havlíček po těchto jasných důkazech ještě o tom, stává-li reakce čili nic? —

On věděl nyní, že neposlechne-li sněm, že bude rozpuštěn, „že mocné ministerstvo Schwarzenbergovo založí konstituční monarchii a sjednocené Rakousko, to jest ministerstvo dá oktroyovanou konstituci a zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě, než byla stará, a položí tím pevný základ k nové revoluci...“ „Ó krátkozrakosti ministerská!“ — volá Havlíček; — „ó tvrdost a ne-

všímavost ke všemu, co nás učí zkušenost historická! Jest to poctivé, s národy tak hráti a je do ustavičného neštěstí poháněti? Co se rozpuštění sněmu týče, my se toho nehrozíme; kdo chce moci své k násilí zneužívati, může to snad učiniti, ale násilí nemá nikdy dobré následky a časem svým se samo pomstí na svém původci."

„Bratři!" volá Havlíček, jenž dlouho pravý stav věcí tajil národu, dne 11. února k Jihoslovanům, „buďtež ubezpečeni, že nás nynější vláda nepřekvapila svou věrolomností: věděli jsme dobře, čemu nás zkušenost mnohých trpkých století naučila, že nám slovu nedostojí, až naší pomoci zapotřebí nebude. My jsme dobře věděli, že se vláda, až pomocí naší pokoří a zlomí čilejší a samostatnější síly maďarské a německé, spojí opět s konservativními aristokratickými stranami Maďarů a Němců proti oněm liberálním, jako se to nyni vyplňuje. Avšak ještě nejsme u konce, nejsme ještě pochováni!"

Dne 2. března oznámil předseda ústavního výboru Feifalík sněmu, žeť návrh ústavy dokončen a počátek rokování o něm ustanoven na 15. března, výroční to den velkého převratu v Rakousku. Tak přiblížil se den 6. března, jímž se končilo jednání sněmu před časem a proti všemu nadání, ačkoli v novinách články ministerské kolovaly, stěžující *sobě na to*, že sněm mnoho dekláamuje! Rieger

mluvil na sněmě poslední. Schůzka sněmu ukončila se o 9. hodině večer, příští schůzka položena ke dni 15. března. Téhož večera o desíti hodinách přijel minister hrabě Stadion do Kroměříže, dal 16 poslanců svolat, mezi nimiž byli také Brauner, Strobach, Pinkas a Palacký, a sdělil jim, že císař ohledem na poměry uherské a proto, že se blíží den 15. března, na tom se ustanovil, pro všecky země rakouské ústavu oktroyovati. Pinkas, Palacký, Brauner, Strobach, Lasser snažili se pohnouti mysl ministrovu, což se, jak se jim zdálo, téměř podařilo, avšak státní podsekretář Helfert, známý to nástroj ministeriální, vytýkal chladnou řečí poslancům jejich rozbouřenou mysl a měl ostrou hádku s Pinkasem. Neuwall navrhl, že sněm přijme ústavu per acclationem, tak že bude 15. března moci být prohlášena a přísahy na ni složeny. Stadion rozmýšlel se chvilku, radil se čtvrt hodiny venku s Helfertem, pak se vrátil a žádal, aby poslanci nikomu nic neříkali, že pojede zatím do Olomúce a že bude hleděti k tomu, aby oktroyování ústavy se zamezilo, že však nic jistého slíbit nemůže a že ráno po telegrafu oznámí, co pořídil.

Poslanci, jež hrabě Stadion poctil svou důvěrou, jednali nepoctivě, a takřka zrádně. — Jich povinností bylo, sněm říšský ihned beze všeho povyku svolati a svolaný sněm prohlásiti za permanentní, střídati se nocí a dnem při hrozícím nebezpečí v rokování

o ústavě, vyslati ještě tu noc deputaci k císaři, hrozící nebezpečí po telegrafu sděliti národům a prohlásiti co jeden muž, že se nehnou s místa, dokud ústava nebude přečtena, přijata a přísaha poslanců, ministrů a vojska na ni nebude složena. Kdyby po tomto slavném prohlášení pak sněm i mocí bodákův byl býval rozehnán, býval by aspoň čestně surovému násilí ustoupil a důstojnost národů, jež representoval, byl zachoval. Poslanci však neučinili tak; oni pro ten a ten kalkül privátní zradili sebe, zradili národy, jež hájili, svázali jim ruce, že nemohli práva svého sami napotom se domáhati; oni porušili svých mandátů, poněvadž je veškerou mravní silou nebyli obhájili, a tím spůsobem, poněvadž svou politickou neschopnost v době revoluční byli dokázali, veštvali jsou stranu radikální českou v podnik nebezpečný, kterýž měl buď smrt provazem aneb vítězství původců násilného převratu za následek. Vina ta týká se poslanců českých tím více, poněvadž jich přátelení-se s ministerstvem hlavní příčinou bylo jeho smělosti.

Když se rozbřeskovalo, bylo slyšet neobyčejný rachot bubnů, sněmovna byla vojskem obsazena, na vratech skvěl se miniseriální rozkaz, aby se sněm rozešel: poslancové odbyti jsou napřaženými bodáky.

I bylo dokonáno: Kroměříž, kteráž měla býti kolébkou naší svobody, stala se rakví její.

Interesantní bylo slovo Pravoslova Al. Trojana

k obyvatelům okolí Slanského, Velvarského atd., otištěné v Národních Novinách po rozpuštění sněmu dne 7. března, kterýmž vydává počet svého jednání, ačť prý lidé zlomyslní se snažili, zlehčovati jednání jeho. I praví v ten smysl: „Po celý život svůj vždy kráčel jsem přímou cestou, nemýlíc sebe ani jiných, „dobře rozeznávaje pouhá přání a sladké sny od skutečnosti, i věda, co dosáhnouti lze nyní a co budoucnosti zůstaviti třeba. Skutky mé byly a jsou zjevné; proto jsem se nikdy nebránil proti utrhačům, spoléhaje se na dobré své svědomí a zároveň důvěřuje v povážlivost vaši, že porovnati dovedete činy mé s dosavadními skutky nepříznivých pomlouvačův anebo přepiatých, nezkušených a lehkovážných lidí, jak kdo upřímnou obětavost svou osvědčil v nebezpečných, rozhodných dobách. Suďtež vždy podle skutkův, nejen podle slov, pokud i slovo v pravý čas není skutkem, a pak odpovězte sami na otázku: Kdož osvědčili pravou svobodomyslnost a odhodlanost bezpečněji, a komu tedy lze věřiti spíše: těm, jenž ode dávna ve všech případnostech při národě stáli a za něj proti Metrnichovi, Muthovi, Štěpánovi a t. p. vystoupiti se neostýchali, aneb oněm, kteří tehdáž lhostejně na to se dívali, nebo jen po straně reptali aneb dokonce mezi našimi protivníky byli?“ — Tím odvolává se na tu tak rekovně dne 11. března 1848 osvědčenou liberálnost v láznich svatováclav-

ských. I praví dále: „Doufám, že shledali jste a vždy shledáte, že já jsem v postavení veřejném nikdy nehleděl ani pohodlí ani prospěchu svého, anobrž že jedině obecní dobro na zřeteli mám. Kdyby se jen bylo podařilo to, oč jsem já s krajany a přátely svými na sněmu se zasazoval, zajisté jásali by teď i přepiatci oni, kteří jinak poctivě smýšlejí s vlastí, kteří ale nedávno tupili nás a snažení naše, aniž jim co postačovalo dříve, poněvadž jako nestálá děcka nikdy spokojeni nejsou tím, čehož dosáhnouti možná, každé chvíle bažíce po něčem jiném. Zásady a záměry své neustále měniti, škodí v životě veřejném neméně než nesvornost, která spola právě z vrtkavosti takové pochází. Na muže sluší kráčeti krokem stejně vážným, jako pevným a pokud možná vyhýbati se propastem, kalužinám a t. p. Toť jsme činili také my; i ukázalo se patrně, jak velice bylo zapotřebí opatrnosti, kterou jsme my poslanci čeští vždy důsledně zachovávali, především spravedlnosti šetříce, právo hájíce, nikdy pak zbytečně nedráždíce vládu, ano dle okolnosti povážlivě jí ustupujíce, pokud se to s prospěchem obecním, se ctí národní a se svědomím naším srovnávalo. Pročež navracíme se opět mezi vás, krajané a bratří! s dobrým svědomím, že jsme nezadali nižádného práva národního, aniž však také nějaké podstatné příčiny k násilnému *onomu odporu* vlády. Ustoupili jsme moci hmotné,

museli jsme ustoupiti; neustaneme však věrně pracovati k účeli vytknutému pro věc svatou, nedadouce se ničím ani zmýliti ani odstrašiti. Bratří! vytrvejte neohroženě s námi! Na vás bude co nejdříve, dokázati vůli zároveň dobrou i pevnou při volbách pro sněmy budoucí. Naříkání nám nepomůže: rychle uchopiti se a moudře použiti prostředkův nám zatím podávaných, káže potřeba nutná, bychom aspoň něco pojistili sobě a tak pospolu silami spojenými postupovali cestou jedině jistou, cestou zákonní opravy k žadoucímu cíli. Nezoufejme ještě, pokud jsme nezkusili všecky cesty slušně. Hlavní prostředky k osvědčení a provedení vůle národa jsou s n ě m o v é z e m š t í. Jak velice přáli jsme sobě již v loni po tolik století zase jednou shromážděné spatřiti pravé zástupce národa českého v naší staroslavné Praze! A co v nivec uvedlo naděje naše? Neprozřetelnost jen několika lidí, která nás vydala do rukou nepřátel." — Komentáru k tomu vyjádření není třeba. Po těch resultátech politiky českých poslanců každý rozumný člověk slova Pravoslava Trojana pochopí a uváží, jakými prostředky strana poražená a rozehnaná před národem se očistiti hleděla. Ona pořád lidu cpala do úst: „Naše politika byla poctivá, my se neprotivili vládě, nám jenom strana radikální vždy škodila."

To neustálé žalování na stranu radikální, to

zapírání svého vlastního zavinění, své zbabělosti bylať takéž jedna z nepoctivostí a slabostí poslanců českých. Ostatně bylo to směšné, nyní když s takou potupou bodáky byli vyhnáni, těšiti lid zahájením sněmu zemského. Arciť mluvila oktroyovaná ústava o zahájení sněmu zemského, i v novinách ministeriálních se něco takového psalo, avšak vláda by šetrněji se byla chovala k poslancům, kdyby vůbec byla měla v úmyslu, konstitutionalismu se držeti. Jak trpký jest i výrok, musíme říci, že v celku pravice, ačkoli měla dosti řečníků, žádné politiky byla neměla a v tom ohledu daleko předstihnouti se nechala radikalisty českými, jimž na mnoze vyčítáno, že vše vidí černě, že všude vidí reakci a konec ústavního života. Bylo tomu tak!

Dne 29. března 1849 psal Havlíček: „Rozpuštěním sněmu a tím, co po rozpuštění následovalo a ještě následovati bude, vzmohla se velice moc vlády nad mocí národa. Jak se to stalo, že svoboda naše tak patrnou pohromu a škodu utrpěla? Vinu toho nesou hlavně dvě strany a byloby skutečně těžko vyměřiti, která z nich má na sobě větší část této viny. Tyto dvě strany jsou předně reakcionáři a za druhé přepiatci a bláznové političtí. Obě tyto strany hrály si zrovna jedna druhé do rukou a jedna sama nebyla by nikdy mohla naše svobody tak zkrátiti, jako se to jejich „spojeným silám“ podařilo. Přepiatci nevěděli nikdy

čeho žádat, všeho jim bylo pořád málo, pořád tupili všechno jakožto nesvobodné a konečně přepiali míru žádostí svých tak dalece, až praskla, tak že by nyní všichni i tito přepiatci sami děkovali za to, co dříve zrovna zahodili a čím pohrdali. S druhé strany čekala zas reakce, strana aristokratická, ku které náleží mnoho ouřednictva a mnoho vyššího kněžstva, a používala chytře všech nerozumností, kterých se tito přepiatci dopustili. Jisto jest, že tak národní svobodě nepřející strana, která nyní vládne, hned od počátku rokování o základních právech a již dříve hleděla sněm říšský všemožně v očích nezkušeného lidu snížiti a potupiti, jen aby pak tím snadněji mohla proti svobodomyslným ustanovením sněmu jednati a sněm zahubiti. A co činili naši přepiatcové? Oni statečně pomáhali reakci ve snižování sněmu a v podkopávání jeho důvěry; jak často musely naše noviny hájiti sněm a poslance proti tupení a podrývání této politické nedospělosti.“ Nemoudře jednal Havlíček, když nyní vinil stranu radikální, demokratickou z následků rozpuštění sněmu. Politika našich poslanců na sněmě říšském a ohlasu jejich v Národních totiž Novinách nikdy nebyla taková, že by radikalisté s ní byli mohli souhlasiti, neboť nedomáhala se vítězství tou cestou, kterou sluší mužům svobodným. Radikální strana nežádala věci přepiaté, nemírné, nýbrž takové, které sluší svobodnému národu žádati, v pravdě-li národem jest

svobodným. Snadno by lze bylo podle theorie Havlíčkovy dokázati, že byl nemírným ve svých žádostech, ano přepiatým, poněvadž zavrhoval ústavu oktroyovanou od 4. března, — snadno lze bylo dokázati, že on byl původem toho, že zrušením oktroyované ústavy veškerému životu konstitučnímu odzvoněno umíráčkem a národ svržen v starý, nověvyfintěný absolutismus, avšak tak nepoctivá, tak nerozumná a zlomyslná strana radikální, demokratická býti nemůže. Nadějeme se, že by Havlíček, jenž sám vyznává, že strana těch radikálních přepiatců, když sněm se houpal bez vesla na vlnách rozbouřených, s ním společně sbírala pro sněm adressu důvěry, nikdy takové křivé úsudky nebyl psal o straně liberálnější sněmovníků českých, kdyby se nebyl z převeliké horlivosti k svým kolegům na sněmě okamžitými dojmy dával vždy strhnouti v proud politické vášnivosti naproti svým politickým soupeřům.

První rozhodný opoziční krok Havlíčkův proti vládě byl „Výklad oktroyované ústavy od 4. března," uveřejněný v Národních Novinách dne 14. března 1849. Dosud podporoval Havlíček vládu proti snahám strany demokratické, radikální, nyní jal se opírati ministerstvu v té blahé naději, že zvítězí, ačkoli noviny německé ve Vídni, vidouce všemoc ministerskou, den co den víc a více se byly podávaly *reakci. Pro* článek ten byl Havlíček obžalován a před

porotu postaven, než ještě neviděl, jaké nebezpečí hrozí ústavnímu životu a svobodě vůbec. Ještě dne 27. března psal článek „Útěcha ve zlém čase," jehožto heslem byly první verše známé národní písně polské „Ještě Polska nezhynula — Pokud my žijeme!" Kam čelil tento článek Havlíčkův? — k tomu aby stranu demokratickou, radikální před národem českým snížil a dokázal, že ona lid klame rozličnými strašáky, aby slovem veškeru důvěru v lidu podkopal. Tak krátkozrakým Havlíček přece nebyl, aby netajil sobě, že jest veta po svobodě, než jemu hlavně běželo o to, stranu jemu protivnou radikální zkazit, poněvadž ráznějšími prostředky pravice se domáhala vítězství možného. A čím příkřeji byl následkem komanda pravice proti ní vystupoval, tím více ji štval k užití prostředků zoufalých. Mnohé naše časopisy, byly to občanské noviny, večerní list a slovanská Lípa — píše Havlíček — vedou jenom ustavičně lamentace nad nynějšími pohromami naší svobody. Ustavičné naříkání jejich prý jest: „Již jest všechno ztraceno, svoboda tisku jest zrušena, již nesmíme pravdu psáti, národe! již naposled k tobě mluvíme svobodně." Zdali oposice tato proti veškeré lamentaci měla vésti k ještě větší mírnosti, než byl národ český dokázal, to nevíme, k zmužilosti věru nikoli. Národům odcizena jest, jak se patrně vidělo, svoboda; měla strana radikální demokratická hlásati, že tomu není tak, měla

snad k vůli národní svornosti klamati národ? Aneb doufal Havlíček, neschvaloval-li upřímné jednání strany demokratické, že sám jediný v čele těch politických, vždy prostředkujících autorit našich zbraní svou potře hada nepřítele, kteréhož na prsou svých pravice byla vykájela? Domnění takové bylo příliš hrdé; velká ta důvěra v sebe klamná. Havlíček v skutku toho dovedl, stranu radikální, kteráž velké požívala důvěry v národu, oštěpy svými rozraziti, než pak klesl i sám; on svolal kletbu na hlavu strany demokratické dnem 10. máje poražené, sobě však toliko tragickou smrtí svou slávu v dějinách publicistiky české zaznamenal. Ačkoliv doznává, že jsme ve svobodách svých znamenitě zkráceni a že snad ještě větší nebezpečí na nás čeká, přece vidělo se jemu nemoudré, přeceňovati, zveličovati aneb vůbec, jak v pravdě jest, líčiti naše ztráty a neštěstí, čímž prý se jen méně odhodlaní přátelé svobody děsí a důvěra národů podkopává, jakož prý zase s druhé strany se tím dodává odpůrcům svobody jen více smělosti a odvážlivosti. Tak klamal i sebe Havlíček. Doufáme, žeť lépe jest národu vyjeviti holou pravdu, než aby tanul v trapné nejistotě mezi životem a smrtí. Co se týká podkopávání důvěry, mohl národ český po rozhodném činu v Kroměříži ještě důvěřovati ve vládu a v pravici? Před odpůrci svobody nelze bylo dosti se ohraditi, neboť jisto bylo, že *smělost* a odvážlivost stranou vládní již dokázaná

ještě dále pokročí, aniž by hleděla na to, zdaliž takovými násilnými skutky poslouží ku prospěchu a k blahu národů rakouských: jí dosti na tom bylo, když zpátečnickou missi svou vykoná.

Co prý se svobody tisku týče, praví Havlíček, není to pravda, že jsme svobodu tisku ztratili, jak mnohé časopisy lamentovaly, — a přece sám Havlíček, pohnaný před soud za příčinou „Výkladu oktroyirky," zkusil, že tomu tak, přece sám vyznává, že zákon tiskový svobodu tu velikými kaucemi a vyhrožováním velikých peněžitých a žalářních trestů obmezil, než navzdor tomu tvrdí, že svoboda tisku není zrušena, a těší se z toho, že poví ministerstvu tak jako prvé pravdu do očí. Na jak dlouho! — „Špatný voják" — volá Havlíček, „který hrdinsky smýšlí jenom v čas pokoje, když není nebezpečenství." I my soudíme tak; když však Havlíček praví, že pro trochu peněz a pro kousek žaláře pravda se nemusí ještě zamlčet, dokazuje tím zřejmě národu českému, že tedy svobody tisku nestává. Než odpovídáme na to, že kdo nelituje peněz aneb že kdo se neleká žaláře i pod vládou tyranskou a absolutní, pravdu může psáti, jiná věc je, zdaliž národ té pravdy se doví, a ona jemu pomůže.

Velmi naivně táže se Havlíček, „kdo ti nepřátelé svobody jsou?" — a odpovídá: „Podívejme se jim trochu chladně do očí. Několik ministrů, asi osm neb devět, sami křehčí lidé; za nimi část

šlechty.“ Zapomněl na to, jaká ohromná moc je chrání? Nikoli, i z toho se vyznává, žeť ovšem pravda, že toto ministerstvo ke své službě má ohromné vojsko, které všechno věřiti musí, co se mu poroučí.

Demokrati pravili, že Havlíček je nekonsekventním, že tato útěcha jeho je špatná ve zlém čase, poněvadž měl hlavně ten cíl, podrývati demokraty a jich radikálnost zlehčovati v očích národa. Útěcha byla by bývala srdečnější a upřímnější, kdyby byl Havlíček jako demokrati, než s tou stranou se nechtěl stýkati, byl napsal: „Národe český! Svoboda tvá jest nyní napolo zničena a odvážlivost nepřátel dovede i toho, ji dokona potlačiti. Než tak se stane, chci ve službě tvé veškerou silou i svým životem hájit práva svá, než dokonáme. Opíráme se společně co jedna hromada o slovo císařské; když zvítězíme, bude vítězství naše spravedlivé.“

Jakou útěchu zavírá tedy úvaha Havlíčkova do sebe? — Tu jedinou, kterouž strana radikální stále hlásala, ať dí, že vláda nyní vojsko za nejhlavnější důkaz všeho práva považuje, než že musí vyznati, že takové důkazy na dlouhý čas nepostačí, protože jsou příliš drahé! Nesmíme prý i my zoufat, končí Havlíček svou „útěchu v zlém čase,“ nýbrž pracovat. Ještě Polska nezhynula, pokud my *žijeme* a proto „Nedejme se“ — volá Havlíček.

„Nedejme se, stojí prý pod podobiznou našeho doktora Riegera a to budiž naše všeobecné heslo.

Netřeba šířiti dálších slov; každý ví, že totéž heslo v tom neblahém minulém desítiletí za velkou ironii platilo v celé české vlasti naší; ty politické autority národ opustily a lid ztrácel víru v sebe a v celou budoucnost.

Dne 13. dubna stál Havlíček v síni svatováclavských lázní před porotou co obžalovaný. Síň byla naplněna posluchačstvem a na tvářích všech bylo viděti velké napnutí. Havlíček přišel před soud bez právního zástupce.

Předseda prohlašuje veřejné jednání za započaté.

Na dané otázky odpovídá obžalovaný: „Jmenuji se Karel Havlíček, jsem 28 let stár, redaktor „Národních Novin“ a spisovatel.“

Žaloba dí: „Dle protokolu od 23. března r. 1849 přiznal se pan K. H., že on jest spisovatelem článku „Výklad oktroyované ústavy od 4. března;“ dále přiznal se, že on ten článek k tomu cíli sepsal, aby při slávě konstituce dne 12. března lidé již tu novou ústavu měli v potupě a aby málo kdo k slavnosti šel a ministerstvo na ten spůsob vidělo, co národ o ústavě myslí. Pan Havlíček tedy, který dle §. 20. zákona ve věcech tiskových od 18. května 1848 co skladatel jest odpovědný, proti §. 12. téhož zákona v tištěném spisu tupením a ouškleb[illegible]

vržení uvésti a protož se navrhuje, aby spisovatel odsouzen byl k trestu prostého vězení na 14 dní a ku zapravení soudních útrat.

Obžalovaný hájí se sám a sám. I dokazuje, že vystupování vlády s původním programem se neshoduje a praví:

„Hned v císařském manifestu od 15. března 1848 stojí: „Svoboda tisku uděluje se prohlášeným od nás zrušením censury tímže spůsobem, jako ve všech státech, kde se nachází.“

Tedy jsme měli pojištěnou svobodu tisku, takovou jako v kterémkoliv konstitučním státu a přece jest náš zákon o tisku nejšpatnější v celé Evropě.

V ústavě od 25. dubna 1848 zní §. 9: „Císař při otevření sněmu říšského a každý nástupce jeho hned po nastoupení vlády složí přísahu na ústavní listinu.“ — To se nestalo. —

V proklamaci od 6. máje praví se: „Aby ustanovení ústavy zjednáno bylo od ústavodárného sněmu říšského, tím spůsobem nejbezpečnějším, uzavřeli jsme, dáti voliti do prvního sněmu říšského jen jednu komoru; nebude tedy pro volby žádného censusu a odpadne všeliká pochybnost, že by lid dokonale nebyl zastupován.“

V proklamaci z Insbruku dne 3. června m. r. praví se o ústavě takto: „Nechtěl jsem ji (ústavu od 25. dubna) překážeti požadavkům času, *potřebám* jednotlivých zemí a mínění většiny lidu

mého, které provedeno jsouc cestou zákonní vždy mne bude říditi v uzavíráních mých. I neváhal jsem tedy dne 16. máje prohlásiti nejprve příští říšský sněm za ústavodárný a pojistiti volby k tomu způsobilé. — Ale věc samu držeti jsem hotov, poněvadž mi dodává rukojemství, že ústava, která říši mou zmocniti má duchovně i materiálně, jak v základech tak v jednotlivostech svých bude dílo zákonně vyslovené vůle veškerenstva, s kterouž zajedno kráčeti právě jsem odhodlán."

V proklamaci od 6. června praví se: „Avšak dílo, ku kterémuž jsem základ dal, posud není dokonáno, teprva opatrným a důrazným spolupůsobením poslanců říše mé může se státi pravdou, jež by vyhověla potřebám a prospěchům obecným. Při tom nikdy nebyl úmysl můj, abych kladl meze mínění převahujícímu národů svých i abych toto své smýšlení nade vší pochybnost osvědčil, viděl jsem se pohnuta, prohlásiti první sněm říšský za ústavodárný."

Ministr Dobblhof přednesl v jmenu koruny v sněmu říšském dne 7. září m. r. následující slova: „Se stejně jednou důvěrou, s kterou mocnář očekává usnešení vašich v záložitostech nejsvětějších prospěchu a potřebám národů rakouských, s toutéž důvěrou nadíti se tedy mohou národové rakouští, že slovo císařské úplně bude vy-

plněno a ústava vypracovaná od zástupců jejich přijata.“ — To se také nestalo. —

V proklamaci císařské od 16. října m. r. stojí: Až branné postavení bude potlačeno a pokoj navrácen, bude úlohou ministerstva mého, aby ve srovnalosti s oudy ústavodárného sněmu říšského zákonním zřízením tisku, bezuzdným spůsobem posaváde nadužívaného, práva spolkovacího a obrany národní přivedlo stav takový, který bez zkracování svobody zákonu pojistiti má úctu.“ — Tedy se to mělo státi ve srozumění se sněmem. —

V císařské proklamaci od 19. října m. r. stojí takto: „Jestiť vůle naše pevná a neproměnitelná, aby práva národům našim udělená, byť jich někteří zlomyslní neb svedení byli zle užívali, v celé své rozsáhlosti zůstala nezkrácena, i zaručujeme je opět naším císařským slovem. I chceme také, aby usnešení od ústavodárného sněmu již učiněná a od nás potvrzená, jmenovitě o zrušení úvazku poddanského, o vyvazení a v rovnost uvedení gruntů za levnou náhradu od sněmu v zásadě uznanou byla zachována a podle nařízení od nás již vydaného v skutek uvedena. Taktéž jest pevná vůle naše, aby započaté dílo ústavy od ústavodárného říšského sněmu spůsobem rovnoprávnosti všech našich národů přiměřeným bez překážky a bez přestávky dále bylo vedeno, aby se v krátkém čase sankcí mé *předložilo* a ku konci zdařilému dovedeno bylo.“

V proklamaci od 22. října stojí stran povolání sněmu do Kroměříže: „Svoláváme jej na 15. listopad do města Kroměříže, kde mu bude lze, by se oddal výhradně velikému úkolu vypracování ústavy, přiměřené potřebám a prospěchům našich států, aby tam dále vedli přetržené porady o ústavě a ji, pustíce mimo sebe veškeré ohledy vedlejší, dovedli k zdařilému konci.“

I nynější ministerstvo pravilo ve svém programu před celým říšským sněmem veřejně: „Přijímáme řízení moci vládní z rukou JCM. zároveň s odpovědností, pevně jsouce odhodláni, oddáliti všeliký vplyv ústavě protivný a nedovoliti žádné zasahování v moc vykonávací. Chceme monarchii ústavnou upřímně a bez tajení. I chceme tuto spůsobu státní, jejížto podstatu a jisté trvání nalezáme ve společném vykonávání moci zákonodárné od mocnáře a zástupitelstva lidu rakouského, ve svobodném zřízení jednotlivých zemí ve všech záležitostech vnitřních.“ — S tím ale se nesrovnává to, co v oktroyované ústavě o zemských záležitostech stojí. —

Dále stojí také v tomtéž programu: „Doufáme, že co možná nejdříve budeme moci předložiti výsledek rokování vašeho sankci JCM. Dvojí účel v tom hudeme míti na zřeteli: nezkrácené zachování svobody, národům rakouským pojištěné; zbezpečení výminek, bez nichž svoboda tato obstáti ne-

může . . . Ministerstvo nechce zůstati pozadu za snahami po ústavách svobodných a lidumilných; ba drží spíše za svou povinnost, postaviti se v čelo pohybování tohoto. Toť jsou hlavní rysy naší politiky. Vyložili jsme ji s upřímností netající, poněvadž *není důvěry bez pravdy a důvěra jest první výminka zdarného působení mezi vládou a sněmem říšským.*"

Po tom čtení odpovídá Havlíček: „Jestli ale se zachovala tato upřímnost, to nechci dokazovati, to jest patrno hned po přečtení těchto řádků. A jak se srovnává s touž upřímností a otevřeností, že ministerstvo sněm tak neočekávaně a bez příčiny rozpustilo?"

Předseda: „Pane obžalovaný, nemáte tady také ten nový patent, kterýmž je sněm rozpuštěn?"

Havlíček: „Na to také přijdeme! — Při nastoupení nového císaře obnoveny jsou sliby tyto a v manifestu od 2. prosince praví se k sněmu říšskému: „Naše přežádoucí přání jest, aby ústava co nejdříve možná byla ku konci dovedena, i spoléháme se v tom na rozvážlivou podporu a vlasteneckou horlivost říšského sněmu."

„S tím, co jsem posud pravil," hájí se Havlíček dále, „myslím, že jsem vyvrátil jednotlivé výčitky páně prokurátorovy; kdybych byl vinen, z čeho mne pan prokurátor pohání, pak bych ovšem zasloužil většího trestu, nežli pan prokurator navrhuje.

Já jsem ústavu nepotupil neprávě, já jsem smysl její nepřekroutil; že jsem ji nechválil, není vina moje, nýbrž ministerstva, kteréž tak špatnou sestavilo; žert není žádná vina a ouškleb je věc velmi relativní. Já jsem nepotupil ústavu rakouského mocnářství, když tento zákon, na který jsem žalován, vydán byl od ministra Pillersdorfa, nýbrž byl povolán sněm, který měl ústavu vypracovat. Tedy zákon nemohl mysliti žádnou jinou ústavu, nežli tu, kterou sněm vypracuje ve sjednocení s mocnářem... To ale, co tuhle jest vytištěno (ukazuje na oktroyirku), není žádná honstituce, nýbrž jen ministeriální ordonance, na kterou se §. 12 v zákonu o tisku vztahovati nemůže." I památná jsou slova, jimiž se jednání to končí a s kterými Havlíček se obrátil k porotcům. Dí: „Pánové porotci! Dnešní den nám podává první pád, rozhodnouti mezi korunou a jednotlivým občanem. Pokud se nám dostalo užívání veřejného jednání o věcech tisku, byly vždy pády jenom, kde strany soukromé mezi sebou o nějaké privátní, nepatrné urážky před soudem stály a kde porota mezi nimi rozhodovala, který má křivdu a který právo. Dnes ale stojí před soudem vašim poprvé dvě nestejné strany. Dnes stojí velmi slabá strana proti velmi silné moci — jednoduchý redaktor a spisovatel proti vládě, neboť pan prokurátor mne obžaloval ve jmenu ministerstva. Vláda rozpustila sněm, zrovna když již byla nadějo-

že již brzy svou úlohu dokončí, a vydala sama ústavu, která se znamenitě liší od návrhu sněmovního; není tedy jiné příčiny, proč nám byla tato ústava oktroyována, než že jest méně svobodomyslná. Já jsem napsal o této ústavě článek, stranu kterého jsem panu prokurátorovi již dokázal, že jsem jí neukřivdil. Kdybych to byl učinil o půl druhého léta dříve, byl bych beze všeho soudu rovnou cestou doveden do vězení. Nyní ale nám zůstalo aspoň tolik svobody, že se mně nemůže vláda násilně pomstit, nýbrž musí napřed nechat rozhodnout vás, neodvislé spoluobčany, abyste mne odsoudili, jsem-li vinen nebo ne.

Já nenáležím k té straně, která všecko tupí, cokoliv vláda činí, o tom jsem podal důkaz za minulého ministerstva, které jsem dobrovolně, jako svobodný občan, lépe hájil, nežli redaktoři vládních novin, kteří za to placeni jsou, poněvadž jsem byl přesvědčen o jeho poctivosti a dobrém smýšlení. Moji čtenářové dobře vědí, že nejsem žádný rejpal. Podle svědomí nehaním nic, než co se mi zdá býti škodlivé a to mluvím bez obalu, bez řečnických floskulí, jak mi to jde od srdce a jak to mohu před bohem a pořádnými lidmi zodpovídat. Tak jest také tento článek psán. Pan prokurátor mne žaluje na základě §. 12., že jsem ústavu nepravým a ouškleběným vypisováním tupil, a navrhuje, abych byl na 14 dní do vězení dán. Rádbych nejen dvě *neděle, nýbrž* dvě léta ve vězení seděl, kdyby to

byla pravda, co pan prokurátor tvrdí, to jest, kdyby to byla ústava tak dobrá, aby byl můj článek lež. Já jsem napsal, co mohu před svým svědomím zodpovídat a proto vás žádám bez prošení o milosrdenství, abyste též podle svého svědomí, ale jen beze všech jiných ohledů nade mnou rozhodli. Doufám ostatně, že ta vláda, která mne nyní obžalovala, brzy bude sedět na stolici obžalovaného, na které já nyní stojím, a přál bych jí jen, aby na ní mohla sedět s tak čistým svědomím, jako já.“

Jednání bylo ukončeno. — Porotci odešli do sněmovny, aby rozsoudili, vinen-li Karel Havlíček, čili nic. Hlásník zamkne dvéře, stráž se staví před ně. Předseda káže obžalovanému odstoupiti do druhého postranního pokoje. Za deset minut zazvoní porota. Vrátí se soud a předseda poroty Dr. J. B. Pichl čte hlasitě výrok, položiv pravici na srdce: „Na mou čest a svědomí, před bohem a před lidmi výpověď porotců jest: N e v i n e n!“

Dlouho trvající hřmotný potlesk a slávy volání v obecenstvu navzdor úřadnímu zákazu. Havlíček slavil triumf nad ministerstvem, avšak p r v n í t r i u m f v n á r o d u č e s k é m.

Toto první vítězství roznítilo Havlíčka k boji spravedlivému, v němž doufal vítěziti s národem českým, v němž však zákeřnický proklán, právě když zbraň svou byl odložil.

Nelze opominouti zmíniti se, jakou senzaci ve

Vídni spůsobil výrok porotců. Vídeňská „Presse," redigována tehdy docela podle vůle ministra vnitřních záležitostí hraběte Stadiona psala, že pan Havlíček, redaktor „Národních Novin" v úvodním článku svých novin ústavu oktroyovanou byl pohaněl největším spůsobem, ale zahalil prý svou hanu do vtipného posměchu, který ovšem hloub zasáhl, než zuřivé, ale seriosní články jiných časopisů. Pan Havlíček bránil prý se před porotním soudem sám; „on držel řeč, ve které sebral ústavu a ministerstvo takovým spůsobem, jak by to žádným novinám žádný tiskový zákon v celém světě nedovolil a byl jednohlasně uznán za nevinného." „Presse" dokazuje, že by toto v obyčejném čase bylo napomenutí pro vládu, ale v nynějším čase jest prý zločin!" — načež dí Havlíček, že by tedy byl vlastně podle mínění „Presse" redaktor „Národních Novin" jediný zločinec v Rakousku, který nesmí býti potrestán.

Jak věci nyní stály, chci toliko zběžně nastíniti.

Ta poctivá politika česká, dospěla k svému konci, an Havlíček jal se opírati ministerstvu. Porážkou té poctivé politiky, uchylováním-se ministerstva od zákonitosti a konstituce vůbec nabývala strana demokratická, radikální, soustředěna v Praze a rozkládajíce se po Čechách od města k městu, od vesnice k vesnici, vždy větší odvahy a jala se taktéž jako vláda prostředky násilnými domáhati se

vítězství a svobodu zachrániti proti reakci. Rázem změnilo se smýšlení lidu českého; příčina této změny záležela ve vítězství u Kapolny a náhlém rozehnání sněmu. Válka uherská vzala na se docela jinou tvářnost. Nemluvilo se více o nárocích Srbů, o národních přechmatech Maďarů: z boje národností vyšlehla válka politická a z toho, jak se tato válka uherská rozhodne, vidělo se, že i závisí osud svobody národů rakouských. Nikdo nemůže zapříti, že vždy toliko pověsti o vítězství Maďarů, o sporu mezi ministerstvem a Srby kolovaly, že jim se věřilo a že naproti tomu zprávy válečné z ležení armády rakouské vždy našly hojnost nevěřících Tomášů. Nelze zapříti, že žádné město v Rakousku tak nepřátelsky nesmýšlelo proti Maďarům jako Praha v roku 1848; v Praze byli náčelníci Slováků Hurban a Štúr, s velkým enthusiasmem vítáni a na ramenou po sále Žofínském nošeni; zde potkali se Srbové a Jelačič s nadšením, zde sbírali se peníze a dobrovolníci ku podporování uherských Slovanů, a přece podivno! v několika měsících vše se změnilo. V Praze a ve vůkolí na domech uhlím aneb černou barvou všude namalováno velkými literami Eljén Kossuth! — heslo to při pivě se provolávalo v hospodách a v noci ozývalo se po ulicích. Tak jevily se v Čechách velké sympathie pro Maďary, pro Italii a jeden každý národ, kterýž se silou hmotní práv svých domáhal, sympathie by

přešly do listů radikálních a našly v turinském provolání k Slovanům, uveřejněném v „Lípě slovanské," jakož i v provolání k Slovanům, sepsaném Michalem Bakunínem, mocného ohlasu.

Extrémy vládní a diplomatická nejapnost doktrinářské naší pravice byly roditelkou extrémů demokratických radikalistů, jimž tehdejší rozkvašení národů evropských bylo napomáhalo.

Za týden as po soudu památném píše Havlíček dne 22. dubna: „Bylo nám nyní velmi těžko odpovídati na všechny články novin nejrozmanitějších tendencí, které se všech stran proti nám brojí. Tu ministerské noviny, tu zas všeliké německé časopisy, tu zas některé naše, jako jsou: „Občanské noviny" a „Večerní list," snaží se v závod bez všeliké vybíravosti prostředků podkopávat čest i vplyv „Národních Novin." Můžeme říci, že jsme ještě nikdy neměli tolik protivníků, jako v nynější době, a můžeme se tím pochlubiti proto, že jsou tito protivníci zároveň se strany reakcionářské i destruktivní, kterýmžto dvěma stranám vždy odporovati si za čest klademe největší. Žádný zajisté od nás očekávati nebude, abychom bez příčiny hádky vedli a odpovídali na hrubosti té malé strany našich pražských kafirních politiků, která vychvaluje Proudhona, Raspaila, Robespierra a francouzský konvent a ukazuje největší chuť takové štěstí v naši

vlasti zaváděti. Obě tyto strany považujeme za jednu, která by se mohla jedním jmenem „vládychtivá“ nazvati, protože se jim o nic jiného nejedná, než aby oni vládli v zemi bez ohledu na vůli většiny národu.“

Avšak jak lamentoval Havlíček nedávno před tím dne 5. dubna, když ti kafirní politikové byli na tom se usnesli, že Noviny Lípy slovanské dále vydávati nebudou. „Lípa slovanská“ byla toho času stísněna processy tiskovými; aby noviny „Lípy slovanské“ zvolením jiného redaktora neztratily svůj původní ráz a samostatnost, učiněn jest ve spolku ten návrh, aby raději ani nevycházely, poněvadž mimo to život konstituční byl zaniknul. I puká žluč Havlíčkovi nyní a jme se udávati bezohledně, že v tom je vysloven pravý záměr strany přepiaté, která svým náhlým, ultra-radikálním jednáním obyčejně pro reakci nejlépe pracuje, že když se nemají a nemohou vésti noviny v duchu, jak se jim líbí, ač prý za nepraktické se ukázalo, raději nemají vycházeti jinak, jak by snad mohly více obecenstva získati a užitečnými býti. Havlíček chtěl dokazovat „Lípě slovanské,“ čím a jak může býti časopis v skutku prospěšným, než za nedlouho sám shledal, že sám prospívati nemůže „Národními Novinami.“ „Není pochybnosti, že by padnutím, Slovanské lípy spolek sám, zbaven orgánu, pohromu utrpěl a žeby rána tato na celý národ český a pro-

buzené v něm hnutí politického života umrtvujícím spůsobem působiti musela.

Náš venkovský lid je celý pomaten, nevěda kam a komu se má důvěrně obrátit, všickni upřímní přátelé vlasti a národu svého chvějí se při pohledu na kolísavý stav pražské slovanské Lípy a každý svobodomyslný národovec tuší s ouzkostí a zármutkem, že úpadkem náčelného spolku slovanského všechny ostatní ve vlastech našich smutně zahynou a odumrou.“

Tím doznal Havlíček svou vlastní a své strany poctivé slabost a rozervanost, skládaje tak vysoké naděje v „Lípu slovanskou,“ kteráž s zármutkem na to patřila, jak veškerá politická činnost radikalistů, Havlíčkem neustále obviňovaných, bankrotem těch politických poctivců byla zmařena. Přes to přese všecko neustál Havlíček vše tupiti, co nesouhlasilo s ním a s tou autoritní politikou, v čelo jejíž slabý politik, ale skvělý řečník Rieger se byl postavil. Jedině tato strana byla neomylná; co ona napsala, mělo vésti k cíli, vše ostatní zavrženo co přepiaté a co přepiaté denuncirováno v „Národních Novinách.“ V „slovanské Lípě“ bylo jednáno o žádosti k JMC. strany oktroyované ústavy. Panovalo rozličné mínění. Než opět jal se mluviti Havlíček dne 11. dubna, že druhá strana, odporující Havlíčkovi a Riegrovi, s žádostí jimi vypracovanou se nespokojila, *anobrž* v přepiatosti své ve výboru zcela jinou

žádost vypracovala a provedla. Tím spůsobem štvána jest strana poctivých radikalistů k uchopení-se takových prostředků, kterými jedině lze bylo zvítěziti aneb padnouti: pád neviděl se jim býti nečestnějším, než jaký již docílen vedením autorit.

Na počátku věku sedmáctého ustanovili jsou učenci Sorbonny v Paříži, že dovoleno jest v jistých pádech králům násilím se opříti a taktéž za Karla II. tuhá vedena jest hádka v Anglicku o passivní poslušnosti, až pak konečně za právo uznáno jest, že násilný odpor proti vrchnostem toliko v nejnutnějších pádech lze odůvodniti. Avšak kde jest ta čára mezi pádem obyčejným a velmi nutným? ¿Nebylo-li na světě vlády, za které by nebylo lidí nepokojných a pobuřujících, majících v skutku za to, že stížnosti jejich veškerou míru převyšují?— Poněvadž takovou čáru s jistotou určiti nelze, tedy, pravili jedni, že jest lépe, když lid špatnou vládu trpělivě snáší, než aby porušením zákonů, na kterýchž bezpečnost všech a každé vlády záleží, sobě pomáhal. Hranici mezi oprávněným a neoprávněným odporem čili revolucí určiti nelze a že tak určiti nelze, má svou příčinou v podstatě práva a nepráví.

Jiní zase děli: je-li můj život v nebezpečí, mohu se brániti a v takové nucené obraně i soka svého skoliti. Tito praví tedy, kdožby zavrhoval každé právo nucené obrany? Právo národa k odporu proti špatné a zlé vládě na vlas podobá se

právu, kterýmž jednotlivec, zbaven jsa vší zákonnité obrany, svého nepřítele může zbraní potříti. V pádu takovém musí život můj tanouti v nejvyšším nebezpečí; v obou pádech musí veškeré řádné a přátelské prostředky obrany již býti užity, než strana ujařměná a stísněná posledního prostředku revolučního se uchopí; v obou pádech jednotlivec jakož i národ velkou na sebe uvaluje odpovědnost, neboť revoluce a odpor násilný jen tenkráte blaze působí, když se podaří a reakcí ji stíhající zničí v zápětí.

Tak soudila i strana radikální demokratická a Havlíček; onano doufala, že všech již užito prostředků k nabytí zaručené svobody, že nebezpečenství nejvyšší hrozí národům; tento ouplně se klonil k passivnímu poslušenství, doufaje jak daleko možno, na cestě zákonní domáhati se jakéhosi vítězství.

Tak stály tyto dvě strany proti sobě. Strana demokratická vešla ve spolek s demokraty německými, bratřila se s Italiány a Maďary a takto spojena doufala, na vrch zoufalství štvaná, vítěziti.

Havlíček na spojování to se jen ušklíbal, řka, „že nyní působením jistých tajných německých a maďarských tajných sil také u nás v Praze se nesmírně zmáhá v některých kafírnách a časopisech pravá bratrská láska ke všem národům a že mnozí naši demokrati s vroucností líbají ruce, které nedávno *ještě* český národ políčkovaly a zase políčkovati

budou, až se to jen bez strachu dá učiniti. V ouzkostech ovšem se nám slibuje bratrství a rovnoprávnost, ale kdy pak se nám skutečně držela?“ „Maďaři, hlásá Havlíček podle své exklusivní politiky české, také nyní rozhlašují, když by naší pomoci zapotřebí měli, bratrství a svobodu Slovanům a všem národům, ale přece proto dávají Slováky zase věšet jako dříve. Říkávají prý takoví chytří pánové obyčejně, žeby národové sami dobře se porovnali mezi sebou, jen kdyby králů a knížat nebylo, kteří je dohromady štvou.“

„Jediný platný prostředek proti tomuto utiskování jest,“ dí Havlíček, „když se více slabších národů dohromady spojí a jeden druhému pomoc obětuje, tak aby mohli spojenými silami přinutit větší národy ke spravedlnosti a hájit proti nim společně svou svobodu, neodvislost a právo.“ Havlíček staví se tím spůsobem na stanovisko federativní politiky Bakunínovy, ačkoli ji byl vždy zavrhoval, řka že dílo Bakunínovo*) za dílo 15-letého, v nadměsíčních říších blouznivého studenta považovati sluší. Havlíček arciť nemohl se jinak projevit, neboť Bakunín prohlásil poslance české za zrádce a Lípa slovanská otiskla ve svých novinách slova Bakunínova,

*) Aufruf an die Slaven. Von einem russischen Patrioten Michael Bakunin, Mitglied des Slavencongresses in Prag. Köthen. 1848.

kterýmiž jen ještě více rozdráždila Havlíčka, tázajícího-se v národních Novinách číslo: 18—1849, zdaliž to také smýšlením Slovanské Lípy, co praví Bakunin o našich českých poslancích, „zdaliž Slovanská Lípa také poslance české má za zrádce? Nemá-li je za to, kterak může trpěti, aby se to v jejích novinách hlásalo?“ Než redakce „Slovanské Lípy“ docela jinak smýšlela než redaktor „Národních Novin“ — a měla v skutku poslance české za zrádce vlasti a svobody. —

Po dlouhém dráždění, po neustálých denunciacích přiblížil se konečně osudný den 10. máje 1849.

Revoluce, kterou radikální strana demokratická byla zamýšlela, aby konstituci v zemích rakouských zachránila, byla zradou zmařena.

Náčelníci revolučního komité Sladkovský, Sabina, Vávra, pak Gauč, Arnold, Frič a j. pomahači jsou zatčeni; nad městem obležení prohlášeno. Den na to podává Havlíček zprávu, že se tedy „nesmyslná strana dodělala toho, čehož jsme ji tolikráte varovali, ale nadarmo. Praha opět jest ve stavu obležení, konstitučních svobod jsme zase na čas zbaveni, a to jen pro zlomyslnost několika lidí a pro zbrklost zavedené mládeže.“

V oznámení úředním znělo: „Souhlasnými zprávami a vyšetřenými událostmi ujištěno jest, že zločinný spolek přípravy činí, aby pokoj tohoto města a této země zrušil.

Ze sousední země odbojnická strana rozšiřuje prohlášení, která veřejně k revoluci vyzývají, — pokusilo se o to, naše vojsko k odpadnutí svésti.“ — Vojáci, o jichž věrnost vláda se obávala, byli pluku maďarského. — Následkem 10. máje byla slovanská lípa v Praze a na venkově vyzdvižena a pronásledována; vojenské vyšetřování na hradě pražském započato.

Že sněm český, jehož svolání rozehnaná frakce sněmu říšského, obávajíc se nyní skutečně nejen o část, nýbrž o celou konstituci, měla za garancii konstitučního života vůbec, nebyl více svolán, jest na bíledni a nevíme jak se kdo po rozehnání sněmu takou nadějí mohl kojiti; avšak nesvolání sněmu zemského nestalo se snad následkem 10. máje, anobrž již 4. máje ozvalo se ministerstvo v úvodním článku „Presse,“ že se nyní český sněm svolati nemůže proto, poněvadž by nezůstal v mezech, vytknutých jemu oktroyovanou ústavou! I volá nyní dne 6. máje 1849 Havlíček zcela sklamaný, řka: „Časy jsou nyní neobyčejné, revoluce snad již v tu dobu, kde toto píšeme, otřásá velikým dílem Německa; jak v Uhřích věci stojí, to ví každý. My až posud odporujeme vždy násilnickým snahám, poněvadž přesvědčeni jsme, že by mohly nyní život našeho národu snad z kořene vyhubiti: když ale naše vláda v zaslepenosti své ustavičně svými protikonstitučními kroky líje olej plápolajících revolučních snah,

nechť sobě potom také sama povede boj s košutovou a s německou propagandou, které všechny okolní země sobě získati usilují! Splakal by věru každý, když vidí takové jednání od vlád, které snad naschvál podporují nešťastné snažení rýpavých destruktivních stran, jen aby pak mohly zároveň s nimi udusiti všechnu svobodu."

Čehož Havlíček a dosavadní strana jeho dočkati se nemohli, stalo se; strana revoluční byla souzena.

Marně dokládal se nyní Havlíček, že Slované od počátku bouřek rakouských věrně stáli při Rakousku, nikoli slovy hladkými, nýbrž krvavými, mozolovitými činy; že naše korouhev vždy byla svobodné, neodvislé, spojené Rakousko, kteroužto jsme hájili proti Němcům a Maďarům a pro své přesvědčení nasadili svou sílu, krev i čest; marně dokládá, že my Slované jsme nejpoctivěji šmýšleli s císařem, my že jsme chtěli zachovat jeho říši, my že budeme tak dlouho trpět, až budeme míti moc a sílu poroučeti si. Marně pokouší se Havlíček dokazovati, že každá revoluce má v průvodu svém reakci a že čím násilnější ona byla, tím horší jest tato: že jak v přírodě tak i v státním životě žádného skoku se netrpí, že političtí idealisté sobě v duchu utvoří nějaký skvělý vzor státního a společenského pořádku, nedbajíce na to, zdali přiměřen jest potřebám časovým, že verbují stoupence

vnadidlem poetickým, že podpalují city mass sláměným vichem okamžité rozčílenosti a krmí zástupy své slovy a stelou jim v povětrných zámcích; marně líčí, že když pak tito političtí idealisté časem svým se přesvědčí, že celé jejich tak úsilné snažení marné jest, když všude narážejí na překážky, pocházející jednak z nevčasnosti jejich počínání, jednak z činnosti přerozličných chtíčů a náruživostí lidských, načež oni před tím nepomyslili, — tuť že zanevrou na svět, že není nebem a nenávidí člověčenstvo, ano že z takových zklamaných idealistů stávají se pak nejlitější političtí zuřivci, kteří chtějí svět oblažiti i proti jeho vůli všemi prostředky moci a násilí; marně dokládá Havlíček, že varoval před politickými idealisty, kteří přenáhlenosti svou přivolávají reakci, že nic, co přenáhleného a přílišného jest, stálého nemá trvání, anobrž že toliko moderata durant; marně těší, že i reakce, když nejsilnější jest, nejbližší jest svému konci: již dne 9. června byly „Národní Noviny“ komandujícím generálem zakázány a politika českých doktrinářů poražena.

Jest na bíledni, že by Havlíček články obsaženými v „Národních Novinách“ sotvy tím slavným, od celého českého národu zbožňovaným publicistou se byl stal, kdyby od té tak zvané liberální národní politiky české, kterouž nešetře při tom ani sebe a své publicistické cti tak konsekventně, tak

poctivě a tak zuřivě naproti každému odporu hájil, se nebyl odpoutal a s veškerou smělostí, kterouž strana demokratická liberální se dodělati chtěla vítězství, nebyl se uvázal v opposici proti ministerstvu, císaře a národy sklamavšímu a důstojnost a vážnost těchto dvou mocností uvnitř a za hranicemi zlehčujícímu. Kam směřovaly články jako konstituční mocnářství a republika? Obrana liberálněnárodní strany? aneb článek počínající slovy „Stálost, vytrvalost a neohroženost politická?“ — Jenom k tomu, aby té straně liberálně národní, kteráž jak dokázala nižádné politiky neměla a jak opět po dvanácti letech dokázala, nižádné samostatné, činné, národ uspokojující politiky nemá, zjednal úctu v národu a národ k tomu přivedl, aby jedině této spasitelné straně věřil a žádné jiné, třeba liberálnější. Důkazy měl Havlíček vždy po ruce, nechť byly již pravá čili nepravá; na tom nezáleželo Havlíčkovi, neboť věděl, že národ skrz na skrze politicky ještě nevzdělaný vždy se dá zaslepiti třeba důkazem per absurdum. I psáno jest v „Národních Novinách“ 25. května: „Vyznávám, že nešťastný národ polský svaté právo má na lepší budoucnost. Kdyby však znovuzřízení Polska oněm pánům se podařilo, kteří od posledních let na polských povstáních pracovali a ještě po celé Evropě pilní spolupracovníci všech revolucí jsou, byla by věru veliká otázka: zdaliby *pod takovými* nesvornými, lehkomyslnými, marnými,

násilnými a vůbec hrozně demoralisovanými vůdci ubohému polskému lidu snad ještě hůře se nevedlo než nyní. Jest ale v tomto náramném zmatku a nedorozumění polských revolucionářů přece, abych tak řekl, jakési srozumění. Očekávajíce vzkříšení Polska jenom ze všeobecné bouře evropské, přidržují se každé strany, která kdekoli v nějakém evropském státu o zrušení veřejného pořádku, o zákonnitosti usiluje, aby k tomu jim žádoucímu všeevropskému zmatku jen brzy přišlo. Při takové mnohostrannosti revoluční propagandy polské, podporující stejnou ochotností povstalce francouzské a německé, uherské i vlašské, není divu, že naposled jako by z milosti, také myšlenky Slovanstva, již pro čerstvou a jaře vzrůstající sílu této chopiti se umínila.

Jelikož ta milá propaganda všude a také v Čechách dosti velmi obratných stoupenců v neblahé činnosti míti se zdá; jelikož svobodomyslná, bujará, ale v podobných záležitostech docela nezkušená mládež naše příliš uvykla ledačemu přisvědčovati, když se to jen za radikální, za demokratické atd. vytrubuje; jelikož dále Slovanstvo, svoboda i federace jak známo tak mohutného soucitu u nás mají, že již pouhá jejich jména za dobré lákadlo sloužiti mohou: nelze o takových okolnostech bez obávání špatných následků pozorovati, kterak zde onde myšlénka o nějaké republikánské konfederaci Slovanů

podle polského výkladu více neb méně určitě a podskočně se vyskytuje.

Podskočnost ale leží v tom, že právě hlavního základu naší poctivé české politiky (ovšem federace Slovanů, ale na zákonné cestě a bez ujmy Rakouska) hanebně se zneužívá k oněmění naší drahé vlastenecké mládeže od revolucionářských kejklířů, jejichž blouznivá politika snad nejlépe z brušůrky Bakunina vysvítá. Kdo přes delší čas zjevné úkazy této velice rozšířené náramně činné propagandy poněkud bedlivě pozoroval, nemůže na rozpacích býti, o čemž se tu jedná, totiž o působení všeobecného povstání, z něhož by snad Polsko nově vzkříšené vyšlo. Jen mimochodně tu podotknuto, že by takové Polsko, jak oni pánové obmýšlejí, u veliké části obyvatelstva dávnější polské říše, jmenovitě u Rusinů a Bělorusů, nenávist a odpor vzbudilo. Pro nás jest hlavní věc ta, že podobní rýpalové hezky umějí lehkověrným a dobrosrdečným lidem hory doly slibovati a žeby jim málo na tom záleželo, kdybychom sebe i milou vlast svou do největší zkázy uvrhli, jen kdybychom prozatím krásnými sliby zavedeni pod zámínkou oné republikánské, revoluční slovanské federace pilně pro Maďary, Vlachy, polskou propagandu a frankobrodské červené republikány pracovali. Což takovým zaslepencům na tom záleží, byť *i nejlepší květ* naší drahé mládeže jako báječný

věčný žid po všech koutech světa se toulala, z vyhnanství do vězení, z toho do opětného vyhnanství a tak pořád dále? Oni svému národu, své vlasti ničeho lepšího neopatřovali a nás, kteréž jen co nehodilé nástroje k jejich zoufalým účelům považují, nás by více šetřili? Jižjiž ono nebezpečné rýpání semotam jedovatého ovoce nese.“ A což jest konečně resultát všeho tohoto politického mudrování? — Ten, že prý hlasy se ozývají, že nynější, vlastně tak řečená česká politika jest jednostranná, ouzce obmezená a že není radikální. Dějepis prý někdy uzná, která strana říšského sněmu Vídeňsko-Kroměřížského nejstálejší a nejmoudřejší politiku měla i proražiti uměla svými zásadami, ačkoli sama pro sebe většinou nebyla; avšak dějepis doposud neblásá, byla-li politika česká na sněmě nejmoudřejší. Po dlouhém hájení neomylnosti pravice přiznává Havlíček, div divoucí, že pravice nebyla zcela neomylná a že skoro nemožná, aby v tak přetěžkém a zamotaném postavení žádné jednotlivé a vedlejší prý chybičky se nestalo.

Aby tedy, vylíčiv veškeré jiné čistě demokratické a liberální snažení co pouhý neřád, dokona zaujal národ pro stranu liberálně národní a jí ve středu národu českého netoliko retoval čest, anobrž i zabezpečil budoucnost na základech 10. máje 1849, volá Havlíček co obhájce vší autority: „Dobře tedy, nevěřte oněm mužům, jejichž vlastenecké a libe-

chetné snahy od dávna celému národu známy jsou! nevěřte těm, kteří v nejtěžší době rázně a neunaveně pro dobrou věc Slovanů bojovali! Ale komu budete přece věřiti? Lecjakému dobrodruhovi? neb našim nepřátelům? Ale jsou prý radikální! Vždyť i bláznovství může radikálním býti . . .“

„Jediný neomylný znak skutečně rozumné a prospěšné politiky jest: dobrý výsledek! — to jsou slova doktora Riegera podivným spůsobem miláčkem národa českého nyní zvaného. Kde jest ten dobrý výsledek, aby národ český věřil v politiku té liberálně-národní strany? Jak se může vykázat, že politika její byla rozumná a prospěšná? Doufá snad, že Havlíček veškeru vinu s ní setřel, že jich autoritě ouplné zdělal vítězství? Nikoli; autoritu národ demokratický nikdy nezná nad sebou jinou, než poctivost, rozumnost a práci. Historie novověká nás učí, že všude kdekoliv v čelo lidu tak zvané autority se byly postavily a záležitosti jeho jaly se říditi, lid klesl na pouhou děvku cizích interessů a demokracie vítězství se marně dodělávala.

Když pak Havlíček ničehož již nevěděl, jak by stranu čistě demokratickou, radikální v středu národu českého zhanobil a zničil, jal se radikálisty viniti z neurčitého a nejasného smýšlení politického. „Jak mnohý úhlavní radikálista z lonského roku,“ dí Havlíček, „obchází nyní s kloboukem v ruce jako zmoklá slepice v ustavičných

ouzkostech, aby si někdo nevzpomněl na jeho lonskou zuřivost.“ Tak psal, když oběti desátého máje byly uvězněny na hradě pražském a demokracie česká byla roztříštěna. „Takoví lidé jsou prý beze všeho mravního charakteru a takoví lidé budou prý dnes sloužiti absolutní vládě za denuncianty a za biřiče a zítra, kdyby se věci obrátily, budou své nejpoctivější spoluobčany věšet na lucerny a připravovat pod gilotinu; vždy ale budou vyhledávati, beze vší svědomitosti, špinavého zisku svého; avšak mužové, jako strana liberálně národní, kteří dle pevných zásad smýšlí, kteří si utvořili pevná nezrušitedlná pravidla v politice, přes které nikdy ani nepřeskočí ani nepodlezou: takoví dovedou v čas přílišné politické bujnosti odporovat přemrštěncům.“ To byl poslední trumf, kterýž ještě Havlíček k obraně strany liberálně-národní ač marně vyhodil proti radikální straně a demokracii české. Ačkoli praví, že liberální jeho strana vůbec mnoho nedrží na šibenice a že jí nikdy nepovažuje za nástroj k politickému přesvědčení: chová strana demokratická to přesvědčení, že kdo o šibenicích mluví a jimi sobě zahrává, je i v zuřivosti své vystaviti dovede. Ostatně zmíniti se sluší k obraně radikální strany demokratické, že nijeden poctivý radikalista sobě za dob Bachových neulovil ouřadu, anobrž dobře zaznamenán byl v černé knize policejního ministerstva; avšak že přece část té liberálně-ná-

rodní strany s mnohým poslancem českým jala se brojiti jedovatými zbraněmi proti Havlíčkovi, jenž tu poctivou politiku konsekventně hájil, až jej skolila, internovala a na smrt umořila, na to nyní připamatovati musíme. Tak stály tyto dvě nesmířlivé strany proti sobě, strana liberálně-národní a strana radikální demokratická — a nyní? — Nepovažuje onano celý proces nynější za pouhou politickou praxi?

Po dlouhé protestací a po dvojím promemoria, podaném ministrovi Alexandrovi Bachovi, obdržel Havlíček opět povolení k vydávání Národních Novin, neboť doufal ministr Bach, že Havlíček nyní veškeré oposice proti vládě se spustí.

Avšak jeho poctivé konstituční smýšlení, kteréž mu nepřátelé jeho nikdy neupírali, ano jeho statečná mysl, jeho neohroženost, kterouž chtěl po 10. máji dokázati, že nebyl on udávačem spiknutí strany demokratické, nedaly Havlíčkovi jinak činiti, než aby se tlačil pořád ku předu. Avšak i na západě tlačil se jistý muž ku předu a brodil se pak v krvi nešťastných obětí, jichž mrtvoly mu sloužiti měly za podnož císařského trůnu. Ten muž byl Ludvík Napoleon.

I zapěl píseň čarovnou; zvukové její rozléhali se po celé Evropě a státníci moudří a nemoudří „Sláva!“ provolávali jsou tomu mistru nového po*řádku, tomu* vítězi nad revolucí a svobodou. Pře-

telé starého pořádku dýchali nyní volněji, než jaký los nastával tomu zbylému hloučku předbřeznových poctivých vlastenců? — jak to zboží bývalý ministr Lev Thun jednou nazval, ku kterémuž však on sám náležel a jímž se byl ze své spisovatelské nepatrnosti povznesl, — ten muž, jenž sundav po dnech svatodušních larvu vlasteneckou na stranu reakce se byl uchýlil. Nyní jest s hrabětem Clam-Martinicem hlavním representantem feudalismu.

Nedlouho však vydával Havlíček „Národní Noviny.“ Přišla druhá zápověď a již dne 18. ledna 1850 vyšlo číslo poslední.

Poněvadž žádná nebyla naděje, že by u vydávání novin národních dále mohl pokračovati, jal se v Kutné Hoře vydávati nový časopis pod názvem „Slovan,“ vycházející dvakráte za týden. První číslo vyšlo po čtyrech měsících dne 8. máje 1850; dnem 14. srpna 1851 zaniknul list po dvou výstrahách.

Ode dne 13. dubna 1849 valně pokročil Havlíček u vážnosti lidu českého, ačkoli jeho vášnivé brojení proti straně radikální se neschvalovalo; avšak teprv nyní když ve Slovanu ústa svá byl rozvázal a s tou vášní, kterou byl dříve konsekventně podle zásad svých pronásledoval stranu radikální, jal se máchati proti ministerstvu a stíhati veškeré nekonstituční kroky jeho; nyní, když v opo-

sici proti vládě byl vešel a tutéž dráhu, kterouž strana radikální byla kráčela, byl nastoupil, šířila se jeho sláva — sláva samojediného bojovníka, kterouž jeho smrt byla dovršila. Nyní nehájil více poctivou onu politiku strany liberálně-národní, anobrž dokazoval ministerstvu, že by snadno bylo bývalo r. 1848—1849 popuditi rozkvašené mysli národu českého k uchopení zbraně, hroze nyní vládě revolucí, na r. 1852 jím předpovídanou. „Dejme tomu," dí Havlíček, „že nyní skutečně vláda naše hmotnou mocí na uzdě držeti může všecky nespokojence; má ale vláda naše moc, aby zachránila v jiných cizích zemích převraty politické, které pak nevyhnutelně zasáhnouti musí také k nám a uvrhnouti nás po druhé v ten samý aneb snad ještě horší nepořádek, než byl v roce 1848?" Klamnou se kojil Havlíček nadějí, že obzor politický opět se vyjasní, že život konstituční opět se navrátí; ve Vídni jinak bylo usouzeno. Havlíčkův pružný dnech navzdor veškerým nesnázím pracoval nyní sám a sám k tomu cíli, aby ministerstvo zpátečnické přesvědčil o smýšlení národním, doufaje, že se dá na pokání ještě v čas a Rakousko zachová před záhubou, která mu hrozila z takového nečestného, politování hodného jednání. „Vy zapovídáte noviny opoziční," dí Havlíček v prvním čísle „Slovana," „poněvadž prý vám kazí důvěru národu: *kdybyste* měli ale zapovědět všecko to, co vám

kazí důvěru národu, tuť byste museli zapovědět velmi mnoho, snad také leckterý ze svých vlastních zákonů, především ale své papírové peníze, ty opoziční noviny, jejichžto odpovědným redaktorem a vydavatelem jest pan ministr Kraus. Tyto papírové šestáky, desetníky, čtvrtky, půlky, jednotky a dvojky, to jsou ty nejkřiklavější opoziční noviny, ty vám úhlavně kazí důvěru národu: každý ten papírový šesták a desetník, každá ta čtvrtka a půlka volá pronikavě: nedůvěra! nedůvěra!

V tom se nyní již skoro všickni hlasové srovnávají, že stav našich veřejných záležitostí nemůže zůstati takový, jaký jest nyní. „Tak to zůstati nemůže!“ jest nyní skoro přísloví v rozličných zemích rakouských a jestli vláda dokonce žádného ohledu nechce vzíti na tento hlas, jestli jen to považuje za pravé veřejné mínění, co jí mluví několik žištných, každého kdož právě má moc v rukou, chválicích pochlebníků, pak ovšem se musí srdce každého pravého vlastimila jen děsiti následků takové zaslepenosti.“

Tak to ale zůstalo. — Ministerstvu všemohoucímu nebylo za těžké, najíti prostředků, zničiti i toho posledního obhájce svobody. Hned první číslo „Slovana“ bylo konfiskováno, a ačkoli za několik dní zase bylo vydáno, bylo patrno, jaký osud očekává „Slovana“ a jakých ordonancí ministerských se

dostalo ouřadu politickému. — „Slovan“ rozšiřoval se po veškeré vlasti československé; v „Slovanu“ koncentroval se takořka veškerý další osud naší vlasti; „Slovan“ byltě ozvěnou všech tužeb a žalů národu a za tou příčinou stal se redaktor jeho jediným prorokem ve vlasti a „Slovan“ politickým evangelium lidu našeho.

Ať nedím o tom, že soudy vojenské „Slovana“ netoliko v Praze, v Haliči a v pevnostech českých zapovídaly, každý zná ještě ty nesnáze, které mnohého pro odebírání „Slovana“ jsou byly potkaly. Že hlavním pronásledovatelem Havlíčka byl ministr Dr. Alexandr Bach a že on o to se přičinil, ho potrestati a učiniti neškodným, to známo každému.

Jakmile vláda absolutistická se byla utužila a zbraní svou se jala potříti Havlíčka, odpůrce Bachovského absolutsmu, objevilo se do hojnosti ukrytých a veřejných odpůrců Havlíčkových ve vlasti naší, kteří se jali kárati Havlíčka z bludů a žalovati na něho co člověka vládě a vlasti naší škodlivého.

Tací protivníci byli V. Jar. Picek, *) pisatel „Politických zlomků v Čechách,“ J. Votka, redaktor,

*) Čti „Lípa Česko-Moravská;“ kalendář na r. 1862, str. 92—102.

a Hermenegild Jireček, spolupracovník „Vídeňského denníka," pak i kritikář musejnický, Jakub Malý.

Byl-li kdo oprávněn, žalobou dotýkati se Havlíčka a té liberálně-národní strany, byla to jen strana radikální, demokratická, kteréž hlavně záleželo na zaštěpení blaha lidstva; kteráž napomáhati chtěla straně tak zvaných liberalistů v cíli, nikdy však se nesrovnávala v prostředcích užívaných. Strana liberalistů neustále plýtvala slovy o svornosti národní, o sjednocení a spojení-se stran politických; strana radikální demokratická rozumovala té věci docela jinak. Ona soudila, že strana, jenž chce pravdu a svobodu, nemůže dopustit, aby pravda a svoboda byla ztenčena, že nemůže beze škody spolčiti se s těmi, jenž z jakýchkoliv ohledů a z jakékoliv politiky pravdu a svobodu zkracují. „Jen když ta i ona strana, pravila strana demokratická, rovně potomkům u Lipan pobitých taborských demokratů, — jeden a ten samý účel nějaký mají, mohou zapůjčiti sobě své síly; tož však není ještě spojení, alebrž pouhé shovívání strany straně.

I shovívala jest strana demokratická radikální dosti dlouho; — než pak když viděla, že straně druhé neběží více o vítězství svobody, anobrž jen o to, aby politické marnivosti své a politickému svému soběctví získala průchodu, — pak když již na vrch jakési populárnosti se byla vy-

šinula, jala se strana demokratická vší silou odporovati, což bylo marné, poněvadž opozdilé. Strana liberálistů národních, aby autoritu svou zachovala, všemi po ruce majícími zbraněmi máchala proti straně radikální demokratické, až ji udusila na těle a na duši, až veškeru vážnost její v lidu českém byla umořila.

Po dvanácti letech její nečinnosti vidíme jak na hrobě strany radikální demokratické ona strana národních liberalistů byla formálně zvítězila a surovým utlačováním všech politických stran sama jediná jala se po neomylné hlavě své stavěti chrám svobody národní a politické. Než ona ho nevystaví. —

Jediná tedy strana demokratická mohla čehož vyčítati, poněvadž viděla, že i třetí strana, totiž vládní, na národ český uvalovala všecky pohromy absolutismu.

Avšak kdo jal se Havlíčka kárati, kdo se odvážil zápasiti s ním, kdo chtěl přemudrovati jej? —

Prvé V. Jar. Picek, velký sentimentalista a lyrický básník český, také redaktor „Pražských Novin;“ on mohl blouznivce uhejčkat ňákou sladounkou básničkou, avšak chtít vykazovat revoluci dráhu, chtít opravovat mozky politiků *rozličných stran*, — toť byla titánská práce pro tak

slabounké rámě básníře v růžových loubích vanutím věterků májových ukonejšeného. Péro v rukou českého básníka Picka mohlo se podobati štětci malířskému, péro však v rukou bývalého úředníka hraběte Wurmbranda bylo zabijákem; on žaloval na všecky strany politické ve spisku „Politické zlomky o Čechách 1850“: on spílal radikalismu českému co předbřeznové shnilotině, co blouznivcům, jichž listy byly obsahu lživého a závadného, co bohatýřům se spáleným mozkem a prodělav celou terminologii nadávek, měří stranu liberálně-národní a žaluje na Havlíčka, nikoli co publicista, nýbrž tou měrou, jakou toliko úředník politický svému představenému žalobu může psáti. Spisek Pickův byl Dru. Alex. Bachovi velevítaným; on se stal takořka programem „vídeňského denníku“ a byl tudíž hřebem do rakve Havlíčkovy.

Druzí protivníci Havlíčkovi byli Jan Votka, nyní Jezovita, a Hermenegild Jireček *), jež ministr hrabě Lev Thun byl najal, aby v novinách zpátečnických „Vídeňský denník“ máchali za žold proti Havlíčkovi, což i učinili, ačkoliv byli dříve spolupracovníci Havlíčkových „Národních Novin.“ Zaprodali se, neboť viděla se jim láska absolutních

*) Viz kalendář „Lípa Česko-Moravská 1862“ na konci životopisu Havlíčkova.

pánů býti mocnější a milejší lásky a přízně svobodného národu.

Třetí protivník Havlíčkův byl Jakub Malý, známý fabrikant kritik do „Musejníka“, člověk mělkého přesvědčení politického. — Jsa přítelem vždy té strany, která vítězí, nemohl, ačkoli byl také spolupracovníkem „Národních Novin,“ činiti jinak, než lichotiti se k panu Alex. Bachovi a českému vlastenci Lvu Thunovi, a dokazovati v „Pražském prostonárodním Listu 1851,“ jakož i v „Časopisu Musea 1852,“ že neuměl Havlíček co novinář v rozpravách o tak vážných věcech, jako jsou národní a státní záležitosti, zachovati vždy náležité důstojnosti a že často vážné otázky rozhodovati chtěl pouhými vtipy; že nepokojný duch jeho do Kutné Hory ho zavedl a že tam jako dříve již nikdy na to nedbal, že každá pravda žádá i přiměřené roucho, ano že docela na to zapomněl, že ne každá pravda hodí se pro každého a pro každý čas. I dokazoval dále, že působení Havlíčkovo v Kutné Hoře bylo literatuře naší k veliké škodě tím, že zvláště nižší třída čtenářstva sobě předráždila příliš kořenými jeho vtipy žaludek v té míře, že již nechutná jí strava mírnější chuti, totiž absolutistické, nechť by byla podle názoru Jakuba Malého sebe zdravější a vydatnější.

Když takto se všech stran mračna střel nepřátelských nad Havlíčkem, jenž statně proti všem

politickým renegatům máchal a je byl porážel mečem pravdy, se byly suesly, použil Alexandr Bach, vida že vplyv Havlíčkův nikdo z najatců a žoldnéřů vládních zničiti nemůže, anobrž že protivenstvím lid český ještě více se bouří proti vládě, rušící vešken konstituční život, — svých po ruce majících prostředků k pokoření Havlíčka, co konsekventního nepřítele nového absolutismu.

Protivníkům svým odpovídal Havlíček takto: „Dvoum pánům nemůže nikdo sloužit najednou, aby jednoho nezanedbával. Rozdíl mezi mnou a vámi, milí pánové! jest ten, že vy sloužíte vládě a já národu. Já strany svého postavení vidím zcela jasně a nestojím také v dvojím světle, nevydávám se za služebníka a za přítele vlády, který nejsem: vy ale nevidíte jasně a stojíte v dvojím světle; jsouce skutečně jenom služebníci vlády, myslíte o sobě aneb vydáváte se alespoň před lidmi také spolu za služebníky národu. To však nepřipouštějí nynější okolnosti, kdežto mezi národem a vládou je spor o moc a správu v zemi a o práva, aby někdo mohl oběma pánům, vládě i národu najednou věrně sloužit.

Tolik pravím těm z vás, o kterých přesvědčen jsem, že jen z dobrosrdečné slabosti, chtíce se všem stranám zachovati, takto smýšlejí a mluví. Ti však, kteří jen svou drahou osobu při všem na mysli mají a hned všude do služby zaběhnou, kde

právě buben nejsilněji a nejvítězněji volá, kteří v ten čas, když myslili, že národ již zvítězí, křiklounským spůsobem volali: „Všecko pro národ!“ a nyní když váha národu v nejistotě se houpá, když zvítězivší vláda milosti rozdává, zase opustili národ a přeběhli do druhého ležení, kde slunce svítí: ti ovšem slušně o sobě praví, že slouží vládě a národu, totiž vládě, když vyhrála vláda, a národu, když vyhrál národ, nikdy však oběma zároveň.

Těm ale, kteří myslí neb alespoň praví, že bych já odporem svým proti vládě národu škoditi mohl, poukazuju na nejnovější události. Ejhle! Horvati, kteří vládě pomáhali proti revoluci, a Vlachové a Maďaři, kteří tuto revoluci proti vládě spůsobili, dostanou nyní stejnou odměnu: ba odměna Vlachů a Maďarů za jejich revoluci bude snad jistě větší, než odměna Horvatů a Srbů za jejich pomoc! Co na to odpovíte vy, kteří radíte národu, aby hledal protekci u svých ministrů? Mlčíte? — Odpovím vám tedy sám, co nás učí historie celého světa, že totiž vlády od jakživa více práv národu šetřily z bázně než z lásky.“

Avšak již dne 10. července 1851 uveřejněno v zákonníku říšském císařské nařízení od 6. července 1851, platící pro celou říši rakouskou, zahrnující více prozatimních ustanovení o periodických tiskopisech tuzemských a cizozemských. Že ustanovení tato nikoliv svobodu tisku podporovati, nýbrž po-

tlačiti měla dokona, jest na bíledni. I pravil §. 1. dotčeného nařízení císařského: „Směřuje-li se v nějakém tiskopise periodickém setrvale k tomu, co trůnu, jednotě a celitosti říše, náboženství, mravopočestnosti nebo vůbec základům společnosti státní jest na odpor, nebo s čím se zachování veřejného pokoje a pořádku srovnati nedá, může místodržící té země korunní, v kteréž se tiskopis periodický vydává, po předcházejícím dvojím písemné výstrahy dání, když bylo bez účinku, další vydávání až na tři měsíce zastaviti. Zastavení takového spisu na delší čas nebo na vždy vyřknouti může toliko ministerstvo. Rekurs proti opatřením místodržícího nemá účinku odkládacího.“

Tak pověsil Dr. Alexandr Bach meč Damoklesův nad hlavu redaktora, hájícího konstituci naproti libovůli. Dříve rozhodovali řádní soudové nad činností listů veřejných; dříve trestal toliko soud, nedržely-li se časopisy zákonů, nyní nabyli ouřadové političtí druhé i třetí inštancí veškeré té moci. Ouřad politický stal se žalovatelem i soudcem; místo soudu řádného nastala libovůle.

Dne 10. července 1851, jak jsme se byli zmínili, prohlášeno jest v zákonníku říšském dotčené nařízení císařské a sotva uplynul týden, již dne 20. července 1851 dostal Karel Havlíček od c. k. místodržitelství českého první výstrahu, v níž to se napomíná, aby budoucně o otázkách politických,

církevních a národních jednal s větší mírností; avšak již za devatenácte dní po první výstraze následovala druhá — ráz za rázem. I píše c. k. místodržitelství, jak to ten nový tiskový zákon poroučel, že, poněvadž napomenutí první bylo bez účinku, redakci „Slovana“ druhá výstraha dána; nebude-li však redakce ani této výstrahy šetřiti, že další vydávání „Slovana“ bude zastaveno.

Havlíček uveřejnil druhou tuto výstrahu a napsal k ní úvahu nadepsanou osudným slovem „Konec.“ I dí Havlíček mezi jiným: „Vlastní zákaz „Slovana“ jest již ono nařízení od 6. července a nemůže nám tedy mnoho záležeti na tom, ještě několik těch dní života bez toho na polo podkopaného sobě ušetřiti, než by následoval po druhém napomenutí skutečný zákaz. — Co se ostatně týče často již řečené mírnosti, řekli jsme již a opětujeme nyní, že právě ti, kteří ustavičně o ní mluví, sami žádnou mírnost neznají a že ta mírnost, kterou oni vlastní chtí, žádných mezí nemá, že to, co dnes jim sluje mírné, již zítra by slulo radikalismem, kdyby nebylo nic jiného; pročež blahovec každý, kdo myslí, že se tak dovede zmírniti, aby se jim zalíbil. Jedině co žádají, jest podrobiti se ve všem jejich vůli a moci, a kdo to neučiní neb učiniti nemůže, marná naděje jeho přijíti kdy do milosti. Zkrátka řečeno, dráha časopisectví politického volného, skutečně liberálního, dráha časopi-

sectví neodvisle národního jest v té době u nás v Rakousku alespoň na čas zavřena a kde vládne pouhá moc, která sobě sama dle libosti a pro každodenní potřebu zákony dělá, tam přestalo býti možné opposiční časopisectvo. Lépe tedy opustiti docela tuto cestu.“ I učinil tak neustupný, o právo a pravdu se opírající politický charakter Havlíčkův. Když vše tedy nyní bylo ztraceno a veškerá svoboda, národům tolika manifesty císařskými zabezpečená, byla zničena, varuje Havlíček bojem utýraný lid náš před promrzelostí, řka: „Varujme se jen té promrzelosti, která tak snadně se zmocní člověka, když několikráte bez prospěchu se byl namáhal, promrzelosti, která tak lehce vším praští a v mrzuté nečinnosti si hoví, promrzelosti, kterou právě nejvíce chtí vzbuditi všickni, nenávidící pravou svobodu národů. Všude pozorujeme jejich snahu ustavičným stíháním, poznenáhlým ale jistým smrtícím uskřipováním promrzeti každého, kdo jest jiného mínění nežli oni, aby tak konečně utuchla všechna činnost liberální, všechna jiskra budoucího pokroku. „Nečiňme jim po vůli, nedejme se promrzeti!“

Dnem 14. srpna 1851 zaniknul „Slovan,“ jediný nyní opposiční orgán Čechův; avšak tím neuspokojil se Dr. Alexandr Bach. On nemohl odpočívati pokojně na svých vavřinech, dokud svého úhlavního odpůrce nebyl potrestal a zničil; k tomu volil rozličných prostředků.

Nedlouho po zaražení „Slovana“ pohnán byl Havlíček před porotní soud Kutnohorský za příčinou dvou úvah nadepsaných „Správa záležitostí obecných“ a „Proč jsem občanem,“ obsažených v čísle 8. a 12. „Slovana.“

V první úvaze napomíná Havlíček občany usedlé slovy důraznými, aby s domkáři a občany neusedlými vůbec v dobrém srozumění a ve svornosti byli živi, zvláště však aby všeliké nemístné pýchy a neužilosti se varovali.

V druhé úvaze rozebírá Havlíček otázku, kterak to přichází, že ve státech, kdežto vláda neobmezeně panuje, národ k veškerým téměř ústavům i ouřadům státním toliko malou má důvěru. I odpovídá Havlíček na otázku tu těmi slovy: „Po všem tomto uvážení nemůže si žádný obyvatel podobných států otázku: Proč jsem občanem? předložiti, než s tím nejtrpčím citem. Na všech stranách pozoruje, že státní řízení dokonce není k jeho prospěchu, nýbrž všude jen k jeho škodě a že tenkráte by mohl on sám ze státního spojení užitek míti, kdyby se odhodlal s vlky výti a na útraty ostatních utištěných svůj vlastní propěch vyhledávati. Tak se konečně musí ve velké části občanů zroditi onen nepřirozený cit, který stát za nepřítele svého a za škůdce považuje a který jest zcela *protivný citu* svobodného občana, jenž musí cítiti lásku *a vděčnost* k svému státu, poněvadž sebe v něm

cítí šťastným a spokojeným, poněvadž vidí, že státní zřízení jsou k jeho prospěchu, ne pak on k prospěchu státu. A proto také jest marné, čekati od občanů libovolného státu nějakou občanskou mysl, nějakou upřímnou oddanost a lásku k státu, nějaké vlastenectví.“

C. k. státní zástupce vinil Havlíčka ze zločinu rušení veřejného pokoje na základě §. 26 císařského patentu od 13. března 1849, jakož i na základě §. 57 trestního zákona od r. 1803, jenž zní: „Kdo spoluobčanům svým zlomyslně řečmi, spisy neb vyobrazeními takové zásady vštípiti se snaží, z nichžto povstati může nechuť k spůsobu vlády, k správě státní nebo ke zřízení zemskému, dopouští se zločinu rušení veřejného pokoje.“ Podle §. 59 téhož zákona měl býti trestán zločin takový těžkým žalářem od jednoho až do pěti roků.

Hlavní pře líčení ustanoveno na den 12. listopadu. Obhájcem obžalovaného byl známý advokát český Dr. Josef Frič. — Zločin byl velký, velký i trest vyměřený, a jednání tím důležitější, poněvadž se jednalo o osobní svobodu muže, jenž na základě udělené konstituce práva hájil národu do poslední chvíle proti těm, již měli za to, že národům slovo dané vždy držeti se nemusí. Poctivý lid český docela jinak však smýšlel o věci. Lid český navzdor veškerým nářkům dokázal, že cit spravedlnosti v srdci jeho nižádnou mocí nelze utlačiti a že

umí rozsouditi mezi vládou a obhájcem práv národa, kdo vinen a kdo nevinen. Mýlil se Dr. Alexander Bach, doufal-li, že porota Havlíčka odsouditi musí; řízení trestní ukončeno dne 12. listopapu 1851 v Kutné Hoře o půl dvanácté v noci a výrok statných porotců byl jednohlasný: „Karel Havlíček jest nevinen.“

A co soudili ve Vídni o jednání poroty Kutnohorské, co soudili o poctivosti a spravedlnosti porotců? — Oni prohlašovali Čechy za anarchisty, za lid všemi zákony povrhující; oni doufali, že lid český bude vraždit obhájce národa českého, obhájce práv konštitučních; doufali, že lid český Bachův nově vylíčený absolutismus za spasitedlnou formu vládní prohlásí. Marnou kojil se nadějí Dr. Alex. Bach, že Havlíček musí býti odsouzen; lid český, celý český národ přesvědčen byl o nevině Karla Havlíčka a porotci kráčeli do síně porotní s tím vědomím, že vinen, nikoli Havlíček, nýbrž Dr. Alex. Bach, jenž zrušil život konštituční v Rakousku a původcem byl vší bídy a všech politických zmatků, jichž dalekosáhlost a vliv na ubohé národy rakouské nelze bylo určiti.

Aby se vědělo, jaká anarchie panuje v Čechách, líčí referent „vídeňského denníka“ v čísle 239 dopisem svým z Kutné Hory od 30. listopadu veškerý běh veřejného jednání soudního, řka na konci, že o výsledku celého pře líčení již ráno panovalo po

městě obecné mínění, že vyřčena bude nevina; neboť kromě, že někteří z porotců velmi přátelsky se měli k obžalovanému, jej před soudem navštívivše, za jisto se má, že porotcům, kdyby výrok jejich jinak vypadl, vyhrožováno bylo. I praví na to „vídeňský denník“ v čísle 245 dne 20. prosince: „Kdo poněkud nestrannou myslí přehlédl běh řízení Kutnohorského porotního soudu nemůže se ubrániti nemilému dojmu. Nehledíc již na nic jiného, nelze zatajiti, že tam ústavu porotního bylo užito k pouhé demonstraci. Strana, jejížto hlavní zástupce seděl na místě obžalovancův, uchopila příležitost tuto, aby moc svou, nedbajíc ani zákona, opět jednou okázala. Obecné mínění před početím porotního řízení po městě rozšířené, že nechť věc stojí jakkoli, obžalovaný bude prohlášen za nevinného; výhrůžky, které proti porotcům, kdyby jinak vyřkli, proskakovaly; přátelské návštěvy porotců u obžalovaného jsou jen důkazy, že strana své přípravy tak zosnovala, že se nepotřebovala báti o vítězství.“ —

I rozmrzel se Dr. Alex. Bach velmi nad jednáním takovým, neboť ušla mu oběť, kteréž mocí zákona od r. 1803 se chtěl zmocniti. Ano, vidělo se jemu, že ústav poroty, poněvadž jeho absolutistické libovolnosti neslouží, jest nepraktický a aby takových demonstrací více se nepřihodilo, odstraněni jsou dne 31. prosince 1851 soudové porotní.

Praví se: Výrok lidu jest výrok boží; — porota vyřkla nevinu Havlíčkovu. Soudností a poctivostí národa, svobod jemu udělených hájícího, ušel Havlíček trestu zákonem vyměřenému, avšak on neušel všemoci ministerské, on neušel absolutistické libovolnosti Dra. Alex. Bacha.

Nedlouho na to dal Dr. Alex. Bach z Vídně rozkaz, aby Havlíček v noci byl vyrván z loktů tiché své rodiny, aby z Německého Brodu, kde žil nyní soukromě, byl zavezen do Tirol a v Brixenu byl internován, by tam na ty nebetyčné hory svobodného Švýcarska den co den jako mučený Tantalus patřiti musel a předce maje své srdce v Čechách u své milé rodiny oběma nohama byl přikován a z toho polovičného zajetí útěkem do země svobodné uniknouti nemohl. Plán dobře byl promyšlený.

Než nechme nyní loučení s vlastí a podívejme se, jak se statní obhájcové národa našeho loučí se svými rodinami. I líčí nám to loučení Havlíček sám ve svých Tirolských elegiích takto:

O měsíčku! však ty ženské
Dobře znáš a víš,
Jaký s nimi člověk na tom světě
Často mívá kříž.

Také's mnohého loučení
Tajným svědkem byl,
Ty znáš líp než každý novelista
Hořkost těchto chvil.

Matka, žena, sestra, dcerka —
Malá Zděnčinka —
Stály kol mne v tichém pláči —
Hořká chvilenka!

Já jsem sice starý kozák
V půtkách tužený;
Tu však jsem měl trochu těsná prsa
A zrak zkalený.

Vtisknul jsem však poděbradku
Silně do čela,
Aby se těm pánům slza
Nezablýštěla.

Neb ti všickni blíže dveří
Posud stáli stráž,
Aby měla tato smutná scéna
Ouřední stafáž.

Jsme u konce životopisu Havlíčkova, kterýž jsme podle svědomí svého vylíčili národu našemu.

Havlíčkova rodina osiřela. — Ptáte se, jaký život vedl Havlíček ve svém zajetí v Brixenu? — Nemoha vám na to odpovědíti, sděluji vám toliko list, kterýž psal dne 11. března 1852 Havlíček svému spolupracovníku a příteli, Dr. Aloisovi Krásovi *), bývalému redaktorovi „Času.“ I praví:

„To víte bez toho, že v Brixenu jen ležím jako minerál, ale organický život vedu přece v Čechách, ovšem prozatím jen v duchu a to tak dlouho, až se všemohoucím pánům zase zalíbí, mé tělo dát převézti domů. Proto jest celá moje radost zde každé psaní z domova a když mi nedávno nějaký anonymus — radikalista — německé psaní poslal z Prahy, kdežto srdci svému ulehčil hrubými narážkami proti vládě, těšilo mne i toto psaní, nad kterým bych se jindy byl mrzel. Váš dopis mne ale upomenul v mnohých ohledech na staré časy, když jsme ještě mohli harcovat veřejně s všelikými odpůrci. Teď mají dobré časy — není nikoho, kdo by je karabáčem zaháněl s očí poctivého publikum. — Pro pořádného člověka, který si nechce boty zamazat, jest nyní čas sedět doma. — Kterak se zde mám,

*) Pan JUDr. Alois Krása, bývalý spolupracovník „Národních Novin“ a „Slovana“ až do jeho zaniknutí vydá za nedlouho listy Havlíčkovy z Brixenu, v nichž věrné daguerotypy našich výtečníků popoznáme.

můžete si pomyslit; jsem zde vlastně jako vězeň a ještě hůře, poněvadž se zdám býti na svobodě. Doufám ale, že se alespoň odtud nějak vyšroubuju; do Čech není arcit naděje přijít. Ale proto všecko: „Sum qui sum.“ (Jsem co jsem.) — Zde v Brixenu arcit ničeho dělat nemohu, přece však času neztrácím, nýbrž pilně čtu a když nic jiného, lezu po Alpách a tužím si oudy. Proto vám ale přece nechci radit, abyste se sem také odstěhoval, zůstaňte jen doma. Mně zde říkají sice „Schriftgelehrter,“ ale ani tento titul by mne zde o hodinu déle nezdržel. kdybych mohl zase z těchto hor na „frei Platz.“ Ale jak praví onen Hegelián: „Proti větru plouti těžko jest.“ Kdybych se byl držel této moudré zásady, nebyl bych zde v Brixenu; když jsem ale slyšel, že —x vydává své spisy, nelitoval jsem tak tuze, že nejsem v Praze, těše se spíše, že oči moje nevidí tuto hanbu Siona a matky Judy. Máme to zpropadanou belletristiku! Kdyby takhle Dr. H—a chtěl vydat nějaký fantastický, gentlemanský román s vyšší sféry a starý — a idylly a romance. C› dělá prof. Koubek? — Budete-li mít kdy a chuť, pište mi zas brzo něco z toho vyššího života pražského. — Servus! H. B.“

V horách tirolských zastesknul sobě Havlíček; životní síla jeho klesala. Zmocnilo se Havlíčka roku 1854 jakési tušení, že dnové života jeho dokonávají.

O posledních dnech života Havlíčkova píše Dr. Podlipský: „Začátkem října 1854 přibyla paní Havlíčková se svou šestiletou dceruškou Zdeňkou z Brixenu do Prahy, by zde vyproštění svého muže z internování očekávala. Její švakr, pan Jaroš, během zimy byl opětně ve Vídni, by vyproštění Havlíčkova z Brixenu vymáhal, překážky však byly takové, že je překonati se zdálo holou nemožností. Mezi tím paní Havlíčková ode dne více chřadla; nemohouc se dočkati svého muže v ustavičné horečce vězela. Během měsíce března 1855 konečně se podařilo panu Jarošovi vymoci si audienci u ministra Bacha, ku které se velmi přičinil ministr Thun, by žádoucího účinku se neminula. Audience u ministra Bacha byla tím pamětihodná, že Jaroš mohl panu ministrovi osvědčiti, co internování jest. Pan ministr pravil: „Přece mně přisvědčíte, že váš švakr notnou důtku zasluhoval.“ Načež pan Jaroš: „Co Excellencí důtkou jmenovati ráčíte, jest nejtvrdším trestem, jestiť to trest vypovězení z vlasti a co se mého švakra týká, jestiť to trest bez vynešení rozsudku.“ Na to byla velmi důkladná, přes půl hodiny trvající audienci u tehdejšího ministra policie barona Kempena, jejíž výsledek byl rozhodný; neboť končila těmi slovy páně ministrovými: „Pište svému švakrovi, že jste se ho poctivě a statně ujal a že jste konečně žádného odporu nenalezl.“

Tato slova byla pronešena ku konci měsíce

března 1855 a přece to trvalo ještě šest neděl, nežli Havlíček do vlasti se navrátiti mohl, mezi čímž jeho manželka 16. dubna 1855 na tuberkule plicní o 5. hodině ranní ducha vypustila. Nežli delirie se dostavily, odevzdávala svou jedinou dcerušku Zdeňku své sestře do ochrany s těmi slovy, by ji chovala co vlastní oko v hlavě, a její poslední slovo bylo: „Havlíček!“

Nebohý Havlíček, jenž o úmrtí své ženy dříve se nedověděl, než až na půdu českou vstoupil, nesměl při návratu svém Vídně se dotknouti a přijeda do svého rodiště, Německého Brodu, musel zase na dovolení z Prahy čekati, by svou dceru a hrob své ženy spatřiti směl. Na to několik dní pobyl v Praze, nebyl však všude stejně přijat od svých bývalých přátel a politických příznivců. Bázeň tehdáž ještě ve všech údech vězela u lidí ostatně dosti samostatných. Na vánoce 1855 přišel zase na 14 dní do Prahy a tu bylo jeho nekonečné naříkání: „Já nemohu nic účinkovati, to jest bídné živobytí!“ Na to odjel zase do Německého Brodu a namáhal se všelijak, by přísné policejní dohlídky sproštěn byl, ano snažil se, by něčeho průmyslného se chopiti a takto vlasti prospěti mohl. Na to najednou, ovšem že s dovolením místodržitelským, přibyl do Prahy a sice 24. máje 1856, jelikož se už od velikonoc cítil slabým a neustále hubeněl. Nejdříve

přišel ke mně; já obzvláště jeho plíce prohlédnuv, seznal jsem, že tuberkolosní jsou, i pozval jsem ku konsilium 28. máje 1856 professora dra. Hamerníka, jenž mou dúmínku úplně potvrdil. Dne 30. máje podali jsme o Havlíčkovi lékařské vysvědčení c. k. místodržitelství, kteréž posláno do Vídně, aby mohl Havlíček v Praze zůstati a zde se dáti léčiti. Chování bývalého místodržitele pana Mecséryho bylo velmi vlídné; za to však choval se jeden podřízený úřadník velmi surově, vytrhl z Jarošových rukou vysvědčení a křičeti se jal: „že Havlíčka dá druhého dne ráno žandarmy s postele na železnou dráhu vynésti," což se ovšem nestalo, jelikož od místodržitelství dovolení k dalšímu pobytu v Praze se obdrželo.

Ačkoli se tajila před Havlíčkem nebezpečná jeho choroba, přece tušil, že více se neuzdraví. Sil ustavičně ubývalo, ač jsme se usnesli jej do Sternberka na venkovský vzduch poslati, kamž dne 22. června 1856 se odebral. Dne 22. července přišel jeho poslední dopis, — ku konci už patrně třesoucí se rukou psán a též se v něm i grammatické chyby nacházely. Přečta tento dopis pravil jsem, že musí býti s Havlíčkem zle a že nevyhnutelná jest potřeba, jej v Sternberku navštíviti a o jeho stavu se přesvědčiti. Dne 24. července jsem se odebral časně ráno do Sternberka s jeho švakrem *Alojsem* Sýkorou; přijedouce tam k 8. hodině na-

lezli jsme Havlíčka v posteli už dříve blouznivého. Seznal jsem, že i tuberkule v mozku se vyvinuly, na to odpoledne jsem se s ním do Prahy ubíral. Na cestě byl velmi nepokojen, chtěl okna v kočáře vytlouci. V Hostivicích, kde se koně napájeli, najednou zaslechl národní píseň a tu s potěšením jí naslouchaje se utišil.

Jeli jsme přes Hradčany: ty už nepoznal. K 8. hodině přijeli jsme do bytu páně Jarošova číslo 1029 na Novém městě; zde uložil jsem jej do postele, z které více nevstal a také k sobě úplně více nepřišel. Jeho poslední slova u přítomnosti doktora Pinkasa byly „Julie“, a pravou rukou neustále pohyboval, jakoby psal.“ — —

Umřel 29. července 1856 o 5 hodině večerní, v téžé posteli a v tomže pokoji jako jeho choť Julie; i umřel muž, jenž miloval vlast a národ svůj upřímně, jenž pro blaho vlasti své se obětoval!...

Národ celý ocenil jeho zásluhy o vlast a národ, — on nezapomněl na to, že tento mučedlník svobody jemu zanechal sirotka, potomka svého, že mu tento bojovník boží zanechal svou vlastní drahou krev . . . H. zkusil na sobě, že naše svoboda toliko jablkem těšínským měla býti — než tomu nechtěl. On chtěl, aby svoboda národa českého se stala skutkem, pravdou, tou pravdou odvěčnou, na nebi se skvoucí — a to byla jeho

vina přehrozná, kteráž jej vedla do vyhnanství, toť byla jeho — smrt . . .*)

Na náhrobku jeho, na hřbitově Volšanském, čteš slova jednoduchá:

Karel Havlíček
a
jeho choť Julie.

Zde stánek dvou trpitelů, dva zelené hroby mučedlníků svobody národní. Tuto každý poctivý Čech se zastaví a pomodlí se: „Otče náš! — odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme vinníkům našim. Neuveď nás v pokušení, ale zbav nás ode všeho zlého.“

* * *

Havlíček umřel a vláda lekala se ještě mrtvých, nebo netoliko že v pozdější době vlastenecká mládež ode hrobu jeho byla odháněna v den všech svatých a dušiček, bránily vládní orgány tomu, aby

*) Nad hrobem Karla Havlíčka Borovského od J. E. *Sojky*. V Praze 1861.

v nižádných novinách německých a českých nekrolog Havlíčkův nevyšel tiskem. As 18 dní před smrtí Havlíčkovou zemřel J. K. Tyl. Jeho jméno bylo v „Lumíru“ černou obrubou lemováno. Komická bylo ta ostýchavost čili hyperloyálnost „Lumíra,“ jenž v lokálních zprávách toliko třemi řádkami úmrtí Havlíčkovo se jal oznámiti. Tak činily české listy. —

Před zabavením politického denníku „Tagesbote aus Böhmen,“ kdež obsažen byl širší nekrolog, psaný od J. Ohérala, psala jedině „Bohemia“ dne 2. srpna 1856 tato slova:

„S Havlíčkem zanikuul znamenitý talent, největší a první publicista, kterýmž literatura česká se vykázati může. On byl čilý, energický, bystrý duch, oplývající vtipem, jehož co dvousečné zbraně bezohledně užíval proti svým odpůrcům. To jakož i tvrdošijnost, kterou nabytá jednou přesvědčení hájil, činily jej mohútným obhájcem strany, které se přidal. Doba rozčilení vykájela jeho talent; v době klidné a pokojné byl by býval pro talent svůj teprv nové pole hledati musel a byl by býval snad ostří ducha svého proti své vlastní straně obrátil — což učinil v Brixenu, jak listy jeho dosvědčují. — Pro své vysoké nadání a to poctivé lpění na svém přesvědčení došel Havlíček úplného uznání i v táboře svých odpůrců.“

Jak i trefný jest úsudek „Bohemie," třeba nám v publicistické činnosti Havlíčkově rozeznávati tři doby, totiž dobu až do března 1848, kdež jsa redaktorem polovládních novin kriticky vystupoval proti všemu vlasteneckému deklamování; dobu, kdež co redaktor „Národních Novin" politické autority hájil a jimi doufal národu zabezpečiti vítězství; a dobu třetí, kdežto odpoutav se od politických svých kolegů bezohlednou opposicí proti vládě vítězství se domáhal po úplné porážce českých demokratů.

Havlíček byl muž ducha pronikavého a rozumu bystrého. Vtipem nevázaným, ano skoro Voltairovým máchal kolem sebe, kde mu nelze bylo přesvědčiti, a litovati jest, že této zbraně užíval i na poli politickém. Jsa velký egoista své myšlénky, nedal se nikterak přesvědčiti, jakmile jednou do myšlénky své se byl zamiloval — a vada ta mnoho vážila. Až do zaniknutí „Národních Novin" skládal veškeru naději v politiku autorit čili zástupců českých na sněmě říšském; on hájil konstituční monarchii do poslední chvíle a opíraje se o slova císařská, smělý podstoupil boj proti krajným demokratům českým, již rozehnáním sněmu říšského hlásali, že veta jest po svobodě, a již cestou jemu protivnou hodlali vítěziti. Havlíček, stoje na půdě zákona, na půdě konstituční, byltě oprávněn, brániti všemu násilí a novou revoluci zamezovati, avšak *v tomto boji,* nedávaje se nikde citem unášeti, ne-

šetřil míry; intence této české krajní demokracie na nejvýše popudily Havlíčka, tak že v horlivosti své i samé demokracii ránu v boji započatém zadal smrtelnou.

V Kutných Horách nastoupil Havlíček arcit tutéž dráhu krajní demokracie, avšak již co general bez vojska. Čehož sobě přál, dosáhl; revoluce byla zničena — demokracie poražena — než jemu samojedinému nelze bylo v boji tak tuhém proti libovůli ministerské na vrch se dostati. Perioda kutnohorská měla ten výsledek, že jej smířila s demokraty českými; tragický jeho osud opět vyvolává demokracii českou k činnosti! —

Současníci vinili Havlíčka namnoze z jakési urputnosti a příkrosti v pospolitém životě, než tyto vlastnosti byly pouhou škořápkou, kteráž jádro zdravé v sobě zavírala. Zdálo se, jako by byl býval zatvrzelý, a přece v prsou jeho tlouklo srdce velmi měkké, velmi citlivé. On byl člověk dobrosrdečný, on prokazoval nešťastníkům mnohá dobrodiní a v tom ohledu činil často více, než materiální síly jeho stačily.

Na živě jsou dosud ti, jimž byl dobrodincem, na živě jsou i svědkové, kteří by dosvědčiti mohli dnes, kterak Havlíček Borovský dobročinil svým bližním.

Avšak on to nečinil jako ostatní; on nehlásal v novinách, mnoho-li jej to dobrodiní stálo, nikoli; on se těšil z toho, co dobrého učinil, a chvály veřejné nebyl žádostiv. A proto rozpomenul se Bůh nad dítětem jeho a celý národ český odplatil sirotku dobrodiní otcovo . . .

Doslov.

Per ardua ad astra.

Ne vždy pravdu lze hlásati. To jsme pocítili za doby nynější a za tou příčinou i proti vůli naší ustanovili jsme se na tom, ukončiti dílo naše životopisem Havlíčkovým. Než však rukou svých přičiníme k dolíčení onoho boje v Rakousku mezi svobodou a nesvobodou, sluší o jedné osobnosti politické se zmíniti, kteráž v tomto našem díle namnoze byla jmenována.

Osobnost ta jest Karel Sabina, též Sabinský nazvaný. Narodil se dne 28. prosince 1814; on jest syn šlechtice J.... a nejznamenitější publicista a belletrista český. Co do vyznání politického jest rozhodný demokrat. Osudem dostal se na vychování k chudé rodině; poznal bídu v nej-

větší nahotě, poznal chudobu lidu, jeho ctnosti i jeho hříchy a od těchto dob vzav dobrovolně kříž chudoby na plece své, jal se vzdělávati lid, jemu sloužiti a nejsvětější zájmy jeho hájiti veškerou životní silou svou.

Karel Sabina studoval na staroměstském gymnasium. Jsa na německých školách vychován, znal toliko onu tehda německými slovy propletenou řeč českou a teprv za otce Jungmanna, učitele ve třídách humanitních, jenž dával opakovací hodiny v češtině, přiučil se jazyku českému. Básnická mysl jeho naladěna jest onoho času zvláště rukopisem Kralodvorským.

Nadobyčejně živou povahou svou naklonil sobě duchy myslící, kteří cítili, že mimo chléb vezdejší ještě vyšších zájmů jest na světě, a již na filosofii zarazil český klub, který vedle literatury i politikou se zabýval a za nedlouho v klub republikánský se proměnil. Náčelníci tohoto klubu byli Sabina a jistý Lešanovský, jenž pak co medik zemřel. Republikánský klub hořce oplakával pád Polsky. S Poláky, již roku 1831 táhli skrze Čechy do exilu, sbratřoval se Sabina a všemožně je fedroval s přátely svými; avšak obcování s Poláky rozechvělo mysli mladíků, což původem bylo politické demonstrace, pro kterou Sabina dán byl do karceru.

Vystudovav filosofii vstoupil do prvního roku *práv* a uvázal se spolu v úřad vychovatelský v ro-

dině barona Steigra, načež se odebral do Vídně, kdež druhý a třetí rok práv poslouchal.

V literatuře české vystupuje Sabina již od r. 1834 pracemi svými. On to byl, jenž přiměl Rudolfa Glasera k vydávání německého listu, který by na vzájemnosti slovanské se zakládal: list ten, jenž nemalého užitku Čechům přinesl, nazván Drem. Exnerem „Ost und West."

V listu tom rozvinoval Sabina velkou literární činnost, pojednávaje netoliko o literaturách všech slovanských kmenů, anobrž zvláště o literatuře české, jak nám svědčí o tom články, nadepsané „Die neu-böhmische Literatur."

Od r. 1832—1836 obcoval Sabina nejvíce s nebožtíkem Máchou, kteří nerozluční byli přátelé. Odcestovav r. 1838 do Vídně, seznámil se s Gross-Hoffingrem, redaktorem politického listu „Adler." Gross-Hoffinger oplývaje bohatstvím a poznav bystrého ducha Sabinova, vzal jej k sobě a svěřil mu redakci politického žurnálu, aniž by sám vždy ve Vídni byl přítomen.

Několik liberálních článků, obsažených v žurnálu „Adler" svedlo Gross-Hoffingera v nemalé pohoršení s hrabětem Sedlnickým, kterýž poručil, že Sabina, spisovatel dotýčných závadných článků, Vídeň opustiti musí bez průtahu. Z blahobytu mate-

riálního svržen Sabina opět do chudoby, kteráž vůbec podílem jest samostatného spisovatele českého. Navrátil se do Prahy a věnoval se úplně literatuře české. Toho času (1839) zemřel jeho pěstoun, muž to nižší třídě lidu náležející, než rozšafný a o duchovní blaho svého svěřence všemožně pečující.

Anoť vlastenectví české za doby roků třicátých víc a více se šířilo, nemeškal i Sabina organisovati besedy a zřizovati s Máchou a s jistým Matějovským po hospodách pražských české společnosti, kdežto se vlastenci, mužové a ženy jednou neb dvakráte za týden scházeli, po česku mluvili a zpívali, k práporu české národnosti a k representantům české slávy, Husovi, Žižkovi a Prokopům přísahali a se měli za bratry a sestry. Tím spůsobem počala naše vlast se probouzeti a jak lze bylo očekávati, musela živá, vášnivá povaha Sabinova, zahořevši pro národnost a svobodu, valně působiti na probuzení sociálního českého života. —

Literární činnost Sabinova bylať až do roku 1848 veliká. Již r. 1842 vydal Sabina své básně, jež od tehdejšího kritika Václava Nebeského pochvalně byly přijaty; r. 1844 vyšlo dvanácte svazků historických povídek pod názvem „Obrazy z 15. století," které pak censura zapověděla. Onyno obrazy tvořily velký historický román z dob husitských; *román ten* pětkráte přepracován jest z ohledů cen-

surních, konečně ale, poněvadž censura své „admittitur“ vždy odepřela, rozkouskován jest v obrazy čili malé povídky z patnáctého věku.

Vedle toho jevil Sabina převelikou činnost v rozličných časopisech německých, jichž jména tuto z větší části proto uvádíme, poněvadž v nich o našem z m r t v ý c h v s t á n í se hlásá. Časopisy ty jsou: „Oester. Morgenblatt“ ve Vídni, „Humorist,“ „Telegraf,“ „Ungar“ v Pešti, „Planet a Komet“ v Lipsku, „Nürnberger Correspondent;“ — česky psal do všech časopisů, hlavně do „K v ě t ů č e s k ý c h,“ do „Moravského týdenníku“ a do „Hronky,“ vedením Kuzmanyho 1836—1838.

Mimo to sepsal následující díla: „Hrobník,“ novela, otištěna z „Květů“ 1837 a vyšla tiskem na to v několika vydáních; „Obrazy ze XIV. a XV. věku: „Kat krále Václava“ 1844, „Schůzka na Karlově Týně,“ „Lásky žalosti a blahosti;“ „Povídky, pověsti, obrazy a novely,“ 2 svazky 1845; „Život a působení Jana Husa“ v Lipsku 1846; „Napoleon,“ sepsán r. 1846, vydán však teprv r. 1848.

Když revoluce únorová ve Francii vypukla, byltě Sabina s Knedlhansem-Liblinským a Rupertem hlavním faktorem svolání valné hromady ke dni 11. března do lázní svatováclavských. Odstoupením Karla Havlíčka převzal Sabina redakci „Pražských Novin“ a „Včely,“ maje hlavního spolupra-

covníka Knedlhanse-Liblinského po ruce. Působením svým objevil smýšlení rozhodného demokrata, a dokázal činností svou, že za věc utlačeného lidu, za právo a svobodu, když toho potřeba káže, i život svůj nasaditi dovede.

Po šarvátce svatodušní v Praze byl Sabina zatčen a na hrad Pražský odveden; propuštěn ze žaláře v polovici měsíce října na svobodu, uvázal se v spolupracovnictví „Večerního Listu," listu demokratického, jehož redaktorem byl Knedlhans-Liblinský.

Články ve „Večerním Listu," psané svěžím perem Karla Sabiny, došly takového ocenění, že Dr. Podlipský, oud spolku „Slovanské Lípy," tomu chtěl, aby se Sabina uvázal v redakci velkého demokratického listu „Slovanská Lípa," což se stalo novým rokem 1849.

Co redaktor „Sl. Lípy" psal do všech radikálních listů, zejmena do Arnoldových „Občanských Novin" a do „Večerního Listu," kteréžto dva listy tuhou vedly opposici proti Havlíčkovi a pravici na říšském sněmě.

Rozhořčenost demokratů dostoupla nejvyššího stupně, když se v lednu 1849 dorokovalo v Kroměříži o prvním paragrafu základních práv, kterýž *zněl:* „Všecka moc ve státu vychází z lidu."

Ministerstvo vidělo v tomto paragrafu útok na základy monarchické ústavy a ve schůzi sněmu dne 4. ledna jal se ministr hrabě Stadion po přečtení základních práv tento názor ministerstva v delší řeči odůvodňovati a protestem svým přiměti k tomu, aby se onen paragraf zavrhl.

Ve schůzi sněmu dne 8. ledna přednesl Dr. Pinkas návrh, ve slovanském klubu učiněný a 177 podpisy opatřený, aby sněm prohlásil, že lituje onoho vystoupení ministerstva proti prvnímu paragrafu základních práv, vyhražuje si úplnou svobodu mínění.

Návrh Pinkasův byl 196 hlasy proti 99 přijat a ministerstvo potkalo se poprvé s rozhodným odporem sněmu.

Hlavní rokování o tomto paragrafu, na který demokrati kladli velikou váhu, mělo se 10. ledna ukončit; k tomu cíli zvolen jest z ostatních řečníků sněmu nynější ministr Lasser, aby proti a Löhner, aby pro onen paragraf mluvil; po nich jal se Rieger co referent hájiti názor ústavního výboru. Rieger mluvil přes půl druhé hodiny, řka na konci řeči své: „Ještě o jednom důvodu musím se zmíniti, jenž úsudek mnoha poslanců určovat se zdá, bohužel musím říci, že se určovati zdá; jesti to důvod ten, že by uzavření, kdyby učiněno bylo takové, jak je navrhuje ústavní výbor, nejen nedostalo potvrzení, ale jak se pověst rozná, že by

i sněm byl rozpuštěn. Tomu, pánové, nevěřím, že by se vzaly nazpět slavné opětně dané přípovědi; pravím bez obalu a ohledu, byla by to věrolomnost, které korunu naši nedržím za schopnu. Kdyby se to ale přece stalo, pak ovšem nemáme bodákův k ochraně své; my ustoupíme, proto že budeme muset ustoupiti! My se nepřitulíme ouzkostlivě k sedadlům těmto, opustíme je s jasnou myslí, ale poneseme s sebou to vědomí, že jsme podle sil konali povinnosti své, že jsme ničehož nezadali právům svrchovanosti lidu. Nebudeme-li ale s to, bychom zůstali pravými svobodnými zastupiteli lidu, pak budeme klásti pod svou důstojnost, sloužiti ministrům pod škraboškou za marionety. Proč nemáme, pánové, proč nechceme vysloviti pravdu, kterou všichni nosíme v srdcích, o které zajisté skoro všichni jsme přesvědčeni? Jestli ji nevyslovíme, jsme pokrytcové, neboť nemluvíme pravdu. Jestli ji vyslovíme a koruna ji nepotvrdí, nuže pánové, pravda zůstane jen přece pořád pravdou a naše povinnost jest vysloviti ji. Jestli toto neučiníme, budeme my vinni vzpoury proti ústavě, kteráž neobsahuje, co naše přesvědčení žádalo; my pak budeme revoluci stále nositi v srdcích. Máme-liž zamlčeti pravdu tuto, máme-liž jednati proti přesvědčení svému, máme-liž utvořiti ústavu zotročilou? — Což se nám, pánové, po *rozpuštění* může přihodit horšího, než žebychom dostali

ústavu nesvobodomyslnou, — veřejně darovanou na místě tajně darované! Věc zůstane stejná! My neučiníme, jako onen malomyslný, který jen ze strachu, že by mohl býti zastřelen, sám si život vzal! — Máme-li dostati ústavu takovou, která nesouhlasí s naším přesvědčením, má-li koruna to v úmyslu — pak nechť i koruna a ministerstvo z toho odpovídá samo před národy rakouskými. My ale cizím peřím se zdobiti nechceme, ale ani jména svá propůjčiti cizí slátanině. Je-li nám tak souzeno, nuže, nechť nás ten osud potká! — Nemá-li sněm říšský pravé přesvědčení své svobodně moci vysloviti, lépe jest mu, aby byl rozpuštěn, lépe aby byl zabit před světem celým a veřejně do hrobu položen, než aby porušením a vlivem kreditu svého byl zbaven a podplacenými novinami otráven. Já však, pánové, ještě jednou opakuji, že tomu nevěřím, by sněm byl rozpuštěn; koruna naše je poctivá. Dané císařské slovo nezlomí! Neodvolávej se nikdo na jiné země, nenamítej se mi, že se to také stalo v jiné zemi. Pánové, v této jiné zemi byla hned po válce proti Napoleonovi dána přípověď, že se jí dá ústavní zřízení; neučinilo se, slovo královské stalo se předmětem posměchu v celé Evropě. Doufám, že ministerstvo naše k tomu raditi bude a nepřipustí, aby i císařské slovo rakouské v Evropě uvedeno bylo v posměch. Pánové, dům Habsburgský udržel se v bouřlivých dobách, on

mnoho ztratil, — ale jeden statek zachoval neporušený, ten jest jméno poctivosti a toto i nyní nezlomí, zlomiti nesmí. Já řku dále, sněm že nebude rozpuštěn, neboť koruna je dobrá, ona tuze dobře ví, že by tím pozbyla důvěry národů, a sice národů těch, kteří zde zastoupeni jsou, kteří si skutkem i krví svou dobyli svobodu; národové, kteří ústavu, podíl ve svrchovanosti již od staletí měli — o národech těchto nemůže se říci, že se jim jedna část moci daruje z milosti císařské. Pánové, vyženou-li zastupitele lidu z tohoto sálu, těžko bude sezvati zastupitele oněch národů k druhému všeobecnému sněmu říšskému, pak ale také marná bude práce, pánové, ustaviti sjednocené, silné Rakousko! Konečně ještě jedno řeknu: k tomu kroku nemají žádného práva! Koruna přenesla právo, ustaviti monarchii, na zastupitele lidu; vezme-li právo toto nazpět, bude to vzpoura proti základu ústavy říše, jaká již nyní jest, a sice po právu! — A takováto vzpoura proti ústavě po právu již stávající byla by, pánové, nebezpečný krok: krokem tímto opustila by koruna sama lehkomyslně půdu práva, vstoupila by na půdu násilí a půda tato jest půda revoluce. Protož, pánové, volám tuto k rádcům koruny: Videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat!"

Než co soudily české demokratické listy o této *offektu plné* řeči? A soudily-li dobře čili nic?

V klubu slovanském uradili se poslancové, Rieger že musí řečí plamennou, skrz na skrz svobodomyslnou hájiti svrchovanost lidu a dokázati tím způsobem liberálnost českých poslanců před světem.

Když tak vše bylo naličeno, vyhrnula se opona po bouřlivém potlesku, následkem řeči Riegerovy v sále se ozývajícím, k pátému aktu. Hlasovalo se za §. 1. — „že všecka moc ve státu vychází z lidu" — a hle! — pro §. 1. hlasuje Rieger co referent ex officio, hlasuje levice — proti §. 1. hlasuje liberální pravice, neboť tak se uradila v klubu, tak sosnovala, jak psaly „Občanské Noviny," celou tu komedii.

Jest se diviti, že radikální demokrati napotom bezohledně máchali proti pravici a politiku její uváděli v posměch? — že na docela jiných cestách jali se svobodě vymáhati vítězství? —

Demokrati neznali jako pravice tu vysokou politiku; oni taktéž se nestavili v řady diplomatů, nýbrž v řady bojovníků; oni bojovali bez ohledů, neboť ohledy jsou nejhladovější červové svobodného mínění, podrývajíce je a barvy mu odnímajíce.

„Pro pouhé ohledy," volal jeden demokratický list r. 1849, „ostýchá se ten a onen pravdu svatou a celou projeviti, neostýchá se však lžemi, klamem a hanebnostmi osoblivými zneuctívati svobodu veřejnosti. My demokrati setřeseme ohledy ze stromu

poznání, aby neohlodán se jevil v čistotě, povrhujeme však klepy privátními, nepočítajíce Dantonovy milenky a Mirabeau-ovy dluhy, přesvědčeni jsouce, že v řadě vážených před světem filištínů úhlavní stojí zrádcové svobody a práv lidských."

A tak jakž tenkráte demokrati čeští po porážce pravice byli volali, tak voláme i nyní: „Jestiť svrchovaný čas, aby národ český konečně pochopil význam nynějšího hnutí a účel nynějších převratů! Jest čas, aby se mu s očí strhla rouška mysl jeho kalící a vůli jeho upoutající na svévolí sobíků a nedozralců; jest čas, aby se lid nedal omámiti politickými arlekinádami těch, jenž buď za peníze, buď za pochvalu velkých budoucnost těch malých prodávají — slovem jest čas, aby národ náš dozrával k vznešeným účelům člověckým."

„Dvě úhlavní mocnosti člověkem vládnou, láska a nenávist; a kam jedna neb druhá nás zavesluje plavbou života, tam osud blahý neb neblahý nás uvítá. Nacházejíť se však mocnosti tyto spolu v boji ustavičném; lásku naši podrývá nenávist jiných, vůle jich odporuje nenávisti naší a takto stoupá a klesá blaho naše s láskou a nenávistí, neboť obě mocnosti hledají uspokojení a vše na tom záleží, aby bylo spravedlivé. Láska nespravedlivá jakož i nenávist nezasloužená, tedy též nespravedlivá podrývají blaho společenské. Na předsudky se zakládajíce odvracují se od pravdy, nehledí na přesvědčení,

alebrž pouze na mínění; nespravedlivě chválí a pozdvihuje; nespravedlivě haní a snižuje a tím způsobem veškerý život na nepravé základy staví. Zde se kotví naštěstí našeho národa, ba celého člověčenstva; v nespravedlnosti té chová se i veškerá bída lidská na duchu a na těle."

Žeť opposice rozhodných demokratů byla trnem v očích pravice, a že tato strana všemožně se přičinila mínění odporné utlačiti v lidu, toť za nynější doby nejlépe se jeví.

Uveřejněním Bakuninova článku v „Lípě Slovanské," co hlavním orgánu demokracie, popudil Sabina proti sobě Havlíčka a celou tu národně-liberální stranu, kteráž za zrádce svobody byla vyhlášena. Za příčinou uveřejnění Turinského provolání k Slovanům, pak pro článek o Ledru-Rollinovi byltě Sabina co redaktor „Slovanské Lípy" v měsíci březnu od státního návladnictví obžalován a aby snad útěkem soudu neušel, měl ve vazbě býti vyšetřován.

K žádosti Petra Fastra položil pražský sládek Jindřich kauci 200 zl. stř., by Sabina na svobodě mohl býti vyšetřován, než již činily se přípravy k rozsáhlé revoluci demokratů, kteří si s republikány německými, pak s Maďary a Italiany ruce podali na důkaz svazku bratrského. Co direktor a člen revolučního komitě a prozatímní vlády

v Čechách byltě Sabina desátého máje 1849 o první hodině s půlnoci zatčen a na hrad pražský odveden.

V lednu byltě Bakunin v Praze; smluvil se s náčelníky demokracie české, že třeba, aby národ s národem se spojil v onom nebezpečí, hrozícím svobodě evropské, a vítězství solidárně se domáhal, aby celá Evropa a tedy i Čechové se hnuli a reakci konec učinili násilím proti násilí.

Po ukončeném vyšetřování odsouzen jest Sabina co velezrádce k smrti provazem, z milosti však zmírněn trest na osmnácte let vězení. Půl čtvrta léta byltě Sabina na hradě Pražském ve vazbě vyšetřován, načež zavezen na pevnost do Olomúce, kdež žil až do 10. máje 1857. Udělena jest i jemu konečně amnestie. —

Před zatknutím vydal Sabina první svazek spisu pod názvem „Tabor, jiskry časové," obsahující tyto články: „Zlomky úvodní," „Bída lidská," „Okusy základních oprav společenských," Nástiny životopisní: Ludvík Košut, Dembinski, Robert Blum, Ludvík Mieroslawski, Josef Bém; příspěvky k poznání přítomnosti, aforismy ze spisů Ludvíka Börneho; „Strany politické a konstitucionalismus mezi zvířaty," mravné naučení z bájek Ridpajových.

Druhý svazek „Taboru" měl vyjít okolo 15. *máje:* nevyšel; taktéž do tisku připraveny byly

jeho „Politické úvahy," ztratily se však uvězněním jeho k nemalé rozkoši strany národně-liberální.

Ve vězení sepsal Sabina velký román „Synové světla," jehož úryvek uveřejněn v časopisu „Jasoň" pod názvem „Na poušti."

Co řečník lidu vynikal Sabina za doby politických bouří r. 1848 jasností myšlenek, logičností, rázností a řečí uchvacující; vedle Karla Sladkovského byltě Sabina nejpopulárnějším řečníkem.

Dne 11. března v poslední takořka chvíli absolutismu rakouského řečnil Sabina poprvé; napotom na Řípu o svatojiřské slavnosti; řečnil několikráte ve valných hromadách lidu, jakož v koleji Klementinské před vypálením Staroměstských mlýnů; řečnil as tři hodiny v sále Žofínském za doby revoluce říjnové před hromadou, na 3000 lidu městského čítající, líče povstání a příčiny revoluce vídeňské, chlálolil však mysli pobouřené a žádal, aby Praha každému revolučnímu výbuchu zabránila, poněvadž by nelze bylo reakci s prospěchem se opříti a se zotaviti po obležení města Prahy.

Propuštěn na svobodu z vězení Olomúckého uzavřel se a jal se pracovati pružným duchem svým o duchovní blaho národa českého. Za doby poslední jest Sabina nejplodnějším spisovatelem českým. V bibliotéce románů vydal: Blouznění, Hedvika, Tři léta, pak Věčný ženich; poslední spis, nedokončený

sice za příčinou internování a konečného vystěhování-se nakladatele Josefa Friče, nyní teprv se dotiskuje.

Psal do všech českých časopisů, do rozličných almanachů a kalendářů, byl spolupracovníkem „Jasoně“ až do čísla 7., načež dotčený list za příčinou konfiskace a trestů vězení, redaktorovi uloženého, v porůzných dobách vycházel, až pak nenaleznuv dostatečné materiální podpory, číslem 15. zaniknul. Mimo to vydal Sabina biografii Šafaříka a dvě důležitá a pracně sepsaná díla „Duchovní komunismus“ a „Dějepis literatury české;“ jest redaktorem „Slovanských besed“ a kalendáře „Posla z Prahy“ a obdržel v poslední době cenu vypsanou za článek v „Listech Obecných“ otištěný: „Jaký jest nynější politický stav v Evropě a co od něho očekávati lze ve prospěch Rakouska.“ —

Z vězení sotva propuštěn, byltě Sabina opět ke třem dnům vězení odsouzen, poněvadž bez povolení policie báseň sepsal k slavnosti padesátiletého trvání konservatoria pražského. *)

Co do politického smýšlení vychází Sabina z té zásady, že marné jsou veškeré politické převraty,

*) Amnestovaní spisovatelé musili od sebe dáti Pražské policii revers, jímž se zavázali, že pod svým *jmenem* bez povolení policejního ničehož nebudou *psáti* a tisknouti.

poněvadž nestačí: veškerá spása leží v obratech sociálních. Nejznamenitější politikové evropští uznávají sice tyto zásady, než u nás, kdež politika dětenčí léta ještě nebyla překročila, mělo se za to, že doktriny takové vedou k šibenici.

* * *

Tolik dlužno bylo pověděti, abychom v jasném světle poznali snahy politických stran, jež na rozličných cestách národu českému připravovaly blaženější budoucnost a svobodu národní a politickou jaly se jemu vymáhati. Nechť stává stran politických v národě, avšak nechť se i vyvinují a zdokonalují pravdou a opravdivostí. Pravda a opravdivost — to jsou ty korouhve, pod kterými zvítězíte. Šlechetný účel není postačitelný, musí se k němu také směřovati šlechetnými prostředky.

Uznáváme, že by splynutím všech stran v pravdě jedině žádoucí se docílil prospěch, než kde jest ta pravda a na které straně leží? Splynutí ouplné jest nemožné, tož i za nynější doby víc a více poznáváme, a jest tak škodlivé na ten čas, dokud ústavní život náš není zabezpečen, jako potlačování veškerého vyvinutí stran politických.

Která strana veřejné mínění komanduje, která každé jiné smýšlení zatracuje a nekalými prostředky je potlačuje, doznává jen svou slabost, doznává, že

nemá úplného práva na své straně. Než nahlédněme do dějin husitských, i tam uvidíme mnoho stran bojovných, z nichž nejznamenitější a nejpoctivější byla strana Táborská. Po smrti Žižkově, onoho generala, jenž často co do bystrozrakosti a váleční geniálnosti porovnáván s Napoleonem I., stál Prokop Veliký v čele jediné poctivé strany demokratické v Čechách. Reakcionáři, mluvíce o národní svornosti, diplomati tehdejší, postředníci všeho druhu obklíčili pletichami celou zem, až u Lipan zničili jedinou poctivou a vyšším povoláním nadchnutou stranu, demokracii českou; strana vítězná prodávala svobodu národa českého; vyvýšena revolucí z nicoty své, rozkládala své panství ve vlasti české.

Jisto jest, že boj pro svobodu se nezastaví na poloviční cestě, a že neuznává jiných stran, než tu jedinou, kteráž se domáhá svobody beze oklik a výminek. Strana ta zavrhuje všecko politické komediantství, kteréž doposud na všech evropských sněmích bídnou hrálo úlohu.

Naše doba jest doba pokroku, doba všeobecného politického ruchu, v níž se demokracie dodělává vítězství; naše doba není více tím na kříži krvácejícím spasitelem, avšak jest dobou z mrtvých vstání, kdež duch lidský triumfy slaví nad bídnou hmotou. A v době té nesmí Čechové, kteří u věku *patnáctém* rozžali pochodeň lásky bratrské, zůstati

pozadu, anobrž rovně ostatním národům vybaviti se musí z onoho ponížení, ku kterémuž je odsoudili zbytky feudalismu a spojenci jezovitů marně za doby naší apoštolujících proti duchu svatému, kterýž se zove pravdou, pokrokem a svobodou.

V jednom článku, obsaženém ve „Slovanu“ 1850, nadepsaném „Aristokracie a ústavní svoboda“ dosti zřetelně vysloveno jest, jaqu-li nároky demokracie české pravé čili nic.

„Aristokratické zřízení Anglicka,“ tak psáno v dotčeném článku, „jest obyčejně ideálem všech liberálních aristokratů, ideálem konstitučního života, jejž by někteří z nich také u nás nyní rádi uvedli. Než patrno, že tento institut v Anglii co denně víc a více se rozpadává a že brzo dojde svého konce. Tyto instituce chtít u nás uvádět, byl by pravý anachronismus. Takové věci musí uzrát pod sluncem několik věků, nedají se ale upéci jako krejcarová houska. To historické vyvinutí nám schází; schází nám dále pro takové instituce: lid, který by je respektoval; aristokrati v plné váze slova; schází celému národu našemu ten politický stabilismus, ten respekt stávajících institucí. A respekt zákona, který se zakládá v starokonstitučních zemích ve zbožnosti a úctě k stáří ústavy a k dědictvím předků musí se v zemích novo-konstitučních nahraditi nezávadnou racionálností, nepochybnou spravedlností institucí. A kde má naše

šlechta tu moc, to působení v národě, které má anglická? Netoliko že největší část vší půdy od ní jest závislá, ale i mnohé obory, železnice a fabriky jsou v rukou jejích. Angličtí šlechticové jsou hlavní podporovatelé a vzdělavatelé národní literatury a vlasteneckého umění, jejich domy jsou pravá musea a galerie, jejich bibliotéky královské sklady věd, jejich pálace, villy, parky ozdoba země.

Vůbec cokoli v zemi vznešeného, ušlechtilého, vzdělaného, krásného, vše od nich vychází, vše k nim se kloní, vše pod jich štědrou ochranou vzrůstá — v jejich středu je největší suma klassického vzdělání, politických známostí a zkušeností, parlamentárního talentu.

Jak jinak je to vše u nás. Šlechta naše málo četná, od společenstva odloučená kasta, — jejíž oudové vespolek svou cenu a důstojnost tím výše kladou, čím větší je tato odloučenost od státního společenstva, čím menší jsou styky a vazby každého z nich s ostatními stavy — budou od těchto vždy jen co spolek cizí považováni, ne pak co starší synové téže rodiny. Moc vládní, spojenou s jejich privilegiemi, bude jim každý jiný k vládě schopný občan záviděti a za nespravedlivou usurpaci cizinců považovati, a to s tím větším právem, čím větší nully, čím méně zasloužilí a zkušení lidé následkem nově utvořených aristokratických institucí k řízení *země se dostanou*.

Ze všeho toho vysvítá, že jest to pouhá pošetilost chtíti vystaviti konstituci dle obrazu anglické. —

Abychom to vyřkli jedním slovem, nemáme k tomu materiálu. Z cucků neutkáte batistový šat, z naší hrnčířské hlíny nevystavíte čínskou porcelánovou věž. — Moudřeji učiníte, když z ní napálíte demokratických sobě rovných cihel a z nich postavíte příbytek dle rozumu a potřeby národa.

Ostatně přicházejí tito panové v mnohém ohledu trop tard. O národnosti toho lidu, z něhož sami vyšli, posud ani nevěděli — národ svůj ignorovali — a nyní, když se jim zrakové počínají otvírati, nyní, když zanedbaný Vašek jako malý Herkules zmije a slepejše jej poutající již poškrtil a z vlastního nadání na švarného jonáka vzrůstá, kterýž o své ujmě něco kalého dokázati hodlá, rádi by se mu za mentora postavili. — Což jste udělali ještě pro tento národ, od něhož žádáte, aby Vám dal privilegie a výhody? Jakým činem zasloužili jste si důvěru jeho, aby Vám svěřil řízení osudů svých?

Zásady svobody a demokracie žádají nyní plnější — a pravější výraz v životě státním, než jej podává ústava anglická. — Feudalismus je pochován v těchto letech nadobro, a ti by ho chtěli znova

vzkřísiti a zachovati v konstituci; — ale nevyvedli by než nestvůru. Ti pánové zapomínají ostatně, že tu sázku, o kterou by nyní na novo hru začíti chtěli, již dávno prohráli — a sice na Bílé Hoře — a to svou vinou. Kdyby nebyla tehdáž veliká většina stavu panského s Ferdinandem držela — a jemu k vítězství nepomáhala — byla by povstala česká aristokratická monarchie. Ale tehdáž odřekla se vysoká šlechta v Čechách práva svého k vládě, když Ferdinandovi dala všecku podporu svou, z ohledů ovšem dilem náboženských, ale namnoze též — pro zisky osobní a rodinné. A z takové šlechty myslíte že by se dali angličtí lordové utvořiti? Tito lidé, kteří od kolika věků pro národ ani stébla nepřiložili, měli by hodni býti jeho zvláštní důvěry a podpory? V nich by měl vidět svou pravou representaci? — K vůli těm měl by dát moc z rukou svých?“ —

Slova tato psána byla za doby, kdež ústavnosti naší odzvoněno umiráčkem a nový absolutismus po celé říši se počal rozkládati. Avšak kdo nám pomáhal z té bídy, do které jsme byli svrženi? Kdo jal se připravovati náš lid k době nové? Kdož jej utlačoval pouty železnými?

Pohleďme na naši minulost. Zničena byla po bitvě Bělohorské naše národní a politická svoboda; národ nebyl více národem, anobrž kořistí kast *privilegovaných*. Čech, do otroctví svržený, byltě hnán

do Uher, aby tamo zbrojně svobodný národ ušlapal. Po bitvě Bělohorské poznával Lobkovic dobu příznivou, v kteréž by politický plán svůj mohl uskutečniti, založiti totiž jednu velkou rakouskou říši na hrobě svobod národních a politických, a krveprolévaním domáhal se vítězství. Ministr Porcia věrně pomáhal jemu. Hrůzovládou domáhal se Lobkovic cíle, než za nedlouho slyšeti bylo hlasité žalování, a kabinet poznával, že národy takovým vladařením jen do bídy a neštěstí se vrhají. — Nespokojenost dostoupila v zemi uherské nejvyššího stupně a Lobkovic padl r. 1647 v nemilost. Byltě s vrchole slávy své svržen; byltě internován do Roudnice a stižen jsa kletbou národů vyvezen jako zločinec z Vídně na sprostém voze v průvodu dragounů. Než nebylo na tom dosti změniti osobu, systém vládní se nezměnil. Politika Lobkovicova jako by dědictvím přešla na soudruhy jeho, již se zásadami jeho souhlasili a u vykonání započatého díla státníkova se uvázali.

Marie Terezie neměla dosti moci, aniž dosti příležitosti, uskutečniti plán Lobkovicův; geniální Josef II. hrozil se sice toho, provolati v monarchii válku občanskou a štváti národ proti národu, než idea, založiti silnou, mocnou, jednotvárnou říši, se mu přece zalíbila. Doufalť toho docíliti nivellováním národností, násilným zaváděním jazyka německého do úřadů a škol.

Toto násilné germanisování mělo to dobré, že tím omráčený národ český jazyka svého naučil sobě vážiti a národní práva svá u podnoží trůnu císaře Františka a Ferdinanda jal se vymáhati sobě.

Na sklonku života svého poznal císař Josef II., že plán Lobkovicův uskutečniti nelze, poněvadž hrozí nebezpečím netoliko národům, ano brž i panovníkům.

Dvě stě let pokoušela se vláda o to neustále, provésti plán Lobkovicův, než vždy marně. Krok za krokem činili jsme, abychom zachovali svou národnost, na kterouž šlechta lhostejně hleděla. My zabezpečili již tak dalece svou národnost, než nyní vymáháme sobě i svobod politických a chceme z těch demokratických cihel budovu sobě vystaviti. Šlechta hájí historická práva svá, zaručená Ferdinandejským řádem zemským. Máme s ní se spolčiti proti svobodě, abychom toliko národnost svou uhájili?

Poznali jsme, kterak šlechta a klerikální strana brojila proti Josefovi II., až tu svobodu, kterouž Josef II. zaštěpil, zničila, aby jen ta historická práva neztratila a demokracii vzniku dáti nemusela. Avšak an jsme byli bojovali za svou národnost a toho okamžiku se dočkati nemohli, kdy nám lze bude bojovati i za svobodu politickou, schudli jsme v tom dlouhém procesu, v kterémž vláda doufala jednotně zbudovati Rakousko; my schudli na duši a na těle, *kdežto* ta tradicionální politika Lobkovicova, aniž by

na to hleděla, duchovní kapitály zdělávati, talenty podporovati, a tím spůsobem sílu v nitru rozmnožovati, přes půl třetího miliardů pohltila.

Zájmy svobody, jakož i zájmy vlády a nicméně i zájmy naší materiální jsoucnosti jsou sobě tak podobny, žeť by snadno jakési mírné narovnání a spravedlivé uspořádání všeobecných zájmů docíliti se dalo. Která cesta k tomu vede, na to netřeba nyní poukázati.

V našich žílách, v žílách národa českého ještě probíhá krev Táborův a díky našim otcům, žeť v srdce naše vštípili lásku k vlasti, neboť tato nekonečná láska povede nás zase k slávě, ona nás povýší na místo důstojné, byť nyní politika advokátův převládala; ona zabezpečí naši budoucnost. Žehnejme těm mučedníkům, kteří za vlast a svobodu padli a trpěli, kteří símě svobody na tu kyprou půdu naší vlasti byli rozsili. Nežádáme násilného převratu k našemu vítězství; naše zbraň jedině budiž slovo — slovo úplně volné.

Víra v lepší a blaženější budoucnost šířila ode vždy srdce naše a nadchnula nás k práci pro vlast a národ; a proto jsme trpěli, trpěli dlouho.

Stává-li na světě národa, kterýž mučen byl po několik věků a v mukách těch přece nezahynul, jest to český národ náš; stává-li na světě národa,

kterýž, ačkoli země jeho obilní komorou nazvána, ačkoli hojnost stříbra a lidstva z lůna svého vydávala, nucen byl, ten brambor a to sousto černého chleba posoliti sobě hořkými slzami, byltě to český národ náš; stává-li na světě národa, který své jmění, svou krev a celý život svůj ve všech případech králi byl obětoval, za to za všechno však u vlády došel nevděku, za to za všechno jemu spláceno bylo utlačováním ve školách a ve sociálním a státním životě vůbec, tedy jest to celý národ v té unylé vlasti naší.

Svoboda a otroctví nezná národů vyvolených. Jeden národ zlomí pouta svá, an druhý jako věníky z růží sobě jimi pohrává a je přikovává na oudy své. Díky za to bohu! že naše široká, mohútná bedra tolik břemen uměla snášeti, neboť bychom byli již museli podlehnouti. Božská prozřetelnost postavila nás mezi dva soptící vulkany, mezi Německo s jedné, a mezi stát absolutistický s druhé strany, jenž bojoval podle historického práva svého proti svobodě národů: než doufejme a přičiňme se pilnou rukou a vší duchovní silou svou, bychom zvítězili. Směle postaviti se můžeme před soudní stolici toho Pána všech pánů na zemi, než zdaliž učiniti mohou tak s dobrým svědomím protivníci naši? —

Protivníci naši odpočívati mohou pokojně na *svých* vavřínech, dokud nepřebíráme listy naší hi-

storie, dokud nezaznamenáme v desky historie muka posledního dvoustiletí, neboť kdybychom učinili tak, netěšili by se valně z toho, nemohli by spáti pokojně rovně nám, jenž v srdci svém neznáme útěchy a spokojenosti. Stává-li ministrů, již odpovědni nejsou za to národům, jak spravují jich jmění, jak užívají jich talentů, nechť, pak-li mají víru a náboženství jakési, nezapomenou, že panuje nad nimi jeden velký soudce, kterýž žádati bude, aby složili účty, aby se vykázali, jak hospodařili s těmi hřivnami našich duchů, našeho veškerého jmění, té zaslíbené naší svobody, našich práv, našich věd a umění, ano našeho přirozeného jazyka a naší národnosti. Kde bychom nyní byli, kdyby nám dovoleno bylo bývalo, svobodně a přirozeně vyvinovati síly své? Než tomu bylo jinak. Snaha ministrů čelila k docílení jednoty, k docílení jednotného otroctví; cílem těchto snah bylo, aby národové věrní svému mocnáři rovnou měrou zbaveni byli svobody. V tom záležela naše rovnoprávnost.

Jaké ovoce přinesla nám oktroyirka od roku 1849? —

Srdce naše krvácí, pomyslíme-li na to, jak jsme klesali v otroctví před dvanácti lety! — Ano lze-li bylo říci Garnierovi v tvář Robespierra: „Krev ta jest Dantonova, kteráž tě pohlcuje, —“ tož s tím větším právem říci můžeme o starém vládním sy-

stému, který již tolikráte skonával, žeť trápení, žaly, bída a krev bojovných národů rakouských jej pohlcuje.

Svržený systém Bachův, kterýž veškeré síly a vešken tuk vyssál z mocnářství, jenž úvěr jeho zkazil a velmoc rakouskou na pokraj záhuby byl zavedl, hlavně charakterisovala: Lež! On hlásal rovnoprávnost národností — a vyučování ve školách bylo německé; nám zaručena jest osobní svoboda a bezpečnost jmění, než Havlíček vyrván jest z lůna své rodiny a vržen jest co věrný obhájce konstituce do loktů Morany. Korouhev ministra Bacha, jenž z barikád na křeslo vládní se povznesl, hlásala zásady demokratické, než sotva že se usadil v kabinetu, již chtěl býti pánem velmožným. Svoboda vyučování nám také byla zaručena, než co z toho ze všeho zbylo? — Nehledělo se na vlohy a nadání učitelů, nikoli; čehož se žádalo, bylo „smýšlení“ — a kdo ducha projevoval, kdo k dobrému cíli reformy, třeba nepatrné, zaváděl, byl odstraněn.

Konkordátem byla konečně utlačena svobodná myšlénka a věda vyhoštěna do zemí cizích, kdež duch lidský méně byl utlačen a apoštolovati mohl pro vykoupení národů z bludů a temností!

A jak zahrávali sobě naši civilisatorové se svobodou *tisku*? — Známo jest, že censura zrušena

r. 1848. — Censuru obnoviti, nebylo radno; tím by naši státníci byli sobě škodili v Německu, ano byli by zřejmě dokázali, že nejsou svobodomyslní. Jak to tedy učinili? — Zavedli nový systém umořování ducha a kapitálu, systém, který byl horší a záhubnější nežli censura, která se podobala jemu co velké dobrodiní.

Žádal-li spisovatel na úřadě policejním, ustanoveném pro věci tiskové, aby se mu dříve řeklo, co se soudí o jeho rukopisu, odpovědělo se jemu: „Což nevíte, že v rakouském mocnářství nepanuje censura, že je tisk svobodný?“ — Spisovatel nesl spis svůj do tiskárny. Vytištěný spis musel tři dni před vyjitím podán býti úřadu; po třech dnech zvěděl, že spis jeho je konfiskován; že, byl-li to časopis, formy a lis tiskařský úředně jest zapečetěn. Byl-li spis periodický konfiskován, musel spisovatel i redaktor a tak i kněhtiskař platit mimo veškerou konfiskováním utrpenou škodu ještě pokutu. Faktum tedy, že stávalo censury, než v dražším kabátě než za doby Metternichovy. Odvolal-li se kdo proti nálezu policejnímu, mohl býti jist, že rekurs jeho bude marný; než byl-li článek neb spis takový, že se nesrovnával s policejními ordonancemi, byl nejen konfiskován, anobrž i trestán a do dlouhého processu zapleten.

To byla ta svoboda tisku, a věru nebylo hanba-

nějšího povolání než býti za oné trapné doby spisovatelem neb redaktorem, neboť jist nebyl, nebude-li obžalován pro velezrádu aneb pro pobuřování a rušení veřejného pokoje.

Systém, kterýž mocnářství na pokraj záhuby uvrhl, stáltě tedy pod ochranou trestního zákona, a jedenkaždý mohl se dopustit zločinu, kdož psal proti stávající formě vládní, proti stávajícímu vládnímu systému, ano i proti ústavě spolku německého.

O těch nesčíslných pádech rušení veřejného pokoje pomlčeti chceme, poněvadž bychom zahádku o té svobodě tisku široko rozpřísti museli.

Z toho poznati lze, jak těžké byly poměry naše, než ze všeho toho vysvítá, žeť ona jednotvárnost říše, kteréž tolik duchů, tolik lidských životů, tolik blaha a štěstí rodinného bylo obětováno, nebyla nic jiného — než pouhá l e ž ! — Dnes nesmělo se psáti to a zítra ono; ano, měli jsme doby, kdež spisovatel se musel vystříhati slov, jako: národ, národnost, vlast, svoboda, konstituce aneb revoluce, nechtěl-li zločinného pobuřování se dopustit; měli jsme doby, kdež cizí zahraničné listy redakcím byly zadržovány aneb jinak zohavovány. Konečně uložena jest myšlénkám daň veleobtížná; noviny se *mnsely* kolkovat, čím svobodě tisku poslední kořeny *jsou podťaty.*

Prohlížíme-li k tomu, žeť v Uhrách, my aspoň takových kapitálů tehda neměli, stará vláda ono jmění, kteréž sebral národ pro podporování schudlých spisovatelů a jich sirotků, byla pobrala; že ve školách knihy maďarské zakazovala: tož musíme vyznati, že rakouským státníkům na tom nezáleželo, zdaliž naše duchovní produktivnost klesne tou měrou, jakouž tím vídeňským hospodářským systémem naše materiální výroba v mnohých odvětvích přišla na mizinu.

Dobře dí Macaulay, řka, že první plody, jež za doby špatného systému na poli literárním uzrávají, větším dílem vznikají ze semene, nasetého za doby dobrého systému. První léta římského císařství byly zlatou dobou latinské literatury, avšak spisovatelé oné periody nabyli vzdělání svého v posledních letech republiky. Jedna část našich spisovatelů v posledním desítiletí záležela z vychovanců doby lepší. Ti soustředili se: kolem nich hromadila se mladší, pro vlast a pokrok nadšená generace spisovatelův, kteří se jali ty poslední, v popeli doutnající jiskřičky rozdmýchati v nový, velkolepý plápol.

Než ptejme se, jakou výhodu měla z toho vláda rakouská, že ducha lidského potlačovala? — Systém, jehož heslo jest lež, nemá nejnebezpečnějšího *nepřítele* nad slovo svoboda, a dokud

takový systém panoval, nemohlo svobodě tisku vzniku se dáti.

Onino mužové, již při ohromném deficitu pokladu státního miliony peněz vyhazovali na zfalšování všeobecného mínění, nemohli tomu dopustit, aby jich nákladné manévry zkazilo slovo svobodné; oni v podplacených žurnálech a v brožůrkách hlásali do všech úhlů světa, že nyní potlačením revoluce národové opět jsou šťastni a spokojeni. Nebylo by možná bývalo, klamati Evropu a mocnáře takovými lžemi, kdyby bylo stávalo svobody tisku.

„Dejte mi svobodu tisku," děl Angličan Sheridon, „a dobudu vám celý svět." Než poněvadž svoboda tisku takovou má moc, vybojovati národům jich národní a politickou svobodu, protož stávati nesmělo za doby starého systému této svobody.

Nesluší státníkům rakouským přelívati politiku dle obvyklých šablon politiky francouzské, než čehož třeba, aby nastoupili tu dráhu, kteráž vede k uspokojení národností a k založení pevných základů blahobytu materiálního a duchovního.

Chceme-li říši rakouskou míti silnou v nitru, mocnou za hranicemi, tož nelze ostříhati lis tiskařský ani nákladnou kontrolou úřadníků, ani nemravním systémem špehův. Nepožadujeme svobodu tisku co *nové jakési* právo, nýbrž co naše jmění, náš *zákonitý a slovem* císařským již zabezpečený majetek.

Jistý jihoslovanský spisovatel pravil ve veřejném shromáždění: „Obávám se, že mi nerozumíte; pro mne. Vy náležíte minulosti, já však mám srdce mládeže a proto jest budoucnost má.“

Tak smýšleli i Bach i Thun: proto centralisovali ve Vídni výchování mládeže rakouských národů až do podrobna; neboť aby cíle svého došli, museli pečovati o to, aby ze škol nevyšli mužové svobodomyslní, nýbrž malí státníčkové a encyklopedisté. Za tou příčinou germanisovali mládež, aby duch její cizím jazykem se zmořil a ve vědě prospívati nemohl. K cíli tomu povolali jsou z cizozemska doktory a professory; k tomu cíli falšovali římské klassiky a vše vyloučili ze škol, což by v mládeži vzbudilo ducha obětavého, svobodného a samostatného.

Thun a Bach protivili se tomu, aby v srdce mládeže záhy se nevštípila slova Horacova:

Justum ac tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Nec vultus instantis tyranni
Mente quatit solida.
Et si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae, —

a za tou příčinou, což i za doby vlády absolutistické *málo* kdo si troufal, neostýchali se vyloučiti

ze škol národní historii. I chtěli utvořiti národnost rakouskou; aby však utvořiti mohli národnost rakouskou, utvořiti museli dříve historii rakouskou. Oni chtěli všemožně působiti na mládež a působením svým docíliti toho, aby ze škol vyšli mužové, jichž duch a jichž smýšlení schváceny a umořeny jsou hromadou paragrafů; oni chtěli, aby ze škol vyšli mužové, kteří nejsou způsobeni k ničemu jinému, než sloužiti za stolem, paragrafy pokrytým. Nelze tvrditi, že tak činili úmyslně, avšak mimovolně; činíce však tak neb tak, špatně působili na mravnost národů.

Na štěstí nedošli cíle vytknutého; byli by však cíle toho došli, kdyby systém ten déle byl trval a kdyby zahraničné převraty jemu konec nebyly učinily.

Máme onen vládní systém dále líčiti, kterýž po celé vlasti naší a po celém Rakousku velkou rozložil síť špionáže, který neposvátnou rukou svou zasahoval do každé sebe menší společnosti, do vnitra našich rodin; který národy rakouské demoralisoval, který všechen mrav utlačoval a veškeré přátelství byl rozvazoval?

Tím způsobem stalo se, že důvěra v mocnáře a krále našeho se trácela ze srdcí národů, že podkopána jest ona vážnost a úcta, která nás váže

k němu. Avšak v této nešťastné době bylo i u nás — ano u těch, kteří se stranou národně-liberální jmenovali, veškeré politické smýšlení kaceřováno; než tomu navzdor požívali pomahači absolutismu Bachova úplného přátelství našich svobodníků!

Jak se tyto věci srovnávají s mužem v skutku svobodomyslným a poctivým národovcem, tož věru vyložiti neumíme. —

Ano, jeden člověk zasluhuje úplnou úctu národa českého, neboť on činil, jak psal:

„Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně,
přece zrádcem nebudu!
Moje barva: červená a bílá,
dědictví mé: poctivost a síla —
jděte pryč: já jsem Čech! —“

To byl Karel Havlíček, ten nezlomný politický charaktér, který s věncem nesvadlým klesnul do hrobu.

Uvážíme-li celou naši minulost, poznáváme, že toliko ta vláda, kteráž spočívá na právu a spravedlnosti, má stálosti; násilí, libovůle přináší hořké ovoce, vítězství toliko efemérní. Protož hleďme všichni k tomu, bychom rukou společnou domáhali

se svého vítězství a síly své márně nevraždili. Na plecech jednoho muže nemůže spočívati nikdy celý národ: jednotlivec klesne, avšak celý národ, vědom jsa duchovní síly své, padnout nemůže, byť i poměry byly takové, že by na čas vzdáti se musel veřejného působení.

Také Irčané utkvěli jednou zrakem svým na svém osvoboditeli vlasti, své modle, znamenitém O'Connellovi; doufajíce, že on sám jediný vlasti zabezpečí budoucnost, nerozvažovali, zdali společná ruka více zmůže nežli síla jednotlivcova; — nerozvažovali, že jednotlivci na všech stranách zdárně působiti nelze. Varujme se takových poklesků; vzdělávejme a napomínejme jeden druhého: to budiž heslo naše a tím zvítězíme.

Angličané veledobře pozorovali, že hlavní příčina vítězství jejich nad Irčany duševní byla převaha a proto chtěli tuto převahu svou zvěčniti, aby také panování své na věky podrželi.

Oni zakázali Irčanům každé duševní vzdělání; trest smrti hrozil každému, kdo by Irčany něčemu vyučoval: zavedli spůsob hospodářství, skrze který irský rolník musel schudnout a zdivočit; vymyslili si zákony, kterými se utlačila každá zmužilost mezi Irčany, které činily nemožný každý duševní pokrok, *které zamezily* vzdělání vedoucí k svobodě.

A následek toho všeho byl ten, že nikdy nová myšlénka nezavítala do chatrčí ubohých Irčanů, že otec nemohl synovi zanechati jiné myšlénky a city, nežli ty, které on zdědil po svém otci.

Než tu vyvstal O'Connell, osvoboditel Irska; agitoval proti Angličanům, řečnil mezi lidem irským. Řeč jeho byla vždy jedna, vždy ta samá a přece vždy zcela jiná. „Irsko pro Irčany! —“ volal, „Spravedlnost pro Irsko! Nečekejte ji od Sasíků!“ — „Proto rozdělení unie! — Repeal! — a opět Irsko pro Irčany!“ — Taková byla jeho řeč.

O'Connell byl vášnivá povaha, na těle i na duši silná. Jeho političtí protivníci uměli o něm mnoho anekdot vypravovat, svědčících o slabých stránkách jeho. V mládí že prý byl nemírný v pohlavních ohledech, k stáří zase že se oddal marnotratnosti a kvasům — tak pravili jeho nepřátelé; — ano že jest útrata a zabiják peněz.

Jest něco pravdivého v těchto výčitkách. O'Connell si příliš málo uměl vážiti peněz. Byl si povědom, že mu nikdy nešlo o peníze; on měl tu důvěru, že národ nikdy nebude o něm mysliti, že jej peníze řídí. Peníze považoval jen za nástroj, aby co vůdce Irčanů dosáhl účelů svých, a házel je jako okny ven, kde tím myslil dojíti svého cíle. Mýlil *se ovšem*, mysle, že k jeho úkolu co „neko-

runovaného krále“ irského zapotřebí jest jakési královské nádhery. Avšak jest přece dosti pravdě podobno, že ti chuďasové, ubozí hladoví rolníci irští pyšni byli na přispívání svého O'Connell-denáru a právě proto tím více viseli na svém králi, poněvadž v té nádheře, kterou on vedl, jaksi se domnívali poctěni býti oni sami se svou otrhaností. Možné jest, že také v tom byl jakýsi nový a nerozlučitelný svazek mezi tímto králem a jeho národem.

Největší část peněz sebraných pro O'Connella a pro repeal (odtržení) sloužila ostatně všeobecné věci irské a nikoli pro živobytí O'Connellovo. — O'Connell měl příliš veliké srdce, on byl příliš vznešené mysli, než aby se byl dal podmaniti penězům. Jeho překročení z privátního života do veřejnosti důstatečný jest toho důkaz.

O'Connell byl advokátem, než se stal agitátorem, a v několika rocích stal se právním advokátem v Dublině. Ku konci svého života byl by byl O'Connell co nesmírně bohatý muž ve všem pokoji a ve všeobecné vážnosti sobě hovil co nějaký vyšší soudce zemský.

V pisárně tohoto prvního advokáta Dublinského *střídali* se velkokupci a statkáři, aby si za zlato *koupili* radu schopného právníka a pomoc výmluv-

ného řečníka. Jednou ale přišel velmi pronásledovaný, roztrhaný, vyhladovělý a zmrzačený člověk a zaklepal na dvéře srdce O'Connellova a stěžoval si na utiskování, na jarmo, na bezpráví a na nezaslouženou bídu. A O'Connell otevřel, vzal proces tohoto žebráka do rukou a poslal ty boháče s jejich zlatem pryč, a obětoval se zcela hladovým a bídným nešťastníkům. Tento žebrák — byl irský národ.

O'Connell odevzdal se s tělem i duší záležitostem toho nového klienta svého. Nějaký čas vystačily mu ještě ušetřené zásoby z tučných let advokacie k živobytí, aby se mohl docela oddati jen hájení národa. Když ztrávil svůj výdělek, vypůjčoval si O'Connell od svých přátel, od přátel věci Irska. Neptal se, jak daleko mu peníze vystačí, neptal se, odkud se vezmou jiné, až pokladnice bude prázdna. Jméno jeho znělo již po celém Irsku, překročilo přes moře na pevniny obou polokoulí světa; neboť každý den boje byl spolu dnem vítězství O'Connellova. Ale advokát žebráka — Irskem nazvaného, měl se již brzy státi tak chudým jako klient, jehožto věci se ujal.

Tu sestoupilo několik přátel O'Connellových a pravili: „Není spravedlivé, aby tento muž za ochranu našich národních záležtostí do chudoby upadl, my sami nejsme bohati a lid náš jest chudý, jako vyhl

jeho ochrance, ale lid jest přece velkomyslný. Jest nás šest milionů, každý dá jen denár ročně, jest zastavatel náš proti všem nesnázím ubezpečen."

A tak se stalo. Duchovenstvo (katolické od Angličanů utištěné) ujalo se také této věci, sbíralo u dveří chrámů a od té doby sbíralo se každoročně jednou v určitý den O'Connella ve všech irských kostelích. To byl ten O'Connell-tribut, civillista nekorunovaného krále. O'Connell nebyl vznešeněji živ než větší počet lordů druhé a třetí třídy v Anglicku a Irsku a nebyl by ještě špatněji žil, kdyby byl asi 10 neb 20 let advokátem zůstal. Ale přece bylo něco královského ve spůsobu žití irského agitátora. Jezdil' čtyrmi koňmi, kdo zažebral na něm, dostal obyčejně zlatý peníz. Dům jeho byl otevřen každému, kdo jej navštivil, tabule jeho měla první ovoce, nejvzácnější jídla a nejskvostnější vína pro hosty.

Snad měl O'Connell příčiny, proč před lidem irským zrovna takto vystupoval; ale pro lidstvo vůbec bylo by mnohem prospěšnější, kdyby byl měl příčiny trochu méně po královsku se chovati, neboť právě proto se mu zdánlivě mohlo přičítati bažení po penězích. Celé Anglicko skoro bez výminky považovalo jej skrze celý život jen z této stránky. A právě to jest hlavní příčinou, proč jeho agitace, která přece vlastně více na Anglicko než

na Irsko účinkovati měla a také jen na Anglicku účele svého dojíti mohla, tak málo na Angličany působila. Smáli se jen, a nepovažovali činnost O'Connellovu za nic jiného, než za zneužívání lehkomyslnosti a lehkověrnosti chudého irského lidu. Mysleme si „nekorunovaného krále" skromného v živobytí svém, jako byl Franklin, Washington, pomysleme si jej vznešenějšího nad každou zdánlivost bažení po penězích, v tichém lesku obyčejného, střídmého domu, a brzy budeme nahlížet, že by se tím vplyv jeho v Irsku nebyl změnil, že by se ale v Anglicku nesmírně byl zvětšil a že by jeho příklad pro současníky a pro potomky v nejkrásnějším světle se skvěl.

Nyní však naopak jeho příklad a zdánlivost slouží za výmluvu pro bažení po penězích a po rozkoších. Skrze O'Connella stalo se to módou vysmívati se spůsobu předků, kteří penězi pohrdali — proto je ale okny nevyhazovali, nýbrž jen před nimi uzavírali dvéře srdce svého a dům svůj. „Peníze jsou základ, jen penězi se něco docílí, peněz jest především zapotřebí — —" to jest nyní první a poslední myšlénka všech politických reformátorů! — Kdyby byl O'Connell takto smýšlel, byl by zůstal advokátem. Kdo není schopen obět přinésti, kdo se teprv ptá: „Kdo mi nahradí to, co pro vlast obětuji?" — ten není hoden, aby mu osud dal příležitost, by pro vlast něco obětovati mohl.

Svět se naučil od O'Connella, že i nejlepší věc nesmí nechat obhájce své hladem umírat; ale bojím se, že se snad mnozí také naučili, kterak se nechá dobré věci co dojné krávy užívati. A to je neštěstí pro O'Connella, pro svět, pro dobrou věc, z které by snad šmejdířové, schovávajíce se za příklad O'Connellův, užitek táhnouti chtěli.

Penize jsou tak nehodný spojenec, že každý sebe a věc svou zašpíní, kdo jim třeba jen zdánlivě ruku podává. Kdo pamětliv jest O'Connellovy vznešenosti, kdo v něm vidí pro sebe povzbuzení, aby i on se ujal lidu svého srdcem a skutkem: — Ó nezapomeň nikdy, že podezření chtivosti peněz, které na O'Connellu lpělo, často tak mnoho škodilo, jak mnoho O'Connell svou neskončenou pilností, svou bezohlednou oddaností ke svému národu prospívati mohl.

Toto podezření jest jako otrocké pouto na noze „osvoboditele" a zamezilo mu často dojíti účele svého, kterého by byl bez tohoto pouta již jenom krokem dosáhnul. Osud Irska musel se dle systému O'Connella rozhodnout v parlamentě anglickém, ale Anglicko nerozumělo ani Irsku ani O'Connellovi, neboť mělo jej za pouhého výdělkáře, který národ svůj řídil a národ za pitomou luzu... a za tou příčinou nedošlo jeho volání „Spravedlnost pro Irsko!" — ohlasu v Angličanech.

Než hleďme nyní k jeho politické činnosti.

Před dobytím anglickým živi byli Irčané v slavné bezzákonnosti a bezuzdnosti celtické povahy. Angličané použili své větší moci jen k tomu, aby je zákony svými uvrhli do nejbídnější poroby a otroctví. Tyto zákony — penal laws Irska — mistrovské to dílo tyranstva, zakazovaly Irsku všeliké náboženské, vědecké, ba lidské vychování, chudobu lidu hleděly zvětšiti, aby se jim zamezilo všeliké vzmáhání, jednaly s lidem jako s divokými zvířaty. Pouta na nohou Irčanů byla tak těžká, že se konečně zlomila vlastní svou tíží. — Jedna část penal laws pominula již pokrokem vzdělanosti všeobecné, větší díl z nich očekával zrušení své od irských emancipačních snah, vtělených v osobě O'Connella. Při dobyté od O'Connella emancipaci katolíků oddechla si prsa Irčanů poprvé svobodně, v té době cítili se poprvé co svobodní mužové. Což divu, že se otrok skrze století nemohl hned vpraviti do života svobodného muže?

A O'Connell, největší Irčan, byl v tomto ohledu tak jako lid jeho jenom včerejším osvobozeným otrokem. Lechtalo to jeho i jeho lidu marnost, když se mohl vyrovnati „saskému lordovi."

Celé povolání O'Connellovo jest obsaženo v slovích: „Ireland for the Irish" (Irsko pro Irčany). To byla duše jeho politického života. Aby však

Irsko mohl Irčanům navrátit, musel v jistém ohledu teprva Irčany tvořiti, musel je vzkřísiti z občanské smrti k občanskému životu. To byl první díl jeho úkolu, jenž se skončil emancipací katolíků. Celá historie světa nemá tak krásnou, tak vznešenou část v sobě, jako byl boj O'Connellův o emancipaci čili rovnoprávnost katolíků irských.

Snažení katolíků o emancipaci počalo dávno před unií; avšak teprv O'Connell přivedl do něho ducha, jenž vítězí a zvítěziti musí.

O'Connell vystoupil a pravil: „Chcete býti osvobozeni — já vám ukáži, jak to jest býti svobodným — a kdo jest svobodný, jest již osvobozen!“ — On pozdvihl hromový hlas: „Chcete být emancipováni — emancipujte se sami!“

O'Connell zpříma hlavu směle vzhůru, se zlostí v očích, s opovržením a potupou v slovích, vstoupil před pyšné Anglicko a žádal za spravedlnost pro Irsko, proklínaje Angličany, žádal za rovnoprávnost pro katolíky irské s výhrůžkou, že zatřese protestantským Anglickem v jeho základech, opováží-li se nevyslyšeti spravedlivé žádosti.

Nikdy se až posud neopovážilo Irsko mluviti takto, nikdy neslyšelo Anglicko něco podobného. Celý svět poslouchal s velikým podivením, neboť cítil při prvních výstupech O'Connella, že jako zá-

zračně povstal národ ze svého hrobu. Celé Irsko přichytilo se O'Connella, každé irské srdce stalo se ozvěnou jeho emancipované řeči. Všechny poměry mezi Irskem a Anglickem změnily se patrně, pokořený, podmaněný otrok střásl se sebe pokoru svou a smazal tím upomínku na své podmanění.

Jenom O'Connell nezapomněl ani na chvilku dějiny své vlasti — totiž dějiny porážek Irčanů od Anglicka. Věděl, že divoké Irsko srdnatě a poctivě desetkrát se obětovalo pro svobodu svou, beze jiných následků, leč nových porážek a nových okovů. On dobře cítil, že hmotní síla nevzdělaného lidu nepostačí, a proto hledal a našel jinou cestu, cestu *zákonního odporu a pokojné agitace.*

Pravil: „*Nebudeme bojovat!* — My chceme práv, kterých se nám nedostává dobyti právy, kterých máme."

O'Connell založil s několika přáteli katolický spolek, jehož účel byl spojiti všechny emancipované a veřejně jednati o emancipaci. Hned po prvních řečích O'Connellových získáno bylo celé katolické Irsko a duševně emancipováno.

Anglicko nevšímalo si této duševní emancipace; konečně vyšlehla z hlavy O'Connellovy i emancipace skutečná. I pravil: „Chcete míti katolíky v parlamentě — vyvolte si tedy katolíka, a aby Angličané viděli, že to není žert, vyvolte mne!"

Jako blesk proběhla tato myšlénka Irskem, a za několik dní na to byl O'Connell v okresu Clarském vyvolen. To bylo vítězství Irska nad Anglickem, jakých se málo dobylo, a tím krásnější proto, poněvadž Irsko zároveň zvítězilo samo nad sebou. Anglicko až posud snižovalo, sezvířečovalo Irsko. Jako nyní jest v Americe, byla tenkráte v Irsku kořalka spojencem Angličanů: divocí a zdivočilí Irčané byli kořalce oddáni. Volba do sněmu se tedy obyčejně v Irsku utopila v kořalce a bohatí angličtí lordové platili velmi rádi kořalku, poněvadž opilí rolníci hlasovali pro toho, koho chtěl anglický, na kořalku platící lord. O'Connell a přátelé jeho řekli rolníkům Clarským: „Chcete-li vyhráti při volbách, musíte napřed sami nad sebou zvítězit. Slibte, že nebudete v čas volby žádnou kořalku píti!“ — Oni slíbili a přísahali, a O'Connell byl vyvolen za poslance.

Nyní pochopilo Anglicko, že Irsko jest emancipováno a Peel a Wellington podepsali emancipaci Irčanů — první vítězství Irska nad Anglickem.

Voličům Clarským slíbil O'Connell mezi jiným: že věc stran zrušení unie mezi Irskem a Anglickem co nejdříve přivede k rokování v parlamentě.

Myšlénka „repeal of the Union,“ totiž federace Irska s Anglickem pod jedním králem, ale se zvláštním a samostatným řízením každé země, kterou chtěl

O'Connell, jsa protivníkem centralisace stávající pod jmenem „Unie," — vyplnila druhou polovici jeho politického života.

O'Connell neznal jiné spásy pro Irsko kromě oddělení od Anglicka; než věděl spolu, že není ještě čas k tomu, aby Anglicko svolilo k repealu, aneb aby jej Irsko bez násilí vydobylo. Násilí se ale protivilo jeho směrům a tomu vědomí, že Irsko nemá moci dostatečné. Proto byla jeho repealní agitace sice ve spůsobu podobná emancipační, ale v duchu zcela jiná. Emancipaci začal tím, že se sám emancipoval, načež jeho příkladem celé Irsko pouta zlomilo; konečně nedbaje na zákony, vyzval katolické Irčany, aby katolíka vyvolili a do protestanského parlamentu poslali.

V repealní agitaci však neodvážil se podobným spůsobem jednati. On sice povzbuzoval lid, ale sám nejednal, tak jako by odtržení bylo již skutečné. Ovšem byl často u samého kraje. V repealním roku 1842 kolikráte jej pozorujeme již jako ve skoku k překročení této meze. Zanechal svého místa v anglickém parlamentě, dovedl na svých přívržencích, že též tak učinili. Již také měl úmysl, svolati irský parlament do Dublína. Vypracoval k tomu plán, mluvil o 100 mužích, kteří budou zastupovati irské záležitosti a které svolá co nejdříve *do* Londýna. Angličané to jmenují úsměšně: irské

kalužináře (Boy trodders) a O'Connell přijal toto jméno a mluvil o budoucím irském parlamentu „kalužinářů.“ — Přece však neodvážil se k rozhodnému kroku — proto, že by to bylo muselo vésti k zjevnému boji, který O'Connell nechtěl.

Tak povstala protiva, zmocniviší se konečně všeho, co činil O'Connell v repealní záležitosti. On chtěl repeal upřímně, ale bál se hodiny rozhodné; on mluvil v duchu opravdivosti, s kterou si repeal přál, jednal ale v duchu bázně, že by boj rozhodný vedl k povstání.

Za nedlouho vypadala repealní agitace jako lež — a v tom ležel zárodek politického pádu O'Connellova a příčina přemožení na čas celého repealu. Angličané myslili si, že O'Connell a Irčané užívají repealní agitace jen za nástroj k odstrašení Anglicka. To byla příčina, proč žádný Angličan, žádný jejich státník nikdy nepovažoval repeal za věc opravdivou. Jenom nejvěrnější oddaní O'Connellovi, katolické kněžstvo a skrze ono i rolníci, pachtýři a chudý lid vydrželi věrně při O'Connellovi. Větší část prostřední třídy v Irsku a vzdělanější lid odstupoval vždy více od O'Connella. Jedna část, starší, opatrnější lidé, kteří jako Shiel a Wyse byli nejzmužilejší společníci O'Connellovi při emancipaci a tím již myslili, že všechno pro Irsko jest docíleno, byli skoro nakloněni s Angličany držeti „repeal“ za pouhé šálení lidu.

Mladší lid v Irsku, všichni toužící po vznešenějších věcech, kteří jako v emancipačních dobách do školy chodili, kteří měli ducha O'Connellova, jevivšího-se v emancipační agitaci, nemohli porozuměti odporu, v kterém byl O'Connell. Oni slýchali často z Angličan, ano i v Irsku obvinění proti O'Connelovi, že to s repealem upřímně nemíní; a pak viděli sami, že O'Connell často jinak jedná, než mluvil. O'Connell byl vůbec málo svědomitý ve volení prostředků a myslil obyčejně, že účel prostředky zasvěcuje. Příležitostná lež, příležitostné osočení, příležitostná přejinačení událostí, sliby, které splniti nemohl, naděje, kterým sám věřiti nemohl, to mu byly maličkosti, kterými si každou chvíli pomohl, když se mu to zdálo pro dobrou věc potřebné. Tím ale zase podporoval u všech pochybovatelů to domnění, že nemíní opravdu provésti repeal.

Mládež i mužové přicházeli k tomu mínění, že snad O'Connell opravdu považuje repeal jen za prostředek a ne za účel, proto ale neupustili od repealu, — nýbrž od O'Connella. Oni šli za ním ve všech jeho snaženích pro repeal, ale s tím úmyslem, že kdyby on někdy od něho upustil, oni sami se dále věci chopí: oni se dali od O'Connella vésti a znenáhla místo co by on je byl měl vésti ku předu, popohánělí oni jeho.

O'Connellova moc, jeho vtip osobní a vážnost

klesaly. Mnozí starší lidé říkali jako Angličané: „Repeal jest hra k louzení lidu“ a mladší lid pochyboval o svém vůdci, opustil jej a utvořil si vlastní činnost. Angličtí státníci věděli toto všechno lépe a dříve než irské strany samy. Oni nahlíželi, že když repealní rok minul bez repealu, když O'Connell vždy na hranicích samorepealu se zastavil a vrátil — tím sílu svou rozmařil, důvěru zmužilých ztratil, o víru u slabých přišel. Oni cítili, že přišla doba, ve které se mohli proti O'Connellovi pokusiti. A zdařil se jejich pokus. O'Connell byl r. 1844 obžalován ze spiknutí a bouření lidu, byl odsouzen a dán do žaláře.

O'Connell byl poražen — ne však Irsko, nikoli repeal. Osvoboditel byl upoután, ale Anglicko nedalo mu pouta; on sám se do nich zapletl a sice v době, kde Irsko nebylo připraveno osvoboditi jej.

„O'Connell — osvoboditel — pokojný a zákonný agitator“ — pojem, jenžto obsažen byl ve jmenu O'Connellovu, to bylo zničeno ve vězení. A nikdo to necítil tak jasně a tak živě, jako O'Connell sám.

O'Connell byl hlava nanejvýš nefilosofická, ale jeho srdce bylo věřící. On věřil sám v sebe, on měl největší důvěru v povolání své k prospěchu celého národa. V této důvěře měl mnohem větší na-

děje, nežli mu chladný rozum ukazoval. Velmi přirozená to věc tedy, že tato důvěra jej opustila před vraty žaláře.

Veliká škoda, že neumřel v tomto vězení, aby také tělesně ukončil tam, kde duch jeho běh svůj dokonal! — — Každý den, každá doba jeho uvěznění pravíly mu: „Ty O'Connelli! jsi vězen!“ — A vedle něho byli mladší lidé též zavřeni, kteří s politováním a se zlostí hleděli na svého vůdce, jenž je konečně přivedl do vězení. Jejich mlčení a mluvení, jejich nářky o O'Connella, o Irsko, o vlastní svobodu byly bolestné rány do srdce velkého spoluvězně. Což divu, že konečně klesnul.

Když se konečně jemu a spoluvinníkům jeho otevřely brány vězení, byl O'Connell sám a všechno okolo něho úplně jiné. O'Connell — ta myšlénka „O'Connell“ byla zmařena, důvěra k němu klesla.

Rozdvojení mezi O'Connellem a mladým Irskem bylo nyní zjevné. Mladí lidé cítili, že O'Connell již sám v sebe nedůvěřuje, a proto také nedůvěřovali v něho. Mladé Irsko bylo odhodláno v času potřeby chopiti se zbraně proti Angličanům, O'Connellova strana však zatracovala meč v každém pádu, ve všech okolnostech. Mladé Irsko cítilo, že Angličané konečně i v boji se zákonní zbraní najdou příležitost potlačiti Irsko, tak jako konečně potla-

čili O'Connella. O'Connell ve vězení — to znamenalo pro jeho přátele a následovníky tolik, co: „Není žádného práva pro Irsko!“ — A tím přišlo mladé Irsko k tomu uzavření, že tam, kde práva není, nastává násilí, ospravedlněné jako nevyhnutelná samospráva.

O'Connell byl konečně starý, slabý, promrzelý a opíral se vždy více na důvěru v náboženství, ztrativ důvěru sám v sebe a ve své dílo. Již ve vězení stali se kněži a jezovité jeho ustavičnými společníky, jeho útěchou a nadějí. O'Connell považoval vždy katolickou víru za nejsvětější základ irské národnosti a osvobození Irska. Byla doba, ve které se celé duchovenstvo irské řídilo dle každého jeho kynutí. Nyní se to obrátilo.

O'Connell již nebyl O'Connellem, aby cítil, kterak se z velitele stal služebníkem. Ale jestli láska k Irsku a důvěra ve vlastní dílo alespoň stopy zanechaly v srdci jeho, musel být hladový a morový rok poslední rána do jeho již tak mnohostranně krvácejícího srdce.

A skutečně klesla poslední jeho síla při strašlivém pohledu hladem umírajícího Irska. Utíkal již se smrtí v srdci z vlasti a umřel na cizí zemi . . .

O'Connell propadl se svou agitací repealní ne *tak pro moc* Angličanů, nýbrž pro nepravdivost, *s kteron tuto* agitaci provozoval. Ztratil touto ne-

pravdivostí důvěru u přátel a vážnost u nepřátel. Pravda a opravdivost — to jsou korouhve, pod kterými zvítězíte. Šlechetný účel není postačitelný, musí se k němu také směřovati šlechetnými prostředky.

A protož nechť hledí národ náš k tomu, aby nejprv sama sebe emancipoval, aby vzděláním razil sobě dráhu k svobodě a veškeru budoucnost svou na jedny bedra neskládal. O'Connell důrazným toho jest příkladem, do jakých kollisí jednotlivec často se dostane, tak že ani svému národu, jemuž zaslíbil vítězství, pomoci nemůže i při vůli té nejlepší. Protož nechte veškeré síly v národě vyvinovati; dejte práci duchovní průchodu a nenechte se strhnouti osobní nenávistí, kteráž, jak v těchto biografiích na mnohé stránce lze bylo se dočísti, vraždila u nás muže šlechetné na potkání.

Neházejme na své dobrodince kamením a nesplácejme jim nevděkem a urážkami. Ovšem pravda, že žádný vlastenec a opravdový syn svého národa ani žádným nevděkem odehnati a odstrčiti se nedá od plnění svých povinností k národu, avšak pomyslete si, jak trpký musí býti cit takových mužů, kteří beze vší odměny jen z pouhé oddanosti a z čisté lásky k vlasti unylé na duchu a na těle pro vás pracovali.

Nutné opravy.

Str.	řád.	s hora	čti	místo
36	6	—	*u* vydávání	*k* vydávání
39	11	z dola	potkáváme *se*	potkováme
45	9	—	bylo	jest
48	1	—	nyní *doba*	nyní
65	11	—	jemu	sobě
65	5	—	svou	jeho
72	5	—	*v* uznání	o
76	13	—	dubiae	dubice
78	3	—	an	on
133	1	—	jeho	svého
140	5	—	amator	*o*mator
141	1	—	jejími	její
—	2	—	jejímu	její
172	9	—	vynech po Čechách *a*	
173	10	s hora	„ před národnost *a*	
187	10	z dola	čti *jak* místo	tak
189	6	— —	superrogationis.	
207	7	— —	naše místo	vaše
220	10	— —	původu jeho —	průvodu svého
261	15	s hora —	zhlížel —	zhížel

Str.	řád.	s	hora	čti		místo	
321	2	—	—	opět padl	—	opět	
—	13	z	dola	—	v „Kroku“	—	kroku
362	3	s	hora	—	špehů	—	spěhů
364	1	—	—	—	podělili	—	poděli
368	6	z	dola	—	z toho	—	koho
380	11	s	hora	—	byly	—	kyly
393	14	z	dola	—	*a* kázali	—	*o*
394	6	—	—	—	procitne	—	protcine
396	6	—	—	—	*v* Miletině	—	Miletině
406	10	s	hora	—	Erben nového	—	Erbenového
461	4	—	—	—	Miloradovič	—	Milanadovič
495	9	—	—	—	1835	—	1838
537	13	z	dola	-	umělecky	—	mělecký
652	7	s	hora	—	1801	—	1701
691	8	z	dola	—	považovalo	—	považovali
698	7	—	—	—	rozhodné	—	rozhodní
712	12	s	hora	—	tito	—	tyto
748	13	z	dola	—	práva *tvá*	—	práva svá
775	9	—	—	—	že *je*	—	že ji
778	9	—	—	—	duch	—	dnech
781	10	s	hora	—	rozumovala *o*		rozumovala
820	3	s	dola	—	Bidpajových	—	Ridpajových
824	9	s	hora	—	prostředníci	—	postředníci
838	12	—	—	—	Sheridan	—	Sheridon.

Tiskem a nákladem Antonína Renna 1863.

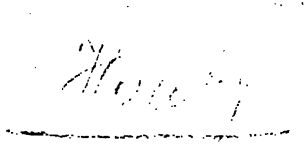

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02587 7567